Ярослав
ГАЛАН

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ВИДАВНИЦТВО
«НАУКОВА ДУМКА»

Ярослав ГАЛАН

ТВОРИ
У ЧОТИРЬОХ ТОМАХ

«НАУКОВА ДУМКА»

Ярослав ГАЛАН

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ,
НАРИСИ, СТАТТІ,
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА
КРИТИКА,
«ПЕРШИЙ ДЕБЮТ»,
ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ,
ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ,
АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ,
ЛИСТИ

КИЇВ — 1980

У2
Г15

Упорядкування та примітки
Я. Х. ЦЕГЕЛЬНИКА,
П. М. ДОВГАЛЮКА,
В. Т. МАТЕРДЕЙ

Редактор тому
Б. С. БУРЯК

Редакція художньої літератури

Г $\frac{70403-\mathbf{192}}{М221(04)-\mathbf{80}}$ передплатне 4702590200

Ярослав Галан. Фото. 1949.

Памфлети, фейлетони

ШАРМАНЩИК І СЕРЖАНТ

Пан Яцек Пожичка був відставним сержантом польської армії і членом союзу унтер-офіцерів польської армії, куди ходив двічі на тиждень пити пиво. При цій нагоді часто траплялося, що Пожичка нарікав, буцім пенсія його надто мала й немає у нього грошей навіть на те, щоб заплатити за навчання дітей у школі.

Якраз за кілька тижнів перед виборами в сейм пан Пожичка сидів над п'ятою склянкою пива і з смутком думав про своє змарноване життя і про те, що коли б він, замість залишитись у війську, пішов служити в поліцію, у нього був би сьогодні двоповерховий будиночок, а його відьмувата дружина сиділа б до пізньої ночі у власному шиночку і там отруювала б життя не йому, а іншим.

— Добре, що ви тут, пане Пожичка! — прогугнявив над його головою череватий сержант поліції Земба.

— Добре? А я вважав, що краще було б мені гризти землю, аніж мучитись отак,— відповів Пожичка, який після четвертої склянки пива залюбки думав про смерть.

— Поки вмрете, зробите ще одне добре патріотичне діло.

— Що ще за діло?

— Відбирати громадянство.

Відставний сержант звів високо брови.

— Я... У кого?

— У кого захочете. Або краще, в кого ми захочемо. П'ять злотих за одного.

— Що ж! Служити ойчизні я завжди готов,— відповів Пожичка і підкрутив вуса...

На другий день увечері сержант Пожичка вийшов з воєводства, обвантажений паперами, і скорою ходою попростував додому. Раніше ніж увійти в браму, він підніс

голову і, побачивши, що всі вікна зачинені, шугнув у сіни. Але тут зіткнувся з чорнобровим шарманщиком, у якого на плечі сиділа мала жовто-зелена папуга й іронічно вдивлялася у спітніле обличчя відставного сержанта.

— Ви знову грали під моїм вікном?

— Знову затужив за своїм сусідом, пане сержант,— вишкірив зуби шарманщик, який ненавидів сержанта ще з того часу, як служив під його командою в котромусь там полку піхоти.

— А чого це ви стільки паперу несете? Хату підпалювати будете? Не варто, адже не ви її маєте і ніколи вона вашою не буде.

Шарманщик Вівця знав, як вколоти сержанта. Той почервонів мов буряк і хотів щось сказати, але випередила його папуга, крикнувши верескливо:

— Дурень!

Коли пан Пожичка всівся писати, його руки тремтіли ще від хвилювання. Він швидко знайшов у списку жильців кварталу прізвище шарманщика, взяв бланк, вмочив перо і написав:

«До голови виборчої комісії IX округу.

Заявляю, що Михайло Вівця, уроджений тоді-то і там-то, греко-католицького віросповідання, по професії шарманщик, не є громадянином Польської Речі Посполитої, тим-то не має права брати участі у голосуванні на кандидатів до сейму.

Львів, 27 жовтня 1930 р.

Я. Пожичка.
Відставний сержант польської армії».

Пан Пожичка потер з задоволенням руки і, скрутивши цигарку, взявся далі за роботу. О п'ятій годині ранку в кімнаті було стільки диму, що за ним гинув блідий світанок. Зате в цю ніч 568 мешканців кварталу, здебільшого українці і євреї, втратили «славетне» польське громадянство.

Не минуло й п'яти днів, як листоноша вручив Вівці листа комісії IX виборчого округу, в якому голова комісії сповіщав його про протест, поданий відставним сержантом Пожичкою, і пропонував Вівці у триденний строк принести посвідчення про те, що він є громадянином Речі Посполитої.

Шарманщик Вівця спочатку очам своїм не вірив, а коли, нарешті, повірив, накинув на себе драну куртку і пішов до пана Пожички.

Але двері квартири сержанта були замкнені. Вже другий день запивав сержант з товаришами свій патріотичний вчинок.

Коли гнів Вівці трохи вщух, він подумав, що час минає хутко і що три дні — це не три роки. А голосувати хоч би там що він мусить, щоб не насміхався над ним цей мерзотник Пожичка. Тож Вівця, відклавши помсту на інший час, пішов у виборчу комісію.

Там пояснили йому, що одержати посвідчення про громадянство нелегко.

— Перш за все мусите прописну картку в адресному бюро взяти,— давав йому пояснення товстий панок в окулярах.— З нею вернетесь додому і візьмете метрику, її занесете в магістрат, де видадуть вам посвідчення про те, що ви мали щастя народитися в нашій прекрасній ойчизні. Опісля підете до поліцейського управління, де вам скажуть, чи ви заслужите на те, щоб влада витрачала заради вашої особи свій цінний час. Якщо вам пощастить і в цьому випадку, напишете до староства заяву, що просите видати вам посвідчення про польське громадянство.

Нещасний шарманщик трохи не зомлів.

Коли він з'явився перед бар'єром адресного бюро, за яким сиділи молоді люди з гарно зав'язаними краватками й дівчата в ажурних панчішках, він дізнався, що до нього цього самого дня сюди вже приходило в тій самій справі 177 відвідувачів.

— Ви в якій справі? — спитала в шарманщика дівчина з мрійливими очима, хоч справа була їй аж надто добре відома.

Як Вівця скінчив, дівчина кліпнула вибачливо віями і вийшла з документом шарманщика в руках у суміжну кімнату, щоб за три хвилини вернутися назад.

— На жаль, вас у списках немає,— промовила вона.

Шарманщик спалахнув і стукнув кулаком об бар'єр.

— Це... чортзна-що таке!

— Як ви смієте кричати,— обурилася панянка.— Не дивлячись на те, що живете без документа, ще в державній установі бешкет зчиняєте? За одне і друге будете покарані.

Почувши це, Вівця охолов і, судорожно зціпивши зуби, вийшов на вулицю.

Сповнений гнівом, шарманщик зупинився перед шинком. Зненависть душила його, але він не знав, що з цією зненавистю робити. Безвільно, мов автомат, увійшов у шинок. Годинник на ратуші видзвонив північ, як Михайло Вівця вертався додому. Опинившись на своїй вулиці, він помітив людину, що зигзагами наближалась до нього. Коли побачив у світлі ліхтарні настовбурчені вуса пана Пожички, кров буруном забила в шарманщику.

Сержант захищався хоробро, але це небагато йому допомогло. Шарманщик у бойовому змаганні навіть не чув лементу сержанта, й тільки коли навколо заблищали поліційні гудзики, а руки скувала холодна сталь, він подумав: «Я ніколи ще так не напрацювався».

НАД АНГЛИЕЙ ЗВОНЯТ КОЛОКОЛА

В воскресение 15 ноября впервые за время войны зазвонили колокола Англии. Они молчали больше двух лет, и только в памятные, страшные ночи осени 1940 года, когда британская земля содрогалась от урагана немецких бомб, раскачивавшиеся языки этих колоколов стонали в зареве пожаров, наполняя души живых невыразимой тоской. Однако, народ Англии даже в час смертельной опасности не выпускал оружия из рук, он сумел отстоять свой край, он не позволил врагу перелить британские колокола на немецкие пушки.

Молчали колокола Англии в фатальное лето 1941 года, как молчала вся Европа, следя с отчаянием и надеждой в сердце за ходом боев на востоке. Немного спустя онемел и враг, онемел от невиданного удивления. Советский народ, народ-герой, принял на себя удар миллионных бронированных армий, которые до тех пор, как стальной каток, давили одну за одной страны европейского континента. Прошло фатальное лето, прошла зима, угасло, наконец, еще одно лето, и вот теперь, в начале второй военной зимы, обессиленные вражеские дивизии вместе с трупами своих солдат хоронят в снеговых сугробах последние свои надежды.

И именно в это время зазвонили над Англией колокола. Их раскачали руки английских звонарей, но пробудили их от сна и вдохнули им жизнь капитан Гастелло *, Зоя Космодемьянская *, Людмила Павличенко * и боец Куликов.

Семнадцать месяцев выдерживает Советский Союз вражеский натиск, натиск наибольшей и самой сильной армии из армий, виденных когда-либо миром. Эти семнадцать месяцев не только спасли нашу Отчизну, они спасли и Европу. На протяжении этих 17-ти месяцев в

английских и американских шахтах и на заводах днем и ночью кипела напряженная работа. Сотни новых кораблей выходили из верфей, тысячи новых самолетов поднимались в воздух, тысячи и тысячи новых танков простирали свои смертоносные хоботы.

И когда прозвучал сигнал «готово»,— враг побледнел от страха. Побледнел, хотя это было только началом. От высадки первых американских десантов во Французской Северной Африке прошла всего одна лишь неделя, а в руках наших союзников оказались уже Марокко, Алжир, и лязг американских танков долетает уже до скал Бизерты и Туниса. Три недели тому назад пехота генерала Монтгомери пошла в первую атаку на позиции гитлеровского фельдмаршала Роммеля *, а сегодня жалкие остатки итало-немецкой армии ищут пристанища в Триполитании.

Эти события меняют военно-политическое положение в Европе в пользу англо-советско-американской коалиции. На этот факт немедленно реагировал такой чуткий инструмент, как биржа нейтральных стран. В Лиссабоне фунт стерлингов подскочил с 47 до 53 эскудо, а доллар — с 14 до 17 эскудо.

Еще большее возбуждение, чем на бирже, вызвали средиземноморские события в гитлеровской штаб-квартире. Войска, поспешно стянутые Гитлером на помощь битому Роммелю, не успели в греческих портах сесть на корабли, как получили приказ занять оборонную линию на побережье Греции. Захваченные в плен на африканском фронте немецкие летчики рассказывают, что их только несколько дней тому назад перебросили с советского фронта.

Но наибольше хлопот имеет немецкое командование с Италией. Сейчас для обороны Аппенинского полуострова Гитлер располагает всего 20 итальянскими дивизиями. Для удержания Триполитании и Туниса он вынужден мобилизовать огромное количество своих транспортных самолетов, так необходимых ему теперь на Кавказе и под Сталинградом. Главная снабженческая база итало-немецких войск в Африке — Генуя — день и ночь охвачена пожарами, в генуэзском порту не стихает гром тяжелых британских бомб. Гитлеровский воздушный флот, не имевший сил защищать от налетов промышленные центры Германии, получил новую нагрузку — оборону южноевро-

пейского фронта, который тянется сейчас от Пиренеев до Дарданелльского пролива.

Захват неоккупированной части Франции и шутовской жест с поднятием французского национального флага над дворцом матерого предателя этого флага де Бринона в Париже не только не остановят борьбу французского народа против немцев, но еще больше разожгут ее, ибо именно эти мероприятия прекрасно демонстрируют растерянность и страх оккупантов.

Особенные причины для волнения имеет Геринг *. За последние два года две трети экспорта северно-африканских французских владений шли по воле Лаваля * и Петена * в Германию. Сегодня фашистская Германия утратила северно-африканскую снабженческую базу, или, как ее называют, кладовую Европы. И не только кладовую. Недра Алжира богаты марганцем, железной рудой и свинцом, сырьем, которого так не хватало германской военной машине.

Американо-английские войска продолжают высаживаться на знойном побережье Африки. Завтра плечом к плечу с этой огромной армией станут французские войска генерала Жиро.

Радостная музыка колоколов Англии — это покамест благовест перед зарей. Это песня для всех несчастных, всех порабощенных, песня о том, что по воле мужественных приближается день освобождения.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ ШАВКИ С ФАШИСТСКОЙ ПСАРНИ

Год 1918.

Под надежной охраной сверкающих штыков немецких оккупантов заседала Центральная рада *. Помещение Киевского педагогического музея еще никогда не видело в своих стенах такой массы длиннющих казацких усов, еще никогда под его сводами так часто не звучало слово «Украина». Улицы запестрели желто-голубыми полотнищами, а вооруженные люди из «державной варты» расклеивали по городу афишки с торжественными универсалами.

Симон Петлюра * примерял уже к своей голове треугольную шляпу Наполеона, а его офицеры, с желто-блакитными кокардами на русских фуражках, развлекали киевских мещанок анекдотами о «некультурности» украинского языка. Всюду пестрели эмблемы марионеточного государства: трезубец на офицерских погонах, трезубец на знаменах, на вывесках и афишах, как будто бы эти трезубцы обладали магической силой, способной вдохнуть жизнь в жалкую бутафорию.

В один прекрасный день Центральная рада исчезла, разогнанная немецким офицером. Но бутафория осталась, только на этот раз уже с «самодержавным» гетманом, с синежупанниками, выполнявшими роль подсобной полиции при немецких карательных отрядах.

Год 1942.

Под киевскими каштанами снова снуют немецкие офицеры, и снова катятся на запад вагоны, груженные награбленным украинским добром. Снова на Украине скрипят виселицы, виселицы истинно немецкого образца. Но марионеточной бутафории уже нет. Нет желто-блакитных знамен ни над домом, где некогда заседала Центральная рада, ни на здании бывшей городской думы.

Скоропадские *, андреи ливицкие *, винниченки *, бандеры *, донцовы *, палиевы * 22 года мечтали о министерских креслах в «первопрестольном Киеве». И когда, наконец, они получили возможность прибыть сюда в обозе оккупантов, их постигло горькое разочарование: желто-блакитные статисты с министерскими портфелями оказались ненужными оккупантам.

Скромно ютясь в лакейской своих неблагодарных хозяев, они терпеливо ожидали месяц, ожидали дня... Затем им заявили:

— Вы свое дело сделали, можете убираться.

И желто-блакитные холуи послушно скрылись с глаз. Одни из них удостоились «всемилостивейшего» внимания Эриха Коха * и засели на стульях бургомистров, другие, более темпераментные, пристроились на тюремных табуретах. Навеянная берлинскими фокусниками фатаморгана «самостійної України» развеялась словно дым. На гитлеровской бирже акции украинских квислингов * упали ниже нуля, желто-блакитный марионеточный балаган был выброшен Гитлером в мусорный ящик.

Почему? Потому, что с одной Украиной имел дело Вильгельм II *, с иной Украиной имеет дело Гитлер *. В 1918 году немецким королевским полкам помогали кулацкие батальоны сердюков. Теперь немецким карательным отрядам не помогает никто, кроме десятка-двух уголовников-рецидивистов. Когда 24 года тому назад генерал Эйхгорн * принимал у себя крупных помещиков Чикаленко, Лизогуба *, он знал, что за чикаленками, лизогубами стоит украинская буржуазия, ее нельзя игнорировать, потому что ее классовые интересы были в известной степени тождественны с интересами кайзеровской Германии. Крупный владелец сахарных заводов Терещенко предпочитал продавать свой сахар немецким купцам, чем потерять возможность продавать его кому бы то ни было. Херсонские помещики меньше боялись немецких реквизиций, чем лозунга: «Земля — крестьянам!» Для них немецкий солдат на Софийской площади был более приятным зрелищем, чем взбунтовавшийся Микола Джеря в должности председателя исполкома.

И именно поэтому Вильгельму II нужна была желто-блакитная бутафория вместе с ее марионетками, игравшими роль громоотводов в то грозное и бурное время.

С тех пор немало изменений произошло в степях Украины. Микола Джеря, Джеря-победитель, искоренил на украинских полях нечисть, выполол сорняки, перепахал эти поля своим плугом и по-своему вырастил и выпестовал новое поколение, свободное, смелое, гордое.

Шавки из желто-блакитного кодла потеряли раз и навсегда свою социальную базу и вместо того, чтобы быть вершителями судеб Украины, в отчаянии искали богатых и сильных вершителей своей судьбы. Эти коты с обрезанными когтями годами сидели подле своих берлинских хозяев и мурлыкали им на ухо бесконечные сказки о минувшей славе и о том, с какой сердечной тоской ожидает украинский народ их возвращения. Однако достаточно было первому гитлеровскому солдату войти на Украину, чтобы вместо покорных улыбок увидеть глаза людей, пылающие ненавистью. Оккупанты сеяли на своем пути смерть и разрушения, надеясь взрастить страх, но вместо страха они пожали бурю. Они пришли на Украину с биноклями Цейса, но и с биноклями Цейса ходят ощупью по стране, где все живое дышит беспредельной ненавистью к чужакам. Игра в бутафорию оказалась ненужной, а шуты из желто-блакитного балагана — излишним балластом.

Но есть еще одна причина, в силу которой Гитлер держит в черном теле своих лакеев. Аппетит немецких империалистов дошел до такой стадии, когда эти хищники не желают уже ни с кем делиться награбленным. Они идут теперь походом не только против народных масс завоеванных ими стран. Норвежский рыбак потерял национальную независимость и хлеб, но одновременно его хозяин потерял с приходом гитлеровцев и свой корабль. Французского рабочего оккупанты вывезли на каторжные работы в Германию, в Германию же вывезено и заводское оборудование — собственность французского промышленника. Польского батрака немцы оторвали от родной земли и принудили работать в имении прусского помещика, но и его вчерашний хозяин — польский помещик — уже не помещик, он слоняется за оградой своей усадьбы, где пирует новый ее владелец — немец.

Маркс когда-то писал: «Чем далее на восток, тем буржуазия подлее», а мы могли бы еще от себя добавить — «и глупее». Львовские шепаровичи и луцкие * в сентябре 1939 года искали защиты в Кракове под черным омо-

фором * гестапо. В июле 1941 года они возвратились во Львов, возобновили свои «маслосоюзы» *, а через несколько месяцев были вынуждены отдать все это в немецкие руки. Бандеры и мельники * из кожи лезли вон, чтобы шпионством и диверсией проложить гитлеровским полчищам путь на Украину, а когда со временем протянули руку, прося подачку за верную службу, гестаповцы за эту же руку повели их туда, куда Макар телят не гонял. Галицийские фабриканты мыла и папиросных гильз мечтали когда-то о толстенных пакетах акций и директорских кабинетах в металлургической промышленности Запорожья, а сегодня этим новоиспеченным жителям Краковского «генерал-губернаторства» запрещен даже въезд в восточноукраинские области. Если же и удается им попасть каким-то чудом в Киев, то там им могут предложить оккупанты только одно: работу в церковном хоре или должность шпика в гестапо.

Последнее чаще всего. Гестапо ведь тоже нуждается в опытных руках, а кто же сможет превзойти в каиновой работе всех тех левицких, маланюков, донцовых, баранов * и барановских * — старых маститых провокаторов, заслуженных сотрудников охранки, австрийской К-штелле, дефензивы, сигуранцы, ветеранов немецкой «шпионажендинст»? *

Как известно, шпионы одеваются скромно, по-граждански, и только иногда можно узнать их по гороховому пальто. Опереточные шаровары и шапка со шлыком им не подстать, меткий глаз партизана подстережет их тогда гораздо быстрее. Приходится желто-блакитному шпику мириться со своей незавидной судьбой. Лучшей он не дождется, зато может дождаться худшей, и поэтому он так судорожно, с таким упорством держится за голенища оккупанта. Он знает: стрелка на часах истории медленно, но неуклонно приближается к двенадцати. Его самого, как и его хозяина, страшит час возмездия. Ведь в конце-то концов одинаково умирать — в шароварах или без них...

ПАНИ ГРАБСЬКІ — П'ЯТА КОЛОНА ГІТЛЕРА

Польський народ втретє відзначає роковини конституції 3 травня * в умовах німецької окупації. Ось уже скоро три роки, як цей народ провадить розпачливу боротьбу за своє існування. Західні, найбагатіші райони Польщі гітлерівці приєднали до Німеччини, виселивши звідтіль переважну більшість польського населення. Селян позбавили землі, віддавши її німецьким поміщикам і колоністам. Польську мову заборонили, за розмову по-польському на вулиці карають з усією жорстокістю, на яку тільки можуть спромогтися гітлерівські садисти. Тут, як і в генерал-губернаторстві, щодня виконуються масові смертні вироки, на шибеницях і від куль німецьких конвойних команд гинуть щоранку десятки і сотні патріотів.

Краківський генерал-губернатор Франк поставив собі за мету онімечити польський народ, а тих, що чинитимуть опір його панам, винищувати фізично. Сотні тисяч польських робітників і селян вивезені до Німеччини, там наптаврували їх літерою «П» на рукаві і погнали на каторжні роботи. Польську молодь масово стерилізують, польськими дівчатами наповнюють солдатські борделі. Університети й середні школи ліквідовано, а їх приміщення перетворено в катівні гестапо і казарми.

Але польський народ не здається. В цьому пеклі знущань і наруги він зумів викресати в собі сили на боротьбу з невблаганним ворогом. Цей народ знає, що в цій боротьбі він може перемогти або загинути та що іншого шляху перед ним немає, бо капітуляція була б самогубством.

Так думає і так діє польський народ під п'ятою жорстокого окупанта. Та не так думають і не так діють деякі люди, що, опинившись на еміграції, називають себе представниками цього народу та його політичними

керівниками. Наймаркантнішою фігурою* серед осіб цієї категорії є, безперечно, професор Станіслав Грабський*, що довгий уже час перебуває в Лондоні.

Пан Грабський був одним із видатних діячів польської націонал-демократичної партії*. В перших роках існування польської держави його знали як міністра освіти. Цей міністр відомий тим, що протягом кількох років своєї «освітньої» роботи так грунтовно ліквідував на Західній Україні школи з українською мовою навчання, що з 3 600 цих шкіл у 1918 році залишилось через десять років всього... 139. Грабський був одним з тих польських політиків, які в 1939 році, напередодні походу Гітлера на Польщу, склали десятирічний план позбавлення українських селян землі та вислання їх за кордони польської держави.

Проте були всі підстави чекати, що гіркий досвід останніх років дечого навчив пана Грабського і його прихильників, але дійсність показує щось інше. Останні заяви колишнього міністра, особливо його виступ по лондонському радіо з приводу роковин травневої конституції, тільки підтверджують стару правду, що горбатого й могила не виправить.

Що ж нового, що підбадьорюючого сказав пан Грабський своїм землякам у Польщі в день національного свята? Може, закликав їх до посилення партизанської боротьби, до зміцнення опору окупантам? Ні! Пан Грабський згадав про окупантів лише мимохідь, основну ж частину своєї промови він скерував проти Радянського Союзу. Проти Радянського Союзу, армія якого вже одинадцять місяців провадить героїчну боротьбу з гітлерівською ордою, з тією ордою, що намагається раз і назавжди покінчити з польським народом.

Насамперед пан Грабський хоче відірвати від нашої країни частину її території. Він самовпевнено заповідає анексію майбутньою польською державою західноукраїнських і західнобілоруських областей, а з земель Литовської Радянської Соціалістичної Республіки він «великодушно» вирізує «лише» Вільнюську область. «Після поразки Німеччини ніхто вже не потрясатиме нашого державного життя ні у Львові, ні у Вільнюсі!» — грізно заявляє професор Грабський, забуваючи про те, що сьогодні і у Варшаві, і у Львові, і у Вільнюсі сидять поки що німецькі окупанти, а сам він перебуває на еміграції.

Але було б помилкою думати, що після цих анексій ненажера Грабський заспокоїться. Ні, він уже тепер голубить старі сни імперіалістичної пілсудчини. За його словами, майбутня Польща буде так званою «християнською державою». Як він розуміє це «християнство», про це знає кожна західноукраїнська дитина, особливо ж селяни, які до самої смерті гоїтимуть рани, завдані карними загонами поліції та уланів під командуванням панів грабських. Відчули на своїй шкурі «християнську любов» грабських і ридз-сміглих * також і польські селяни. Наявним свідком цієї «любові» були в 1937 році розчерплені голови сільських злидарів у польському селі Муніна та багатьох-багатьох селах етнографічної Польщі. Про цю любов могли б чимало цікавого розповісти родичі робітників, розстріляних поліцією на вулицях Познані, Хшанова, Кракова, Львова.

Пан Грабський уявляє собі майбутню Польщу в ролі старорежимного держиморди-жандарма, що збудував би китайський мур між Радянським Союзом і Західною Європою. У своїх прозорих натяках він обкидає брудом радянський народ, той самий народ, що на нього сьогодні з надією й захопленням звертають очі народи всіх країн усіх континентів.

Грабський, ця підтоптана політична коняка, чинить своє мерзотне діло саме в той час, коли наближаються дні вирішальних боїв проти спільного ворога всіх волелюбивих народів, боїв, які вимагають максимального об'єднання антигітлерівських сил. І в той історичний час грабські розпочинають роботу, що її важко назвати інакше, як роботу «пур ле руа де прюс» — роботою «заради прусського короля», як роботою п'ятої колони * Гітлера на території Англії.

Деякі польські передачі з Лондона показують, що Грабський встиг уже розвести своє господарство в польськім секторі лондонського радіо. Негайно після його виступу ми почули пісню «про два міста». Про які це міста йшла мова, легко догадатися. Мусимо, однак, розчарувати авторів пісні. Якщо вони дійсно так бажають повернутися до Львова і Вільнюса, то мусять спершу на це заслужити. Заслужити спільною участю в боротьбі проти гітлерівських загарбників та відданістю справжнім господарям Львова і Вільнюса — українському та литовському народам.

Іншу, ще більш провокаційну штуку викинули в надвечір'я роковин польської конституції автори і виконавці радіопередачі, що в ній мова йшла про розділ Польщі. Досить було послухати, з якою соковитою насолодою вони читали титули останнього короля «князя київського і руського», щоб відчути огиду до людей, які навіть в годину смертної небезпеки для свого народу думають лише про свої класові і кастові інтереси, людей, які для своїх діл черпають натхнення в минулому, в роках найчорнішої зради шляхетської верхівки, зради, відомої під назвою «Торговиця» *.

В даному разі маємо справу з п'ятою колоною, що перебуває в Лондоні і говорить польською мовою. Ця обставина дає право урядам Великобританії і Польської республіки покласти край провокаційним витівкам невідповідальних людців, що своєю роботою намагаються вбити гітлерівський клин між радянським і польським народами.

БЛАЗЕНСЬКІ МІНИ БИТИХ ФЮРЕРІВ

Останнього часу гітлерівці опинилися в скрутному становищі: їм більше нема чим нахвалятися. На Східному фронті, де, згідно з заявою Гітлера від 30 січня цього року, давно вже повинен був початися «весняний наступ», цього наступу як не було, так і нема, є зате — відлига... Відлига — зітхають сьогодні жалісно німецькі газети, вбачаючи в цій відлизі причину неуспіхів своєї армії, як узимку вбачали її в морозі, а восени — в дощі. Виходить, раніше всього того не було, і тільки більшовики вигадали дощ, мороз та відлигу, щоб ударемнити сміливі плани німецького кишенькового наполеончика. Ну що ж, ми за цю неприємність попросили б у них вибачення, якби не те, що в бандитів ніхто вибачення не просить.

А може, щось інше заважало досі гітлерівцям почати свій наступ, не відлига? Чей же нацистські генерали не захочуть порівнювати свої армії з старосвітським велосипедом, яким їздили лише в неділю, лише в теплу сонячну погоду і обов'язково лише по променаді. Значить, є якісь інші причини, і ми ці причини розуміємо: їм важко, бачите, починати справу, заздалегідь приречену на крах. За зиму Червона Армія до тієї міри зміцнила свої сили, що їй не страшні більше ні німецькі літаки, ні танки.

Зате щось інше, щось цілком протилежне спостерігаємо в гітлерівській Німеччині. Її сили слабшають, зменшуються з кожним днем, з кожною годиною. І не тільки тому, що під час зимової кампанії на Східному фронті упокоїлись в Гітлері найкращі німецькі дивізії разом зі своїм військовим майном, але й тому, що Німеччина відчуває сьогодні катастрофічну нестачу робочої сили та сировини. А як відомо, цей стан тягне за собою неминучий упадок продукції озброєння і боєприпасів.

Не дивно, що така ситуація напередодні вирішальних подій нервує Гітлера і його компаньйонів. Яскравим доказом цієї їх нервозності є заборона з'їзду німецьких єпископів, що мав відбутися в Фулді. Цю заборону Гітлер пояснює «транспортивними труднощами». Якщо взяти до уваги, що всі єпископи Німеччини зайняли б максимум два пасажирські вагони, то досить важко зрозуміти сенс цього пояснення. Є лише дві можливості: або німецький транспорт опинився в такому безнадійному становищі, що не має в своєму розпорядженні зайвих двох вагонів, або Гітлер боїться вже навіть німецьких єпископів. Правдою є одне і друге.

В зв'язку з останніми нальотами британського повітряного флоту на німецькі міста Любек, Гамбург, Ессен гітлерівська преса та радіо зчинили розпачливий лемент: «Англійці руйнують наші міста, наші вокзали, театри, музеї!» Голосять вони і протестують, протестують, протестують. Ага, катюзі по заслузі або, як писав один французький письменник: «Ти ж сам цього хотів, Жорж Данден!» * Бо і хто перший почав війну з мирним населенням, хто перетворив у величезні кладовища чудесні міста північної Франції, хто зруйнував Роттердам, Варшаву, Белград, Смоленськ, Вітебськ? Який це бузувір та мерзотник? Адольф Гітлер! І той же Адольф Гітлер сьогодні обурюється, він протестує, він базікає про людей, про красу, про культуру!.. Блазень!

А ще так недавно цей блазень устами другого кривавого клоуна, Герінга, присягав перед лицем німецького народу, що ні одна ворожа бомба не впаде на територію Німеччини. Він присягав, а тільки за минулий тиждень в результаті чотирьох нальотів англійських ескадрилей на німецькій території вибухли бомби загальною вагою в один мільйон кілограмів. А це ж тільки квіточки, після яких неминуче прийдуть ягідки, та ще й неабиякі — радянські ягідки. Тоді гітлерівці матимуть ще менше причин нахвалятися своєю «щасливою зіркою».

Правда, вони й сьогодні ще нахваляються дечим. І чим ви думаєте? Своїм «культурним будівництвом»... в окупованих районах Радянської України. За останніми інформаціями німецького радіо, інформаціями досить-таки вже протухлими, ще 6 лютого відбувся в місті Дубні районний з'їзд голів «Просвіт» *. Що це за «Просвіти» — відомо. Організуючи їх, окупанти брали приклад з

колишнього волинського воєводи Юзефського, який у свій час засновував за допомогою поліції по селах і містечках Волині так звані «рідні хати» * з зайшлого петлюрівського наброду, щоб таким чином протидіяти зростанню визвольного руху. З яким ефектом, знаємо... Така ж сама доля спіткає незабаром «Просвіти» гітлерівського виробництва.

Скільки було на дубнівських зборах агентів гестапо, про це «радіо Вайксель» не згадує. А не згадує воно, мабуть, тому, що агентами гестапо були всі учасники зборів.

Ще одне «досягнення» рекламують чинуші Геббельса. Виявляється, що в окупованій Україні гер Еріх Кох вирішив ліквідувати десятирічну школу. На її місце він обіцяв у майбутньому заснувати чотирирічні початкові школи для «простого народу» та гімназії для вибраних «десяти тисячів». Таким чином, гітлерівський намісник хоче здійснити сокровенну мрію свого фюрера — перетворити український народ або, як кажуть гітлерівці, «українське географічне поняття», у неграмотне безголове бидло. Але ж наміри намірами, тільки вся справа в тому, що німецькі «культуртрегери» не встигнуть здійснити своїх «сокровенних мрій», не встигнуть просто тому, що незадовго вони будуть викинуті за двері.

Та на цьому ще не кінець. Нацистські горе-культурники вирішили цими днями зчудувати світ ще однією звісткою. За їх словами, німецька преса українською мовою переживає сьогодні свій... розквіт. Київське «Українське слово», кажуть вони, досягло небувалого тиражу — 50 тисяч примірників у день.

Оце так! 50 тисяч примірників! А який же був у радянському Києві щоденний тираж? Понад півтора мільйони. Про це вони мовчать, як мовчать і про те, що київська гітлерівська газетка купується жителями лише тому, що під німецькою окупацією нема будь-якої іншої можливості придбати папір для, так би мовити, хатніх потреб.

Ось і весь баланс гітлерівських «досягнень» на Україні, баланс, що ввійде в історію людства як документ безприкладної глупоти і безпардонного хамства.

ОЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

15 сентября 1940 года главнокомандующий немецкой авиацией Герман Геринг с утра до вечера ходил со своей свитой по берегу Ла-Манша. Время от времени к нему подходили с рапортами адъютанты. Поутру Геринг еще смеялся, в полдень шутил, а вечером вдруг умолк. В ночь на 16 сентября он не ложился спать, а когда рассвет победил нависший над морем мрак, на набрякшее лицо гитлеровского фельдмаршала легла тень гнева и отчаяния. Перед ним лежал последний рапорт, и этот рапорт не оставлял никаких сомнений: большая воздушная битва за Англию была проиграна Герингом. В продолжение нескольких часов погибло либо попало в плен 450 лучших немецких летчиков, 185 разбитых немецких машин лежали на скалах Дувра.

Этот последний дневной немецкий налет на Англию являлся подготовкой к вторжению сухопутных сил Гитлера на Британский остров. В бельгийских портах были сконцентрированы огромные силы всех родов войск, их ожидали под парами сотни кораблей и барж. Ждали только сигнала, но вместо сигнала в небе вдруг зачернели самолеты, и град английских бомб посыпался на готовую отчалить армаду. Грохот этих бомб окончательно развеял сны Гитлера о скорой и окончательной победе. Британский лев впервые этой войной показал свои зубы. Начался новый период мировой войны.

С того дня минуло ровно два года. Распростертые тогда над Англией крылья немецкой авиации за эти два года были потрепаны до такой степени, что она не в силах сегодня закрыть ими даже Германию. Проведенный англичанами во вторую годовщину великой битвы налет на важную базу гитлеровских подводных лодок Вильгельмсгафен лишний раз показал, что сквозь дыры в этих крыль-

ях можно теперь бомбардировать любой немецкий объект, можно превращать немецкие города в еще более бурное море огня, чем то, которое вызвали гитлеровские воздушные бандиты во время своих зверских налетов на наш Сталинград.

В недалеком будущем немцы будут иметь все основания сказать: «Нам отплатили сторицей и за Сталинград, и за Воронеж, и за Роттердам, и за Ковентри». Кенигсберг *, такой далекий от фронта Кенигсберг, пьет сегодня, пьет до самого дна ту самую чашу горести, которую его преступные сыны поднесли жителям наших городов. Спокойно, слишком уж спокойно чувствовали себя господа Хорти * и Антонеску * за спиной немецкого протектора. Теперь и они слышат над своими головами грозный рокот четырехмоторных провозвестников грядущей расплаты, которые смертоносными столпами огня и дыма чертят уже сегодня первые слова немилосердного приговора над проклятыми представителями племени фашистских готтентотов.

Немецкие горные егери как ошалелые лезут за Терек — на Грозный и Баку, чтобы как можно скорее влить в жилы гитлеровской военной машины черную кровь наших земных недр. Они лезут через горы собственных трупов, а в это время советская авиация, эта столько уже раз «ликвидированная» Геббельсом авиация, разрушает их основную нефтебазу — Плоешти. Плоешти — в огне пожаров.

В последнее время гитлеровцы решили замаскировать разгром их в воздухе концентрацией больших авиасоединений на Сталинградском фронте. Уже 47 дней продолжается битва за Сталинград, 47 дней бросают гитлеровские летчики свои бомбы. Но эти бомбы ни на шаг не приблизили Гитлера к победе. Нацистские воздушные громилы, прищелкивая с садистским удовлетворением языком, рассказывают по радио о бомбардировках деревянных домов старой части Сталинграда. Но этими рассказами они ни в какой мере не скроют панического страха, которым вот уже полгода живет население систематически и целесообразно разрушаемых городов Германии.

История идет вперед, она идет громовой, грозной поступью расплаты.

НА ПОРОЗІ ЗИМИ

З 16 на 17 вересня Берлін переживав тривожну ніч. В головному штабі німецької протиповітряної оборони не змовкаючи дзвонили телефони. «Британські ескадрильї над Рурською областю», «Впали перші бомби», «Злітає в повітря квартал за кварталом», «Все місто охопила пожежа», «Протиповітряна оборона безсильна, на місце одного збитого літака противника прилітає десять... двадцять нових», «Адольфгітлерштрасс у Вісбадені більше не існує», «Такого страхітливого нальоту Німеччина ще не переживала»,— ось що міг почути тієї осінньої ночі Гіммлер, кат Німеччини і Європи, що виконує обов'язки начальника німецької протиповітряної оборони.

Під час першої світової війни німецькі генерали підводили восени баланс літньої кампанії, а їх армії, зариті глибоко в землю, відпочивали. Зима 1941—42 року була для німців першою зимою, коли їх примусили вийти з нір і прийняти бій, що, за словами Гітлера, трохи не призвів фашистську Німеччину до катастрофи. Тепер, на порозі другої зимової кампанії на Сході, Німеччина опинилася в незрівнянно гіршій ситуації, ніж восени минулого року.

Торік німці в тилу знали війну тільки з газет та з нечисленних відвідин окремих англійських літаків. Німецькі воєнні заводи працювали тоді на всю потужність, вони самовпевнено світилися серед ночі електричними вогнями. В Німеччині була золота осінь, замість гуркоту бомб було чути шелест спадаючого листя в меланхолійних алеях берлінського Тіргартена, і ніхто тоді в Берліні не хотів бачити, що німецький бог війни плює кров'ю.

Чим закінчилися торішні мрії гітлерівців — відомо. «Вирішальний» для німців етап війни завершив не Гітлер, а Червона Армія, і замість Москви німецькі солдати побачили перед собою холодну білу смерть...

Ми знаємо, скільки надій покладав Гітлер на кампанію 1942 року. Але і цього разу його плани були поламані. Німецький наступ розпочався з великим запізненням. У половині вересня гітлерівські війська були зупинені на північних схилах гір Кавказа, а під Сталінградом вже довгий час ідуть небувалі по своїй запеклості бої. Німецький східний фронт розтягнувся на півдні дугою на додаткових тисячу кілометрів, і на тисячу кілометрів відійшли гітлерівські війська від своїх баз. На Сталінград Гітлер кинув армію в декілька разів більшу від армії Роммеля в Єгипті, а Сталінград тримається, хоч за німецьким календарем він повинен був упасти ще місяць тому. Кавказькі гори вкрилися снігом, хоч німецькі гірські єгері збиралися перейти їх у трусиках. Подихом смерті повіяло на полки Гітлера з гір Кавказа і з заволзьких степів.

У такій ситуації зустрічає фашистська Німеччина осінь — провісницю зими. Зустрічає її голодна, втомлена, спливаючи кров'ю в полум'ї велетенських пожеж. Ще рік тому німці відзначали свято вмерлих вогнями на кладовищах. Цього року вогні горять щоночі на велетенському кладовищі, що його ім'я — Німеччина. Вони горять за душі полеглих від німецьких бомб дітей і жінок Львова, Луцька, Вітебська, Сталінграда, за душі вбитих німцями жителів Варшави, Ковентрі, Бєлграда... Вже не елегійною меланхолією, а чорним, безнадійним смутком, розпачем і передчуттям загибелі дихає проклята людством німецька земля.

16 вересня виступав британський міністр озброєння Літлтон. Він сказав: «У липні я говорив про 80 днів вирішальних подій. З них залишилось ще 19—20. Якщо росіяни за той час витримають і встоять, терези війни похиляться на користь союзників. Якщо німці навіть переживуть цю зиму, то весною вони прокинуться в сталевому кільці».

Слова Літлтона почули в цілому світі, почули їх, мабуть, і в Німеччині. Радянський народ умів відстоювати свою незалежність і свою честь п'ятнадцять місяців. Він і надалі йтиме шляхом слави, його солдати і надалі показуватимуть людству приклад самовідданості та героїзму.

На порозі другої зимової кампанії ми віримо в близьку перемогу над гітлеризмом. У тяжких кровопролитних боях ми завоюємо цю перемогу.

ЛИЦЕМЕРИЕ БАНДИТА

Адольф Гитлер никогда, должно быть, не читал Макиавелли *, он вообще ничего не читал, кроме погромных брошюр своего идейного отца Люгера *. Поэтому было бы напрасно искать в его тактике результатов каких-либо исследований о прошлом человечества. Нет, Адольф Гитлер происходит из тех мелких буржуев, которые относятся к книгам с таким же отвращением, с каким бешеная собака смотрит на воду.

Кроме того, Адольф Гитлер не только мелкий буржуа, он также и мелкий вор. Мелкий потому, что не умеет заметать следы за собой. Что бы эта тирольская лиса ни делала, какими бы хитростями ни пользовалась, она никогда не сумеет скрыть свой порядком-таки потрепанный хвост.

Известно, какой внезапной «любовью» воспылал Адольф Гитлер к богу на рассвете 22 июня 1941 года. Вторгшись на наши земли, немецкие солдафоны, опьяневшие от крови замученных ими женщин и детей, поспешно разыскали православного священника, силой приволокли его в церковь и принудили править службу за «христолюбивое» воинство Гитлера. Хотя от начала войны прошло уже шестнадцать месяцев, гитлеровцы все еще устраивают комедии с торжественной службой в соборах, а немецкое радио не перестает прославлять Гитлера, как богоугодника, который якобы несет «слово божие» на безбожную советскую землю...

Для чего все это делается — известно. Тупице Гитлеру кажется, будто хриплое песнопение его полицейских в той или иной церкви затмит в памяти советских людей все безграничие преступлений, которые совершили и повседневно совершают над ними немецкие оккупанты. Остолопу Гитлеру кажется, что священник на немецкой

службе блудливыми словами «о кесаре и боге» сможет превратить советских людей в покорных овец, в послушных, безвольных существ, которые будут склоняться перед сапогом иноземца-тирана.

Конечно, все это вовсе не мешает Гитлеру грабить и разрушать наши церкви, наши величественные памятники старинной архитектуры, как, например, Ново-Иерусалимский монастырь в Истре. И не только это. В то время как в некоторых церквах оккупированной Украины немецкие комедианты с минами святош бьют себя перед алтарем в грудь, их дружки в других местах Украины, в Центральной и Западной Европе совершают зверскую расправу над христианским духовенством.

В оккупированных немцами странах Европы, да и в самой Германии, христианская церковь переживает притеснения, каких она не помнит со времен римского императора Нерона *. Она имеет уже легион мучеников, которые предпочли отдать жизнь, чем покориться фашистской своре. Человечество никогда не забудет мужественного немецкого священника Неймюллера, пламенного трибуна, который в годы самого страшного фашистского террора призывал с амвона верующих быть до конца преданными идее братства народов. Когда Неймюллера арестовало гестапо, он еще имел возможность спастись. От него требовали только одного: чтобы он покорился свастике. Но Неймюллер не покорился. Неймюллер предпочел мученическую смерть в гитлеровском концлагере позорной службе врагу человечества.

С гордо поднятой головой погиб от пуль гитлеровских палачей чешский епископ Павлик, мужественно умирали за свой распятый на свастике народ священники Польши.

До отказа набиты немецкие концлагери священниками Норвегии и Франции. Ждут в тюрьмах приговора голландские священники, арестованные за то, что отказались служить молебны за победу гитлеровской орды над Страной Советов. Весь мир с уважением прислушивается к голосу епископа Лиона, к голосу, исполненному благородного возмущения против мерзостной политики гитлеровского лакея Лаваля.

Ни виселицы, ни расстрелы, ни садистские издевательства в концлагерях и застенках гестапо не сломили духа лучших представителей духовенства Европы и оккупированных советских районов, не бросили их под ноги раз-

нузданных фашистских варваров. Более того, эти нечеловеческие притеснения только укрепили в лучших служителях церкви волю к сопротивлению, волю к непримиримой борьбе с гитлеризмом.

Кровавый маньяк Гитлер, получив из рук немецких плутократов власть над немецким народом, хотел превратить церковь в свое послушное орудие; он был даже не прочь самого себя объявить новым богом. Но двери церкви со стуком захлопнулись перед самым его носом. Он мог некогда заставить немецких церковных звонарей бить в колокола после его мошеннических «триумфов». Но сердце колокола — холодное, не человеческое сердце, не принесло оно Гитлеру счастья... Сейчас он перелил эти колокола на пушки для немецкой армии, но и пушки эти не отдадут Гитлеру последнего посмертного салюта. Они будут молчать в час смерти бандита, как будут молчать и те немногочисленные колокола, которые уцелели от гитлеровской «мобилизации ресурсов». Но зато тогда заговорит многоязычная Европа, тогда заговорит наша Украина и весь наш советский народ. Семья народов-победителей заговорит о совместно пережитых страданиях, о днях великих подвигов и великой человеческой страсти, порождаемой только благородной любовью.

Это будут слова людей, умевших любить свободу с такой же страстью, с какой умели они ненавидеть ее врага.

БОТОКУДЫ

Двадцать четыре года тому назад, в первую ноябрьскую ночь 1918 года, на развалинах Австро-Венгерской монархии родилась так называемая «Западноукраинская народная республика» *. Цесарский наместник Галиции генерал Гуйн оставил свой львовский дворец, власть очутилась в руках наспех сформированного правительства. Украинские массы галицких городов и сел встретили это первое ноября, как день своего освобождения, и обманутые, по сигналу боевой тревоги бросились с оружием в руках отстаивать новую республику.

Однако уже в первые дни существования этой «республики» в ее здании появились зловещие трещины. Было бы ошибкой полагать, что их вызвали выстрелы польских диверсантов, которые уже 2 ноября превратили Львов в арену кровопролитных боев *. Не сделали этого и пушки частей Пилсудского *, поспешно брошенных на Львов. В то время, как крестьяне Покутья, Подолии и Бойковщины героически защищали каждый львовский закоулок, их продажные руководители беспомощно суетились в мрачных комнатах «Народного дома» *.

Этот переворот свалился на галицких сторонников габсбургского престола как снег на голову. Они, как и все желто-блакитные политиканы, так тесно связали свою судьбу с судьбой Австрии и Германии, до такой степени привыкли строить планы своих действий по инструкциям из Вены и Берлина, что теперь напоминали сирот, потерявших своих родителей в результате неожиданной аварии. Их растерянность была тем большей, что история поставила этих пигмеев перед сложной задачей. Политиканствующие адвокаты «с большой амбицией, но небольшой амуницией», юркие аферисты из категории военных спекулянтов, наконец, бывшие австрийские и сичевые

офицеры, которые в продолжение четырех лет войны вобрали в себя значительно больше пива, чем военных знаний, вся эта публика должна была теперь решать судьбу народа.

Она «решала» ее по-своему. Вместо мобилизации всех сил на оборону западных границ предатели снимают с фронта целые полки и перебрасывают их на Восток, на помощь Петлюре в его войне против Красной Армии.

Когда утомленные четырехлетней войной, голодные и босые солдаты выбивались из сил, чтобы остановить врага на подступах к нефтяному бассейну, желто-блакитные мастаки спекулировали за их спинами бориславской нефтью. В то время как солдаты боролись на фронте и умирали за землю, в тылу жандармы предательского правительства заботливо оберегали от украинских крестьян покой и имущество польских помещиков. На революционное восстание рабочих Борислава это правительство ответило карательной экспедицией отрядов полковника Букшованного.

Когда «Западно-украинская республика» была ликвидирована, галицкие желто-блакитные политиканы отвели свои войска за Збруч и отдали их в распоряжение Петлюры, того самого Петлюры, который тогда вел с Пилсудским переговоры об установлении т[ак] н[азываемого] «союза». Через некоторое время они бросаются в объятия Деникина, а когда войска белого генерала были изгнаны с Украины, галицкие политические спекулянты вмиг перекрасились, чтобы впоследствии, весной 1920 года, всадить Советской власти в спину нож *.

Так бесславно погибла «Западно-украинская республика», рожденная ноябрьским буреломом 1918 года. Ее призвали в свет великие события, а похоронили мелкие люди. Те, которые были и есть проклятьем многострадальной галицкой земли, «ботокуды» из сатирической поэмы Ивана Франко. Единая святыня этих суетливых упырей — это их узкие классовые интересы. Ради этих интересов они все время продавали оптом и в розницу свой народ. Когда настал великий день западных земель Украины, когда эти земли на веки вечные стали неотъемлемой частью Советской Украины, желто-блакитные торговцы собственной совестью решили повторить историю предательства. Мелкие, трусливые существа, с усмешкої Иуды и с бандитским ножом в кармане, они фальшивым

тенорком запели одну песню с народом, чтобы только не узнали их, не раскусили своевременно их подлинных замыслов, чтобы только им дали возможность переждать до «урочного часа».

И, наконец, они дождались прусского фельдфебеля, дождались ада немецкой оккупации. Теперь они снуют по нашей несчастной земле, еще ничтожнее, чем были, и на ломаном немецком языке клянчат у фельдфебеля хлеба, клянчат излюбленного места приказчика. Но народ, распятый народ, не молит, не просит у врага ни хлеба, ни милосердия, а только, стиснув зубы, ждет и «сталит обух». Обух на фельдфебеля и приказчика.

ГІТЛЕР СЬОГОДНІ...

80 вересня, в зв'язку з відкриттям кампанії так званої «зимової допомоги», в берлінському спортивному палаці виступив Адольф Гітлер. Що ж нового, що ж підбадьорюючого сказав Адольф Гітлер своїм німецьким слухачам? Нового — нічого, а підбадьорюючого — надзвичайно мало.

Рік тому, виступаючи в цьому ж самому місці, Гітлер говорив трохи іншим тоном, іншими піснями вколисував тоді тірольський шарлатан і свою невибагливу публіку. Розповідаючи про ситуацію на радянсько-німецькому фронті, він тоді завищав: «Цей ворог уже розбитий, він — не підніметься більше!!!»

Цим ворогом була Червона Армія. Це її поховав Адольф Гітлер пам'ятного дня 3 жовтня 1941 року.

З того часу минуло 12 місяців. І коли Гітлер зважився знову виступити в стінах берлінського спортивного палацу, ніхто з його слухачів не насмілився спитати його, чому «похований» ним 12 місяців тому ворог змушує його оце знову повернутися на трибуну спортивного палацу і в галасливих фразах топити фатальне питання, яке нависло сьогодні на всіх німецьких устах: «Що далі?»

Він намагався осліпити німців сумнівним блиском успіхів німецької армії за минуле літо і запевняв своїх слухачів, нібито ніхто вже не зможе вибити його військ з позицій, що їх вони зайняли в результаті цьогорічного наступу. Чи ніхто не зможе вибити гітлерівських військ з їх позицій — це ще побачимо і побачимо скоро, але щось інше цікавить нас у словах Гітлера. Цього року він уже не «розбиває» Червоної Армії, не «ховає» її. Він навіть не обіцяє дальших перемог. Адольф Гітлер раптом поскромнішав. Він уже тепер, на початку осені, натякає на оборонну, позиційну війну. А де ж його плани остаточного розгрому Червоної Армії в 1942 році? Де

Грозний, де Баку, де Іран, де фронт Архангельськ—Астрахань? Про це зручніше було Гітлерові не згадувати, і він — не згадав ні словом.

Крім кількох солдафонських жартів на англійські теми, він не сказав німцям нічого веселого. Навіть згадка про окуповану радянську територію не була позбавлена гіркоти: «Все зруйноване! — скиглив Гітлер.— Зруйновані шляхи, зруйновані тисячі мостів, заводи, шахти». Особливо бентежить і непокоїть Гітлера ставлення до німців населення окупованих областей. Він з піною на губах говорить про мужніх радянських патріотів. «Більшовизм ще й досі тримає в своїх руках мільйони людей на окупованій території».

Констатувавши цей факт, Гітлер навіть намагається знайти причину цієї ненависті радянських людей до окупантів, причину їх любові до вільного життя. «Страх перед більшовицькими комісарами»,— белькоче Гітлер. Для цього мракобіса, що свою владу в Німеччині збудував на кістках незліченних тисяч замучених гестапо жертв, єдиним виховним аргументом є страх. Цей словоблуд не може зрозуміти, що в вільній людині є почуття сильніші, ніж страх, що існує священна любов, що існує священна ненависть — найгрізніші вороги Гітлера, які вже сьогодні ділами радянських бійців наближають день великої розплати над фашистськими тиранами.

Яку ж долю готує Гітлер населенню окупованих радянських земель? Про це він говорить з цинічною одвертістю: «Ці простори мусять служити німецькому народові».

Ні, Адольф Гітлер! «Ці простори» не служитимуть ні Гітлерові, ні німецькому народові. На цих просторах Гітлер збере бурю, що її він посіяв червневого світанку 1941 року; бурю, яка втопче його разом з його ордою так глибоко в землю, що й сліду по них у світі не залишиться!..

У своїй довжелезній промові Гітлер не знайшов місця на те, щоб принаймні кількома словами сказати німцям, коли ж, нарешті, закінчиться ця клята війна. Він, бачите, цього не знає... Він взагалі не знає, що чекає його та його армію завтра. «Ви не уявляєте собі,— розпинається Гітлер,— що ховається за сухими рядками наших зведень з фронту, який біль, які страждання переживають німецькі солдати!»

Але Гітлер помиляється. Цілий світ уже знає, що саме ховається за сухими — і додамо брехливими — рядками німецьких зведень, особливо останнього часу: розгубленість і страх, страх перед невідомим майбутнім, коли виснажена, знекровлена гітлерівська армія опиниться між двома вогнями. Нинішні страждання солдатів Гітлера — це ніщо в порівнянні з тим, що чекає їх у той довгожданний народами час. Гітлер і сам це відчуває. Він намагається цинічною лайкою відігнати привид свого близького кінця. З висоти своєї трибуни він опльовує Англію й Америку. Він з гримасами кепського клоуна говорить про другий фронт, погрожує винищенням тим німцям, які «саботуватимуть зимову допомогу».

«Ми не капітулюємо!» — кричить він, приховуючи за криком свій страх. З несамовитою злобою говорить він про наших бійців. Сама думка про захисників Сталінграда у Гітлера викликає білу гарячку.

Та ми розуміємо обурення Гітлера. Радянські бійці не здаються. Вони вириваують вінки «слави» гітлерівських генералів, перемелюють гітлерівський полк за полком, дивізію за дивізією. Перемелюють з такою систематичністю, що недалеко той час, коли Гітлерові доведеться говорити з трибуни спортивного палацу до мерців.

На цей останній гітлерівський парад смерті не доведеться довго чекати!..

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ КАИНЫ

26 сентября исполнилось три года со дня организации Гитлером так называемого генерал-губернаторства с центром в Кракове. Вначале в состав этого губернаторства входила часть оккупированных польских земель, а после захвата немцами Западной Украины Берлин присоединил к нему также наши галицкие области — Львовскую, Дрогобычскую, Станиславскую и Тернопольскую, присоединил, ссылаясь на то, что эти земли в течение 140 лет входили в состав Австрийской империи и тем самым, дескать, их немецкий характер не подлежит сомнению...

Неизвестно, отмечали ли эту годовщину благодарственными молебнами так называемые украинские националисты, как и неизвестно, отпраздновали ли они недавно первую годовщину оккупации Одессы румынами. Зато известно, что никто не приложил столько усилий, чтобы помочь врагу растерзать Украину, как именно они, желто-блакитные зазывалы немецкого балагана.

Симпатии желтоблакитников к немецким империалистам уходят довольно-таки далеко в прошлое. Уже их прототипы в 1848 году не за страх, а за совесть помогали Меттерниху душить «весну народов» *, за что и «удостоились» малопочетного названия «тирольцы востока» *. Во время первой мировой войны шпионский отдел германского генерального штаба и австрийская контрразведка кишели всеми этими зализняками и назаруками. Среди них едва ли не первую скрипку играл Дмитро Донцов, один из первых «идеологов» и пропагандистов «самостийной» Украины. В 1918 году эти националисты проявили себя такими оперативными исполнителями воли Берлина, что даже барон Мумм * с отвращением сплевывал...

Изгнанные из Восточной Украины, они нескверно устроились во Львове, Варшаве и Праге, откуда от поры

до времени ездили в берлинскую Мекку за новыми приказами. На этой работе проходили годы. Одни желто-блакитные политики уходили в прошлое, другие являлись на их место. В то время, как на даче в Ванзее под Берлином старик Павло Скоропадский искал в кофейной гуще гетманскую булаву, а его придворный «идеолог» Липинский * писал свои незадачливые «Письма к братьям хлеборобам», во Львове и Праге подвизалась уже так называемая «Организация украинских националистов» *. Под руководством Коновальца *, а после его смерти — Мельника эти, как они себя называли, «экстремисты» кроме шпионской и «мокрой» работы занимались также пропагандой своей «идеологии», причем они задались целью переплюнуть в шовинизме все существующие партии украинской реакции.

Вся эта их программа создавалась с дозволения и благословения берлинских вершителей их судьбы: сперва генерала Гренера, а затем Геббельса и Розенберга. Когда немецкие полчища вторглись на земли Советской Украины, украинские псевдонационалисты ошалели от радости. Желая лишний раз продемонстрировать перед Берлином свою преданность германскому империализму, они стреляли из-за угла в наших бойцов, стреляли из новейших немецких автоматов и пулеметов.

С того времени прошло уже 16 месяцев, и каждый из этих месяцев являлся крепким гвоздем в гроб так называемого украинского национализма. Они кричали о самостийности, а вместо самостийности добились рейхскомиссара Коха для восточных областей и Волыни и генерал-губернатора для Галиции. Они на всех перекрестках горланили о «единой и соборной», а добились раздела Украины на немецкую и румынскую. Еще так недавно они с пафосом захудалой примадонны вопили об «украинском море», о желто-блакитных знаменах над Одессой, а теперь они притворяются, будто не знают, что Одесская область переименована захватчиками в «румынское Приднестровье», что по улицам Одессы с минами победителей расхаживает грязный румынский сброд, пестрый конгломерат бухарестских сутенеров, яссовских спекулянтов и галацких воров, что, наконец, украинская Одесса переименована в «Антонеску», по имени румынского мошенника и бандита Антонеску.

Они до исступления болтали о «примате», т. е. первенстве нации, а своей пакостной работой содействовали тому, что сейчас украинцы стали объектом торговли на немецком рынке рабов.

Они без умолку повторяли «Украина для украинцев!», а добились того, что Гитлер и Геринг заявляют сейчас во весь голос, что «Украина есть и будет только для немцев!»

Как они чувствуют себя сейчас — неизвестно. Но нужно полагать, что кое-кого из них генерал-губернатор Франк поит еще из милости пивом, кое-кого подкармливает мамалыгой Антонеску.

По всем им тоскует та самая виселица, на которой повиснут и Гитлер, и Антонеску. А обычная человеческая справедливость требует, чтобы эта виселица не тосковала слишком долго.

СЕРІЯ НЕСПОДІВАНОК

Гітлерівсько-геббельсівська пропаганда за останні місяці натрапила на цілий ряд несподіванок. Розвіялися бундючні обіцянки Гітлера захопити 25 липня Сталінград. Замість цього під стінами Сталінграда лежать гори трупів німецьких солдатів і офіцерів. Безсило тупцює тут німецька армія. За три з половиною місяці боїв за Сталінград німецька армія втратила сотні тисяч своїх добірних солдатів і офіцерів. Німецьке командування кидає в бій нові і нові дивізії, танки, літаки, але зламати героїчний, мужній опір легендарних захисників Сталінграда озброєні до зубів гітлерівці не спроможні.

Наприкінці жовтня на голову гітлерівської зграї звалилась нова несподіванка. В третій декаді жовтня почався в Єгипті наступ 8-ої британської армії. На перший погляд здавалося, що це один з багатьох наступів, яких знає історія останніх років війни в африканській пустелі, помітний лише тим, що розпочали цей наступ не танки, а англійська піхота. Та через кілька днів виявилося, що англійські війська прорвали італо-німецький фронт на глибоку відстань. І гітлерівський фельдмаршал Роммель був змушений віддати своїм військам наказ відступати. А втім, цей наказ був зайвим, бо розбиті італійські і німецькі дивізії, які поквапливо відступали під ударами англійських військ, не мали часу читати наказ свого фельдмаршала. Охоплені панікою, німецькі війська дрібними групами пробиралися в напрямі лівійського кордону. На шляху свого відступу вони зазнавали розтрощувальних ударів англо-американських бомбардувальників та винищувачів. Армія Роммеля відчула на своїй спині, що значить підпасти під удари противника, в розпорядженні якого є могутня авіація.

В перші дні британського наступу в Берліні ще не усвідомлювали всього трагізму ситуації, яка склалася для німців. Гітлерівський радіокоментатор Ганс Фріче заспокоював своїх слухачів тим, що це, мовляв, «звичайна і така часта на африканському фронті зміна обстановки».

Але вже зведення німецького командування змушені були відзначити, що англійські успіхи пояснюються перевагою 8-ої британської армії в повітрі.

Тривожні настрої в Німеччині росли з години на годину. Становище ускладнювалося тим, що надходила інформація про безперервний потік американських військ, які прибувають в Англію. Негайно був мобілізований весь геббельсівський пропагандистський апарат. Були приведені в рух всі коліщата геббельсівської машини брехні. Щодня зранку німців будили по радіо звуки гонгу. Кожний удар гонгу означав один потоплений корабель американців або англійців. І щоб цих ударів було якомога більше, геббельсівські любителі дешевих ефектів включали до списку потоплених кораблів навіть... рибальські човни на Волзі.

А втім, цей гонг дзвенів в ушах німців, як дзвін на сполох. В цьому ворожому настрої невеличка замітка в газетах про висадку американців у далекій негритянській республіці Ліберії розросталася у велику подію. Над африканським континентом збиралися хмари, і хмари ці загрожували Німеччині зливою.

1 листопада німецький знавець у військових справах фон Шрамм поставив громовідвід у Французькій Північній Африці. «Марокко, Алжір і Туніс — це не Ліберія»,— писав він у газеті «Берлінер морґенцейтунг», посилаючись на неподолану нібито силу німецького підводного флоту, який, мовляв, скрізь нишпорить, усе знає. Йому підкоряються всі моря й океани. Цей підводний флот, мовляв, вирішить результат війни на користь Німеччини, відібравши у союзників будь-яку свободу рухів на морях.

Таку ж саме пісеньку заспівала 7 листопада фашистська газета «Франкфуртер цейтунг». Та ледве читачі її встигли прочитати втішну статтю цього військового оглядача, як раптом їх приголомшив удар американського грому по той бік Середземного моря. Протягом одного дня перед гітлерівською Німеччиною виріс новий фронт, на цей раз на півночі Африки. Новий фронт, новий ліс багнетів під самим серцем фашистської Італії.

8 листопада виступав у Мюнхені Гітлер. Він маскував своє хвилювання розв'язним тоном досвідченого пройдисвіта. Він топив свою тривогу в хаотичному белькотінні і несамовитих вигуках, що мали показати оптимізм фюрера. Водночас німецькі війська висадились під Тунісом. Але ця операція не вдалася, бо французькі гарнізони Туніса і Бізерти, всупереч інструкціям уряду Віші, чинили рішучий опір непрошеним гостям, чекаючи прибуття англо-американських військ з Алжіра. Водночас армія генерала Монтгомері * швидкими темпами просувалася на захід і 16 листопада захопила Дерну. Таким чином, африканська кампанія наближається до кінця, і гітлерівське верховне командування навряд чи встигло підтягти достатні сили для серйозної протидії англо-американському наступові.

Війна ще не закінчена, чимало ще крові проллється на фронтах, але вже сьогодні один незаперечний факт зумовлює дальший розвиток подій: на обрії виразно вимальовуються контури неминучої поразки фашистської Німеччини. В передсмертних конвульсіях вона може ще накоїти багато лиха. Тому ці конвульсії і треба скоротити. Скоротити з усією рішучістю!

Гітлерівський гонг все ще подзвонює по берлінському радіо. Кров і сльози дітей нашого народу і дітей волелюбних народів Європи вимагають дальших рішучих дій, які б уже найближчим часом змусили фашистський Берлін ударити гонг востаннє. І на цей раз вдарити на свій власний похорон.

ОБЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

Утратив Бенгази, Роммель пытался остановить британские войска в 120 километрах южнее этого города. Напрасно. Армия генерала Монтгомери прорвала и эту немецкую линию обороны, заставив противника отступать дальше, на Эль-Агейлу. Одновременно итало-немецкие силы в Тунисе после первого соприкосновения с войсками союзников были вынуждены начать отступление в направлении городов Бизерта и Туниса. Стиснутая стальными клещами англо-американских дивизий, армия Роммеля оказалась перед лицом полного уничтожения.

Сегодня планы немецкого командования строятся в надежде, что в Ливии, в районе Эль-Агейлы, Роммелю удастся остановить англичан у ворот Триполитании, как он однажды сделал это. Особое место в этих планах занимает Тунис. Если бы итало-немецким войскам удалось закрепиться на этом «револьвере, наведенном в сердце Италии», они бы не только прикрыли Триполитанию с запада, но и могли бы вести наступательные операции в западном направлении — на Алжир и Оран. Больше того. Наличие фашистских гарнизонов в Бизерте и Тунисе, удаленных на 180—200 километров от итальянской Сицилии, обеспечило бы им контроль над центральной частью Средиземного моря, а узкий пролив, объединяющий его восточную и западные части, был бы под беспрерывным огнем фашистских самолетов, базирующихся на сицилийских и тунисских аэродромах.

Потому-то никого не удивляет азарт, с которым Гитлер перебрасывает сегодня подкрепления в Тунис.

Война на африканском континенте становится все больше ожесточенной. Гитлеровские фабриканты оптимизма, обсуждая последние события в Африке, любят вспоминать недалекое прошлое, когда фельдмаршал Ром-

мель, собрав большие силы, сумел не только вытеснить англичан из Ливии, но и поставил под непосредственную угрозу Александрию и Суэц.

Но так было в прошлом, пусть и недалеком. Это прошлое никогда уже не вернется, как и не вернется важнейшая предпосылка прежних успехов немецкой армии — ее преимущество в вооружении.

Известно, какую огромную роль играла в этих успехах авиация. Авиация открыла перед Гитлером ворота Варшавы, проложила ему путь на Париж. Не менее охотно пользовался этим оружием и Роммель.

Роль и значение авиации сегодня нисколько не уменьшились. Но за последний год в ходе войны произошли коренные изменения: преимущество в авиации теперь на стороне противников Германии.

Еще в мае текущего года производство самолетов в объединенных демократических странах вдвое больше превышало производство их в странах оси. В октябре только авиационные заводы США выпустили в годовой пропорции на 10 тысяч машин больше, чем государства оси вместе с их вассалами *.

Теперь эта гигантская многотысячная воздушная армада начала действовать. Как она действует, могли бы рассказать солдаты Роммеля, которым посчастливилось остаться в живых. Уже в первые дни наступления 8-й британской армии союзная авиация в такой степени овладела воздухом, что немецкие бомбардировщики вовсе перестали появляться над английскими позициями. Одновременно тяжелые бомбардировщики типа «Веллингтон» беспрерывно атаковали вражеские аэродромы. Когда немецкое командование начало подбрасывать Роммелю подкрепления воздушным путем, то лишь на протяжении нескольких дней свыше 50 немецких транспортных самолетов, груженных солдатами, рассыпались в щепки от пулеметных очередей английских истребителей.

В последнее время Италия стала объектом массовых ожесточенных налетов союзной авиации. К тому же союзная авиация в этих налетах почти не несет потерь. Лишь в течение одной недели англичане трижды жестоко бомбили город Турин и не потеряли при этом ни одной машины.

Несмотря на то что военные действия в бассейне Средиземного моря требуют участия большого количества

воздушных сил, союзная авиация нисколько не сузила масштабов воздушного наступления на немецкие военные объекты, расположенные в Северной Франции, Бельгии, Голландии, Германии. Немецкая авиация оказалась почти бессильной бороться с этими беспрерывными воздушными атаками. 19 ноября, когда сотни британских машин действовали на огромном пространстве от Гавра до Флиссингена, немецкие истребители сбили всего два самолета союзников.

Союзная авиация стала в последнее время грозой фашистского флота, особенно подводного. В первой декаде операций американских войск в Северной Африке бомбами с самолетов было потоплено 15 итало-немецких подводных лодок, причем некоторые лодки были поражены с рекордной высоты — 3 тысячи метров.

В результате успешных действий союзной авиации по коммуникациям фашистских войск в Африке армия Роммеля все сильнее ощущает острый недостаток горючего. Не проходит дня без того, чтобы груженный бензином вражеский танкер не вспыхнул от меткого удара бомбы.

Все это в значительной степени обусловливает дальнейшее развитие событий, и притом не только в бассейне Средиземного моря. Создавшееся положение требует от Германии огромной концентрации воздушных сил в Средиземном бассейне. Немецкое командование рано или поздно вынуждено будет бросить туда значительную часть авиации, действующей ныне на советско-германском фронте. Бросить ее в горнило войны, из которого для нее не будет возврата.

ВОЛИНЬ У ВОГНІ БОРОТЬБИ

Вогонь партизанської війни перекинувся і на Волинь. На кривавий гітлерівський терор, на грабунок, на поселення німецьких колоністів, на знущання над нашою національною честю люди Ковельщини, Луччини й Дубенщини відповідають так, як їх учили діди й прадіди,— око за око, зуб за зуб.

Яка не є Волинь довга й широка, та нема на ній, мабуть, жодного двора, де б дбайливими руками селян не була прихована зброя. Ця зброя творить сьогодні чудеса. Про це могли б найкраще розповісти сотні покараних уже народом німецьких офіцерів і солдатів, жандармів, «господарських керівників» та місцевих запроданців. Але мертві не розповідають...

За них хай говорить німецька газетка «Дейче Україне цейтунг». В номері за 5 грудня 1942 року вона пише про гарячкові заходи, що їх вживають окупанти для приборкання зростаючого партизанського руху на Волині.

«З метою втихомирення країни особливий суд при генеральному комісаріаті Волині й Подолії продовжував за останні місяці викорінювати і карати злочинні елементи. За цей час були проведені різні засідання в Луцьку, Брест-Литовську, Кременці, Дубно, Ковелі та Володимирі-Волинському. В першу чергу суд знову зайнявся розглядом справ по обвинуваченню в незаконному зберіганні вогнепальної зброї. Обвинувачені ховали зброю і боєприпаси на те, щоб використати їх згодом, або навіть встигли застосувати сховану зброю для здійснення інших злочинних цілей».

Повідомивши про це, редактори гітлерівської ганчірки втішають себе тим, що, мовляв, «у всіх таких випадках суд оголошував смертні вироки» та що «ці вироки вже виконано». Забули тільки додати, що ці заходи німе-

цьких катів не тільки не припинили партизанської боротьби, але ще дужче її розпалили. Бойовий лозунг партизанів: «За одного закатованого товариша по зброї — вб'ємо десять фашистів». Росте рахунок наших кривд — росте й кількість вбитих окупантів.

«Дейче Україне цейтунг» пише про «сильний нахил українського населення до злочинної діяльності». Партизанам байдуже, що плюгава німота називає священну боротьбу українського народу проти споконвічного ворога «злочинною». Партизани знають: якщо ворог лається у безсилій люті, це значить, що сили його слабшають, що він уже не той, що був вчора, а завтра буде ще мізерніший. Вони знають, що коли ворог змушений прилюдно визнати, що весь український народ йде на нього смертельним боєм, то це значить, що окупантам залишилось три чисниці до смерті.

УНИВЕРСАЛЬНОЕ СРЕДСТВО

«Долгая зимняя ночь»,— вот что, по мнению Геббельса, отравляет сознание немца в день нового, 1943 года.

«Долгие зимние ночи всегда действовали удручающе на немцев,— рассуждает одна из газеток Геббельса «Мюнхенер нахрихтен».— Немцы всегда склонны были видеть призраки, как только появляются трудности».

Мюнхенские писаки, как и полагается ученикам Геббельса, явно не в ладах с логикой. Только что уверяли своих читателей, что основной причиной их плохого настроения являются «долгие зимние ночи», и тотчас же утверждают, что причина в другом, в более реальном: в «трудностях».

О каких же трудностях идет речь?

«Не всегда легко перенести такое напряжение, как за последние два месяца, когда слышишь противоположное тому, что слышала вчера, и когда обстановку можно оценивать по-разному».

Разоткровенничалась «Мюнхенер нахрихтен»...

Но кто же виновен в том, что немцы слышат сегодня одно, а завтра совершенно другое, прямо противоположное? Та же самая «Мюнхенер нахрихтен», тот же Геббельс, та же самая, неизменно лживая, гитлеровская пропаганда.

Но у мюнхенской газеты есть в руках, как оказывается, «универсальное средство»...

«Ненависть и сильнейшее презрение к врагу,— пишет она,— лучшее универсальное средство».

Что же будет с немцами, которые, не считаясь с требованиями Геббельса, не ощущают ни ненависти, ни презрения? На этот вопрос «Мюнхенер нахрихтен» мрачно отвечает:

«Тем, кто не ощущает этой ненависти, нельзя помочь. Такие люди в наше время заболевают».

Понятно, о чем идет речь. Как известно, генерал Рейхенау в свое время тоже заболел... Заболел и — умер.

«Если эти люди умрут от страха,— заключает «Мюнхенер нахрихтен»,— то ничего плохого в этом не будет».

Конечно, не будет, особенно, если от этого страха умрут в первую очередь редакторы мюнхенской газеты и их высокопоставленные содержатели. Пожелания скорейшей смерти шлют им в день Нового года все исстрадавшиеся народы мира. Гибель всех гитлеровских мерзавцев будет действительно «универсальным средством» против фашистской язвы.

ГРАБИТЕЛИ

В ноябре 1941 года немцы узнали от фашистских верховодов, что гитлеровская политика автаркии *, осуществляемая с самого начала существования фашистского режима, оправдала себя на все сто процентов. Германия, мол, целиком обеспечена продовольствием, получаемым от своего сельского хозяйства.

Но, как и всегда в таких случаях, факты оказались более убедительными, нежели блудливые слова фашистских брехунов. А эти факты говорили о том, что блокада Германии и мобилизация рабочей силы на фронт привели к тому, что даже картофель стал в Германии предметом роскоши, а норма 285 граммов хлеба в день напоминала немцам все ужасы последнего, голодного года первой мировой войны.

Осенью 1942 года, когда немцы осознали неизбежность второй зимней кампании на советско-германском фронте, их «фюреры» в один голос затрубили об Украине. Поток одурманивающих слов, хлынувший на немецкие головы с трибуны берлинского спортпаласа, должен был убедить немецких обывателей, что захват гитлеровской армией Украины открыл перед ними подлинный эдем. Хлеб, мясо, масло, сахар, мед — все это, по словам Гитлера, Геринга и Геббельса, только ждало сластолюбивых немецких ртов. Встревоженные все более ухудшающимся внутренним и внешним положением Германии, фашистские банкроты не жалели радужных красок, чтобы нарисовать перед глазами немцев страну, где текут молочные реки в кисельных берегах. Для вящего эффекта эти проходимцы не остановились даже перед тем, чтобы несколько повысить продовольственные нормы.

В эту демагогическую свистопляску включился весь немецкий пропагандистский аппарат. Гитлеровские газеты совсем недавно писали:

«Украина дала в этом году 15 миллионов тонн зерновых продуктов».

Не подлежит сомнению, что немецкие оккупанты делали все возможное, чтобы Украина «дала» им максимум продовольственных продуктов, как не подлежит сомнению и то, что, несмотря на известные грабительские таланты немцев, им не удалось собрать на Украине даже десятой доли того, что «собрали» берлинские статистики. Наконец, эту брехню разоблачает, по недосмотру, тот же Берлин, сообщив в конце ноября через итальянское агентство Стефани, что только в будущем «Украина сможет давать от 11 до 12 миллионов тонн зерна в год».

В каких условиях проходил в истекшем году грабеж хлеба у украинских крестьян, говорил недавно «начальник сельскохозяйственного отдела комиссариата Украины» Кернер:

«Выполнение норм сдачи сельскохозяйственных продуктов далось руководителям сельского хозяйства нелегко...»

Еще более яркую картину отношения крестьян Украины к гитлеровским мародерам рисует «Дейче Украине цейтунг»:

«Было очень мало украинцев, которых можно было бы использовать на работе. На 100 гектаров приходилось около 9 работников. Эти люди должны были заменить машины на 70—80 процентов. Положение с рабочей силой остается и теперь очень тяжелым, ибо Германия также чувствует недостаток в рабочей силе».

Девять работников на 100 гектаров, да и то работников, которые трудятся из-под палки,— это действительно маловато. Но Кернер не падает духом. Эта прусская пиявка и здесь находит выход из положения:

«Руководители сборных пунктов должны быть строгими. Они должны научить украинских крестьян, как нужно работать».

Новыми реками украинской крови кернеры хотят оросить нашу землю, чтобы вырастить для себя хлеб. Этим хлебом они подавятся.

Жестокая действительность показала немцам, что все их так солидно и педантично разработанные планы эксплуатации захваченных территорий остаются только планами. Эта действительность показала также, что чего ни коснется кровавая лапа гитлеровского «организатора»,

то вянет и никнет. Грабитель, профессиональный грабитель никогда не был творцом. Где бы ни стала его нога, он везде и повсюду оставляет за собой только развалины.

Геббельсовские чиновники, чтобы совершенно сбить с толку немцев, иногда начинают болтать об эксплуатации донецких шахт, о 40 тысячах тракторов, выпущенных несуществующими украинскими заводами, и т. д. Но факты — упрямая вещь.

Не везет гитлеровцам на украинской земле. Уже сейчас проклинают эту землю в своих письмах немецкие солдаты, ибо каждый кусок хлеба, вырванный у наших людей, застревает в их горле.

НЕ ТЕ ВРЕМЕНА, НЕ ТЕ ПЕСНИ

Фонтаны лживой фашистской пропаганды, хлещущей изо дня в день потоками дешевой демагогии, глупого вранья и обывательского лицемерия, не заслуживают ни малейшего внимания. «Собака лает — ветер носит» — гласит старая русская поговорка. Не стоило бы и говорить о строго выдержанном в фашистском стиле «новогоднем послании» Гитлера, если бы оно, кроме обычных истерических завываний, не было полно глубочайшего страха и тревоги.

Год тому назад Гитлер, по его собственным словам, был на один шаг от катастрофы, но все же тогда он имел еще возможность избежать наихудшего: в его распоряжении было достаточно людских резервов и материальных ресурсов, чтобы с ними можно было попытаться догнать изменчивую богиню победы. Но в течение прошлого года, а особенно двух последних месяцев, Гитлер убедился, что эта задача не под силу немецкой военной машине. Испытывая удар за ударом, гадина из Берхтесгадена * скулит:

«Теперь, после трех лет войны, стало очевидным, что немецкий народ ведет борьбу не на жизнь, а на смерть».

Дело, конечно, не в немецком народе, ибо этот народ может только выиграть на ликвидации Гитлера и его сброда. Важно то, что фашистский лжепророк вынужден был публично признать свою ефрейторскую близорукость.

Ему, видите ли, понадобилось целых три года войны, чтобы убедиться в несуразности своих планов и надежд! После трех лет комедиантских выкриков и жестов этот горе-победитель внезапно прозрел и заговорил тоном отставной примадонны. Он не кричит уже о близком часе победы, не делит уже мир по своему усмотрению, не грозит противникам своими весенними наступлениями.

Накануне 1941 года Гитлер заявил, что грядущий год принесет Германии победу, затем то же самое сказал о 1942 годе, а сейчас... сейчас он говорит: «Мы не думаем капитулировать...»

Однако это еще не все. По мнению Гитлера, основной задачей немецкой армии в нынешнем году является «удержать то, что она захватила». Гитлер не говорит уже об Урале, он не развертывает больше перед немецкими глазами заманчивой картины высадки его войск в Англии, он конфузливо молчит о солнечном Египте.

Было бы ошибкой полагать, что сам Гитлер перечеркнул эти планы. Нет, их перечеркнули другие руки, те самые, которые уничтожают немчуру в калмыцких и донецких степях, на Северном Кавказе. Теперь Гитлера беспокоит мысль о том, как удержать захваченное и награбленное, каким образом избежать катастрофы.

В 1918 году генерал Людендорф писал о походе германской армии на Украину: «Если наши войска продвинулись далее на восток, то это объясняется тем, что наше военное положение было отчаянным».

Эти же причины побудили Гитлера к отчаянному прыжку на Сталинград. Сегодня немецкая армия расплачивается за безумство своего фюрера и — бежит. Бежит с тех самых земель, которые Гитлер подносил немцам в качестве новогоднего подарка.

Чтобы остановить это бегство, чтобы залатать каким-либо образом бреши в рядах своей армии, Гитлер вздумал стянуть с оккупированных территорий немецкие гарнизоны. Их место должны занять части, составленные из местного населения. Гитлер нашел уже даже командующего для этих эрзац-гарнизонов — генерала Фромма. Не нашел еще только людей, которые за миску чечевичной похлебки согласились бы служить смертельному врагу своего народа.

Народы знают уже, кто их враг, кого нужно ненавидеть всей душой, всем сердцем.

Под тяжестью этой ненависти фашистская Германия не может не лопнуть, независимо от того, хочет этого Гитлер или нет.

ОТКРОВЕНИЯ ГЕНЕРАЛА ДИТМАРА

Поражения германской армии на советско-германском фронте не могли не оказать серьезнейшего влияния на настроения немецкого тыла. Не лишенные погребального юмора германские сводки об «отбитых атаках» породили еще большее смятение среди немцев. Последние мероприятия гитлеровского правительства по вовлечению в ряды армии всего мужского населения Германии создали такую обстановку, в которой дальнейшее молчание о катастрофичности создавшегося положения стало невозможным.

Тогда заговорил небезызвестный генерал Дитмар. Как не старался высокопоставленный обозреватель обрисовать картину создавшегося положения в светлых тонах, результат все же получился весьма плачевный.

Вопреки прежним утверждениям фашистских заправил о неистощимости людских и материальных ресурсов Германии, вопреки болтовне о том, что время, дескать, работает в пользу стран оси, Дитмар был вынужден между строк признать, что резервы гитлеровской Германии находятся на грани полнейшего истощения.

«Как бы силен немецкий фронт ни был,— сказал генерал Дитмар,— он все же слишком узок, чтобы до бесконечности выносить тяжелые бои с противником, имеющим огромное (!) численное превосходство. Германский солдат всюду проявлял себя отличным бойцом. Но что касается превосходства в числе, то эта величина, которую нельзя легкомысленно недооценивать...»

Оставим в стороне факт, что тот же генерал Дитмар еще совсем недавно сам легкомысленно «недооценивал» количественный фактор, противопоставлял ему в своих выступлениях «немецкую организованность». Не будем вспоминать и неоднократные заявления Гитлера об уничтожении Красной Армии. Лживость фашистских обер-

бандитов достаточно хорошо известна. Гораздо важнее установить — куда же девалась многомиллионная немецкая армия?

Вместо ответа на этот вопрос генерал Дитмар застенчиво улыбается. Не решаясь прямо заявить, что большая часть ее догнивает в советской земле, он невнятно бормочет:

«Обеспечение за нами завоеванных районов в политическом и экономическом отношении и производство вооружений потребовали больших людских резервов. Ценные силы остались вне действующей армии».

Как известно, прошлой зимой, готовясь к своему весеннему наступлению, Гитлер призвал в армию основные кадры промышленных рабочих, оставив на производстве только самых необходимых надсмотрщиков да ни к чему не пригодных калек. Сегодня и эти «ценные силы» будут призваны в армию.

Что же касается «обеспечивания завоеванных районов», то генерал Дитмар почему-то молчит о том, кто же заменит немецкие гарнизоны в оккупированных странах. Видимо, этот сложный вопрос он предоставил решить самому Гитлеру...

Дитмар дополнительно обещает, что германское командование в будущем будет «вести войну с учетом дальнейшей перспективы». Таким образом, он признает, что раньше это командование вело войну без всякого учета ее перспектив... После такого заслуженного комплимента главнокомандующему немецкой армией Адольфу Гитлеру несомненно икнется.

«Германский народ,— продолжает Дитмар,— в полной мере отдает себе отчет, что это повлечет за собой полное исчерпание сил нашего народа, значительные ограничения в повседневной жизни в тылу».

Эти знаменательные признания немецкий генерал сделал 11 января 1943 г., в дни, когда Красная Армия наносит немецким захватчикам удар за ударом, изгоняя их с советской земли.

Недаром у нас в народе говорят: «Битый фриц умнеет».

НЕРВЫ, НЕРВЫ

Когда-то Гинденбург * сказал, что войны выигрывает тот, у кого крепче нервы. Правда, Гинденбургу не помогли его крепкие нервы, в решающую минуту он вынужден был капитулировать. Однако его мысль не лишена оснований: нервы отказываются служить той воюющей стороне, которая имеет перед собой одну лишь перспективу — перспективу полнейшей катастрофы.

Неизбежность катастрофы гитлеровской Германии становится для немцев с каждым днем все более очевидной. Напрасно Гитлер и Геббельс силятся высечь в немецких сердцах хотя бы искру энтузиазма, напрасно эсэсовский орган «Дас шварце кор» умоляет немцев «бросить все на чашу весов».

Особенно повышенное нервное состояние проявляют оккупанты на временно захваченных советских землях. Еще недавно корреспонденты берлинских газет посылали с Украины корреспонденции, в которых было все, кроме правды. Выполняя заказ геббельсовского министерства пропаганды, они рисовали Украину как некую Аркадию, которая якобы расцвела от чудесного прикосновения немецкого штыка, а ее людей как наивных пастушков из Вергилиевых идиллий. И только изредка в этом потоке подсахаренной брехни можно было найти следы суровой правды.

Но фатальные для Германии события последних недель вызвали серьезные аварии в машине фашистской пропаганды, а ее прислугу взволновали до такой степени, что она вместо того, чтобы петь «аллилуя», ударила за «упокой». Донбасс, который, по словам гитлеровских писак, работал уже, якобы, в полную мощность, появился вдруг на страницах «Ревалер цейтунг» таким, каким он является сегодня в действительности: кладбищем еще не-

давно цветущей индустрии. Партизаны, славные партизаны, которых немецкие газеты «ликвидировали уже окончательно», вызывают сейчас у будапештского радио пароксизм бешенства. Украинские рабочие, которых фашистские бандиты пера лакировали с особенным старанием, выводят сейчас из равновесия даже наиболее опытных приспешников Геббельса. Корреспондент газеты «Локаль Анцейгер» с горькой иронией пишет о харьковчанах:

«Эти местные мужчины производят несколько сонное впечатление... Если один работает, то за ним у печки стоят двое и молча наблюдают. Требуется значительное усилие, чтобы заставить их работать или вообще двигаться». В этой вымученной иронии гитлеровского журналиста можно ощутить все: и разочарование, и неверие, и бессильную бешеную ненависть распоясавшегося арийца, который вместо покорности нашел на нашей земле грозную ненависть великого народа, ненависть к оккупанту.

Понятно, почему арийские нервы явно не выдерживают...

СОВЕТЫ ГИТЛЕРОВСКОГО ОЛУХА

Безмерное чванство всегда было наиболее характерной чертой немецких солдафонов. Привитое еще королем Фридрихом II *, оно расцвело после франко-прусской войны, и даже поражение 1918 года не сбавило спеси незадачливым завоевателям мира.

Однако никто не может сравниться с чванством ефрейторов Адольфа Гитлера. После разгрома Франции гитлеровские олухи слепо поверили в непобедимость германской армии, в непогрешимость германских стратегов.

Потребовалось немало серьезных ударов Красной Армии, чтобы эти самые зазнавшиеся гитлеровские олухи припомнили вдруг о существовании Красной Армии. И тогда фрицы заговорили иначе.

Газета «Дейче альгемейне цейтунг», например, награждает наших воинов такими комплиментами:

«Мы были ошеломлены, узнав, как искусно русский солдат умеет строить оборонные укрепления и как блестяще он умеет приспособлять их к местности, то есть маскировать. Даже когда мы находились в непосредственной близости от этих укреплений, трудно было различить, имеем ли мы дело с искусственными сооружениями или со своеобразными особенностями местности».

Майор генерального штаба гитлеровской армии Ведекинд в газете «Гамбургер фремденблат» за 12 января констатирует:

«Неприятель с невероятной выносливостью преодолевает тяжелые климатические условия. Это ловкий и хитрый боец, который пользуется всевозможными уловками».

Далее майор Ведекинд дает немецким солдатам следующий рецепт:

«Для каждого немецкого солдата, воюющего в зимних условиях, чрезвычайно важно знание противника и его тактических приемов».

Майор Ведекинд — это типичная штабная крыса, и он, возможно, не имел еще случая познакомиться с советскими методами ведения войны. Но у германской армии, воюющей с нами вот уже 19 месяцев, было достаточно много времени, чтобы познакомиться с нами, и, несмотря на это, она сверкает сегодня пятками на широком фронте от Кавказа до Воронежа и Ленинграда... Имеется еще один враг немецкой армии, которого майор Ведекинд также не теряет из виду. Это — холод, который по словам Ведекинда, гитлеровские солдаты также не научились еще превозмогать.

«Солдат должен усвоить множество мельчайших приемов, чтобы примитивными средствами преодолевать холод и снег»,— советует немецкому солдату гитлеровский майор. Конечно, таким примитивнейшим средством была бы теплая зимняя одежда, однако за неимением таковой немецкий солдат вынужден довольствоваться теплыми словами своего майора.

«Холод,— пишет бесподобный майор,— неприятен только тогда, когда к нему присоединяется и ветер». Итак, немецкий солдат должен бежать от ветра, и тогда даже сорокаградусный мороз не будет ему страшен...

Был некогда в Германии писатель Ведекинд *. Герой его известной пьесы стреляет себе в рот. «Герои» гитлеровского Ведекинда не обладают такой романтической душой. Как свидетельствуют события последних дней, они дословно поняли мудрствования своего майора и бегут, бегут не столько от морозного восточного ветра, сколько, и прежде всего, от наступающей Красной Армии.

КРЕАТУРИ

Німецьке інформаційне бюро повідомило цими днями про прийом генерал-губернатором Франком делегації так званого «Українського комітету допомоги». Повідомило з таким самим галасом, з яким кілька місяців тому передавало тріумфальні зведення гітлерівської ставки про цілковите знищення Червоної Армії і близьке падіння Сталінграда...

Однак Червоної Армії Гітлер не знищив, а Сталінград, який за його планами, мав стати її могилою, став могилою гітлерівських військ. Тому не дивно, що «Німецьке інформаційне бюро» за відсутністю кращої поживи було змушене кинутися на падло з «Українського комітету допомоги», дарма що ця його інформація нітрохи не зміцнить віри німців у перемогу Гітлера.

За повідомленням цього бюро, очолював «делегацію» професор Кубійович. Інших прізвищ геббельсівське бюро не називає, мабуть, тому, що вони ще менше говорять, ніж прізвище голови делегації.

Кубійович, колишній студент Краківського університету, займався географією та спеціалізувався в рисуванні карт. Треба гадати, що саме ця його спеціальність зблизила галицького картографа з німецькою контррозвідкою, яка в 1939 році й притулила його в Кракові. Кількох місяців прусської муштровки було досить, щоб після вторгнення гітлерівських орд на землі України, Кубійович став слухняним знаряддям у руках окупанта. Знаряддям, з яким ніколи не розстаються, з яким йдуть разом навіть на шибеницю...

Півтора роки тому, коли Франк побачив перед собою одноцілий антинімецький фронт українського народу західних земель, фронт невблаганної боротьби, боротьби на смерть і життя, цей кат Польщі і Західної України на-

гадав собі — Кубійовича. З того часу ця креатура те тільки й робила, що очолювала всілякі делегації і падала ниць перед кожним німецьким посіпакою.

Тепер Кубійович став знову окупантам у пригоді і вже не лише Франкові, але й самому Геббельсові, який хоче показати світові, що не всі ще щурі покинули потопаючий гітлерівський корабель, що, незважаючи на чорну годину свого господаря, деякі з них усе ще залишаються до його послуг.

Проте ефект цього повідомлення був зовсім не той, що його сподівався Геббельс, коли наказував своєму інформаційному бюро зацікавити публіку прізвищем Кубійовича. Вона-бо зробить з цього один тільки висновок: погані, препогані справи третього рейху, якщо гітлерівці витягають з свого пропагандистського арсеналу такий дрібний мотлох, як Кубійович та його делегати.

Цей Кубійович «передав генерал-губернаторові новорічні поздоровлення». Від кого? Від «української меншості генерал-губернаторства». Як відомо, Гітлер приєднав галицькі області Радянської України до краківського генерал-губернаторства. Таким чином, фашистський вовк сподівався проглинути український народ шматками. Падлюка Кубійович знає про це, знає і про те, що визволені в вересні 1939 року галицькі українці перестали нарешті бути в своїй країні меншістю. Холуй знає і мовчить. Але Кубійович — це обер-падлюка і обер-холуй. Він знає і не тільки не мовчить, він говорить щось цілком протилежне, говорить те, що завгодно почути оберкатові і обер-каналії Франкові. В холуя нема серця, в нього немає й душі; в нього є лише мідяне чоло, і ним він готов хоч би до скону бити поклони перед своїм хазяїном.

Український народ веде священну війну з німецькими окупантами, і цей народ не спочине, поки не втопче в землю останню гітлерівську гниду. Нема меж ненависті нашого народу до ворога, немає ще пісні, що нею можна було б достойно прославити героїзм його синів. Сьогодні український народ у смертному бою п'ядь за п'яддю визволяє з ярма свою землю, всю українську землю від Дону до Сяну, він своїми перемогами на фронтах запалює зорі свободи над Європою. Ми завжди, навіть у найважчі години, зберігали в серцях впевненість у нашій перемозі, і нині ця впевненість допомагає нашій армії

творити діла, що від них дрижать фундаменти фашистської Німеччини.

В цей великий час ворог випускає на сцену кубійовичів, виволікає на денне світло продажні креатури, фальшивих свідків, даючи їм завдання не під силу: виправдати в очах світу гітлерівську систему, систему організованого грабунку, рабства і страхітливого терору.

Та ніщо не виправдає гітлерівських бузувірів, ніщо не врятує їх перед судом народів. Не допоможуть їм і креатури на зразок кубійовичів, цей смердючий плід флірту гітлерівського диявола з відьмою українського націоналізму.

СЛЬОЗИ В ЕФІРІ

Будапешт і Рим не можуть отямитися від ударів, що їх угорські та італійські дивізії зазнали останнього часу на Східному фронті. Насамперед офіційні кола васальних країн намагалися приховати від населення трагічну правду за димовою завісою брехливих зведень про «відбиті атаки». Але ці ідіотські «інформації» лише згущували і без того задушливу атмосферу.

Коли ж начальник штабу угорської армії оголосив по радіо розпорядження, на підставі якого припинив повернення до своїх частин відпускників 11-ої армії, в Угорщині зрозуміли, що цієї армії більше немає... Мовчанка начальника штабу італійської армії також нікого вже не обдурила. Кожний, хто мав очі і вуха, знав, що лихо, яке стряслося над дивізіями поплічників Гітлера під Воронежем, це вже не лише поразка, це вступ до цілковитої катастрофи всієї системи гітлерівських «союзів».

В такому становищі васальним підспівачам Геббельса не залишилось нічого більше, як вдарити на сполох. Страх перед розплатою охопив верховодів Бухареста, Рима і Будапешта. Цей страх вони хочуть прищепити нині своїм народам, щоб змусити їх продовжувати злочинну війну проти Радянського Союзу, на цей раз уже нібито «в ім'я рятунку нації».

Але перш за все треба було якимсь чином виправдати перед цими народами провал завойовницьких планів Гітлера та Муссоліні *. Це спонукало васальних геббельсят заговорити твердою мовою фактів:

«Нема паузи в радянському наступі, нема навіть натяку на паузу,— скаржиться італійський радіокоментатор Джованні Ансальдо.— Людський матеріал, що його радянське командування безперервно кидає на фронт, показав себе озброєним виключною впертістю і презирством до

смерті... Ніколи ще бліде північне сонце не бачило таких могутніх людських хвиль, що йдуть під його сяйвом. Одна німецька газета назвала недавно радянський наступ безмірним, і це — правда».

Змалювавши таку невеселу для Берліна і Рима картину, коментатор береться полохати своїх слухачів:

«Це нова навала Азії на Європу...»

Ще далі йде в своїх побоюваннях інший захисник «Гітлер-Європи» головний радіокоментатор Маріо Аппеліус. Він ставить перед собою питання:

«Що буде завтра на випадок перемоги радянської зброї?»

Однак це питання надто прикре і важке для фашистів, тим-то Маріо Аппеліус воліє не давати на нього відповіді. Замість того він повертається до недавнього минулого, намагаючись пояснити, чому фашистська свиня взагалі лізла в радянську моркву:

«Під час фінської війни,— говорить хитромудрий Аппеліус,— створилося враження, що у росіян недостатня кількість зброї, але в дійсності це була диявольська витівка Кремля. Зброї в росіян було досить, і вони зберігали її для відповідного моменту».

Та виявляється — справа не тільки в озброєнні.

«Європейським військам,— плаче Аппеліус,— доводиться вести битву з противником, який має перевагу в усіх відношеннях... У цьому наступі на практиці виявилася військова міць більшовиків. Вона така велика, що може викликати страх...»

Цей зрозумілий, зрештою, страх призводить Аппеліуса до таких меланхолійних висновків:

«Було б по-дитячому глупо думати, що цей наступ легко зупинити».

Безперечно. Але в зв'язку з цим постає питання: хто ж були ці дурні, що штовхнули Німеччину й Італію на війну з Радянським Союзом? Гітлер і Муссоліні! Та бідолашний фашистський коментатор не зміг уже поставити цієї крапки над «і». Він і так уже сказав досить багато.

Решту скажуть — треба чекати — самі народи васальних країн.

ЗБУНТОВАНІ СМЕРДЯКОВИ

Як відомо, кіт завжди падає на чотири лапи. Ця властивість прирученого хижака здавен-давна відбивала сон у честолюбних політиканів. Позаздрили котові його спритності і верховоди німецько-українського націоналізму.

В останні роки були всі дані на те, що націоналістичний кіт розіб'є собі голову. Розіб'є остаточно. Найбільш активна українська агентура гестапо, так звана «Організація українських націоналістів» (ОУН), до тієї міри зв'язала себе з німецькими розбійниками, вона так віддано допомагала їм шпигунством і диверсією в тилу Червоної Армії — особливо на території Західної України,— що ненависть українського народу до німців мусила раніш або пізніш впасти з ще більшою силою на голови націоналістичних каїнів.

Каїни зрозуміли це. Треба було будь-що змінити тактику, не міняючи при цьому самих основ націоналістичної політики, вірної служби німецькому імперіалізмові.

Досвід у цих справах націоналісти мали: австрійська кунцшафтштелль, польська дефензива і німецьке гестапо були для них непоганими школами провокації.

В 1940 році в ОУН стався розлам. Один з верховодів цієї партії, Степан Бандера підняв бунт проти ватажка ОУН Андрія Мельника і оголосив себе «фюрером» німецько-українських націоналістів. Йшло про те, хто з них відіграє більшу роль у здійсненні гітлерівських планів загарбання України.

У фракційній боротьбі обидві сторони не шкодували ні паперу, ні помий. Мельниківці обвинувачували Бандеру в провокації і крадіжках. В свою чергу бандерівці опублікували факти, які свідчать про співробітництво Мельника та його ад'ютантів з колишньою польською поліцією. Крім того, вони недвозначно натякають на те, що

саме серед мельниківців треба шукати вбивців Євгена Коновальця.

В момент нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз, гітлерівці однаково користувалися допомогою мельниківців і бандерівців, бо й одні, й другі змагалися тоді за те, хто з них зробить більшу послугу окупантам.

Але досить було кількох тижнів німецького панування в західноукраїнських областях, щоб серед підлеглих Мельника і Бандери настало гірке розчарування.

Синки бережанських і підгаєцьких куркулів побачили замість обіцяних грушок на вербі звичні каральні загони, які не тільки забирали в їх батьків останню зернину, але ще й змушували купувати зерно на засів поміщицьких маєтків.

Націоналістичні поповичі, що сподівалися зробити з ласки гестапо блискучу кар'єру, діставали путівки на чорну роботу в німецьких поміщицьких маєтках. Замість обіцяної «самостійної і соборної» галицькі націоналісти отримали... генерал-губернаторство з установами, в яких за саму лише розмову по-українському б'ють кулаком між очі.

Ці настрої підривали грунт під ногами мельників і бандер. Треба було якомога скоріш змінити тактику, тим більше що незадоволені оунівські молодчики почали вже в окремих випадках платити німцям міркою за мірку. Роль непримиренного взяв на себе Бандера; Мельник обмежив коло своїх впливів до старих мастодонтів націоналізму, надто лінивих, щоб вилазити з лакейської генерал-губернатора.

І ось одного разу прихильники ОУН дізналися, що Бандера перейшов у підпілля. Незабаром з'явилися друковані на рожевому папері листівки, в яких цей самозванний «фюрер» нібито оголошував війну німецьким окупантам...

Але війну особливу. Ясніше кажучи, війну без війни. Партизанська боротьба? Ні, Бандера рішуче засуджує збройну боротьбу з Гітлером. Він, бачите, хоче зберегти кадри, дарма що гестапо стріляє в ці його кадри, як у горобців. Масові страти підлеглих Бандери в бережанській, підгаєцькій і тернопільській тюрмах та дикі знущання над бандерівцями в німецькому концтаборі «Аушвіц» — все це нітрохи не турбує їх ватажка. Бандера й на-

далі радить чекати, склавши руки, до слушного часу, тобто до дня, коли німецьким окупантам пощастить послати на ешафот останнього українця...

Все лихо Бандери лише в тому, що український народ завчасно розкусив маневри фашистських провокаторів. В той час, коли Бандера закликає до пасивності, а Мельник допомагає окупантам гнати на заріз гуцульських хлопців, долю України вирішує справжній її господар, вирішують її ті, що на своїх знаменах написали: «Волю здобути або дома не бути».

У червоних партизанів один тільки шлях; той самий, що ним під гуркіт тисяч гармат іде Червона Армія: шлях слави і перемоги. Українські націоналісти лягли на ньому колодою. Та народ, що знайшов у собі сили трощити тисячі німецьких танків, зуміє розтрощити й націоналістичну колоду.

ФЕЛЬДМАРШАЛ РУНШТЕДТ ІНСТРУКТУЄ

Відомо, якими радужними фарбами малювала гітлерівська пропаганда майбутнє народів Радянського Союзу на випадок перемоги Німеччини. Відомо також, яку відповідь дали і дають повсякденно ці народи фашистським окупантам, з яким героїзмом вони відстоюють у кровопролитних боях свою честь і свободу, як жорстоко мстять вони гітлерівській орді за смерть своїх братів і сестер, за зруйновані міста і села. Фашистська пропаганда має такі ж самі криві ноги, як і її майстер Геббельс: на них можна вирушити на війну, та повернутися значно важче... Якби не те, що мертві не говорять, про це могли б розповісти ті мільйони гунів, що за 21 місяць війни вкрили своїм трупом поля України, Росії і Білорусії.

Але дамо слово живим. В руки червоних партизанів потрапив нещодавно документ, що зайвий раз розшифровує помпатичну фразеологію гітлерівців про «новий порядок» на тимчасово окупованій радянській території. Мова йде про секретні інструкції для німецьких військових властей на Україні. Автором цих інструкцій, як про це свідчить підпис, є генерал-фельдмаршал фон Рунштедт. Особа досить відповідальна, щоб до її слів поставитись з належною серйозністю.

В одному з перших розділів інструкцій говориться про політичні завдання німців на окупованій Україні. Однак, про ці завдання генерал-фельдмаршал небагато нам каже; вони, на його думку, і так достатньо ясні... Його більше цікавлять шляхи, що дозволили б окупантам загнуздати непокірливих українців. Фон Рунштедт констатує:

«Поставлені фюрером завдання на Україні вимагають далеко йдучої співпраці з населенням».

Щоб домогтися цієї «співпраці» високопоставлений інструктор радить своїм підлеглим «ставитись до населення

по-дружньому і вислуховувати його побажання, якщо навіть ці побажання нездійсненні».

Як бачимо, прусський генерал не відстає від свого фюрера. Головне — пообіцяти хоч би груші на вербі, бо, як пише він далі:

«Треба створити враження, що німецькі установи справедливі».

Зараз же після цього генерал-фельдмаршал дає нам класичний зразочок гітлерівської «справедливості».

«В актах саботажу,— читаємо далі,— якщо винуватців неможливо виявити, слід обвинувачувати не українців, а євреїв і росіян; саме до них треба застосовувати репресії».

Виникає питання: що ж мають робити німецькі військові коменданти, коли євреїв і росіян не виявиться? На це вони самі знайшли відповідь. Поголовне винищення населення багатьох сіл і містечок Сумщини, Чернігівщини й Харківщини, сіл і містечок чисто українських показує якомога найкраще справжню ціну залицянню німецьких окупантів до українців.

А втім, і сам Рунштедт не має особливих ілюзій щодо ставлення українського народу до німецьких завойовників. За його ж словами, німецька армія на Україні може розраховувати на підтримку лише кількох сотень ренегатів, привезених з Берліна, які давно вже втратили будь-який зв'язок з народом і, перебуваючи на еміграції, жили на ласкавих хлібах німецької контррозвідки.

Фельдмаршал називає групу старого вільгельмівського лакея Скоропадського, остаточно скомпромітованих в українських масах петлюрівських погромників з банди варшавського приживалки Андрія Лівицького, розгромлену ще 13 років тому так звану «Спілку визволення України» * та зборище посварених на смерть між собою політичних авантюристів, що величає себе «Організацією українських націоналістів».

Однак і в цьому товаристві запеклих негідників фельдмаршал Рунштедт почуває себе досить самотнім. Зокрема, він рекомендує своїм посіпакам бути обережними з групою Бандери (ОУН), бо вона, мовляв, «має своєкорисливі цілі і крім того зручно зловживає іменем німецької армії».

Більше того, Рунштедт попереджує комендантів, що «про особливу прихильність для будь-якої з цих партій

або їх легалізацію не може бути жодної розмови» *(там же)*. За його інструкціями, співпраця з членами цих «партій» повинна мати лише «діловий» характер. Завдання, що ними великодушний фельдмаршал обтяжує купку яничарів, як бачимо, досить скромні. Їх обов'язком є перш за все «охорона важливих господарських об'єктів і викривання запідозрених у більшовизмі елементів».

Але гітлерівський достойник воліє і в цьому випадку дивитись на задні колеса.

«Їх служба,— читаємо далі,— провадиться в основному без зброї. На випадок їх участі в місцевих каральних експедиціях, що проходять на чолі з німецькими військами і поліцією, дозволяється їх озброїти, але тільки гвинтівками й пістолетами. Після операції зброю повинно вернути».

Як бачимо, генерал-фельдмаршал Рунштедт говорить у своїх інструкціях досить ясно і переконливо те, що міністерство Геббельса намагається приховати під горою пропагандистської макулатури. Не знайти німцям на Україні квіслінгів, як не знайти їм спокійного дня, ні ночі, аж поки останній гітлерівський кат не зникне з нашої землі. В цьому переконався вже не один німецький генерал, переконається ще на своїй шкірі і генерал-фельдмаршал фон Рунштедт.

ГЕББЕЛЬС І ФАКТИ

В одному з останніх номерів газети «Дас рейх» Геббельс писав: «Повітряною війною Англія схопила нас за руки, а ми підводною війною вхопили Англію за горло. В тому вся різниця. Побачимо, хто задихнеться при цьому перший».

Сказано, як бачимо, досить образно і міцно. Вся справа тільки в тому, хто кого схопив за горло. Сказати, що Німеччина Англію — це значило б повірити Геббельсові, повірити шахраєві, який з брехні зробив собі професію.

Хай же замість Геббельса говорять факти.

Вже другий рік німці не перестають чванитися успіхами своїх підводних човнів. Їх радіо до нудоти повторює одне і те саме. Вони розповідають про катастрофічне знищування союзного флоту, яке, нібито, унеможливлює перекидання морським шляхом союзних військ та озброєння.

Що ж показує дійсність?

Безперечно, наші союзники зазнають серйозних і дошкульних втрат внаслідок дій фашистських підводних піратів. Однак, будівництво кораблів в Англії і Сполучених Штатах Америки відбувається сьогодні такими темпами, що кількість нових суден перевищує кількість потоплених майже вп'ятеро.

Що ж до паралізування німецьким флотом дій союзних армій, то варто нагадати Геббельсові і його підбрехачам про десант англо-американських військ в Північній Африці в листопаді минулого року. Незважаючи на те, що вздовж берегів Англії, Іспанії і Західної Африки вешталися цілі табуни гітлерівських підводних човнів, п'ятсот союзницьких кораблів з військами, озброєнням, боєприпасами і продовольством без будь-яких перешкод причалили туди, де цього бажало союзне командування.

Гітлерівці не повинні забувати про це; адже наслідки цього десанту виявились достатньо переконливими для їх армії в Африці, армії, яка сьогодні майже цілком знищена...

За даними Геббельса, з листопада діяльність гітлерівського підводного флоту значно посилилася.

А що показує дійсність?

З листопада 1942 року союзниками було скеровано до Африки кораблі водомісткістю в десять мільйонів тонн. Постачання морським шляхом отримують перша і восьма англійські армії в Північній Африці, дев'ята армія в Палестині і Сірії, армії в Індії, Бірмі, Гібралтарі, на Мальті, в Східній і Західній Африці. Ось уже другий рік по Атлантичному океані безперервно пливуть до Європи транспортні кораблі з американськими солдатами, але жоден з цих кораблів і жоден з американських солдатів не загинув у дорозі. Сьогодні всі ті солдати, живі і здорові, нетерпляче чекають хвилини, коли дістануть наказ піти на штурм фашистської Бастілії *.

Геббельс визнає, що союзна авіація домоглася за останній рік переваги над німецькою. Приховати це від німців аж ніяк не можна... Проте пустобреха і тут викручується, як тільки може. За його словами союзна авіація своїми діями схопила Німеччину лише за... руки.

Що ж показує дійсність?

За 1942 рік лише англійська авіація скинула на Німеччину 37 мільйонів кілограмів бомб. А це був тільки початок, бо вже на протязі перших трьох місяців 1943 року було нею скинуто на численні німецькі центри 22 мільйони кілограмів бомб, тобто втроє більше, ніж за той же самий період минулого року.

Ці бомби не тільки деморалізували населення Німеччини, вони завдали таких шкод німецькій промисловості, що Гітлер змушений тепер думати про те, чи не вдасться врятувати її рештки евакуацією на Схід. На Схід, де, до речі кажучи, чекають на неї не менше солідні бомби радянського виробництва...

Такі факти. Факти, які так цупко схопили фашистську Німеччину за горло, що й найбільш карколомні викрутаси Геббельса не врятують гітлерівців від заслуженої смерті.

СПОДВИЖНИКИ ГЕББЕЛЬСА

Польські сподвижники Геббельса * не перестають змагатися з своїм берлінським майстром в антирадянському цькуванні. Катастрофа, що невблаганно насувається на фашистську Німеччину, турбує їх не менше, ніж гітлерівського міністра пропаганди. Палке бажання відвернути її або принаймні відстрочити керує всією політикою польської емігрантської реакції. Міжнародні звичаї та обичаї для них не існують, коли йдеться про боротьбу з Радянським Союзом, з єдиною країною, яка може зняти з шиї польського народу страхітливе ярмо німецької окупації. Нинішні послідовники проклятої пам'яті Яреми Вишневецького * вирішили зловживати гостинністю англійського народу так довго, як довго це буде можливо. Коли ж вкрай натягнута ними струна, нарешті, лусне, вони сподіваються, мабуть, знайти притулок у якомусь іншому місці, більш придатному для кожночасного погоджування їх дій з Берліном...

А поки що вони все ще діють у Лондоні. В останні дні квітня польський міністр закордонних справ Рачинський * організував у Лондонському університеті цикл лекцій для офіцерів британської та союзних армій і для громадськості столиці Англії. Розуміється, лекції про Польщу.

В лекційному залі вони повісили перед очима аудиторії велику карту Польської держави, такої Польщі, якою уявляють її собі пани рачинські: в межах цієї держави опинилася чеська частина Сілезії та більша частина Радянської України та Радянської Білорусії.

Першим доповідачем мав бути відомий мастодонт польської шовіністичної реакції, голова ніким не обраного польського «парламенту» в Лондоні пан Грабський *. Однак пан Грабський не прийшов. Як заявив один із орга-

нізаторів лекції, доповідач не прийшов тому, що з ним трапився сердечний припадок, зв'язаний, нібито, з трирічним перебуванням Грабського в радянському концтаборі. Те, що Грабський не був ні одного дня в радянському концтаборі, нітрохи не турбувало організатора, цього вірного учня Геббельса. Йому треба було викликати серед слухачів бажаний ефект хоч би ціною немилосердного знущання з правди. Це було для нього найважливіше.

Важливе було і те, щоб збити з пантелику слухачів, не ознайомлених як слід зі станом речей на сході Європи. Виступаючи за приєднання українських земель до Польщі, згаданий промовець сказав дослівно таке:

«Українці — це розбійницькі кочові племена, серед яких цивілізацію представляли лише поляки».

Ця зневага до українського народу видалась організаторам лекції недостатньою для підкорення сердець аудиторії, і вони вирішили доповнити її ще брехнею, такою дивовижною брехнею, яка перевершує все, що будь-коли вигадав натхненник грабських — рейхскомісар Геббельс... Пан Балінський * у своєму виступі заявив, нібито в західноукраїнських і західнобілоруських областях величезну більшість населення становлять — поляки...

Як бачимо, панове рачинські і балінські поводять себе нині так, начебто ніколи не було 1939 року, начебто вони не знали і не чули про потрясаючу трагедію польського народу, яку той переживає вже четвертий рік. Цим вовкулакам, що в темну ніч Європи вилізли з політичного кладовища, все ще здається, що м и н у л е м о ж н а в о с к р е с и т и. Що можна воскресити прокляте минуле беків, складковських і грабських, державу організованого розбою і політичного бандитизму, країну охранки, Берези Картузької і єврейських погромів. Вони знають, що за т а к у П о л ь щ у не віддають свого життя ні польські партизани, ні солдати союзних армій, які на вістрях своїх багнетів несуть Європі зорю н о в о г о дня. Чим ближчий день перемоги об'єднаних народів, чим ясніше стає над світом, тим більший страх стискає серця шляхетських вовкулаків і тому вони — поріддя ночі — зчиняють такий пекельний галас, тому вони так запопадливо шукають підтримки у своїх політичних побратимів — гітлерівців.

Коли вирішується доля світу, коли в смертному бою вирішується питання «бути чи не бути» цілих народів,

знищуваних тевтонською ордою, цим представникам найтемніших сил реакції байдужа доля польського народу; вони думають лише про те, як би врятувати від рук селян свої латифундії на українських і білоруських землях. Керуючись своїми шкурними інтересами, вони готові подати руку і самому вельзевулові Гітлеру лише тому, що він — вельзевул реакції...

Вони обкидають грязюкою український народ за те, що він хоче жити власним державним життям, жити без канчука складковських і грабських над головою. Це їм небагато поможе. Наближається час, коли гітлерівські вовкулаки будуть змушені повернутися на політичне кладовище, час, коли панове грабські втратять не тільки будь-яку можливість виконувати завдання Геббельса, але й управляти будинками розпусти в Тегерані...

Про це подбає не тільки зненавиджений ними український народ, але й його брат і товариш по зброї — польський народ.

ПЕРЕД АГОНІЄЮ

Наприкінці квітня сталася у Львові подія, що заслуговує на увагу, як симптом близької агонії фашистської Німеччини.

За повідомленням газети «Кракауер цайтунг» від 29 квітня, Гітлер дав дозвіл на створення так званої «Галицько-української організації». Водночас гітлерівський губернатор Галичини Вехтер «ущасливив» галицьких українців повідомленням про формування німцями «Галицької стрілецької дивізії СС» *. За його словами, в дивізію «прийматимуться добровольці з рядів галицько-української молоді, яка таким чином бере на себе зобов'язання зберігати старі традиції бойової дружби, що колись тісно гуртувала їх предків у рядах австрійської армії».

Що ж це за «Галицько-українська організація» і «Галицька дивізія СС»? Нам відомо, що негайно після загарбання української Галичини, Гітлер ліквідував там усі ненімецькі політичні організації, навіть такі, для яких служба німецькому імперіалізмові була найвищим законом. І раптом той же Гітлер намагається нині воскресити дитину, яку два роки тому сам власноручно задушив.

Непослідовність? Ні, біда. І навіть більше ніж біда. Розпач.

Два роки тому Гітлер був впевнений, що протягом кількох тижнів підкорить усі радянські народи, між ними і український. Тим-то всілякі комедії з залицяннями видавались йому зайвими. Він не пощадив навіть своїх відданих клевретів з німецько-українського націоналістичного табору і замість обіцяного українського Манджу-куо показав їм двері *, причому ці двері вели часто до найближчого концтабору або тюрми.

Та, як відомо, з завойовницьких планів Гітлера нічого не вийшло. Радянський Союз виявився горіхом не для його зубів, похід німецьких військ на радянську землю перетворився на їх похід у землю...

В такій ситуації Гітлер визнав за потрібне шукати шляхів рятунку також на політичному смітнику галицької України. На цьому смітнику і народилися з його благословенства «Галицько-українська організація» та «Галицька стрілецька дивізія СС».

Не може бути жодного сумніву, що ці нові гітлерівські покручі матимуть усі риси дітей паралітика. Де ж вони шукатимуть допомоги для свого приреченого господаря? На селі? Галицькі селяни, які ще недавно уникали німців як чуми, тепер ненавидять їх гірше чуми. Серед робітників? Галицькі робітники тільки чекають сигналу, щоб влаштувати німцям варфоломіївську ніч. Серед інтелігенції? Хай спробують!..

Гітлерівська база на галицькій Україні звузилась сьогодні до цих кількох квадратних метрів, що на них може примоститися кілька німецьких чиновників українського походження, невеличка зграя продавців власної совісті, людей, які за австрійських часів з таким самим запалом допомагали вішати тисячі галицьких селян і інтелігентів гонведам *, з яким сьогодні допомагають їх вішати гестапівцям. Це люди з банди старого німецького шпигуна, колишнього австрійського офіцера Мельника. Ви впізнаєте їх по низьких чолах, по похмурому погляді позбавлених сорому очей і по круглих животах, що в них перекисає мюнхенське пиво, зароблене зрадою українського народу.

Це вони оголошуватимуть заяви від імені «Галицько-української організації», це з них складатиметься комісія для вербування солдатів «стрілецької дивізії СС». Вони назавжди зв'язали свою долю з долею німецьких губернаторів, усіх цих франків і вехтерів; для них, як і для їх господарів, немає вже вороття із шляху ганьби і злочину. Вони хочуть затягти в свою дивізію українську молодь Галичини, а вірніше ту частину молоді, яка ще уціліла після німецьких розстрілів, ту, якій пощастило досі уникнути вивезення на німецьку каторгу. Ця молодь, за їх розрахунками, повинна рятувати Гітлера саме в цей час, як уся величезна німецька воєнна машина валиться з гуркотом на його голову...

Якими ж жалюгідними виглядають у наш час мавп'ячі вихиляси окупантів навколо цієї «Галицької дивізії СС»! Німці хочуть привабити українську молодь «старими традиціями дружби її предків у рядах австрійської армії», тієї самої армії, що останні роки свого існування відзначила тридцятьма тисячами замучених українців саме на території Галичини... Вони хочуть приспати ненависть української молоді до німецько-фашистських загарбників... емблемою дивізії — трьома австрійськими коронами часів цісареви Терезії *. Тієї самої цісареви, яка віддала українських селян Галичини на поталу польській шляхті,— Терезії, яка знищувала на галицькій Україні кожний прояв українського культурного життя.

В 1848 році австро-німецькі власті організували у Львові український батальйон для придушення угорської революції. Той батальйон уникнув ганьби, його солдати не вистрелили ні одного патрона. «Галицька стрілецька дивізія СС» заплямована ганьбою вже з першого дня свого існування. Ця ганьба ходитиме за нею слідом доти, доки останній її яничар не дістане від українського народу по три кулі. За кожну корону цісареви Терезії — по одній кулі.

ТОРГОВЦІ ТРУПАМИ

Гітлерівці, що зчинили були вереск навколо розстріляних ними ж самими польських офіцерів *, знайшли гідних собі наслідувачів. Останніми днями таку ж саму штуку втяли і румунські фашисти, сателіти берлінського маніака. Натхненні віщим духом Геббельса, вони долучили і своє вищання до німецького виття...

Виникає питання: чому гітлерівці розпочали цю нікчемну комедію саме тепер, наприкінці другого року війни з Радянським Союзом, коли ця війна вступила в останню вирішальну фазу і коли будь-який навісний крик нацистських бандитів не поможе їм уникнути справедливої розплати?

Відповідь на це питання дають події останніх місяців. Зимова поразка німецьких військ на Східному фронті, а передусім знищення групи армій фельдмаршала Паулюса * під Сталінградом, надламали хребет гітлерівській армії. Успіх союзників у Тунісі відкрив перед ними шлях у Південну Європу. Авіація об'єднаних народів здобула таку перевагу над повітряними силами держав осі, що нині німецькі промислові центри стали об'єктом майже безперервних нальотів союзних бомбардувальників.

І в Берліні, нарешті, усвідомили, що година відплати неминуча, що вона невблаганно наближається.

В Берліні зрозуміли: якщо немає можливості уникнути цієї години, то треба її принаймні відстрочити...

І вони знайшли спосіб, як їм здавалося, найпростіший: треба будь-що розбити єдність антифашистських країн. Через своїх агентів у нейтральних країнах вони почали засипати представників Англії і Америки своїми «мирними пропозиціями». Коли з цих витівок нічого не вийшло, гітлерівці вдалися до інших заходів. За помахом палички берлінського диригента вийшов на арену іспанський міністр закордонних справ Хордана, міністр з ласки Гітлера, як і всі прибічники генерала Франко *, та з

плаксивим пафосом закликав англо-саксонські держави укласти мир з фашистською Німеччиною.

Іспанському агентові Гітлера недовго довелося чекати на відповідь. Уже через кілька годин після його виступу, американський державний секретар Хелл вилив на його голову відро холодної води: він заявив, що союзники, згідно з рішенням конференції в Касабланці, вестимуть війну до беззастережної капітуляції фашистської Німеччини. На цьому, як кажуть, весь «інцидент був вичерпаний», і мирні комбінації Гітлера остаточно провалились.

Тоді на допомогу Гітлерові прийшов спеціаліст у провокаціях Геббельс. Ця фашистська гієна, не знайшовши підтримки серед живих, вирішила шукати її у мерців. У мерців, які не зможуть уже нікому розповісти про влаштовану гітлерівцями смоленську трагедію польських офіцерів улітку 1941 року. В руках шахрая-віртуоза Геббельса трупи мали ожити і заговорити мовою чиновників німецького міністерства пропаганди. Їм мала вдатися затія, яка не вдалася гітлерівським «ангелам миру».

Роз'єднати волелюбиві народи, розсварити їх, а потім бити поодинці,— така була головна мета цієї чергової німецької фальшивки. Однак у цій афері Гітлер знайшов одного лише спільника — уряд Сікорського, це зборище живих мерців, яке матиме такий самий вплив на долю майбутньої Європи, як і Гітлер,— тобто ніякого.

Зате всі демократичні країни, навіть країни нейтральні, відразу розкусили сенс гітлерівської провокації і відразу назвали її по імені.

Цією несамовитою містифікацією Гітлер хотів зняти з себе і своєї орди страшний тягар ненависті всього людства, а домігся протилежного: своїм «викриттям» він тільки викрив не відомі досі звірства своїх підлеглих та ще дужче розпалив ненависть народів до всього фашистського.

За повідомленнями турецької преси, деякі гітлерівські офіцери в окупованих районах вимагають у місцевого населення видачі посвідчень про те, нібито вони під час окупації ставились до нього «по-гуманному». Ці, здобуті терором, посвідчення допоможуть їм так, як Гітлерові допоможе вигадана Геббельсом казка смоленського лісу. Незважаючи ні на що, день розплати наближається неухильно. День, коли на голову фашистських катів і торговців трупами впаде справедливий караючий меч народної помсти.

НАЙВИЩИЙ ЗАКОН

1-го серпня 1941 року краківський генерал-губернатор Франк приїхав до Львова, щоб узяти в свої руки владу над новоствореним східно-галицьким дистриктом. В будинку обкому, який став резиденцією галицького губернатора Ляша, зібралися львівські хруні, чекаючи з благоговінням, що скаже володар їхніх душ...

Хруні недовго чекали. Ось що сказав їм Франк: «Моїм завданням є зробити на цьому терені волю фюрера найвищим законом».

З того дня минуло майже два роки — досить багато часу, щоб переконатися, в якій мірі Франк виконав це завдання.

Попрацював він немало. Стріляв, вішав, засилав у концтабори. Робив це з таким самим запалом, і в таких самих масштабах, як у польських дистриктах: Краків, Варшава, Люблін. В здійснюванні волі Гітлера допомагав Франкові також і Заукель: за офіційними німецькими даними з галицької України вивезено досі на роботу до Німеччини 400 тисяч чоловік, тобто одну четвертину всього дорослого населення.

А результати. Про ці результати багато цікавого міг би розповісти керівник львівського гестапо. Але він не має часу: рапорти, які приходять до нього з усіх кінців галицької землі, стають щораз тривожніші. Німці гинуть, німці зникають, невідоме тут раніше слово партизан сьогодні в кожного на устах. Мала стати воля Гітлера, а володіє умами і серцями людей один тільки закон: закон жорстокої боротьби з Гітлером і його кривавою, ненажерливою сараною.

І ось країна, про яку гітлерівці скоріше хотіли б мовчати, потрапила раптово на сторінки німецької преси, її почало на всі лади відміняти берлінське радіо, а права

рука Геббельса — Браун фон Штумме на прес-конференціях у Берліні щодня витирає нею свій брехливий рот. Справа у тому, що генерал-губернатор Франк формує з галицьких українців так звану «Стрілецьку дивізію СС». Формує її нібито з добровольців...

Як відомо, дивізія нараховує максимум 15 тисяч солдатів. Та минуло декілька днів, і гітлерівці повідомили, що ними вже мобілізовано аж 62 тисячі галицьких добровольців...

Тепер ситуація ясна. Німці мобілізовують галицьких українців так само «добровільно», як «добровільно» вивезли 400 тисяч чоловік на гітлерівську каторгу. Ще один обман, ще одне шахрайство.

Однак шахрайство симптоматичне. До тієї міри симптоматичне, що тепер не може вже бути жодного сумніву щодо долі фашистської Німеччини: вона доживає свого віку. Рік тому Гітлер не насмілився б ще цього робити. Він знав, що давати зброю в руки людей, які ненавидять його кожною часткою своїх сердець — це значить копати під собою яму.

Сьогодні Гітлер копає цю яму, копає її в поті чола. Катастрофі, що наближається, він хоче протиставити ще одну авантюру. Починати цю авантюру без достатніх резервів аж ніяк не можна. Роздумувати ніколи. Якщо немає кращих резервів, хай будуть погані. Якщо немає відданих солдатів, хай будуть солдати-вороги. Якщо вони не схочуть «добровільно» йти в атаку, есесівці поженуть їх вперед кулеметними чергами.

Зважати на якість своїх військ Гітлер уже не в стані, залишається йому одне тільки — боротьба за кількість. Багато, якнайбільше гарматного м'яса, щоб можна було закрити ним діру в потопаючому фашистському кораблі.

В цьому новому злочині над українським народом Гітлер знайшов собі гідних помічників. На перший кивок нового галицького губернатора Вехтера до його ніг кинулась уся людська цвіль, яка тільки могла за останні десять років вирости на галицькому смітнику: честолюбні адвокати, які можуть свободно дихати в атмосфері політичної проституції; колишні офіцери австрійської армії, ще за молодості видресувані на вірних псів німецького імперіалізму; невдалі фабриканти мармеладу, готові кожної хвилини розміняти Україну на дзвінку іудину монету.

Економ Шептицького * Андрій Мельник, він же ватажок найбільш відданого Берлінові крила так званої «Організації українських націоналістів», обвинувачуваний цими ж таки націоналістами в співробітництві з польською охранкою; географ Кубійович, відомий ще до війни тим, що прогалини в своєму знанні латав німецькими марками; адвокат Кость Паньківський, типовий канцелярський щур і як щур ласий на об'їдки з губернаторського стола,— ось жалюгідне зборище людей без пуття і честі, ось і вся наволоч, що судорожно тримається німецького канчука, що триматиметься його до самого кінця, бо знає, що разом з гітлерами, франками, вехтерами доведеться і їй відійти у вічний морок.

Ця погань не віднині отруює здорове підкарпатське повітря. Це вона цькувала колись великого Франка, це вона по-рабськи вислуговувалась в минулому Берлінові і Відневі та царському Петербургові; це вона, нарешті, намагалася врятувати австро-угорську монархію в останні дні жовтня 1918 року, коли всі народи строкатої імперії завдавали їй уже заслуженого смертельного удару.

Нині історія повторюється. Ця історія подобала б на фарс, якби не те, що вона коштуватиме нещасних галицьких селян, нових потоків крові. Треба, щоб від цієї крові захлинулися і губернатори і їх лакеї — жовто-блакитні смердякови.

Таке є історичне завдання галицьких українців, мільйонних мас українців, для яких найвищим законом є їх власна доля.

НАПЕРЕДОДНІ

11 травня на вулиці Львова загинув від якогось чесного патріота Ярослав Барановський. Гітлерівська газетка «Хрватски народ» із скорботою повідомляє, що протягом короткого часу це вже третя жертва з числа членів керівного центру організації німецько-українських націоналістів ОУН.

Прізвище Барановського відоме, воно має свою історію. Історію дуже темну, як і все, що діялося і діється в пересувному таборі оунівських горлорізів. Кілька років тому це прізвище виринуло в зв'язку з процесом німецько-українських націоналістів у Самборі. Героєм того процесу був рідний брат вбитого — Роман Барановський, права рука полковника Коновальця, так званий «голова краєвого проводу ОУН». Польський суд обвинувачував його в проведенні терористичних актів проти деяких варшавських достойників.

В перші дні процесу націоналісти вдарили в усі барабани, вихваляючи Романа Барановського як «мученика за ідею». Яке ж було їх розчарування, коли раптом виявилося, що «мученик за ідею» Барановський був звичайнісіньким провокатором, агентом польської охранки, який сам посилав своїх підлеглих на мокру роботу і сам видавав їх у руки поліції.

Більше того. Притиснутий до муру Барановський не тільки визнав, що польська урядова кліка використовувала німецько-українських терористів для особистих порахунків між собою. Коли дотеперішні друзі Барановського з керівництва ОУН почали кидати на викритого провокатора громи, провокатор недвозначно заявив, що він має спільників у найближчому оточенні Коновальця.

Незабаром вияснилося, що Роман Барановський мав на думці свого брата Ярослава Барановського, Сеника та Сушка. І не тільки те. Одного дня варшавську і львівську

пресу облетіла звістка, що в той час, коли у Самборі відбувався процес оунівців, Варшаву відвідав інкогніто їх «фюрер» Коновалець. Відвідав як берлінський гість другого відділу польського генерального штабу, тобто — контррозвідки...

Брудні махінації оунівських верховодів були викриті, але це не перешкодило провокаторам і надалі грати роль «борців за Україну».

І, нарешті, «борці» доборолися. На короткий час здійснилася їх сокровенна мрія: німецький жандарм з'явився на вулицях Києва і Львова, а румунська сигуранца відкрила свій філіал в Одесі. Правда, сам Коновалець не діждався того «щастя», бо ще в 1938 році він з допомогою своїх спільників помандрував у лоно Авраама. Зате діждався його наслідник Коновальця — Андрій Мельник та його найближчі співробітники: Ярослав Барановський, Сеник і Сушко.

Ця невеличка, але брудна компанія з першого дня німецької окупації була вірною і... єдиною підпорою гітлерівського панування на Україні. Мельник і його оунівці не тільки схвалювали німецькі звірства, німецький грабунок. Вони ще показували пальцями гестапівцям людей, які не могли і не хотіли миритися з неволею. Через цих зрадників-професіоналів німецькі кулі роздерли не одні українські груди.

І ось настав час, коли кулі почали літати не туди, куди мельниківцям хотілося. Протягом кількох тижнів три націоналістичні «фюрери» були змушені попрощатися з життям на вулицях міста, в якому вони почували себе досі значно певніше, ніж в інших містах України.

11 травня закінчив історію свого іудиного роду Ярослав Барановський. Ця дата не випадкова. На кілька днів раніше губернатор Вехтер повідомив галицьких українців про створення так званої «Галицько-української стрілецької дивізії СС». За повідомленням «Німецького інформаційного бюро», ініціаторами створення яничарської дивізії були націоналісти Мельника.

Однак, не встигла ще ця дивізія вистрелити во славу Гітлера ні одного патрона, як пролунали постріли, скеровані в її організаторів. Поганий знак для Мельника, поганий знак для Гітлера і для всіх фашистських провокаторів.

Це ще не суд. Великий суд тільки почнеться. І тоді живі фашистські бузувіри заздритимуть мертвим.

ХТО ТАКИЙ БАНДЕРА?

В 1929 році так звана «Українська військова організація» (УВО) була переорганізована своїм ватажком полковником Коновальцем в «Організацію українських націоналістів» (ОУН). Вона гуртувала найбільш реакційні, найбільш профашистські елементи, що були на послугах німецької контррозвідки і робили тільки те, що наказував їм робити Берлін.

Ця агентура німецького імперіалізму найширше розгорнула свою діяльність на території Західної України, де вона мала в той час соціальну й економічну базу. Німецька, а згодом і польська контррозвідка доручили їй два завдання: посилати шпигунів і диверсантів на шкідницьку роботу в УРСР і водночас демагогічними псевдореволюційними гаслами відривати трудящих Західної України від насправді революційного, визвольного руху та паралізувати їх прагнення до возз'єднання з Радянською Україною.

Одним з верховодів ОУН був Степан Бандера. В 1938 році, коли Коновалець загинув, убитий своїми ж підлеглими, в таборі німецько-українських націоналістів виникла запекла гризня за те, хто має зайняти місце Коновальця. Були два претенденти: Бандера та економ графа Шептицького Андрій Мельник. Переміг Мельник, але це не втихомирило пристрастей честолюбних націоналістичних отаманчиків. Бандера і його прихильники викрили Мельника та його найближчих співробітників: Сеника, Сушка і Ярослава Барановського як агентів-провокаторів польської охранки. У відповідь мельниківці кинули таке ж обвинувачення в адресу бандерівців.

Дійсність показала, що й одні, й другі були одним миром мазані. Більше того, в зв'язку з процесом націоналістичного провокатора Романа Барановського вияви-

лося, що й сам Коновалець був на послугах не тільки німецької, але й польської поліції, і як агент-провокатор відвідав Варшаву в 1938 році, саме тоді, коли польський суд судив у Самборі його підлеглих...

Напередодні віроломного нападу гітлерівської Німеччини на СРСР і мельниківці, і бандерівці змагалися за першість у службі німецьким фашистам. Вони займалися шпигунством у тилу Червоної Армії, вони вбивали західноукраїнських активістів з-поміж робітників, селян та інтелігентів, а в перші дні війни слали кулі з-за плота в спини радянських бійців.

Після окупування України німотою обдурені прихильники ОУН побачили, що німці не тільки не думають дати націоналістам будь-які політичні концесії, але що вони взагалі не визнають України як держави, а українців як повноправного народу. Вони переконалися, що й Мельник, і Бандера своєю політикою допомогли німцям покласти на шию українського народу ярмо страхітливого рабства.

Впливи мельників і бандер на Західній Україні зникали як сніг на сонці. Що ж до східноукраїнських областей, то тут вони цих впливів взагалі не мали і мати не могли.

Такий стан речей занепокоїв німецьких окупантів. Вони усвідомили, що без допомоги націоналістичних провокаторів їм не вдасться розбити єдиного антинімецького фронту всіх українців без винятку. Тим-то гітлерівці втяли таку штуку: Мельникові дозволили і надалі відкрито вислужуватися Берлінові, а Бандері наказали вдавати противника німців, щоб він міг, прикриваючись антинімецькими фразами, стримувати українські маси від справжньої, непримиренної боротьби з гітлерівськими загарбниками від боротьби за волю й щастя України.

Нині Бандера та його спільники слухняно виконують інструкції своїх німецьких господарів. На словах вони нібито проти німців, а насправді роблять усе, щоб вибити зброю з рук українського народу. В той час, як увесь наш народ піднімається на нещадну боротьбу з німецьким ворогом, вони закликають його сидіти, склавши руки, щоб німці могли без будь-яких перешкод і надалі вивозити мільйони наших людей на каторгу, і надалі грабувати багатства України. В той час, як українські партизани своїми ударами по ворогові наближають день пере-

моги України, Бандера та його спільники закликають українців боротися з ...партизанами. В той час, як фашистська Німеччина тріщить під ударами армій об'єднаних народів, Бандера і його зграя всіляко намагаються підірвати серед українського народу віру в тривалість англо-радянсько-американського союзу.

Було б помилкою недооцінювати небезпеку з боку Бандери і його кліки. Вести з ними боротьбу — це значить вести боротьбу з агентурою ворога. Користуючись тихою підтримкою німецьких властей, бандерівці вештаються по Україні і сіють поміж народом отруйні зерна зневіри й зради. Тим-то треба викривати їх і бити, бити нещадно.

Що ж до українців, обдурених німецько-українськими націоналістичними провокаторами, то обов'язком усіх українських патріотів є переконати їх, що для чесного українця сьогодні може бути тільки один шлях: шлях невблаганної боротьби з німецькими окупантами та їх націоналістичною агентурою.

Той самий шлях непримиренної боротьби з усіма ворогами України, що ним іде Червона Армія, що ним ідуть червоні партизани.

СПАЛЕНІ МОСТИ

Недавно так званий рейхсміністр Альфред Розенберг разом з так званим рейхскомісаром Еріхом Кохом відвідав Україну.

Мета цієї подорожі гітлерівських заволок двояка: показати світові, що становище Німеччини не таке вже скрутне, якщо її верховоди можуть ще безкарно вештатися по Україні та водночас готувати на місцях міроприємства, які в грядущий, грізний для Німеччини час допомогли б гітлерівським властям втримати в руках цю непокірливу країну.

Які це міроприємства готують на Україні паладини Гітлера, неважко здогадатися. Хто знає гітлерівців, той знає також, що єдиним аргументом фашистських живодерів у таких випадках є шибениця. Не випадково їх емблемою є чотири схрещені шибениці. З ними вони ввійшли на політичну арену, на них вони й закінчать свою кар'єру.

Подорож цих двох східних комівояжерів Гітлера відбувалася під акомпанемент пекельного галасу геббельсівського оркестру. Однак на цей раз гуркіт прусських барабанів не міг заглушити голосу правди. Ця правда промостила собі шлях навіть через дебрі безсоромної фашистської брехні.

Ось як повідомляло німецьке інформаційне бюро про перебування Розенберга і Коха на Дніпропетровщині:

«В генеральній окрузі Дніпропетровська імперський міністр Розенберг та імперський комісар України гауляйтер Кох мали можливість переконатися в виробництві кустарної промисловості. Особливо сильне враження у них склалося при відвідуванні Запоріжжя, Кривого Рога та Нікополя».

Почувши таке, подумаєте: невже ж у гітлерівських верховодів уже так глузд за розум зайшов, що в найбагатіших на копалини, в найбільш індустріалізованих районах України вони відкривають раптом одне тільки — кустарну промисловість.

Ні, в Розенберга і Коха глузд за розум поки що не зайшов, хоч розумовими здібностями вони не відрізняються від рядового німецького телепня. Навіть найбільш фантастична геббельсівська брехня має свої межі, тож не можуть вони описувати велетнів індустрії там, де сьогодні можна побачити лише кладовище індустрії. Але ж за програмою подорожі треба було високопоставленим живодерам обов'язково чимось захоплюватись; вони й «захоплювались»... кустарною промисловістю.

Не менш привабливу картину «процвітання» економіки України під лапою гітлерівського грабіжника дає нам «Німецьке інформаційне бюро», коли описує подорож Розенберга по селах півдня України.

«Незважаючи на нестачу пального, тяглової сили і робочих рук,— повідомляє це бюро,— обробіток землі було проведено в великих масштабах».

Більше того, геббельсівське бюро інформації, а за ним і Розенберг констатують, що на Україні маємо нібито справу з... прогресом сільського господарства.

Виникає питання: яким чудом домоглися окупанти цього прогресу без пального, без тяглової сили та без робочих рук?

Зрозуміло, що на це питання гітлерівці не дадуть відповіді. Та вона й не потрібна, хто ж бо не знає фашистських апостолів брехні.

Зате гітлерівці дали, несамохіть звичайно, відповідь на інше питання: яким засобом німці домоглися «обробітків землі в великих масштабах».

«Як імперський міністр міг переконатися,— розповідає «Німецьке інформаційне бюро»,— цього успіху ми домоглися дякуючи великій ініціативі та енергії обласних комісарів і керівників сільським господарством».

Зрозуміло, що ні гітлерівські комісари, ні їхні керівники сільським господарством самі не орали і не сіяли. Ні, вони знайшли інший засіб на нестачу робочих рук, тяглової сили і пального. Одного вони змушували працювати під дулом автомата за десятьох, замість коней і волів запрягали до плугів українських селян і селянок.

Немає сумніву, що і Розенберг, і Кох подавляться першим шматком хліба з цього урожаю, урожаю нашої муки і крові...

Після повернення до Німеччини, Розенберг виступив на зборищі гітлерівських писак, шумно названому «міжнародним конгресом національних спілок журналістів».

«Я бачив, як по шляхах України плентаються цілковито винуждені, одягнуті в лахміття люди і несуть до міста злиденне добро і продовольство, яке ще в них залишилось...» — сказав Альфред Розенберг.

Що це — цинізм чи глупота? Одне і друге. Розенберг радіє, що за два роки окупації йому вдалося перетворити українців в обідраних, голодних нуждарів; Розенберг радіє, але він надто тупоумний, щоб зрозуміти, що ця його відкрита цинічна радість коштуватиме йому дуже дорого, бо за це він зможе розплатитись лише своєю головою...

Наприкінці свого виступу Розенберг кинув кілька слів, якими сказав більше, ніж можна було від нього вимагати. «Мости за нами спалені,— заявив він.— Перед нами один тільки шлях — боротьба».

Авжеж, мости за вами спалені, сучі сини. А шлях вашої «боротьби», вашого «кампфу» може бути тільки один. Він веде просто на шибеницю. На шибеницю, що ви її готували для всього людства.

ПОДОРОЖ ДВОХ НІМЕЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНЦІВ ПО УКРАЇНІ

Літнього ранку 1943 року в степах Південної України загуло-зашуміло. В хмарі пилюги мчало 20 бронійованих машин, за ними ще 20, а посередині одна найбільша і найміцніша з двома таємничими пасажирами.

Даємо слово дитині Геббельса — «Німецькому інформаційному бюро», бо ніхто інший не змалює такими соковитими барвами подорож, пригоди і епохальні відкриття цих двох героїв ненаписаного ще кримінального роману.

Читаймо ж, друзі, і навчаймось:

«В генеральній Дніпропетровській окрузі,— повідомляє «Німецьке інформаційне бюро» (в скороченому вигляді: «НІБито»),— імперський міністр Розенберг та імперський комісар України Еріх Кох мали можливість пересвідчитись у виробництві кустарної промисловості».

Нічого не розумієте? Чекайте, це тільки вступ такий таємничий, далі буде ясніше. «НІБито» продовжує:

«Особливо сильне враження склалося у гостей при відвідуванні Запоріжжя, Кривого Рога і Нікополя».

Тепер уже знаєте у чому епохальність відкриття гітлерівських подорожних? Тепер уже бачите німецькі «досягнення» за два роки окупації України? Дніпропетровщина, яка за Радянської влади славилась велетнями індустрії, тепер «славиться» кустарним виробництвом, тобто кількома десятками шевців, кравців і ковалів...

І не тільки в тому міг переконатися Розенберг. За повідомленням того ж «НІБито» від 22 червня 1943 року після свого повернення в Берлін Розенберг змалював перед журналістами картину того, що бачив на Україні. «Я бачив,— розповідає Розенберг,— як шляхами плентаються цілком зубожілі, одягнуті в лахміття люди і не-

суть до міст злиденне добро та продовольство, яке ще залишилось у них».

Здається, сказано коротко і ясно. Досить було двох років панування Розенберга на Україні, щоб її населення обголіло і перевелось на злидні.

Ви здивовані такою щирістю Розенберга. Заспокойтесь. Герої кримінальних романів ніколи не бувають щирими. Вони зате хитрі і тупоумні. До тієї пори тупоумні, що свою кар'єру неминуче кінчать за гратами або й ще гірше. Так само і Розенберг. Щоб забити баки своїм слухачам, він зазначив, що в цьому винна... Жовтнева революція.

Як бачите, ще одне епохальне відкриття гера Розенберга. Виявляється, українці 26 років те тільки й робили, що носили на базар продовольство, яке в них залишилось з часів царя Миколи...

Виникає питання: яким чудом збереглися ці лишки продовольства впродовж двох років гітлерівської окупації України? Адже німецькі солдати і офіцери такі ненажерливі, що навіть з Неаполітанського національного музею сперли (і, мабуть, з'їли) закам'янілі хліби, знайдені під час розкопок староримського міста Помпеї, хліби, що їм було не 26, а майже 2 тисячі років...

Бажаючи нас уже цілком приголомшити, «НІБито» закінчило опис подорожі Розенберга і Коха по Україні такими словами:

«Місцеве населення підготувало імперському комісарові теплу зустріч».

Га! Який жаль, що лише підготувало, а не виконало! Тоді б і Розенберг, і Кох закінчили на кілька місяців раніше свою житейську мандрівку.

Ну, нічого. Як кажуть: хоч і відкладеш, все одно не втечеш.

Не втече Розенберг, не втече і Кох.

1 + 1 + 1 + 1 = 0

(Замість рецензії)

Німецькі генерали люблять писати книжки. Писав їх Людендорф *, писав Гудеріан *. Нещодавно цим двом прусським «богам війни» позаздрив сам генерал-фельдмаршал фон Рунштедт.

Його книжка скромна об'ємом і виглядом, проте вона не менше цікава, ніж «Увага! Танки!» Гудеріана. Більше того, в цій книжці фон Рунштедт перевершив усіх своїх попередників, заявивши з геніальною пронирливістю не відому досі істину, що $1+1+1+1=0$.

Мова йде про секретні інструкції генерал-фельдмаршала фон Рунштедта для німецьких військових комендантів на Україні. Вже на восьмій сторінці цієї епохальної книжки фельдмаршал приголомшує вас сенсаційним відкриттям. Він пише:

«Населення України ставиться до німців в цілому по-дружньому, попередливо, воно виявляє готовність допомагати їм».

Ви здивовані? Даремно. Генерал-фельдмаршал зараз скаже вам, яке саме населення України «в цілому» він має на думці. За його словами, все «населення» складається з чотирьох «партій».

Читаймо: «1. Гетьманська партія. Її «фюрер» гетьман граф Скоропадський зараз у Берліні».

Як відомо, ця «партія» складалася в основному з двох членів — старого Скоропадського і молодого Скоропадського. Кажемо «складалася», бо далі «єдність» її порушена: молодий Скоропадський посварився з старим Скоропадським.

Далі:

«2. Партія «Української народної республіки» (УНР). Її «фюрер» Симон Петлюра, вбитий у 1926 році. Партію тепер заступа Андрій Лівицький, зараз у Варшаві».

Так і написано чорним по білому: «партію заступає». А ми досі думали, що в цю «партію» входять, крім Анд-

рюші, ще його секретарка. Та фельдмаршал Рунштедт, очевидно, краще знає, що діється у варшавських шиночках, де Андрій Лівицький користується, до речі, незрівнянно більшою популярністю, ніж на Україні.

Але летімо далі «на крилах» фельдмаршальської думки:

«3. «Організація українських націоналістів» (ОУН): партія була заснована полковником Євгеном Коновальцем, що його вбито в 1938 році. Після його смерті стався розлам:

а) група полковника Мельника: покоління першої світової війни, зараз у Берліні;

б) група Ст. Бандери: активістичне молодше покоління, зараз у Берліні».

Здавалось би, що на цих двох «поколіннях», що перебувають у Берліні, Рунштедт повинен закінчити. Однак ні, безподібний фельдмаршал хоче будь-що знайти масову базу для свого панування на Україні.

«4. «Спілка визволення України»: керівництво, мабуть, у Києві».

Отже, виходить, що цією четвертою гітлерівською базою на Україні, пробачте,— в Берліні, не варто займатися, тим паче, що й сам фельдмаршал, незважаючи на допомогу гестапо, не може її розшукати...

Скажете: чиста трагедія. Ні, це лише початок трагедії! Послухайте дальших інструкцій Рунштедта, й у вас від зчудування, як кажуть у Львові, око побіліє:

«Німецькі військові коменданти повинні бути обережними з групою Бандери, яка має своєкорисливі цілі і, крім того, зручно зловживає іменем німецької армії».

І це ще не все.

Доказавши, що $1+1+1+1=0$, генерал-фельдмаршал Рунштедт нітрохи не заспокоюється. Він боїться навіть цього нуля і тому поквапливо попереджає своїх підлеглих:

«Про особливу прихильність німецьких властей до будь-якої з цих партій або ж про їх легалізацію не може бути жодної розмови».

Прочитавши все те, скажете: «В генерал-фельдмаршала злегка глузд за розум зайшов». Не випереджайте подій! Поки що він тільки шукає для Гітлера масової підтримки на Україні, тобто — наливає з порожнього.

А це, як бачите самі, робота дуже складна...

ШКОЛА ХОЛУЇВ

Два роки тому гітлерівцям пощастило загарбати українське місто Львів. Заливши його майдани кров'ю десятків тисяч невинних жертв, вони взялися наводити свої порядки. Частину уцілілого населення вивезли на каторжні роботи, частину примістили в концтаборах, а інших пограбували до нитки. Тепер залишилося їм ще тільки провести культурну роботу, «культурну» в чисто фашистському стилі.

Довго думав перший губернатор Галичини Ляш, яку це «культуру» наводити йому в культурному Львові, а найбільше мучила його думка, де знайти вченого, який розумовими здібностями, кваліфікаціями і характером відповідав би гітлерівським вимогам.

Шукав Ляш, шукало гестапо і не знаходили такого, хоч каналій було під їх рукою чимало. Йшлося про те, щоб каналія була досить рухлива, не така вайлувата, як Кубійович і Паньківський.

Став у пригоді губернаторові щасливий випадок. Якось раз вартовий гестапівець приволік до нього за борідку якогось миршавого типа.

— Хто це?! Цап чи людина? — поспитав грізно губернатор.

— Ні те, ні друге,— відповів есесівець.— Це Ярослав Цурковський.

Не встиг вартовий дати точнішу характеристику затриманого, як той зігнувся перед губернатором у три погибелі, потім упав перед ним ниць, поповз до його ніг, обвився навколо них гадюкою і цапиною борідкою взявся чистити його чоботи.

Робив це так завзято, що по тілу губернатора пішли скоботки.

— А! — крикнув губернатор.— Холуй!..

— Чистокровний холуй! — розповів есесівець.

— А може псих? — спитав обережно губернатор Ляш.

— Психотехнік! — обізвався солоденько Цурковський і розпластався перед губернатором здохлою куркою.

Через дві години гестапо вручило губернаторові біографію Цурковського.

«Гм,— думав Ляш, читаючи її.— Графоман. Не шкодить. Геббельс також починав з графоманії свою кар'єру. Старий агент німецької контррозвідки? Це добре, матиму людину з досвідом. Холуй сілезького воєводи Гражинського? Ага, значить людина з досвідом! Тим краще виховуватиме нових холуїв».

Через двадцять чотири години львівська школа холуїв, під керуванням Ярослава Цурковського, була відкрита. В холуйських «Українських вістях» з'явилася об'ява: «Відомий поет і вчений Ярослав Цурковський відкрив у Львові «Інститут психотехнічного дослідження», який організує курси професійного усвідомлення і виховання молоді під назвою: «Чим я буду».

Школа холуїв стала фактом. Треба було тільки чекати учнів. Чекав Цурковський день, чекав тиждень і місяць, але даремно,— учні не з'явилися, і гітлерівська наукова установа пустувала.

Щоб якось заповнити цю пустку, Цурковський посадив на лавки свою сім'ю і найближчих знайомих. Однак незабаром виявилося, що ці учні трохи не перевершували в холуйстві свого учителя. Цурковський був у розпачу, тим більше, що губернатор припинив видавання його інститутові субсидій.

Треба було вигадати щось нового, і Цурковський вигадав. У холуйських «Українських вістях» з'явилася нова об'ява:

«Інститут психотехнічного дослідження звернув увагу на проблему раціональної реклами і відкрив відділ прикладної реклами. Інститут приступив до виконання психотехнічно придуманих етікет та окрас для пакування краму».

Проте поки Цурковський встиг дістати папір для «етікет і окрас», виявилося, що жодного краму у Львові вже нема, бо розграбували його німці.

Цурковському загрожувала голодна смерть, а «науковому життю» окупованого Львова — загибель...

Та, як відомо, рятунок приходить несподівано. Він прийшов саме тоді, коли події показали, що ні для Цурковського, ні для його губернатора немає вже жодного порятунку. Він прийшов тоді, коли і німці, і їх холуї зрозуміли, що недовго їм уже перебувати у Львові.

«Українські вісті» надрукували одного прекрасного ранку таку об'яву:

«Інститут психотехнічного дослідження, психотехнічно продумує і виконує пакування всілякого краму».

А через тиждень, після поразки німців у Курській дузі, цю саму об'яву було надруковано в трохи зміненому вигляді:

«Інститут психотехнічного дослідження психотехнічно продумує і терміново виконує пакування всілякого краму».

Про який крам йде мова в об'яві, можете самі догадатися. Це чемодани, клунки, скрині німців та їх націоналістичних холуїв.

Гаразд, скажете, але куди вони всі тікатимуть з своїм крамом?

Хай вас це не турбує. Їм би тільки виїхати за рогачки Львова. А там...

Там їх долю візьмуть у свої руки українські партизани. А вони вже зуміють «психотехнічно продумати» кінець губернаторів та їх холуїв...

МОВА ФАКТІВ

Всі ми добре знаємо, яку подвійну гру ведуть польські реакційні емігрантські кола. З одного боку, вони тісно зв'язані з гітлерівцями, а з другого — всіляко заперечують цей зв'язок. Польські реакційні кола всіма доступними для них засобами намагаються паралізувати боротьбу польського народу проти німецьких окупантів. Вони через свій так званий уряд у Лондоні забороняють полякам виступати із зброєю в руках проти гітлерівців. Вони пропонують полякам спокійно чекати «слушного часу», незважаючи на те, що кожний день спокійного вичікування коштує польському народові нових сотень і тисяч замучених німцями його синів і дочок. Вони пішли на виручку Геббельсові, допомагаючи йому в поширенні його провокаційних вигадок на зразок наклепницького повідомлення про розстріл військовополонених польських офіцерів під Смоленськом. Нарешті, вони грають під дудку Гітлера, намагаючись антирадянською агітацією викликати розлад між союзними народами і таким чином послабити єдиний антигітлерівський фронт.

Все це доведено фактами, документами, усією політикою так званого польського уряду в Лондоні протягом останнього року.

Факти вперта річ. До такої міри вперта, що шляхетські зубри навіть не пробують спростувати їх. Вони, бачте, тільки твердять, нібито не Гітлер диктує їм таку політику, а інтереси польського народу...

Постає питання: з якого це часу інтереси польського народу є тотожні з інтересами фашистської Німеччини? Німеччини, що була і є немилосердним катом польського народу? З якого це часу збігаються інтереси вовка з інтересами терзаної ним жертви?

На це питання не дадуть відповіді ні пан Сосновський *, ні пан Грабський, люди, які звикли понад усе, а в першу чергу понад інтереси польського народу ставити свої власні шкурні інтереси поміщиків-магнатів та їх ненажерливих приживальників та лакеїв...

І вони насмілюються ще й сьогодні переконувати світ, буцімто їх політика не є політикою «заради прусського короля». Начебто досі вони дали мало ще доказів свого служіння німецьким богам. Треба ще доказів. Ось вони.

Є на Західній Україні «Організація німецько-українських націоналістів», так звана ОУН, відома тим, що й ідейним, і хресним батьком її був шпигунсько-диверсійний відділ німецького генерального штабу. На чолі цієї організації стоїть старий агент-провокатор німецької контррозвідки Степан Бандера, той самий, що його молодчики в перші дні війни з наказу гітлерівського командування стріляли з-за рогу в спини радянських бійців. Нині, коли Бандера побачив, що дальшим явним прислужуванням німцям він скомпрометував би себе остаточно перед своїми прихильниками і його провокаторські таланти виявились би непотрібними більше, він змінив тактику. Виступаючи зовні нібито проти німців, Бандера і його співпровокатори встановили тактику, схожу на тактику польських панів з Лондона, як дві краплі води...

Грабські намагаються паралізувати боротьбу польського народу проти німецьких загарбників, те ж саме роблять бандерівці щодо українського народу. Грабські забороняють полякам підійматись із зброєю в руках проти споконвічного ворога, до такої ж пасивності закликають український народ бандерівці. Грабські наказують полякам винищувати народних месників — партизанів; такі ж самі накази дає своїм підлеглим Степан Бандера. Грабські допомагали Геббельсові в режисурі смоленської провокаційної афери; таку ж саму роль помічників Геббельса відіграли німецько-українські націоналісти у вінницькій провокації.

Хто ж після цього може сумніватися в тому, що і політикою грабських і політикою бандер керує рука того ж самого кривоногого режисера з Берліна? Звернення бандерівців до прихильників панів грабських у Польщі, оголошене в січні цього року, в якому вони закли-

кають їх до консолідації і спільної тактики, було лише офіціальним підтвердженням факту тісної співпраці українських і польських націоналістів — зрадників українського й польського народів.

Обидва народи зуміють зробити висновки з цих фактів. Висновки такі радикальні, що і з грабських, і з бандер не залишиться навіть мокрого місця...

КАЇНИ

Темної зимової ночі у вікно вчительки Єзіоровської, що жила під Варшавою, хтось постукав раз і другий. Підвівшись з постелі, вчителька побачила перед хатою кількох чоловіків у цивільній одежі.

— Ви Єзіоровська? — спитав один з них, коли сонна жінка з'явилася на порозі.

— Так,— відповіла жінка, та це було її останнє слово. Пролунав постріл, і вчителька Єзіоровська повалилася на сніг з простреленою головою.

Через кілька днів та сама доля спіткала діяча польської селянської партії Малішевського *. Приблизно в той самий час польський партизанський загін опинився в оточенні переважаючих сил ворога. Правда, вороги ці не мали німецької форми, хоч і були озброєні німецькими автоматами та гранатами. Вони були в цивільному і розмовляли між собою по-польському. Незабаром нерівна битва була закінчена: партизанський загін імені Кілінського * перестав існувати, останній його боєць загинув від рук озброєних людей, які розмовляли по-польському. Загинув із закликом: «Хай живе Польща!»

Спитаєте: що це таке? Це так звані «збройні сили» * польського уряду в Лондоні виконували наказ свого командуючого, генерала Соснковського. Наказ № 116 від 16 вересня 1943 року, за яким ці «збройні сили» повинні знищувати польських партизанів та їх прихильників або, як говорилося в наказі,— «їх керівників та агітаторів».

Так виглядає «боротьба» польських бурбонів * з Лондона проти німецьких окупантів... Удаючи з себе перед світом «борців» з фашистською Німеччиною, вони нишком наказують своїй агентурі в Польщі вбивати тих

поляків, які вважають справою своєї національної честі вести збройну боротьбу з окупантом.

Ще недавно можна було гадати, що з наближенням Червоної Армії до кордонів Польщі цей каїновий запал лондонських реакційних емігрантів прохолоне та що в їх головах переможе, нарешті, здоровий глузд. Сьогодні треба відкинути всілякі ілюзії щодо цього. Ось що пише на цю тему військовий оглядач англійської газети «Івнінг стандард»:

«Генерал Соснковський видав своїм підпільникам у Польщі наказ повернути зброю проти Червоної Армії».

Ця звістка, як і треба було чекати, викликала величезне обурення волелюбних народів світу проти шляхетських провокаторів. Тоді в цю справу вирішив втрутитись «прем'єр емігрантського «уряду», пан Миколайчик. Бажаючи якось затушкувати скандал, він виступив 7 січня по радіо з повідомленням про те, що він видав своїм підпільникам у Польщі наказ співробітничати з Червоною Армією на випадок, якщо... Радянський уряд наладнає дипломатичні відносини з ним, тобто з паном Миколайчиком і — Соснковським...

Шантаж? Не тільки шантаж, але й — глупота. Безмежна глупота людців, які в наші великі дні нездатні ні на що інше, як грати роль жаби, що підставляє ногу, коли підковують коня. Жалюгідні і безсилі перед лицем подій, ці самозвані міністри «уряду», який не репрезентує сьогодні нікого й нічого, крім купки збанкрутованих політиканів.

Байстрюки фашистської конституції 1935 року, нав'язаної польському народові полковником Славеком, удають з себе демократів і звеличників Атлантичної хартії *, сподіваючись, що таким чином їм пощастить викликати в таборі об'єднаних народів заколот, який створив би для бурбонів можливість знову виплисти на широкі води розбою.

Доля польського народу? Вона бурбонам байдужа. Газета «Рейнольдс ньюз» пише: «Кожний нацистський транспорт з боєприпасами, який міг би бути розбитий та який не був розбитий, збільшує втрати Радянського Союзу і відтягує годину визволення Польщі. Польський уряд, винуватий у затягуванні війни хоч би на кілька зайвих годин, бере на себе страшну відповідальність».

Так, але в тому-то й справа, що польський емігрантський «уряд» не думає про цю відповідальність, як не думав і тоді, коли виводив з СРСР в Іран і прирекав на загнивання і розклад 70-тисячну польську армію, коли десятки тисяч польських жінок і дітей послав на загибель у морок малярійних африканських пралісів, коли він, нарешті, допомагав Геббельсові в його провокаційній витівці з трупами закатованих німцями поляків у Катинському лісі.

Польський народ не давав цьому «урядові» жодних повноважень, як не давав колись повноважень варшавським полковникам схвалити фашистську конституцію... Вони не думають про відповідальність також перед власною совістю, бо совісті в них немає. Але вони відповідатимуть перед законом, що стосується шантажистів, провокаторів і запеклих ворогів народу.

Історія — суворий суддя, і їм нічого буде чекати милосердя, коли караючий меч опиниться в руках польського народу. Того самого народу, який сьогодні, в час переможного наступу Червоної Армії, йде в ліси, викопує зброю, щоб допомогти радянським дивізіям. Польські партизани встигли вже показати себе прекрасними солдатами свободи; хоробро йдуть у бій з німецьким окупантом воїни Польського корпусу в СРСР; готується до останньої і переможної битви горда, непокірлива Варшава. Польський народ сам пише свою історію. Він сам підпише також вирок емігрантським каїнам.

НА ДНІ

Під осінь 1937 року в'язні львівської тюрми св. Бригіди * могли спостерігати крізь грати цікаву картину. На тюремному подвір'ї, де відбувалися прогулянки арештантів, з'являлася кожного ранку русява дівчина 20-ти років. Енергійним кроком, кокетливо коливаючи стегнами, вона крутилася по орбіті кола, в центрі якого стояв вартовий. Вона йшла з гордо піднятою головою, тримаючи в зубах квітку. Коли строк прогулянки кінчався, білявка охлявала раптом, встромлювала квітку в волосся і ходою вмираючого лебедя поверталася до камери.

Спочатку в'язні співчували золотоволосій Кармен; їх зворушували її молодість, краса і самотність. Але вже через дуже короткий час вони зустрічали кожну її появу таким пронизливим свистом, що від нього вартові затуляли вуха. Виявилося, що ця, як її в тюрмі називали, «золота хмарка», очолювала зграю українських націоналістів, яка вночі вдерлася до хати селянина Білецького з Равщини і на очах його дружини та маленьких дітей відрубала йому сокирою голову.

Завіщо? Лише за те, що Білецький був прихильником Комуністичної партії...

Як і треба було чекати, польський суд поставився дуже поблажливо до цього ката з очима св. Терези. Мова ж ішла тільки про вбивство селянина. Націоналістична леді Макбет своїм злочином виручила поліцію міністра Складковського *, навіщо ж було її карати?

З того часу минуло шість років, і «золота хмарка» розпливлася десь у хмарі німецької навали. Але закривавлена сокира залишилась для «сподвижників» садиста в спідниці як символ і як зброя. Випущені з інкубатора Дмитра Донцова нацистські гомункули * зробили своїм знаменом не донцовського «ножа у зубах степового голо-

воріза» і не петлюрівського тризуба, а катівську сокиру. Сокира, як і все в українських нацистів,— німецького зразка: та сама, що нею Гіммлер * рубає голови своїм політичним противникам...

Уже другий рік земля Волині стікає потоками гарячої людської крові. Вже другий рік там діються речі, від яких сивіють молоді дівчата. На світанку, озброєні до зубів, банди українських нацистів оточують польські села, підпалюють будинки, а тих жителів, які намагаються втекти з палаючих хат, рубають наодмаш сокирою. Роблять це старанно, дбайливо, щоб ні одна душа не уникнула страхітливої розправи.

І не тільки польські села. Від кривавих лап жовто-блакитних нацистів загинули вже тисячі українських селян, запідозрюваних у симпатіях до партизанів і Червоної Армії. В одному селі під Рожищами українські нацисти вирізали за одну ніч дослівно все населення, 800 душ.

Заради чого? Навіщо? Даремно було б питати про це в бандерівців, даремно було б питати і в їх конкурентів — бульбівців *. Відповідь на це питання міг би дати лише справжній і єдиний натхненник їхніх діл — гестапо.

Звичайно, вирізуючи однією рукою польське і українське населення Волині, українські нацисти другою розкидають листівки, в яких кожне слово починається з великої літери, де майже в кожному рядку йде мова про «самостійну і незалежну».

Про яку, до біса, «незалежність» варнякають ті харцизи, коли за все своє існування вони самі ні разу не були в своїх діях незалежними від берлінських повелителів? Адже в чорному списку їх злодіянь не було ні одного, якого вони не погоджували б заздалегідь з німецькою контррозвідкою, якщо... якщо німців не випередила польська охранка, так звана дефензива. Адже їх мельниківське крило, всі ті сеники, ванюхи, шухевичі і барановські * не вагалися в свій час послати на той світ свого довголітнього ватажка Євгена Коновальця, коли той став чомусь невигідний гестапо; про це аж надто переконливо говорять у своїх «бюлетенях» суперники Мельника — бандерівці...

Про «незалежність» торочать креатури, які в пам'ятні дні червня і липня 1941 року організували з своїх прихильників диверсійний авангард гітлерівської армії,

усвідомлюючи при цьому прекрасно,— хоч би на підставі досвіду з 1918 року,— що німці йдуть на Україну з такими самими планами, з якими злодій лізе в повну комору або вовк у кошару. Їх комедіантський жест з проголошенням у перших днях війни «самостійності» був лише бездарним демагогічним трюком, який мав рятувати ганебну репутацію цих торговців людською совістю. Репутацію, до речі, саме тоді остаточно поховану під звалищами збомбардованих гітлерівцями українських міст і сіл.

Це так, якби свиня оголосила себе незалежною, не покидаючи при цьому хазяйського хліва...

Націоналістична верхівка чудово пристосувалась до важкого німецького хомута і потягла гітлерівський віз із грацією дихавичної шкапи. Львівський митрополит граф Шептицький, відомий меценат Бандери і Рубана, докотився в своїй послужливості німцям до того, що влітку 1942 року — факт нечуваний в історії уніатської церкви — закликав священиків правити в свята літургію о сьомій годині вечора, щоб «не відривати селян від праці над постачанням німецької армії хлібом»...

В той час могло декому здаватися, що німці звели український нацизм до ролі звалашеного віслюка, який доживає свого віку на тихій, скромній службі у берлінського пана. Декому здавалося, що це вже дно, нижче якого впасти не можна. Дальші події показали, що це тільки так здавалося...

Вже весною 1942 року німецька адміністрація на Україні була сильно стурбована настроями населення. Треба було щось робити, інакше антинімецький рух міг на випадок поразок гітлерівських військ на фронті вилитись у всенародне повстання. І німецькі майстри ерзацу вигадали новий ерзац, доручивши його виготовлення українським нацистам.

За сигналом з Берліна відбувається насамперед поділ ролей. В той час, як мельниківець Храпливий * влаштовує під Львовом «свято обжинків», на яке запрошує німецького окружного старосту і поміщика фон дер Ляйєна, наказуючи селянам співати йому «многая літа», бандерівець Рубан приймає від німців озброєння та папір на... антинімецькі листівки.

Озброївши свої ватаги, Рубан перекидає їх на рідше заселену Волинь, де густі ліси повинні були приховати суть його махінацій. Кривава комедія почалась. Кидаючи

антинімецькі лозунги, Рубан, а з ним і Боровець-Бульба, намагаються таким чином збудити до себе симпатії селянських мас. Та відомо, що бездіяльність розкладає часом навіть армію, а тим більше — банду. Рубан й бульби зрозуміли, що треба дати своїм підлеглим «мокру» роботу, дати їм будь-який сурогат боротьби. Не проти німців, боже борони! Коли їх питали: чому не б'єтеся з німцями, вони відповідали: «бережемо сили до остаточного удару», тобто відповідали так само, як відповідають на це питання їхні польські побратими з табору генерала Соснковського. Своя своїх познаша...

Замість того вони взялися за роботу, під час якої автомат може відпочивати; його цілком заступить гостро виточена сокира, з-під якої кров бризкає не краплями, а фонтаном. Спочатку це була здебільшого польська кров. Чому саме польська?

По-перше, тому, що з пам'яті українських селян не зникли ще каральні експедиції польського воєводи Юзефського *, за які демагогові можна зробити відповідальними також польських селян...

По-друге, тому, що гітлерівський план не передбачає одноразового винищення ненімецьких народів. Ні, спершу пішли під ніж найменш численні, отже й найслабші — цигани, за ними євреї, потім черга за поляками, чехами, українцями...

По-третє, тому, що раз пролита кров не легко забувається. Німці розраховували і розраховують на те, що ця кров породить ненависть між обома народами. Таку ненависть, яка помутить їх розсудок і змусить забути про спільного смертельного ворога.

Могло б здаватися, що українські нацисти кинуть своє криваве ремесло, коли побачать, що їх німецькому хазяїну приходить край. Але ж ні.

Послухаймо, що кажуть про це самі гітлерівці. Їхнє агентство «Трансоцеан» 24 січня цього року повідомило:

«Під враженням просування радянських військ націоналістично настроєні українські «партизани» співпрацюють з німецькими військовими і цивільними властями».

Справа ось у чому: ті нацистські «партизани» вірять, що історія повторюється, так, як повторився 1918 рік. Вони знають, що після розгрому Німеччини ніхто на земній кулі не дасть їм притулку, крім цієї ж таки Німеччини. Вони сподіваються, що саме там і тільки там вони

виявляться одного разу знов потрібними, так само, як вони виявились їм потрібними червневого ранку 1941 року. Вони знають, що там і лише там, у тьмяній тіні прусської сокири, зможуть рости і множитись націоналістичні печериці.

Але ми знаємо щось інше. Ми знаємо, що Червона Армія зуміє вибити з німецького розбишаки катівську сокиру. Ми знаємо, що коли історія і повториться на цей раз, то вже не в оперному плані, а як фарс або, вірніше, трагіфарс, у якому кровожерлива нацистська Кармен загине від цієї ж сокири, якою вона рубала голови своїх беззахисних жертв.

Далі-бо спускатись їй нікуди. Опинилася шльондра на самому дні.

НЕМА!

Мова йде про «Галицьку дивізію СС», ліквідовану нашими військами під час березневого наступу.

Ми не збираємось писати некролог про небіжечку, бо тоді треба було б згадати і про дивізію «Адольф Гітлер», і про дивізію «Рейх», і про танкову групу «Радовіц», і про багато-багато інших гітлерівських з'єднань, яких уже нема і... не буде. Та не згадати про «Галицьку дивізію СС» не можна, бо це була б кривда і для неї, і для історії.

Кілька біографічних даних. З дня народження дивізії не минув навіть рік. Батьком її був сам Адольф Гітлер, мамою — галицька політична повія, на прізвище Кубійович (мами, до речі, також уже нема). Біля колиски її було багато крику, а найголосніше кричало «Німецьке інформаційне бюро». Хрестив її губернатор галицького дистрикту генерал-губернаторства Вехтер *. Церемоніал відбувався на коломийському ринкові.

На початку небіжка росла, як на дріжджах. Так принаймні твердив галицький віце-губернатор Бауер (його, до речі, також уже нема), щодня посилаючи Геббельсові рапорти про все нові і нові тисячі добровольців. Тим часом барон фон дер Ляйен (його, до речі, також нема) вештався по селах Львівщини і погрожував: «Якщо ваше село не дасть протягом 24 годин 50 чоловік добровольців для рятування Гітлера, воно буде спалене».

Полковник Альфред Бізанц *, львівський німець, шинкар і сутенер в одній особі, так геніально вимуштрував «добровольців» дивізії, що всі вони,— а за твердженням Геббельса, їх було в червні 1943 року аж 70 тисяч! — у вересні 1943 року вмістилися в залі Львівського оперного театру, розрахованого, як відомо, на 1000—1200 чоловік. Ярослав Барановський, запроданець, провокатор і

холуй Мельника в одній особі (його, до речі, також уже нема), агітував «добровольців», щоби йшли воювати за Гітлера, бо тільки вони зможуть врятувати від загибелі його «нову Європу».

Однак, «добровольці» були глухі на солодкі слова бізанців і барановських. Вони простісінько хотіли... додому. Результат був такий, що коли в січні цього року керівник військ СС Фріц Мемерт прибув до яничарського табору, розташованого десь у карпатських нетрях, він міг констатувати тільки одно: що рятівниця Гітлера — «Галицька дивізія СС» — хвора на скоротечні сухоти і що основні її кадри складаються вже тільки з безробітних прикажчиків з далекого Каліша (недобитки петлюрівщини) та безробітних галицьких суддів (недобитки мельниківщини).

Цими днями Червона Армія поклала край передсмертним мукам «Галицької дивізії СС» і на могилі небіжечки написала багнетами коротке слово: «Нема».

Те саме слово, що його вона вже дуже скоро напише на могилі всієї гітлерівської армії.

ДОКУМЕНТ ПІДЛОТИ І ГЛУПОТИ

Взаємна любов німецького сатани і націоналістичної відьми з української Лисої гори давним-давно відома. Те, що берлінський полюбовник садовить часто свою голубку на голодний пайок і тримає її на ретязі, нікого не дивує: такий закон фашистських джунглів.

Та бувають дні, коли він для своїх потреб спускає її з ланцюга. В номенклатурі берлінського міністерства пропаганди такий період називається «періодом тісної німецько-української співпраці».

Ми були свідками одного з таких періодів весною минулого року. Надзвичайно дошкульний після сталінградського розгрому голод резервів змусив Гітлера шукати гарматного м'яса на нашій землі, в Галичині. З його наказу, губернатор галицького дистрикту Вехтер повідомляє 20 квітня про створення «Галицько-української стрілецької дивізії СС».

Галицькі жовтоблакитники, яких німці вже довгий час вживали лише для дрібних послуг або тримали в резерві — наприклад, у концтаборі в Освенцімі * — дістали знову можливість стати своєму примхливому панові в пригоді. Їх пустили у вербувальні комісії, їм дозволили надягти унтер-офіцерські мундири, їм наказали заганяти українських селян у новостворене яничарське «військо».

З метою швидкого укомплектування «дивізії» губернатор Вехтер відрядив значну кількість німецьких військовослужбовців, завданням яких було своєю красномовністю впливати на українців Галичини, щоб вони записувались у добровольці. Коли це не допомогло, Вехтер змінив тактику: він почав комплектувати дивізію «добровольцями», що їх приводили до вербувальних комісій... жандарми.

В березні 1944 року, вже після того як «Галицька дивізія СС» зазнала долі інших німецьких дивізій, розби-

тих між Проскуровом і Заліщиками, в наші руки потрапив цікавий документ: інструкція губернатора Вехтера для своїх вербувальних «ораторів». Дякуючи панічній втечі німецького повітового коменданта міста Городенка, маємо змогу ознайомитись з документом, який не тільки зайвий раз розкриває цинічні прийоми гітлерівської пропаганди та роль німецько-українських націоналістів, але й плани Берліна щодо західних земель України.

Ось він (за стиль не відповідаємо):

«Таємно.

Генерал-губернаторство	Львів, 20 квітня 1943.
Галичина	Таємно!
Губернатор дистрикту	
2 щдн. 104/43 г.	
Комендантам округ, а, в, о.	по 2 прим.
Комендантові міста Львова, а, н, о.	2 прим.
Краєвим і міським комісарам, а, в, о.	по 1 прим.
Командирові поліції безпеки і охоронної служби	30 прим.

Стосується тезисів для ораторів вербувальних комісій. При цьому пересилаю тезиси для ораторів у вербувальних комісіях стрілецької дивізії СС «Галичина». З ними слід ознайомити також військові комісії та їх уповноважених в округах і повітах.

Прошу розглядати ці тезиси як приблизну основу того, що я вважаю на сьогодні підхожим аргументом при вербуванні. За промовцями залишається, звичайно, право самим будувати свої доповіді, якщо мова йде про подробиці, однак при цьому вони повинні зберігати те, що в тезисах основне.

Зокрема я вважаю:

В доповідях слід уникати будь-яких натяків на братання між німцями і українцями.

Також не слід створювати враження, що допомога українців нам необхідна.

Не слід розглядати українців як союзників. Треба лише сказати, що з українцями будуть поводитись так само, як з німецькими солдатами.

Слід уникати — як у позитивному, так і в негативному розумінні — будь-яких висловлювань, що стосуються бажань галицьких українців дістати державну незалеж-

ність та їх великоукраїнських прагнень. Якщо б в окремих випадках це було можливо, слід вияснити, що здійснення політичних бажань українців Галичини буде взято до уваги лише як результат утвердження нової військової одиниці, а не як передумову її виникнення.

Слід, звичайно, уникати всього, що дало б зрозуміти слухачам, що ми розглядаємо Галичину як нашу власність, у якій ми можемо хазяйнувати по своїй подобі. Треба з особливою силою підкреслювати, що ми вважаємо Галичину батьківщиною галицьких українців. Тим-то слід уникати будь-якого заторкування питань колонізації.

Слід також уникати яскравого зневажання більшовизму, рад і росіян. Треба зважити, що місцеве населення має свій власний досвід щодо рад, який не був цілком несприятливим. Зате треба ясно і об'єктивно показати недоліки і помилки більшовизму.

Щодо поляків, то про них слід сказати лише те, що вони, в протилежність українцям, не зрозуміли до цього часу своєї європейської відповідальності в боротьбі проти більшовизму. Це треба підкреслювати таким чином, щоб улестити «українську амбіцію». Поляків не лаяти ні в якому разі.

З цим документом не можна ознайомлювати українських членів вербувальної комісії, після вивчення його змісту напам'ять негайно знищити».

* * *

Характерний уже сам лейтмотив губернаторських інструкцій: «Слід уникати». Насамперед Вехтер пропонує уникати «будь-яких натяків» на братання між німцями і українцями. Очевидно, тут губернатор має на думці не українців взагалі, бо наш народ уже на самому початку війни розвіяв усі ілюзії німецьких окупантів щодо можливості «братання». Ні, Вехтера турбує щось інше. Він побоюється, щоб його агенти в ораторському запалі не добалакались до чогось такого, що дало б право мельниківцям і бандерівцям ставати запанібрата «народові панів». Клеврет повинен знати своє місце — за дверима.

Вехтер не радить також створювати враження, що допомога клевретів йому необхідна, а від самої думки про те, що українська націоналістична дрібота занесеться і почне чого доброго вважати себе союзником, німецького

висококваліфікованого вломника-губернатора аж жаром обсипає.

Зате він пропонує обіцяти яничарам, що «з ними будуть поводитись так само, як з німецькими солдатами».

Що це значить, відомо: «Габт ахт!», «Гальт мауль!» «Керт ойх!», «Форвертс!» [1] і нарешті «Раст» (відпочинок) у... масовій могилі. Що й казать, багато обіцяв губернатор Вехтер своїм «тірольцям Сходу»...

В наступному тезисі німецький кат осягає вершини політичного мистецтва. Так і видно, що його учителем був сам Адольф Гітлер. Насамперед — жодних висловлювань! Якщо б, однак, галицькі націоналісти все ж таки нагадали ораторові Вехтера німецькі обіцянки створити «самостійну», то губернатор рекомендує відповідати: спершу створіть дивізію, вмирайте за нас, а потім... потім поговоримо. Яке щастя для Вехтера, що його тупоумство знайшло гідного партнера в особі галицького націоналістичного телепня! Інакше його оратори могли б повернутися з відрядження — в кращому випадку — з перебитими ногами.

Далі Вехтер пропонує агентам прикоротити свої язики і не говорити слухачам, що Берлін розглядає Галичину як свій фільварок. Порада досить цікава, якщо взяти до уваги, що 1 серпня 1941 року — перед московською і сталінградською баталіями — сам генерал-губернатор Франк заявив, що в Галичині на віки вічні «закон фюрера буде найвищим законом».

Порада цікава, але запізніла, бо весною 1943 року кожний, навіть найтупіший галицький невіглас на підставі досвіду знав, що німці поводяться в західних областях України як криваві загарбники.

Те саме можна б сказати і про страх Вехтера перед виявленням гітлерівських намірів заселити Галичину німцями. В день появи інструкції Вехтера питання цієї колонізації майже перестало бути актуальним, бо більшість кандидатів у колоністи гнила вже в українських степах, інших чекала та сама доля...

Цікавий також тезис, в якому німецький губернатор констатує провал антирадянської пропаганди і заявляє недвозначно, що «більшовицькими страхіттями» можна лякати людей тільки там іще, де не було Червоної Армії

[1] Увага! Мовчати! Кругом! Вперед! *(нім.) — Ред.*

і Радянської влади. Правда, він так і гне, щоб змусити своїх ораторів знайти в радянській системі «недоліки і помилки», але сам він назвати їх не вміє і навіть не береться їх «доводити»...

Останнього часу Вехтер начебто забув про свої інструкції і разом з усією губернаторською ледаччю розгорнув в окупованих районах України скажену антирадянську кампанію. Що ж бо лишається сіромасі робити, коли навіть «Галицька дивізія СС» не врятувала гітлерівських армій від розгрому, а губернатора Вехтера від евакуації із Львова!

Не забув Вехтер у своїй інструкції і про поляків. Він не радить на цей раз дуже опльовувати їх. Губернатор пропонує тільки улестити за їх рахунок «українську амбіцію».

Нещодавно в краківському театрі вмерла раптовою і невиясненою смертю якась вагітна німкеня. На другий день гестапівці розшукали в місті 100 (сто!) вагітних польок і протягом 24 годин стратили їх. В той же час львівський губернатор забороняє «лаяти» поляків...

Втікачі із Львова розповідають таку історію. Якось увечері таємнича рука постукала у вікно відомого лікаря-українця. Коли той з'явився у вікні, пролунав постріл. Через кілька днів драма повторилася: на цей раз її жертвою виявився лікар-поляк. Агенти Вехтера одразу розповсюдили чутку, що першого вбили поляки, а другого — українці, дарма що поліція нікого не схопила за руку.

А не схопила тому, бо тоді вона мусила б посадовити за грати самого Вехтера. Того самого Вехтера, якому, бачите, так прикро, коли про поляків говорять погано...

Не посадовили Вехтера, але він ще сяде. Він сяде не тільки поряд з Франком, Розенбергом, Кохом, Гітлером і «їм же несть числа», але й — з своїми клевретами. На лаві обвинувачених знайдеться для всіх них місце.

Це буде для німецько-українських націоналістів єдина нагода зрівнятися в правах з своїми німецькими господарями. В правах і — у відповідальності за море пролитої людської крові.

ГЕНЕРАЛЬНА ОБЛАВА

Ішов 1941 рік. Німці мріяли тоді не про виноградники Франції, вугілля Бельгії, масло Данії, рибу Норвегії. Все це було вже у них в кишені. Їх охопила жадоба завоювати СРСР. Українська пшениця, уральський метал і азербайджанська нафта мали забезпечити панування Німеччини над світом.

Їх нітрохи не турбувало те, що всі ці блага — не їхні, чужі. Німець при цьому сентиментальний, любить своє гніздо. Любить до тієї міри, що заради піаніно або буфету ладен зарізати рідну маму. І він не тільки заріже, але й обов'язково доробить до цього «теорію», завданням якої буде завуалювати злочин серпанком псевдонаукової фразеології.

Кияни можуть розповісти, як німці вивозили з столиці України меблі. В той час, коли німецькі поранені даремно чекали відправки в тилові госпіталі, їх здорові товариші по зброї вантажили і відправляли в Німеччину ешелони канап, столів, стільців — цілих і поламаних. І це гітлерівський приват-доцент називає «природним явищем політичної біології»...

Грабіжницькі, руїнницькі інстинкти «народу панів» не народилися ні в 1941, ні в 1943 році, а значно раніше. Гітлерівці не випадково посилаються на слова старого німецького філософа Дітріха Шефера *: «Сила не терпить порожнього місця». Під цими словами професора Дітріха (Дітріх — по-німецькому «відмичка») підпишеться кожний професійний злодюга.

Понад півтораста років тому француз Вольтер * сказав пруссакові Фрідріху: «Яка величезна різниця між вами і нами. Ви руйнуєте світ, тим часом як ми його освічуємо». Відтоді в свідомості пересічного німця нічого не змінилося...

Світ сотні років терпів під своїм боком неспокійного сусіда. Гете, Шіллер, Бетховен, Гейне будили у народів надії, що німецьке плем'я згодом настільки цивілізується, що поступово зникнуть у нього первісні інстинкти вандалів. Цих сподівань німці не виправдали. Гете, Шіллер, Бетховен і Гейне не могли зробити чуда: адже ніде вони не почували себе більш самотніми, ніж на своїй батьківщині. Що ж до цивілізації, то німці прийняли її, але — з найгіршої сторони. Їх університети стали інкубаторами теоретиків вбивства і грабежу, їх індустрія служила одній тільки меті: масовій фабрикації смерті.

Вони себе показали в 1870 році; вони себе показали в 1914 році *; вони себе показали, нарешті, в тридцятих і сорокових роках. На цей раз без фігових листків. Прусське воююче хамство виринуло перед нами кількамільйонною ордою кровожерних двоногих бестій.

22 червня 1941 року ця орда з ревінням оскаженілого буйвола кинулась на нашу країну. Прусські ландрати, франкфуртські ковбасники, берлінські сутенери, шмаркаті кандидати в гітлерівські «надлюди» — вся ця наволоч залила Львів, Київ, Харків, Мінськ, Смоленськ, Таллін. І все це вбивало, грабувало, гвалтувало, пило, сопіло, жерло, жерло без кінця і краю.

Та пройшов грудень, а з ним московська битва, і весь світ занімів з дива: тевтонський бик * знов заревів, однак на цей раз — уже з болю. Почалася розплата.

А нині, наприкінці третього року страшної війни, ми переживаємо радість... Гітлерівські дивізії, що пам'ятного червневого світанку вдерлися на нашу територію, вже ніколи не повернуться додому. Німецькі людоподібні бестії зазнали заслуженої долі: мільйони їх догнивають у нашій землі, і від їхніх могил відвертаються з презирством навіть колгоспні свині.

Правда, заводи в Німеччині все ще фабрикують літаки, танки і гармати, а захекані гітлерівські генерали розпачливо кидаються з одного кінця Європи в другий, щоб якось залатати діри в потопаючому німецькому кораблі. Та це вже не що інше як епілептичний танець святого Віта *, після якого пацієнта чекає лише смерть.

Цими днями коментатор лондонського радіо сказав з іронією: «Структура європейської кріпості зазнала деяких змін». Додамо від себе: вона зазнала змін дуже серйозних. Байдуже, чи місто Канни буде взято сьогодні чи

завтра; це нітрохи не змінить факту, що вже й у західному мурі гітлерівської кріпості пробито діру. Західна Європа стала ареною битви, результат якої не підлягає сумніву. Почалася генеральна облава на німецького звіра.

Розпалена Гітлером війна ввійшла в фазу, яку історики назвуть фазою розгрому і загибелі розбійницької Німеччини. Щодо цього не може бути сьогодні двох думок навіть у шефа штабу німецької армії. Коли німці ще воюють, відбиваючись зубами, руками й ногами, то лише від свідомості того, що чаша терпіння народів ущерть переповнилась і що на цей раз їм уже не вислизнути від відповідальності, від кари.

Німці змусили працювати на себе 12 мільйонів рабів з окупованих ними територій — волелюбні народи змусять кілька десятків мільйонів німців у поті чола відбудовувати зруйноване ними добро. Даремно солдати й офіцери Гітлера сподіваються, що після капітуляції німецької армії їм дозволять негайно повернутись додому і зализувати рани на награбованій ними постелі. Дозволити їм це було б злочином перед майбутніми поколіннями.

Народи не на те пережили страхіття нинішньої війни, їх сини не на те проливали на фронтах свою кров, щоб дозволити розгромленому ворогові готувати нову, ще страшнішу різню.

Мільйонів жертв гітлерівської орди ніхто й ніщо вже не воскресить. Але кров нещасних, їх муки кличуть нас: не дозволити більше.

Фашисти своїми мерзенними ділами розвіяли всілякі ілюзії щодо себе. Настав час розвіяти останні їх ілюзії. Раз і назавжди.

ПРИГОДА В СТАМБУЛІ

Берлін, травень 1944 року. В тижневику «Дас рейх» з'являється чергова стаття Геббельса. В ній говориться: «Не було досі і немає жодного німця, який зрадив би фюрера».

Це було в п'ятницю, а в понеділок газета «Дас рейх» прибула вже до колишньої столиці Туреччини Стамбула, де живе собі і працює на славу Гітлера 250 німецьких сімей — 250 передплатників органу Геббельса.

«Ганц ріхтіг!» [1],— сказав герр Клютшке, прочитавши статтю свого міністра пропаганди. Він хотів іще прочитати підвал про шкідливість споживання м'яса, цукру і картоплі, коли раптом почувся дзвінок.

— Гуд бай, містер Клютшке! — сказав стрункий, елегантний брюнет.

Герр Клютшке машинально підняв руку для фашистського привітання, але зараз же сховав її в кишеню.

— Гутен таг! — відповів він дипломатично.

— Містер Клютшке,— почав брюнет.— Я — один з чотирьох директорів «Товариства для страхування громадян Німеччини від відповідальності за гітлерівські злочини». Під величезним секретом можу вам сказати, що союзні власті доручили нам скласти список німців — противників гітлеризму. Якщо хочете, щоб у цей список потрапило і ваше прізвище, негайно внесіть у касу нашого товариства 14 фунтів стерлінгів на адміністративні витрати.

Суб'єкт говорив по-англійському якось особливо, з мелодійним стамбульським акцентом, але Клютшке не звернув на це уваги. Він був зайнятий чимсь іншим: шуканням у жінчиній панчосі 14 фунтів стерлінгів.

---

[1] Цілком вірно! *(нім.)* — *Ред.*

На протязі чотирьох днів 4 директори «товариства» встигли таким чином обслужити 92 сім'ї стамбульських одноплемінців Гітлера із загальної їх кількості 250, тобто 35% стамбульських німців.

Підприємство розцвітало на очах, його директори збиралися вже відкрити перший філіал у турецькому ж місті Ізмір. Основний капітал «страхового товариства» становив уже більш ніж 1000 фунтів стерлінгів.

Прекрасно почували себе також застраховані. За якихось там 14 фунтів позбутися цього вічного страху перед відповідальністю за п'ять років кривавого розбою!..

— Ні, така дурничка може трапитися лише раз у житті,— подумали собі німці в преславному місті Стамбулі.

Те саме подумали і директори нового підприємства. Однак зовсім щось інше подумала турецька поліція. Ледве «Товариство для страхування громадян Німеччини від відповідальності за гітлерівські злочини» встигло розгорнути свою діяльність, як його винахідливі керівники — відомі стамбульські пройдисвіти — опинилися за тюремними гратами.

Це була для них велика неприємність, а для зацікавлених німців — справжня катастрофа. Тепер ці гітлерівські піддані цілком уже втратили сон. Адже списки з їх прізвищами опинилися в руках поліції, а звідти вони можуть потрапити до рук мстивих агентів Гіммлера...

Наївний Клютшке! Він хотів купити прощення гріхів за 14 фунтів стерлінгів. Геббельс і Гіммлер дали б у десять тисяч разів більше, щоб тільки врятувати свою шкуру, та — не виходить...

І не вийде!

У БЕРЛІНІ ТРИВОЖНО...

Еріхові Коху рішуче не щастить. Минуло всього півроку від його втечі з Рівного, як східнопрусському гауляйтерові доводиться знову кресати литками, на цей раз з... Кенігсберга.

І не лише Кохові не щастить: весь німецький генералітет переживає нині дні свого Седана. Седана тим страшнішого, що він прийшов після того, як кожний німець уявляв себе вже в ролі пана життя і смерті всього світу...

Під Седаном Наполеон III припустив фатальну стратегічну помилку: її результатом був розгром французької армії.

Під Вітебськом, Оршею і Могильовом німецькі генерали не робили помилок, вони старанно застосовували всі принципи Клаузевіца. І, незважаючи на те, їх спіткала поразка, перед якою блідне трагедія нікчемного Наполеона III.

Турецька газета «Ватан» пише: «Німецька армія зазнала в Білорусії розгрому, якого не знає історія світу». Дійсно-бо. Протягом трьох тижнів Червона Армія пройшла з боями понад 500 кілометрів. Місто Вільнюс, яке ще двадцять днів тому вважалося дуже глибоким німецьким тилом, стало сьогодні тилом Червоної Армії. Кенігсберг, який досі знав одну лише небезпеку — з повітря, опинився раптом у прифронтовій зоні і має нині всі дані на те, щоб найближчого часу стати об'єктом дій радянської артилерії...

В світі дуже небагато залишилось таємниць; у стратегії їх зовсім немає. Гітлерівські генерали могли помилятися чи ні — результат білоруських боїв в основному був би той же.

Німецьке командування не має вже достатньої кількості резервів, які були б здатні змінити хід подій, народжених розтрощуючими ударами Червоної Армії.

В німецькому східному фронті виникла діра завширшки в 400 кілометрів. Діра, якої нічим заткнути і яка має тенденції розширюватися з навальною швидкістю на північ і на південь, втягаючи у вир воєнної катастрофи все нові й нові ділянки німецького фронту на Сході.

Здобуття Червоною Армією Вільнюса створило загрозу оточення для німецьких дивізій у Прибалтиці. Коли з німецьких рук вислизнуть Каунас і Двинськ, доля цих дивізій буде остаточно вирішена...

Вихід військ 1-го Білоруського і 1-го Українського фронтів на Буг поставить під фланговий удар гітлерівську армію, що прикриває Львів, і дасть їм можливість вийти на лінію Сяну раніше, ніж гітлерівське командування рішиться евакуювати Львів і Станіслав.

Безнадійність становища німецької армії підкреслює той факт, що Гітлер не має нині можливості перекинути з заходу на схід будь-які значні сили.

Просування радянських дивізій до німецького кордону наближає хвилину, коли вкрай нап'ята тятива англо-американського луку в Нормандії випустить стрілу, яка пролетить над Парижем і з заходу вп'ялиться в серце ворога.

Як же реагує на все це офіційний Берлін?

З мемуарів вільгельмівських політиків і стратегів знаємо, що творилося в німецькій верхівці в останні місяці першої світової війни, коли неминучість поразки Німеччини була вже очевидна навіть такому класичному прусському йолопові, як фельдмаршал Гінденбург.

Тепер історія повторюється, але — на свій спосіб. Правда, розгубленість і розгардіяш серед гітлерівської камарильї нині не менші, ніж у 1918 році.

Та є одна істотна різниця. Двадцять шість років тому керівна німецька зграя мала всі шанси вийти з війни запасними дверима. Нині перед гітлерівською зграєю всі двері зачинені. Їм залишається тільки одне: петелька.

Частина німецької плутократії та її генералів бачить безвихідність Німеччини і хотіла б зробити з цього конкретні висновки, поки не сталося те, що для неї найжахливіше,— поки Червона Армія не переступила німецького кордону.

Однак керівні кола на чолі з Гітлером свідомі участі, яка їх чекає за мільйони розтерзаних жінок і дітей, за

тисячі і тисячі зруйнованих міст і сіл; вони вирішили захищати свою шкуру до кінця.

В ім'я цієї шкури Гітлер не завагався послати нещодавно на той світ свого генерала Дітля, а на місце Рунштедта поставити відомого воєнного злочинця генерала Клюгге.

Таким чином, вирішальний голос у питаннях німецької стратегії має сьогодні шеф гестапо Гіммлер. Цей ватажок кількасоттисячної орди есесівців може скоротити на голову навіть усіх німецьких генералів, однак історія не стане від цього ласкавішою до гітлерівських душогубів, а переможна Червона Армія ні на хвилину не змінить свого маршруту — на Берлін.

А це — найважливіше...

НАВОЛОЧ

В серпні 1941 року краківський генерал-губернатор Франк привіз з собою до Львова губернатора «галицького дистрикту» Ляша. Новоспечений диктатор був зразковим нацистом. Він знав майже напам'ять «Майн кампф» * і встиг уже пройти півторарічну школу винищування поляків. Цей пристрасний читач газет «Фолькішер беобахтер» та «Штюрмер» нещадно розстрілював радянських активістів, він день у день «гартував» свій характер спостеріганням масових страт українців і поляків, він нетерпляче чекав берлінської директиви про поголовне винищення 150 тисяч львівських євреїв.

Одного дня Ляш викликав до себе організовану ним «єврейську раду»:

— Незабаром буде створено гетто,— заявив він.— Решта від вас залежить, мої панове...

«Його панове» зрозуміли значення губернаторових слів.

Через кілька днів вони знову відвідали губернатора, згинаючись під тягарем чемоданів. У цих чемоданах було все, що члени «єврейської ради» зуміли зібрати серед багатих і бідних євреїв: брильянти, золото, срібло, годинники. Сподіваючись врятувати таким чином своє життя, жінки знімали з вух сережки, дівчата розставалися з обручками.

Делегати «єврейської ради» ввійшли до губернаторського палацу, але вони — не вийшли звідти більше. Щоб позбутися небажаних свідків, Ляш наказав їх цього ж таки дня повісити...

Губернатор Ляш протягом одного дня став мультимільйонером.

А далі все пішло так, як наказав Берлін. Гетто було Ляшем створене, євреї були винищені. Хто ж, однак,

опише здивування і обурення львівських гауптманів, обергрупенфюрерів та штурмбанфюрерів, коли вони в обезлюднених єврейських квартирах не знайшли для себе нічого, крім меблів, одежі і білизни...

Сліди вели до палацу губернатора. Львівське гестапо почувало себе ображеним і покривдженим, в офіцерському казино трохи не спалахнув бунт. Скоро про скандал дізналося всеньке місто.

Коли чутки про скарб Ляша дійшли до губернатора Франка, той налетів на Львів, наче яструб. В результаті обшуку Ляша було усунено, а знайдені в нього чемодани — на превелике розчарування львівських «фюрерів» — помандрували до генерал-губернаторського палацу в Кракові...

На місце Ляша прийшло друге дітище Гітлера — Вехтер. Той був уже обережніший, він поклонявся принципові: «рука руку миє».

У 1943 році Вехтер оголошує наказ, за яким жителі Галичини, що хочуть залишитись живими, повинні подбати про так звану «кенкарту», яка свідчила б про їх «арійське походження».

Для видавання «кенкарт» був організований велетенський бюрократичний апарат. Точніше кажучи: велетенський трест шантажистів і хабарників, на чолі якого стояв сам Вехтер.

Кожна жертва гітлерівських пройдисвітів повинна була пред'явити не тільки метричні посвідчення батька й матері, але й діда та баби.

В більшості випадків це була неможлива річ, бо полум'я війни не пощадило також і архівів. Однак саме цього й треба було Вехтерові та його спільникам. Ціна «кенкарти» без діда і баби коливалися від 1 000 до 5 000 злотих, залежно від заможності жертви і апетиту чиновника...

Після втечі німців з Харкова й Києва у львівських кафе та ресторанах можна було спостерігати цікаві сцени. Німецькі офіцери вермахту, СС, поліції та гестапо зранку до ночі спекулювали награбованим добром: коштовностями, картинами, старовиною, килимами, китайськими вазами, годинниками, білизною, ба, навіть — алюмінієвими каструлями...

Вся ця торгівля відбувалася під акомпанемент п'яних вигуків, прокльонів, соковитої лайки і не менш соковитих

ляпасів. Коли пристрасті розпалювались до білого, вилітали з бренькотом шибки і з ревінням недорізаного бика вибігав на вулицю заюшений представник «народу панів», або, як красиво каже Геббельс, «народу народів».

Це діялося не тільки у Львові. Майже вся Європа задихається ще від смороду здихаючої фашистської Німеччини. Мерщій добити її та встромити в її могилу осиковий кіл — ось невідкладне завдання всіх порядних людей світу.

УПИРІ Й УПИРИЦІ

Все добре, все дуже добре. Німців б'ють аж пір'я летить. Червона Армія змела гітлерівський фронт на Балканах, союзницькі війська очистили від німецької погані Францію і Бельгію, гуркіт гармат армії свободи долинає до Кенігсберга, Кельна і Ахена.

Осінь стає весною, весною визволених народів. Червона Армія стоїть під стінами Варшави, недовго чекати, поки біло-червоні прапори сповістять світові, що Гданськ, Щецін і Вроцлав знову стали польськими.

Ми переживаємо знаменний час, а надходить ще більш величний і прекрасний, від самої думки про який серце завмирає від радості й гордості. Від радості, що, незважаючи ні на що, варварська тевтонська навала стерта на порох. Від гордості, що це наша праця, що це наша кров, кров волелюбних народів, так щедро пролита в степах Сталінграда, на підступах до Варшави, на берегах Нормандії, принесла людству перемогу. Перемогу, яка не тільки врятувала увесь світ від жахливої неволі, але й піднесла його на такі вершини, про які нещодавно можна було тільки мріяти.

Все добре, все дуже добре, хоча ми й переживаємо труднощі, хоча й бракує інколи хліба, одежі, палива. Бо всі ми знаємо, що завтра буде краще, що надходить час великого людського щастя.

Є, однак, люди, які цього не відчувають, які цього просто відчувати не хочуть. Перепрошую, не люди — упирі. Упирі й упириці.

Вони ходять містом, опустивши носа, Підозріло зиркають довкола; при самій думці про те, що все добре і що буде ще краще, зеленіють від злості. Такий «пан добродій» ніби й сам не знає, чого хоче, але придивіться до

нього, і ви пізнаєте в ньому свого старого знайомого, того, що завжди добре знав, чого він хотів.

До 1939 року він одержував «пенсійку»: 600—700 злотих. Двадцятку щомісяця відкладав на «Фалангу» * чи ONR *. Синочка свого виховував на «Підвавельському відгомоні» і львівській «Справедливості», на іменини купував йому сотню бритв, щоб різати єврейські обличчя.

Коли він чув слово «Гітлер», захлинався від захоплення. В сорок першому він відразу знайшов спільну мову з німцями. Своє допотопне барахло продав двірникові, його місце зайняли награбовані у євреїв меблі. «Справедливість» була встановлена. «Пан добродій», який все життя мстився за єврейську захланність, дав тепер волю своїм сарматським інстинктам. Німці грабували і крали, «пан добродій» купував. Купував і продавав. Все: вугілля, цукор, горілку, яйця, каву, чай, соски, патефони, навіть трохи закривавлену дитячу білизну.

З «патріотичного» обов'язку іноді нарікав на німців, але добродушно, від нічого робити і — щоб ніхто не чув. А насправді почував себе як риба в воді, як пончик у маслі.

І раптом усе увірвалося. Червона Армія вигнала німчиків зі Львова, і «панові добродієві» раптом перехопило подих. Від жаху, а потім — від обурення. Хто ж таке бачив, людоньки?

І никає «пан добродій» ніби навроченпй. Никає і щось затіває. Цей гібрид міщанина і бика і зараз знає, що робить. П'яту колону робить, мої любі, pour Le roi de Prusse [1], того, що правду бив по морді, вітчизну топтав, але зате сам крав і давав красти. І поширює «пан добродій» небувалі, фантастичні плітки. Сіє хаос у головах, а в серцях зневіру, спекулює на людській наївності, як спекулював донедавна цукром.

Польща? Вона його не хвилює. Навпаки, він її боїться. Бо ж зі Славеком, Беком можна було ще витримати, ті, принаймні, тримали в руках. Але Берут *, але Роля-Жимерський *? Ні, «пан добродій» ненавидить демократів, ненавидить народ з такою ж пристрастю, як Гітлер. Це їх єднає, і це їх — поховає.

«Пан добродій» має сердечну приятельку — пані Зюзю.

---

[1] Для прусського короля! *(франц.)* — *Ред.*

Пані Зюзя — це жіночка висококультурна. Вона чудово одягається, шик небувалий. 6 років тому вона чарувала заможних адвокатів і лікарів, дарувала свої ласки воєводським сановникам.

Коли німці зайняли Львів, вона залишилася без хліба. Тому потяглася за булкою. Почала вона від єврейських хутр, а закінчила вагонами українського сала. А крім того? Звичайно, кохала гестапівців, хоч не обходила й вермахт. То дурниця, що руки коханців пані Зюзі були в крові польських дітей і жінок. Одеколон усуває запах крові. А хороший одеколон — це для пані Зюзі вершина культур-р-ри!

Принагідно давала своїм приятелям певну інформацію. Звичайно, безкорисливо, від доброго серця...

Сьогодні пані Зюзя — генерал-губернаторська упириця — сіла на мілину. Спекулювати? Ну добре, але як і з ким? Ні, залишається лише одне — плести змови, вставляти палки в колеса. Упириця, яка досі пишалась своєю «аполітичністю», починає раптом цікавитися політикою. Вона стає правою рукою «пана добродія». Як і він, має тепер повний рот — Польщі. Згадала собі...

«Совєти»? — «Це Азія, моя пані». То нічого, що ця «Азія» показала чудеса патріотизму і хоробрості, то нічого, що ця «Азія» своїм героїзмом зберегла культуру усієї Європи. Культура пані Зюзі починається з одеколону, шовкової білизни, а закінчується шелестом іудиних грошей. Упириця не хоче зрозуміти і, зрештою, ніколи не зрозуміє, що ні духовно, ні розумово вона не доросла до п'ят першому-ліпшому звичайному червоноармійцеві-узбекові. Що його кров, пролита на полях битв за свободу і майбутнє людини, благословлятиме майбутні покоління, а що після пані Зюзі не залишиться нічого, буквально нічого.

«Пан добродій» і пані Зюзя — це ар'єргард гітлерівської орди. Демаскувати цю пару ми повинні завжди і на кожному кроці. В ім'я сьогоднішнього і завтрашнього дня, в ім'я нашої спільної справи і спільної перемоги, а отже, в ім'я незалежної і демократичної Польщі.

ЩО НАС ЧЕКАЛО?

У виданому два роки тому провіднику Бедекера * по генерал-губернаторству читаємо про львівський Ринок * таке: «Він збудований у німецькому колоніальному стилі».

Провідника по «рейхскомісаріату» гітлерівці не встигли видати. Зрештою, вони і без Бедекера знали, що таке «німецький колоніальний стиль», і застосовували його на Україні з гідною подиву послідовністю.

Вони не церемонились. Галичину причепили до «генерал-губернаторства», Чернівці і Одесу віддали в оренду румунам, з інших областей України створили щось на зразок вільгельмівського Камеруну *, з тією лише різницею, що роль нещасних негрів мали грати українці Київщини й Полтавщини, Харківщини й Донбасу.

Як вони господарювали у нас, ми знаємо. Однак не всі ми знаємо, як вони думали хазяйнувати на Україні в майбутньому, і то в зовсім недалекому майбутньому.

Цьому питанню гітлерівці присвятили цілі гори пропагандистської макулатури. Там було все: і життєвий простір, і німецька колонізаторська «місія» на Сході, і смаковиті, запаморочливі цифри тонн хліба, м'яса, масла, цукру, вугілля, залізної руди, всіх незліченних багатств, що колись безперервним потоком попливуть у ненаситний німецький живіт.

У Берліні друкували розкішно ілюстровані книжки, автори яких старанно підраховували, скільки української і російської землі було в німецьких руках за часів Миколи II. Результат цих підрахунків був дуже привабливий: німецька земельна власність у колишній російській імперії становила 48 процентів усієї орної площі Німеччини.

А все це мало довести німцям їх «право» на оволодіння всією орною площею Радянського Союзу...

Це була література офіційна, доступна для кожного смертного. Та крім неї є ще сила документів, усіляких звітів, інструкцій, доповідних записок, прихованих від денного світла в шухлядах гітлерівських таємних канцелярій. Під ударами прикладу червоноармійської гвинтівки чимало цих шухляд вилетіло з письмових столів, і сині папки з документами посипались до наших ніг. З документами такого варварства і такого цинізму, яких людство не бачило в найчорніших снах.

Перед нами таємна доповідна записка про Україну. Автором її є один з найближчих співробітників Альфреда Розенберга. Українська інтелігенція? Нема такої. Автор записки наводить при цьому обурливий, на його думку, приклад, коли якась німецька сім'я поставилась до своєї української рабині-студентки як до ... студентки. «До гною!» — репетує осатанілий гітлерівець, погрожуючи німецьким «білим крукам» усіма пекельними муками з рук гестапо. Його німецький мозок заливає кров, коли він пише, що на Україні є ще «грудасті жінки». «Вони забагато їдять»,— констатує німець і розгортає перед своїми зверхниками план цілковитого пограбування України.

Але відповідальному берлінському канібалові й цього мало. В зв'язку з бомбардуванням німецьких міст союзною авіацією він пропонує ось що зробити. І не тільки пропонує; він говорить про цю справу, як про щось уже вирішене і затверджене Гітлером:

«...Приміром, жителів з Карлсруе треба буде перевести в одне з українських міст, а його українських жителів переселити в східні райони на таку саму відстань, яка ділить Карлсруе від цього міста».

Зважте це «приміром». Гітлерівський сановник та «іже з ним сущі» всерйоз готувалися виселити українців з України, тобто створити Україну без... українців. Це вже не колонія навіть, а щось на зразок Німеччини № 2, що її обслуговували б виселені за Каспій автохтони... [1]

Хтось може сказати: божевілля. Ні, це не було божевілля. Тільки протягом трьох років окупації вони зменшили населення України на одну третину. За цей час вони встигли винищити на європейському континенті майже весь єврейський народ, вони здесяткували народи Югославії, вони поголівно вимордували польську

[1] Туземне населення.— *Ред.*

інтелігенцію за Віслою, вони за останній місяць вбили 270 тисяч мирних жителів Варшави, вони кинули Західну Україну в безодню такого горя, якого вона не переживала навіть за часів татарської навали.

Фашисти показали, що вони вміють, до чого вони здатні. Вони виявили себе не людьми, а якимсь осоружним, сморідним поріддям диявола, поріддям, що на нього є одні тільки ліки: вбивати його, вбивати заради всього святого для людини, вбивати.

Солдати Червоної Армії перші зрозуміли це. І тому Київ залишився Києвом, а Україна — Україною. І тому сьогодні для зайд б'є смертна година. Б'є звідусіль: з-над Карпат, з-над Вісли, з-над хвиль голубого Дунаю й з полів прекрасної Франції.

Вона б'є і звучить у наших серцях як святковий, радісний дзвін, дзвін перемоги. Не тільки перемоги нашої України, але і всього багатостраждального людства.

ТАКОЖ ЖИТТЯ

Пан Обіруч професор. А вірніше був ним. Сьогодні пан Обіруч ліва рука кербуда. Навіть не права, а ліва.

Щось такого? Як говорять у Львові. Чому саме управдома? Людина, яку п'ять-шість років тому називали майбутнім світилом науки... Хм, це ціла проблема.

Пан Обіруч брав колись участь у суспільному житті. Власне кажучи, не брав, а взяв. Трапилося це один-єдиний раз, коли він вирішив не брати участі в санаційних виборах. Після того визначного та захмареного дня щось надломилося у професорові Обіручі. Раніше незламний борець за волю, який не побоявся в присутності жінки Брест, Березу та озонуючу конституцію * назвати ганьбою XX століття, після пам'ятних виборів раптом зменшився, якось скис. Раптом почав дбати про репутацію, наче занімів, навіть рідній дружині більше не писнув жодного слова відносно того, що відбувалось довкола.

Ночами його переслідували кошмари, снилося, що хтось підглянув його відсутність біля виборчої урни. Підглянув, доніс, і що в результаті цього не сьогодні, то завтра...

У цих турботах рятувала професора наука, знання. У них і лише в них шукав він розради і забуття. Як для професора це було багато, дуже багато.

Вибухнула війна. У патріотичному пориві професор виносив солдатам помідори, копав з дочкою траншеї для захисту від авіації, віддав у фонд оборони країни весь свій запас використаних лез (58 штук). А на дванадцятий день війни, коли гітлерівські шрапнелі загриміли над Львовом, професор махнув рукою і ліг у ліжко. Піднявся він лише через десять днів. Та побачивши на будинках червоні прапори, знову ліг. Лежав так тиждень, два, три; одним вухом прислухався, чи не йдуть по нього, другим запопадливо ловив поголоски...

* * *

Аж одного чудового ранку сказав собі: «Треба це перечекати». Сказав і підпявся. Була це вже зовсім інша людина. Скам'яніле від болю обличчя нагадувало щось гротескове, в його колись таких несміливих рухах тепер було щось від гетьмана. Про книжки він забув, лабораторію викреслив з пам'яті. Книжки могли зробити його відомим, лабораторія — також. Про нього б говорили, про нього б писали. Ні, красно дякую, йому навіть і не снилося закладати пальці в двері історії. До того ж в обертові двері... Ореол мученика був значно вигідніший. Крім того, ця, як же ж вона називається,— честь народу.

Ця «честь» посадила професора за стіл кербуда. Тут можна було спокійно жити, страждаючи, і спокійно страждати, живучи. Хабарів не брав, де там! Щонайбільше — це який-небудь там дрібний дарунок у вигляді старої курки або пляшки сивухи, та й то ще за німецьких часів...

За німецьких часів пан Обіруч мав власний погляд на речі. Коли до його вух долітали відчайдушні крики катованих єврейських дітей, він бурмотів: «Кара божа, продали Христа». На звістку про масові страти українців він зітхав із полегшенням: «Так їм і треба». Різня поляків наповнювала його, річ ясна, смутком, проте і цей смуток десь розвіювався під впливом заспокійливих думок. «Чи не казав я? Треба було перечекати. Пе-ре-че-ка-ти!».

Щоправда, в день вигнання німців зі Львова, пан Обіруч раптом ожив. Та вистачило одного погляду похмурих очей його шефа-кербуда (колишнього власника стайні для скакунів), щоби професор знову сховався у свою шкаралупу.

Тягнулися дні за днями, сірі, кербудівські. Професор неодноразово задавав собі питання, коли йому було краще: під час німецької окупації, чи тепер, без німців. Нарешті прийшов до висновку, що під час німецької окупації. Чому? Ну-бо тоді ж був, панове, так би мовити, душевний спокій, ніякі проблеми не хвилювали чоловіка. А тепер? З вікна видно польських солдатів з орлятками, озброєних так, що аж любо глянути; чути про Прагу, про битву під Варшавою, якийсь там комітет, якась аграрна реформа і цей Люблін, молодий, неспокійний, сміливий і одночасно, як здається, дійсно польський. А тут знову поголоски, поголоски... Що німці, пане, того, опам'ятають-

ся і повернуться, що вже домовилися з англійцями, що Гітлер надумав перенести свою резиденцію в Брюховичі *, що турки, пане добродію, наближаються до Києва... Справді, збожеволіти можна!

Однак пан Обіруч бореться з собою як може... Він вибрав найпростіший і найефективніший спосіб: закриває очі на дійсність, вірить поголоскам, розповсюджуваним фашистськими агентами. Навіть найбільш ідіотським. Це охолоджує збунтовану кров і, що найголовніше,— заспокоює сумління.

Цими днями професор бачив сон. Неповторний. Снилося йому, що з хмар лондонських туманів опустився в його спальню генерал Соснковський. Весь у білому, як ангел, з крилами, з мечем у вигляді поліцейської палки, в супроводі фашистських молодчиків, таких, яких бачили у Львові в квітневі дні 1936 року.

— Ти помагав советам у їх боротьбі? — грізно запитав генерал.

— Ні! — гордо відповів Обіруч.

— Ти боровся з німцями?

— Ні!!

— То що ж ти робив протягом цих п'яти років?

— Нічого!!! — радісно закричав Обіруч.

— Оце справедлива людина! — з пошаною кивнув головою генерал.— Ввійдеш за те разом зі мною до мого майбутнього королівства і займеш місце серед вірних моїх сторожів. Амінь.

Цей сон переконав Обіруча у вірності вибраного шляху. Сумнівів більше не було, професор став непохитний, як скеля.

Недавно зайшов до його контори чоловік з комітету допомоги Варшаві, що потопала у крові.

Професор нап'явся.

— Не дам ні карбованця, я не втручаюся в політику,— прозвучала рішуча відповідь.

Чоловік вийшов.

— Чи говорив він що-небудь, коли виходив? — звернувся Обіруч до кербуда.

— Ні, або що?

— Бо мені здалося, що сказав: «Скотина!»

Насправді, професорові тільки здалося. Це був тільки голос відмираючої совісті.

БОЛЬЦЬО-ЗАМІННИК

Замінник (або ерзац) — це страшна річ! Больцьо міг би дещо про це розповісти. Хоча б про той мед «тільки для німців». Полежить він 5 хвилин на сонечку і вже витікає через усі щілини упаковки, і не медом тхне нещастя, а поганим кремом для взуття. Потім клієнт лише носом покрутить. Втрачаєш, це факт. Або ці папіроси, наче з хмелю. Напрацюється над тим чоловік, напотіється, аж тут з'явиться відвідувач — розумник і з першого погляду оцінить товар: «Дурню нікчемний, ти хочеш мене обдурити, щоб я курив пиво? Не діждеш цього!»

І нічого не допоможе, хоч будеш з себе Христа вдавати, втрачаєш, брате, це факт. А якщо тобі зустрінеться темпераментний клієнт, то цілий тиждень ходиш по місту з перев'язаною мордою. Хай йому грець!

Нехай тебе не хвилюють, читачу, оці пригоди Больця. Не вір йому, бо це ж негідник. Скаржиться на ерзаци, а сам і є замінником. Замінником чого хочете: людини, поляка, громадянина. І що гірше: цілий світ в його очах є тільки одним — замінником.

Почалося це давно, Больцьо ходив тоді в гімназію. Єдиний син, він був оком у голові для свого батька, заборгованого по вуха такого собі службовця побутового суду. Добросердий батечко себе не тямив з радощів: «Ви подумайте, що за дитина! Не вчиться, до книжки навіть не загляне, а з класу в клас як та миша перелазить!»

Дійсно, Больцьо перелазив, на шпаргалках, на підказках, на наївності вчителів, одним словом, на власній спритності. Свідоцтво — це головне, свідоцтво для Больця було замінником знань.

У п'ятому класі Больцьо приколов на зворотній стороні лацкана мечик Хороброго *. Це був період найви-

щого романтизму в його житті. Больцьо шалів. Одного вечора в трамваї порізав бритвою сельскінове хутро якоїсь єврейки. Через усю спину. Коли він розповідав про це вдома, батькові дослівно дух перехопило, але як люблячий батько він відніс це на рахунок власної відсталості. Однак в глибині душі старий зовсім інакше уявляв собі Кмітіца *.

Особливо гарячим патріотом виявився Больцьо з хвилини вибуху польсько-німецької війни. У новенькій академічній шапці (хоча й не здав випускних екзаменів) стояв він у оточенні колег на тротуарі напроти пам'ятника Міцкевича. Він стояв напроти пам'ятника першого пророка свого народу, творця «Пана Тадеуша», якого ніколи не зумів дочитати до кінця. Сльози виступали йому на очах, коли мобілізовані селяни й робітники з гвинтівками в руках йшли на Захід. Він кричав разом з колегами «на Берлін!», але рука, піднята в повітря, заламувалася болюче, трудно було її простягати на захід проти тих, хто стільки років удавав союзника і протектора, з ким мали разом марширувати на Схід і хто так огидно зрадив і ошукав свого молодшого спільника і свого ідейного любимчика.

Пригодилося Больцьові те, що не служив ще в армії. Не пішов на фронт — уник риску. Тепер можна вже було перечекати. Англія. Хай та Англія щось робить. Гарантувала. Больцьо хитався між ідеєю та можливістю перечекати до перемоги. Вже було «по всьому»: час ішов. Больцьо вирішив виїхати в Угорщину. Проте вже в Ділятині «простудився», після чого з болем у серці повернувся до Львова і пішов у ресторантрест кельнером.

Про вищий учбовий заклад і не думав. По-перше, тому, що треба було ще раз здавати ті нещасні екзамени, а по-друге... на згадку про те друге Больцьо з погордою закопилював губи: «Таке скажете, якийсь там їхній Франко і взагалі — дикий схід!..»

Больцьо запустив собі вусики a la Menjou * і почав залицятися одна за одною до солом'яних вдовичок, яких тоді було так багато. Маючи емоційну натуру, робив це з певним шармом. Починав роман з напарфумованих записок, а коли це йому набридало, посилав своїй коханій квіти з карточкою: «Прощай, мій чарівний сон, я тебе не вартий».

Цими замінниками кохання Больцьо займався до того часу, поки не вподобав собі молоденьких дівчат. Але то вже випало на період німецької окупації.

Спочатку Больцьо тримався по-діловому. Обслуговував, щоправда, німецьких офіцерів, але більш нічого. Він не здався навіть тоді, коли обслугу ресторану німці замінили дівчатами. Аж спокусила його демонічна пані Клаудина. Для неї і тільки заради неї наш Больцьо записався на фольксдойча *, їй і лише їй приносив весь (майже) фольксдойчівський пайок. Знайомим він говорив: «Що з того, що я зовнішньо вдаю німця? Я роблю це заради хворого батька (батько тим часом помер). У глибині душі я є і буду поляком».

З часом Больцьо зрозумів, що зробив дурницю: фольксдойчство загрожувало призовом до армії. Це було після сталінградського трауру. Больцьо не міг гаяти часу. Через знайому він подбав, щоб його тихенько викреслили зі списку ренегатів, зголив вуса і переніс свою діяльність «в підземелля», конкретніше — на Краківську площу.

Там він знаходиться і до сьогоднішнього дня. Але тільки у визначені години, та й то на правах старшого. Ви рідко побачите його з пачкою папірос у руці. Пан Больцьо є оптовиком, це значить, що він рідко має безпосередній контакт з покупцем, найчастіше продає товар тільки тим, що перепродують.

Останнім часом повернувся він до старого, правда, не менш досконалого способу. Знайомий токар виробляє для нього шпульки для ниток з мінімально виступаючими краями. Це дозволяє Больцьові «пускати в обіг» десятиметрові нитки замість стандартних 200-метрових. 40 карбованців штука. Одним словом, райське життя!

Останнім часом Больцо має великий клопіт: його хочуть призвати до польської армії. Больцьо викручується, як тільки може. Змінює адреси, спить у знайомих, але хто може поручитися... Больцьо обурюється: «Хоч би це була справжня армія, панове, а то ж ерзац, явний замінник!».

У неділю Больцьо забуває про Краківську площу. Після дванадцятої ви можете його побачити на Академічній *. Ті ж самі чорні вусики, що й колись, ті ж самі спокійні, трохи замріяні очі і матова шкіра вихоленого пана. «Англійські» чоботи, мисливська куртка і кокетливий капелюшок на маківці голови — це його святкове вбрання.

Поруч чарівна шістнадцятирічна особа, справжнісінький марципан з опущеними віями. Больцьо нашіптує пані Цесі ніжні слівця, відомі вже і заяложені, як стара копійка, і в той же час думає про те, що цілий світ — це, властне кажучи, тільки замінник і що цей замінник не така вже й страшна річ.

Хіба... хіба, що хтось захотів би перекопати Больця, що все це зовсім не так.

А варто було б. Саме пора.

ПРИРЕЧЕНІ

Смерть Гіммлера — це черговий після розгрому Німеччини удар, що його довелося пережити жовто-блакитним нацистам. Зник з лиця землі їх класик, їх ідол, володар їх дум і натхненник їх діл, особа, з ім'ям якої якнайміцніше пов'язана історія українсько-німецького націоналізму за останні 10 років.

Бандері і бандерівцям є чого плакати. День нашої перемоги 9 травня був для них сумним днем. Фашистський Берлін — їхня Мекка — виявився поваленим в прах. Їхній диспозиційний центр — розвідувальний відділ німецького генерального штабу — кинувся врозтіч, і його офіцери змушені сьогодні застосовувати ті спроби переодягання, що їх вони ще недавно навчали своїх бандерівських годованців. І нарешті — ціаністий калій у шлунку самого Гіммлера. Є від чого посивіти.

Гіммлер покінчив з собою, коли його спіймали. До того часу він ходив у гримі й удавав з себе сліпця, маючи за поводирів двох ад'ютантів-гестапівців. Ховаючись, Гіммлер не гаяв часу: аж до самої хвилини арешту він гарячково монтував новий варіант гестапо, нову організацію фашистських душогубів — «вервольф» *.

При всій безнадійності свого становища бандерівські верховоди і в цьому намагаються наслідувати приклад свого подохлого шефа... Бандерівщина, цей «оствервольф», незважаючи на її цілковитий ідейний і політичний розгром, все ще хоче жити й діяти. І продовжує свої злочини.

Горобиною ніччю бандерівські мокриці вилазять з-під землі. Для них немає нічого святого. З однаковою насолодою вони ріжуть дорослих і немовлят. В садизмі вони дорівнюють катам з Майданека *, Освенціма. Про причини вбивств не питайте: що могла вчинити душогубам шестимісячна дитина? За віщо вони могли на ній помститись,

випускаючи з неї кишки? Це просто кривавий розбій. Розгнузданий фашистський розбій, яким вони хочуть налякати мирне населення, паралізувати його волю до праці, до нового творчого життя.

Ці сп'янілі від запаху людської крові паразити ховаються по своїх норах. Зголоднівши, йдуть у село. Німецький автомат, приставлений до скроні селянина, і от вони мають уже продовольство. Грабують усе, що тільки вдається: коні, корови, свині, одежу, подушки, ковдри, годинники, гроші, коштовності.

Провокація — це їх друга зброя. Вони брешуть, нацьковують, залякують.

Дні бандерівської зграї злічені. Вона приречена. Вона ще не хоче, однак, примиритися з цим. Викинуті за борт бандерівські верховоди все ж таки намагаються далі творити мерзенні діла, сподіваючись, що це дасть їм якийсь шанс.

Вони сподіваються, але не діждуться цього. 1945 рік — це не 1918 і не 1941. Гіммлер в останню хвилину побачив це і отруївся. Бандерівські гризуни ще не хочуть примиритися з близьким кінцем.

Період війни в Європі закінчився. Наш народ починає мирне трудове життя. Бандерівським мокрицям це не до вподоби. Вони намагаються перешкодити нам іти вперед — до світлого, заможного, культурного життя. Вони погано рахують.

Бандерівські мокриці будуть розчавлені!

ГОЛОВНИЙ ПІДПАЛЮВАЧ ВІЙНИ

«Герман Герінг Верке» *. Концерн Герінга страшним спрутом охопив майже весь наш континент. До одного мільйона рабів, не найманих, а силоміць пригнаних, працювали на Герінга. Капітали цього фашистського удава обчислювались кругленькою сумою в два мільярди марок. Найбагатша людина Європи...

Починав Герінг скромним льотчиком-випробувачем в першу світову війну. Вирізняли його і тоді з сірого армійського середовища дві пристрасті — гонитва... за орденами і за грішми. І того, і другого він загарбав досхочу завдяки родинним зв'язкам з німецькою титулованою і нетитулованою знаттю. До того ж (як про нього говорили друзі) він «брав». Хороший хабар — і продукція «Баварських моторобудівних заводів» * діставала найвищу оцінку випробувача...

1918 рік. Німеччина розбита. Герінг не занепадає духом. Він крупно спекулює, гуляє, стає морфіністом і на якийсь час знаходить надійніший притулок, одружившись із багатою шведкою — баронесою Карін Фок. Тоді ж, обертаючись між верхівками німецької аристократії, він вступає до так званої націонал-соціалістичної партії *.

1923 рік. Герінг — учасник гітлерівського «пивного путча» * в Мюнхені. Провал, арешт і втеча за кордон, де він веде гуляще життя.

У 1927 році Герінг повертається в Німеччину. Обстановка йому сприяє. Німецькі юнкери, магнати рурських і рейнсько-вестфальських підприємств мріють накинути гамівну сорочку на німецький робітничий клас і дедалі більше тримають курс на загарбницьку війну. Гітлерівці, партія реакції і війни їх влаштовують. Але в німецькій верхівці побоюються рядових членів фашистської партії,

які часом приймають на віру соціальну демагогію свого проводу. Герінг на посту. Він увіходить у свою основну роль — репрезентує гітлерівських хазяїв, тобто німецьких капіталістів і поміщиків у гітлерівській партії, мов пес на ланцюгу пильнує їх інтереси. У вирі політичних інтриг, підтримуючи контакт з рейхсвером * і клікою президента Гінденбурга, Герінг шалено б'ється за владу. Його дружина в цей час вмирає в далекій Швеції в тоскній самоті. Чоловікові, якого Геббельс солоденько називав «людиною німецьких почуттів», немає часу її одвідати.

Та ось першої мети дійдено — фашисти при владі. Герінг — перший заступник фюрера, голова німецького рейхстагу *, прусський міністр внутрішніх справ, начальник ним же утвореної розбійницької таємної поліції — гестапо. І він розгортається на всю широчінь своєї «прусськонімецької вдачі». «Я ставлю ставку на мерзотника» — нахабно-одверто зізнається він в 1933 році. І в іншому місці він наставляє своїх підручних: «Пам'ятайте, я не шукаю справедливості. Мені треба тільки знищувати і викорінювати, більше нічого». Перші масові страти антифашистів, винищення в тюрмах і концтаборах цвіту німецького робітничого класу, світлої совісті Німеччини — все це зв'язане з ім'ям Герінга.

Він — «реформатор». Віднині з його наказу в Німеччині страчують не інакше, як добрячою середньовічною сокирою. Таку сокиру сановний кат чіпляє над своїм письмовим столом.

Разом з Геббельсом Герінг задумує і здійснює підпал рейхстагу. З квартири Герінга — голови рейхстагу — службовим підземним ходом проходять вночі факельники — і зловісна заграва спалахує в небі Берліна. В цьому злочині провокаційно обвинувачують комуністів, щоб ще більше розгнуздати вакханалію терору. Та Герінгові не щастить. Справжніх паліїв викривають на знаменитому Лейпцігському процесі *. Незабутня картина! Наділений диявольською безмежною владою, фашистський диктатор борсається в безсилій люті на суді. Як жалюгідно виглядає гладкий Герман перед вбивчими доказами товариша Димитрова *! Виявляється, людина, при всіх умовах, сильніша за звіра.

Від підпалу рейхстагу до кривавої пожежі в Європі й світі — такий шлях фашистських правителів. Перший плутократ гітлерівської партії, Герінг несе особливу від-

повідальність за цинічну підготовку воєнного розбою, що в минулому ніколи так одверто не рекламувалася. Переведення всього великого німецького господарства на суто воєнні рейки і при цьому ненажерливе, нестримне самозбагачування — ось стихія Герінга. «Гармати — замість масла» — ось у чому його найвища премудрість. Опрацьовані ним господарські «чотирирічні плани» були прологом до бандитських нападів на мирні країни. Вони ж дозволили правлячій кліці систематично і скандально наживатися. Герінг себе не кривдив. Він — головний маршал авіації — був найкрупнішим покупцем виробів Герінга — хазяїна численних «імперських заводів», економічного диктатора Німеччини.

Авантюрист, як всі його співбрати по грабунку, він безугавно просторікував про німецьку світову імперію, що підминає під себе всю земну кулю. Програму надзвичайних озброєнь, яку він уперто запроваджував у життя, Герінг вихваляв до небес. Він був переконаний в її перевазі над усім, що тільки є в інших країнах. І, мабуть, ніхто серед гітлерівців так безсоромно не вихвалявся і так ганебно не пошився в дурні, як він. З наказу Герінга німецька радіомовна компанія під звуки фанфар передавала записані на плівки трагічні сценки руйнування з повітря Варшави і Белграда. Він сам літав над палаючим Лондоном. Але регочучого німецького обивателя Герінг запевняв: «Скорше волосся виросте у мене на долоні, аніж ворожі літаки з'являться в небі Німеччини». Перед самою сталінградською епопеєю він, сходячи слиною, розписував тому-таки обивателеві невичерпні гори російського та українського масла й меду, сала і яєць. «Все це вже наше, назавжди наше, завойоване в славній німецькій переможній війні».

Він одверто виправдує в такій війні «вбивство і залякування, моральне придушення і повне знищення, все, що необхідно, щоб добитися свого».

Герінг добився — він за гратами. Де ж поділася його хвалена «німецька вірність»? Повідомляють, що, потрапивши в полон до союзників, Герінг, плазуючи і запобігаючи перед англійським командуванням, одразу ж почав зрікатися всього. Виявляється, ще в березні 1945 року він вимагав від Гітлера припинення війни і негайної капітуляції. За це фюрер нібито хотів із ним розправитися, але Герінг зник. Одне слово, Герінг — «жертва».

Він, звісно, не вірить в успіх свого демагогічного маскування. Не випадково він, згідно з тими ж повідомленнями, безперестанку скимлить у тюрмі. Йому в цьому посилено допомагає якась фрау Паула, що педавно насмішила цілий світ, що у «її Германа — велике серце». Сердобольна Паула — сестра Герінгова, і вона старається якось-то його вигородити. Але народи Європи добре знають це «велике серце», напоєне кров'ю мільйонів безневинно скатованих, величезну тушу, вгодовану цією кров'ю. Приємно знати — прийшов час їх кінчати.

ГЕРІНГ ЗАХИЩАЄТЬСЯ...

Сьогодні перший день виступу оборони. На лаві підсудних помітне деяке хвилювання. Особливо хвилюється Герман Герінг — адже сьогодні його «великий день».

Побачивши за пюпітром свого оборонця Штамера, він шле йому підбадьорюючі усмішки. На обличчі Герінга — правої руки фюрера — блукають промені надії.

Бадьорий настрій товстого Германа передається його оборонцеві. Голос Штамера звучить більш ніж самовпевнено. Він починає з... антирадянської провокації, витриманої в класичному стилі Геббельса. Штамер вимагає, щоб трибунал викликав свідків, які б могли підтвердити, що 15 000 жертв у Катині не були жертвами німців. Він називає навіть цих свідків. Це... німецькі офіцери.

І чим далі, тим ситуація стає яснішою. Оборонець обома руками черпає «аргументи» з криниці гітлерівського міністерства пропаганди. Штамер намагається переконати трибунал, що Німеччина не порушила Версальського договору *, бо вона «роззброїлась» у той час, коли інші держави «не хотіли, на горе Німеччині, обеззброїтись». За словами Штамера, Німеччина мала також право відмовитись від Локарнського договору *, бо Франція насмілилась рятувати себе від майбутньої німецької агресії, уклавши з Радянським Союзом договір про взаємодопомогу.

Розраховуючи на коротку пам'ять членів трибуналу та представників обвинувачення, адвокат Штамер намагався зачитати ряд матеріалів, але їх трибунал, як неістотні, вирішив не брати до відома. Втручання представника американського обвинувачення Джексона поклало край цій, делікатно кажучи, підозрілій витівці адвоката.

Після цього Штамер показав нам свою гармату найважчого калібру: генерала авіації Боденшатца, колишньо-

го ад'ютанта Герінга, а згодом зв'язкового між Герінгом і штаб-квартирою Гітлера. Поява цього свідка викликала зрозуміле зацікавлення. Воно чим далі більше зростало і, нарешті, розлилося в гомеричний сміх.

Почалося з того, що генерал Боденшатц зачитував свої відповіді на запитання оборонця з... цидульки. Це дуже сподобалось не тільки адвокатові, але й Герінгу, який весь час схвально хитав головою в такт свідчень свого неоціненного ад'ютанта. При цій нагоді ми почули про те, що Герінг виступав проти листопадових погромів 1938 року *, про його любов до Британської імперії. Ми дізналися також, що Герінг був «миролюбцем». На доказ цього Боденшатц зачитав слова Герінга, сказані ним після підписання Мюнхенської угоди *: «Оце так мир!» При іншій нагоді Герінг, за словами Боденшатца, додав з приводу Мюнхенської угоди: «Війна завжди є рискована річ».

Можна повірити Герінгові, що він мав усі причини бути задоволеним мюнхенським «миром». Важко було б також не погодитись з ним сьогодні, що війна таки насправді рискована річ...

Проте не менш рискованим кроком було запрошувати Боденшатца за свідка. Герінгові та його захисникові довелося дуже скоро розкусити цю гірку істину. Як тільки голова трибуналу наказав свідкові сховати цидульку, той розгубився, вп'ялив зір у свого колишнього шефа, шукаючи у нього допомоги. Люб'язна усмішка була йому відповіддю. Боденшатц тут же віддячив йому, назвавши першого організатора нацистських концтаборів і одного з винахідників крематоріїв Майданека та Освенціма «доброчинцем усіх злидарів і пригнічених». За словами цього ж Боденшатца, ні він, ні його шеф «не мали поняття» про те, що робилося в німецьких концтаборах, і дізналися про це тільки... після війни. Вони, бідолашні, не знали нібито про винищення єврейського народу, а коли Герінг кінець кінцем дізнався про це, він сказав пророчі слова: «Нам доведеться розплатитися за це».

Поява за пюпітром американського обвинувача Джексона остаточно збиває свідка спантелику.

Джексон вказує на суперечності між зізнанням Боденшатца на слідстві та його сьогоднішніми свідченнями, зробленими також під присягою. Боденшатц ніяковіє, потім блідне і, нарешті, бомба вибухає:

— Я тільки тому це сказав,— белькоче свідок,— бо так сказав мені адвокат Штамер.

— Одначе,— говорить Джексон,— протоколи, вами власноручно підписані, містять цілком протилежні зізнання.

Боденшатц рухає хвилину губами, з розпачем дивиться то на Герінга, то на Штамера і, не знайшовши їх очей, безнадійно махає рукою:

— Якщо це стоїть у протоколі, то це — правда.

Ця сміховинна сцена повторюється кілька разів підряд, викликаючи кожного разу в залі ураган усміху. Оборонець Штамер ховає обличчя в розкладені перед ним папери, Герінг стогне і обома руками хапається за голову.

На зміну Боденшатцу приводять під вартою нового свідка оборони — генерал-фельдмаршала авіації Мільха. Ця невеличка на зріст людина з обличчям дрібного крамаря кланяється підсудним і самовпевнено сідає на підвищенні для свідків. Мільх не знає ще про гіркий досвід свого попередника. Він так само, як і Боденшатц, бадьоро повторює заучений ним урок і, керований «вмілою рукою» адвоката, розповідає про все, тільки не про те, що цікавить трибунал.

Потім на даний Штамером знак Мільх виймає з кишені книжечку з десятьма заповітами німецького солдата. Мільх з комічною серйозністю на обличчі читає ці заповіти: «Не вбивай безборонних», «не грабуй...»

Чому ж, незважаючи на ці заповіти, німецький солдат і вбивав безборонних, і грабував, де й кого попало, про це розповість нам Мільх аж у понеділок і, очевидно, з таким самим успіхом, з яким Боденшатц розповідав про «чесність і доброчинство» Германа Герінга...

ІЗ ЗАЛУ СУДУ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України» на Нюрнберзькому процесі)

І. ФОН ПАПЕН * І ЙОГО СПІЛЬНИКИ

28 листопада на засіданні Міжнародного військового трибуналу «героєм дня» був фон Папен. Світ багато знав і раніше про цього майстра провокацій, але тільки тепер, коли авантюрницьке життя фон Папена наближається до свого логічного завершення, ми маємо можливість ознайомитись з усіма його деталями.

Але справа не в самому Папені. Цей фон пройдисвіт лише найбільш зразковий, найбільш породистий екземпляр німецької імперіалістичної звіроти — цієї суміші вовка та лисиці. Не все ще було сказано про фон Папена, але й те, що ми почули сьогодні про нього, кидає яскравий промінь світла на особу цього невдалого гітлерівського Талейрана * і на деякі секрети його діяльності.

На цей раз мова йшла, головним чином, про Австрію, де дипломатичний фрак фон Папена мав відіграти роль маскувального халата, під яким ховався шпигун, диверсант і змовник в одній особі. Він працював на славу Гітлера не за страх, а за совість, а його посольський палац у Відні став осередком і матеріальною базою австро-німецьких нацистських вбивць.

Його запалу не охолодив навіть той факт, що Гітлер збирався зробити його жертвою своєї чергової провокації — маємо на увазі плановане нацистами «вбивство» фон Папена для виправдання окупації фюрером Австрії. Цей дипломат з фізіономією типового зломлювача знав прекрасно, що таким квітам, як він, можна цвісти тільки на німецькій землі, і що будь-де за кордоном, замість дипломатичного фрака, його чекала б в кожному разі арештантська куртка.

За проголошеними на суді свідченнями колишнього посла США в Австрії Мессерсміта, сфера інтересів фон Папена виходила далеко за межі австрійської республі-

ки. За інструкціями, одержуваними з Берхтесгадена, фон Папен готував загарбання Німеччиною всієї Південно-Східної Європи, включаючи і Україну.

Це був час, коли нацисти так розперезалися в Австрії, що і їх патрон фон Папен не вважав за особливо потрібне рахуватись із словами. В розмові з Мессерсмітом фон Папер заявив таке:

«Південно-Східна Європа належить до гінтерланду Німеччини *. Ми включимо її до нашого життєвого простору. Перша нашою буде Австрія».

У своїй австрійській роботі фон Папен розраховував не тільки на головорізів із зграї вбивць канцлера Дольфуса *. Про це він сказав Мессерсмітові досить одверто:

«Я маю намір використати свою репутацію доброго католика, щоб впливати на керівні австрійські кола, як, наприклад, кардинала Інніцера *. Це допоможе німецькому урядові взяти під свій контроль Південно-Східну Європу».

Треба сказати, «хороший католик» Папен знав, що робив. Ультракатолицькі мастодонти, налякані лютневим повстанням австрійських робітників *, впіймалися на гачок гітлерівського сатанинського дипломата і в міру своїх сил прокладали Гітлерові шлях до аншлюсу * (приєднання) Австрії і допомагали йому здійснювати план завоювання Південно-Східної Європи.

Але особливо ревним співробітником фон Папена виявився віденський кардинал Інніцер. Свідчення Мессерсміта дають вичерпну характеристику діяльності Інніцера і показують, хто був у ті роки його натхненником.

Досить взяти комплекти газет того часу, щоб дізнатися, що саме Інніцер був у той час шефом антирадянської пропаганди на всю Південно-Східну Європу. Нікого, мабуть, не здивує те, що центральною точкою заінтересованості Інніцера була Україна: це відповідало планам Папена.

Як відомо, прізвище віденського кардинала не зникало тоді ні на один день із сторінок жовто-блакитної преси Львова. В Інніцері українсько-німецькі націоналісти бачили головного проповідника антирадянського хрестового походу. Це вони день у день заповнювали його прижиттєву... прий-мальню.

Найближчим співробітником Інніцера у виконанні завдань нацистського дипломата фон Папена був львівський

уніатський митрополит Шептицький. Сердечне листування цих обох католицьких «князів церкви» дасть майбутньому історикові чимало матеріалу для дослідження каналів, що сплутали кабінети нацистських змовників проти миру з палацами деяких високопоставлених слуг «нейтрального» Ватікану... Фон Папен і в цьому випадку знав, що робив. 700 кілометрів, які відділяють Відень від Львова, не перешкоджали йому простягнути свої пазурі на львівську гору Юра *. До речі, там давно вже чекали на це, як на велике свято.

Знав фон Папен, що робив, та не завжди знав, що говорив. У цитованому представником американського обвинувачення Олдерменом свідченні Мессерсміта є слова Папена про те, що при загарбанні європейського південного сходу в цей «життєвий простір» Німеччини буде також включена принаймні частина житниці Європи — України — і що немає сили, яка могла б перешкодити здійсненню цих німецьких планів. Та як бачимо, ця сила знайшлася. І не тільки перекреслила плани балакучого фон Папена, але й посадовила його там, звідки підніме його, мабуть, лише зашморг.

Фон Папен напевне шкодує тепер, що був таким балакучим.

А втім, не тільки фон Папенові доводиться сьогодні проклинати цю рису характеру фашистських верховодів — балакучість. Багато клопоту завдасть, наприклад, польським реакційним лондонським емігрантам щоденник Ганса Франка, в якому той з радістю записує одержане з Берліна повідомлення про те, що гітлерівський уряд підтримує тісний контакт з урядом польських емігрантів. Якщо зважити на те, що це писалося в той час, коли Варшава гинула у вогні і крові в результаті спровокованого цими ж емігрантами повстання, то стане ясно, що і в німецькій п'ятій колоні є люди, які підлотою своєю дорівнюють папенам і гансам франкам. Це єдина либонь втіха для підсудних у Нюрнберзькому процесі. Не почуватимуть себе такими самотніми на тому світі...

II. ЗА ЛАШТУНКАМИ

На засіданні Міжнародного військового трибуналу 1-го грудня велике враження справили свідчення Лахузена — найближчого співробітника колишнього шефа німецької

військової розвідки адмірала Канаріса. Фельдмаршал Кейтель * нервово поправляє навушники. Покидає спокій зрівноваженого досі Ріббентропа *: він раптом стає непосидючим і справляє враження людини, якій бракує повітря. Адже мова йде про речі сугубо секретні, про речі більш ніж інтимні, які повинні були залишитися таємницею навіть для історії. Коли Лахузен як представник адмірала Канаріса брав участь у найбільш секретних нарадах, на яких були присутні гітлерівські тузи, ні Кейтель, ні Ріббентроп не знали-не гадали, що один з учасників цих нарад визнає згодом за потрібне зробити їх криваві секрети таємницею Полішинеля. Тим-то зрозуміло, чому свідчення Лахузена справили на обвинувачених незрівнянно більше враження, ніж демонстрований попереднього дня кінофільм про страхіття німецьких концтаборів, який, до речі, не заважав підсудному Франкові з спокійним серцем читати оповідання Гофмана *.

Наведені Лахузеном факти показують, що Кейтель не обмежувався лише виконанням обов'язків головнокомандуючого гітлерівською армією, а Ріббентроп з азартом займався справами, дуже далекими від дипломатії. Виявляється, що Кейтель організовував масове винищення радянських військовополонених і обмірковував способи мордування французьких генералів Вейгана та Жіро. Була одна ділянка, де співпраця Кейтеля і Ріббентропа набирала найбільш ідеальних форм. Мова йде про розклад зсередини сусідніх з Німеччиною держав, розклад шляхом диверсій, терору і політичних провокацій. Коли Лахузен говорив про цю ділянку «творчості» обох нацистських світил, ми почули дещо і про українсько-німецьких націоналістів.

Інакше не могло бути, коли темою дня стала робота німецької охранки — цього давнього предмету любові українських фашистів.

21 вересня 1939 року під час бомбардування німцями Варшави жовтоблакитники з ОУН дослужилися «честі»: про них було говорено на нараді з участю самого фюрера. Як і треба було сподіватися, говорено було мовою директив: посилаючись на директиву Ріббентропа, Кейтель поставив перед адміралом Канарісом категоричну вимогу — підготувати і провести в тилу польських військ широку диверсійно-терористичну операцію, яка повинна були викликати масове винищення польського і єврейського

населення і таким чином, за словами Лахузена, ліквідувати всіх носіїв ідеї національного опору. Виконання цього завдання, звичайно, було доручено українсько-німецьким націоналістам, яких Лахузен скромно називає «емігрантами з Західної України, що дістали напіввійськове виховання і співробітничали з німецькою розвідкою».

Лахузен говорив також про обсяг обов'язків українсько-німецьких нацистських ландскнехтів. Як видно із слів Лахузена, Гіммлер, Ріббентроп і Кейтель були людьми вимогливими. «На початку воєнних дій українські націоналістичні команди повинні були провести диверсійні акти на територіях тих держав, що перебували в стані війни з Німеччиною»,— заявляє Лахузен.

Докладні інструкції українсько-німецьким націоналістам, як свідчить полковник Лахузен, були вироблені на пам'ятній нараді під Варшавою. Рейхсміністр фон Ріббентроп наказав діяти так, щоб усі території ворогів третього рейху були охоплені таким полум'ям, щоб у ньому все згоріло. Як бачимо, методи Ріббентропа—Кейтеля такі самі, як і методи Бандери. Спільною була також і їх мета — встановити на землі царство двоногого звіра. Спільна також і їх доля. І якщо дехто з українсько-німецьких нацистів втішає себе думкою про те, що він все ще ходить по білому світу, то варто процитувати йому уривок з розмови по телефону, яка в день загарбання гітлерівцями Австрії відбулася між Герінгом і Ріббентропом, що перебував тоді в Лондоні. Ось зачитаний на Нюрнберзькому процесі стенографічний запис цього уривка:

«Я сиджу на балконі, окутаний ковдрою, п'ю каву. Навколо так хороше співають пташки, по радіо слухаю з Відня вигуки ентузіазму. Шкода, що вас тут немає...».

Сидів собі колись Герінг на балконі, і пташки над ним щебетали. Сьогодні він також сидить, на цей раз уже разом з Ріббентропом. Але від цього йому і трохи не весело. Сів-бо він тепер так, що більше з цього місця не встане...

Нюрнберг, 1-го грудня 1945 р.

НЮРНБЕРЗЬКІ ПРЯНИКИ

Від Нюрнберга, особливо від того старого, залишились тільки ребра. В перший день нас мучило питання: «Де ж ми будемо засідати?»

Даремні турботи, місце знайшлося. «Юстіцпаласт» майже не пошкоджений, якщо не рахувати двох бомб та однієї заваленої стіни. В результаті «засідаємо», півроку, ось уже більше ніж півроку.

Про сам будинок суду не варто писати. Досить подивитись на фото, щоб мати про нього уявлення. Збудований у німецькому стилі, тобто без жодного стилю, він помітний тим, що на свої чотири поверхи має майже чотириста коридорів, з яких ви без компаса не виберетесь.

Про охорону суду, так званих «ем-пі» * (мілітарі поліс) та про те, що в них білі каски, писали вже трохи не всі кореспонденти центральних газет, а Всеволод Вишневський * змусив нас навіть повірити, що він навмисне встав з першими півнями, щоб бути свідком зміни варти перед будинком суду.

Отже, нам залишається тільки згадати, що «ем-пі» мають особливу (як і всі американці) слабість до собак. Тільки тим дасться пояснити факт, що по коридорах суду бігають цілі череди хвостатих друзів людини та що жодна рука не підніметься, щоб випровадити цих, зовсім зрештою не причасних до історичного процесу істот, на вулицю.

Та й кому вони заважають? Навпаки, всі ті вівчарки, добермани, спанієлі й просто кунделі вносять навіть трохи різноманітності у гнітючу тюремну атмосферу сугубо казенного будинку. Місцем зустрічі, чимось на зразок клубу цих собак, є «снак-бар», куди напевне притягає їх провокуючий запах ковбаси і сиру. Їх не бентежить нітрохи те, що при вході в бар, поряд з великим написом: «Німцям вхід заборонений», намальована голова породис-

того бернардина і під нею грізне: «Забороняється приводити з собою собак». Адже їх ніхто не приводить; вони самі сюди йдуть.

Авжеж, любов американців (і американок) до цих симпатичних створінь ми б, не вагаючись, назвали полум'яною. Стоїть солдат на варті, під опікунчими крилами його плаща сидить собака й разом з своїм господарем позіхає від безнадійної окупаційної скуки. Повертається демобілізований «джі-ай» (солдат) на батьківщину, за пазухою в нього обов'язково цуценя. За пазухою або в похідній торбі. На екранах кінотеатрів, на сторінках журналів, на рекламних об'явах, скрізь бачите цих розумних, як на свій невеличкий зріст і короткий вік, істот.

Крім собак, солдатами і офіцерами «ем-пі» володіє ще одна пристрасть: годинники. Насамперед швейцарські. Штамповані, без каменів і з каменями: на чотири камені, на сім, на п'ятнадцять, сімнадцять і на двадцять з чимось. Щоб зрозуміти силу цієї пристрасті, треба в суботу ранком вийти на шлях Нюрнберг — Боденське озеро. Ви побачите тоді безконечну валку «студебекерів», «фордів» і «джіпів» («віллісів»), що з головокружною швидкістю мчать у напрямі швейцарського кордону.

Яка мета цього масового паломництва, ви дізнаєтесь тільки через 48 годин, коли в коридорах суду станете раптом предметом загостреної уваги з боку деяких американських рядових, капралів, сержантів, лейтенантів, капітанів. Проходячи повз вас, такий воїн обов'язково підморгне і граціозним жестом підніме свій лівий рукав. Або правий. Або лівий і правий. І тоді ваш зір пеститиме найновішу продукцію швейцарської годинникарської промисловості. В двох-трьох або й у шести екземплярах.

Ціна? На початку дуже висока. Потім, у міру торгування, щораз нижча. Нарешті, коли у вас є трохи характеру, вона доходить до мінімума. Трансакція завершена й злегка ображений воїн вручає вам годинник. Маєте повне право співчувати йому: на цей раз його чистий прибуток не перевищив 200 процентів...

Третьою любов'ю американських синів Марса є спорт. У них це вже не засіб, а мета, і ніде, може, їх патріотизм не виявляється в такій яскравій формі, як саме у спорті.

Хай ілюстрацією до цього послужить факт, що стався у віллі, де живуть представники радянського обвинувачення.

Була шоста година вечора, час, коли наші обвинувачі звикли розважатись невинною грою в волейбол. З губ американського вартового, що стояв обіч, не сходила іронічна посмішка. Ніхто з учасників гри не звертав на це уваги й, мабуть, саме тому «джі-ай», нарешті, не витримав:

— Ха! Ха! І ви це називаєте грою!..

Образа була наявна, учасникам гри залишалось хіба тільки вдати, що нічого не чули. Але хто ж не знає честолюбства спортсменів!

— Замість шкірити зуби, покажіть краще, що ви вмієте!

«Джі-ай» наче тільки того й чекав. Кинув у будку автомат, свиснув у пальці й за кілька секунд біля нього виросло півдесятка таких самих «джі-ай».

Почалася гра. Обидві сторони працювали не покладаючи рук, як залюбки пишуть наші журналісти; працювали так, наче від результатів цієї гри залежала доля їхніх країн.

Рівно через 70 хвилин гра була закінчена. Блаженна усмішка тріумфаторів на обличчях обвинувачів сповнювала гордістю серце кожного громадянина: американські чваньки ганебно програли всі три партії...

Зате який Гомер опише розпач американців! Вони кидали касками об землю, вони кричали від болю й образи, вони піднімали руки до неба й погрожували кулаками всевишньому. Вартовий, простоволосий і заплаканий, схопив свій автомат і з криком, що закликав до помсти, побіг у безвісті, залишаючи на поталу долі віллу і все допоміжне господарство.

Цілу ніч і цілий день будка вартового була порожня, і собаки безкарно залишали на ній свої сувеніри. Його побачили тільки в полудень, коли він з блокнотом в руках бігав по сусідніх будинках, де були розташовані військові частини. Стихли сміхи і співи, американці вели себе так, наче президент у Вашінгтоні тільки-но оголосив національний траур. Чутки про «катастрофу» дійшли й до офіцерів. В їх руках також зашаруділи блокноти. Спітнілі, захекані, вони бігали від будинку до будинку, когось шукаючи, щось записуючи. Діялися дивні, таємничі речі. В повітрі запахло бурею.

І вона прийшла. Точнісько о 5-ій годині 55 хвилин, у подвір'я ввійшов в стройовому порядку рій солдатів

у парадних сніжно-білих гетрах і бойових касках. Коротка команда, й солдати вишикувались перед вікнами наших обвинувачів. Зустрів дивних гостей генерал юстиції А.

Перед стрій вийшов офіцер:

— Сер! Від імені озброєних сил Сполучених Штатів Америки маю честь запросити вас до реваншу.

Генерал А. збентежився. Перед ним стояв десяток парубійок, найнижчий з яких був на дві голови вищий за нього. При такому співвідношенні сил програш був забезпечений. Та відмовлятись від гри було б нижче гідності навіть спортсмена-дилетанта.

Треба було бачити, що діялося навколо вілли, коли на її подвір'ї велетні-ірландці намагалися подолати героїчний опір наших не молодих уже волейболістів. Мундирів кольору хакі було стільки, що вони злилися в одну зелену масу з навкільними садами. Старий, сивий як голуб американський генерал, якому не личило лізти на паркан, просвердлив собі в ньому ножиком дірку і крізь неї з затамованим подихом до самого кінця стежив за розвитком подій, дарма що цей розвиток можна було заздалегідь передбачити...

Тільки-но закінчилася гра, як на зміну вчорашньому розпачу прийшла радість, американська радість. На цей раз каски також полетіли, але вже вгору, а їх власники підстрибували на радощах, від їх захопленого крику й свисту лящіло в вухах. Честь Сполучених Штатів Америки була врятована, траур скінчився.

А рій переможців, відбиваючи крок, рушив на вулицю, співаючи:

Олд солджерс невер дай,
невер дай,
невер дай!
(Старі солдати не вмирають ніколи,
не вмирають ніколи,
не вмирають ніколи!)

З того дня вартовий перед віллою не залишає вже свого поста.

Між нами кажучи, це трапляється не так рідко. Наприклад, коли «джі-ай» забагато, бува, вип'є.

Будинок у Львові
на вулиці Гвардійській, 18,
де жив Я. Галан.
Фото В. І. Криворучка. 1975.

Робочий стіл письменника.

ПОСЛЕДНИЕ ВУРДАЛАКИ

Пасмурный день 22 января 1946 года был для Гайнца Штайнберга историческим днем. Он встретил его в положении «смирно», впившись глазами в седоватого джентльмена с широким треугольным лицом.

— После торжественной присяги на верность Великогермании мне остается только вручить вам удостоверение ассистента германской политической полиции и поздравить вас с ответственным назначением. Я повторяю: вам будут подчиняться подпольные полицейские силы Бранденбурга, Саксонии, Гессена, Нассау и Силезии. На первой линии огня — Силезия!

— Понятно!

— Хорошо подумайте о названии организации. Если это название не будет немецким, тем лучше. Это произведет впечатление и создаст видимость, что за вашей спиной стоит...

— Понятно!

— Комплект английских печатей передаст вам наш агент во Вроцлаве. О правилах конспирации я считаю излишним вам напоминать, вы их, очевидно, выучили еще год тому назад в школе Ф. А. 310.

— Ф. А. 305.

— Тем лучше. Желаю вам успеха!

На другой день утром Гайнц Штайнберг выехал из Берлина.

...В тот день, когда Штайнберг оказался во Вроцлаве, там произошло несколько случаев саботажа. Новоиспеченный ассистент не мог записать их на свой счет; его полицейская организация «Грюн гросс» * была еще в пеленках. Но Штайнберг знал, чья это была работа. Он имел исчерпывающие сведения о шпионско-диверсионной организации «Фрайес Дойчлянд» *.

Больше того, Гайнц Штайнберг немедленно установил связь с силезским руководством этой организации. Сигнал из Берлина пришел своевременно, и местные руководители «ФД» сразу же нашли со Штайнбергом общий язык. Через несколько дней он уже имел в своем распоряжении наиболее активных, наиболее квалифицированных диверсантов. Первые кадры «немецкой политической полиции» в Силезии были готовы, теперь оставалось пополнить их.

«Грин кросс», как и «Фрайес Дойчлянд», должны были стать организациями массовыми, ибо только такой их характер отвечал планам, так детально разработанным еще в 1943—45 годах Гиммлером. Новые кандидаты на гитлеров и гиммлеров имели довольно тяжелую задачу: сочетать массовость своих организаций с требованиями суровой конспирации. Поэтому-то руководящий состав они подбирают из «проверенных»: эсэсовцев, гестаповцев, армейских офицеров, мелких нацистских бонз третьего рейха, членов «гитлерюгенд» *. Ядро банд создается ими на западных территориях Польши и в Судетской области, потому что самым лучшим, наиболее податливым материалом считаются те немцы, которые подлежат выселению из этих земель.

Становится понятным, почему Штайнберг начал свою «фюрерскую» карьеру в Нижней Силезии. Нужно сказать, что начал он ее с большим размахом. Он не удовлетворялся уже туманными намеками «фюреров» «Фрайес Дойчлянд» на «третью войну», на англичан и американцев, которые должны будто бы не сегодня-завтра прийти «освободить» Силезию и снова присоединить ее к рейху... Штайнберг идет еще дальше: при вербовке членов он называет «Грин кросс» агентурой английской разведки, а себя — ее уполномоченным.

Ради большего эффекта Гайнц Штайнберг выдавал очень часто документы с английской печатью. Курьеры и связные, которые непрерывно сновали между городом Д. и Вроцлавом, снабжали полицию Штайнберга листовками. В соответствии с принципами нацистской психологической пропаганды, в которой мистификация занимала чуть ли не первое место, некоторые из этих листовок были напечатаны на английском языке.

Но это была только одна сторона деятельности «политической полиции». Когда новоиспеченные члены организации Штайнберга были уже достаточно обработаны

в духе «третьей войны», им давали задания значительно более конкретные, чем разбрасывание листовок мифического английского «штаба».

Жаждущие новой войны гансы лезли ночью с адскими машинами под железнодорожные мосты, спускались под видом шахтеров в глубину силезских шахт и за 10 минут перед перерывом исчезали в толпе рабочих, которые после окончания смены поднимались на-гора.

Гайнц помнил слова одного из педагогов школы Ф.А.305: «Если вам придется работать на чужой территории, ищите союзников и помощников среди идейно-родственных нам элементов не немецкой национальности, но немецкого способа мышления и действий». Такие элементы были теперь у Штайнберга под рукой; их собирали НСЗ *, ВиН и УПА. От УПА отделяли Штайнберга сотни километров. Протекторат над бандеровцами был в руках другого офицера «политической полиции». ВиН (Вольносць и неподлеглосць) был в Силезии слабенький, не заслуживающий пока что особого внимания. Оставалось НСЗ (народове силы збройне), тактика которого только тем и отличалась от тактики «Грин кросс», что польские нацисты специализировались, как и бандеровцы, в большинстве случаев на «мокрой работе» и грабеже, в то время как Штайнберг и его руководство были вынуждены удовлетворяться временно пропагандой войны, саботажем и шпионажем.

Тот же призрачный кровавый свет маяка «третьей войны» показывал им путь, те же надежды пленили их сознание.

Поэтому-то, встретившись с представителями НСЗ, Штайнберг спрятал в карман немецкое высокомерие и говорил, как равный с равными. Первые шаги были трудными: энсезовцы долгое время не хотели оставить роль гегемонов, требуя, чтобы «Грин кросс» стал чем-то вроде их филиала. Но Гайнц Штайнберг умел быть и терпеливым, и упрямым; он с хладнокровностью заправского дипломата противоставил напыщенным декларациям энсезовцев цифры и диаграммы, на которых кривая осуществленных «гринкроссовцами» актов саботажа и диверсий ползла неудержимо вверх. Когда же Штайнберг показал в добавок своим энсезовским контрагентам карту Германии, густо усеянную цветными значками, которые обозначали сеть подпольных нацистских организаций, сдержанность

энсезовцев исчезла, и под возгласы: «Кохайми се!» было запито согласие и договор.

С этого дня Штайнберг имел в лице НСЗ, как это официально именовалось, «верного союзника», а фактически подчиненного. Несмотря на то, что энсезовцы действовали по инструкции андерсовской клики * и ее глашатаев с берегов Темзы, в повседневной практике они охотно выполняли инструкции Штайнберга. И не только потому, что Штайнберг перещеголял их в искусстве подрывной работы. Они, как и их бандеровские побратимы, прекрасно понимали, что предпосылкой их победы являются победы штайнбергов...

Такой успех придал новые силы Штайнбергу, он свирепствовал, а его «политическая полиция» действовала уже с нахальством, которому могли бы позавидовать судетские молодчики покойника Генлейна *. Однако скоро, очень скоро убедился и Штайнберг, что в мире нет ничего вечного.

Началось с ликвидации польскими органами безопасности организации «Фрайес Дойчлянд». Приблизительно в то же время в руки польских властей попал связной, который вез Штайнбергу новые указания из «всенемецкого центра». Следы были нащупаны — они вели к берлоге разбойников. Полицейские Штайнберга в течение одного дня превратились из преследователей в преследуемых.

«Грин кросс» охватила паника, а его «фюрер» взялся прятать концы. Поздно! Он и не оглянулся, как щелкнул капкан, и Гайнц Штайнберг закончил — навсегда — свою карьеру. Его судьбу разделили также более ста полицейских, так и не дождавшись «английских десантов». Перешли в ведение польских властей и все их арсеналы.

Конечно, это вовсе не означает, что на земле, очищенной сегодня от «Грин кросс» и «Фрайес Дойчлянд», не вырастут завтра свежие грибы фашизма, опасность его регенерации будет существовать до тех пор, пока существует капитализм. Краткая история карьеры Гайнца Штайнберга показывает другое: общность методов и целей всех нацистов без исключения.

Когда Гайнц Штайнберг вызывал в своих листовках духа «третьей войны», единственного духа, способного снова поставить на ноги «Великую Германию»,— того самого спасительного духа на помощь и по сегодняшний

день призывали и призывают нацисты вассального типа — энсезовцы, усташи *, дегрелевцы *, бандеровцы.

И те, и другие, и третьи теми же самыми способами пытаются достигнуть той же самой цели: царства фашизма — четвертой империи *. Рецидивисты нацизма поднимают голову. Против этого имеется один лишь способ: как можно скорее укоротить их на эту голову.

ОБЕРЕЖНО З МЕРЦЯМИ

На могилі одного філософа, відомого своїм скептицизмом, дотепні приятелі небіжчика поставили пам'ятник з написом: «Мені здається, що я помер».

Така ж невинна профанація повторилась і в наші часи, але цього разу характер її був менш невинний. Приятелі і слуги імперіалістичної, загарбницької Німеччини вмістили на її гробниці слова: «Нехай їм здається, що ми померли».

Правда, цей напис був старанно зашифрований, а ключ до шифру переховується у потайних сейфах не помітних поки що будівничих четвертого рейху. І все ж шифр розгадано вже досить давно, напис прочитано, а плани наступників Гітлера демасковано. Потрібно тільки зробити з цього практичні висновки.

Після першої світової війни німецький генеральний штаб зник з газетних шпальт. Генерали розбитої армії Вілюся * рідко показувались на очі, і деяким легковажним людям здавалося, що невдахи-завойовники вже примирились зі своєю долею.

Але факти незабаром виявили дещо цілком протилежне: вже на другий день після капітуляції генерали Веймарської республіки * заходились опрацьовувати плани нової, другої війни.

Та й то не лише плани стратегічні. Німецькі кандидати на світове панування дотримувались настанови прусських мілітаристів кінця минулого століття, яка і надалі залишається провідною зіркою для їхніх нинішніх колег.

Увесь сенс її полягає у тому, що німці зуміють підкорити собі світ внаслідок тривалого періоду воєн, причому ці війни потрібно провадити так, щоб навіть можлива поразка була кроком вперед до... перемоги.

Вивчаючи хід і наслідки першої світової війни, веймарскі «республіканці» — генерали особливо цікавилися втратами, які понесли противники Німеччини. Законспірована армія статистів працювала вдень і вночі, звідусіль збираючи цифри, цифри і ще раз цифри. Одні дані говорили про те, скільки солдатів і офіцерів противника полягло від німецьких куль, інші відтворювали шкоду, заподіяну його економічному потенціалові німецькими снарядами, бомбами і торпедами, реквізиціями, саботажем. Потім спеціалісти з узагальнень робили висновки, а фабриканти смерті в наукових лабораторіях готували для генералів нові, вдосконалені рецепти...

Саме тому, коли 3 вересня 1939 року німецько-французький флірт закінчився оголошенням війни, Гітлер мав перед собою цифри, котрі мали його заохочувати: на цей раз Франція могла додатково мобілізувати всього 450 тис. чоловік замість 750 тис. у 1914 р. Тактика вогню і меча була виправдана в очах Гітлера: залишилося тільки почати застосовувати її від сьогодні в ширших, незрівнянно ширших масштабах.

Як відомо, Гітлер залишався вірним цій тактиці до останку. Однак уже у вересні 1939 року панове з його генерального штабу дійшли до сумного висновку про те, що богиня перемоги Ніке і на цей раз відвернулася від своїх німецьких залицяльників. Остаточно в цьому їх переконав Сталінград. А відтак у німецькому логовищі починають відбуватися речі, які не мали прецеденту в історії воєн. Генерали приречених на загибель армій і далі ведуть війну, щоб якнайдовше утриматися на окупованих територіях і, руйнуючи їх, знищуючи людей, створити якнайвигідніші позиції для Німеччини в... наступній «третій війні».

Генерал Штюльпнагель * одержує відповідальне завдання: під акомпонемент канонади другої світової війни він буде готувати — третю. Незабаром після сталінградської катастрофи він пише до свого фюрера рапорт такого змісту: «Поразка в другій світовій війні матиме тимчасовий характер, тому що нам вдалося знищити наших сусідів у біологічному та економічному відношеннях. У галузі демографії та економіки ми маємо більшу перевагу, ніж у 1939 р. Остаточна перемога прийде фазами, причому кожна фаза приноситиме нам більший потенціал, ніж нашим ворогам. Ми біологічно виснажили два покоління

наших противників, крім того, ми зруйнували також їхню промисловість. Водночас ми нагромадили в країні величезні багатства, здобуті (читай: награбовані.— *Я. Г.*) на війні. За 25 років наше становище буде кращим, ніж в 1939 р. Ми не повинні боятися важких наслідків миру, бо наші противники ведуть боротьбу між собою. Вони добре знають, що формула 1920 року: «Платитимуть німці» — позбавлена сенсу. Ми дамо їм певну кількість робітничих бригад, відбудуємо деякі установи. Ми повинні вже тепер готувати список підприємств, які вмістимо в безпечному місці, а ворогові скажемо, що вони загинули під час бомбардувань».

Наведеної цитати досить, щоб познайомити читача з програмою Штюльпнагеля. Останні події, а особливо крутійство Бірнса * та Бевіна * на Паризькій мирній конференції * показали, що надії Штюльпнагеля не були безпідставними.

Далі гітлерівський генерал наводить цифри, від яких віє жахом: «Друга світова війна була для нас нічим іншим, як втраченим військовим шансом, однак після цієї війни залишиться 7 німців на 3 французи, в той час як після першої світової війни було 7 німців на 4 французи. Перед війною було 7 німців на 1 чеха, а нині їх припадає 10 на одного чеха. Раніше припадало 99 німців на 1 єврея, а тепер ця пропорція змінилася на 100 : 0».

Цій ідеї винищення цілих народів служив весь німецький генералітет. Биті на фронтах фельдмаршали спрямували всю свою енергію на винищення мирного населення окупованих територій, заохочуючи до цієї «мокрої роботи» увесь свій офіцерський корпус.

Почалося масовим винищенням євреїв. Чому саме євреїв? Тому що саме ця народність була найменш численна, до того ж розсіяна по всій Європі, а це полегшувало розправу. Однак це був лише вступ, пекельний експеримент, за допомогою якого нацисти випробовували найновіші механізовані засоби масових вбивств.

Після винищення євреїв черга дійшла до поляків та інших слов'янських народів. Протягом п'яти з половиною років окупації загинуло майже стільки ж поляків, як і євреїв. За наказом Гітлера до 1950 року над Польщею повинна була опуститися завіса смерті. За якийсь час вона б огорнула Чехословаччину, Україну, Росію, Білорусію...

Чим ближче було до кінця війни і поразки, тим швидше поспішали німці. Гіммлери і мюллери, кейтелі і канаріси мобілізували своїх «саудів» з «місцевих» *. Усташі одержали термінове завдання вирізати сербів, бандерівці — поляків, енэесівці — українців. Закрутилися великі й малі коліщатка смертоносної машини пангерманізму.

Таке «біологічне виспаження» ненімецьких народів провели не тільки есесівці — кати Освенціма, Майданека і Треблінки, а й допоміжна поліція Гітлера на зразок українських націоналістів. Адже кожний «рейхміністр», кожен «рейхкомісар» і кожен «губернатор» у рамках своєї компетенції впроваджував у життя гасло фон Рунштедта: «Німецький народ повинен бути вдвічі численніший, ніж народи, що межують з ним».

Одним із засобів поступового ослаблення народів було зменшення до мінімуму норми харчування. Внаслідок таких заходів протягом перших трьох років окупації населення Франції зменшилося на 2 мільйони чоловік, або на 5 процентів. Цю політику найкраще ілюструє той факт, що на початку 1943 року в містах Франції діти важили на 25—40% менше, ніж перед війною.

Коли німці вивозили з окупованих територій білих невільників, то вони хотіли в такий спосіб не тільки зміцнити свою військову машину. Не можна забувати, що 12 мільйонів відірваних від своїх народів молодих здорових чоловіків і жінок, відірваних протягом 4—6 років, то теж 12, щонайменше 12 мільйонів ненароджених дітей... Прагнучи зменшити і без того незначний приріст населення у Франції, гітлерівці, незважаючи на угоду з Петеном, не звільнили жодного процента французьких військовополонених.

Але це ще не все. Натхненні перспективою перетворити ненімецьку частину нашого континенту на загальне кладовище народів, поважні німецькі вчені з довголітнім науковим стажем невтомно, з бенедиктинським терпінням досліджували тропічну рослину діффенбахія *, намагаючись видобути з неї антивітамін «Е», невелика доза якого, введена в організм людини, повинна була викликати невиліковну імпотенцію.

Визначний американський історик і публіцист Ватерлей Рут опублікував збірку документів під назвою «Таємна історія війни». Опрацьовані Рутом цифри свідчать,

що гітлерівці з такою ж послідовністю ослаблювали економічний організм підкорених країн. За підрахунками американця, німці тільки в грошах, продовольстві та машинах висмоктували з цих країн щороку 6 мільярдів 764 мільйони доларів. Для порівняння нагадаємо, що після першої світової війни німці зобов'язувалися щороку платити (а насправді ніколи не платили) 550 мільйонів доларів контрибуції.

Загальна вартість цінностей, награбованих німцями під час останньої війни, просто не піддається підрахункам. Грабували всі — від рядового до «рейхсміністра» Герінга. Ця здобич організовано вивозилася протягом 4—6 років поїздами, грузовиками, пароплавами, а чого вони не могли вивезти, те за їх наказом вибухало в повітря. Все, чого не можна було з'їсти й випити, вони старанно, таємно ховали відповідно до всіх таємних способів злодійської техніки.

Щоб віднайти всю цю здобич і повернути її справжнім господарям, потрібна ціла армія шукачів, причому шукачів добровільних. Ми знаємо, що вартість цінностей, вивезених гітлерівцями з нашої території, можна визначити сотнями мільярдів золотих карбованців. Ми також знаємо, що більшу, значно більшу частину цих цінностей нацисти заховали на своїх західних територіях, тобто там, де господарями становища є сьогодні англійці та американці. Їхню політику щодо цього ми також знаємо.

Факт залишається фактом. Незважаючи на розгром фашистської Німеччини, німецькі генерали та інспіратори з рейнсько-вестфальських та рурських концернів не втратили надій і не опускають рук, підраховуючи: протягом 6 років війни їм вдалося знищити в Європі принаймні 25 мільйонів осіб тільки цивільного населення в той час, коли військові втрати Німеччини в людях незрівнянно менші. Основні промислові райони Німеччини і головні склади награбованих цінностей опинилися під ласкавою опікою урядів Великобританії і Сполучених Штатів, урядів, які принаймні найближчим часом репрезентуватимуть інтереси фінансових груп, нітрохи не зацікавлених у підтримці справедливих претензій пограбованих гітлерівцями народів... Англо-американська політика в обох західних секторах дає підстави до побоювання, що тіні Бріана і Макдональда, Чемберлена і Даладьє * знову воскреснуть, хоча і знайдуть собі нове втілення. Правда, якщо

йдеться про їхніх німецьких партнерів, то Носке * вже зійшов з арени, однак його місце зайняв пан Шумахер *, «фюрер» соціал-демократичної партії під егідою Лондона і Нью-Йорка. Пан Шумахер подорожує, пише, як йому заманеться, пан Шумахер вже не просить, не заклинає, він вже говорить мовою погроз: «Німці — синонім Європи. На них покладена історична місія. Знищення Німеччини означає знищення західної культури. Коли ви вимагаєте приниження німецького народу, то я вимагаю збільшення німецької продукції, збільшення німецького експорту до 7 мільярдів золотих марок щороку».

Німецькі злочини? Вони вже давно зникли зі сторінок англосакських журналів і газет, діставши скромне місце в лондонському кабінеті воскових фігур на Оксфорд-стріті поряд з фігурами графа «Синьобородого» і вбивці влюбливих дамочок Ляндру *. Відповідальність німецького народу за війну? Пан Шумахер заходиться від сміху: «Де-ма-го-гія» і, хитро примруживши око, подає нам свіжий номер монахійського американського журналу для німецького населення «Ді нойє цайтунг», де ви прочитаєте статтю, спрямовану проти «приниження людської гідності...» поляками, які осмілилися відібрати в Німеччині свої землі. Коли вам мало цього, пан Шумахер зачитає вам цитату з недавньої промови Бірнса щодо польських західних кордонів, Бірнса, Черчіля * і Бевіна...

Отже, пан Шумахер має підстави зберігати добрий настрій. Магнати німецької промисловості повертаються поволі на колишні посади, їм вдалося налагодити довоєнну «промислову єдність», а, як відомо, від фінансових справ до справ виключно політичних — немає навіть одного кроку. Хто не вірить цьому, нехай почитає останню промову Черчіля і Сматса *. Вони вимагають зовсім відверто гегемонії Німеччини в Європі... Магнати із зрозумілим ентузіазмом підтримують американські заяви про необхідність скоротити строки окупації Німеччини. Так, вони можуть протягом 2-х годин створити німецький уряд, вони готові хоч тепер ще раз продемонструвати організаційні здібності німців. Рік тому назад таємнича рука почала писати на стінах німецьких міст: «Тремтіть — вовкулака не спить». Минулий рік дав багато доказів того, що не тільки вовкулака не спить, але не сплять також і інші його нацистські побратими: «Едельвейс» * (улюблена квіточка Гітлера), «Зелена трава», «Вільна Німеччина», УПА,

НСЗ. Не сплять у законспірованих лабораторіях німецькі фабриканти смерті, культивуючи в нічній тиші бактерії чуми, вдосконалюючи препарати антивітаміну на зразок діффенбахія.

Не сплять також і хазяї моргів, широко відкривши свої до того заховані сейфи для будителів і повитух четвертого рейху.

А поки що нехай простакам здається, що Німеччина бісмарків, гогенцоллернів і гітлерівців спить вічним сном...

Тим часом труп постарається заручитися добродушністю простачків, апетитом хижаків та класовим егоїзмом представників Уолл-стріту і Сіті та їх хронічним недовір'ям до Радянського Союзу. Труп терпеливо чекає, аж доки квіточки, які так пишно розцвітають у наш час на ослячій луці еватів і бірнсів, дадуть ягідки, доки слова «цивілізаторська» місія Німеччини на Сході», з таким пафосом виголошувані нині Шумахером, будуть включені до офіційного словника англосакських дипломатів. Того ж дня трупи воскреснуть, а з ними воскресне і нещастя народів.

Але треба вірити і сподіватися, що народи не допустять цього в ім'я добра живих і ще не народжених, в ім'я бійців, що загинули в боротьбі з третім рейхом, в ім'я безіменних легіонів замучених, в ім'я всього найсвятішого для нас. Країна дійсно послідовної і безкомпромісної демократії — Радянський Союз — кров'ю своїх найкращих синів і дочок врятувала світ від загибелі. Нині погляди всіх миролюбивих народів звернені на нього як на гарантію їх свободи і незалежності.

Якнайтісніше гуртуючись навколо Радянського Союзу, ці народи поламають всі плани і махінації творців четвертого рейху і їхніх патронів. Ганьба фашизму більше не повториться.

Нариси, статті

У ПОЛЬЩІ Й ПІД ПОЛЬЩЕЮ

I

Темна ніч у Польщі, мряка непроглядна, і в темінї почуєте тільки дзенькіт острог, брязкіт кайданів і свист поліційної нагайки. Прийшли часи, яких не сподівались навіть найбільш патріотичні голови. Шпик, поліцай чи п'яний жовняр стали панами життя і смерті іноді лояльного ще вчора громадянина. Про який-небудь «закон» обиватель починає хутко забувати, він замикається у своїй шкаралупі, в національні свята вивішує на балконі державний прапор, співає під пам'ятником Міцкевича на команду поліції «Ми перша бригада» * або «Єще Польска...» *, на команду ж влади ухвалює резолюції про явне голосування до сейму і ночами хвилюється його серце у непевності і великій тривозі за посаду, за опінію [1] начальства. Еліта польської інтелігенції не цікавиться біжучими подіями, її займають куди пекучіші проблеми; відьми й чорти середньовічні, «Інститут попераня тфурчосьці літерацкєй» *, новий кабарет у Варшаві або новий еротичний скандал в колах вибранців долі.

Найвизначніші і найбільш «поступові» представники польської літератури й журналістики явно й славно продають себе урядові і пишуть щотижня або й щодня панегірики в честь вусатого маршала (Пілсудського). «Вядомосці літерацкє» *, журнал, що гуртує біля себе найкращі сили сучасної польської літератури й критики, став лейборганом уряду маршалка і у нечуваній ревності своїй порпає — шукає аналогій з Наполеоном Бонапарте *. Про політичну сатиру й говорити не доводиться. Редактором єдиного в Польщі «чисто сатиричного» журналу «Цирулік Варшавскі» є ... головний цензор в місті Варшаві. Майже вся т[ак] зв[ана] популярна, тобто брукова преса є сьогодні

[1] Думку.— *Ред.*

фінансована урядом. «Квіт» польського жіноцтва не відстає від чоловіків і продає себе не менше дорого. Нещодавно викрили у Варшаві гніздечко, де найкращі перлини польського аристократичного й мистецького світу жертвували свою красу по тарифу 50 злотих за «сеанс».

А тим часом у хатках солом'яних, на передмістях болотяних розпука глуха. 60% селянських господарств зруйновано дощенту, кількасот тисяч зареєстрованих безробітних жде не діждеться кращої долі і в одчаї п'ястуки ненависті затискає.

II

Колись, пане дзєю, бувало, підійде свято травневої конституції або роковини якогось повстання, оселедцями повиснуть з балконів біло-червоні прапори, у кожному другому віконці тобі, пане дзєю, грамофоник з почуттям «Боже цось Польске» * виригує, а процесії йдуть, бузи цвітуть,— були часи, пане дзєю! Під пам'ятником Словацькому або якомусь Ягайлу *, бувало, зберуться делегати самі, хто з пошти, хто зі школи, а хто і з самої ЦК поліції *, за ними непроглядна товпа, і витає, знаєте, над усіма якийсь такий настрій незвичайний і дух пивний колишній, пільзненський. Вийде ото директор гімназії якої або й сам бурмістр, вирине понад товпою, і таке вам скаже, так Міцкевичем до серця промовить, що баранами ревуть «патріотичні» делегати. А ото дітоньки малі, усі у білому, наче ангелики божі, що то від сьомого року життя в школі завжди на устах у них кожний круль, що то «встомпіл на трон, вирушил, розбіл, подбіл, завойовал, і заложил»; і найясніша панєнка у Ченстохові *, неземними голосками «Сердешна матко» * заспівають і отак вам, пане дзєю, на душі стане, що плач не плач, а таки Маткі-Польскі дозарізу хочеться...

І ото прийшла вкінці Польска, здійснився сон «патріотичних» поколінь, і в одну ніч на всіх трафтках [1] вицвіли полоси біло-червоні. То-то плачу радісного було, пане дзєю, і всі «вєщи» [2] тричі обернулися в могилах з втіхи.

Та позаздрили радощам гайдамака і большевик і з ножами в зубах почали нищити «польскосць зєм одвєч-

---

[1] Площах *(польськ.)*.— *Ред.*

[2] Пророки *(польськ.)*.— *Ред.*

них»[1]. І грозила тоді загибель культурі, цивілізації християнській, на сто кроків стояв ворог, кровожадніший від північного Парижа; і тоді прийшла в сукурс[2] побожному народові панєнка найсвятіша та ксьондз Скорупка, і був суд над Віслою, і була знову радість. Польска, одним словом, Ойчизна сьвєнта, панє дзєю...[3]

* * *

Минуло десять років, і далі прапори мають оселедчиками і далі у превеликому терпінні своєму вислухує патріотичні промови Міцкевич. Та немає вже товпи, розгубилася кудись по вузеньких-низеньких закавулочках, і сиротами стоять делегати. І сурдути не ті уже на них, і дух пивний не той уже п'янючий, не пільзненський. По обох боках Міцкевича, тут же біля стіп його, два стрункі поліцаї, цілі у блакиті та сріблі. Стежать за поліцаями посоловілі обивательські очі і, коли ті прилипнуть пальцями до шапки, делегат крякне тричі «нєх жиє!», замовкне і, хоч у журбі важкій не слухає промовця, він уважливо стежить за поліцейською рукою, щоб, чого доброго, крякнути у пору не забув.

Зовсім уже не так живеться делегатові. Ото бувало колись... а тепер... Тепер важко, одним словом, делегатові жити, якщо він не різник, пекар чи кам'яничник (капіталісти — не ходять делегатами).

Та спробуйте заговорити з ним про зміну, про радикальну зміну обставин!.. Він вовком визвіриться на вас, і в очах його ви побачите жах і зненависть. Невимовний жах почуває обиватель перед новим вітром, перед «навалою більшовицько-гайдамацькою». Про Радянський Союз та ідеологію революційного пролетаріату він знає стільки, скільки почує у святочній промові якогось делегата або вичитає з брукової преси. До кожного українця він почуває тільки зненависть пана до збунтованого невдячного раба. Усе українське є для нього синонімом простацтва, зради, азіатчини. Якщо заговорите з ним по-українському, він або не відповість вам або й поліцаєм загрозить. Для нього не існує українська історія, культура,

---

[1] «Польські споконвічні землі» *(польськ.).— Ред.*
[2] Допомога, підкріплення *(польськ.).— Ред.*
[3] Свята вітчизна, пане добродію... *(польськ.).— Ред.*

все це в нього ніщо інше як тільки одна ворожа затія Берліна, так як диявольською затією Москви та Сіону є для нього цілий комунізм. Все те, що діється тепер у світі, є для нього нічого більше, як звичайна Raübergeschichte [1], героєм якої йому ніколи не стати, хіба що посмів би хтось виволікти його з теплого ліжка, а тоді — покажемо йому наші зуби, пся їх мацьь, пане дзєю!

III

Коли б ви перейшлися увечері львівськими вулицями, що потопають у світляних рекламах, коли би побачили спокійних байдужих людей, що товпляться біля кіно, де співає божеський Наварро * «Місяць над Тагіті» (тут усі майже кіно перейшли на звукову апаратуру), ви б і припустити не могли, що зараз же за Львовом або й ні — сто кроків від вас — діються речі, що нагадують... хіба тільки Польщу нагадувати можуть.

Уявіть собі бідне, затуркане галицьке село. Котроїсь ночі спалахне на панському дворі пожежа, згорять дві-три скирти збіжжя чи сіна. За два-три дні з'являється на селі відділ кінноти і починає робити порядок. Офіцер зі списком свідоміших селян у руці ходить з жовнірами по селу і зганяє «більшовицько-гайдамацький елемент» під громадський уряд. Тут починається «пацифікація» *. Плечі селян оголюють і починають бити до нестями. За кожним буком приневолюють катованого кричати «Срам на Шевченка, срам на Україну». Коли тіло вже пошматоване на криваву масу, кидають його у болото й беруться до іншої жертви. За найменше слово протесту — куля у черево. Після цього добираються до майна нещасних, нищать будинки і грабують, що тільки в руки попаде. Якщо на очі попадеться вродлива дівчина, обов'язково гвалтують. Коли в селі є «Просвіта» або кооператив, на другий день з їх майна лишається полите гасом сміття. Відходячи з села, панське військо накладає на село контрибуцію, і ви бачите, як слідом за кіннотою довжелезною валкою тягнуться селянські фіри, повні борошна, вівса, свиней і хатньої птахи. (В одному підльвівському селі поліція намазала польського орла калом, після зігнала ціле село і кожного заставляли під загрозою смерті злизувати кал.)

[1] Розбійницька історія *(нім.)*.— *Ред.*

Закривавлені люди поганяють дрібних збідованих коників по болоті осінньому, слідами копит панських посіпаків.

Вночі півсела пильнує панського маєтку. Так приказав у повіті староста, і пан дідич може спати спокійно. Незабаром впадуть сніги і чорнітимуть на них цілими ночами люди, нещасливіші за наймарнішу худобу. Аби тільки пан спокійно-спокійненько спав...

Попадалося інколи й слугам найвірнішим. Прийшли бити одного попа, та цей лежав важко хворий. Тоді взялись до його дітей, дівчат 8-ми і 12-ти років. Після «пацифікації» тіла дівчаток — це була одна кривава рана. Прийшли переводити трус в одного судді-українця. Як це не дивно, та з'явилася поліція у нього в судовій канцелярії. Коли обурений суддя протестував проти цього, дістав такого могутнього стусана в лице, що покотився у кут своєї канцелярії і головою стукнув об плювачку. В адвоката Західного в Бережанах поліція провела такий основний обшук, що не залишила по собі незнищеною жодної речі. Не пошкодували ні одної меценасової сорочки, а з одягу осталось порване в шматки лахміття.

Та це були відносно рідкі випадки. Найгірше знущалися й знущаються над селянином і непокірним робітником.

IV

Будинок поліційних арештів по вул. Яховича стане колись історичним. Не знаю, чи коли-небудь гостям царської охранки доводилося переживати те, що переживає політичний в'язень у цій «славетній» установі. Електричний струм у ніс і вода з милом і содою у шлунок, биття по голові і п'ятах — це вже старі історії. Тепер темно-блакитні садисти перевищили в своєму фахові й пана Зарембу з Луцька *. Арештованих комуністів вішають за волосся, викручують їм сустави, спеціальними щипцями стискають статеві органи, впихають шпильки під нігті. Жінкам впихають розпечений дріт у лоно, знущаються над ними найгірше. Нещодавно знасилували там і заразили сифілісом арештовану комуністку Едад Шіфтер. Коли вістка про це вилетіла в місто, два адвокати (д-р Заяць і д-р Розенблат) зателефонували про цей факт у варшавське міністерство внутрішніх справ. Зараз же другої

днини ранком оба адвокати опинилися за гратами. Сидітимуть, здається, довгенько...

У вересні ц[ього] р[оку] арештували за співучасть в убивстві провокатора кількох молодих комуністів, між ними письменника Вол. Шаяна *. Їх усіх тримали шість тижнів в поліції і весь час жахливо катували. Один з арештованих не міг далі терпіти знущань і підрізав собі бритвою горло.

Про все це ви не довідаєтеся з газет, не почуєте з уст поступового і вільнодумного декламатора з Пенклубу.

Для неї ж все це,— для Маткі-Польскі і Вяри Католіцкєй...

V

Помиляється той, хто думає, що в Східній Галичині є які-небудь українці. Нещодавно міністр внутрішніх справ заявив, що на території Галичини українців відтепер немає, є тільки русини, «ціхи, побожни і потульни людек» [1]. Згідно з таким становищем, влада зліквідувала в останніх тижнях три українські гімназії (у Тернополі, Рогатині і Дрогобичі) та кільканадцять початкових шкіл. Тисячі дітей опинилися поза школою, бо у польську школу все одно тепер не приймуть.

У Львівський університет прийняли цього року всього кільканадцять українців, з того на медичний факультет лише п'ятьох. Коли котромусь із них навіть пощастить скінчити студії, то довгенько прийдеться чекати на посаду... хіба що прийме римсько-католицький обряд, забуде свою мову і погодиться виїхати на захід.

В останніх часах завмерло на провінції усе культурне життя. Органи влади дістали з верхів наказ — не дозволяти ніяких сходин, гутірок, вистав чи доповідей. Коли хто «нєтутешній» появиться на селі, його негайно арештують. Після дев'ятої години мусять усі сидіти вдома, по вулиці походжають тільки жандарми...

Не щадять навіть трупів. По цілій країні нищать більшовицькі могили з 1918/20 рр. Якщо могила більша, її розбивають динамітом і летять у повітря на славу Речі Посполитої пожовклі... стрілецькі кістки...

---

[1] Тихі, побожні і покірні людці *(польськ.)*.— *Ред.*

А «носії ідеї?» Ця голота мала нагоду виявити своє підленьке обличчя. З початку подій вони вважали відповідним «не займати становища». Щойно з кінцем вересня, коли півкраїни запалало у вогні, коли почав лютувати польський терор, коли пани левицькі * і паліїви побачили, що їм висмикуються віжки з рук, що годі далі мовчати,— їхні органи піднесли грімкий протест проти — саботажників і нелояльних супроти держави осадників *. Усяку революційну роботу називають як провокацію, а її виконавців — просто провокаторами. Усі політичні крамарі від УСДП * й радикалів до чорноризників типу Шептицького погодились на одне: «революція є нашою смертю».

І почалися звичайні у рідних крамарів підленькі історії. Їздив Шептицький у Варшаву, благав дозволу особисто впасти до ніг Пілсудському, а коли це не вдалося, плазував перед Беком, Залєським * і Складковским. Дмитро Левицький радився з шефом всепольської дефензиви, кого йому у кандидати на посли поставити, а бувший сенатор сейму, голова «Просвіти» Михайло Галущинський * кидав громи на тих, що посміли посягнути на маєстат Речі Посполитої.

Поки що не помогли й благання. Банда військових держиморд, що зветься урядом Польщі й захищає інтереси великого капіталу й поміщицтва, не вважає під цю пору за потрібне рахуватися з будь-ким. І саме це, саме ця неприступність обмундированих харцизяк не дає заснути жовто-блакитним крамарям. Та вони ще не зовсім втратили надію. Тільки сильніших нервів, тільки аби перечекати, а ось і прийде момент, прийде день і вони знову, можливо, стануть дуже і дуже потрібні...

* * *

Та заки прийде цей їхній день, ми певні, що прийде ще інший день, день, який принесуть на своїх скатованих спинах звичайні чорнороби. Тоді — порахуємося остаточно за все, зі всіма порахуємося!..

МОЯ ГУЦУЛЬЩИНО

Моя Гуцульщино, прекрасна в безкраїх синявах твоїх просторів, у повені гірського сонця ясній. Так тісно і темно, як у пущі борів, в печерах хат твоїх курних. Гей, як щасливо тут у серці гір, з верха на верх, а з бору в бір, за працею ми ідем десятки довгих миль, а в борі кукурудза не росте і навіть всохле листя не твоє. Там грають хори полонинських шумів (переливів шум і смерекові думи). А в пустарях голодного шлунка лунає трембіта — «така світова». А все ж гуляла під неділю, моя Гуцульщино, весільна, не вгнуть тебе ні пута, ні біда. Завзята твоя вдача і тверда, моя Гуцульщино убога. Ніколи не засвітить сонце в твоє мале віконце — воно ж не влізеться у нього, моя Гуцульщино убога, і не згинуть вороги, немов роса. Боротися з папами мусиш, брате, сам.

КИЛИМАРСЬКА ГАРЯЧКА

В останніх роках росте на Гуцульщині своєрідна ділянка промисловості — килимарство. Спочатку зосереджене в місті Косові, воно згодом завдяки зростові попиту на гуцульські килими поширюється на довколишні села, знаходячи в гуцульських злиднях умови до створення прошарку килимарських халупників, нещадно визискуваних щораз новими підприємцями.

З розвитком господарської кризи та єврейського дрібного міщанства килимарські верстати з'являються й у колишніх шинкарів, крамарів тощо, рятуючи їх від голодної смерті. Водночас з'являються все нові підприємці, що, користуючись неослабною модою, поширюють килимарське виробництво з Косівщини на Кути, Заболотів, Яблунів і Коломию. Сьогодні понад 6000 верстатів, обвішаних сорокатою та дрантивою здебільшого волічкою, гупають по селах і містечках Гуцульщини від раннього ранку до пізньої ночі.

В самому Косові нараховують біля 1300 килимарських верстатів (і стільки-то приблизно ткацьких) із 2000 робітників. Наймогутніші підприємці — Гільмани й кооператив «Гуцульське мистецтво» * — власність петлюрівського емігранта п. Короленка. Верстати — це головним чином власність підприємців, причому тим, що хочуть їх мати за власність, підприємці обтинають із заробітної плати по 60—90 зол[отих] за верстат. Волічку й основу постачають підприємці.

Пересічна заробітна плата за 1 квадратний метр килима хитається між 3—4 зол[отих]. Один метр килима — це пересічно 15 годин виснажливої праці двох або й трьох чоловік й 10—14 сотиків платні за годину праці на душу.

Найкращий матеріал для нещадного безсоромного визиску — це діти з єврейської вулиці. Перейшовши

тримісячну безплатну практику, яка, до речі, триває деколи й півроку... дитина 9—10 років має «щастя», якщо підприємець не звільнить її й не прийме на її місце нової «на безплатну практику», як це, зрештою, зараз водиться по всій країні. Ті, що їм пощастило діставати плату, мусять задовольнитися максимальною платою 5 зол[отих] за тиждень праці, причому переважає (головним чином по селах Яблунівщини) мінімальна — 25 сотиків за 15 годин денної праці.

Як відомо, ткацька, а особливо килимарська професія шкідлива для здоров'я людини. Тож сухоти лютують між халупниками й їхніми дітьми, що в сопусі кімнатки на 8—10 квадратних метрів працюють за величезними верстатами, які займають собою півхатчини, а в другій половині ліжко, колиска з немовлям і грубка. Про стіл і думати не доводиться. Зате доводиться від рання до ночі дихати їдкою пилюкою з фарбованої аніліною волічки під безупинне гупання верстатового «бляту».

В останніх часах єврейські підприємці покваппо користуються допомогою халюців (халюци — єврейська націоналістична організація), що з патріотизму працюють за чвертьдармо й таким чином відіймають у єврейських таки злидарів і цей злиденний заробіток. Платня халюца, коли відрахувати організаційний податок, доходить і до 25 сотиків денно. Нікуди правди діти, єврейське робітництво гідно платить халюцам за їх «піонерську» роботу: майже щоденні криваві бійки не вгавають. Та, звичайно, бійкою справа не розв'яжеться, й сьогодні в Косові все-таки працює ще біля 70 халюців.

Таке розуміння своїх інтересів виявляють не лише єврейські підприємці. Голосно рекламований пан Короленко не платить своїм робітникам по два й три місяці, а якщо й платить, то головним чином квитками й векселями. З початком липня пан Короленко обнизив і так уже злиденну платню, причому обмеження доходило до 3[-х] зол[отих] на тиждень. На це відповіли робітники «диким» страйком й вибороли... обіцянку п. Короленка, що відтепер платитиме що два тижні.

Друга патріотична фірма — це «Союз промисловців Гуцульщини» косівського радикального діяча й героя відомої «справи» з грішми для жертв повені — п. Горбового. Цей пан заклав свій «союз» головним чином завдяки вкладам (по 50 зол[отих]) косівських міщан. Але незабаром

виявилося, що, незважаючи на ганебний визиск робітників п. Горбовим, «союз» не платить дивіденти, обертаючи їх своєчасно на врятування своїх вкладів. Проте більшість не встигла цього зробити. Сьогодні цей радикальний дуб «працює» далі десяткою робітників, безсоромно користуючись їхньою нуждою, яка приневолює їх приймати від п. Горбового замість платні бринзу, клапті полотна й незаплачені в харчівні обіди... Пан Горбовий дає зразок «рідного», поганенького, дрантивого визиску.

Супроти політично свідомих робітників усі підприємці без різниці національності виявляють нечувану однозгідність. Робітник чи навіть халупник, що карався в тюрмі або якого коли-небудь запідозрювали в політичній свідомості, не дістане праці ні в одного підприємця. Для таких ніякої праці немає і не буде.

Перші спроби організованого спротиву нещадному визискові килимарських підприємців зроблено минулої осені в осередкові виробництва — в Косові. Заходами свідомих робітників створено «Профспілку текстильних робітників у Косові». Незабаром спілка мала вже 316 членів, й були найкращі вигляди на її дальший розвиток. Мабуть саме тому зараз після громадських виборів влада забрала затверджений воєводством статут і профспілку закрила. Та не змогла зупинити боротьби, яка чекає килимарських робітників Гуцульщини з нечуваним визиском, що складається в барвисті килими. Свідоміші робітники знають, що незабаром і в килимарстві настане крах, і вони мусять заздалегідь подбати, щоби підприємці не скинули всього тягаря кризи на їх плечі.

Неорганізована боротьба з визиском, як усюди, так і на Гуцульщині,— не має поки що виглядів на успіх.

З ЯКОЮ МЕТОЮ?

(О — ч.) у Варшаві з'явився у продажу номер «Литературной газеты» (орган Спілки радянських письменників), присвячений польській літературі, мистецтву та культурі. Номер представлений статтями та творами передових представників польської міщанської літератури. Фердінанд Гетель * у статті під заголовком «Кінець диктатури упереджень» виступає за зближення культур двох країн, при цьому заявляючи: «... скромне представництво польської літератури в сьогоднішньому номері «Литературной газеты» ми вважаємо не випадковим актом пропаганди, а стремлінням розпочати той глибокий обмін думками, який завжди відбувався між нашими письменниками, починаючи з часів великої романтичної поезії».

І автор запевняє: «Ми з задоволенням робимо цей крок — визволення від диктатури упереджень».

Редакція «Литературной газеты» у великому вступному слові твердить, що цей номер є свого роду відповіддю на радянський номер «Вядомосці літерацкє», випущений восени 1933 року, поява якого «була в той час значним кроком на шляху встановлення культурних відносин між двома країнами й викликала зростання інтересу польської громадськості до радянської літератури, мистецтва та культури».

«Треба відверто признатися у тому, що наступний розвиток цих відносин,— пише далі редакція «Литературной газеты»,— не виправдав надій радянської громадськості в такій мірі, в якій вони виникли при виході радянського номера «Вядомосці літерацкє», і при тій увазі, яка була виявлена до номера з боку польської громадськості...»

«Вважаючи, що справа розвитку й поглиблення культурних відносин між Радянським Союзом та Польщею відповідає життєвим інтересам обох країн, ми охоче надаємо сьогодні сторінки нашої газети групі письменників, поетів та митців сучасної Польщі...»

«Цілком очевидно, та обставина, що радянські та польські письменники, які виступають у сьогоднішньому номері, у класовій боротьбі перебувають на протилежних сторонах барикади, визначає характер та форми їхньої творчості.

Ця обставина не може, однак, і не повинна стати перешкодою до взаємного культурного зближення і спілкування обох країн».

Вказуючи на буржуазний характер творчості групи польських письменників, що виступили на сторінках «Литературной газеты», і на відсутність серед них представників лівої літератури, редакція нагадує, що російський революційний табір завжди — від декабристів і до Леніна — підтримував боротьбу польського народу за свободу. Міцкевич, перебуваючи в дружніх стосунках із Пушкіним і декабристами, у своїй боротьбі за визволення польського народу розраховував не лише на революцію в Росії, а й у всій Європі і мріяв про «загальну революцію». У період 1863 року близькими були стосунки між засновниками організації «Земля і воля» *, яка тоді створювалась, та вождями польського повстання. Його палкий прихильник Чернишевський товаришував з Сераковським *, одним із героїв повстання. Бакунін * готує для допомоги полякам морський десант на литовському узбережжі. Лавров * і Дмитрієв воюють пліч-о-пліч з польським революціонером Ярославом Домбровським *, головнокомандуючим військами Паризької комуни... На стіні Народного Комісаріату оборони у Москві є барельєф цього борця за національне визволення і за міжнародну революцію. У першому «Пролетаріаті» * брали участь російські революціонери. Те ж саме було в 1905 році. Ленін, ставлення якого до національного питання загальновідоме, прочитав у 1914 році в академічному союзі соціалістів «Спуйна» [1] у Кракові реферат саме з цього питання.

«Ми боремося,— закінчує редакція «Литературной газеты»,— за здійснення якомога ширших культурних

---

[1] «Спільність»— *Ред.*

зв'язків між нашою великою соціалістичною Батьківщиною і всіма країнами. Особливо, звичайно, ми зацікавлені в розвитку цих стосунків з нашим найбільшим західним сусідом, Польщею. Даючи польським письменникам можливість виступити перед широкою радянською громадськістю, ми хочемо бачити в цьому виступі виявлення їхніх стремлінь до розвитку взаємних стосунків між обома країнами».

Крім виступу Гетеля, у номері вміщені також статті Сківського *, Парандовського *, Кадена-Бандровського *, Іжиковського, Шифмана, Третера, Зельверовича, Чаховського, Гутри, Серошевського. Прозу представляють Гетель та Уніловський. Поезію — Лехонь, Івашкевич *, Лесьмян *, Іллаковичівна, Слонімський *, Віттлін, Тувім *, Вєжинський і Балінський. Крім того, у номері вміщено репродукції Прушковського й Скочиляса.

* * *

Незабаром після появи номера трапилося те, чого ніхто з широкої громадськості не сподівався, а багато хто й досі не розуміє. Гетель, який на початку номера громив «диктатуру упереджень», запевняючи в своєму і своїх колег прагненні до «глибокого обміну думками» з радянськими письменниками, виступив на сторінках офіційної «Газети польскої» * з гострою статтею саме проти польського номера «Литературной газеты». Серед багатьох, інколи досить дивних закидів (наприклад, претензія до того, що редакція «Литературной газеты» стверджує класово-буржуазний характер офіційної польської літератури) виявився один найбільш важливий: польський номер «Литературной газеты» видано на експорт для замилювання очей польській громадськості, у Радянському Союзі його взагалі не розповсюджували... Так виглядає закид. А який доказ? Автор подає цей доказ: номер не був розповсюджений у Радянському Союзі, бо таким є... переконання Гетеля! Це «переконання» повинно служити доказом правильності звинувачення! Згідно з нашим «переконанням», таке «переконання» недостатнє для «переконання» хоча б невеликої частини мислячих читачів. Ф. Гетель розуміє, що якщо на когось, хто перебуває далеко й не може відповісти, наговорити багато-багато речей, доведених хоча б лише «переконанням» звинувачу-

вача, у пам'яті читача завжди з цього щось залишиться і зробить своє. Саме це й потрібно. Мета досягнута. Особливо якщо методом «передай далі» наступний повторить думку в «модифікованій» уже формі. Наприклад, Каден-Бандровський у тій же «Газеті польскій» не аргументує уже «переконанням», а просто свідчить: «це доведено (!)». Така безособова форма, таке «-ено» звучить значно впевненіше, ніж гетелівське «переконання». А «Просто з мосту» *, редагована свіжоспеченим неоендеком Пясецьким, звинувачення уже подає як факт. Це діє переконливо, не допускає жодного сумніву! Звичайно, і «Вядомосці літерацкє» слухняно виконали наказ згори...

Насправді важко сказати, як розійшовся у Радянському Союзі польський номер «Литературной газеты», чи так, як у свій час радянський номер «Вядомосці літерацкє», який у Польщі буквально розхапали. Може, радянська громадськість, яка багато читає не лише класиків своєї країни, а й Бальзака, Стендаля, Діккенса, Байрона, Гете, Гейне, Міцкевича, справді не відчуває Лесьмяна, не розуміє Сківського і Парандовського?.. Може, навчена поважати героїв польських демократичних рухів XIX ст. і справді не може поклонятися лицарям реакції?

Ні для кого не є таємницею, що світогляд редакції «Литературной газеты» і світогляд польських письменників, що виступили на її сторінках,— це два протилежні полюси. Знають про це обидві сторони й не приховують цього. Вище ми навели заяву однієї з сторін, що, на її думку, ця різниця світогляду не може й не повинна стати перешкодою у розвитку культурних відносин між двома сусідніми країнами. Так, як і протиріччя між капіталізмом і соціалізмом не заважають добрим відносинам між Радянським Союзом і тими капіталістичними країнами, які цих відносин прагнуть. Зокрема культурне зближення чудово може послужити справі всебічних добрих стосунків, справі миру, яка в даний час перебуває під такою загрозою. Тому що культурне зближення може перекинути між народами мости, які справили б багато труднощів ворогам миру. Письменникам і художникам випало на долю якраз взяти участь у спорудженні цих мостів — якщо вони справді хочуть служити справі культури, справі мирного зближення між народами. Виступи Гетеля і Кадена-Бандровського цій справі не служать. Навпаки, їх треба зарахувати до тих антирадянських висту-

пів, яких так багато у даний момент, що визначається замишлянням злочинних воєнних намірів Гітлера та інших реакційних сил, що діють разом з ним. І якщо Каден у своїй статті, присвяченій «Литературной газете», заявляє, що «незважаючи на все» в Польщі буде перекладено й надійдуть у продаж хороші книги радянських письменників, то таке благородство нас зворушує до сліз і ставить перед нами питання: чому ж у такому випадку серед багатьох конфіскованих у нас в останній час радянських книг були конфісковані, наприклад, «Бруски» Панфьорова — саме «Бруски», хороша книга про колективізацію над Волгою? Слово не відповідає ділу. Не так виглядає «глибокий обмін думками». І не так бороться з «диктатурою упереджень».

ЯК «КУЗНЯ МОЛОДИХ» ВИХОВУЄ МОЛОДЬ...

На обкладинці «Кузні молодих» * читаємо: «Міністерство релігійних віросповідань та народної освіти дозволило (9.12 1931 р. № С-2261) розповсюдження часопису серед шкільної молоді». Такий дозвіл дорівнює рекомендації. Це відомо.

Журнал добре виконує своє завдання. Він вже популярний серед тієї частини учнівської молоді, рівень розумового розвитку і інтересів якої далеко виходить за накреслені межі. Журнал має, безперечно, тісний контакт з учнівською молоддю всієї країни, і для значної, більш інтелігентної і мислячої, її частини служить дороговказом. Виховна політика режиму в «Кузні молодих» знаходить, отже, дійовий засіб впливу на молодь.

В № 17 «Кузні молодих» вміщено редакційну статтю під заголовком «Війна, війна...», автор якої з імперіалістичного нападу фашистської Італії на Абіссінію пропонує «зробити певні загальні висновки і обдумати їх актуальність на нашому польському грунті». Перший такий «загальний висновок» звучить: «Позитивне ставлення до армії є сьогодні неодмінною умовою безпеки».

Автор замовчує факт, що саме мілітаристська політика Муссоліні, що саме створення величезної армії призвело італійський народ до такого страшного нещастя, яким є розбійницька колоніальна війна в інтересах правлячої кліки капіталістів і зграї фашистських гнобителів! Рекомендована в статті «неодмінна умова безпеки» виявляється джерелом страшної небезпеки для мільйонів людей, які абсолютно не зацікавлені в грабуванні та підкоренні абіссінського народу.

Але це ще не кінець. Автора турбує інше питання: «Актуальність колоніальної справи, порушена італо-абіссінською війною, є нагодою нагадати про польські болячки

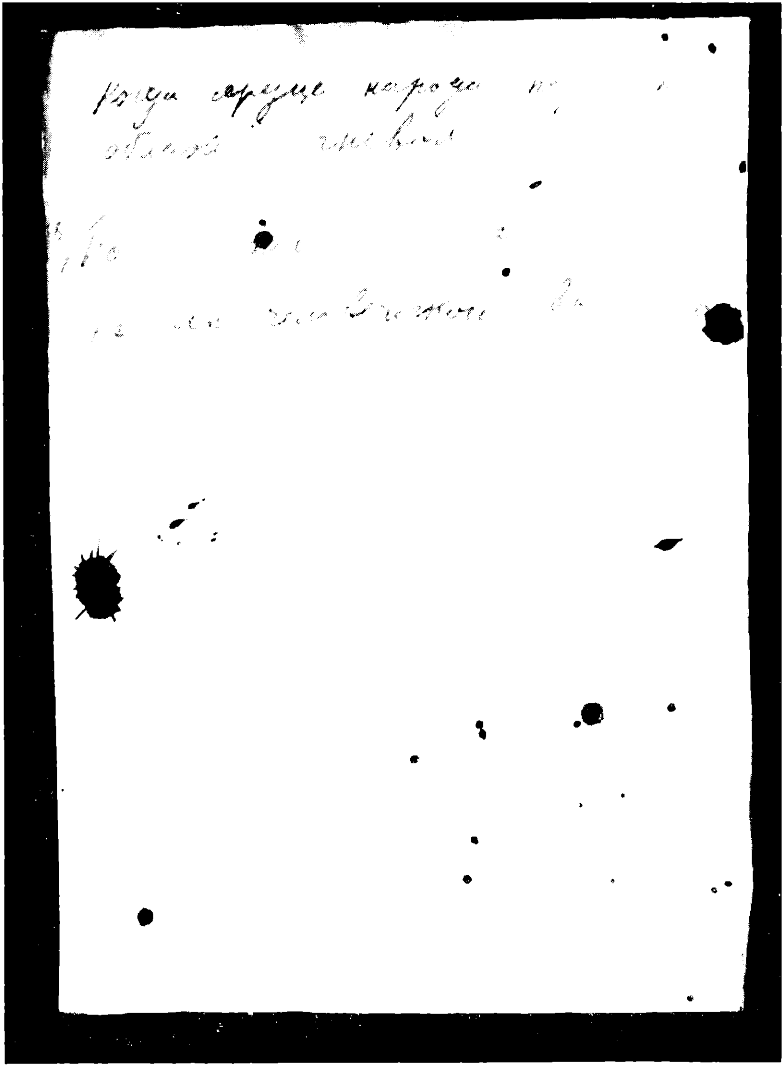
в цій справі. Італійці задихаються на своїй невеличкій території і шукають нових земель для свого безперервно зростаючого населення... Не можна не визнати, що італійська ситуація цього вимагає. Польща є країною, абсолютно позбавленою колоній. Чи ми усвідомлюємо, в якій ситуації можемо ми колись опинитись, коли постійно зростаюче населення не знаходитиме вже для себе місця?»

Саме в цьому полягає для шляхетних вихователів молоді «актуальність африканської війни» на нашому польському грунті. Виправдання імперіалістичного розбою, виправдання масової різні «перепаселенням», переконання молоді в тому, що війна ведеться в інтересах «всього народу» — італійського чи польського,— такі виховні завдання, які здійснює «Кузня молодих».

За цим приховується спроба розкрити причини господарської та культурної кризи, відповідальність за яку несе капіталізм,— приростом населення та браком колоній. Бо усвідомлення молоддю справжньої причини кризи могло б привести її (і приводить) на єдиний шлях виходу з кризи, яким є вихід з капіталізму, а саме цього опікуни «Кузні молодих» бояться як вогню.

Польські послідовники Муссоліні прагнуть скерувати бродіння серед молоді на шлях, що не загрожує капіталізму. Нагнітанням колоніальних прагнень вони хочуть приховати дійсні, значно конкретніші цілі мілітаристської виховної системи, глашатаєм якої є «Кузня молодих».

У той час, коли у всіх країнах, зокрема і в Польщі, зростає буря протесту і опору проти кривавого фашистського злочину, поширюваний у школах журнал розпалює серед молоді мілітаристські настрої! «Кузня молодих» добре виховує молодь...

Останній автограф Я. Галана.

Могила Я. Галана
на Личаківському кладовищі у Львові
Фото В. І. Криворучка. 1975.

НА ЗАХИСТ КУЛЬТУРИ

Фашизм — це така політична форма, що прагне до збереження сучасного ладу шляхом безоглядної диктатури й утисків найширших мас.

Заради рятування капіталістичного ладу фашизм не лише робить усе можливе, щоб втримати цей лад, але й нещадно нищить дотеперішні надбання людства, особливо культурні. Культура, як досягнення найбільш передової думки людства, є ворожа фашизмові, який ненавидить історичний поступ, який, бажаючи рятувати сучасний лад, намагається повернути колесо історії взад й ставить гать на шляху розвитку людини. Розум є ворогом фашизму, бо розум заперечує сьогоднішню політ[ичну] дійсність, тимто фашизм замість розуму, замість освіти пропагує вороття людини до середньовіччя, людській думці протиставить звірячий інстинкт, на місце гуманізму кладе варварські расистські «теорії», на румовищах шкіл будує казарми. Фашизм хоче перетворити людину в безвільний, безкри-тичний автомат, що був би слухняним гарматним м'ясом [в ві]йну, а війна невідлучна від фашизму. Щоб полегши[ти со]бі завдання, фашизм розпалює національну ворожне[чу] й доводить національний гніт до меж небувалого в історії варварства.

В країнах, що опинилися в кігтях фашизму, культура на очах загибає. Досить поглянути на Німеччину, країну класичного фашизму, де кількість студентів в університетах впала більш ніж на половину, де стрімголов падає преса, нидіють література, театр та кіно, щоб мати яскраву картину загину культури в лабетах фашизму.

В цій роботі фашизм б'є в першу чергу в працівників культури, яких хоче принизити до рівня своїх лакеїв, що весь досвід, знання своє, свій талант і працю віддали б на службу найчорнішій реакції. Їх приневолюється служити,

всупереч сумлінню, вузьким інтересам жменьки панівної верхівки, їх заставляється власними руками копати могилу для культури, якій все життя своє чесно служили, а все те під загрозою моральної і фізичної смерті, смерті від травлі, переслідувань і голоду.

Світовий конгрес письменників, що в липні ц[ього] р[оку] відбувався в Парижі, відбився широким відгомоном по світу й дав почин до подібних з'їздів інтелектуалістам інших країн.

(сконфісковано)... праця до скликання найближчим часом у Львові конгресу на захист культури, що об'єднав би всі поступові культурницькі кола трьох національностей. Постав широкий ініціативний комітет, складений з представників науки, літератури, мистецтва, журналістики й освіти. Акція комітету охоплює щораз ширші кола, зустрічаючи масовий відгук. Ідея конгресу стає особливо важливою, бо він матиме не тільки декларативний характер, але він ставитиме також завдання створити організаційні рамки для боротьби працівників культури за свої насущні інтереси.

Особливої ваги набирає участь у конгресі працівників зах[ідно]української культури з уваги на відносини, що панують на зах[ідному] культурному відтинкові. Справи українського шкільництва, українського університету, української преси й театру домагаються обговорення й з'ясування на широкому форумі. Окрім цього, українські протифашистські працівники культури займуть становище супроти «рідного» фашизму, супроти українського фашистського клерикального назадництва, що також намагається зіштовхнути розвиток зах[ідно]української культури в багно темноти й мракобісся.

Це є історичне завдання всіх чесних і незапроданих фашизмові працівників української культури. З уваги на переломний момент, що його переживає зараз увесь світ, а зокрема зах[ідно]українські землі — це завдання особливої ваги.

ВОРОНЯЧІ ПЕРА

(Ситуація на українському літературному фронті)

Успіхи соціалістичного будівництва, ліквідація залишків капіталістичних елементів на селі і в місті, дальше зміцнення союзних зв'язків Рад[янської] України з іншими республіками Р[адянського] С[оюзу] штовхнули українське міщанство на шлях відчайдушної боротьби з Р[адянським] Союзом і з класовим рухом на захід від ризького кордону. З приходом до влади в Німеччині Гітлера боротьба ця зростає, віднайшовши нового сильного союзника. Геббельсівський апарат пропаганди знаходить свого східного експонента в українській буржуазії.

У зв'язку з політичною ситуацією, що саме склалася, мрії інтервенційних українських кіл починають набирати реальних форм і в міру консолідації сил української реакції розвиваються одностайно з її політичною тактикою в напрямку швидкої гонитви лояльності.

Ясно, що і на літературному фронті український фашизм змобілізував усі свої сили, тим більше, що поле йому очистили дії союзників, які жорстоко задушили розвиток місцевої пролетарської літератури.

Місцева українська реакційна література ділиться, щоправда, на кілька груп, однак у принципових питаннях займає рішучу позицію і зоологічно ворогує з прагненнями робітничого світу.

Українська реакція має в своєму розпорядженні ряд літературних журналів. Найстаршим з них є «Вісник» * (в минулому «Літературно-науковий вісник»), що виходить під редакцією вправного публіциста з невимовно темним далеким і ближчим політичним минулим, д[окто]р[а] Донцова, який вже кільканадцять років є ідеологом крайнього крила українського фашизму. Визначнішим співпрацівником його журналу є поет-емігрант Маланюк *.

Літератори, згруповані у Варшаві, видають час від часу альманах «Ми» * і становлять поруч з «Вісником» найбільш видну групу літературного фашизму. «Ми» об'єднує колишніх і частково теперішніх прихильників Донцова, його «волюнтаризму», «енергетизму» і розгнузданої реакційності, як Самчук, Кжижанівський та інші.

Під опікунськими і туго набитими гаманцями митрополита Шептицького з'являється місячник «Дзвони» *, який, зрештою, претендує на академічність. Ведучим публіцистом «Дзвонів» є відомий гітлерівський агент Кучабський *.

Більш масовим органом є «Дажбог» *, призначений для отруювання української молоді з народу класовим ренегатством, шляхом поширення наклепів та немилосердною фальсифікацією історичних фактів.

Подібне завдання виконують також місячники «Юні друзі» * і «Вогні» *.

Нарешті, необхідно згадати літературно-мистецький двотижневик «Назустріч» *, що об'єднує, між іншим, літераторів і скульпторів, які спекулюють уже декілька років на т[ак] зв[аному] радянофільстві, тобто на надіях на мирне, в міру можливостей, перетворення УРСР в українську буржуазну державу. Найбільш визначними співпрацівниками «Назустрічі» є М. Рудницький *, С. Гординський *... і графік Ковжун *. Сьогодні ці недавні радянофіли змагаються у нападках на українську рад[янську] літературу і звеличують у поезії варварство гітлерівської Німеччини.

Маневровим відділом українського фашизму являються колишні члени групи місцевих письменників «Горно», такі як Яран *, Дмитрин * і Сказинський *, що на шляху пролетарської літератури здійснювали диверсійну роботу. Останньою спробою цієї диверсії було видання так званого альманаху групи «Горно» — «Поцейбіч», де під маскою начебто марксизму намагалися провести ворожу ідеологію.

На книжковому ринку відчувається пожвавлення активності українського фашизму. Окрім фантастичних і відповідно спрепарованих «мемуарів» вигнаних із СРСР білогвардійців з'являються час від часу твори, які становлять певний інтерес...

Все це, однак, надзвичайне вбоге якісно і кількісно та є доказом страшенного духовного та ідейного зубожін-

ня того відгалуження міжнародного фашизму, яким є український фашизм.

Зубожіння це знаходить свій, можливо, найбільш яскравий вияв в українській буржуазній драматургії. Кілька жалюгідних, зрештою, театрів не мають в репертуарі жодного хоча б посереднього твору, а єдина либонь спроба в цьому напрямку, яку намагався зробити митрополит Шептицький, що поставив своїм коштом у Великому театрі релігійну п'єсу Лужницького * «Посланець до бога» (так!), скінчилася зовсім не мистецьким скандалом і ганьбою костьольних властей.

Українські реакційні письменники об'єднані в «Товаристві літераторів і публіцистів ім. І. Франка» *. Це товариство виявляє свою громадську діяльність виключно шляхом антирадянського цькування. Ця «робота» об'єднує всіх укр[аїнських] фашистів пера від найбільш яскравих шовіністів до «ліберальних» співпрацівників не менш ліберальних «Сигналів» *.

ЗЕМЕЛЬНИЙ ГОЛОД НА ПІВДЕННО-СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ

У зв'язку з постановою про парцеляцію * 27 тис. га землі вся преса виступила по аграрному питанні. Незалежно від становища різних політичних угруповань всі визнають, що голод, злидні, безробіття, нестача землі — це «дійсна дійсність» села.

Найбільш яскраво земельний голод відчувається на південно-східних землях.

Кілька цифр свідчать про загрозливу ситуацію.

60,5% всіх господарств там — то господарства, що мають менше двох га; 29,8% — від 2 до 5 га. Таким чином, в руках 90% селян знаходиться лише 13% землі.

Навіть «Діло» * змушене визнати, що:

«Земля — то питання «бути чи не бути» для українського народу».

І далі:

«За право на землю для українського селянина підніметься на боротьбу вся українська громадськість, на боротьбу, яку український народ повинен вести за своє фізичне існування».

Парцеляція в таких вузьких розмірах і на таких умовах, які вказані в урядовій постанові, абсолютно не вирішує трагічного становища села.

ПОЛІТИКА «ПОСЛУХУ ТА ПОКЛОНІННЯ»

(надіслане)

Явні невдачі нормалізаційної політики ставить керівництво УНДО в щораз складніше становище. Загальне невдоволення українського суспільства особливо зросло у зв'язку з поновленням колонізаційних планів. Адже гасло колонізації лунає сьогодні в устах польського націоналізму всіх різновидів — від ендеків аж до санації. І навіть ундовський поміщик п. Луцький скаржився в сенаті 14 грудня 1936 року (цитуємо за «Ділом», № 285):

«Але найбільш жахливим є те, що зараз робить міністерство рільництва. Загальновідомим є перенаселення нашого села. Отже, гасло, яке чує сьогодні наш селянин з уст старости і читає в пресі про те, що жодної п'яді землі не можна при парцеляції віддати в руки нашого селянина, який віками працює на тій землі,— гасло це створює умови, що загрожують цілковитою втратою всього, що було нами взаємно досягнено в справі нормалізації».

А за кілька днів до цього «Діло» писало (№ 279) про колонізаційну політику, що саме під час нормалізації «з боку уряду вживаються такі заходи, які спрямовані проти фізичного існування прошарку українського селянства».

Розбіжності, що виникли з цього приводу серед ундовських керівників, призвели до того, що центральний орган партії «Діло» змушений був публічно зняти з себе відповідальність за політику Центрального комітету і представників УНДО в сеймі та сенаті». «Діло» воліє сьогодні не визнавати себе офіційним органом УНДО. Більш того, ходять чутки, начебто українське парламентарне представництво, яке складається з провідних ундовців, повинно бути відокремлене від УНДО для того, щоб звільнити партію від відповідальності перед суспільством за політику в парламентарних колах. Бо завдяки цій політиці

УНДО все більш виразно постає перед суспільством як «партія послуху та поклоніння» (визначення «Діла»). Тому деякі керівники, розчаровані в санаційних опікунах і налякані жалюгідними наслідками нормалізації, вимагають більш опозиційного стилю виступів у парламенті, на мітингах і пресі, щоб підправити захитане довір'я населення до УНДО. Так слід розуміти «бунт» редакції «Діла» і гостріший тон його статей. Так треба розуміти гостріший тон виступів у парламенті та на мітингах. Так треба розуміти голосування проти бюджету міністерства рільництва.

Але тільки так. Бо «бунтівники» виразно заявляють, що вони за політику нормалізації, за співпрацю з санацією. «Діло» в своїй статті від 1.XII 1936 р., в якій відмовляє в послуху Центральному комітетові, спеціально застерегло й підкреслило, що й надалі підтримує нормалізацію, хоча не погоджується схвалити всі конкретні заходи керівництва. Пізніше в тому самому «Ділі» ми читали, що політика нормалізації розрахована на довгі роки,— може, на століття (!).

Така позиція «збунтованих» не відрізняється від позиції парламентарної групи, від імені якої сенатор Луцький висловився в цитованій вже промові:

«Ми не маємо наміру змінювати лінію нашої політики. Політична платформа, яку ми проголошуємо, не може змінюватися кожного дня...»

В довгому переліку заслуг УНДО щодо санації «Діло» згадує, що вже 6 лютого 1935 року в попередньому сеймі тодішній вождь партії д-р Дмитро Левицький:

«З усіма крапками над «і» говорив про спільну платформу співпраці — широку платформу спільної історичної місії на Сході Європи». І саме ця платформа, військовий гітлерівський зміст якої викрив тоді ж із сеймової трибуни представник ППС, стала основою нормалізаційного пакту!

Вона лишилась і лишається надалі спільною платформою всіх керівників УНДО — і тих, хто укладав нормалізаційний пакт, і тих, хто сьогодні намагається зняти з себе відповідальність за скомпрометовану і компрометуючу політику «послуху та поклоніння». Цієї політики «Діло» не засуджувало і не засуджує. Залишається воно і надалі найбільш важливим органом українського гітлеризму. Залишається провісником нашої закордонної політики.

В цих питаннях в керівництві УНДО немає розбіжностей. Немає їх також в принципі між УНДО і конкурентним гітлерівським «Фронтом народної єдності» * пана Паліїва, який в основних політичних питаннях займає ту саму позицію, що й керівництво УНДО.

Гітлерівський, погромно-антисемітський фашизм у внутрішній політиці, гітлерівський хрестовий похід на Схід у зовнішній політиці є програмою пана Паліїва. Всі відгалуження української реакції, і УНДО, і паліївці, і ОУН, поставили всупереч інтересам народу на карту міжнародного фашизму і війни, нерозривно об'єднались із запеклими ворогами свободи народів.

Тому об'єднання демократичних і прогресивних сил в українському суспільстві є національною необхідністю. І тут треба сказати, що керівництво Української соціалістично-радикальної партії не виявляє поки що належного розуміння спільних, головних завдань всієї демократії. Даремно було б шукати в ухваленій 1.XI 1936 року платформі УСРП таких вказівок, як боротьба об'єднаної демократії за політичну свободу і п'ятиумовне виборче право, боротьба з воєнною фашистською загрозою, з антисемітизмом і т. д.

ЛОПНУЛА МИЛЬНА БУЛЬКА

Південно-східна частина Польської держави густо заселена українським народом, що становить найбільш важливу групу національних меншостей.

Та якщо думка воєводств, розташованих вздовж південного кордону, в певній мірі висвітлюється місцевою пресою, представниками органів самоврядування і т. п., Волинь для решти країни є майже білою плямою. Адже не можна вважати авторитетними анемічні виступи «представників» Волині в сеймі або повідомлення кількох напівофіційних газет, згідно з якими все в цій частині держави перебуває в найкращому порядку і систематично покращується.

Але в останній час грізно затріщали основи «держави» Волинського воєводи п. Юзефського.

На протязі декількох років Волинь є піддослідним кроликом п. Юзефського, який хотів при допомозі адміністративних державних органів створити польсько-українську «угоду». Було ліквідовано декілька українських організацій, діяльність інших, легальних, зведена відомими засобами до нуля, зате створено Волинське українське об'єднання (ВУО). ВУО повинно було стати чимось на зразок ББВР * на українському терені. Цією організацією керували призначені «зверху» керівники на чолі з п. Певним, а повинна вона була монополізувати впливи на все місцеве українське суспільство. Це був такий незвичайний і штучний витвір, що вже від самого початку його доля була вирішена. Безнадійно видули цю мильну бульку. Для загалу ВУО було оголошено як єдине українське представництво Волині; в місцевій пресі роїлося від вітальних листів до представників уряду, ухвалюваних одноголосно на з'їздах ВУО від імені «всього українського суспільства». В дійсності, незважаючи на різні «трюки» і золоті

обіцянки, крім невеликих групок, вони не об'єднали навколо себе нікого. Та й ті невеликі об'єднання були скомпрометовані діями, принципово ворожими для ВУО, про що свідчать різні судові процеси (напр[иклад], останній процес ВУО в Рівному).

Аж нарешті мильна булька лопнула.

Надаємо слово «Польсько-українському бюлетеню» *, який не можна запідозрити в негативному відношенні до санаційної системи. Пан С. Г. в № 49 «П-у. б.» в статті під заголовком «Кінець однієї кар'єри» пише:

«Незважаючи на виняткові умови, в яких (Певний) міг виконувати свою політичну роботу, він не зумів завоювати симпатії українського населення Волині... В результаті після багатьох років загальновизнано, що ВУО під його (Певного) керівництвом не знайшло підтримки на місці, що українська маса пішла за революційними течіями, а найбільш активні діячі перейшли в підпілля. В колах української інтелігенції на Волині запанувала апатія... Розпочались чвари в середовищі самого ВУО. (Певний) був виключений з партії, яку сам уособлював.

Таким чином скінчилася гучна в свій час кар'єра творця і довголітнього керівника української «угоди» на Волині. Падіння п. Певного в очах громадськості Волині (без сумніву) знаменує важливі політичні зміни в поміркованому українському таборі на Волині, адже правильно це чи ні, але з іменем п. Певного була пов'язана для громадської думки Волині дотеперішня специфічна політична тактика...

Це ні в чому не міняє факту завершення «епопеї Певного» на Волині. Еволюція, яка зараз відбувається в українському поміркованому таборі на Волині, об'єднаному в ВУО, дає найкращі підтвердження ненадійності основ угоди... Всім тим спробам (Певного) укласти «угоду» не вистачало органічної основи і солідної перспективної постановки питання в усій повноті».

Стаття закінчується словами: «...з усією певністю можемо сказати, що чим швидше зникнуть сліди псевдоугоди і відійдуть її псевдокерівники, тим більше і швидше будемо мати відчутні наслідки нормалізації польсько-українського життя в Польській державі».

Здавалося, що справа вирішена, тим часом в № 25 «Української ниви», органу ВУО, читаємо в статті під заголовком «Політика сильних нервів», що після усунення

п. Певного більших тактичних та ідейних змін нема чого сподіватися: організація ця повинна і надалі представляти українську громадськість на Волині.

Невідомо, чи таку позицію слід віднести на рахунок наївності творців нещасної «угоди». Бо час нарешті зрозуміти, що будь-яке тривале порозуміння між польською буржуазією, поміщиками і теперішнім державним апаратом — та українським народом є неможливе. Справжня угода може бути досягнена лише при зміні сучасної системи на демократичній основі, між рівними і вільними в своїх правах працюючими верствами обох народів.

Луцьк, у січні.

СПІЛЬНА ДОРОГА

Банкротство нормалізаційної політики змусило керівництво УНДО дещо змінити тактику. Робилося це не без внутрішнього конфлікту, що проявилося, наприклад, у виступі «Діла» з деякими застереженнями щодо дотеперішньої політики УНДО. Одночасно в сеймі та в сенаті деякі провідні ундівці заговорили більш серйозно, змальовуючи в темних барвах суспільно-політичну дійсність на землях південно-східних воєводств та становище українського народу в польській державі. Особливо підкреслили вони те, що енергійний протест в українському суспільстві викликає земельна колонізація, поновлена міністром Понятовським *, як частина парцеляційної акції, що зараз проводиться замість демократичної аграрної реформи. Тому посли і сенатори УНДО голосували проти бюджету Міністерства рільництва, заявляючи при цьому, що й надалі лишаються на позиціях нормалізації, в підтвердження чого вони голосували за бюджети інших міністерств.

Але ні в парламентарній діяльності УНДО, ні в ундівській пресі, крім підвищеного тону, дотепер не видно жодних ознак, які б вказували на який-небудь принциповий поворот у внутрішній і зовнішній політиці керівників цієї партії. Без сумніву, керівні кола УНДО не задоволені з результатів нормалізаційної політики. Результати ці, що зрозуміло кожному, роблять неможливим продовження відомої політики «послуху та поклоніння». Українське суспільство бачить і аналізує. Обманювати його щораз важче. Отож неважко зрозуміти, що останні зміни ундівської тактики в межах існуючої системи і на грунті дальшої «нормалізаційної» співпраці з санацією продиктовані у великій мірі труднощами, з якими УНДО зустрічається в своєму

суспільстві, а не справжньою турботою про інтереси українського населення. Якщо б ця турбота перемогла в керівництві УНДО, воно було б змушене перейти до принципової опозиції. Вкажемо на ставлення в с і є ї ундовської верхівки до боротьби демократичного табору, яка відбувається в державі, за зміну системи врядування. Ніде керівники УНДО, ані їхня партійна преса (не виключаючи «незалежного» в даний момент «Діла») не виступили за ліквідацію системи і відновлення політичної свободи, за демократію, яка потрібна так само українському народові, як і народним масам всієї Польщі. Відсутність демократії завдає шкоди не тільки суспільно-політичним і культурним інтересам польського народу, а також українським національним інтересам, які при сучасній системі не мають жодного захисту — це відкрито вже стверджують посли і публіцисти УНДО. Однак вони спазматично тримаються цієї системи і — незважаючи на образи та загострену критику — запевнюють її підтримку і надалі.

Керівництво УНДО всупереч інтересам і поглядам українського суспільства, всупереч побажанням великої частини своїх членів і прихильників — і далі плентається під прапором фашизму. У зовнішній політиці ундовська преса послідовно продовжує лінію Гітлера, Муссоліні, Франко та їх поплічників. Закоренілі вороги свободи і гнобителі слабих народів далі виступають як найбільш відповідні союзники української національної політики. Політика загарбання Абіссінії, вторгнення в Іспанію, підкорення басків і каталонців повинна бути корисною для української національної справи! Українським національним ідеалом повинно бути загарбання України зарубіжними імперіалістами!

Проте в українському національному таборі — в УНДО і поза ним — є люди, які розуміють (якщо не віддавна, то від останніх розчарувань...), що дорога фашизму не є дорогою для українського народу. Що це дорога його ворогів. Український народ має спільну дорогу з усією демократією, і її стремління є його стремліннями. Офіційне керівництво УНДО не пішло навіть так далеко, як демократично-міщанська стихія в єврейському суспільстві, які вимагають тепер, щоби єврейські посли зреклися мандатів до наперед визначеного «сейму». Але чесні люди і групи в українському національному таборі вже розуміють, що антидемократична позиція є одночасно позицією антипат-

ріотичною. Вони розуміють, що внутрішній і зовнішній гітлеризм рівнозначний смерті для українського народу. Що майбутнє українського народу полягає в братньому союзі з демократією інших народів, насамперед польського.

Без сумніву, польська демократія мала не один гріх перед національними меншостями — тоді, коли користувалась великим впливом у вирішенні державних справ. Гріхи ті суворо над нею помстилися. Старе не повернеться. Польська демократія з усією відвертістю заявляє, що не думає повертатись до передтравневої системи, за якою аж ніяк не тужить український народ. Польська демократія не повторить гріхів колонізації, двомовності, відмови заснування українського університету — гріхів, внаслідок яких сьогодні виникає лемківський буквар, фабрикується гуцульський «народ» та «шляхта» на Прикарпатті. Демократичні сили в українському суспільстві, зрозуміло, хочуть одержати вичерпну відповідь на всі питання, які хвилюють українців. Таку відповідь повинен одержати український народ від польської демократії. З другого боку, обов'язком чесних сил в українському національному таборі є підтримка демократичної боротьби за політичну свободу в усій державі, за розпуск теперішнього сейму, за нові справедливі вибори на основі демократичної виборчої системи. А також — підтримка мирних спроб польської демократії, що для українців означає нещадну боротьбу з воєнно-інтервенційною гітлерівською агентурою (чи п е т л ю р о-гітлерівською), прихованою в керівних колах реакційних партій та в редакціях фашистських газет.

Майбутнє українців у Польщі тісно пов'язане з перемогою демократії.

Os — cz.

ТВОРЧИЙ ПОРИВ

— Не журися, Фримо, все ще буде гаразд!

Але Фрима мусила журитися: така була її вдача. Вона з журби навіть посуд забувала помити, і весь день в неї нестерпно боліла голова.

Коли Герцель Шехтер вертався увечері додому, його дружина і синок вже спали. Помітивши щільно затулені вікна, він ще раз заходив у передню і старанно перевіряв замок своєї власної конструкції. Хоч ходив навшпиньки, кроки його будили Фриму. В її заволочених слізьми очах було німе запитання.

— Не журися, Фримо,— повторював свою пісеньку.— Не знайшов сьогодні нічого — знайду завтра. На сьогоднішньому дні історія мого життя не кінчається.

А потім запитував:

— Знову хтось у кухні ночує?

— Егеж. Там маєш хліб і огірки, тільки дивись — не збуди його! Три ночі не спав бідолаха.

— Є ще хліб і огірки! І не сором тобі плакати, Фримо?

Герцель йшов у кухню, нишпорив по горшках, а коли вже збирався виходити, з-під перини виринала вся в пір'ї голова підпільника.

— Хочете попоїсти, невідомий товаришу? Чим хата багата...

— Спасибі, я вже повечеряв,— відповідав, широко позіхаючи, підпільник. Тоді господар квартири вмощувався на краю ліжка, жував огірок і запитував гостя — тридцять п'ятого вже з тих, що їх у себе переховував, чи скоро буде революція. На це діставав відповідь, що все залежить від об'єктивних умов. Потім Герцель вертався до кімнати, виймав із-за шафи великий рулон паперу, висипав з кишені на стіл залишки тютюну і брався за роботу.

Тільки тепер, коли все навколо спало, душа мрійника розправляла вітрила. З ліній, що їх обережно і вдумливо

виводила на папері рука Герцеля, поступово виростали найновіші Герцелевої конструкції дирижаблі, літаки, танки. Очі його пекло, голову хилило до сну, але Герцель не здавався. З упертістю фанатика він втілював у форму ідеї, народжені в його невтомному мозку безсонними ночами. Як починало благословлятися на світ, Герцель рисував на готовому проекті малу п'ятикутну зірку, старанно обв'язував рулон шнурком, ховав його за шафою, а потім засипав коротким і тривожним сном.

Герцель Шехтер мав ще одну слабість — сина. Діставши згодом посаду помічника бухгалтера в якомусь невеличкому підприємстві, він насамперед подумав про свого Сюню, що його невідомо чому назвали люди Ієронімом. Ієронім мав 11 років, і треба було віддати його до гімназії. Крім того, він дуже любив музику.

— Завтра куплю тобі скрипку, а за тиждень запишу тебе до гімназії,— сказав Герцель синові.— Дешева це буде скрипка, і я не знаю, чи вона за місяць-два зовсім не розлетиться, як не знаю, чи до того часу не виженуть тебе з гімназії за невнесення плати. Але чого нам журитися, що буде за два місяці? Ого-го, до того часу!..

І другого дня увечері Ієронім водив уже смичком по струнах. А коли на валах позолотіли каштани, Герцель, проходжуючись з сином по ринку, зупинився перед одним старим будинком і вказуючи пальцем на венеціанського лева, що з книжкою в лапі закам'янів над брамою, сказав:

— Прочитай, Ієроніме, що в цій левиній книзі написано!

— Пакс тібі, Марце, евангеліста меус. Діксіт[1]. 1600,— прочитав жваво хлопець. Та Герцель хотів, щоб і прохожі знали, як чудово читає його син по-латинськи.

— Я не чую, повтори ще раз, але голосно!

Ієронім повторив другий раз і третій.

— Чудово, так чудово, що не можна краще! — вигукнув із задоволенням Герцель.— Куплю тобі за це шоколадку!

Та в дверях крамниці він пригадав, що кишені його порожні.

— Ні, не куплю тобі шоколадку,— сказав флегматично.— Шоколад замулює дітям шлунок.

Минали тижні, місяці і щораз менше було в житті

---

[1] Мир тобі, Марку, мій евангелісте. Сказав *(лат.)*.— *Ред.*

Герцеля таких картин сімейного щастя. Фрима журилася чим далі більше, а коли підприємство, де працював Герцель, збанкротувало і Ієронім перестав вчитися в гімназії, вона розхворілася не на жарти.

— Я вмираю...— прошепотіла вона.— Хто вам, нещасним, варитиме тепер їжу?

Ієронім почав хлипати, а Герцель твердо сказав:

— Ти не вмреш, Фримо, бо ще не варто вмирати, бо чує моє серце, що буде скоро велика переміна.

— Ой, Герцлику, коби здорове було твоє серце! Але ти уже не раз був кепським пророком...

Проте на цей раз Герцель був непоганим пророком. Двадцять другого вересня 1939 року він прийшов до пивниці, де не зовсім ще здорова ховалася від бомб його дружина, і урочисто сказав:

— Вставай, жінко, і йди за мною!

До пізнього вечора стояли Шехтери на вулиці, і Герцель оком знавця оглядав могутні танки, бронемашини, гармати.

Як тільки газети сповістили, що пошта знову почала працювати, Герцель запакував свої проекти і послав їх до самої Москви. Відповідь прийшла, коли Герцель працював уже в «Хімпромі».

«Ми грунтовно обстежили ваші цікаві, глибоко продумані проекти. Повідомляємо вас, що пропоновані вами удосконалення вже раніше застосовані в нашій промисловості. Радимо Вам працювати далі, підвищувати водночас вашу кваліфікацію; це дасть вам можливість домогтися великих успіхів на благо нашої соціалістичної Батьківщини».

Коли цього листа прочитала Фрима, вона коротко сказала:

— Я хочу, щоб ти був інженером, Герцель. Запишу тебе до інституту.

І записала Герцеля до інституту. Щодня в полудень вона дає своїм «хлопцям» по здоровенному шматку хліба з маслом і веде їх до школи. Сина ближче, чоловіка трохи далі. Правда, Герцель відчуває, що від роботи на підприємстві і в інституті йому інколи голова ходором ходить, але це йому нітрохи не перешкоджає сидіти по ночах над проектами.

Одної такої ночі він збудив Фриму:

— Ти знаєш, що таке анілінні фарби? — спитав.

— Знаю, Герцель, як знаю і те, що від цього твого питання у мене завтра цілий день голова болітиме.

— Отож ні, не болітиме! Віднині, Фримо, анілінна фарба не шкодитиме більше людському здоров'ю.

Фрима швидко закліпала віями. Вона тепер починала розуміти.

— Винахід, Герцлику? — плеснула в долоні.

— Винахід, Фримо!..

Цієї ночі Герцель не сидів уже більше над паперами, а вранці він мав довгу розмову з директором «Хімпрому».

— Це ідея! — буркотів потім під носом директор Рабей.— Досі від цієї роботи люди кашляли, панімаєш ти, сохнули і, кат знає, що творилося в їх легенях. А тепер, панімаєш ти, зробимо один бункер по проекту Шехтера, потім другий, п'ятий, шостий, сьомий, і повітря, панімаєш ти, буде у нас чисте, як у лісі, й одна людина замість пакувати за зміну 1 500 торбинок фарби, пакуватиме їх тисяч десять чи дванадцять. От, молодець, Шехтер, панімаєш ти!..

За кілька днів перший бункер був готовий. Прийшла комісія, і почалася проба. Швидко, щораз швидше викидав апарат запаковану вже фарбу. Щоб вона не зліплювалася на стінках бункера, Герцель придумав залізні кігті. Один рух робітниці і кігті стирають залишки фарби. Не могли надивуватися інженери Шехтеровій зручності, і, зійшовшись після проби в кабінеті директора, вирішили написати про Шехтера до уряду.

— Правильно! — підтвердив палко директор.— Винахід має всесоюзне значення. Ай да молодець Шехтер, панімаєш ти!..

Як не повільно повзуть по пошті листи, але звістка про винахід Герцеля не сьогодні-завтра дійде до Москви і Києва, і там також розумні люди скажуть:

— Ай да молодець Шехтер!

Та Герцель не має тепер часу про це думати. Повечерявши, він виймає з шафи рулон, розгортає його і весь поринає в свої творчі мислі, які породять незабаром новий винахід. Який — про це навіть Фрима не знає. Вона, щоб не перешкодити чоловікові, вдає, що спить, а Ієронім стоїть перед пюпітром і вивчає гами Шрадіка.

— Заграй ще раз гаму ре-мінор! — просить Герцель, який не менше від сина любить музику.— Ця гама дуже мелодійна, і мені при ній так чудово працювати...

БАГРЯНІ ЗОРІ

Розкотистим гомоном покотився по горах гудок ворохтенського поїзду.

— Нарешті! — пробурмотів з задоволенням стельмах Павловський, якому давно вже не спалося. Він підвівся, збудив дружину Тетяну, а потім став посеред хати і скомандував:

— Едуард! Альфред! Казімір! Збігнєв! Ізабела!.. Ауф [1]!!!

Ще не відгули гучні слова батька, як мертвецьки тиха досі хата край села нараз ожила, заворушилася. З-під ковдр почали виплигувати стельмахові діти. Вдягаються ще спросоння мовчки.

Першим, як і належить, виходить з хати найстарший син Едуард, сімнадцятирічний юнак у залізничному кашкеті, за ним на один рік молодший Альфред, а потім дрібота: Казімір, Збігнєв та прекрасна Ізабела, що має дев'ять років і негаданої краси голосочок. Діти швидкими кроками сходять по скрипучому сніжку до Пруту, а там уже розходяться — Едуард і Альфред на роботу, молодші — до школи.

Поснідавши, батько Павловський годує кролів, закурює люльку, а коли трохи розвиднюється, йде до невеличкої повітки, що її він називає майстернею. Чого там тільки немає! І радіоапарат конструкції Едуарда, і динамомашина роботи Альфреда. Під одною стіною стоїть декілька незакінчених коліс до воза, бо батько Павловський не лише стельмах. Він, крім того, колодій, прекрасний бондар. Але ось уже скоро рік, як стельмах лише в виняткових випадках приймає замовлення на колеса і бочки. Його приваблює тепер інша робота.

---

[1] Вставайте *(нім.).— Ред.*

На столярському верстаті лежить великий сувій червоного ситцю, в кутку виблискує скрутень металевих прутів. Змірявши уважно, Павловський відтинає кусок ситцю, потім довго і вдумливо маніпулює над ним ножицями, поки не вирізьбить чогось, що натягує на прути, дасть чудову п'ятикутну зорю завбільшки в тринадцятирічного Казіміра або й ще більшу. За день-два майстер любовно викінчить її і понесе, повісить, де треба, високо над входом; Альфред устаткує всередині багатовольтну лампу, і горітиме вночі більшовицька зоря — світило великого людського щастя — на здоров'я і радощі всієї Гуцулії.

Чимало зірок розвісив уже Павловський вздовж берегів буркітливого Пруту. На будинках парткомів, виконкомів, сільрад, клубів — скрізь рука старого стельмаха з Яремчі запалює променисті багряні вогні.

Павловський гордий за це діло своїх рук, але не менше гордий і за дітей своїх. Особливо любо йому слухати хороше слово про старшого сина — комсомольця Едуарда. Едуард, який ще півтора року тому замітав контору власника керамічної фабрики, тепер черговий по станції Яремча. Ходить собі в червоному кашкетику по перону яремчанського вокзалу, подзвонює телефонами і дає накази машиністам.

До речі, при згадуванні того фабриканта стельмах сердито спльовує. Якось раз за місяць перед війною покликав він до себе старого:

— Хоч ви й поляк, пане Павловський, а мушу вам сказати — на біса вам було, дідоводові, аж п'ятеро дітей. Грунту у вас стільки, що качка в п'ять хвилин навколо його оббіжить та ще й води напитися встигне, самим у рот нічого взяти, а тут тобі на: висипали п'ятеро, як з міха! Нікому не потрібні вони, ваші діти, ось що я вам скажу! А того свого найстаршого напоумте, щоб тихо мені сидів, бо й цих двадцяти злотих у місяць він не вартий!

Старий зблід.

— Мої діти потрібні. Вони все вміють.

— Знаю, що вони можуть уміти, краще й не казати!..— зареготався пан директор.

Що далі між ними було — невідомо, бо ні фабрикант, ні стельмах не обмовились про це ні словом, але того ж таки ще дня Едуарда звільнили з роботи.

І щиру правду сказав Павловський директорові: його діти все вміють. Едуард, який за Польщі з залізницею не

мав нічого спільного, після тритижневої підготовки здав екзамен на чергового по станції, і тепер він ударник транспорту. Він же невідомо де, коли і як вивчив складне кравецьке ремесло, і немає в сім'ї Павловських ні одного костюму, ні одної шапки, яких не шили б руки чорнявого Едуарда.

Якщо мова йде про Альфреда, то він і електромеханік, і бондар, і стельмах, і керамик. Око тішать розставлені на комоді і вікнах олені, слони, мавпи його виробництва.

Любо вам глянути і на квіти, майстерно повирізувані ним з барвистого паперу. Але не до таких витребеньків тепер Альфредові. За тиждень-за два він до Львова поїде, поступить на роботу в паровозовагоноремонтний, а там, дивись, за кілька років Альфред Павловський інженером буде. Казімір — той столяр і механік. По ночах йому срібні гудзики учня ремісничої школи сняться. Наймолодші — Збігнєв та Ізабела — хороші учні, а ще кращі музиканти.

Вечір. Діти з батьком майструють, а мати Тетяна варить вечерю. Скрипнули двері, і ввійшов старий друг Павловських — стрілочник Сємаш. Вуси його іскряться інеєм, а через плече висить гармонія.

— Сто лят, сто лят, нєх жиє — жиє нам! — хором вітають діти жартуна-стрілочника, відомого тим, що й під час служби не розлучається з гармонією. Йде собі вздовж шляху на нічний обхід, очі його пильно стежать за рейками, а руки виводять пісню за піснею. Не одного вже навчив грати Сємаш, кращий баяніст у долині Пруту, особливо тепер, у цей хороший час, коли, здається, й саме життя пісень співає.

Тямкими учнями стрілочника були старші стельмахові сини. Тим-то вони як на команду знімають з стіни нові гармонії, сідають разом з гостем у півколо — і попливли по хаті тоскні звуки куяв'яка. Ізабела, взявшись у боки, плавною ходою виходить на середину хати і дзвінким альтом співає про Ясся, що загубив свою власну долю. Раптом меланхолійний куяв'як обривається, і йому на зміну вдаряє в шибки хвацька козача пісня:

Як знову засурмлять похідніі горни —
Провісники грізних атак,—
У нічку тривожну, у нічоньку чорну
Коня осідлає козак.

— Гей-гей!..— виводить як дзвіночок Ізабела, відкинувши назад біляву головку. І ніхто в цю хвилину не повірив би, що Прут тече так далеко від Дону.

Гостя проводжає за ворота сам батько Павловський.

— Дивіться, Петре, як роззорілося небо,— каже стрілочник.— Кра-со-та!..

Павловський, подумавши, відповідає:

— Так, тільки мої зорі... гріють тепліше.

СКАРБИ

«Скарби, закопані в землі, горят голубов полумінев. Їк їкий щісливий уздрит їх, то треба застромити ніж у землю на тім місці, де стоїт. Та аби було їк далеко, той вогонь буде горіти, аж доки тот прийде, що ніж застромив; тогди вогонь загасне, і він скарби забере».

Таке здавен-давна розповідали люди Гуцульщини, йшла про це чутка й по Березові Нижньому. Не раз, серед темної ночі, йде, бувало, легінь під Няджинську кручу, через буковий, а потім через смерековий ліс. Трохи не до самого світанку водить його дебрями Щезби, серце стискає страхом, калічить терниною ноги, аж кров на них обкипає. Довгі години мацають легеневі очі по чорних челюстях, роззявленої під стромовиною печери. Та даремно. Голубе полум'я не спалахнуло, не блимнуло в темряві ще ні разу.

Немилосердна була ця земля для березунів. Як світ світом, ніхто не пам'ятав, щоб та крихітка кукурудзи на облазах нагодувала й одягнула село. Левадами ж і полонинами володіли дуки.

Нелегка справа була з дуками. Не здолав їх Довбуш, не зруйнував вогонь, що жер на царинках їхнє сіно, не застрахали їх нічні постріли в вікна. Запанібрата вони були з коломийським старостою, трохи не «на каравул» ставали перед ними жандарми. Низько мусила гнути спину горда березівська біднота перед таким Штефаном Товстюком, на півмилі кричати йому «Слава Йсу!». Його ж бо були полонини, його, головним чином, ліси, його млини, на його полі росла найкраща кукурудза. Коли ж забаглося комусь з голоти втікати від голоду «за велику воду», тільки Штефан ладен був позичити сто доларів на дорогу, з річним процентом по двадцять—тридцять доларів... А знали його над Прутом, знали над Чорним Черемо-

шем і над Білим. Знали скрізь, де ненаситна Штефанова душа запустила свої липкі щупальця.

І мандрували березуни світ за очі, покидали своє, красивіше, ніж писанка, село, шукаючи в далеких землях «голубого полум'я». Де тільки не шукали вони його! В румунських і чешських лісах, на ланах німецьких юнкерів, в канадських копальнях нікелю, в детройтських автозаводах. За песі гроші продавали свої богатирські сили, десятками років не бачили своїх дітей і дружин, а коли поверталися, нарешті, на батьківщину, привозили з собою сивину, жменьку доларів, зашитих під кишенею, і ревматизм або сухоти.

Та закінчилась історія старого Березова. Нова його доба почалася в ті дні, коли березуни сп'яніли від радості. Як тільки в селі з'явилися перші червоноармійські частини, люди вибігали з хат, обіймали бійців, припрошували, трохи не силоміць садовили за стіл, від щирого серця вгощали. Гриміли день і ніч скрипки і цимбали, здавалося, що в кожній березівській хаті справляли весілля. Схвильовані водили бійців вулицями і показували:

— Та висока хата посеред села ніби шопою була колись, що валилась додолу. Папи соколнею її називали, дітей наших у ній польської віри вчили. А що та шопа валилась додолу, то й пустили її з димом, а потім на нас сказали, нібито ми таке зробили. І дав бефель[1] пан старостий, щоби село за кару дурно матеріал дало, звезло камінь і само поставило нову соколню, але вже на два поверхи зависоку. Сміялисі пани з нас, посміємосі й ми з них теперки.

Визволена земля вимагала господарів, тож усе, що жило, старе й мале, взялося притьмом за роботу. Зібрали кукурудзу, картоплю, скосили й поклали в копиці отаву швидко і старанніше, ніж це бувало досі. Кожного місяця в районному зведенні про Березів Нижній чорним по білому стояло, що це село славних, чудесних людей виконує з честю всі свої обов'язки перед державою.

В обох березівських школах діти навчаються вже по-українськи. Протягом короткого часу кількість школярів зросла з 120 до 450. Поза школою залишилось одне тільки хлоп'я, та й то через хворобу. Перестали скорботно зітхати безробітні сільські інтелігенти. Де було 3 вчителі,

---

[1] Наказ *(нім.)*.— *Ред.*

там сьогодні 12. Роботи, захоплюючої роботи в усіх по вуха. Селянська молодь зайнята державними справами. Вчиться керувати державою Геня Геник *, така собі проста дівчина. Її подруга Марійка Косій *, з глухого кута під Кичерою, засідає в сільраді.

Гриць Негрич побував уже на трьох континентах, але щастя ніде не знайшов. Треба було повертатись додому. Довго ходив по своєму гектару землі, щось думав, щось бурмотів під ніс, потім вирішив посадити перед хатою грецькі горіхи. Минув рік, і бачить Гриць: його горіхи пнуться вгору на славу. Тоді посадив їх більше, в гірших місцях, і знов — з таким же успіхом. Не витримав на радощах Негрич і взявся... за виноград. Через деякий час з виноградної лози звисали важкі китиці ягід, що полискувалися на сонці великими залотистими перлами. Знизували люди плечима: чудний Негрич. Ще горіхи — так, але виноград? У горах?

А от Антось Геник *, секретар сільради, то він не називає Гриця чудним. Проходячи в сонячний день селом, він раз у раз поглядає на Рунок *. І в уяві його — суцільний ліс виноградників, що біжать все вгору і вгору, далеко аж до хати Верхових, які живуть собі за 700 метрів над рівнем моря.

З своїми думками секретар ознайомив інструктора райземвідділу Больбота. Той пішов, подивився і сказав:

— Хороша твоя думка, Антосику. В цій горі дійсно закопані скарби.

А втім, не тільки про ці скарби знає інструктор. На південному краю села є глина — прекрасний матеріал на цеглу. Трохи оддалік земля ховає вапняки, а на Петрятині, під лісом, чорніє в глибоких ямах — всуміш з водою — нафта. Коли кинути зором далі, на південь, на високих верхах зеленіють полонини, гірські луки — чудова паша для тисяч і тисяч племінних овець.

Про свої спостереження інструктор розповідає людям. І сняться березунам їхні безмірні багатства, про які вони досі анічогісінько не знали: від хати до хати, від серця до серця мандрує тихою ходою хвилююче слово: колгосп.

Слово це знайоме й глитаєві Миколі Арсеничу. Було в нього 60 моргів, а це немалий шмат, з яким треба було тепер конче щось зробити. І Микола вирішив роздати частину землі, за всяку ціну піддобрити голоту. Меткий, рухливий Арсенич скоро виринув у Яблуневі, закрутив-

ся коло молочарства і не доглянули в районі, куди націлюється вовк в овечій шкурі. А наслідок? Коли в Березові Нижньому виникла ініціативна група по створенню колгоспу, люди ахнули від дива: на чолі групи опинився глитай Микола Арсенич. Він же одним з перших написав заяву про вступ до колгоспу. Але подав заяву до артілі лише від свого імені, в дружини ж бо, мовляв, своя думка та й поле своє. На те ж закон навіть є... Точнісінько так само зробив Кубік.

Минув тиждень відколи виникла ініціативна група... Рунок почало зігрівати березневе сонце — минуло повних сім тижнів. І чим ближче ставало до весни, тим меншало розмов у селі про колгосп. Не вірить біднота «колгоспникові»-глитаю. А йому також не до колгоспних справ. І скоро Арсенич забув навіть, хто є членом групи, хто подав заяву. Нічого йому турбуватися такими дрібницями, тим більше, що не турбуються ними і районні керівники. Адже за весь той час Яблунівський райком КП(б)У і пальцем не поворухнув, щоб ознайомити селян з статутом сільськогосподарської артілі. Та й як же вони могли зробити це, коли навіть деякі комуністи з райкому не розуміються в колгоспних справах. Приїхала із Львова бригада письменників, заходить до третього секретаря райпарткому:

— Який мінімум заяв необхідний для створення колгоспу? — запитують письменники.

— Сто! — відповідає самовпевнено секретар, але зараз же додає трохи тихіше:

— П'ятдесят...

Кабінет першого секретаря Яблунівського райпарткому — тов. Криші.

— Селяни не знають структури артілі,— каже один з письменників.— Нема у вас у районі хоч би одного екземпляра статуту?

Хвилина напруженої мовчанки.

— Та десь повинен бути...— відповідає згодом секретар і ніби шукає чогось очима на столі.

Село хоче жити по-новому, по-соціалістичному, воно вимагає справжнього, більшовицького керівництва, яке б допомогло селянам вийти з кола дрібних, одноосібних інтересів, одноосібної нужди на широкий шлях заможності і культури. Керівники району повинні позбутися шкідливої безтурботності і допомогти людям швидше взяти скарби, чудово осяяні сонцем Радянської Конституції.

ГОРОД ПРОБУЖДАЮЩИХСЯ ЛЬВОВ

Кто-то когда-то назвал Львов городом каменных задумавшихся львов. Они — львы эти — стоят на страже перед входом в ратушу. Каменные львы оберегают чистоту старинных львовских колодцев, они глядят на вас и с герба самого города. Один из них, искалеченный, одинокий и покинутый, белеет на лужайке Высокого Замка, как немой свидетель времен и событий, давным-давно свершившихся, как немая жалоба на всех тех, кто в продолжение столетий нес солнечному городу только смерть и разрушение.

Бытует среди жителей Львова легенда о том, что в грозную годину, в час, когда сердце народа переполняется сверх меры гневом и обидой за все переживаемые оскорбления, каменные львы оживают. Они стряхивают тогда седину со своих грив, сходят с постамента и бегут по сонным улицам, наполняя их потрясающим ревом. Тогда побледневшие люди просыпаются от сна, зажигают огни и выходят на улицы. В этот час над городом, опережаемая стаей серебристых голубей, парит в голубой высоте невидимая боевая слава.

2 июня 1902 года она впервые за долгие годы явилась над многострадальным Львовом. В то историческое июньское утро Стрелецкую площадь заполнили тысячи строительных рабочих. Они пришли вместе со своими женами и детьми. Немало дней уже продолжалась забастовка и не было видно конца голоду и тревожному ожиданию. Выступали ораторы, рабочие нескладно пели песни, впервые принесенные тогда с востока и запада в наш край ветром-буревестником классовых боев.

Вдруг с Подвальной улицы послышался цокот конских копыт. Толпа стихла. Где-то позади вырос комиссар полиции. У него было высокое кепи и немецкая фамилия —

Венцель. Комиссар выкрикнул что-то раз и вторично и после этого поднял руку. Это был сигнал: в атаку! Заблестели гусарские сабли, эскадрон с разгона врезался в застывшую от ужаса толпу. Как буря, промчались гусары, оставляя за собой лужи человеческой крови. А когда собрались вторично атаковать площадь, снова увидели перед собой плотную стену толпы, только не перепуганной уже, а грозной, настороженной, готовой к бою.

Четырежды промчались гусары карьером по Стрелецкой площади, от их сабель, под копытами их лошадей гибли забастовщики, их жены и дети. Но всякий раз навстречу пьяным от запаха крови мадьярам летели камни. Один раненый гусар упал с коня, за ним второй, третий. Чьи-то руки схватили оставленное оружие, прозвучали выстрелы, в боковых закоулках быстро росли баррикады.

Через несколько дней забастовка во Львове была выиграна. Была выиграна на баррикадах, в кровавых боях с цисарскими солдатами.

История вознаградила за нее Львов великим сентябрем 1939 года.

Красное знамя, бывшее до сих пор символом борьбы, страдания и крови, стало гордо развеваться на башне львовской ратуши, как провозвестник новой эпохи в жизни народа, для которого уже 700 лет слово «свобода» было только «запрещенной песней». Несмотря на то, что короткой была эта первая весна Западной Украины, жизнь, так пышно расцветшая за 21 месяц Советской власти, пустила настолько глубокие корни в землю Галиции и Волыни, что нет силы, способной их вырвать,— разве что с живым, трепечущим сердцем народа.

В последний день июня 1941 года первые немецкие танки въехали через Яновскую заставу в пылающий, искалеченный бомбами и снарядами Львов. На опустевших улицах лежали трупы мирных жителей, жертвы жестокого обстрела города немцами. Не прошло и дня после появления первого гитлеровского солдата на Марийской площади, как тысячи львовских семейств оплакивали уже своих близких, замученных и растерзанных оккупантами. Разнузданным террором, диким дебоширством эсэсовские держиморды «очищали» почву для «их» Львова, для Львова рейхсгубернаторов, штурмгрупенфюреров, гегаймратов, для Львова концлагерей, казарм и публичных домов. Лучшие люди рабочего Львова, те, кто в период советской

власти осуществлял самые смелые думы первых храбрых с баррикад 1902 года, расплачивались теперь своей жизнью за верность отцовским заветам. Кровавый мрак объял этот город солнца и песен, город легенды о каменных львах, способных зажигать людские сердца священным огнем бунтарства.

Через некоторое время по приказу Гитлера Восточную Галицию присоединили к польскому генерал-губернаторству. Вскоре во Львов приехал из Кракова «сам» генерал-губернатор Франк. Приветствовала его кучка желто-блакитных изменников, которых гестапо выволокло из помойки истории. Но в их услужливой улыбке Франк не нашел уже радости. Эти люди предвидели, что не заплатит им немец за их измену, что, использовав их на подлейшей из подлых службишке, он без церемоний выбросит омерзительную дребедень за борт, как лишний балласт. Им пришлось недолго ждать.

«Восточная Галиция была когда-то австрийской провинцией, теперь она во что бы то ни стало должна стать немецкой!» — с такой директивой приехал во Львов гитлеровский вице-губернатор Ляш. Прусский, подкованный железом, сапог Ляша давил, как карточные домики, школу за школой, библиотеку за библиотекой, музей за музеем. Никакой Украины, никакой культуры — ни украинской, ни польской! «Львов в кратчайший срок должен стать подлинным немецким городом!». Украинские и польские средние школы ликвидированы. Вместо них были открыты немецкие.

Одновременно вице-губернатор взялся и за улицы. Табличкн с украинскими названиями выбросил, на их место повесил немецкие.

Запылали в кострах вышвырнутые из библиотек книги. Отныне только немецкие книжные магазины имеют право обслуживать население города Львова. Театр оперы и балета — эту гордость Львова — прусские свиньи превратили в балаган с репертуаром на уголовные темы.

Немчура наполнила улицы украинского Львова. Они всюду: немец на должности бургомистра, немец на должности ректора политехнического института, немцы в учреждениях, только немцы в полиции. Немцы забрали для себя лучшие львовские дома. Самый большой и наиболее здоровый район Львова — Красноармейский — также предназначается только для них. Всех украинцев, поля-

ков и евреев оттуда без церемонии выселили. Кого — в полуразрушенные домики Замарстинова, кого — на каторжные работы в Германию, а кого — просто на кладбище.

Население Львова пухнет с голода? Пусть пухнет, пусть погибает, от этого Львов быстрее станет подлинно немецким. Кто-то позволяет себе недоуменно подымать брови? В концлагерь его, туда, где за короткое время гитлеровский хам сумел сгноить писателя и профессора Львовского университета, одного из выдающихся представителей польской и мировой культуры Тадеуша Бой-Желенского. Кто-то осмеливается говорить «довольно?» Его горло навсегда захлестнет петля виселицы во дворе тюрьмы святой Бригиды...

Со дня события на Стрелецкой площади прошло ровно 40 лет. В продолжение этих лет на площади каждое утро появлялась стайка голубей. Они летали вокруг города, кружились все ниже и ниже, а потом серебристая тучка птиц оседала на панели и звучным воркованием оповещала жителей о приходе нового дня.

Сегодня Львов — трижды распятый город — молча ожидает прихода нового дня. Не будят больше Львова голуби Стрелецкой площади. Да его уж больше и не нужно будить. Настороженный, чуткий, он не спит по ночам, он прислушивается к мертвой тишине и ждет часа, когда его каменные львы еще раз сойдут с заросших мхом камней.

Родной Львов, мужественный Львов еще в руках врага. Немец, подлый завоеватель и подлый хам, немец еще ходит по его улицам, еще оскверняет своим гнилым дыханием славные стены города князя Льва, города людей, умеющих любить свободу и умирать за нее.

Ежедневно упивается немец «экстренными сообщениями» штаб-квартиры Гитлера. Но зря упивается. Гаснет в нем вера в чудеса, он чувствует своим волчьим сердцем, что ложь не творит чудес, и его охватывает страх, дикий страх перед приближающейся ночью, перед ночью, что обязательно придет и потрясающим львиным ревом призовет на смертельный бой с оккупантом родной советский Львов.

ЗЕМЛЯ В ОГНЕ

В октябрьский день 1939 года освобожденная Западная Украина впервые за ее существование избирала депутатов в свое Народное собрание *. На рассвете следующего дня стали известны результаты голосования: свыше 97 процентов участников этого всенародного плебисцита отдало голоса за Советскую власть. Через несколько дней, когда в зале Большого театра во Львове депутаты Народного собрания огласили волю народа Галиции и Волыни, на башне Львовской ратуши повис герб Украинской Советской Социалистической Республики как символ неразрывного государственного и кровного единства земли Даниила и Ярослава Осьмомысла * с сердцем Украины — Киевом.

И когда самый отдаленный на Западе бастион Советской Украины Перемышль расцвел красными стягами, на склонах холмов по ту сторону государственной границы немецкие военные инженеры устанавливали дальнобойные орудия с жерлами, направленными на восток.

Утром 22 июня 1941 года гром этих орудий нарушил тишину живописных берегов реки Сяна. Наш народ принял бой, бой не на жизнь, а на смерть, за нашу свободу, за нашу национальную честь, за Украину, за все священное для человека.

Это был неравный бой, хотя, право, никто в мире не осмелится сказать, что наши солдаты не дрались и не умирали, как герои. Остервенелый от злости враг, захлебываясь своею кровью, шаг за шагом продвигался вперед, тысячи его черных танков словно тысячи стальных гробов покрыли нашу землю, сокрушали наши села, германская авиация предавала наши города огню и дыму. 30 июня гитлеровская орда вторглась во Львов.

Сегодня, в третью годовщину воссоединения, печаль и отчаяние бродят по полям Западной Украины. Уже второй год кровавыми слезами умывается земля Ивана Франко. Мелодичный язык ее людей заглушает гнусавое ворчание варваров с Одера и Рейна. Во Львове во дворе тюрьмы святой Бригиды скрипит виселица, ночную тишину раздирают ружейные залпы гестаповских палачей. Где раньше были школы, где звенел детский смех, где новое, подрастающее поколение училось на родном языке петь о радости свободной жизни, там теперь немецкий солдафон пьянством и разгулом веселит свое волчье сердце.

Широкие поля, леса и пастбища, которые в историческом сентябре попали в руки единого законного владельца — крестьянина, теперь должны отдавать весь свой урожай рыжему пришельцу — немцу. Ездят от села к селу толстомордые немецкие «сельскохозяйственные офицеры» с шпицрутеном в руке и револьвером на поясе, заглядывают в кладовые и горшки, собачьим нюхом вынюхивают последнюю мерку зерна, последний кусок сала. С грохотом катятся через Львов и Дрогобыч поезда на запад. Поезда, набитые награбленным добром и людьми, людьми нашей Западной Украины, которых вот уже второй год немцы бесконечной вереницей вывозят на унизительную, позорную работу для врага, на работу, в которой кровавый пот заливает глаза.

Но велика была в радости, велика осталась и в горе украинская земля. Хотя далеко покамест от Станислава и Львова до полыхающей линии фронта, но вера в приход нового дня, дня мести и свободы, гордым соколом бьется в груди каждого украинца. Над Днестром, над Прутом, над Сяном и над Бугом днем и ночью идет жаркий бой с оккупантом. Руки, умеющие держать оружие, целятся во врага. Уста, умеющие зажигать сердца, поддерживают слабых, а сильных превращают в героев. Пламенная ненависть к немецкому оккупанту стала единым, всеобъемлющим чувством, которым живут сегодня миллионные массы Подкарпатья и Волыни. Скрытые ими красные знамена, знамена классовых боев минувших лет, знамена октября 1939 года, наливаются сейчас кровью нового легиона мучеников за волю Украины, чтобы в удобный час снова устремиться вверх, замаячить над нашей страной еще более чистыми и рдяными.

Враг все еще торжествует, но в его пьяном реве слышно уже хрипение издыхающего зверя. Перепуганные бесперспективностью разожженной ими войны, гитлеровцы визжат сегодня как оглашенные о своей «восточной миссии», желая, таким образом, обмануть своих противников на западе, убедить их, что якобы только Восток привлекает немецких грабителей, якобы они равнодушны к Западу. Они визжат, обливаясь холодным потом, и еще свирепее, еще бесчеловечнее топчут все то, что было, что есть и что будет для нас Украиной, нашей любовью, нашим счастьем, нашей единственной неповторимой жизнью...

Далеко Сталинград от Львова, далеко Говерла от Эльбруса, но нет на земле Галиции и Волыни ни одного человека, который бы не знал, который бы не чувствовал всей душой, что именно под Сталинградом и на Кавказе, где от наших советских батарей тают немецкие полчища, рождается час их свободы, рождается грядущее время, когда люди многострадальной земли смогут, наконец, сказать: «Солнце нашей свободы снова и навсегда засветило над нами. Мы честно его заслужили».

ЗРАДНИКИ ТА ЗРАДЖЕНІ

Першого серпня 1941 року Франк приїхав до Львова, щоб сповістити його мешканцям радісну, як йому здавалось, новину: створення на галицькій землі п'ятого дистрикту генерального губернаторства. Після урочистостей, пов'язаних з перейменуванням вулиць Шашкевича на Одеонштрасе, а Третього травня на Поліцайштрасе, Франк виголосив промову, зміст якої розкривався в наступних словах:

«Моїм завданням є зробити на цій землі волю фюрера найвищим законом».

Як незабаром виявилось, волею фюрера на цій землі було насамперед грунтовно посварити українців і поляків. Старий австрійський рецепт «розділяй і пануй» мав Гітлерові тепер полегшити поглинення цього неспокійного краю.

З моменту, коли у Львові розмістився галицький губернатор Ляш, був пущений в рух витончений апарат інтриг, провокацій і провокаційок. Маленький нацистський «Макіавеллі» Ляш відчув себе в своїй стихії. Спочатку він дав можливість вишумітися українським націоналістам з ОУН як мельниківцям, так і бандерівцям. Коли ці полисілі на німецькій службі «максималісти» витягнули лапи за подачкою за мародерства, вчинені «pour le roi de Prusse», Ляш показав їм фігу. Зрештою, вже сам факт відокремлення Східної Галичини від території України повинен був їм сказати, що німці і не думають про якісь там політичні концесійки для прибічників Петлюри і Коновальця.

Ця чорна невдячність гітлерівців, видно, довела українських націоналістів до захворювання печінки. Відносно легко перенесли цей удар мельниківці — старше поколін-

ня націоналістів, вже підстаркувате і надто досвідчене, щоб з приводу якогось там ляпасу чи плювання йому в обличчя настроювати проти себе берлінського хлібодавця. Тому з гідним подиву спокоєм вони дозволили посипати себе нафталіном і скласти в темних закутках так званого «Українського центрального комітету» * (є такий комітет) аж до того часу, коли Гітлер буде вважати потрібним витягнути їх знову на денне світло.

Трохи іншою дорогою пішли дещо молодші і більш впливові бандерівці. Зрештою, на зміну не стільки позиції, скільки тактики Степана Бандери вплинули повідомлення з Бережанського і Підгаєцького районів, де оунівські гасла мали до того часу найбільше прихильників. Багаті селяни з Поділля швидко переконалися в тому, що Бандера пошив їх у дурні. Замість обіцяних Бандерою німецьких напівбогів, які мали принести їм в ранцях казкову фортуну, вони побачили ненаситну галасливу наволоч, яка залазила, наче зголоднілі таргани, до комор і клунь, грабувала останнє зерно з амбарів, останню корову зі стайні, останню свиню з хліва.

Розчарування було надто велике, а втрачені ілюзії надто болючі, тому перш ніж бандерівські верховоди вирішили змінити тактику, їхні підлеглі дали вихід своєму розчаруванню, перебиваючи тут і там спини німецьким грабіжникам. Гітлерівці відповіли масовими розправами.

Обурення націоналістичних низів зростало з кожною хвилиною, слово «німець» звучало вже майже як прокляття. Бандера вирішив рятувати ситуацію. Одного чудового ранку цей провокатор оголосив всім і вся (звичайно, не без згоди гестапо), що його організація вирішила приступити до боротьби зі своїм німецьким протектором.

Що стосується гітлерівців — то ці рятували ситуацію по-своєму. Використовуючи страхітливе безробіття серед польської інтелігенції, саме на неї закинули гачок. Принадою стали такі інстанції як Арбайтсамт *, залізнична охорона, податкова управа, управління житловими будинками. Таким чином, польські урядовці німецьких «амтів» повинні були стати громовідводом, що збирав на голови поляків бурю української ненависті до німців.

Гітлерівський маневр вдався наполовину. Переважна частина польської інтелігенції вела себе гідно, на зловмисні наміри нацистських провокаторів відповідала по-

гордою, мужньо зносила репресії, що сипались безперестанно на польських патріотів та їх родини. Покидьки суспільства, шпики дефензиви, магістратські шахраї, семперфіделісти * з четвертої бригади, вигодувані отруєним молоком ОНРу *, домовласники з-під знаку Грабика *, розбійники з «Фаланги» — вся ця галастра рушила з копита на перший поклик німців, щоби скористатися з нагоди і з правдивою сарматською жорстокістю винищували лиходійне, гайдамацьке насіння...

Подібну тактику зради застосували німці на Волині. Тут поляки також мали стати жертовними вівцями на вівтарі прусської підступності. Посади управляючих державними фольварками, збирачів податків і директорів гуралень привабили не одного ентузіаста колишнього воєводи Юзефського. Але так само тут, як і в Галичині, ядро польського народу виявило великий опір гітлерівським спокусам.

Більш того, польське населення все більш активно поповнювало ряди партизан, а зимою 1942/43 року волинські ліси служили вже базою для вилазок досконало озброєних загонів, які боролись під біло-червоним прапором за «нашу і вашу свободу».

В запеклих боях, які неодноразово закінчувались поголовним винищенням цілих німецьких гарнізонів, гартувалася сталь солідарності польського та українського народів, спільно пролита кров зміцнювала їхню дружбу.

Німці були стривожені, їхні плани явно зводилися нанівець. Після сталінградської катастрофи ситуація погіршилася ще більше, окупанти відчули себе так само невпевнено на українській території, як і на польській. Особливо непокоїла їх симпатія мас до партизанів, яка зростала з кожним днем.

Першим пішов до голови по розум рейхскомісар Волині та Поділля Шене. Його агенти відкопали в містечку Бистриця якогось Тараса Боровця *, фабриканта надгробних пам'ятників. Після кількох секретних розмов Боровець вирішив замінити своїх кам'яних ангелочків на живих чортів, озброєних місцевою німецькою комендатурою. Назвавши себе Тарасом Бульбою, він оголосив хрестовий похід проти партизанів і — поляків.

Партизанам це не дуже зашкодило. Вже в перших сутичках з ними бульбівці так відчутно дістали поза вуха,

що з того часу воліли уникати грізних суперників. Зате страшенно потерпіло беззахисне польське населення. Бульбівські посіпаки оточували вночі польські села, катували жителів, грабували, що вдавалось, а будівлі пускали з димом.

Другого дня на згарищах, що ще диміли, з'являлися гітлерівські репортери і поспішно фотографували трупи закатованих. Через деякий час їхні знімки з'явилися в німецькій пресі з красномовним підписом: «Партизани мордують польське населення».

Мета цієї огидної провокації не залишала жодних сумнівів. Вона повинна була викопати прірву між поляками і українськими партизанами. Крім того, мала відіграти в планах Геббельса ту саму роль, що й Катинь.

Однак і на цей раз спроби німців виявилися марними. Після першої хвилі паніки, яка викликала втечу ряду польських родин за Буг, поляки взяли себе в руки. Не допомогли наклепи гітлерівських газет, не придались ні до чого жалюгідні вигадки радіостанції «Світ» *, яка вдаючи турка робила з бульбівських мерзотників бездоганних лицарів... Кривава гітлерівська витівка привела лише до того, що відносно невеликі польські партизанські загони в останній період розрослися до розмірів, що викликали занепокоєння в німецьких військових колах.

Весною 1943 року гітлерівці ще раз спробували щастя на території Галичини. Тут місію Боровця (або ж Бульби) отримав витягнутий з архіву Мельник.

Тепер, на відміну, почалось масове вигнання з посад поляків і заміна їх українцями з парафії Мельника. Націоналістичний мотлох готувався вже до ночі довгих ножів, здавалось, що після винищення євреїв черга прийшла на польське населення.

Незабаром, однак, виявилось, що сподівання мельниківців були передчасними. Німцям цього разу йшлося про інше. Антипольська мобілізація оунівських лобуряків мала лише виявити сили, необхідні Гітлерові для зовсім інших задумів... Для яких — про це довідались мельниківці з уст губернатора Вехтера, коли той 29 квітня публічно оголосив про утворення добровільної «Галицько-української стрілецької формації СС».

Прислужники втратили самовпевненість, тим більше, що створення дивізії припадало на той час, коли немину-

чість поразки Гітлера стала очевидною навіть для сліпих. Але чого тільки не робиться заради хліба...

Протягом кількох днів був витягнутий па весняне сонечко весь галицький кабінет воскових фігур з колишнім австрійським генералом, немічним старцем Курмановичем на чолі. На вулицях галицьких міст з'явилися перші офіцери дивізії в шапках січовиків без тризуба, зате з трьома цісарськими коронами Марії-Терези в німецьких мундирах.

Вони швидко переконалися в тому, що їхні побоювання за власну шкуру поки що були даремними. Німці принаймні не розраховували на їхнє вже дуже несвіже гарматне м'ясо. Гітлерівцям потрібні були лише погоничі, а для цієї мети націоналісти підходили чудово.

І почалось. Край, з якого німці на протязі 20 місяців окупації спромоглися вивезти на роботу майже третю частину (400 тисяч) дорослого населення, де безкарно вирізали сотні тисяч невинних людей, мав бути нарешті кинутий до братовбивчої війни в ім'я інтересів свого смертельного ворога.

При допомозі вербувальних комісій, що складалися з мельниківської сволоти, гітлерівці заганяли до казарм десятки тисяч українських селян, тих нещасних «добровольців» з примусу.

Німці тріумфували, а Браун фон Штумме на своїх пресконференціях в Берліні барвистими фарбами змальовував ентузіазм мобілізованих гуцулів. Одначе, видно цей ентузіазм не був такий щирий, якщо значна частина мобілізованих «добровольців» відразу ж після одержання зброї шмигонула до лісів, які стали сьогодні сховищем і фортецею партизанських загонів, що сіють смерть серед німаків.

Не мають також причини для радості оунівці. 11 травня невідомий злочинець вбив на одній з вулиць Львова Ярослава Барановського, брата відомого провокатора Романа Барановського. Згідно з повідомленням гітлерівської преси, це вже третя жертва, вирвана з найближчого оточення Мельника протягом короткого часу.

На панахиді були присутні найвищі сановники дистрикту, вифранчені зрадники, що закопували в особі Барановського рештки своєї віри і всемогутність підлості.

Підлості, якої світ ще не бачив.

З димом святоюрських кадил, з курявою зрадницької крові, розвіюються випари національної ненависті, яка роками мучила наш нещасний край. Спільна мука і спільна боротьба довершать те, що вчора ще дехто вважав чудом. Чудо українсько-польського братерства, народженого в дні великої історичної бурі, в дні великих битв за свободу, для якої справді «жити варто і померти варто».

ЛЮБОВ І ГОРДІСТЬ НАРОДІВ

Червона Армія вже 3 місяці веде єдиний за своїми масштабами в історії воєн наступ. В суворих умовах зими, в мороз, в хугу, у відлигу наші чудо-богатирі ламають лінію по лінії німецьку оборону, трощать техніку ворога, знищують його живу силу. За цей короткий час Червона Армія вирвала з лап фашистських загарбників десятки тисяч сіл, сотні міст. Червоний прапор — символ свободи — знову замайорів над руїнами героїчного Сталінграда, над мурами Воронежа, Курська, Ростова, Ворошиловграда, Ставрополя, Краснодара і Харкова.

Нема, либонь, на земній кулі ні одного кутка, де б люди не прислухалися до переможного маршу Червоної Армії. Її історичні подвиги викликають захоплення в усіх народів, які вміють цінити і любити волю; з однаковим тремтінням серця слухають повідомлення з радянсько-німецького фронту жителі Лондона і жителі далекого Нью-Йорка.

«Червона Армія,— пише в передовій статті газета «Ньюз кронікл»,— в самий розпал другої російської зими завдає ворогові могутніх ударів. Радянські війська зуміли надати своїм зусиллям такого розмаху, що полчища німців опинилися в досить напруженому становищі, дуже близькому до краху».

Військовий оглядач агентства Рейтер зазначає, що прорив німецької укріпленої лінії на південь від Ладозького озера є таким же ударом по престижу Гітлера, як і катастрофічна поразка німецьких військ біля Сталінграда.

«Гітлер віддав наказ взяти Ленінград за всяку ціну,— говориться в передачі лондонського радіо,— на Ленінград було кинуто сотні тисяч солдатів, танків, безліч літаків. Бомби й снаряди сипалися на місто градом. Але захисники Ленінграда стримали цей шалений натиск німців. Тоді

почалась облога міста, щоб взяти його змором. День і ніч, незважаючи на бомбардування, робітники Ленінграда працювали на заводах, випускаючи зброю. Були такі моменти, коли здавалося, що більше стояти не можна. Але Ленінград вистояв. Радянські війська почали новий наступ. Вони розбили кілька німецьких дивізій і, прорвавши довгочасну лінію оборони німців, визволили Ленінград від блокади».

Англійські газети підкреслюють величезне значення наступу частин Червоної Армії на Південно-Західному фронті та ліквідації оточених німецько-фашистських військ у районі Сталінграда. В одному з повідомлень англійського міністерства інформації говориться:

«Німці не змогли захопити Сталінград. Потім захисники міста перейшли в наступ; 22 німецькі дивізії потрапили в оточення. Те, що відбулося під Сталінградом, є величезною поразкою не тільки німецької армії, а й особистою поразкою Гітлера, який взяв на себе командування німецькими збройними силами і особисту відповідальність за захоплення Сталінграда. Битва за Сталінград є найблискучішою перемогою росіян».

На думку військового оглядача агентства Рейтер, під Сталінградом німці зазнали найбільшої катастрофи, яку довелося будь-коли пережити гітлерівській армії. Оборона Сталінграда — блискучий символ відважного опору радянського народу загарбникові.

Газета «Таймс» пише, що «наступальні дії Червоної Армії викликають захоплення серед друзів і союзників Росії та замішання і страх серед її ворогів. Є всі підстави чекати від теперішнього наступу радянських військ значно більших результатів, ніж від торішніх наступальних операцій».

Віддають належне великим успіхам нашої армії також газети Австралії. Газета «Морнінг геральд», яка видається в місті Сідней, в передовій статті пише:

«Наступ Червоної Армії породив серед німців страх. Росіяни ведуть наступ нищівної сили. Сталінград уже став могилою гітлерівських планів у Росії; на підступах до нього загинуло величезне число німецьких солдатів. Саме тут німецький літній наступ досяг свого кульмінаційного пункту і був зламаний. Провал спроби Гітлера оволодіти Сталінградом (а він клявся перед німецьким народом, що захопить Сталінград), безперечно, повинен

серйозно вплинути на моральний стан населення Німеччини. Як зможе тепер Гітлер пояснити німецькому народові, що сталося з німецькою армією далеко на березі Волги? Що скаже він на виправдання того, що його кампанія 1942 року провалилась?»

Повідомлення про успіхи радянських військ в боротьбі з ордою Гітлера займають чільне місце на сторінках газет нейтральних країн. Редактор турецької газети «Єні асир» Шевкет Білгін, аналізуючи становище на радянсько-німецькому фронті, зазначає, що плани німців, які розраховували на розгром Червоної Армії, цілком провалилися. «Росія,— пише він,— вчинила такий опір, що його не могли собі уявити не тільки її противники, але навіть її союзники».

Велику увагу наступові Червоної Армії приділяє преса країн Латинської Америки. Газета «Ель універсо» пише, що «переможний наступ частин Червоної Армії викликав захоплення у широких мас населення Еквадора. Німецькі армії тепер значно ослаблені. В боротьбі проти Червоної Армії Гітлер уже втратив свої кращі війська. Радянські війська просуваються вперед, сповнені рішучості вигнати загарбників з своєї землі».

День 25-річчя існування Червоної Армії волелюбні народи відзначали як своє свято, бо вони знають, що це вона, героїчна армія нашого народу, своєю відвагою і силою непереможної радянської зброї врятує все людство від безпросвітньої ночі фашистського варварства.

ХТО ПІЗНАВ ВОЛЮ — РАБОМ НЕ БУДЕ

19 березня минуло двадцять років з дня рішення так званої Ради послів у Парижі, на підставі якого було узаконено окупацію Польщею Західної України. Реакційні політики імперіалістичних країн, пітрохи не зважаючи на волю українського народу, закріпили за варшавськими вельможами право на володіння землями, де поляки становили лише невеличку меншість, де більшість населення в піврічних нерівних, кровопролитних боях з військами Пілсудського завоювала моральне право на вільне життя в своїй об'єднаній українській державі.

Діставши від своїх меценатів з Антанти санкцію на остаточне уярмлення Західної України, тодішній варшавський уряд взявся за роботу. На урожайні землі галицького Поділля і Покуття рушили ешелони з польськими глитаями-колоністами. Український селянин, який і так уже душився на своїй вузенькій нивці, втратив право на купівлю землі,— її вільно було продавати лише зайдам-колоністам. Більше того, польський уряд у своїй колоніальній політиці застосовував так звану комасацію; зміст її полягав у тому, що в українських селян відбирали родючі землі, а їх переселяли на піски, пустирі та багна.

Для багатьох тисяч українців робота стала недосяжною мрією. Навіть посаду дорожнього робітника давали лише тим українцям, які офіційно зреклися своєї національності. До політики національного гніту пілсудські запрягли навіть церкву. Держиморди-фельдфебелі з польських прикордонних військ нечуваним терором змушували на Волині ополячуватись і окатоличуватись цілі райони. Коли село не корилося, всі його жителі виселялися, майно конфіскувалось. Спеціальні урядові загони вдиралися ночами у села Холмщини і протягом кількох годин

дощенту руйнували старовинні православні церкви, прагнучи стерти з лиця холмської землі всі сліди її славного національного минулого.

Дико глумились польські правителі над українською культурою. Вони навіть заперечували існування цієї культури, а в школі і армії слово «українець» стало забороненим словом. Незважаючи на те, що польський сейм напередодні 19 березня 1923 року прийняв постанову про створення українського університету у Львові, його не тільки не було створено, а в підпілля було загнано навіть університет і політехнічний інститут, створені самими українськими студентами і професурою. В культурному центрі Західної України — Львові не було ні одного українського театру,— польські власті відмовились видати дозвіл на його будування.

Хто пережив роки польського панування на західноукраїнських землях, той ніколи не забуде «виборів» до варшавського сейму восени 1930 року, той ніколи не забуде нескінченних валок підвід, які ночами крадькома наближалися до Львова, щоб улаштувати в таємні госпіталі покалічених карними експедиціями українських селян та інтелігентів. Ніхто не забуде каральних загонів уланів і поліції Пілсудського, які оточували села, били їх мешканців шомполами до нестями, руйнували їх майно, поливали гасом хліб, палили бібліотеки, а портрети Шевченка і Франка кидали в грязь і з реготом та лайкою топтали чобітьми.

Однак український народ не капітулював, він боровся. І шляхетська Польща в останньому році свого існування вирішила вжити ще більш «енергійних» заходів. Майже напередодні німецько-польської війни варшавський уряд схвалив закон про право адміністративних властей позбавити українців всілякого нерухомого майна в прикордонній смузі завширшки 100 кілометрів. Водночас польські реакційні газети розпочали кампанію за виселення протягом десяти років усіх українців за межі Польщі, в першу чергу до Південної Америки, Африки і... на острів Мадагаскар.

Тільки возз'єднання в єдиній українській радянській державі врятувало українців західних областей від цього глуму.

Така була політика варшавського уряду, уряду смігл, беків і складковських, які водночас топили в крові і ви-

звольні поривання польського народу, політика уряду продажних креатур, що злигавшись з Гітлером, відкрили цьому катові народів ворота до Польщі.

Сьогодні продовжувачі цієї ж політики все ще мріють про владу над польським і українським народами. Вони вже тепер, відсиджуючись у лондонському затишку, плетуть нові пута на українців Галичини, Волині, Полісся і Холмщини.

Однак вони забувають про те, що за півтора року Радянської влади на Західній Україні її народ навчився цінити здобуту волю і не дасть собі вже накласти на шию ярмо, як не дасть себе уярмити і багатостраждальний польський народ.

ФАШИСТИ ВБИВАЮТЬ ДІТЕЙ

14-річний Гриць Скрипов з Ворошиловграда, як і мільйони радянських дітей, пережив велику трагедію: в його рідне місто вдерся ворог. Гриць був малий, та водночас досить великий, щоб відчути, як боляче гнітить людське серце ганебне тавро неволі. Він був сином уярмленого фашистами народу, і частка випробувань цього народу падала й на його дитячі плечі.

В хаті почався голод. 12-річний брат Гриця опух, п'ятнадцятирічна сестричка Рима пішла жебрачити по селах. Грицеві пощастило знайти роботу в друкарні. Але невблаганний голод і тут наздогнав його. Норма була 100 грамів хліба на день. Від цієї норми йому чорніло в очах. Часто під Грицем вгиналися коліна, і він наче скошена квітка знепритомнілий падав на підлогу.

Мати плакала, плакала вдень і вночі, але даремні були її сльози: смерть стукала вже в двері хати Скрипових. Тоді Гриць сказав матері: «Я вб'ю нашого любимого собаку, він врятує нас від голодної смерті». Коли Грицько з сокирою в руках вів Куцька в сад, той довірливо махав хвостиком. Цей день був найчорнішим днем у пам'яті хлопця.

Їли собаку чотири дні, а потім все пішло з початку. Падаючи від голодних запаморочень, Гриць двічі розсипав набір. Він не зчувся, як шеф друкарні, відгодований німець Навотні схопив його за комір і мовчки виштовхнув на вулицю.

Грицеві пощастило. Це була остання кривда, діяна йому німцем. Через декілька днів увійшла до міста рідна армія.

Гриць узяв покинуту німцями гвинтівку і повів червоноармійців у квартиру, де переховувалися чотири гіт-

лерівці. Його дитяча душа зазнала великої радості помсти.

Ровесник Гриця Андрій Загорняк жив у недалекому селі Бузоля. Коли до села наближалися німці, він погнав колгоспну худобу на схід сонця. По дорозі захворів і повернувся додому. Першої ж ночі його збудили важкі кроки німецьких солдатів. Хлопець ледве встиг виплигнути через вікно.

Але німці пам'ятали про малого пастуха, і, коли через деякий час він знову з'явився дома, вони спіймали його. Із зв'язаними руками повели Андрія за село.

Світанком Гнат Загорняк пішов шукати сина. Він подався чомусь на толоку, і передчуття не обдурило його. Труп Андрія хитався на вербі, хитався на тому самому місці, де хлопець пас раніше колгоспну худобу.

Гнатові Загорняку нині 53 роки, та переживання останнього року зробили з нього сивого діда. При згадці про сина, губи його бліднуть. Не від жалю — від ненависті...

В Марії Качури, пенсіонованої робітниці одного з ворошиловградських заводів було двоє дітей: 14-річний Анатолій і 11-річний Леонід. Мати бачила, що діялося в таборі для підлітків — хлопців і дівчат, які ухилялися від поїздки до Німеччини. Вона бачила, як їх вели щодня під конвоєм на роботу, як діти заливалися кров'ю під ударами німецьких прикладів. І вона тремтіла за своїх синів. Вона старанно ховала їх від жандармів і поліцаїв.

Ховала, поки в її хаті не з'явився страшний гість — голод. Анатолій бачив опухлі ноги матері, і він одного дня не стерпів. Нишком вийшов на вулицю. Вийшов з надією на чудо, на те, що хтось, як той благородний лицар з казки, пошле в його руки щастя — шматок чорного запашного хліба.

Забув хлопець, що не благородні лицарі ходили в той час по вулицях Ворошиловграда, а розбійники Гітлера. За цю помилку малий Анатолій мусив розплатитися життям.

Біля заводу його зустріли німецькі солдати і наказали гнати худобу в тил. Але Толя не хотів гнати худобу. Толя хотів здобути для матері і брата шматок чорного хліба. Саме так і сказав він німцям, після чого пустився йти далі.

Німець вистрелив йому в спину. Розривна куля розтерзала серце української дитини.

Сьогодні Толя лежить на військовому кладовищі, біля тих, що принесли його матері і братові волю, принесли хліб. Лежить Толя Качура, маленький мученик великої справи, німий свідок, що на майбутній суд народів прийде з своїм роздертим серцем — нищівним актом обвинувачення проти тих, що вбивають дітей.

ЛЬВІВ ПІД ФАШИСТСЬКОЮ П'ЯТОЮ

30 червня 1941 року німці вдерлися до Львова. В місті запанував терор і дика сваволя. Людей розстрілювали групами по 50—100 чоловік. Через декілька днів число страчених досягло 6000. Достатньою причиною для страти була активна участь у радянському громадському житті, хоч би тільки на посаді члена заводського комітету. Одночасно гітлерівці влаштували страхітливий погром євреїв. Кривавий морок оповив місто. Страшніших днів Львів не переживав за багато сторіч свого існування.

Потім гітлерівці звезли трупи замордованих людей до пасажу Гаусмана, куди зразу ж з'явилися кінооператори, сфотографували все те на плівку. А через деякий час на екранах Німеччини та окупованої Європи демонстрували цей документ фашистського бузувірства під заголовком: «Жертви більшовицького терору в Львові».

Негайно після зайняття міста окупанти почали запроваджувати там свій «новий порядок». Одним з перших заходів стала реквізиція всіх товарів у магазинах і складах. З особливою жадобою накинулися грабіжники на мануфактуру і взуття. Незабаром місто, в якому за Радянської влади люди жили культурно, в достатках, коли не вистачало хіба тільки пташиного молока, тепер було пограбоване до нитки і єдиними продавцями, в яких можна було ще дещо купити, стали німецькі офіцери і солдати, що виявилися спритними майстрами спекуляції, продавали львів'янам речі, в них же самих пограбовані.

Щодня гітлерівці реквізували в населення сотні квартир. Згодом вони видали наказ, яким змусили всіх мешканців залишити Червоноармійський район — найкращу і найздоровішу частину міста — та віддати свої квартири, разом з меблями, у виключне користування німців.

Під осінь 1941 року Гітлер оголосив наказ про відірвання східногалицьких областей від України та приєднання їх до так званого Краківського генерал-губернаторства. Метою цього заходу було, в першу чергу, розчленування українського народу і послаблення його опору окупантам. Крім того, цей захід мав полегшити німцям онімечення всього населення українських земель, що колись входили до складу клаптевої Австро-Угорської імперії.

Щоб якомога швидше здійснити ці плани, гітлерівський уряд відрядив сюди цілу орду своїх чиновників спеціального призначення. Незабаром усі керівні пости у Львові і на периферії опинилися в руках німецьких зайд. Німець став бургомістром Львова, німець — ректором політехнічного інституту, німець — директором пошти і телеграфу. Було перейменовано вулиці: дістав свою вулицю Гітлер, дістав і Герінг. Окупанти не пощадили навіть вулиці Шептицьких, дарма що ці графи не протиставилися німцям, а уніатський митрополит Андрій Шептицький ніколи не ставився нелояльно до фашизму, а ще й був його вірним адептом. Цю вулицю «уславили» прізвищем неживого вже міністра нацистського рейху, назвавши Кернштрасе.

Для всіх львів'ян єврейської національності створили фашисти гетто в Шевченківському районі.

Зразу ж було ліквідовано всі українські і польські школи, зате росли, як гриби по дощі, німецькі «шулен». Наприкінці 1941/42 учбового року в самому лише Львівському районі було їх уже 27. Для українців окупанти відчинили лише ремісничу школу та організували курси для... інженерів, вважаючи, мабуть, що українському інженерові, представникові «нижчої раси», конче треба вчитися його професії двічі.

В бібліотеках гітлерівці вчинили справжній погром. У списки заборонених авторів потрапив навіть Винниченко, потрапив разом з усіма своїми творами. З книжок польських класиків не уціліла жодна.

Культурне життя, недавно ще таке кипуче, нині майже не існує. Ренегат Стадник * виступає вряди-годи зі своїм театром, який останнього часу більше нагадує ярмарковий балаган. Будинок театру опери й балету показує німецькі оперети. Вхід до театру українцям дозволений тільки в окремі дні. У німців найсильнішим успіхом користується засноване ними вар'єте, де напівголі

берлінські повії розсівають їх смуток. На всіх кращих кіно й кафе-ресторанах написи: «Тільки для німців».

На літературній ділянці цілковите запустіння. Правда, існує щось на зразок спілки письменників, та в правлінні цієї «спілки» сидять лише якісь темні, не відомі нікому типи. Єдиний «автор», що інколи виступає публічно з своїми горе-творами, це мерзенний віршомаз-графоман Цурковський, який своєю появою несамохіть збуджує сміх у місті, що нагадує сьогодні велетенську тюрму.

У цій тюрмі не вщухають вбивства. Протягом 20 місяців окупації гітлерівці замучили кілька десятків тисяч мирних жителів. Майже щодня вивозять за місто і розстрілюють євреїв, причому не щадять і дітей.

Гірка доля і для тих львів'ян, що залишилися в живих. Від голоду люди ходять наче тіні, суп з картопляного лушпиння вважають мало не святковою стравою. Через відсутність палива більшість львівських квартир ось уже другу зиму зовсім не опалюється.

Останнього часу, в зв'язку з так званою «тотальною мобілізацією», все нові й нові тисячі львів'ян відправляються під конвоєм на захід. Більшість їх працює в промисловості Північної і Західної Німеччини, де не стихають вибухи англійських бомб, бомб страшенної вибухової, руйнівної сили.

Відчули смак німецького панування і ті нечисленні країни, що називають себе «українськими націоналістами». В грізний для України час вони встромили Батьківщині ніж у спину. Окупанти позбавили їх будь-якого впливу на долю розтерзаного міста. Хоча дехто й пішов на собачу службу до окупантів, але німці не дуже охоче беруть таких навіть у поліцію, визнавши за краще скористатися послугами колишніх агентів польської дефензиви.

Гестапо чим далі, тим більше має роботи. Але не скорилося окупантам місто-страдник. В старих мурах українського міста Львова день і ніч іде священна народна війна проти наглих загарбників. Полум'я цієї війни здіймається щораз вище. Гинуть від куль партизанів німецькі офіцери, безслідно зникають есесівські кати. Окупанти відповідають страхітливим терором. Були випадки страти дівчат партизанок на одному з центральних львівських майданів. Їх підвішували за ноги живими над палаючими

вогнищами. Партизанки вмирали в пекельних муках, однак ворог не почув від них ні слова скарги.

Так борються, так гинуть у нерівній боротьбі з лютим ворогом сини і дочки радянського Львова, діти міста, що завжди смертельним боєм боролося за свою волю і в цій боротьбі завжди перемагало.

І тепер переможе!

МИ ПРИЙМАЄМО ВИКЛИК

З окупованих земель України приходять звістки, від яких морок лягає на душу. За цих 22 місяці війни ми вже бачили і пережили не одне, ми збагнули всю мерзотність душі гітлерівської каналії. Масові розстріли мирного населення, вбивства жінок і дітей, тортури, дивовижні в своїй винахідливості знущання над людською гідністю — все це з першого ж дня війни стало найбільш характерною рисою політики німців на Україні.

Ми не дивувались уже нічому. Ми знали, що маємо справу з недолюдками, які вбивство і грабіж вчинили своїм ремеслом, з розгнузданими бестіями, на яких може бути лише одна рада: смерть. І ми з першого ж дня війни знищуємо їх, як знищують під час зарази зачумлених щурів. Вбивають їх щодня і щогодини наші бійці, вбивають наші партизани. В цій боротьбі наш народ знайшов у собі сили, щоб завдати ворогові смертельної рани, яку уже жодна «тотальна мобілізація» не вилікує. Гітлерівська Німеччина, Німеччина двоногих вовкулак опинилася, нарешті, в сталевому кільці смерті.

Один з фашистських ватажків сказав у свій час, що сходячи зі сцени історії, нацисти так грюкнуть дверима, що й сам сатана здригнеться. Бачачи своє безвихідне становище, гітлерівці вирішили ще одним навальним штурмом своїх армій домогтися того, чого не домоглися протягом двох років війни. А по окупованій радянській землі, на землі, яка щораз грізнішим полум'ям горить під їх ногами, вони останнього часу взяли курс на поголовне винищення радянського населення, зокрема населення України. Вони сподіваються таким чином забезпечити тил своєї армії в недалеких вирішальних боях...

Гітлерівська машина смерті запрацювала на повну потужність.

За розписом у точно означений час есесівські різуни оточують місто по містові, село по селу та виводять чоловіків і жінок у поле, де косять їх кулеметними чергами, пильно дбаючи при цьому, щоб жодна жертва не уникнула їхньої кулі. Дітей, включаючи й немовлят, страчують на очах батьків, вимазуючи їх губи розчином страшної отрути — ціанкалі.

Після свого повернення до Павлограда, німці розстріляли все чоловіче населення міста. Та ж сама доля спіткала всіх чоловіків в Малинівці (Харківщина). В місті Петровському (Донбас) гітлерівські бузувіри не щадили ні жінок, ні дітей. Через декілька годин після початку різні вулиці міста стікали кров'ю невинних жертв. Такі ж самі потрясаючі звістки приходять з усіх усюдів України.

Серед документів розгромленого радянськими частинами штабу одного з есесівських полків знайдено рапорт, в якому командир полку описує подробиці різні жителів міста Пінська. На кількох друкованих сторінках полковник-кат повідомляє свого генерала про «успішне завершення операції по прочісуванню Пінська». За даними есесівця, його головорізи вбили протягом одного дня 15 тисяч радянських громадян. Важко хворих розстрілювали на ліжках, дітей добивали на подвір'ях їхніх хат...

Над нашим народом нависла безпосередня небезпека фізичної загибелі.

Треба сміливо дивитися в очі дійсності. Кожний день німецького панування на Україні — це нові десятки тисяч замучених її людей. Ворог скаженіє, і нема меж його жорстокості. З цим ворогом мусимо скінчити швидко, якомога швидше. Поставлене на карту саме існування народу, і немає ціни, щоб була надто висока, якщо за неї можна врятувати наше щастя, нашу гордість, самий сенс нашого життя — Україну.

Грізна година, година боротьби на смерть і життя вимагає від нас крові,— віддамо її! Але за кожну краплину української крові змусимо німців розплатитись сторицею. Німець хоче нашої смерті,— цю смерть ми принесемо **йому**. Поки німець бешкетує на нашій землі, він наш смертельний ворог, з яким може бути лише одна розмова — розмова гранати, кулі і багнета...

Взяті в полон, роззброєні, вони залюбки посилаються на... терор гестапо. Не вірте їм! У Югославії гестапо

шаліє з більшою силою, ніж у Німеччині, проте югославський народ мужньо бореться за волю, не шкодуючи ні своєї крові, ні майна. Ганьба гітлеризму падає на голову кожного німця... Вони оголосили нам тотальну війну, війну на знищення — ми приймаємо виклик. Наша армія, наші партизани зуміють виконати до кінця свій обов'язок перед Батьківщиною, перед людством, перед історією.

Вони виконають його з честю. Виконають так, що здригнеться, завиє вовком і сконає німецька сатана.

РОЗБИТІ ІЛЮЗІЇ

Минуло два роки війни, потворної в своїй жорстокості війни, яка з першого ж дня поставила перед нами, українцями, питання: бути чи не бути?

Два роки тому, на світанку 22 червня німецькі батареї відкрили раптово вогонь по нашому прикордонному місту Перемишлю. Так почалося друге вже за останніх 25 років знайомство українців з німцями.

Ураганний вогонь, що від нього будинки мальовничого міста валились наче домики з карт, мав показати нам, що ми приречені, що немає сили, яка б могла врятувати Україну від накресленої Гітлером долі.

Самовпевненість німців була надзвичайна. Вони протягом однієї години перетворювали українські міста в попіл, вони заради розваги розстрілювали з своїх «мессершміттів» дітей, що пасли худобу, вони ставились до наших дівчат гірше, ніж до повій з гамбурзьких будинків розпусти... Ми були в очах німців не народом з минулим, сучасним і майбутнім, а сірою масою, масою людей-рабів, створених тільки на те, щоб своєю кров'ю і потом забезпечити Німеччині добробут. Українські поля і ліси мали належати німцям, наші земні багатства — німцям, наша худоба, наша риба — німцям, усе, навіть повітря, навіть степовий український вітер вони хотіли б спіймати, загнуздати й погнати в сморідні вулиці Рурського басейну.

І треба було двох років війни, щоб німці побачили ілюзорність своїх українських планів. Правда, на вулицях Києва, Львова і Харкова все ще вештаються есесівці. Правда, над Україною все ще висить, як лайка, як прокляте слово, що нагадує свиняче рохкання: «рейхсбан», «рейхспост», «рейхсгютер». Але це вже не весілля, це вже поминки. Вже з першого дня війни гітлерівці мали змогу дізнатись, чим дихає Україна і для кого б'ється її велике

серце. Гітлер вирішив розправитись з нами блискавичною війною і цю його блискавку пліч-о-пліч з солдатами інших радянських народів згасили солдати України. Він кинувся на Москву — там поруч з росіянами, білорусами, татарами і узбеками розгромили його армію також і сини України. В героїчні дні Сталінграда, коли в смертному бою вирішувалась доля всього людства, бійці-українці були в перших рядах атакуючих, і, дякуючи їм, безсмертна слава героїв Сталінграда стала також славою України.

Якщо сьогодні український тил гітлерівської армії розлітається в друзки під ударами партизанських військ, то це в першу чергу заслуга нащадків Хмельницького і Щорса, сивобородих українських дідуганів та гордості нашої країни — юнаків і дівчат.

В кожному танкові і гарматі, в кожному снаряді і патроні, що безперервним потоком йдуть з Уралу на фронт, є тисячі, є десятки і сотні тисяч годин праці робітників-українців, є їх велика туга за рідним краєм і їх велика ненависть до його заклятого ворога — німця.

Ці два роки були для нас роками тяжкого іспиту. Але ми його здали; український народ показав себе насправді гідним звання великого народу. І сьогодні, коли караюча рука помсти вже піднімається над головою німецького варвара для останнього смертельного удару, цей народ має право сказати: я зробив усе, що міг, для України, для братніх народів, для всіх уярмлених братів і сестер моїх по той бік кордонів, і разом з ними я доведу цю справу до кінця.

Два роки тому окупанти вимовляли слово «Україна» і облизувались. Сьогодні вже вони говорять його пошепки. Доведімо ж цю справу до кінця, щоб вони взагалі перестали його вимовляти, щоб вони замовкли навіки.

ПОЛЬЩА БОРЕТЬСЯ

I. ЇХ НЕМАЄ В ЖИВИХ

Коли минулого року німці опублікували наслідки проведеного ними перепису населення в так званому Польському генерал-губернаторстві, то виявилось, що з 18 мільйонів чоловік, які населяли цю територію в 1939 році, залишилось на 1 березня 1943 року тільки 14 800 тисяч чоловік. Інакше кажучи, зникло понад 3 мільйони чоловік. У цій кошмарній цифрі не враховано жителів генерал-губернаторства, висланих гітлерівцями на каторжні роботи до Німеччини. Крім того, в цю цифру «зниклого» населення не включено 2600 тисяч польських євреїв, винищених гітлерівськими катами. Цих мінімум 5800 тисяч чоловік просто немає, бо їх немає в живих. Ці 5800 тисяч чоловік або винищені німецькими людожерами, або загинули голодною смертю.

Найбільш витончені методи масових убивств застосовані в Польщі гітлерівськими бандитами. Убивці з Баб'ячого Яру * встигли в Польщі ще раніш застосувати ці самі катівські «здібності» й досвід. Німці з кулеметів розстрілювали населення цілих сіл у Люблєнській окрузі, вони вбивали сотні польських дітей у Ломжі, кидаючи в них ручні гранати. Вони спалювали й спалюють людей живцем у таборі смерті в Освенцімі, морять їх отруйними газами в концтаборі в Треблінці та Майданці. Вони їх втоптують у болота в Собіборі.

II. ВОДА НА МЛИН ГІТЛЕРА

Ненависть до гітлерівських окупантів і загальний опір німцям зростає день у день. Не дають наслідків і гітлерівські спроби нацькувати поляків на українців і, навпаки, незважаючи на те, що в цьому німцям ретельно

допомагають як польські агенти Соснковського і Рачкевича, так і українсько-німецькі фашисти типу Бандери, Мельника та Бульби. Польська реакція з табору Соснковського і Рачкевича продовжує, як відомо, божевільну політику Ридза й Бека, що свого часу привела Польщу до катастрофи. Ці пани й нині ллють воду на млин німецьких окупантів. Тремтячи за величезні латифундії Любомирських, Сапєг, Радзивілів і Гугтен-Чапських, агенти лондонського емігрантського польського уряду ведуть безперервне антирадянське цькування. Намагаються всякими способами розпалити братовбивчу боротьбу між поляками і українцями, білорусами, литовцями. З властивою їм «великодержавною» пихою ці банкроти не припиняють, проте, голосних розмов про «Велику Річ Посполиту» *. Кілька тижнів тому радіостанція емігрантського уряду «Світ» повчала українців, які проживають у західних областях України, що їхнє майбутнє — лише в межах польської «Речі Посполитої». Загони військової організації Соснковського, так званої ТАП (таємна польська армія), діють під проводом гестапо, влаштовуючи на Волині наскоки на українські села у відповідь на різню поляків, влаштовану в польських селах бульбівцями та бандерівцями за вказівками гестапо. Вся авантюрницька діяльність польської реакції керована на те, щоб зберегти й урятувати привілеї поміщиків, навіть за рахунок вічного закабалення польського народу під ярмом німецьких окупантів.

III. ПОЛЯКИ НЕ САМОТНІ

Однак ані терор, ані маневри німецьких окупантів, ані злочинницька діяльність агентів Соснковського й Рачкевича не спроможні й, навпаки, безсилі звести польський народ з того шляху антинімецької боротьби, яким він іде. Ця боротьба, що триває вже п'ятий рік, набирає все ширшого розмаху, сили й гостроти.

Коли Червона Армія завдала своїх перших нищівних ударів гітлерівським ордам, у Польщі почав розвиватися партизанський рух. Поляки побачили, що вони не самотні, що на сході вони мають могутнього союзника, який своєю боротьбою прокладає їм шлях до визволення. З того часу всупереч закликам емігрантського уряду, що пропо-

відує пасивне очікування, в Польщі почала пожвавлюватись активна боротьба з німецькими окупантами. В огні цієї боротьби зросла передова збройна організація польських народних мас — «Народна гвардія», виникли створені за її прикладом у польському селі селянські батальйони, утворився ряд інших збройних організацій, які стали на шлях активного опору гітлерівським загарбникам.

IV. МЕЧ НАРОДУ

Важко злічити всі подвиги польського збройного руху. Польські партизани розгорнули систематичні нальоти на німецькі залізничні транспорти, пускаючи під укіс сотні німецьких військових ешелонів під Варшавою, Любліном, Радомом, Краковом, у Верхній Сілезії, в Познанському воєводстві. Досить вказати, що за період з 5-го вересня по 5-те жовтня 1943 року внаслідок катастроф німецьких ешелонів, організованих польськими партизанами, залізничний рух був на ряді ліній паралізований майже на 1 тисячу годин. Польські партизани вчинили сотні актів правосуддя, вбиваючи гітлерівських катів як, наприклад, генерала СС Глобоцніка, Кутшеру, Крюгера, коменданта концентраційного табору в Майданеку Шмідта, відомих гітлерівських катів Вальда, Гутхарта, Каслера й десятки інших. Партизанські загони імені Міцкевича, Костюшка, Пулавського, Килимського та інші бились і б'ються з численними німецькими каральними експедиціями, що налічують по 2000 і більше солдатів і до того ж озброєні танками, артилерією, авіацією. Проте партизани зуміли дати відсіч каральним загонам, завдаючи їм відчутної шкоди.

Польські партизани зайняли ряд польських містечок та міст як Білгорай, Юзефів, Буско, Томашів-Любельський, Радомско, звідки вигнали німецьких окупантів. Польські партизани конфіскують у німців харчі, розподіляючи хліб і худобу серед місцевих селян.

Ця боротьба, що точиться у різних формах, не припиняється ні на хвилину, незважаючи на жорстокі репресії німецьких окупантів.

V. ТЕРОР

Гітлерівці посилюють репресії, щоб придушити всякий опір в тилу своїх відступаючих військ та підготувати грунт для вигнання в гітлерівську кабалу всього працездатного населення Польщі і безкарного руйнування й знищення всього, чого не вдасться вивезти з собою. В лютому цього року німці провели у Варшаві численні розстріли поляків. Після вбивства патріотами генерала СС Кутшери німці розстріляли одразу 100 польських заложників, 15 лютого німці розстріляли в Варшаві на вулиці Сенаторській 40 поляків, а через кілька днів ще 200 поляків на руїнах варшавського гетто. Повідомляють, що перед розстрілом німці взяли у своїх жертв кров, щоб використати її для лікування поранених гітлерівських бандитів.

Про такі факти повідомляють і з інших міст. Німці перевезли з в'язниці в місті Бяла-Подляска всіх поляків, які там були, до концентраційного табору в Майданці. При цьому гітлерівці на місці розстріляли 260 чоловік. У селі Осольніца поблизу Бяла-Подляска німці розстріляли 50 селян у відповідь на вбивство двох гітлерівських жандармів. По всій країні прокотилась хвиля арештів. Гітлерівці влаштовують масові облави, в тому числі й серед польських горців, так званих «гуралів», яких німці завжди вважали за дуже «благонадійних». Тюрми Павіяк, Вронки, Равіч і всі концентраційні табори переповнені ув'язненими.

Німці проводять гарячкову евакуацію із східних районів Польщі. Вся країна переповнена німецькими біженцями, що втікають з України. Нещодавно в так званий Вартелянд (колишні Познанське та Лодзінське воєводства) прибуло 140 000 таких німців. Як зазначають гітлерівські газети, найближчого часу чекають ще 80 000 німців — біженців з України. Вчорашні «завойовники» зараз стурбовані лише тим, як би врятувати свою шкуру. І в міру того, як фронт наближається до Польщі, зростає паніка серед німців у Польщі. Гітлерівці посилюють терор, щоб забезпечити спокій у тилах своїх відступаючих військ.

VI. НА РІШУЧИЙ БІЙ

Боротьба проти гітлерівських окупантів у Польщі вступає в свою вирішальну фазу. Польські партизани енергійно руйнують транспорт ворога, намагаючись завдати німцям удару в найбільш чутливе місце. Цими днями польські партизани пустили під укіс німецький військовий ешелон на лінії Дембіца — Розвадів. У відповідь на це німці розстріляли все населення прилеглого села Борки.

Радіостанція ім. Костюшка повідомила 15 березня, що загін польських партизанів імені Завіша спинив на лінії Холм — Люблін, поблизу станції Рейовець, поїзд, в якому німці везли поляків на каторгу до гітлерівської Німеччини. Партизани вбили 18 поліцаїв і поранили 15 з числа вартових та визволили 500 поляків.

Озброєні виступи ширяться по всій країні. В Живецькому повіті поблизу міста Жегестів польські партизани напали на дві німецькі прикордонні застави і перебили всіх стражників.

За останні дні почастішали також випадки вбивств гітлерівських катів. У Варшаві вбито начальника тюрми Павіяк (це вже четвертий начальник цієї тюрми, розстріляний польськими партизанами), вбито також генерал-квартирмейстера німецької окупаційної армії в Польщі Брауна. Кулі польських партизанів влучили протягом останніх днів ще в 20 гестапівців у Варшаві.

Широкі верстви польського народу посилюють боротьбу з німецькими окупантами. Вони знають, що союзна Червона Армія та Польська армія в СРСР, яка йде разом з нею, все більше й більше наближаються до польської землі.

Уся Польща жадібно прислухається до артилерійської канонади, що наближається зі Сходу. Польща знає, що звідти йде визволення. І польський народ піднімається на рішучий бій, щоб при підтримці могутньої Червоної Армії вигнати з своєї землі німецьких окупантів і збудувати вільну, незалежну, сильну демократичну Польщу — сильну завдяки дружбі з найбільшою слов'янською державою — Радянським Союзом.

СОЛДАТИ СВОБОДИ

Дивізія імені Костюшка * готується до боїв. Над величезним стрільбищем пролетіли перші снаряди і за кущами, що маскують бліндажі, піднялися стовбури чорного диму. Від детонацій задвигтіла земля. Це польські артилеристи проводять навчання.

З високої спостерігальної вишки, збудованої солдатами, командуючий дивізією полковник Зигмунд Берлінг стежить за ходом занять. Поблизу вишки вишикувався батальйон піхоти. Мутно виблискують на сонці зелені каски та воронена сталь автоматів. Унтер-офіцер знайомить солдатів із зброєю, якої не знала колишня польська армія: бронебійною рушницею.

Лунають чотири постріли. Почервонілий від хвилювання «номер 1-й» — взводний Ласовський стає на витяжку перед полковником і рапортує: «Всі чотири постріли — влучні». Полковник стискає його руку. «На кожну кулю — один німецький танк, такий наш лозунг!» — відповідає солдат.

По обох боках лісної галявини розташувався піхотний полк. В програмі демонстрація бронемашин і танків. З глибини лісу з ревом виринає гроза німців — танк Т-34. Заклекотів кулемет, за кожним гарматним пострілом перед машиною виблискує вогненний ореол.

Танк круто повертає, на декілька секунд зникає в протитанковому рові і, подолавши його, ламає і мне височенну березу.

Очі солдатів горять захопленням. Вони знають: така зброя доведе їх до Вісли.

На майдані перед штабом артилерійського полка пролунала команда «Смирно!». Високо на щоглі замайорів біло-червоний прапор. Очі солдатів і офіцерів звернені на трибуну. Говорить Ванда Василевська *:

«Маєте в руках найкращу в світі зброю, маєте в серцях полум'яну любов до Батьківщини, білий орел розпростер над вами крила до льоту. Цього досить, щоб мільйони наших змучених земляків діждалися дня свободи. Вони благословлять вас на ратний подвиг. Будьте готові, солдати!»

Лісом покотилася луна ентузіастичних окликів, загримів національний гімн. Гімн, що звучав як присяга.

З-за річки, що нагадує солдатам рідну Віслу, сходить багряна куля сонця. На березі розставлені важкі міномети, в ранковій тиші лунко дзвенить голос інструктора. Деякі його учні ще в цивільній одежі; вони тільки вчора пройшли медичну комісію. Здалека долітає спів: «Воєнко, воєнко, цужесь ти за пані...» [1] Це рота автоматників повертається з нічних занять. З-за лісу піднявся розвідувальний літак. На його крилах по чотири біло-червоні квадратики — пізнавальний знак польської авіації. Дзеркальну поверхню річки з шумом розрізує глісер; на борту човна командир саперного батальйону. Його солдати наводитимуть переправу.

Тут не гають ні хвилини часу. Кожний боєць дивізії знає: військове навчання — це справа його національної честі. Далекий шлях до Кракова і Варшави; щоб пройти його, треба навчитися бити ворога. Бити просто в його вовче серце.

Перша і четверта рота 3-го полку піхоти отримала завдання: протягом дванадцяти днів влаштувати стрільбище. Роботою керували офіцери Орловський і Ярош. Праця була важка, виснажлива, проте на 12-й день стрільбище з спостерігальною вишкою було готове. Складаючи подяку солдатам, полковник Берлінг сказав: «Ви працювали для Польщі. Хай свідомість цього буде для вас найвищою нагородою!»

Днями приїхав до дивізії капелан Кубш. Цей священик пережив уже німецьку голгофу *, він навчився всією душею ненавидіти гітлерівців, цих невблаганних ворогів усіх людських і божих законів. На знущання німецьких окупантів він відповів так, як відповідає кожний польський патріот: вступив у партизанський загін. Сьогодні на його погонах сяє зірка польського майора. Він піде з нею до Польщі, піде як священик і солдат і в спустоше-

---

[1] Війнонько, війнонько, що ж ти за панянка *(польськ.).— Ред.*

них, осквернених німотою церквах заспіває з вірними пісню перемоги: «Те деум ляудамус» *.

Молодий, білявий солдат Кшесяк несміливо підходить до капелана. Звільнений з полону, він працював у Мордовській АРСР, там і одружився. За його словами, жилося йому наче в бога за плечима. Однак на першу звістку про створення дивізії Кшесяк з'явився в воєнкоматі. «Жаль мені дружини,— розповідає,— але жаль мені і Польщі. Не зазнаю спокою, не знатиму щастя, поки моя країна не здобуде свободи».

Кшесяк чув, що капелан був «на тому боці». Чи він не знає випадково, що діється в його рідному містечку Логішин?

В молодого священика спалахнули очі.

«Брате, адже твій район у наших руках»!

Солдат зводить брови. Він не розуміє, в яких це «наших руках» може бути його далекий Логішинський район.

«Ну, в наших —партизанських... У довколишніх селах по німцях слід прохолов».

Кшесяк широко, радісно посміхається. Отже правду пишуть газети; партизани дійсно б'ють німців, б'ють так, що в їх руках опинилися цілі райони.

Кшесяк міцно стискає в руці радянський автомат. Той самий автомат, що вчора вирішував результат Сталінградської епопеї, а завтра промостить Кшесякові шлях у Варшаву.

НАША СИЛА — В ЄДНОСТІ!

Фашистська пропаганда намагається всілякими засобами викликати ненависть українського народу до російського. Німецькі окупанти та їх петлюрівсько-оунівські лакузи зіпсували вже тонни паперу, змальовуючи лихо, що його, нібито, несли і несуть Україні росіяни.

Чому фашисти вдаються до такої провокації?

Два роки війни з німецькими загарбниками показали неподоланність Червоної Армії, яка била фашистів, б'є і буде бити аж до їх цілковитого знищення. Ця армія врятувала радянську сім'ю народів від фашистського ярма, ця армія в майбутніх боях очистить радянську землю від ворога і принесе волю Україні.

В чому ж сила Червоної Армії, в чому запорука її перемоги? В єдності всіх радянських народів, а в першу чергу в єдності і щирій дружбі двох найбільших народів нашої країни — російського та українського.

Ось чому так казяться німці та їх прихвостні, ось чому вони пнуться з шкіри, щоб розбити цю єдність, щоб посварити братні народи.

Якби не допомога російських братів, Україна була б приречена до загибелі.

Досвід показав, що навіть така велика країна як Франція не була спроможна відстояти своє існування перед натиском німецького імперіалістичного хижака. Легко собі уявити, що чекало б Україну, якщо б німецька навала застала її самотньою. Не було б тоді у нас, українців, жодних шансів на визволення, на перемогу.

Тільки в державному союзі з російським народом Україна залишиться державою, а український народ відстоїть своє існування.

В боротьбі за визволення України пліч-о-пліч з українцями проливають свою кров і росіяни. Сини російського народу в Червоній Армії і партизанських загонах з таким самим героїзмом громлять окупантів, як і українці, вони так само віддано жертвують своїм життям за свободу і щастя українського народу.

Так є тепер, так було і в 1918 році, коли німці з допомогою націоналістичних холопів намагалися перетворити Україну на свою колонію. Лише дякуючи підтримці великого російського народу, Україна не стала тоді здобиччю німецьких і інших імперіалістів.

Дружба обох народів пройшла крізь вогонь і воду, а спільно пролита кров зцементувала її назавжди. Тим-то даремні надії наших ворогів.

Немає сили, яка могла б послабити цю дружбу.

Німці та їх жовто-блакитні лакеї в своїх провокаційних витівках залюбки посилаються на ними ж самими сфальшовану історію. Не вірте фашистським брехунам!

Складений Богданом Хмельницьким союз з Росією врятував Україну від безперервних польських, турецьких і татарських навал, а згодом він захистив Україну від польсько-шведського ярма, що його готував для нашої Батьківщини шведський король Карл XII.

За пригнічення України царською Росією російський народ не несе жодної відповідальності. Він так само страждав від самодержавного гніту як і український народ, а робітничий клас Росії перший підняв голос протесту проти знущання царів над Україною, він перший вимагав свободи для України.

В 1917 році російський народ допоміг українському народові стати рівноправним членом великої братньої сім'ї народів СРСР.

В союзі з Радянською Росією Україна стала з аграрної країни передовою індустріальною державою з власним урядом, з власними державними, науковими і культурними установами.

В той час, як у Польщі і Румунії українці були позбавлені будь-яких прав, коли їх землі колонізовано, коли українську культуру загнали там у підпілля, українці в СРСР користувалися всіма правами повноправних громадян. Тут ніхто не зазіхав на їхні права, на їхню землю,

на їхню культуру. Навпаки,— **тільки в Українській Радянській Соціалістичній Республіці українці взяли в свої і тільки в свої руки землю, заводи і земні багатства.**

Український народ знає про це і він ніколи цього не забуде, а на жалюгідні потуги німецьких загарбників дасть таку саму відповідь, яку дав у 1918 році —

український народ битиме німців, битиме аж до цілковитого їх винищення — за волю, за щастя своїх дітей, вільну і воз'єднану Українську Радянську Соціалістичну Республіку!

ГЕНЕРАЛЬНЕ ВИПРОБУВАННЯ

В гарячий літній день 1943 року губернатор п'ятого дистрикту Вехтер приймав на Коломийському ринку перший парад формації галицько-українських СС-івців. На кафедральній вежі грав оркестр тупо і жалісливо наче калатавка на шиї корови, що заблудилась в горах; побрякував замінник дзвонів, зреквізованих тим же Вехтером. За гуцулами, переодягненими нашвидкуруч в німецькі мундири, бігли їхні жінки, псуючи своїм голосінням з великим трудом створюваний настрій місцевою владою.

Через декілька годин «Німецьке інформаційне бюро» повідомило на весь світ детальний опис параду, який мав свідчити про глибоку прив'язаність українського селянина до ідеї гітлерівської «Нової Європи» *. Не згадувало воно, річ ясна, про те, що мова йшла про селянина, який не спромігся втекти завчасно в ліс і тим самим уникнути мобілізації до рядів «чорної дивізії».

Приблизно в той же час в подільському містечку Скалаті відбувався парад, який аж просився на першу сторінку «Фолькішер беобахтер». Не знайшлося, однак, для нього місця ані в ОКВ — беріхті *, ані в еластичному розі пана Брауна фон Штумме.

А шкода! Бо цей парад був набагато важливіший для гітлерівців, ніж понура коломийська комедія. Принаймні в наслідках.

Мешканці Скалата, що знаходився тоді на віддалі тисячі кілометрів від фронту, були немало здивовані, коли на вулицях міста несподівано застрочили кулемети і над дахами засвистіли артилерійські снаряди. Через кілька хвилин скалатчани стали свідками небаченого досі видовища. Солдати Гітлера, поліцейські, жандарми і сам скалатський «зондерфюрер» — в куртках і без — втікали щодуху, шукаючи укриття в городах, стодолах і туалетах.

Незабаром вияснилася таємниця переполоху. Просто в Скалат вступили українські партизани. Головною вулицею міста марширували, загін за загоном, люди в цивільному одязі з червоними стрічками поперек шапок. З брязкотом зброї йшла піхота, дотримуючи крок бравій кавалерії, по бруківці грізно стукотіли польові гармати.

Для німців то був грім з ясного неба. На цій території, здавалось, так грунтовно очищеної ордами «шутцдінсту» *, раптом з'явилось військо, справжнє військо, перед яким німецькі гарнізони втікали як стадо баранів.

В той самий день тривожні вісті підняли на ноги цілий апарат дистрикту. В напрямку Скалата рушила моторизована колона. Запізно, однак. Партизанське військо зникло як дим, і лише густо розсіяні в лопухах німецькі трупи свідчили, що саме тут пролягла дорога месників.

Славна, та яка терниста дорога через край вимучений, сплюндрований, через територію, натжачену німецькими багнетами. В погоні взяли участь «мессершмітти», розвідувальні літаки доповідали про кожний крок загонів. Незабаром дорогу на південний схід перетяли партизанам постягувані з різних міст роти.

Жалюгідна була їхня доля. Старанно приготований гітлерівцями мішок партизанські багнети розпороли так старанно, що для полеглих німців не вистачило домовин.

В бравурній атаці був форсований Дністер. Невдовзі після цього бої перенеслися на Гуцульщину. Прапор свободи залопотів над Рафайловим, запалали як щогли, нафтові свердловини Биткова. Порослі бур'яном окопи з 1914—1917 років знову заповнились озброєними людьми. Два кілометри відділяли партизанів від угорської границі, два мадярські полки направив регент Хорті проти когорти хоробрих. Десятки «юнкерсів» висіли від ранку до ночі над горою Погур, руйнуючи бомбами її схили. Крім мадярів шили тепер мішок гітлерівські регіменти.

Але і на цей раз мішок лопнув. Лопнув у найменш сподіваному місці. Перш ніж німці опам'ятались, головні партизанські сили з'явилися у їхніх тилах і перерізали залізничну колію Станіслав — Будапешт.

Німці скаженіли. А тим часом невловимий противник влетів як вихор до Татарова, Яремчі, оточив Ділятин, висадивши попередньо в повітря всі мости, які з'єднували гірську долину Пруту з Коломиєю і Станіславом. Аван-

гард партизанів зайняв позиції на Куратулі Космацькому і на горі Няджин між Березовим Нижнім та Ключовим біля Коломиї.

Коломийський парад канув у забуття, запропастилася кудись і «Галицько-українська формація». Тепер шляхом на Вербіж і Печеніжин марширували вже не нещасні ландскнехти Вехтера, а найвірніші вехтери самого Гітлера: добірні, спеціалізовані на боротьбі з партизанами розділи прусських СС. В серпневу спеку, з головами, закутаними в штурмові шоломи, випереджувана хмарою бомбардувальників, посувалася гітлерівська наволоч форсованим маршем до гір, несучи остаточний вирок смерті жменьці відчайдушних.

Через двадцять чотири години передова частина експедиції перерізала дорогу Ослава — Ділятин, не передчуваючи, що тим самим перетинають лінію свого життя. Музику польових коників раптом замінила симфонія станкових кулеметів і мортир. Заховані в укритті партизани розпочали ділятинську битву.

І закінчили її. 502 німці попрощалися з життям, понад 2 тисячі ранених заповнили коломийські госпіталі. Зворотна дорога партизанів, дорога до волинських лісів була відкрита.

Дорога, що бігла полями з незжатим збіжжям, яке гнило на осінньому дощі, через села сумні, що нагадували кладовища з винищеною молоддю. Через містечка, скуті страхом, заморожені спогадами страшної різні євреїв.

16 вересня німецький губернатор Галичини хвалився своєю черговою галицько-українською витівкою. Але на цей раз Вехтер був значно скромніший. Замість просторих площ вибрав для яничарського параду чотири стіни львівського театру. Гамором смердючих слів, галасом позиченого оркестру хотів Вехтер заглушити грім гармат армії, що наступала зі Сходу.

На сцені метався спеціаліст по віденському кварглі *, він же командуючий терезянсько-гітлерівськими есесівцями, жалюгідний відприск родини львівських власників ресторанів, німець Бізанц. Бізанц просив і закликав, Бізанц обіцяв і погрожував, Бізанц розмахував пачкою грошей, що мали символізувати іудівські срібляки. Відповіддю йому було глухе мовчання залу. Бізанц промовляв до гаснучої лампи.

Майже в той самий день німецькі власті в сусідньому Кременці наказали усій молоді міста з'явитися на ринку. Напівофіційно були оголошені збори. Передбачливі не виконали наказу, менш обачні були оточені есесівцями. Повели їх в напрямку вокзалу — звідтіля всякий слід по них пропав.

Раніше чи пізніше та сама доля спіткає «Тірольців Сходу» — тих есесівців з неправдоподібної історії...

Тиша знову сповнила долину Пруту. Сплять в могилах, що густо розсіяні на галицькій землі, партизани з легіону безстрашних *, мужні сини землі Тараса Шевченка. Історія їхнього подвигу, хоч молода ще, виростає вже сьогодні до легенди, переростає в пісню, сплетену зі слів «з таких найтихіших», однаково дорогих українцям і полякам, бо і ті, й інші в пам'ятні дні липня і серпня ставилися до месників своїх кривд з однаковою любов'ю.

Сьогодні ще не час для детального опису героїчного рейду. Тим гучніший буде він в День Перемоги, в день великого параду тих, хто принесе свободу на озброєних плечах і вимучений край перетворить у благословенну землю.

УКРАЇНА В НАСТУПІ

Німецька армія відступає. Характер цього відступу ясний; це вже не «тактичний маневр» і не захід «еластичної оборони». Це безпосередній результат невдалого наступу гітлерівських військ у Курській дузі, це наслідки нищівного удару Червоної Армії в момент, коли фашистська вісь луснула під тягарем поразок на Східному фронті. Коротко кажучи, це — розгром.

Червона Армія наступає широким фронтом від орловських лісів до степів України. Щодня десятки наших міст і сіл повертаються в лоно Батьківщини. Історія боротьби за визволення України вступила в останню, вирішальну фазу. За нами — понад два роки героїчного епосу, коли йшлося про те, бути нам, українцям, чи не бути; перед нами — завершення цього великого часу, свято волі і перемоги. Полтава — Дніпропетровськ — Одеса, Чернігів — Київ — Львів — ось маршрут нашої армії, що його не змінить і змінити не зможе жодна ворожа сила.

І тому саме тепер в більшій мірі ніж будь-коли раніше кожен із нас повинен бути солдатом спільної справи. Наступ наших військ ставить сьогодні особливі завдання перед населенням окупованої України. Чим дужчі будуть удари Червоної Армії, чим навальніший буде натиск наших частин, тим більша паніка охоплюватиме окупантів. У цих умовах наші земляки по тому боці фронту можуть відіграти і відіграють історичну роль в остаточному розгромі ворога і визволенні України.

Хто лише може втримати в руках зброю, повинен негайно вступити в партизанські загони. В окремих випадках, коли з різних причин це важко здійснити, треба вбивати окупантів на власну руку. Вбивати їх рушничним пострілом, вбивати ударом ножа, зривати шляхи і мости, підпалювати склади. Не забуваймо, що кожне вбивство

німця в німецькому тилу, кожен диверсійний акт проти німецьких військових об'єктів не тільки завдасть втрати гітлерівській воєнній машині, але й посилить паніку в ворожих рядах, поглибить дезорганізацію і наблизить хвилину цілковитого розкладу орди Гітлера.

Не можна також ні на хвилину забувати про те, що німці перед відступом намагатимуться вивезти з України якомога найбільше награбованого добра, в першу чергу хліба з цьогорічного врожаю. Таким чином вони хотітимуть зберегти запаси для дальшого ведення грабіжницької війни і водночас приректи український народ до голодної смерті. За останніми інформаціями німецькі окупанти грабують в українських селян худобу і женуть на захід, за Дніпро. Залізничні станції захаращені поїздами з українським хлібом.

Тим-то невідкладним завданням наших під'яремних братів є рятувати своє добро з німецьких лап. Худобу треба негайно гнати в ліс або в далекі від села балки без уваги на те, чи чути вже гуркіт гармат зі сходу, чи ще ні. Чим скоріше буде проведено цей захід, тим краще.

Хліба німцям не давати! Негайно після збирання врожаю і проведення обмолоту треба хліб закопати в землю або сховати в іншому безпечному місці. В глибокому німецькому тилу, де поки що нема можливості силоміць відібрати хліб у ворога, треба пускати з димом прийомні пункти та елеватори.

Приділяти найбільше уваги поїздам з хлібом. Досить за кілька хвилин перед відправкою поїзду продірявити підлогу вагону, щоб вагон прибув на наступну станцію напівпорожнім. Уміло організована залізнична катастрофа не тільки на довгий час виведе з ладу шлях, але й віддасть у руки селян награбоване у них зерно.

В дні, коли вирішується доля нашої Батьківщини, доля наша і наших дітей, не можна нам гаяти ні хвилини часу. Фронт вітчизняної війни проходить через кожне українське серце, через кожну українську хату на всьому просторі рідної землі — від Дону до Сяну. Фронт великої боротьби за перемогу. Доля нашого народу, доля його майбутніх поколінь вимагає, щоб ця перемога вже найближчого часу стала фактом. Наша доля — в наших руках.

Будьмо ж достойними великих днів, що нас чекають!

В ОКУПОВАНОМУ ЛЬВОВІ

У 1941 році фашисти вдерлися до Львова. Вони стали в ньому панами і катами. Розстрілювали людей групами по 50—100 чоловік. Причиною до страти була активна участь у громадському житті. Одночасно гітлерівці влаштували жахливий погром на євреїв, грабуючи при цьому хто що міг.

По закінченні різні звезли трупи своїх жертв до критого під'їзду Гаусмана *, де влаштували єдине в своєму роді видовище. Обслужували його чиновники Геббельса. Зафільмовані останки трупів скоро були показані на екранах Німеччини і окупованої Європи під вигаданим заголовком «Жертви більшовицького терору у Львові».

В тій кривавій роботі допомагали фашистам в поті чола підлеглі Мельника і Бандери — двох запеклих суперників-ватажків так званої «Організації українських націоналістів» (ОУН). Ці ідейні брати насправді ніколи не переставали бути щирими виконавцями наказів гестапо. В перші місяці радянської влади оунівці сиділи тихо, як миша під мітлою, стараючись обійти пильність влади лакейським писком «Хай живе!». В міру наближення війни оунівські гризуни ставали однак щоразу нахабнішими. Їх зброєю був саботаж і постріли із-за рогу.

Але тільки вибух війни показав, на що здатні каналії. Безмежно впевнені у всемогутності своїх фашистських покровителів, вони зі шкіри вилазили, щоб здобути їх увагу. Відчуваючи наближення фашистських орд, вони повилазили на горища і церковні вежі і звідти почали безладну стрілянину, сіючи смерть серед випадкових перехожих. Спіймані при допомозі громадськості і червоноармійців жалісно скиглили про милосердя і помилування.

Після вторгнення гітлерівців до Львова можна було спостерігати цивільних з жовто-блакитними нашивками

на рукавах, які запобігливо крутились біля есесівців. То були власне вони: ополячений оунівський набрід, витвір галицької політичної затхлості, ганьба українського народу. Однак швидко, дуже швидко оунівці змогли переконатися, що замість обіцяного їм українського Манджоу-Го і мандаринових посад *, чекає їх з боку Німеччини лише одне: сильний штурхан ногою. Окупанти взялися запроваджувати в місті свої порядки. Перш за все поклали лапу на залишені в місті запаси. Більшу кількість товарів вивезли одразу в Німеччину, частина попала в руки фашистських офіцерів і солдат, які, до речі кажучи, показали себе майстрами спекуляції. Опорожнивши львівські магазини і крамниці, гітлерівці взялися до житла. Після хаотичних реквізицій в перших тижнях окупації наступив період «планового розселення населення». Одного дня наказано мешканцям найкращої і найздоровішої південної частини Львова звільнити свої квартири і віддати їх в непошкодженому стані з меблями в руки окупантів. Євреїв поселити в гетто, утворене в північній частині міста.

Незабаром після цього Гітлер приєднав Львівську, Дрогобицьку, Станіславську і Тернопільську області до головного губернаторства Польщі. Для чого це зробив? Треба здогадуватись, що перш за все ним керувало бажання посварити поляків з українцями, а розчленуванням українського народу послабити його опір відносно окупантів. Зрештою, приєднання колишньої Східної Галичини до присмеркового королівства Франка мало на меті зголоднілим окупантам перетравлення цієї території з сильним стратегічним і господарчим (нафтова гора) значенням.

Незабаром завітав до Львова генерал-губернатор Франк, щоб особисто оглянути свої нові колоніальні володіння. Вітала його купка українських і польських ренегатів. Наймити Геббельса поставили перед об'єктивом фотоапарата групу греко-католицьких священиків. Фотографії помістила «Лейпцігська ілюстрована газета», а також ілюстровані газети окупованої Європи. Останні опублікували його під заголовком «Польські священики в Кракові вшановують німецького генерал-губернатора».

Після від'їзду Франка окупаційні власті почали негайно онімечувати місто. Насамперед позначилось це на вулицях. Дістав свою Гітлер, дістав Герінг. Не уціліла

навіть вулиця Шептицьких, незважаючи на те, що митрополит ніколи не виявляв своєї недоброзичливості до фашизму. Перейменовано її на Кернштрасе.

Потім взялися до шкіл. Після майже повної ліквідації українських і польських середніх шкіл фашисти вирішили ощасливити львів'ян відкриттям української ремісничої школи та курсів підвищення кваліфікації для... інженерів.

Тим часом зросла кількість німецьких шкіл. В середині минулого року лише львівський повіт (без міста) налічував їх 27. Львівське радіо майже цілий день хрипить по-німецьки, транслюючи з Берліна загальнодержавну програму. В книгарнях і нечисленних бібліотеках сила-силенна геббельсівської макулатури, з неї 99% німецькою мовою. Вивіски німецькі, зрідка двомовні — німецько-українські.

Виключно для німецьких фашистів були віддані найкращі кафе і ресторани, тільки вони мають право на вхід в кінотеатри по вул. Легіонів *, для них працює німецький драматичний театр, оперета і вар'єте, яке користується найбільшим успіхом, де віденські дівчата з демімонду * скиглять їм модну сентиментальну пісеньку про солдатика і дівчину під ліхтарем, а в вечірній час підсолоджують життя, збираючи певну суму на «зимову допомогу».

Після гарячого і короткого флірту з українськими націоналістами, яким спочатку віддано певну кількість місць в президії міської управи та поліції, німці безпосередньо взяли в свої руки міське управління. Менше вже базікає негідник Кармазин *, в політичне небуття відійшов зрадник Панчишин *, в поліції ж фашистський набрід з українців відіграє вже лише традиційну роль конфідентів. Німець став бургомістром міста, німець — ректор Сільськогосподарської академії в Дублянах, німець — начальник поштамту.

Гітлерівці далі застосовують метод розпалювання антагонізмів, національної ворожнечі, щоб в мутній воді шовінізму легше ловити рибку. Роблять це незграбно, похамськи. До цього часу не вдалося їм нікого втягнути в свої сіті, окрім жменьки запроданців, які нічого і нікого не представляють.

Далі. Як вчить історія з українськими націоналістами, окупанти настроїли проти себе навіть більшу частину

тих, які до цього часу вірно служили німецькому імперіалізмові. Ледве Бандера встиг 30 червня 1941 року оголосити декларацію, белькочучи щось про український протекторат, поки Шептицький поставив під нею свій підпис, незабаром Бандера помандрував до Берліна, а на Шептицького накладено домашній арешт. Від батьківських (націоналістичних) «снів про шпагу» не залишилося дослівно нічого. Після вторгнення фашистів до Львова націоналістичні диверсанти змушені були скласти зброю в руки гестапо. Незабаром було видане розпорядження про заборону галицьким українцям виїжджати за Збруч. Розпущені всі партії й угруповання, а замість них гітлерівці ласкаво дозволили утворити в окремих місцевостях так звані «Комітети самодопомоги», про завдання яких фельдмаршал фон Рунштедт висловився в своїх інструкціях для німецької адміністрації досить коротко:

«Діяльність «Комітетів самодопомоги» повинна полягати в їх тісній співпраці з німецькою військовою владою».

Більшість львівських жовто-блакитних верховодів затримано далеко від України. Деякі з них оббивають берлінські бруки, частина пліснявіє в Кракові і на сторінках газети «Краківські вісті» закликає українську націю до збереження миру, «щоб не нажити собі нових ворогів». Навіть адвокат Шухевич *, довірена особа гестапо, зійшов з арени. В управлінні Львівської Спілки письменників пишаються нікому не відомі суб'єкти, в лекційних залах тиняється фігура львівського коміка — якогось Цурковського, який фабрикує архіпотішні «оди» на честь свого колишнього мецената Студинського *.

В січні цього року «Німецьке інформаційне бюро» з тріумфом сповістило світові про те, що представники «Українського комітету допомоги» присягнули на вірність генерал-губернаторові Франку. Вирішили однак назвати прізвище лише одного Кубійовича. Цей індивід, за фахом географ, відомий був ще перед війною тим, що латав дірки в своїх знаннях німецькими марками.

Цвіт прогресивної інтелігенції Львова опинився за колючим дротом концентраційних таборів. Смерть Бартля * і Бой-Желенського * (заарештованих на другий день після захоплення міста) була лише черговою ланкою в ланцюгу гітлерівських злочинів. Люди виходять з дому і не повертаються ввечері, а всякий їх слід гине у тьмі.

Десятки тисяч львів'ян вивезено на роботи до Німеччини. Спочатку їм говорили, що вони будуть працювати під Львовом на будівництві проектованої автостради Берлін — Одеса. Коли мобілізовані з'явились на вокзал, їх оточив поліцейський кордон, потім їх запхали у вагони. Восени минулого року гітлерівці розпочали масове знищення єврейської національності. Число замордованих досягає кількох десятків тисяч.

В місті шаленіє голод. Суп з картопляного лушпиння сьогодні є оздобою столу. Норма хліба — від 100 до 200 грамів щоденно — це практично нічого.

І все ж Львів — місто героїчних боїв 1936 року — не зігнулось, не піддається переважаючій фашистській силі загарбників. Мало не від першої хвилі окупації точиться в його старих мурах невблаганна боротьба з окупантами. Здається, із застрелених у Львові німецьких офіцерів можна було б створити цілий батальйон.

У визвольному русі поряд з українцями поважну роль відіграють поляки. Львівські партизани підтримують тісний організуючий зв'язок з партизанами східних областей України.

У боротьбі з партизаними окупаційні власті виявляють цілковите безсилля. З метою залякування борців за свободу фашисти влаштовують публічні видовища спалення полонених партизанів. З особливим садизмом знущаються окупанти над дівчатами; були випадки, коли їх вішали головою вниз, під ногами розпалювали вогнища. Але ці засоби замість залякувати львів'ян, запалили в їхніх серцях полум'я, котре рано чи пізно спопелить страхітливу будову гітлерівської неволі.

Скривавлений, потоптаний, а все ж таки гордий, нескорений і завжди живий Львів з нетерпінням чекає дня визволення.

Чекає не склавши руки, а в кривавій, невблаганній боротьбі.

І в тій боротьбі перемагає.

ЗГАДКА НА СУМНІ РОКОВИНИ

Наприкінці листопада 1918 року після трьохтижневих жорстоких боїв війська Юзефа Пілсудського витіснили українців із Львова. Вивішенням національних прапорів і різнею львівських євреїв відзначав уряд Польщі свій перший імперіалістичний стрибок на Схід, на землі України.

З того дня минуло 25 років. Колишній диктатор Польщі спить вічним сном у льоху Вавельського замку, і над його труною стоїть Ганьба в особі німецького вартового. А Львів, що мав стати для варшавських блудливих політиканів трампліном для загарбницького походу на Київ, ось уже третій рік задихається в зашморгу катів, які цупко стискають горло Варшави.

Ягайлонська ідея Пілсудського *, ідея завоювання і підкорення польським магнатам України, Білорусії та Литви розвіяна на порох. За маніякальні плани своїх «верховодів» польський народ розплатився найвищою ціною, ціною втрати державної незалежності, ціною втрати мільйонів своїх синів і дочок, ціною неймовірних знущань, що їх чинить над ними здичавіла німецька орда.

У Польщі до 1939 року було коло 20 мільйонів населення: українців, як відомо,— 45 мільйонів. Проте Пілсудський гадав, що йому вдасться поглинути Україну. І він до самої смерті гострив на неї зуби. Діставши прочухана під час київської авантюри *, він та його прихильники з табору польської реакції не переставали мріяти про Польщу «від моря до моря». У Варшаві осіли гнізда петлюрівських банд, а другий відділ польського генерального штабу присвячував весь свій робочий час підготовці все нових і нових актів шпигунства, диверсії і саботажу на території Радянської України.

Після смерті Пілсудського в польській офіційній політиці не змінилося нічого. Його спадкоємці з так званої полковницької кліки продовжували політику маршала. В той час, як перед Європою, а зокрема перед усім слов'янством, ставала на весь свій зріст небезпека німецько-фашистської навали, польський міністр закордонних справ Бек приймав у себе Герінга. Варшавський уряд торпедував усі спроби Радянського Союзу об'єднати народи Європи для захисту проти грядучого гітлерівського хама. Коли старенький Барту, один з нечисленних французьких політиків, що розуміли серйозність ситуації, прибув до Варшави, щоб переконати польський уряд у необхідності створення блоку проти агресорів, Бек мало не показав йому дверей. Панів беків усе ще вабила перспектива братовбивчого походу на Схід.

В 1938 році, коли гітлерівці розпочали здійснювати свої загарбницькі плани, пани беки втратили рештки честі і сорому. Це вони встромили ніж у спину братньому чехословацькому народові в годину, коли Гітлер виставив проти нього кілька десятків своїх добірних дивізій. Це вони погрожували Радянському Союзові війною, якщо він схоче поспішити чехословакам на допомогу. Це вони, нарешті, зірвали в 1939 році останню спробу радянського уряду запобігти агресії, відмовившись від його допомоги, і таким чином віддали польську державу на поталу Гітлерові.

1 вересня 1939 року гітлерівські війська вдерлися на польську територію, не знаходячи майже ніде на своєму шляху оборонних фортифікацій. Ці фортифікації були зате на іншому місці — вздовж східного кордону Польщі...

Сьогодні по беках і слід прохолов. Але залишились продовжувачі беківських традицій. Залишились у Польщі і на смітнику еміграції. Їх нічого не навчила ні історія, ні трагедія власного народу. Вони все ще каламутять воду, вони все ще отруюють криниці. На словах нібито вороги Гітлера, ділами своїми вони наполегливо допомагають йому душити Польщу. В той час, як Варшава і Краків стогнуть під гітлерівським чоботом, спливаючи п'ятий уже рік кров'ю і слізьми, польські реакційні політикани розмахують кулаками, погрожують українському народові, якщо він насмілиться визволити з-під гітлерівського ярма українське місто Львів.

25 років тому війська Пілсудського по трупах мужніх українських солдатів ввійшли у Львів. Нині у ворота Львова стукають українські партизани, передовий загін великої армії визволителів, армії героїв Сталінграда, Курська, Харкова і Києва. В рядах цієї армії безстрашно б'ється Перша Польська дивізія імені Костюшка — справжній авангард справжнього польського народу, який з нашою допомогою розтопче фашистську гадину і вимете шляхетське сміття з своєї чистої хати.

Тоді і для українського Львова і для польської Варшави почнеться нова епоха. Епоха вічної дружби і вічного братерства.

ВОНИ ПРОЙШЛИ ЯК БУРЯ

В спекотний літній день 1943 року губернатор Галичини Вехтер приймав на коломийському ринкові парад «Галицько-української дивізії СС». Галасував оркестр, а на дзвіниці собору тупо, наче калатавка на шиї загубленої в полонині корови, подзенькував розбитий дзвін, єдиний дзвін, що уцілів від німецької реквізиції.

Через декілька годин світ облетіла пущена «Німецьким інформаційним бюро» кореспонденція про «ентузіазм» добровольців, дарма що ці добровольці лише тому стали ними, що не встигли вчасно — так, як інші,— втекти в глухі карпатські нетри.

Те ж саме «Німецьке інформаційне бюро» не обмовилося ані словом про подію, яка скоїлася в недалекому подільському містечку Скалат * майже одночасно з коломийським парадом.

Жителі Скалата, що знаходився тоді за 1000 кілометрів від фронту, були дуже здивовані, почувши раптом на вулицях цокотіння автоматів і грізний посвист снарядів над хатами. Ще більше було їхнє здивування, коли вони побачили, як дотеперішні всесильні пани їх життя і смерті — солдати, поліцаї і сам комендант — метнулись прожогом в куртках і без них у найближчі городи, клупі і кущі. Скалатчани скоро зрозуміли в чому справа: їх місто опинилося в руках партизанів.

Ця подія розворушила все генерал-губернаторство. У напрямі до Скалата рушила моторизована німецька колона. Але єдине, що залишилося зробити каральникам після їх прибуття до Скалата, це повитягати з-поміж лопухів та кущів трупи солдатів і офіцерів гарнізону.

«Мессершмітти» старанно розшукували партизанів. Вони натрапили на них коло Дністра. Німці шили мі-

шок. Дбайливо, старанно. Коли, здавалося, все вже було готове, щоб закинути його на партизанські голови, мішок луснув, розпоротий багнетами партизанів.

Горіли мов смолоскипи нафтові вишки Биткова, раз у раз злітали в повітря залізничні і шосейні мости. Прапор свободи замайорів над Рафайловою і Пасічною. Три добірні есесівські полки помчали в Карпати, два мадярські полки вислав регент Хорті проти народних месників. «Юнкерси» від світанку до вечора висіли над головами партизанів, їх бомби завзято кришили схили гори Погур. Есесівці з криком кинулись на останній бастіон хоробрих. З гранатами в руках вони наблизились до окопів — в окопах не було вже нікого.

Партизани з'явилися в тилу німецьких полків. Вони вдерлися, як вихор, у Татарів * та Яремчу *; вони здобули Ділятин *; вони зруйнували всі мости, що ними проходить шлях з Станіславова та Коломиї до Будапешта.

У місті Коломиї забули вже про парад. Страх і замішання запанували в привокзальному районі, де жив колись австрійський архікнязь Карл, де тепер звили собі тепле кубельце німецькі коменданти і зондерфюрери.

Побрязкуючи зброєю, марширували в мертвій тиші прусські есесівські батальйони, а попереду їх з оглушливим гуркотом плили на південний захід хмара стягнутих з фронту бамбардувальників.

Через двадцять чотири години авангард пруссаків перерізав шлях Ослави — Ділятин, не передчуваючи, що таким чином він перерізує пасмо свого життя. Музику степових цвіркунів замінила раптом симфонія мінометів та рушниць. Партизани розпочали велику ділятинську битву.

І вони закінчили її. Понад 502 убитих німців підрахували партизани на бойовищі, до 2000 поранених пруссаків сповнило зойком і стогоном шпиталі веселого міста Коломиї...

Поворотний шлях непоборних, шлях у волинські ліси був відкритий. Шлях через поля з копицями хліба, що гнили на осінньому дощі, через сумні, мовчазні села-цвинтарі, села без молоді, через містечка, застиглі від жаху після страхітливої різні євреїв, через волинські оселі, колись польські — сьогодні нічиї, де кожний камінь руїн плаче кров'ю замордованих темної ночі дітей...

Під осінній шум смерек сплять у карпатських горах полеглі в бою з ворогом. Їх могили ніколи не поростуть травою. Однаково палка любов до них українських і польських сердець.

Вони пройшли як буря. І скоро буде Великий Парад тих, що принесуть зі Сходу свободу і страдницьку землю перетворять на землю благословенну.

ЇХ БОЙОВИЙ КУРС — ВАРШАВА

День 12 жовтня був днем бойового хрещення Польської дивізії імені Тадеуша Костюшка.

За два дні перед боєм капітан Беркович прочитав короткий наказ генерал-майора Берлінга *. Мовчазні ряди жовнірів слухали суворі солдатські слова командира корпусу:

«Настав нарешті довгожданий час боротьби з німцями, настав час кривавої помсти за сльози, згарища, кладовища і катівні...

Хай ваші багнети і ваші снаряди б'ють спокійно, але певно, як сокира дроворуба...

Вперед на бій, солдати Першої дивізії!..»

У вечірніх сутінках рушили перші частини в напрямі до лінії фронту. В рядах — піднесений настрій. Їх шлях пішов на захід, туди, де за осінньою мрякою тужить у неволі ще поневолена Варшава.

По дорозі зустрічається їм валка колгоспних підвід. Один із селян, дізнавшись, що це йдуть на фронт поляки, знімає шапку і вигукує:

— Вітаю польську армію! Вітаю польську армію!

Вранці радянська артилерія розпочала ураганний вогонь. Польські солдати вперше почули таку пекельну канонаду сотень гармат усіх калібрів.

Перед дивізією поставлене завдання прорвати сильно укріплену лінію німецької оборони, форсувати річку, зайняти ворожі окопи, знищити на цій ділянці всі вузли опору і вогневі точки гітлерівців, захопити села Л і П.

Після майже двогодинної артилерійської підготовки польська піхота ринула в атаку. Незважаючи на густий німецький вогонь, батальйони пішли на весь зріст. Дивізійний священик, кавалер ордена Вітчизняної війни 2-го ступеня, Кубш благословив їх хрестом на ратний подвиг.

Ворожий вогонь посилюється, падають перші поранені і вбиті, але солдати не спиняються ні на хвилину.

— Безстрашний народ! — кажуть радянські офіцери, які з командного пункту спостерігають хід операції. Вони оплесками вітають мужність хоробрих.

Раптом з правого флангу зацокотіли німецькі кулемети.

— Вперед! Вперед! — лунає команда. Рота за ротою ритмічним кроком проходить через зону смерті. Хитається на ногах від тяжких поранень командир роти капітан Томас, але все ще веде своїх солдатів вперед. Поранений смертельно, він падає обличчям до землі, але його роту вже ніщо не спинить — вона обрушиться на німецькі окопи як лавина.

Перед поляками річка. Під зливою куль і снарядів вони переходять її вбрід. Вода сягає солдатам по шию.

— Напшут! Напшут! [1] — лунає команда.

Упав на землю капітан Гюбнер, поранений в обидві ноги. Він воював за вільну Польщу в Іспанії, він страждав за неї в концтаборах Алжіра. Сьогодні він запалював солдатів словами:

— Вперед, месники Варшави!

Поліг смертю хоробрих капітан Висоцький, колишній польський улан, учасник кавалерійського рейду по Східній Пруссії у вересні 1939 року. Своєю смертю він прославив ім'я Польщі, ставши — як і Гюбнер — Героєм Радянського Союзу.

В перших рядах атакуючих ішов прапороносець дивізії підпоручник Чарковський, колишній польський жовнір, колишній офіцер армії Андерса *. У смертельно пораненого осколками Чарковського було перед смертю тільки одне запитання:

— Як генерал? Де прапор дивізії?

Коли йому відповіли, що уцілів і генерал, і прапор, він тихо зітхнув і сказав:

— Тепер можу спокійно вмерти...

Загинув поручник Вісьнєвський, колишній командир Червоної Армії. Тяжко пораненого оточили німці, але Вісьнєвський не здався — останню кулю він залишив для себе.

---

[1] Вперед! Вперед! *(польськ.)*.— *Ред.*

Червоноармійці, старі обстріляні солдати, з грудьми, вкритими орденами і медалями, спостерігаючи за атакою костюшківців, підкидали вгору пілотки, вигукуючи:

— Ура! Хай живуть поляки!

Бойовий ентузіазм охопив усіх учасників героїчного штурму. В перших рядах опинився також поет Люціан Шенвальд *. З автоматом в руках він ішов разом з іншими, щоб не тільки пером, але й ділом писати історію дивізії.

Відважно билися також русяві дівчата — солдати роти автоматників. Вони гідно виконали бойове завдання.

Виконала його і Анеля Кшивонь, нині Герой Радянського Союзу. Вона стояла на варті біля автомашини з боєприпасами. Вибухла бомба, машина загорілася. Анеля кинулась гасити вогонь. Вогонь згас, але згасло і молоде життя Анелі.

Поляки вдерлися в перші лінії німецьких окопів, встелюючи землю ворожими трупами. Повели перших полонених. Один гітлерівець сидить з піднятими руками і скиглить. Він поранений у ногу. Молодий польський солдат з очима, повними ненависті, цілить у нього з гвинтівки. Офіцер стримує його:

— Не стріляй у гада! Ми — не німці. Не будемо добивати поранених.

Радянські і польські батареї починають знову громову музику. На правому фланзі поляки захоплюють село. Там нема вже живих гітлерівців: самі трупи. Однак становище ускладнюється. Німці великими силами переходять у контратаку, вогненний смерч падає на голови стомлених довгим боєм поляків. В повітрі з'являються стягнуті з інших ділянок фронту хмари «мессершміттів» та «фокке-вульфів». Застогнала, захиталася земля. Протягом того дня нараховано 700 німецьких літако-вильотів. Дізнавшись про появу на фронті поляків, гітлерівське командування кинуло проти них усі засоби, які тільки були в його розпорядженні.

Німці контратакують щораз запекліше, окремим польським частинам доводиться трохи відійти. На півдорозі між першою і другою лінією німецьких окопів, вони займають позиції у глибоких воронках від бомб.

Знову лунає команда «Вперед!». Страшенно втомлені солдати піднімаються в атаку. Німці не витримують напруження нервів і кидаються врозтіч. Польські автомат-

няки на їх спинах вдираються в село Л. Підпалені німцями хати горять наче смолоскипи.

Проте становище залишається серйозним. Не вистачає боєприпасів, лівий фланг оголений.

Під вечір пощастило налагодити телефонний зв'язок із штабом. Приходять з допомогою радянські з'єднання, які не тільки забезпечують фланги поляків, але й переходять в атаку.

Червоноармійці просуваються вперед стрибками, запекло і вперто. Поляки спостерігають їх чудесну бойову роботу з захопленням.

Німці не зуміли ні спинити наступу дивізії ім. Костюшка, ні ліквідувати зробленого нею прориву.

— Що польський солдат завоював,— говорять командири,— то він втримає у своїх руках.

Польська дивізія ім. Костюшка виконала своє перше бойове завдання так, як цього сподівався польський народ.

Тепер дивізія готується до нових боїв. Готується рушити її героїчним шляхом дивізія ім. Домбровського *. У великі історичні дні, все, що краще в польському народі, стає до бою з німцями під гаслом колишніх повстанців «За нашу свободу і вашу». Своєю гарячою кров'ю солдати Польщі змивають ганьбу, що нею вкрили добре ім'я їх батьківщини шляхетські вовкулаки на зразок дезертира Андерса.

Польща великих сердець зв'язана нині братерством по зброї з народами Республіки Рад — братерством, яке житиме в віках, бо в огні жовтневих боїв воно показало себе сильнішим від смерті.

У бійців Польського корпусу один тільки бойовий курс — Варшава. З нього не зіб'є їх жодна ворожа сила. Солдати, які такою славою вкрили свій прапор у бою за Дніпро, першими перейдуть рідну Віслу.

Перейдуть її під почесний салют Червоної Армії і армій усіх народів, які понад власне життя полюбили свободу.

ПРИСМЕРКИ БУРБОНІВ

У протоколі до Договору про дружбу, взаємну допомогу та післявоєнне співробітництво між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою Республікою, укладеного 12 грудня 1943 року, говориться:

«...Договірні сторони умовилися, що в разі, коли до цього договору побажає приєднатися будь-яка третя країна, яка межує з Союзом РСР або Чехословацькою Республікою і яка представляла в цій війні об'єкт німецької агресії,— останній буде дана можливість, за обопільною згодою урядів Союзу РСР і Чехословацької Республіки, підписати цей договір, який таким чином набуде властивість трипартитного договору» *.

Не має і не може бути найменшого сумніву в тому, що дістати таку можливість хотів би насамперед польський народ, зацікавлений в такій самій мірі, як і чехословаки, в якнайшвидшому розгромі ворога і в збудуванні міцної гаті проти німецької агресії в майбутньому. Адже доля, яка весною 1939 року спіткала Чехословаччину, не була більш ласкавою для поляків у пам'ятні дні осені того ж року.

В обох народів спільний ворог і спільна мета: якомога швидше знищення фашистської Німеччини та відбудова їх державної незалежності. Чому ж, у такому разі, поки що не видно польського підпису під радянсько-чехословацьким договором? Відповідь на це питання дає нам «діяльність» польського емігрантського уряду в Лондоні.

Відомо, що прем'єром польського уряду в Лондоні є пан Миколайчик *, член так званої «Народної партії». В його кабінеті засідають представники трохи не всіх політичних партій довоєнної Польщі, від націонал-демократа Ромера * до пепеесівця Гроссфельда *.

Це була б справжня політична мозаїка, якби не те, що ця мозаїка — тільки оптична ілюзія, бо фарба давно вже злізла з партійних мундирів Миколайчика і його колег по кабінету. Нині всі вони — мазані одним миром, виготовленим руками польських реакційних зубрів.

На Герцена пригноблююче впливали розмови з деякими польськими емігрантами (60-ті роки), від яких, за його словами, несло могильною тлінню. Не краще, якщо не гірше, стоїть справа з деякою частиною нинішньої польської еміграції в Лондоні. Вони не тільки хочуть повернення до старого: їм сниться така Польща, яка б своєю реакційністю перевершила навіть Польщу-жандарма. Польщу останніх років диктатури Пілсудського.

Правда, кожний з них не скупиться на демократичні фрази. Але що показують їхні діла? Миколайчик і Гроссфельд колись щербили свої шаблюки в боротьбі з шахрайською конституцією полковника Славека 1935 року. Сьогодні вони вимахують тими ж шаблями на захист цієї ж «конституції»... Сім-вісім років тому, бажаючи приподобатись обуреним масам, вони називали пілсудчиківського посіпаку Рачкевича * «кривавим псом». Сьогодні вони з глибоким поклоном приймають з його рук міністерські портфелі.

А втім, які можливості польського уряду в Лондоні на сьогодні, яка його вага? Території, як відомо, він не має. Єдина більш-менш реальна сила — армія опинилася після смерті Сікорського в руках старого пілсудчика, генерала Соснковського, однієї з найбільш реакційних фігур на польському політичному горизонті. Ще шість років тому Соснковський готував так звану «ніч довгих ножів», жертвами якої мали стати всі демократичні і навіть псевдо-демократичні елементи на зразок Миколайчика і Гроссфельда.

Після складення радянсько-польської угоди влітку 1941 року, Соснковський в знак протесту проти зближення з СРСР вийшов з кабінету і, скупчивши біля себе фашистських поплічників, видавав підпільні чорносотенні листки, викрадав з архівів уряду Сікорського секретні документи і готував навіть палацовий переворот (аякже!)...

Отримавши з рук Рачкевича посаду головнокомандуючого польськими збройними силами, Соснковський став

фактичним диктатором польської емігрантщини. Він скреслює політику уряду, в його руках усі нитки, що зв'язують цей уряд з його агентурою в окупованій Польщі. Під його широким генеральським плащем знайшла притулок уся польська п'ята колона.

Запізнілим принаймні на 150 років польським бурбонам байдужа доля Польщі, її народу. Гинуть щодня в гітлерівських концтаборах та від есесівських куль тисячі поляків — бурбонів це не турбує. Їх турбує те, що Червона Армія просувається на захід... І слиняві карлики потрясають кулачками: «не насмілюйтесь, мовляв, гнати німців через територію Польщі, бо... ми цього не «допустимо»!»

Піднімаються польські партизани на війну з німецьким окупантом,— бурбони надсилають своїй агентурі в Польщі наказ: «Фізично знищуйте партизанів!»

Населення Західної України веде боротьбу за визволення, за вільне життя в межах возз'єднання Радянської України,— лондонські шляхетські вовкулаки погрожують йому за те шибеницями, бо українська земля між Сяном і Збручем не українська, мовляв, а колонія Варшави...

Польський народ зумів уже розкусити справжні наміри своїх самозваних емігрантських володарів. Про це говорять резолюції, що схвалюються на багатолюдних мітингах американських поляків, які вимагають створення нового польського уряду. Про це свідчить, нарешті, героїчна боротьба солдатів і офіцерів Польського корпусу в СРСР, які своєю кров'ю, пролитою в боях з німецькими ордами, написали вже ім'я Польщі під не писаним ще договором вічної дружби і братерства їх народу з народами Радянського Союзу, які кров'ю своїх синів рятують Польщу від загибелі.

Прагнення польського народу знайшли також вияв на сторінках органу Спілки польських патріотів «Вольна Польска», де мовиться про те, що польський народ повинен сам виділити людей, які б у наші вирішальні дні достойно репрезентували його інтереси, його прагнення, його незламну волю прискорити розплату з споконвічним ворогом і наблизити День Перемоги, що буде днем воскресіння справді незалежної і справді демократичної Польщі.

В цей відповідальний час польський народ не хоче стояти осторонь від подій, залишатись поза співдружбою волелюбних народів. Своїми стражданнями і своїм героїзмом він заслужив на те, щоб зайняти почесне місце у війні народів проти фашистської тиранії.

І він займе це місце. Займе всупереч жалюгідним спробам ще більше жалюгідних бурбонів з-над Вісли.

БОЙОВА СУРМА ПОЛЬСЬКИХ ПАТРІОТІВ

(По сторінках «Вольна Польска»)

Хто хоче бити собаку, завжди бук знайде. Знайшли цей бук на скажену гітлерівсько-німецьку собаку сини Польщі, які зі зброєю в руках стали на смертельний бій за волю і незалежність своєї Батьківщини. В той час, коли панів Миколайчиків і Матушевських роз'їдають заглобівські «претензії» * на загарбання українських і білоруських земель; коли зорганізована в СРСР польська армія уже третій рік з волі генералів Андерса і Соснковського «бореться» тільки з нудьгою своєї скандальної бездіяльності в іранських пісках та гине не в боях з німцями, а від тропічної малярії за тисячі кілометрів від фронту,— полум'яний голос польських патріотів в СРСР лунає бойовою сурмою для всіх поляків.

«Над Польщею вдарила дванадцята година,— пише газета «Вольна Польска».— Червона Армія, перекреслюючи всякі передбачення воєнних оглядачів, опинилася на передпіллі нашої Вітчизни. Немає сьогодні для поляка більш пекучої справи, ніж прискорити розгром гітлеризму, адже пруссацька наволоч буде намагатись захищати підступи до Німеччини боротьбою, яка може дощенту зруйнувати нашу країну. З гордістю можемо сказати сьогодні Польщі і всьому світові, що ми несемо в рідний край і складаємо на вівтар Вітчизни кров і зброю Першого корпусу польських збройних сил. Ідемо на бій за визволення Польщі, за врятування наших сіл і міст від страшної руїни, за врятування життя сотень тисяч наших братів».

Плямуючи емігрантських панів Соснковських і Андерсів, що в таку вирішальну для Польщі хвилину держать армію «не для боротьби з гітлеризмом, але для братовбивчої війни в країні», газета згадує трагедію історичної боротьби легіонів Домбровського в часи Наполеона і констатує з радістю:

«Сьогодні ми не ідемо на Сан-Домінго *, ані на Самосьєру *. Ідемо до Тебе, Земле, Мати наша. Ідемо разом з армією народів, які, визволившись з ярма царизму, дали нам можливість відновити свою незалежність у 1918 році. Ідемо з Червоною Армією, яка допоможе нам відбудувати не якесь князівство Варшавське, а вільну, незалежну і сильну Польщу. Несемо країні волю відбудови демократичної Польщі. Заявляємо це тут, у столиці СРСР, в Москві, всупереч базіканню про якусь там більшовизацію, чи русифікацію, про яку ні ми, ані наші союзники навіть не думають. Польський народ сам визначить шляхи свого розвитку і свій устрій».

В той час, як непідкорений польський народ спливає кров'ю під страшним гнітом німецьких окупантів, пани миколайчики, соснковські, матушевські * і грабські навіть не думають про боротьбу з гітлерівськими катами. Навпаки, ці антинародні послідовники гітлерофілів Мосціцького, Бека та Ридз-Смігли тільки гальмують боротьбу польського народу з німецькими загарбниками і по-старому розплльовують жуйку про імперіалістичні кордони Польщі коштом сусідніх народів. Польські патріоти відповідають тупим бурбонам ясно і недвозначно:

«Не роздиратимемо шат, не думаємо також про проголошення народного трауру з приводу того, що білоруські землі відійдуть до Білорусії, а українські до України. Відійти вони мусять, бо така є логіка історії. Домагаючись повороту польських земель, заграбованих німцями, ми мусимо довести світовій громадській думці, що ми є народом, який свого не віддасть, а чужого не хоче. Наша країна мусить відбудовуватися в атмосфері цілковитого спокою і співпраці з Україною, Білорусією, Чехословаччиною і Росією».

Хто ж ці пани з непризначуваного ніким у Польщі польського уряду в Лондоні, що не можуть позбутися шляхетських снів про імперіалістичну державу «од можа і до можа»? Газета «Вольна Польска» відповідає і на це ясно й виразно. Кожний поляк має можливість прочитати тут про панів Матушевського і Соснковського таке:

«Матушевський хизувався в другому відділі, окрадав державний скарб, а в грізну для Польщі хвилину, коли польська армія ще боролася, втік за кордон, де так послідовно провадив кар'єру дезертира, що аж попав під військовий трибунал. Соснковський, опинившись в емі-

грації, доти кидав колоди під ноги генералові Сікорському, аж довів до зриву політики польсько-радянського порозуміння. Але і цього було замало Соснковському. В останній час він прославився тим, що пхнув свої боївки до братовбивчої боротьби з партизанськими загонами в Польщі. Генерал від братовбивчої боротьби і полковник-дезертир».

Газета низкою переконливих фактів з минулого і сучасного нещадно розкриває реакційну, ворожу польському народові політику панів шляхтичів з різних лондонських «Дзенників польских» *, «Мислей польских» * та інших шляхетських ганчірок з фашистською маркою.

За нещадну боротьбу з найлютішими ворогами польського народу і відродження незалежної демократичної Польщі висловлюється в газеті і колишній студент гірничої Академії Станіслав Мровчик, що втік з німецької армії, щоб в рядах польських частин битися з німцями на фронті; і колишній член Спілки польських учителів, а сьогодні офіцер у польському корпусі Ян Покжива; і колишній державний комісар охорони лісів інженер Скарбек; і видатний польський професор Леон Хвістек *. Останній, між іншим, пише:

«Орієнтація «офіціальних» польських кіл мріяла про загарбання Києва, а на споконвічних польських землях на заході і на півночі панував німецький окупант, бив і гнобив споконвічних господарів цих земель, накидаючи їм насильно свою мову і свої звичаї. Коли сьогодні є причина для тривоги про наше майбутнє, то нею, без сумніву, є побоювання, щоб розгромлене пруссацтво не знайшло знов якогось гачка, при допомозі якого німцям вдалося хоч би частково вдержати кошмарне становище на західних слов'янських кордонах».

Професор Хвістек доводить історичні права Польщі на повернення всієї загарбаної колись німцями Сілезії, Померанії і Східної Пруссії. Ці землі,— говорить він,— німці загарбали у Польщі силою і зрадою, і коли вони покликаються на те, що там, мовляв, живуть у більшості німці, то наслідком своєї скаженої політики германізації польських земель, вони можуть говорити сьогодні те саме і про Варшаву.

«Вольна Польска» є тим дзвоном, що лунко кличе всіх польських патріотів стати до бою за волю і незалежність демократичної Польщі.

БЕЗСМЕРТЯ

Ще задовго до Великого Жовтня хтось привіз до Львова примірник маловідомої тоді тут російської газети з окресленою синім олівцем статтею. Писав її росіянин. І цей росіянин голосно, твердо заявив — від імені своєї партії і від імені робітничого класу Росії — про право українського народу на вільне державне існування. Люди галицької землі називали один одному ім'я автора статті. Воно вимовлялося — Ленін.

Спалахнула світова війна. А на четвертий її рік потрясла світ Жовтнева революція. Ім'я Леніна було у всіх на устах. Одні вимовляли його з ненавистю. У інших — цих були незліченні мільйони — воно звучало як пісня радісної надії.

У листопаді 1918 року, коли Франкові ріпники взялися за зброю *, вони билися за таку саму Україну, «без хлопів і панів», яку за Збручем у вогні громадянської війни будував Ленін. Сили були нерівні. Йшли на ріпників вогнем і мечем дивізії Пілсудського, їх обплутували жовто-блакитні мастаки. Та ріпники підняли над Бориславом прапор повстання. Повстання за землю, за волю, за велику ленінську ідею. Б'ючись до останнього патрона, вони знали, за що б'ються.

Галицький Жовтепь втопили жовто-блакитні офіцери в крові ріпників. Та не під силу їм убити Леніна в серцях трудівників. Він жив у ділах кращих з найкращих, тих, хто всупереч волі тодішніх владарів Європи вів самовіддану боротьбу за владу Рад в окупованій магнатською Польщею Галичині.

Окликом «Хай живе революція!» прощався зі світом швець-герой Нафталі Ботвин *. Мужньо вмерли під мурами львівської в'язниці Солонинка і Дітріх. Гімном країни Леніна зустріли демонструючі робітники Стрия озброє-

ну до зубів поліцію, і гвинтівочні залпи в їх груди не придушили безсмертної пісні. З ім'ям Леніна на прапорах святкували 1 Травня селяни Коломийщини — з цим ім'ям було легко йти їм на смерть, на муки. В катівнях Львова, Дрогобича, Луцька, в тюрмах Вронок, Равіча і Середза карався багатотисячний легіон тих, для кого справа Леніна була кровною справою їх народу. Були серед них робітники, селяни, інтелігенція, були українці, поляки, євреї, і всіх єднала єдина, сильніша від смерті, ідея — та, якою запалив їх Ленін, в ім'я якої повела їх вперед ленінська партія.

У пітьмі довгих років неволі ім'я Леніна яскравою зорею горіло над багатостраждальною галицькою землею. Сьогодні ця зоря палає яскравіше ніж будь-коли як символ перемоги над темними силами варварства. Здійснилася велика історична справедливість. Галичина, а разом з нею всі західноукраїнські землі стали невід'ємною частиною створеної Леніним і його соратниками республіки. Над нею зійшло сонце волі. «Правда переможе»,— говорили ми раніше. «Правда перемогла»,— кажемо нині ми, молоді громадяни Української Радянської Соціалістичної Республіки.

А в недалекий день остаточної перемоги ми добрим словом згадаємо тих, що відійшли у вічність, не діждавшись цього дня. Ми піснями й квітами зустрічатимемо наших солдатів, які повертатимуться з перемогою. В той неповторний день ми очима нашої душі будемо бачити Леніна, вождя, який народився, щоб ніколи не умирати в умах і серцях людей.

ТИСА ВСЕ ЩЕ ПАЛАЄ

Ми, українці, маємо з мадярськими баронами свої старі рахунки. Рахунки, які треба конче звести до кінця, бо вони пахнуть кров'ю цілих поколінь нашого народу.

Бувають кривди, яких не можна забути. Про це знають угорські барони-мелтошаги [1], але вони весь час відчували себе безкарними, спираючись на свої зв'язки з німецькими можновладцями.

Зарозумілі, пожадливі, нахабні й жорстокі, як і їх монгольські предки, ці нібито цивілізовані варвари потоптали все краще, все благородне, що було в угорській традиції. Опереточні звеличники корони св. Стефана * з граціозністю породистих коней носять німецький хомут, що його в 1848 році з такою мужністю намагалися скинути з шиї Угорщини патріоти під проводом Кошута * і Петефі *.

З пихою побрязкуючи золотими ланцюгами, мелтошаги, ці любителі дебрецинської ковбаси і циганської музики, вийшли на сцену сучасної історії, як цуцики німецького пса, як вірні підпомагачі Берліна в його винищувальному поході проти слов'янського світу.

Історія панування мадярів на Карпатській Україні виписана кривавими шрамами на спинах наших закарпатських братів по крові, їх батьків, їх дідів і прадідів.

З початком XX сторіччя мелтошаги репрезентували себе і по цей бік Карпат, влаштувавши з допомогою своїх володарів «криваву неділю» * львівським страйкуючим робітникам. Однак це була лише репетиція: справжніми митцями в катівському ремеслі показали себе мадяри під час першої світової війни, під час першого хрестового походу німців проти слов'янських народів. Лише за угор-

[1] Мадяри.— *Ред.*

ськими, применшеними даними мадяри за той час повісили і розстріляли в Галичині 36 тисяч мирних жителів українців!

Охопленим манією величі мелтошагам була потрібна слов'янська кров, у першу чергу українська і сербська. На ній вони хотіли будувати свої великодержавницькі плани і вони «будують» їх таким чином по сьогоднішній день.

Плачевний для мелтошагів результат першої світової війни не навчив їх нічому. Впоравшись з допомогою румунських бояр з революцією, вони залили Угорщину потоками крові робітників і батраків. Місце демократа Карольї зайняв адмірал без флоту Хорті, людина з профілем патриція і з душею посполитого гада. Парламент став чимось на зразок аристократичного клубу і казарми водночас. Там можна було обговорювати породи коней і за сигналом Хорті кричати досхочу: «віддати все назад!»

«Все» — це значить Карпатську Україну, Словаччину, югославський Банат і румунську Трансильванію.

Так було в політичному житті, те ж саме і в культурному. Вірші великого Петефі пішли в архів, туди ж помандрував класик угорської прози Йокаї *. Їх витіснили ідіотські фарси Буш-Фекеті та романи спритного літературного спекулянта Керменді.

Ще задовго до захоплення Гітлером влади, Хорті поставив на нацистського коня. Він знав прекрасно, що ця спілка буде спілкою гієни з тигром, але саме роль гієни його й приваблювала.

Прийшов 1938 рік *, за ним 1939 рік. Хорті виплив. Не встиг Гітлер встромити ніж у горло Чехословаччини, як уже мадярська гієна прибігла сьорбати кров жертви. День національного трауру Праги став днем «тріумфу» Будапешта. При звуках марша Хорті в'їхав на білому коні до Кошиць.

Через деякий час цей адмірал-кавалерист зібрався в'їхати в Ужгород. Але на цей час знайшовся хтось, хто поламав йому програму. Урочистий в'їзд Хорті в Ужгород не відбувся...

Мадярські війська, які з дозволу Гітлера готувалися до маршу на Карпатську Україну, були змушені просуватися на північ в бойовому порядку, під акомпанемент музики кулеметів і гармат. Карпатська Україна не хотіла угорського ярма: ця маленька країна перша в Європі

вчинила тоді збройний опір волі всесильного, здавалося, в той час Гітлера.

Нарешті, гонведи [1] з боями дійшли до польського кордону, де вже цілий тиждень чекали на них задубілі з холоду репортери преси варшавського міністра Бека, ентузіаста польсько-німецько-угорського союзу.

Для Карпатської України почалися дні, місяці, роки тяжкої муки, невимовних страждань. Слідом за гонведами йшли жандарми, вони вішали наших людей направо і наліво, вони набили ними тюрми, вони збудували для них концтабори і найлячніший з них у Ніредьгазі *.

Сотні студентів Севлюшської семінарії боролися до останнього патрона проти мадярських дивізій. Пліч-о-пліч з ними билися молоденькі гімназисти з Хусту. Всі вони полягли, але пам'ять про них, слава про них не вмерла і не вмре, поки шумітиме у Карпатах Тиса, а Дніпро тектиме в Чорне море.

В ті чорні дні 1939 року була лише одна країна, яка виступила з протестом проти цієї мерзенної розправи. Нота Радянського уряду про невизнання окупації угорцями Карпатської України була ясною зорею, що засвітила нашим закарпатським братам у тьмяну ніч неволі. Вона додала їм сили до дальшої боротьби, вона окрилила закарпатських партизанів на подвиги, що про них заговорив згодом увесь світ.

Влітку 1941 року Гітлер надіслав Хорті вексель, за який той повинен був розплатитись мадярським гарматним м'ясом. Сповнений віри в непереможність свого протектора, Хорті послужливо віддав йому свої дивізії, сподіваючись при цій нагоді й собі поживитись добром радянського народу.

Тоді, і так уже невиносиме життя Закарпаття перетворилося на пекло. В винищуванні українського народу жандармам взялися допомагати угорські чорносотенні банди з організації «Залізний перстень» та найпідліші з підлих, ренегати — мадярони на зразок пройдисвіта Андрія Бродія *.

Надамо слово гуцулові з Ясеня:

«Мадярські душогуби звозили з усієї околиці свої жертви і в нашому селі коїли з ними звірства. Куди не підеш, скрізь трупи замучених людей. Я на власні очі бачив між Квасами і Ясенем до 30 трупів, збезчещених

[1] Охоронні війська.— *Ред.*

їхніми катівськими руками. Одному язика вирізали, другому ніс, третьому вуха, пальці. Одній жінці розпороли живіт, і багато ще жахливого бачив я, чого й змалювати не можна».

Українська культура на Закарпатті потоптана, понівечена мадярськими окупантами. Українські школи закрито, їх учителів звільнено з посад, нібито за незнання угорської мови. Школярам суворо заборонено розмовляти рідною мовою, за порушення тієї заборони українських дітей б'ють, б'ють до нестями...

Але все те даремно... Українські партизанські загони на Закарпатті налічують понад 17 тисяч бійців. Є випадки, коли воювати з мадярами виходять цілі села. Ці загони поповнюються мобілізованими, що тікають з гонведських полків. Всі вони чесно роблять свою справу: висаджують у повітря мости і залізничні лінії, знищують жандармів і чиновників, звільняють з тюрем ув'язнених братів.

Український народ не забуде тих мерзенних злочинів та звірств, які чинились й досі чиняться на землях Радянської України. Наші люди на Сумщині, Чернігівщині, Київщині, Волині й Галичині добре закарбували собі в пам'яті звірства угорських каральників. Розплата мусить прийти і вона скоро прийде. Відчуваючи це, угорські гієни вже завили інакше. Вони хотять замести сліди й пробують заперечити незаперечні факти. Вони заявляють, що угорські війська ніби не беруть участі в боях на передовій лінії Східного фронту. Але не відкрутитися шахраям з Будапешта!

Озброєна рука українського народу не спочине, поки не покладе раз назавжди край будь-яким зазіханням мелтошагів на Карпатську Україну: на землю, пропитану мученицькою кров'ю багатьох поколінь нашого народу. Від Пряшева через Ужгород і Мукачів, Хуст і Сигот аж до неосяжних Роданських Альп звучить одна й та сама мова, мова Хмельницького і Шевченка; б'ється те саме велике серце народу, який 300 років тому примусив тремтіти із страху свого зрадника — Варшаву, а завтра може опинитися з рахунком своїх кривд під мурами Будапешта.

Якщо мелтошаги не взяли завчасно цього до уваги, тим гірше для них.

Ми не хочемо, щоб вони стали перед нами навколішки. Ми хочемо, щоб вони взагалі не встали більше.

МІСТО В ПІТЬМІ

В 1704 році через браму, що біля Волоської церкви, вдерлися до Львова війська Карла XII *. Традиційний 24-годинний грабунок, зруйнування фортифікацій та вивіз у Швецію трофейних гармат — ось і все, що могли записати львівські історики про період шведської навали.

Минуло багато років, і над містом загриміла буря першої світової війни, завершена кривавою завірюхою 1918—19 років. Скрипіли шибениці, лунали зойки катованих, вулиці міста не раз спливали гарячою кров'ю львів'ян.

Коли в 1941 році вдерлися до Львова гітлерівці, декому з обивателів здавалося, що це тільки ще один, більш або менш кривавий етап в історії старовинного міста. Однак уже перший день німецької окупації показав, що це не вершники Апокаліпсиса * промчали по місту і навіть не чума, а щось незрівнянно гірше; щось, чого досі не знала історія та що на віки вічні ввійде в неї як прокльон під сморідним, що сичить по-гадючому ім'ям: фашизм.

Гітлерівський літератор Ганс Гайнц Еверс * написав роман, героїня якого Альрауне була дочкою повії, штучно запліднено насінням повішеного злочинця. Еверс надав своїй героїні всі риси нікчемної рудої бестії: вона йде крізь життя холодна і жорстока, до чого доторкнеться її рука — те сохне і в'яне, де з'явиться вона — там сіє навколо себе смерть і руїну. Але образ несамовитої Альрауне блідне перед фашистськими руїнниками. Породжені в задушливій атмосфері нацистської лабораторії, позбавлені будь-яких людських норм, гітлерівські гомункули порозлазились по світу ордою спраглих людської крові вовкулак.

30 червня 1941 року вовкулаки стали панами Львова.

Перші дні окупації. На фронтоні театру опери та балету, в ідилічній згоді, висять тризуб і прапор із свастикою. В сонячний липневий день на вулицях майже безлюдно. Раптом тишу змертвілого міста роздерли несамовиті крики. Через кілька годин на тротуарах Казимірівської вулиці билися в смертельній агонії три тисячі людських тіл.

25 липня — роковини смерті Петлюри. Петлюрівський герб на театрі кокетливо шкірить зуби до свастики. В храмі Юра — урочиста панахида. Після неї чорносотенна чернь заливає вулиці Шевченківського району. Там чекають уже на неї есесівці. За їх командою націоналістичний набрід вдирається в будинки. До самого вечора триває страхітливий єврейський погром. Есесівці не діляться награбованим; усе цінніше забирають собі.

На Янівській вулиці гестапо організувало так званий штрафний табір. Сюди потрапити легко: досить, якщо фізіономія прохожого не сподобається зустрічному есесівцеві. Зате вихід звідсіля лише один: у яму, куди щодня скидають сотні трупів. Комендант табору Рокіта не любить непаристих цифр. Якщо під час перевірки останній з шерегу виявиться непаристим, Рокіта обов'язково розстрілює його. Шереги вирівнює Рокіта у свій, оригінальний спосіб: прикладає автомат до грудей або спини першого. Коротка черга, і лава — вирівняна. Вирівняна коштом кількох убитих. Крім того, комендант любить музику. Він непоганий скрипаль і радіє, коли слухають його гру. Вночі есесівці піднімають смертельно втомлених в'язнів — зараз комендант дасть їм концерт. Есесівці пильно дбають, щоб хтось не заснув. Хто засне — не прокинеться більше...

Ранками із гестапівської тюрми, що на Комсомольській вулиці (тепер Форстенштрасе), машинами вивозять голих в'язнів. Були дні, коли машин уже не вистачало і тоді мобілізовано з цією метою трамваї. На станції Клепарів чекав уже поїзд смерті, що віз ув'язнених в останню дорогу, в містечко Белзець. Там вишиковували їх до лікарських оглядин. Лунає команда: «Ляуфшрітт» («бігом!») і нещасні (між ними діти) вбігають у темну кімнату. Ледве нога в'язня доторкнеться металевої підлоги, тіло його скручується в смертельних конвульсіях і по нахиленій плиті котиться в яму, на купу жертв, вбитих цим же струмом високої напруги. Досі гітлерівці

стратили таким чином у Белзеці понад півмільйона людей з різних кінців «генерал-губернаторства».

1 серпня 1941 року приїхав з Кракова до Львова генерал-губернатор Франк, щоб проголосити приєднання Галичини до губернаторства. Тризуб з театру зник так само швидко, як і з'явився: при світлі ліхтарів, які перший і останній раз загорілись на вулицях окупованого Львова, різала очі вже сама тільки свастика. Озброєні ватаги гітлерівців били прикладами двері, вдиралися до квартир, вимагали срібного посуду і підсвічників, потрібних, нібито, для влаштування урочистого бенкету в честь генерал-сатрапа. За протест проти грабунку гітлерівці тут же відповідали кулею, пущеною в серце жертви.

Пізно вночі у віллу професора Бартеля ввійшло кілька гестапівців. Це була остання ніч відомого вченого...

Львівський університет існує триста років. За цей час не було, либонь, ні одної осені, коли б його ректор не відкривав учбового року. І тільки гітлерівці, тільки німці позбавили Львів його «альма матер». Одним з перших заходів окупантів була ліквідація Львівського університету. В політехнічному інституті німецькі солдати ось уже третій рік зализують свої рани; середніх шкіл нема — вони перетворені на казарми.

Місто Львів, слідом за Рівним і Луцьком чекає на своє воскресіння з мертвих. Воно заслужило на це: не тільки своїми муками, але й боротьбою. Подвигом невідомої жінки, яка вдень застрелила на вулиці Коперніка чотирьох німецьких офіцерів, подвигами інших, безіменних поки що героїв, що їх ім'я — легіон.

На одному з старих львівських будинків рука венеціанського скульптора вирізьбила майже 400 років тому, поряд із левом св. Марка, латинський напис: «Пакс тібі, Марце, евангеліста меус».

Нині радянський боєць, боєць-переможець і визволитель, накреслить багнетом на мурах міста-страдника слова, що житимуть у тисячоліттях: «Мир тобі, Львове, красо і радосте України».

ДЕНЬ, ЯКИЙ ПОТРЯС СВІТ

Червона Армія, форсуючи нечуваним в історії воєн темпом одну перепону за другою, швидким маршем вийшла на річку Прут.

Націлені на Ясси жерла радянських гармат викидають лавину смертоносного вогню. В червні 1941 року Ясси були головною стратегічною базою Гітлера в Румунії; звідси його війська вийшли на завоювання Одеси, Криворіжжя, Криму і Донбасу.

Берлін день і ніч гудів від тріумфальних маршів. Миршавий румунський «кондукатор» [1] Антонеску оголосив себе творцем другого видання «Великої Румунії»; бухарестський сутенер Алексіану став губернатором «Трансдністровії»...

Ми ніколи не забудемо тих важких днів, коли земля Бессарабії стогнала під тягарем безконечних танкових колон Гітлера, які несли Україні рабство і смерть. Почуття глибокого болю і гіркої, як полин, образи йшло тоді за нами на Схід, ішло невідступно, крок за кроком, терзало душу, роздирало серце. Наші бійці з запеклими, кровопролитними боями відступали все далі й далі, і навіть у хвилину відпочинку не переставала мучити їх думка про те, що, кажучи словами пісні,

Стільки народу впало за свободу,
Втриматись не було сили.

Однак прийшов строк, і сила знайшлася. Коло Сталінграда вона впала на ворога як ураган, що ось уже цілий рік змітає з лиця нашої землі німецьку дивізію за дивізією, корпус за корпусом, армію за армією.

---

[1] Проводир, вождь *(рум.)*.— *Ред.*

Червона Армія вийшла на річку Прут. Проте гірко розчарується ворог, якщо він сподівається, що на цьому край, та що наш народ, осягнувши свої державні кордони, дозволить ржавіти багнетам своїх солдатів.

Наші війська на Пруті,— це ще не розплата; це тільки її початок. За мільйони замучених наших братів і сестер, за сльози наших матерів, за велике народне горе, що його приніс до нас ворог,— немає і не може бути йому пощади. Немає й бути не може для радянських бійців перепони, яка б зупинила їх на шляху справедливої, священної помсти. Немає, не може бути і не буде на землі місця, де б ворог зміг сховатися від караючої руки радянського народу.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина розпочала танець вогню і смерті. Коло вже зроблено, в своєму танці вона повертається туди, звідкіля прийшла. Та наші танкісти не виключать моторів, наші артилеристи не дадуть прохолонути своїм гарматам, поки раз назавжди не відіб'ють у німців охоти до розбійницьких герців. Кожен наш боєць знає, що ворога треба остаточно добити, та що добити його можна тільки в його лігві! Інакше бути не може, якщо не хочемо, щоб через 15—20 років тевтонська орда знову топтала наші ниви, терзала наших дітей.

4 жовтня 1942 року Герінг заявив:

«...Без Дніпра, Дону, Волги Росія потрапить у таке саме або й гірше становище, ніж те, що в нього потрапила б Німеччина, коли б вона втратила Рейн, Ельбу, Одер і Дунай».

З того часу минуло півтора року. Дніпро, Дон і Волга у наших руках, і лише незліченні могили німецько-румунських завойовників свідчать про те, що ворог насмілився напувати свої коні у цих ріках.

Герінг не говорить більше про Дніпро, Дон і Волгу. Він воліє не згадувати сьогодні і про Рейн, Ельбу, Одер та Дунай. Герінг знає, що гомін канонади наших гвардійських мінометів долітає вже до гирла Дунаю, Герінг передчуває той недалекий час, коли залізний потік наших військ зупинить течію Одера і, дихаючи вогнем гніву, ввіллється на вулиці Берліна.

День 26 березня глибоко потряс світ. День чорного відчаю Гітлера і його зграї, день великої радості мільйонних мас по цей і по той бік океану. Від Скулян над Пру-

том до Бєлграда -- така сама відстань, як від Дніпропетровська до Скулян. З надією чекають великої визволительки народи Югославії, благословляє її на подвиг багатостраждальний народ Польщі.

Крізь вогонь і дим не стихаючих ні на хвилину боїв наші бійці йдуть наче буря вперед — на захід і на південь,— йдуть грізні месники і солдати свободи. Тремтіть, Берліне, Бухаресте і Будапеште! Радуйтеся, Афіни і Бєлграде, Праго і Варшаво, радуйтесь великою радістю, бо оце під громову музику радянських батарей гряне година вашого воскресіння.

Червона Армія йде вперед!

ЧАС РОЗПЛАТИ НАСТАВ

Карпатські верхи Говерла і Піп-Іван, Чевчен та Гнітеса — наші. Наші Білий Черемош і Чорний, у наших руках верхів'я бурхливого Пруту. Українське слово лунає знову в трикутнику Черемоша і Тиси, що за планами наших ворогів мав стати трикутником смерті для південно-західної вітки українського народу...

Ще кілька днів тому Берлін вважав Карпати природною фортецею, за якою німці матимуть змогу спокійно перечекати лихо. Дарма! Червона Армія вийшла на державний кордон СРСР саме в цьому районі.

Берлін знає, чим це пахне. В сонячні весняні дні з Говерли видно угорську низину.

В героїчному небувалому марші Червоної Армії бере також участь Чехословацька частина. Сьогодні у її солдатів теж велике свято. Вони одержали найвищу нагороду за кров, пролиту ними в боях за визволення Києва і Білої Церкви,— право битися за рідну землю на власній уже території.

З Ясеня до Праги кільканадцять годин дороги поїздом. Але воїни Чехословацької бригади згодні йти на Прагу і через Будапешт. Через Будапешт, з яким у них є свої старі і нові рахунки. За сльози матерів словацьких і чеських дітей, розтерзаних мадярськими бузувірами. За вірну, собачу службу мадярів фашистським харцизам.

Час розплати настав.

МІСТО В КРОВІ

Про те, що діється тепер у Львові говорить оголошений нещодавно протест, в якому читаємо:

«Від імені жителів міста Львова ми звертаємось до всіх країн з повідомленням про нечувані звірства німців у нашому місті і просимо, щоб весь цивілізований світ прийшов нам на допомогу».

Цей протест з'явився тоді, коли в Тернополі сиділи німці, а галицький губернатор Вехтер ще й не думав пакувати своїх чемоданів.

Кілька тижнів тому у Львові з'явилися деморалізовані банди солдатів з розбитих під Шепетівкою і Збаражем німецьких дивізій. Голодні й обідрані недобитки армії генерала Манштейна день і ніч сновигали по місту, грабуючи квартири й магазини, вбиваючи мирних жителів.

Але це був тільки початок лиха. У день, коли через Городецьку заставу покотилися на захід перші машини з евакуйованою німотою, у місті почався шалений терор. Його жертвами стали насамперед заложники. Одного дня гітлерівці стратили публічно 11 чоловік, а через деякий час після того 56 чоловік з-поміж 80 арештованих у січні представників української і польської інтелігенції. Водночас на мурах міста з'явилося повідомлення про страту 57 заложників у тюрмі на вулиці Лонцького.

З наближенням радянських військ до Львова, гітлерівці влаштували масове винищення радянських громадян. Першими жертвами нацистських катів стали чоловіки, жінки і діти, примусово евакуйовані з східних областей України. Їх сотнями вели на Піскову гору і там розстрілювали кулеметними чергами. За ними пішли львів'яни, в першу чергу ті, що відмовились покинути рідне місто. З ранку до вечора лунають розпачливі крики мордованих на Пісковій горі людей. Трупи розстріляних німці поливають гасом та смолою і спалюють. Протягом кількох тижнів вони винищили таким чином понад 13 тисяч чоловік.

Вулиці Львова переповнені десятками тисяч жителів східних районів Галичини. Їх німці під загрозою розстрілу змусили покинути свої садиби, не потурбувавшись нітрохи про те, щоб забезпечити цю величезну людську масу продовольством. Нещасні гинуть сотнями і тисячами від голоду та епідемій.

Недавно окупанти оголосили наказ про примусову евакуацію жителів Львова. Всі вони приречені на голодну смерть, страхітливі поневіряння. Гітлерівці прирікають на голодну смерть навіть тих вигнанців, яких вони мобілізували на будування фортифікацій.

«Евакуація» львів'ян провадиться спеціальними загонами есесівців, які виселяють вулицю за вулицею. Незважаючи на те, жителі Львова роблять усе можливе, щоб уникнути вигнання, дарма що гестапо розстріляло досі 3 тисячі чоловік за спробу залишитись у місті.

Дика паніка охопила кола німецько-українських націоналістів, особливо тих виродків, що послали своїх синів у розбиту недавно Червоною Армією «Галицьку дивізію СС». У свій час німці обіцяли їм допомогу при евакуації. Тепер ці іуди даремно докучають німецькій комендатурі. У відповідь на їх благання, окупанти радять зрадникам тікати... пішки.

Відбувається гарячкова евакуація підприємств. Німці запаковують машини і сировину, намагаючись вивезти їх на Захід. Однак хаос, який панує на залізниці, особливо на Львівському вузлі, зриває плани німецьких грабіжників. Усі шляхи забиті ешелонами з награбованим добром, а це знижує маневреність транспорту нижче всілякого мінімуму. Недавнє бомбардування Львівського залізничного вузла радянською авіацією на довгий час припинило рух на таких важливих стратегічних магістралях, як Львів — Краків і Львів — Варшава.

Взяття Червоною Армією Тернополя підбадьорило львів'ян, запалило їх вірою в близький день визволення і дало їм силу до дальшої боротьби з ненависними окупантами.

Не встигли німці поховати вбитого партизанами віцегубернатора Бауера *, як вони були змушені замовити нові труни.

Радянський Львів нещадно розплачується з ворогом за кров і муки своїх дітей.

БУКОВИНСЬКА ЗЕМЛЯ

I

Літак робить останній віраж, його мотори раптом стихають і крилата машина впритул підкочується до розцвілих садів. Ми в Чернівцях.

Мальовниче місто, особливо весною. Куди б ви не пішли — скрізь над вами шумлять дерева, на кожному кроці кланяються вам тюльпани, братчики і незабудьки. Зелень визирає з кожного подвір'я, з кожного кутка і здається вам: якби не людські руки, то за рік-два в цьому смарагдовому морі потонули б і сліпучо-білі будинки, і розкішні вілли.

Йдемо вулицями, а назустріч нам гірський вітер жене хмару бузкового, яблуневого, вишневого цвіту. Жене невідомо куди, бо тротуари й бруки залишаються після цього барвистого запашного урагану такими ж непорочно чистими, якими були й раніше.

ДОЛЯ ВЧИТЕЛЬКИ

В учительки Шевчукевичевої * вдача богатирська. Коли б ви побачили цю високу, смагляву жінку, з очей якої променіє кипуча енергія людини, що не знає, як можна в наш час змарнувати хоч би один тільки день, вам першу хвилину важко повірити, як багато пережила Ольга Іванівна за 33 місяці румунсько-німецької окупації.

Почалося з арешту сигуранцою чоловіка Ольги Іванівни, відомого чернівецького лікаря. Опанаса Євгеновича * шпики підняли з ліжка важкохворого. В сигуранці арештованого били гумовою палкою до нестями. Били в найболючіше місце — в опухле, закривавлене око. Звільнили його тільки тоді, коли будь-яке лікування в'язня

виявилось зайвим і залишалося тільки одне — зробити операцію. З ласки сигуранци лікар Шевчукевич став на все життя інвалідом.

Згодом прийшла черга до Ольги Іванівни. Шпики вдень і вночі вдиралися в квартиру Шевчукевичів, нишпорили по всіх кутках, водили учительку в поліцію, погрожували, писали безконечні протоколи, віддавали її під військовий суд, а потім посадовили на півроку в концентраційний табір в Єфімцях.

За віщо? За те, що вона за Радянської влади була директором педагогічної школи. За те, що під час обшуку знайшли в квартирі маленьку п'ятикутну зірку. За те, що в якійсь шухляді намацали стару, зіпсовану запальничку...

В таборі було ув'язнено понад 600 чоловіків і жінок, між ними буковинська поетеса Софія Костецька *.

Було в Єфімцях ще одне вільне місце, принаймні символічно. Для кого воно призначалося, сказав Ользі Іванівні комісар чернівецької поліції:

«Якби Кобилянська ще жила, вона була б теж за колючим дротом...».

В Ольги Іванівни чудесна бібліотека — 10 000 томів. Посіпаки губернатора Калотеску тижнями вовтузились серед стосів книжок, шукаючи «заборонених пісень». Сьогодні бібліотека знову в зразковому порядку, золочені хребти томів весело виблискують з полиць. Маленький «бібліотекар» Яснозір Добромисл жваво дереться по щаблях драбинки, шукаючи для вас книжок.

До речі, ця драбинка править у нього також за спостерігальну вишку: «мамусю, до тебе прийшли учні»,— сповіщає Яснозір Добромисл. Ми підводимось і на прощання міцно тиснемо руку людині, яка пронесла «заборонені пісні» через катівні сигуранци для того, щоб нині на повний голос співали їх усі чернівецькі школи.

ВОНИ НЕ ГАЯЛИ ЧАСУ...

Якщо вже мова йде про школи, згадаємо і про польську. Виявляється, що горекондукатор Антонеску застосовував до поляків ті самі методи, що й до українців, тобто — не визнавав їх... Коли хтось поспитав румунського губернатора, що він думає про буковинських україн-

ців, він, не вагаючись, відповів: «Це славізовані румуни». Такої ж самої думки був пан Калотеску і про поляків, дарма що колишній прем'єр Татареску захлинався свого часу від полонофільських тирад. Не міг же пан Калотеску відставати від свого краківського колеги, губернатора Франка!

Коротше кажучи, польську школу румуни ліквідували вже в перший день окупації, тобто одночасно із закриттям всіх українських навчальних закладів. Відкрила її тільки Червона Армія. Рівно через п'ять днів після визволення Чернівців у польській школі почалося навчання. В розпорядження школи обком КП(б)У віддав один з кращих будинків міста.

— Що ж робили ваші учні в роки примусового неробства? — запитуємо в директора школи Похмарського *.

Директор посміхається:

— Будьте певні, вони не гаяли часу...

Взнаємо подробиці. Частина учнів за всіма правилами графічного мистецтва підроблювала румунські документи і постачала їх втікачам з генерал-губернаторства, а частина із зброєю в руках відроджувала романтичні традиції польських повстанців. Кажуть, що одне хлоп'я повезло навіть бомбу власного виробництва до Бухареста, щоб висадити в повітря палац Антонеску. На жаль, десь у дорозі безстрашного хлопчину спіймали жандарми.

Не минуло лихо й директора Похмарського. Якось він відвідав знайому єврейську сім'ю. Цього було досить, щоб його запроторили на два тижні в тюрму і на два місяці в концтабір.

— Мені ще пощастило,— каже директор.— Я вислиз, як піскар з матні. Інших арештованих поляків чекала гірша доля. Румунська поліція відвозила їх до Снятина і передавала в руки гестапо. А це був кінець...

КІЛЬКА ЦИФР...

До війни Чернівці налічували 120 000 жителів, тепер їх набереться найбільше 30 000. Понад 5 000 радянських громадян замучили німці і румуни в перші дні окупації. Це була різня, якої не знає історія Буковини. Відрубані людські голови, руки, ноги валялися в придорожніх ровах.

Потім кілька десятків тисяч людей виселили за Дністер, у табори так званої «Трансністрії». Всього з Бессарабії і Буковини румуни погнали туди 400 000 чоловік. З них уціліло не більше як 60 000.

На відміну від німецьких таборів, де людей винищували розстрілами, це були табори повільної смерті. Тут вмирали з голоду і холоду, від тифу й червінки.

До концтабору в Сказинці щотижня навідувався майор Реошану. Він кожного разу запитував:

— Скільки чоловік вмерло за тиждень?

Коли майорові відповідали: тридцять—сорок, він розчаровано зводив брови:

— Мало, мало. Треба пожвавити темпи!

ЗОСЯ МАРГУЛІС

Перед нами 14-річне русяве дівчатко в новому піонерському галстуці. Кисті рук у Зосі * перев'язані марлею. Дівчинка розповідає:

— Я з Тлустого, Тернопільської області. Мій батько був бідний кравець. Було нас усіх шестеро, а залишились живими тільки я, сестричка шести років та старший брат. Під час першої акції...

— Пробач, Зосю, та що таке акція?

Зося здивована. Як можна не знати, що таке акція?

— Це коли німці в людей стріляють. Насамперед застрелили мого батька. Саме тоді він вийшов у місто шукати роботу. Я з мамою та іншими дітьми сховалися під кухонну плиту. Ми зробили собі там сховище, а німці приходили і не знайшли нас.

Скоро німці вчинили другу акцію: тоді вбили 500 чоловік і кинули у велику яму. Потім на трупи понакидали малих дітей і живцем закопали. Я почула їхній зойк і так налякалася, що втекла з сестричкою в ліс. Там блукали ми цілу ніч, а побережник [1] побачив нас і сказав: «Віддай світер». Я віддала йому світер, змерзла і повернулася додому. Тоді нас з мамою забрали поліцаї до табору в Королівці. Ми працювали там при молотарці і вантажили буряки на платформи.

---

[1] Лісник.— *Ред.*

Згодом мама захворіла на тиф і лежала на ліжку, а з нею лежала моя сестричка. Хтось доніс, що мама моя хвора на тиф, прийшов німець і стрельнув мамі в шию. В сестричку не стрельнув, бо вона сховалася під ковдру, і він її не бачив. Але мама не вмерла, вона лише стогнала. Тоді німець прийшов іще раз і запустив мамі кулю в око. Мама вмерла, а сестричка знову врятувалася, вона влізла під подушку і всеньку ніч пролежала під головою неживої мами.

Скоро після того застрелили мого брата, і ми з сестричкою пішли до табору у Головчицях. Там ми працювали, а нас били гумовими палками. Найбільше бив мене машиніст молотарки, що називався Гілета. Я плакала, а він мене бив іще дужче...

В лютому цього року, в мороз, приїхали до нас на санях чотири чоловіки з автоматами. Один з них мав високу смушеву шапку і кричав:

«Хай живе Бандера! Лягайте ниць!»

Ми всі лягли лицем у сніг і дуже змерзли. Що вони там робили, я не знаю; щось вантажили на сани. Потім наказали нам встати, і той у високій шапці скомандував:

«Хай живе Бандера! Руки вгору!»

Коли ми підняли руки вгору, озброєні люди почали в нас стріляти з автоматів. Моя сусідка — їй було вісімнадцять років — дістала кулю в саме серце. А мені розстріляли руки...

Дивимось на покалічені рученята Зосі. Ліва долоня розтрощена, палець правої руки відірваний.

Ні, люди, цього не можна забути.

СЬОГОДНІ І ЗАВТРА

Перед втечею з Чернівців гітлерівці підпалили чудесний палац культури. Більшу його частину вдалося врятувати. Ще раніше вони спалили чернівецьку синагогу, одну з найкрасивіших синагог світу. Ця наволоч мала також намір висадити в повітря принаймні половину міста. Проте на цей раз їй не пощастило: треба було мерщій давати чосу в Карпати.

Якщо не рахувати кількох зруйнованих будинків у центрі — місто ціле, його краса залишилась непорушеною. На мурах впадають у вічі об'яви про відкриття з 1-го

червня курсів підготовки учителів: 180 чоловік для початкових класів, 150 — для старших класів. Треба педагогічних кадрів для 336 шкіл: для 336 ліквідованих румунами шкіл, які через три місяці знову будуть відкриті.

Тоді ж, після трьох років перерви, розкриє свої ворота й Чернівецький університет.

І буде те, що повинно бути: що судилося цьому місту самою, мабуть, долею. Діти знову заповнять міські сади і сквери, а їх батьки подбають, щоб це українське місто стало містом студентів, вчених, працівників мистецтва, таким рідким тепер у світі містом, де люди інтелектуальної праці в тиші і спокою, в прекрасних кліматичних умовах могли б з максимальною користю служити своєму народові.

Коли побачите, що жителі Буковини низько схиляють голови перед радянськими офіцерами, то знайте, що вони схиляють голови перед лицем героїзму, перед тими, які в край смерті принесли життя.

II

ШЛЯХОМ НА ВИЖНИЦЮ

Машина стрибком випинається з Чернівців на мальовничу гору — і перед нами, мов на долоні, прекрасна земля Федьковича. Бадьорий верховинський вітер легенем шугає в буйній зелені полів і лісів, хлюпочеться срібною радістю в чистих річках — потоках. Не Буковина — сама пісня весняна з грудей свобідних:

З верха на верх, а з бору в бір,
З легкою в серці думкою...

Воістину з легкою думкою в серці ми милуємось нині визволеною землею буковинською. Адже всі ці на диво мальовничі гори й ліси, родючі поля і левади, чепурні містечка й села, привітні скрізь газди й газдині — всі вони втішаються радянською волею. Нема вже осоружних загарбників на Буковині. І румуни, і німці, і весь окупаційний накип різних «домнулів», «примарів», «преорів», «субпрефектів» та жандармів сплив ранньою весною з Буковини разом з брудними снігами у безвість. Тільки покинуті тут і там в поспіху танки й автомашини на дорогах говорять сьогодні про те, як окупанти котилися стрімголов з Буковини.

Радісно від того, що вже їм «путь пропала» — грабіжникам. Адже сьогодні й дитина в кожному селі знає, що Червона Армія б'є злодюг Антонеску таки на румунській землі. І хоч тут і там видно ще румунські таблички біля шляху з перекрученими назвами сіл і містечок, проте не бачити вже румунам Буковини, як свого битого вуха.

СТОРОЖИНЕЦЬ

Це було тихе замріяне буковинське містечко з затишним парком і чепурними будинками в центрі. За Радянської влади в 1940 році сторожинчани розмістили в будинках українські школи, клуби, поліклініку і дитсадки. В парку вечорами грала музика, лунав голос сопілки. Надійно дивились визволені сторожинчани в своє майбутнє.

Сьогодні весь центр Сторожинець лежить у купах руїн, порослих бур'яном та будяччям. У 1941 році повітряні пірати Гітлера обрушились на мирне українське містечко бомбовим шквалом і обернули найкращі будівлі в звалища. Не було вже тоді тут ані радянських військ, ані фронту. Німці бомбили Сторожинець так собі, для гітлерівського страху серед населення. Це ж іще були часи «бліцкрігу», і кривавим залякуванням Гітлер мріяв завоювати Радянський Союз.

В єдиному уцілілому будинку в центрі румуни розмістили були свою примарію і сигуранцу. Війна по-румунськи зветься «разбой», отже румуни так і займались на Буковині розбоєм. Вони грабували людей і сікли різками. Розбійники Антонеску багато жителів Сторожинця загнали в тюрми, а ще більше в концентраційні табори, в так званій «Трансністрії». Там люди і гинули від голоду, знущань та епідемій.

Сьогодні ще мало жителів у Сторожинці, але життя вже вирує. Відновлено українські школи і клуби, працює поліклініка, організовуються дитсадки й інші інституції. Біля райвиконкому завжди повно селян — голова ж тут «вважаєте, свій чоловік», старий знайомий ще з 1940 року. Тут необхідно селянам порадитись про багато справ і найважливіше — як побудувати мерщій нове, краще, радянське життя в селі.

З ранку і до пізньої ночі не зачиняються двері Сторожинецького райвиконкому. Не страшно, що місто сьогодні ще в руїнах. Душа народу — жива.

П'ЯТДЕСЯТ ЛЕЇВ

Румунський комерсант чи пак «домнул» Раду Головати небагато, видно, мав надій на тривкість «Великої Румунії», бо весь час окупації в Чернівцях жив у готелі «Палас». Тут у шухляді він в поспіху залишив навіть свою кореспонденцію і рахунки. З них ото ми й довідались, що домнул Головати платив за скромненьку кімнату 660 леїв щодоби. Воно й не дивно. Адже румунському лею така ж нікчемна ціна, як і всій фашистській Румунії Антонеску.

А скільки платили румунські поміщики-окупанти буковинському селянинові за день гіркої праці на ланах? 50 леїв. Це в той час, коли кіло кукурудзяного хліба коштувало 40 леїв, а поганенькі чоботи 7 тисяч леїв.

Село Панка. В сільраді сидять охочі до розмов «з нашими» діди Семен Гаврилюк та Петро Тарнавський і розповідають, як воно було під час окупації.

Як було? До визволення села Червоною Армією в 1940 році три поміщики в Панці мали майже стільки землі, як 600 селянських дворів. Радянська влада розподілила між селянами панську землю, але ж недовго світило тоді сонце селу. В 1941 році зелену Буковину потоптали ногами гітлерівські розбійники, а за ними потяглися для окупації і їхні попихачі — румуни. Звичайно, прибули як стій у Панку і всі три поміщики: Сидорович і Василько та «домна» [1] графиня Лаво. Їм, та ще румунському примарові Брензі з жандармами, здано всю владу над селянами.

Людей, насамперед, румуни поголовно відшмагали різками. Потім наказали суворо: віддайте поміщикам усю землю, ремамент, худобу.

Що селянин без землі? Панський невільник. І ось потяглися довгі дні рабської праці на поміщицьких ланах у голоді і під батогами. За 50 леїв заробітку в домнулів

---

[1] Пані *(рум.)*.— *Ред.*

селянинові не можна було ні жити, ані вмерти. Дід Семен добре сказав:

— З одної воно псарні — і німці, і румуни. Тільки що німці зразу людей убивали, а румуни — помаленьку, щоб чоловік мучився, як той рак у горшку...

Жандарми за будь-що садовили селян у тюрму на знущання і смерть. Так втратили здоров'я в румунській тюрмі в Чернівцях панківські селяни Василь Дескалюк, Микола Молдаван, Василь Грега, Олена Лутанюк і десятки інших. Примар засудив їх за радянський патріотизм. Кожного місяця односельчани писали петиції, а то й ходили пішки в далекі Чернівці з громадською просьбою до румунів: пустіть, мовляв, невинних людей. Необхідно було найняти адвокатів, підкупити жандармів і комісарів, адже в Румунії і самого чорта з Антонеску в придачу купиш за леї. Але звідки було селянам взяти грошей на підкупи, коли вони і самі ледве дихали?..

Тільки Червона Армія визволила буковинських селян від румунських окупантів та їх тюрем. Тільки вона повернула їм і ці прекрасні ліси в зеленому розмаї, і ці родючі долини, вкриті хвилястим морем буйних трав і хлібів.

З радістю дивляться буковинці на свою визволену землю, в своє майбутнє.

— Оце так. Для домнулів ще ми сіяли восени, а для себе зберемо весь хліб,— посміхаються люди.

В деяких селах люди навіть ще не розподіляли засіяні восени поміщицькі лани. Гріх, кажуть, у молодому хлібі топтатися з аршинами. Хай собі хліб дозріває так вкупі, а восени і зберемо, і поділимо все по правді. Земля ж нікуди не втече з Буковини, вона вже наша навіки.

Так. Земля — наша, народна!

ПЛАЧ НЕВІЛЬНИКІВ

Перед селом румунська табличка: «Слободзея комарешти». Не вірте. Жодної «комарешти» не було тут зроду-віку й не буде. Це звичайна Слобода Комарівська. Придумали ж румуни буковинській станції Неполоківці чудернацьку назву «Грігоре Гіка Вода». Але наші селяни

звали-таки її Неполоківцями, а по-румунськи жартома — «Григорій дідька водить».

Отже, ми в Слободі Комарівській. Сюди через гори й долини, через лінію фронту долітає плач невільників з далекого румунського міста Тарнава Міка. Там караються в тюрмі присуджені на досмертну муку десятки комарівських селян.

За що?

Антонеску і його румунські посіпаки ще відповідатимуть перед судом радянського народу, за що вони мордували наших людей. Суворо відповідатиме і Антонеску, і домнул Шкраба з своїми синами — субпрефектом і жандармами. Це вони лютували в Слободі Комарівській під час румунської окупації.

Румуни арештували слободокомарівських селян за те, що вони організували в селі колгосп у 1941 році. Вони били людей у селі, били в Сторожинці, били в Садагурі, а після цього судили військовим трибуналом у Чернівцях: голову колгоспу Семена Гаврилюка та десяток інших селян.

Всім дали за вироком довічну тюрму, і повезли в Тарнаву Міку. І пропали люди, зрідка тільки надходили в село листи з тюрми. Невільники просили хліба, одежі, ліків. І прибували також у село сумні вісті: нема вже Михайла Чобана, Петра Грінчука, Олекси Поляка, Семена Гаврилюка... Померли, всіх їх замучили румуни. Хіба тут, у цій румунській каторзі, житимеш довго?

Раїса Поляк показує торішній лист від замученого чоловіка, тулить до себе сирітку-дитину і говорить: «За що?» Адже ж тепер тільки б жити щасливо, без горя. Воно і земля вже є, і корівчина в повітці, і журба про хліб зникла назавжди. А чоловіка замучили...

Багато німці й румуни замучили людей радянських. Але йде кара. І в Румунію, і в Угорщину, і в собачу Німеччину йде невблаганно. Про це впевнено говорить нам далекий гуркіт канонади на фронті.

Іде, люди, кара на всіх злочинців.

Ярослав Галан,
Петро Козланюк
(Спец[іальні] кореспонденти
«Радянської України»)

ВИЛАЗКА В БУФФАЛО

Ми знаємо, як довго і вперто, з якою розпачливою запеклістю гітлерівський Берлін намагався розбити згуртованість об'єднаних народів. Де безпорадними виявились німецькі гармати й танки, там розпочинали ураганний вогонь геббельсівські мортири, начинені брехнею, інтригами і провокацією.

Що більший був страх Гітлера перед спільним ударом союзних армій із сходу і заходу, то сильнішим ставав цей вогонь, дарма що пропагандистський арсенал Геббельса вичерпувався такими самими катастрофічними темпами, як і військовий арсенал третього рейху.

Кілька днів тому, вже напередодні висадки англо-американських військ у Франції, Геббельс і іже з ним зробили ще одну вилазку. На цей раз у далекій Америці.

Мова йде не про суд над німецькими шпигунами, що саме тепер відбувається в одному з міст Сполучених Штатів. Маємо на думці «конгрес поляків американського походження» в Буффало.

Є поляки і поляки. Є поляки, які вбивають на вулицях Варшави генералів гестапо, які з піснею «Єще Польска не згінєла» йдуть на штурм німецьких позицій, але є також поляки, які в той самий час допомагають гестапо розправлятися з польськими партизанами, а за кордоном виконують політичні замовлення берлінського міністерства пропаганди. Перші поляки — це більшість польського народу, до них ми ставимось дружньо і з повагою. Другі — це жалюгідна купка, яка змушує говорити про себе лише тому, що в її особі маємо справу з замаскованим ворогом об'єднаних народів.

До речі, цей ворог — замаскований дуже погано. Найкраще показав це «конгрес» у Буффало.

Яка була мета у аранжерів конгресу? Вбити клин між США та Радянським Союзом. Щоб переконатися в цьому, досить ознайомитися з виступом голови так званого КНАПП * Розмарека та «петицією», надісланою конгресом президентові Рузвельту *. В них майже не згадується про муки польського народу, про визволення Польщі з-під німецького ярма, про її волю і незалежність. Ні, розмареків, венгжинеків і матушевських турбує не польська земля та її доля, а земля... українська й білоруська *.

Розмареки репетують, що вони не погодяться на приєднання Західної України і Західної Білорусії до Радянського Союзу. Більше того, вони в «петиції» до Рузвельта заявляють, що «перебування Червоної Армії на цій території створить загрозу майбутньому Європи і кине виклик об'єднаним народам, так само, як окупація Рейнської області нацистами».

Зрозуміло, що згоди панів розмареків і їх натхненника Соснковського на возз'єднання Західної України з УРСР ніхто не проситиме, хоча б тому, що для нас, для нашої країни, вирішальною є воля народів цих земель. А цю волю жителі Західної України виявили з достатньою переконливістю в осінньому плебісциті 1939 року.

Нас цікавить у цій «петиції» щось інше — їх погрози. Під серпанком імлистих слів про «загрозу майбутньому Європи» на випадок, коли Польща не матиме змоги утискати інші народи, автори «петиції» точать ножі на нову війну, на війну проти Радянського Союзу.

Скажете: нікчемна провокація та й годі. Так, але в цьому божевіллі є метод. «Петиція» з Буффало опрацьовувалась довгий час, і не випадково значна частина її, заповнена лайкою на адресу Великобританії і Черчілля, була в останні хвилини викреслена авторами. Спочатку вони хотіли посварити США з Англією і СРСР, а потім, побачивши, що це завдання понад їх сили, вирішили концентрувати весь вогонь на СРСР.

Коли розмареки шантажують США своїми погрозами викликати нову світову війну, вони прекрасно усвідомлюють, що ці їх погрози можуть викликати в американців лише іронічну посмішку. Вони цими словами хочуть сказати щось інше — те, про що не місяць уже і не два, а значно довше говорить Геббельс: що в дні вирішального штурму гітлерівської тюрми народів польська реакція,

так само, як це зробили квіслінги Югославії, Греції, Франції тощо, стане беззастережно на боці Гітлера.

Так, але при цьому розмареки забули про одне: їх давно вже розкусили і в Польщі, і в Америці. І нічого розмарекам погрожувати: те, чим розмареки погрожують, вони давно вже роблять, бо чи можна назвати їх «конгрес» у Буффало чимось іншим, як роботою «заради прусського короля»?

Свій конгрес вони готували з німецькою педантичністю; ролі були розподілені, виступи заздалегідь відредаговані. А результати?

Статут був схвалений 5 процентами учасників, 95 процентів з них не було взагалі. Те саме з резолюцією. Настрій серед учасників конгресу був такий, що розмареки визнали за краще застосувати до них методи, запозичені в духовного батька соснковських і венгжинеків — Пілсудського: їх викидали за двері...

Розмареки розраховували на підтримку реакційної американської преси. Чекали, чекали і ... діждалися. В статті, вміщеній у «Нью-Йорк таймс», говориться:

«...Вони (аранжери конгресу.— *Я. Г.*) не повинні розраховувати на співчуття американського народу, якщо прагнуть лише до відновлення довоєнних кордонів Польщі... Якщо конгрес буде йти цим шляхом, він викличе підозріння в тому, що він воліє краще непримиренну Польщу, ніж Америку й перемогу».

Сказано досить переконливо, але трохи делікатно. «Конгрес» у Буффало викликав не тільки підозріння, але і впевненість. Впевненість у тому, що роботою його ініціаторів керувала рука Берліна і в тому, що ця провокація допоможе Гітлерові в такій самій мірі, в якій, наприклад, мертвому допомагає кадило...

ЛЬВІВСЬКА ТРАГЕДІЯ

1. МАЙСТЕРНІ ГЕСТАПО

Їх було понад 200 тисяч: дві третини жителів Львова. Якщо в сонячний полудень ще й сьогодні ви побачите спорожнілі центральні вулиці, то це тому, що їх нема більше в живих.

В вітряну погоду навколо Львова піднімається в повітря сріблясто пилюга. В цій пилюзі — попіл спалених сотень тисяч людей.

В будинку готелю «Асторія» працювало під суворим наглядом гестапо 1200 кравців, пралів і фарбувальників. 1200 чоловік на дві зміни. Кожен робітник мав норму: привести за день до ладу три костюми. Усунути з них сліди куль і ножів, змити з них кров, випрасувати їх і запакувати для відправки в Німеччину.

1200 чоловік працювали цілий рік. Щодня через їх руки проходило 3600 чоловічих, жіночих і дитячих костюмів. За рік ці руки зацерували, вичистили й випрасували понад мільйон триста тисяч костюмів, що їх носили колись замучені жителі Львова і всього «дистрикту Галичина», та ті, що їх гітлерівські поїзди смерті привезли на страту в містечко Белзець з далеких Роттердама, Антверпена, Парижа, Відня, Белграда, Праги, Афін і Софії.

Наприкінці минулого року львівським ремісникам сказали: досить. Залишилось ще для обробки 1200 костюмів. Та це були вже лахміття, що під голкою розлазились. Після розстрілу ремісників, їх одежу кинули в барак, де були вже гори лахміття, призначеного в паперову фабрику.

2. КОНЦТАБІР НА ЯНІВСЬКІЙ

Подібна картина, як в Майданеку. В одному бараці — тисячі пар взуття, в другому — розпороті подушки й перини. І пір'я. Пір'я. Підлогу вкриває 30-сантиметровий пір'яний покров.

На подвір'ї — трактор і дві причіпні величезні платформи. Ними гітлерівці вивозили по кілька сот трупів за раз. Але згодом трактор виявився зайвим, його заступив вогонь. Обвуглені трупи приймали поміж свої вальці машини — чортів млин. Вони спроможні були перемолоти за день кістки тисяч трупів. Ось вони перед нами — ржавіючий витвір німецької техніки, ще один документ неймовірної ганьби, вічної ганьби...

Поряд з табором — дві великі ями. В одній з них — 600 чоловіків, в другій — самі жінки і діти, їх понад 200. Вони були розстріляні за кілька днів перед визволенням Львова Червоною Армією.

В канаві за Янівським кладовищем ми бачили жіночі голови, точніше кажучи, 300 жіночих голів. Вони ще не встигли розкластися. На деяких головах — довгі дівочі коси, кокетливо заплетені колись рукою, якої вже не знайти було в цьому мовчазному царстві смерті, де кожна грудка землі пересичена людською кров'ю.

Трохи поодалік стояло озеро цієї крові. Авжеж, ціле озеро. Його рудава, склиста поверхня порепалась на сонці. Сюди протягом довгих трьох років спливала кров закатованих львів'ян. Її лилося так багато, що німці були змушені зробити для неї лотоки і гать, єдину може в світі гать для людської крові, 16 метрів завдовшки, 8 метрів завширшки і 80 сантиметрів заввишки.

Над цими горбами протягом трьох років не стихали передсмертні зойки мордованих. Земля корилася і всмоктувала їх кров, тулила їхні кістки, нарешті, і вона збунтувалася, не приймала більше.

І тоді кров застигла в страхітливому озері, а кістки сторчма піднялися, і стиснуті кулаки мерців благають сьогодні живих про відплату...

За три кілометри від міста, у Лисиничах, 32 велетенські могили. Німці замаскували їх, як уміли, тобто так само, як замасковували були свого часу могили своїх польських жертв у Катині: посадили на них деревцята.

Після харківського процесу * вбивці взялися замітати за собою сліди. При несамовитому світлі ацетиленових ламп ночами працювали дві величезні машини. Одна з них рубала трупи. Викинуте нею місиво клали на дрова, поливали бензином і спалювали. Обгорілі рештки приймала друга машина. Ця перетворювала кістки на муку.

Однак і на цьому не кінець кошмарного процесу. Муку старанно пересіювали в ситах, шукаючи в ній золотих зубів. В господарстві Гітлера ніщо не могло пропасти.

В цій «долині смерті» загинуло до 180 тисяч чоловік. Жителів Львова — українців, поляків, євреїв; полонених червоноармійців, французів, бельгійців, голландців та італійців. Окупант зробив з ними те, що він хотів зробити з усіма народами. Він убив їх, тіла їх віддав вогневі, а кістки перемолов і муку розвіяв на всі чотири сторони світу, щоб сліду від них на землі не залишилось.

Одного тільки не врахував підлий, дурний окупант,— що порох замучених стане динамітом, силу якого ще відчує фашистська катівня народів.

ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКО

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

ФОРТЕЦЯ ЗИГМУНДА ЦЬВІКА

На протилежному — ворожому — березі ріки спалахнула раптом рушнична і кулеметна стрілянина. Наші бійці почули плескіт води, з того берега пливла людина.

— Не стріляйте!..

Важко дихаючи, людина вповзла в траншею.

— Я підпоручник польської партизанської дивізії Едвард Костка. Наша дивізія потрапила в оточення. Ми тільки що прорвали кільце. Просимо дати нам захист.

Через годину переправа була закінчена.

Під шаленим вогнем німецьких кулеметів перепливли ріку сотні польських солдатів і офіцерів. Сьогодні всі вони в рядах Польської армії в СРСР.

Перед хатою, де міститься один з відділів штабу армії, знайомлюся з колишнім командиром батальйону цієї дивізії підпоручником Зигмундом Цьвіком. Лівий рукав його куртки встромлений за пояс. Підпоручник чимсь явно збентежений.

— От дурна історія! Хочуть мене перевести в нестройові. Я три місяці командував без руки батальйоном, і все було гаразд, а тут вони мене в інваліди зарахувати збираються.

Він кидає недокурену цигарку.

— Звичайно, з двома руками краще, ніж з одною, але на війні голова також щось значить. Під Володимиром Волинським нас було 12 чоловік, а німців — 72. Це були сапери, вони відбудовували зруйнований нами міст. Я підійшов до їхнього гауптмана, зняв шапку й кажу: «Пане капітан, холоднувато сьогодні, не завадило б випити. Якщо ласка, дуже просимо».

Капітан хвилину вагався, але їхній військовий лікар — мочеморда, з якимось помідором замість носа, переконав його.

Сидимо ми, попиваємо горілку... Після четвертої чарки кладу перед капітаном картку чистого паперу й олівець. «Пишіть до своєї роти листа, хай здається нам в полон. Не напишете — миттю відправлю в лоно Авраама. І вас і вашого ескулапа».

Капітана наче гедзь вкусив, та під дулом пагана він пом'якшав і зробив те, що треба було. Через півгодини мої люди погнали німецьких саперів у ліс.

На другий день розвідник приносить мені німецьку афішу з підписом володимирського гестапо. Читаю: «До польського банденфюрера. Поверніть нам наших солдатів, бо в противному разі буде розстріляно у Володимирській тюрмі всіх 500 чоловік арештованих комуністів і партизанів.

Ага, думаю, клюнуло! Я цього ж таки дня послав їм листа: «Гестапівські свині, якщо з голів в'язнів впаде хоч один волосочок, я оздоблю вашими саперами 74 сосни. Даю вам ультиматум: протягом 24 годин усі в'язні повинні бути звільнені. Лише під цією умовою дам змогу вашим вошивим саперам зробити труни для вас і для вашого шолудивого фюрера. Зигмунд Цьвік власноручно».

І що ви скажете! Рівно через двадцять чотири години всі в'язні були вже під опікою партизанів...

— Ви давно воюєте?

— З 1 вересня 1939 року. Здається давно, але хай іще п'ять років... Та ні, не пізніше ніж за рік у мене також буде біла хата. Я збудую її цією одною рукою, збудую в самому вовчому лігві, десь між Гданськом і Кенігсбергом. Я прорубаю широкі вікна на море. На польське море. А синові скажу: цей білий домочок — наша фортеця. Будь її солдатом до самої смерті.

РОЗМОВА ПРО ВЧОРА І ЗАВТРА

Польський КПП. Польський солдат регулює рух, польські написи вказують вам шлях. При дорозі таблиця:

«Одне гасло для поляка:
Де побачиш — бий пруссака!».

Чекаючи машини, сидимо на лавочці. Поручник Леонард Крозе вказує на ліс.

— Ці сосни тягнуться повз Варшаву аж до самого моря. П'ять років тому в таких соснах у Східній Померанії знайшов свою смерть наш кращий кавалерійський корпус.

Говорю про переваги німецької армії в той час. Поручник перебиває:

— Знаю. Проти 300 наших бомбардувальників німці кинули 3000 своїх. Але чому так сталося? Ми, поляки, трохи запізно розкусили цей горіх. Літаків у нас не було, танків не було, гармат — як кіт наплакав. Зате поміщиків хоч одбавляй. І, зважте, поміщиків дуже оригінальних: вони не хотіли платити податків. Ці податки платила за них держава у вигляді довгострокових позик, яких, до речі, ніхто не повертав.

Ми чванилися сілезькою промисловістю, а вся вона була фактично в німецьких руках. Польські директори були лише «солом'яними людьми», статистами, які брали гроші і мовчали. І не тільки вони мовчали. Майже всі міністри мали в своїх сейфах пакети акцій сілезьких товариств. Рука руку мила — нашою кров'ю.

— Машина на Т.! — чуємо голос регулювальника.

Продовжуємо розмову на «студебеккері», вмостившись сяк-так на баках з бензином. Машина мчить на повний хід, липнева спека залишається позаду, на КПП.

— Скоро будете в Варшаві.

Поручник щодо цього не має найменшого сумніву.

Поручник хвилину мовчить.

— Варшава вся в могильних хрестах. Але ті, що полягли, залишили нам щось більше ніж хрести: волю збудувати іншу, кращу Польщу. Хай собі наш селянин оре землю на свій лад, однак польська земля мусить належати йому, і тільки йому. Хай собі наші люди моляться яким завгодно богам, але певне одно: вони вже ніколи не молитимуться богам фінансового капіталу...

Машина уповільнює хід, обминаємо роту автоматників.

— А якщо знайдуться такі, що думають інакше?

Поручник кивнув головою на солдатів.

— Серед них таких не знайдете. А це — найважливіше...

Раптом несподіванка. З-поміж баків вилазить великий сірий кіт. Звідки він узявся, хто його знає.

— Маскота! — кричить молодий русявий зв'язківець.

Кіт вилазить на коліна поручника, він фамільярно треться об пряжку пояса.

— Якщо в моїй варшавській квартирі нічого вже не знайду,— сміється поручник,— то це буде мій новий інвентар номер перший...

Через кілька хвилин поручник зупиняє машину.

— Ну, я дома. До побачення над Віслою!

— До побачення над Одером!..

СОЛДАТИ ДВОХ АРМІЙ

Подвір'я велетенської казарми почорніло від людей у цивільному. День у день прибувають тисячі новобранців.

По шосе з піснею: «Воєнко, воєнко, цужесь ти за пані...» проходить батальйон піхоти. На солдатах новенькі мундири, вони одержали їх всього два тижні тому.

Батальйон повертає в ліс. На широкій галявині жовтіють свіжо вириті окопи. Під узліссям застигли вайлуваті корпуси танків, перед ними гріються на сонці червоноармійці. Їх чоловік тридцять.

Керуючий заняттями офіцер говорить:

— Танкова атака вимагає сильних нервів, а в новобранців нерви поки що не завжди витримують. Тому ми вирішили дати їм сьогодні образну лекцію...

Червоноармійці підводяться і займають місця в окопах. Танки відриваються від темної стіни лісу, вони з зростаючою швидкістю котяться на окопи. Ось уже один з них заколивався, потім скажено завертівся на місці, збиваючи гору пилюки.

Минає п'ять хвилин, і «атака» закінчується. Червоноармійці, обтрушуючись, виходять з окопів.

Черга за поляками. Т-34 працюють на славу, зигзагувата лінія траншей зникає в жовтій хмарі. Раптом сигнал ракетою, сталеві потвори з злісним гарчанням повертаються в ліс. На цей раз рекрути здали іспит з честю — ні один з них не покинув свого поста.

Солдат Болеслав Нєжва закоханий у бійців Червоної Армії.

— З такими,— каже він,— весь світ пройдеш і не загинеш. Дурень же Гітлер, що з ними війну починав...

Так само як Нєжва, думають і відчувають усі солда-

ти Польської армії. Дружити з червоноармійцем вважається там великою честю.

Рядовому Францеві Кшечковському найбільше імпонує дисциплінованість радянського солдата, його патріотизм, його чесність і людяність.

— Я заздрю їм. В мене німці розстріляли дружину і троє дітей, а я досі ще ні одного наці не вбив. А вони... Пане, вони страшні в бою, і хай прокляне свою долю той, хто зробив собі з них ворогів. Зате друга свого червоний солдат ніколи не зобідить. Я знаю їх добре. Наші частини розташовані поруч, ми заходимо до них у гості, вони до нас, співаємо пісень, ділимось солдатським добром, і, вірте мені: за весь цей час не було між нами жодної суперечки. А ви самі знаєте, як це багато значить.

Віддають належне і полякам бійці Червоної Армії.

* * *

Аж ось надійшла ніч... Там, на заході, над Бугом, творилося таїнство наступу. Під покровом зоряної липневої ночі лісними шляхами рушила на бій Польська армія в СРСР. Вона йшла на священний для неї Захід, назустріч своїм неповторним дням.

Щасливої, щасливої дороги, поляки! За Польщу вільну, сильну, демократичну!

СПАСИБІ, ВОЇНЕ!

В вересні 1939 року на шляху Перемишль — Львів відбувалися оригінальні перегони. Під гаслом «На Львів!» німецькі танкові з'єднання мчали на повний хід, змагаючись за першість у захопленні міста.

Однак німців спіткало розчарування.

З-за вінницьких горбів виповзали важкі радянські танки. Запал гітлерівських спортсменів раптом прохолов, вони були змушені податися за річку Сян.

В червні 1941 року німецькі панцеррегіменти [1] знову затужили за прекрасним Львовом. На цей раз про перегони не могло вже бути й мови. Багато потекло німецької крові, поки Берлін міг сповістити про зайняття Львова.

Він сповістив про це під звуки фанфар, під прусську барабанну дріб. Прапор із свастикою на львівській ратуші зовсім запаморочив Гітлерові голову. Тут збігалися шляхи з Польщі, Словаччини, Угорщини і Румунії; звідси широким віялом стелилися шляхи у великий і багатий український край, в далеку, чарівну Колхіду, де, здавалося, чекало переможця легендарне золоте руно.

Гітлерівські аргонавти захопили Львів 29 червня * і вже через кілька днів перейменували вулицю 3-го травня на вулицю 29 червня. А ще через кілька місяців у Львові з'явилася установа, яка мала будувати шляхи Берлін — Львів — Одеса та Берлін — Львів — Харків.

Цими артеріями повинно було, за планами Гітлера, литися в живіт Німеччини чорне золото Азербайджана. На Руській вулиці, сквапно перейменованій на Ройссенштрасе, красувалася вже новенька вивіска німецького нафтового акційного товариства.

[1] Танкові полки *(нім.)*.— *Ред.*

1 серпня 1941 року Львів став «столицею» п'ятого дистрикту нової німецької провінції. Генерал-губернатор Франк говорив уже про тисячоліття. Він гордим кроком Юлія Цезаря сновигав по залах львівських музеїв та вибирав очима годинники, що пам'ятають часи Богдана Хмельницького *, гобелени епохи короля-сонця, картини майстрів ренесансу.

На станції чекали вже вагони. Вони везли до Німеччини казкові скарби казкового міста: дзеркала венеціанських майстрів вперемішку з безцінними фоліантами бібліотеки Оссолінеум *. Периферійному дистриктові периферійної провінції вони, на думку німців, були не потрібні.

Інші поїзди прибували з Берліна. В м'яких вагонах першого і другого класів приїздили «тисячолітні» володарі міста і дистрикту: гегаймрати, гофрати, штадтгауптмани, віршафтслейтори, штурмбанфюрери з дружинами, з тещами, з рудавими фріцами і фрідами, з шотландськими собаками, з анкарськими котами і бразілійськими папугами. Для них очистили найкращий район міста, їм віддали меблі людей Львова, їх білизну, їх постіль, їх одежу, їх сонце, їх повітря, їх дерева, їх квіти.

Через рік Львів налічував уже цієї галасливої череди понад 300 тисяч голів. Все це їло, пило і ригало, взимку ходило на оперети Легара, а влітку вилазило на Високий замок і з насолодою спостерігало видовище в стилі Нерона: як їх знайомі в есесівських і гестапівських мундирах бензином поливали з шлангів будинки Підзамча і живцем спалювали в них євреїв.

В колишньому палаці цісарського намісника сидів губернатор у широчезних галіфе на кшталт редьки. Цей Макіавеллі з берлінського Александерпляца три роки снував криваве павутиння зради і провокації. Він ненавидів нащадків Сагайдачного *, він ненавидів і нащадків Костюшка. Їх було забагато для губернатора; губернатор не міг спати спокійно, поки вони жили і дихали за стінами його палацу. Він вперто, з садизмом цькував одних на других. Він з посмішкою задоволення оглядав у львівських лікарнях пацієнтів з ротом, роздертим від вуха до вуха. Це була його робота...

Сьогодні все це скінчилося. Львів знову вільний.

Ми знаємо, що не застанемо вже в живих ні Гаврилюка *, ні Тудора *, ні Бой-Желенського, ні Шудріха *. Ми

знаємо, що ніяка сила не воскресить тисяч і тисяч мучеників, похованих на Пісковій горі і на Янівському, що довгі роки ще навіть старі львівські мури оплакуватимуть розтерзаних німцями дітей левиного міста.

Але ми знаємо також, що поранений Львів підведеться знову, та що через рік-два ви не впізнаєте його,— стільки буде в ньому молодості і сили.

І саме за те, спасибі тобі, радянський солдате, що несеш життя туди, де досі панувала тільки смерть. Спасибі від України, спасибі від її багатостраждального міста Львова.

ГОРОД-БОРЕЦ

Если увидите на стенах Львова латинскую надпись «Семпер фиделіс», то знайте, это значит: «Всегда верный».

Эти слова писала некогда завоевательная рука, которая хотела таким образом подчеркнуть верность Львова Речи Посполитой.

Но город Львов понимал эти слова по-своему. Импульсивный, гордый народ действительно оставался всегда верным единой и бессмертной своей любви к свободе.

В 1848 году он дал почувствовать эту истину венскому мракобесу Меттерниху. В то время «весна народов» * триумфальным маршем прошла по улицам Львова. Прошла под аккомпанемент жгучей канонады австрийских пушек. И когда сраженная революция пала смертью храбрых на разбитых бомбами баррикадах, она передала свою бунтарскую песню будущим поколениям города каменных львов. Ровно сорок лет тому назад эта песня воскресла на баррикадах Стрелецкой площади. В тот июльский день бастующие рабочие Львова бесстрашно смотрели в глаза смерти, они голыми руками стаскивали с коней вооруженных до зубов венгерских гусаров. В них стреляли, их рубили саблями, а они не сдавались, они бились, голыми руками бились и до последнего своего вздоха оставались верными любимой неизъяснимой чудеснице-свободе, ради которой стоило бороться и умирать.

В памяти львовян не изгладились события апреля 1936 года. В истории Европы бурных тридцатых годов вы не найдете примеров такого массового героизма, такого безумного на первый взгляд порыва человеческой массы, которая под градом пуль польской полиции прокладывала себе дорогу через город, имея вместо знамени и оружия лишь гроб, черный сосновый гроб с прахом погибшего товарища...

В сентябре 1939 года крылья свободы затрепетали, наконец, над городом ее детей. Не надолго! Не прошло и

двух лет, как на Львов опустилась ночь кровавого гитлеровского кошмара.

Фашисты знали дух гордого непокоренного города. Они решили выжечь его раскаленным железом. Про то, что творилось во Львове за эти три последних года, расскажет вам каждый львовский камень, ибо на каждом из них запеклась горячая кровь детей моего города.

Живописные окраины Львова — это одна сплошная могила, где вечным сном покоится половина его жителей.

Это страшная, потрясающая правда. Не подумайте, однако, ради всего святого, что кровь этой полуторастатысячной армии львовян погасила пламя свободы в сердцах тех, что остались живыми. Нет! Эти сердца были верными ей каждый час, каждую минуту.

В то время, как в стенах города свирепствовало гестапо и специальные отряды СС, в недалеком Белогорском лесу напряженно работал штаб мстителей. От львовского вокзала отправлялись на запад поезда и... не доходили до следующей станции. В эсесовском театре недолго танцевали проститутки из венского Гюртля. Они взлетели на воздух вместе со всем театром, битком набитым их эсэсовскими поклонниками.

Губернатор Вехтер недолго пользовался помощью своего заместителя Бауэра. Посреди дня, почти в центре города, горячие львовские пули смели с лица украинской земли и Бауэра, и его сотрудника Шнейдера.

Вечная память и вечная слава храброй неизвестной женщине, которая четырьма выстрелами из нагана убила на улице Коперника четырех гитлеровских офицеров.

В сумерках, когда Гетманские валы кишмя кишели гуляющими немецкими солдатами, из какого-то переулка выскакивала вдруг «машина смерти». Она полным ходом мчалась через город, и люди в черных, новеньких мундирах эсэсовцев поливали пулеметным огнем ошарашенных немецких солдат. Это бойцы львовского рабочего партизанского отряда расплачивались за кровь и слезы их города.

Нынче Львов красными знаменами приветствует своих освободителей. Он приветствует армию героев с гордо поднятой головой, как боец встречающий бойца.

Читатель, если твой путь пройдет когда-нибудь через Львов, сними в его воротах шапку. Всегда верный город, город-борец полностью заслужил твоего внимания.

ПРАЦЯ, ОСВЯЧЕНА ВОЛЕЮ

Це було на нараді селян Львівщини. В зал, де відбувалась нарада, прийшла делегація робітників міста Львова. За її дорученням робітник паровозоремонтного заводу тов. Василишин звернувся до трудівників села з таким словом:

— Товариші селяни! Робітники міста доручили мені вітати вас і передати, що завдяки нашій праці безперебійно ходять поїзди, нормально працює Львівська залізниця. Силами робітників відновлено роботу заводів. Ми подбали про те, щоб трудящі мали воду і печений хліб. На сьогодні в місті працюють всі фабрики і заводи. Це зробили ми — робітничий клас визволеного Львова...

Зміст промови тов. Василишина нагадує про те, свідками чого ми були в усіх визволених містах. Але зовсім інакше все це сприймається тут, у Львові, на Західній Україні. Коли творить якийсь подвиг шахтар Донбасу — це дії людини, яка 27 років вчилася жити по-радянському і по-радянському працювала. Коли на третій день після визволення міста одержує електрику Київ чи Харків — це подвиг людей, які вже або забули, або по молодості своїй не знали, що таке експлуататор, що означає бути без роботи. І кияни, і харків'яни, прийшовши у визволене рідне місто, негайно бралися за відродження його, бо тільки вони є господарями міста.

Львів'янинові було важче. У Львові до вересня 1939 року на біржі праці було зареєстровано до 100 тис. безробітних. Біржа зникла там тільки відтоді, як прийшла у Львів Радянська влада. 400 різних підприємств поглинули всі вільні робочі руки. Вперше у Львові промовили слово «змагання». Вперше пізнали радість назватися «ударником». Вперше праця людини стала нормуватися законами і людина почала думати не про те, як

врятувати себе від експлуататора-господаря. Вона почала думати, як краще проявити себе, своє вміння, свої здібності. Змагання збудило в людях бажання випередити інших, щоб спільними зусиллями зробити більше.

Прийшла війна. Знову львів'янин пізнав горе, горе, ні з чим незрівнянне, і робітник прекрасно розумів серцем своїм селянина: у селянина забрали землю, про яку він мріяв і яку йому дала тільки Радянська влада; у робітника забрали право на вільну, творчу працю, його зробили рабом.

Нині, коли знову воля прийшла до Львова, робітники, так само, як і інтелігенція, відчули, що вони покликані зробити так, щоб швидше Львів став містом, де для послуг людини є і вода, і електрика, і трамвай.

Люди вийшли на трамвайні колії, і 45 кілометрів шляху було підготовлено до експлуатації. 40 поїздів готові виїхати по чотирьох маршрутах. Їх підготували слюсарі тов. Якубовича, бригада якого вперше після трьох років неволі знову дістала звання ударної.

Щоденно 75 підприємств живляться газом з газового заводу. І в цю велику перемогу вклали свою працю тесляр Фрихов, токар Лоначек, каменяр Кам'янецький. Завершено відбудову нафтоперегонного заводу, і вперше робітники заводу сказали:

— Ми виконали соціалістичне зобов'язання.

Нові слова, нові явища в житті людей, яким віднині жити тільки по-радянському!

Не думали робітники електролампового заводу, що їм ще доведеться бачити колись свій завод відновленим, бо такого там накоїли німці, що ніхто, здавалося, вже не міг дати справі лад. Та прийшла Радянська влада. Вона сказала, що треба відновити електроламповий завод. І на 10 днів раніше строку (у Львові вже теж знають, що Червона Армія багато виграє, коли щось в тилу робиться до строку) змонтували з некомплектного устаткування шість машин для електролампового виробництва, і бригада в складі Гриндовського, Філіна, Пшешляка, Шабистого виробила 1100 ламп.

Львів'яни теж були учасниками передживтневого соціалістичного змагання. На підприємствах відбувалися збори, на яких люди брали на себе зобов'язання. Урочистість і піднесення, з яким все це робилося, визначалися тим, що львів'яни знали про те, що такі ж зобов'язання

беруть і в Москві, і в Донбасі, і на Уралі, і що вони — львів'яни — віднині відповідають за свою працю перед Батьківщиною так само, як і донбасівці, як і москвичі, як і уральці, бо одна у них Батьківщина — Радянський Союз. Ця Батьківщина прислала їм допомогу і принесла волю. Ця Батьківщина кличе їх тепер загоїти рани Львова.

Є ще підлота, що не дає визволеній землі на повні груди дихнути повітрям. Це ті, хто не може примиритися з тим, що львів'янин на запитання про те, чи щасливий він, відповідає: «Так, щасливий, бо віднині в місті моя влада, віднині я тут господар!».

І тому представник робітничої делегації, що прийшла вітати нараду селян, гнівно піднімає догори руки і виголошує;

— Головне — всією громадою взятися і нещадною мітлою вимести з нашої радянської Львівщини смердюче сміття, цей німецький гній, що залишився після фашистів — різні банди українсько-німецьких націоналістів. В нас сила, в нас влада, і ми не будемо терпіти цей фашистський гній на своїй землі. Одним кулаком по них вдаримо і розчавимо їх!

Селяни відповіли на слова робітника овацією.

РАДІСТЬ ВАША І НАША

Варшава — вільна, на мурах Ченстохова червоним, малиновим і білим розквітли прапори перемоги.

Німці зазнали нищівного удару. Армії трьох маршалів після короткого, запеклого штурму зламали укріплення ворога, щоб у величному пориві рушити вперед, на Захід, до остаточної перемоги. Темп їх маршу — небувалий в історії воєн. Минуло всього чотири дні від початку генерального наступу, а вже Червона Армія біля Вісли — біля Сілезії — на півдні, біля Східної Пруссії — на півночі.

Здавалось німцям, що згарища Варшави будуть могилою польського народу, що ніколи вже не встане він з-під їх нищівного тягаря.

А Польща встає. Польща 1945 року, нова Польща, про яку раніше можна було тільки мріяти, для неї страждати й гинути.

Сьогодні польський воїн, вступаючи Груєцьким шосе до серця свого краю, здійснює не тільки свій сон про шпаги, але й про польську землю для польського селянина, польську свободу для польського народу — і про державну могутність.

Переможний визвольний похід Червоної Армії через польські землі на захід залишиться назавжди в пам'яті майбутніх поколінь польського народу. В пам'яті і в серці.

Ураганний вогонь радянських батарей над Віслою сповістив не тільки про початок останнього етапу визволення Польщі. Навіть найбільш глухих він переконав мовою великої правди, що народ Леніна, народ захисників Сталінграда вирішує сьогодні долю людства, його майбутнє і його щастя. І вирішить для щастя усіх уярмлених народів, що прагнуть свободи, як повітря.

В результаті підлої політики упирів шляхетчини чудова Варшава лежить сьогодні в руїнах. Збудуєте її, поляки, вдруге, і буде вона ще прекрасніша. Якщо бракуватиме вам сили, допоможемо вам, як допомогли учора, як допомагаємо сьогодні.

Присягаємо вам: Варшава не загинула, Варшава встане з руїн. Вільна Варшава — гордість ваша і наша. Хай живе Варшава!

ЛЮДИ ЛЬВІВСЬКОГО ГЕТТО

Над далекою Волгою в евакуації мене запитували кияни, харків'яни й москвичі:

— Що з Мюнцером?

Я їм нічого не міг відповісти. І тільки повернувшись у визволений Львів, я їм можу сказати: Мюнцера немає більше серед нас.

Цей маленький горбатий єврей з фантастичною чуприною був гордістю Львова. І не тільки Львова — всієї нашої країни. Коли Мюнцер сідав за рояль, і його руки зливалися з клавіатурою, у вашому серці воскресали Бах і Бетховен, Шопен і Ліст, і ви ставали віч-на-віч з безсмертям.

Мюнцера немає більше серед нас і — не буде. Німці арештували за «шпигунство», бо син його проживав у Англії. Цю маленьку людину били до нестями, плювали їй в обличчя, а наглумившись досхочу, постригли їй голову до самої шкіри і звільнили — з жовтою латою на рукаві.

Через деякий час Мюнцер знову зник. На цей раз назавжди.

Якова Мунда менше знали; він довгі роки не покидав Львова. Вдень він був викладачем консерваторії, ввечері диригував в оперному театрі, а ночами писав пісні, і ці пісні співав потім увесь Львів.

Мунда, як і всіх євреїв, загнали німці в гетто. В кімнаті, величиною в 20 квадратних метрів, жило 20 чоловік. Не вистачало води, не було за що купити хліба, бруд і воші роз'їдали в багатьох приреченців волю до життя, людську гідність. А Мунд — писав симфонію.

Він знав, що дні його полічені, що не уникнути йому трагічної долі його народу. І саме тому в страшних умовах гетто Мунд працював так, як не працював ще ніколи.

Людина, що гинула повільною смертю, мовою звуків писала для тих, що залишаться в живих, заповіт — гімн всеперемагаючого життя.

Одного дня по Мунда прийшли гестапівці і повели його у Янівський табір смерті. Там Мунда разом з іншими кращими музикантами Львова змушували проводжати пристрасними аргентінськими танго все нові і нові колони в'язнів, що йшли на страту...

Мунд загинув одним із останніх, а з ним загинула і його незакінчена симфонія.

В останні місяці перед війною Альтер Кацізна помолодшав на добрих 10 років. Ті, що знали його з Варшави, дивувалися, як цей кабінетний письменник на їх очах переродився в радянському Львові. Треба було бачити, з якою молодечою пристрастю виступала ця літня людина на зборах, мітингах, перед мікрофоном. Кацізна не знав, що таке відпочинок. З-під його пера виходили вірші, оповідання, нариси, статті. Він знайшов час і на те, щоб закінчити нову п'єсу. «Оперу єврея» збирався грати Міхоелс, про неї запитували інші театри. Кацізна був на сьомому небі. Пам'ятаю, як від радості тремтіли його руки, коли він показував мені тільки-но підписаний ним контракт.

Прийшла чорна червнева неділя. Кілька днів пізніше залізничний транспорт був виведений з ладу, шляхи на схід сонця опинились у вогні «мессершміттів», «юнкерсів» і парашутистів-диверсантів. Кацізна знав про це, але він вирішив будь-що йти за цими, хто промостив перед ним шлях до безсмертя.

Він вийшов із Львова з 18-річною дочкою. Під Тернополем перестріли їх бандерівські бандити. Ударами прикладів загнали батька і дочку у подвір'я в'язниці. Поки мученицька смерть закрила Кацізні очі, він мусив дивитись на те, як під ударами палиць сконала його дочка.

Ця ж сама доля спіткала майже всіх єврейських письменників Львова. Ніхто з них не вийшов зустрічати нас у радісні липневі дні 1944 року. Нема в живих ні чудесного сатирика Перле, ні блискучого поета Вебера, ні перекладача «Пана Тадеуша» — Кенігсберга. Я не можу також забути мого друга — поета Шудріха. Цей старий підпільник знав, що таке боротьба, він умів умерти тільки так, як умирає солдат. В той час, як гітлерівці на десятках машин возили через місто роздягнутих догола

людей у Лисиничський ліс на страту, Шудріх став одним із засновників підпільної антифашистської організації.

Якось ранком Шудріх зустрівся віч-на-віч з гестапівцями, які його шукали. Він привітав їх чергою з пістолета. Шудріх умер із славою.

Муки єврейського населення в окупованому Львові не піддаються описові. Для багатьох нещасних ціаністий калій був єдиним рятунком від цього пекла на землі. Було безліч випадків, коли брат труїв брата, а мати — власну дитину. Молодого доцента медінституту В. сховали його колеги разом зі старенським батьком у єдиному можливому сховищі — виїмці під нахилистою підлогою інститутської аудиторії.

Під час викладів батько і син сиділи, тамуючи подих. Минали дні, весну змінило літо, почалася друга зима, і нещасні забули, що таке сонце. Старий осліп, а згодом збожеволів. Умовлювання В. не допомагали, його батько не усвідомлював уже, що таке обережність.

Студенти звернули увагу на дивне шарудіння під підлогою. В. зрозумів: ще день, ще два, і їх знайдуть; тоді в одній ямі з ними ляжуть і їх рятівники.

В пригоді став ціаністий калій. Потім В. пошматував труп батька на частини, а колеги доцента під покровом ночі виносили їх з будинку інституту.

Там, де було львівське гетто, стоять нині обгорілі мури. Нам показують напівзруйнований будинок. З-під руїн стирчать заіржавілі ноги ліжок. Тут був госпіталь тифозних. Коли його вкрай наповнили хворі, гітлерівці щільно позачиняли двері та із шлангів облили бензином мури і покрівлю. Вкупі з хворими згорів увесь персонал госпіталю.

Поодалік, там, де з другого поверху звисає вигнуте вогнем поруччя балкона, жила мати двох невеличких дітей. Виключна краса цієї молоденької жінки принадила німецьких убивць. Коли настирливі вимоги есесівців не призвели ні до чого, вони придумали помсту: кинули свою жертву на ліжко і ногою від стола резтерзали її нутро. Їх не збентежив навіть лемент ошалілих від жаху дітей.

Влітку 1943 року стихли крики палаючих людей. В усьому гетто залишився цілим тільки один будинок, на розі вулиць Локетка та Під Дубом. У ньому забарикадувалися чоловік 200, тих, що вирішили дорого продати своє життя. Вони мали кілька гвинтівок і стільки ж заіржа-

вілих пістолетів, проте гомін пальби лунав над містом зранку до вечора. Чоловік 20 гітлерівців лежало з простреленими головами на бруківі, коли останній хоробрий пустив у своє серце останню кулю.

Земля Львова просякла кров'ю сотень тисяч замордованих. Змішалася в її надрах кров єврейська з кров'ю українською і польською і об'єднала три народи братерством спільного мучеництва і спільної невгасимої ненависті до німецьких убивць.

Гітлерівські кати замучили єврейку, яка була останньою арфісткою Львова, їм здавалося, що після цього в місті музики назавжди замовкне пісня.

Вони і на цей раз помилились. Осиротілу арфу піднімуть інші руки і її струни знову зарокочуть. Це буде радісна пісня перемоги, пісня дітей країни, де нема ні елліна, ні іудея і де найвищим законом є благо і гідність людини.

СПОГАДИ

На початку травня 1936 року одна з львівських газет писала:

«Цьогорічна першотравнева демонстрація була чимось таким, чого Львів ніколи не переживав. 60 тисяч чоловік — робітників і інтелігенції, тобто половина населення міста, пройшли вулицями міста з прапорами кольору крові і піснями про день розплати».

Це було через 15 років після кривавих квітневих подій, коли на вулицях Львова героїчною смертю від куль польської поліції загинуло більш як 100 учасників похоронної процесії, що йшла за труною забитого поліцією безробітного *. Це було тоді, коли ще не висохла кров на львівському бруку і залишки барикад свідчили про те, що тут люди вмирали так, як вмирали колись паризькі комунари. Ця першотравнева демонстрація була демонстрацією усієї львівської громадськості, славної громадськості, яка, може, і не розуміла тоді як слід, та серцем відчувала, що так далі бути не може, що всі мають одного спільного, невблаганного, смертельного ворога — фашизм, з яким можна розмовляти лише однією мовою — мовою гвинтівок і гармат.

Так само ніколи не забудуть робітники Львова і 1-го Травня 1938 року, коли велика демонстрація проходила з червоним прапором повз костьол св. Магдалени, з-за костьольного паркана полетіли на голови робітників білі пакети! Почулися вибухи, крики і зойки поранених. Це фашистська зграя під охороною польської поліції готувалася до днів, що мали прийти і розпеченим залізом випалити з пам'яті й сердець трудящих першотравневе свято.

Надійшли роки фашистської окупації. Франки, вехтери, бауери, вільдхаузери вже у перший день свого панування поклали хрест на все, що було святим для робітни-

чого класу. Говорили вони, що німецький солдат раз і назавжди втоптав у болото червоний прапор революції.

І вони не лише говорили, ці вбивці пролили у Львові стільки нашої крові, що здавалося: потоне в ній гідність людини і її любов до правди і свободи. Підіть на площу Сольських і подивіться на стіну театрального магазину. Ви побачите там сліди багатьох куль. Тут німці на очах мешканців Львова розстрілювали своїх в'язнів. Їх передсмертного крику ніхто не почув, вуста в'язнів були заліплені гіпсом.

Німці розстрілювали десятки, сотні тисяч людей, але вбити народ вони не могли. Львів чекав і, чекаючи, боровся. Спогад про Перше травня жив у серцях людей, наказував їм ще сильніше битися у грудях, запалював віру в майбутнє визволення.

27 липня минулого року разом з гуркотом радянської артилерії повернулася до Львова свобода, над містом замайорів червоний прапор, той самий, який впродовж 40 літ щороку линув на чолі першотравневих походів. Але цього разу це був прапор перемоги, прапор великої армії-визволительки, армії-месниці.

Завдяки їй Львів став навіки українським, навіки радянським.

Сьогодні, в день 1 травня 1945 року, наша армія громить рештки ворога на руїнах проклятого Берліна.

Пробила остання година фашистської Німеччини. Вільний радянський Львів вперше за три роки знову вийде на першотравневу демонстрацію, яка цього разу буде великою демонстрацією торжества нашої справедливої справи, за яку з таким героїзмом ішли на муки й смерть наші кращі з кращих. Їхня кров не була пролита даремно, і сьогодні, коли міста нашого краю гарматними залпами салютують переможним воїнам Червоної Армії, згадаймо і тих воїнів великої армії свободи, які в часи шаленого фашистського терору безстрашно боролися за те, щоб свято 1 Травня було таким, яким воно є тепер, святом вільних людей на вільній землі, святом найбільшої і найбільш радісної в історії людства перемоги.

ТОРЖЕСТВО ЧЕСЬКОГО НАРОДУ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

«ВІТАЄМО ВАС У ПРАЗІ!»

«Вітаємо вас у Празі! Як радісно вітаємо, про це свідчать прапори, квіти, діти, що простягають до вас руки, і матері, які з таким довір'ям передають їх у ваші обійми. Про це голосно говорить торжество багатьох тисяч, яке супроводить вас по вулицях, це видно з захоплених очей дівчат та із сліз в очах дуже стриманих чоловіків. Ви самі це бачите, самі відчуваєте... Коли ви вступили в Прагу, брук перед Тинським собором ще димився кров'ю наших юнаків, які захищали Прагу проти ворожих гармат і кулеметів майже голими руками. Народ, який вітає вас з таким захопленням у дні визволення, споконвіку був зв'язаний з вами кровними узами братерства і слов'янського споріднення, відчував сердечну близькість людини до людини. Тим-то тепер, коли ваші автомобілі оточені шкільною молоддю, студентами, жінками, вулиці усіяні празькою людністю з фабрик, крамниць, майстерень, канцелярій і ательє художників, усе складається так природно й зрозуміло, наче б ми належали до однієї великої сім'ї».

Рукою письменниці Анни Марії Тільшової * писала ці слова вся Прага, Прага незабутніх травневих днів. Коли ви сьогодні бачите на мурах празьких будинків написи: «Чехи! Радіостанція закликає вас на допомогу», знайте, що празька радіостанція вже з першого дня захоплення її повстанцями гукала на допомогу усіх, кому дорога була справа перемоги над спільним ворогом.

Боротьба була нерівна, на Вацлавське наместя градом сипались бомби, есесівські частини з години на годину звужували кільце навколо «Революційної гвардії». Здавалося, години Праги були злічені, привид Варшави навис над золотим містом. Палала старовинна ратуша, під пам'ятником Гуса * лежали трупи останніх захисників

Старого наместя, і есесівці відзначали свою перемогу перетворенням Тинської церкви в погребник. В ніч з 8-го на 9-е травня ніхто з пражан не спав, хоч стрілянина стихла. Вони знали: трудящий день мусить стати або останнім днем Праги, або днем її рятунку, днем визволення. Їх підтримувала віра в те, що Червона Армія почула тривожні сигнали Праги та що вона — вона єдина виконає до кінця свою визвольну місію.

Пражани не помилилися. На перший заклик їх радіостанції армія маршала Конєва * піднялася в безприкладний по силі удару й швидкості похід. «Вперед на допомогу братній Празі!» — стало гаслом кожного нашого солдата. На світанку 9-го травня цей марш закінчився: танки генерал-полковника Лелюшенка * вкотились в ошалілу від радості Прагу.

ЛІДІЦЕ *

В неділю 10-го червня Прага спорожніла. В той день усі шляхи вели на захід, на Кладно.

Серед чистого поля на горбочку — трибуна, трохи нижче, 200 кроків від неї,— гора вінків. Обабіч могили 184 мучеників — величезні смолоскипи. Навколо кількасоттисячна людська маса, мовчазна, зосереджена.

...Коли зачитуються перші слова урядового декрету, хмара вкриває сонце.

«10 червня 1942 року з безприкладною жорстокістю наших споконвічних німецьких ворогів було зруйноване й зрівняне з землею село Лідіце, Кладненської адміністративної округи. Населення Лідіце було винищене або ж вивезене поза межі країни, а назва села Лідіце мала бути, за планом варварських німців, раз і назавжди викреслена із списків наших сіл. З цим брутальним злочином зв'язаний один з найтяжчих періодів в житті чеського народу. З метою виправлення цієї трагедії уряд Чехословацької республіки на своєму засіданні, що відбулося 6 червня 1945 року, вирішив збудувати нове Лідіце. Відбудувати в визволеній Чехословацькій республіці село Лідіце в його колишніх межах і з його стародавньою чеською офіційною назвою. Дане в Празі 10 червня 1945 року».

...Біля ще не відкритого пам'ятника стоять на почесній варті два бійці Червоної Армії. Падає шовкова завіса, відкриваючи обеліск, а на ньому золоті літери напису:

«Лідіцьким селянам, жертвам німецько-фашистських окупантів, від червоноармійців, сержантів та офіцерів частини Героя Радянського Союзу полковника Панкова».

На місце радянських вартових стають чехословацькі солдати.

Громадянська панахида скінчилася, море людських голів рідшає й розпливається. Перед могилою залишається тільки чимала група жінок у чорному. Це дружини, матері і сестри закатованих. Їх кілька днів тому було привезено з німецьких канцтаборів, де на протязі трьох років каралися за те ж саме, за що їх чоловіки й брати поклали свої голови, за що організація Тодта * перетворила їх село на рівну як стіл пустелю, за що їхніх малят порозвозили німці невідомо куди й на яку долю,— за те, що вони чехи, чехи з села Лідіце, що його після вбивства Гейдріха * так був зненавидів кривавий Гітлер. Скорботним жінкам важко покинути це місце, з яким зв'язана їх молодість, їх радісні роки, хоч ніщо, буквально ніщо не нагадує їм на цьому порослому бур'яном полі їх рідного, чепурного села Лідіце.

В сусідньому селі задзвонили на вечірню. Рвучкий вітер зашарудів у вікнах і квітах, рвучкий вітер розколивав полум'я надмогильних смолоскипів, і здавалося, що вони — символ чеських сердець, в яких розпалився вогонь торжества, визвольна буря зі Сходу. Та сама, що замість слів «Правда переможе» дала змогу чехам написати на своїх прапорах горде «Правда перемогла».

ПОКАЛІЧЕНА КРАЇНА

Якщо не рахувати зруйнованої гітлерівцями ратуші XIV століття, кількох десятків розбитих будинків і пошкодженого бомбами Національного музею, пожежа війни пощадила Прагу. Чепурно одягнені дівчата, весела гомінка юрба, що вечорами заповнює тротуари залитого світлом сотень ламп Вацлавського наместя, музика, яка лунає в незліченних кафе,— все це створює у вас враження, начебто ураган війни зачепив лише краєм крила столицю чехів і словаків. Насправді ж, досить нам зайти хоча б у перше-ліпше кафе і ви переконаєтесь, що це зовсім не так. В одному з кращих кафе Праги, де щовечора можна почути концерт жіночого оркестру Марії Голецо-

вої, вам подадуть лимонад з сахарином або ж ячмінну каву з тим же сахарином. І це в країні, яка славилась колись своїми плантаціями цукрових буряків і прекрасно обладнаними цукроварнями.

Чехословаччина — це найнещадніше пограбована німцями країна в усій Центральній Європі. Тут було запроваджено карткову систему ще тоді, коли в Європі про війну тільки говорили. За 6 років окупації ця невеличка, але багата держава цілком розграбована. Чудесну моравську пшеницю чехи лише сіяли: збирали її німці, продаючи потім чехам хліб з суміші висівок і тирси. Чеські цукрові заводи працювали на повний хід, однак цукор забирали німці, великодушно залишаючи чехам за вагон цукру 1 кілограм сахарину. Національна страва чехів — гуска — попливла також на річку Шпрее. Її ціна в останньому році окупації дійшла до 10 000 марок (2000 крб.), тобто до однорічного заробітку середнього службовця.

Чехословацька текстильна промисловість займала раніше третє місце в Європі. Нині вона не займає ніякого місця, німці попросту ліквідували її. Вони повивозили до Німеччини устаткування, а на його місце поставили верстати для виробництва озброєння і боєприпасів. Нарешті, вони призвели до того, що єдиним продуктом, доступним для жителя «протекторату», стала зубна паста.

ТІ, ЩО ЖЕРТВОЮ ПАЛИ

Та це все справи скороминущі, поправимі. Сьогорічні хліба зеленіють уже для чехів, цей роботящий народ зуміє також в короткий строк відбудувати свою промисловість. Трагедія починається з людей, з тих, які не повернулися ні з тюрем, ні з концтаборів. Лідіце було тільки епізодом, потрясаючим, але епізодом. Серед багатьох тисяч розстріляних, замучених знаходимо імена, відомі далеко поза межами Чехії і Словаччини. Згасили гестапівські кулі полум'яне серце поета Владислава Ванчури *, вмер у концтаборі за 3 тижні перед визволенням письменник Йосиф Чапек, брат покійного Карела. Загинув мученицькою смертю професор Празького університету Йосиф Марді, розплатився своїм життям проф. Йосиф Пата, поліг смертю хоробрих разом із своїми студентами доцент Йосиф Матоушек.

Був час, особливо після вбивства гітлерівського намісника Гейдріха, коли празьке радіо передавало безконечні списки страчених чехів і словаків. Якщо ви будете свідками непримиренної фанатичної ненависті Чехії до німців, то не забувайте — чехи з величезною увагою слухали ті страхітливі радіопередачі. А цей народ уміє все, крім одного. Він не вміє ні забувати, ні прощати.

ПОСЛІДЬ

Масові страти чехословацьких патріотів відбувалися в подвір'ї празької тюрми, на так званій «Панкратці». Сьогодні ця тюрма налічує кілька сот «жителів», що чекають на суд. Це колишні «міністри протекторату», всілякі СС — обергрупенфюрери, гестапівці і просто зрадники. Серед них окреме місце займають так звані колаборанти, тобто чехи, які з різних причин — здебільшого шкурного характеру — були на послугах в окупанта.

Колаборант — це зілля, коріння якого сягає в минуле, в часи австро-угорської монархії. Типовими представниками цієї ганебної породи були «президент» Гаха і «міністр протекторату» Моравец. Обидва вони займали колись значне місце на ієрархічній драбині австрійської цісарської бюрократії, і вони з легким серцем поміняли свободу своєї країни на позолочене гітлерівське ярмо, ставши згодом правою рукою гестапо.

Серед колаборантів були й такі, що вважали «співпрацю» з окупантом за єдиний шлях до врятування... чеського народу, зокрема його інтелігенції.

Трагічний приклад таких перевернутих понять про те, що добре і що погане, дав Йосиф Шуста, довголітній президент Чеської академії наук і мистецтв. Після довгих наполягань Геббельса він погодився вмістити в газетах дві статті, звернені своїм вістрям проти Об'єднаних Націй. Коли Прага стала знову столицею вільної Чехословацької республіки, уряд з уваги на великі наукові заслуги старого професора, залишив його на посаді президента академії. Та совість Шусти не заспокоїлась від цього. Він не міг, він не мав морального права ділити з своїм народом щастя визволення, його ганьба ходила за ним услід, як тінь. Шуста втік від неї, стрибнувши в глибокі і рвучкі води Влтави.

В чеському синдикаті письменників відбувається чистка. Летять за борт безпринципні літературні ремісники, німецькі клеврети, між ними редактори журнальчика «Освєта», помітного тим, що майже кожний його номер починався з портрета... Гітлера.

Визволена від кайданів франків і моравців чеська література займає належне їй місце в житті народу. Лунає знову завжди молодий голос поета С. Неймана *, 70-річчя з дня народження якого відзначала нещодавно громадськість Праги. На літературних вечорах користуються великим успіхом поезії Й. Гори *, В. Палівця *, А. Сови *, В. Незвала * та Ф. Галаса *, що його «Барикада» сьогодні на устах у всіх. Найбільшу популярність у читацьких масах Чехії здобуває революційна, бойова поезія.

Останні роки дали чеській літературі нових талановитих авторів. 21-річний поет Й. Свобода звернув на себе увагу збіркою «Віяло вітру». Дуже вдалим був також дебют Яна Дрди *, автора роману «Містечко на долині».

В 1938 році в Празі було понад 20 театрів. Сьогодні вони знову повертаються до життя. «Міський народний театр у Карліні» відкрив сезон патріотичною п'єсою Арношта Дворжака * «Гусити». «Театр на Виноградах» готує п'єсу письменниці Шейнфлюгової * «Перемога мертвих». Проблематика цієї письменниці нагадує де в чому шукання покійного К. Чапека, однак без гостроти його соціального аналізу.

В двох празьких театрах ідуть радянські п'єси: Серафимовича «Залізний потік» та «Загибель ескадри» Корнійчука.

Цими днями повернувся з гамбурзького концентраційного табору Є. Ф. Буріан *, людина, яка створила нову епоху в розвиткові чеського театру. Є. Ф. Буріан — геніальний режисер, при цьому відомий музикант, оперний композитор, співак і драматург. Його прибуття до Праги нагадувало тріумфальний в'їзд національного героя. Народ закидав його квітами, і не було в той день жодної чеської газети, яка б не привітала його найліпшими словами. «Млада фронта», орган Спілки чеської молоді, вимагала від уряду, щоб Є. Ф. Буріану було віддано керівництво «Національним театром», який, за словами автора статті, переживає глибоку ідейну і творчу кризу.

НІМЦІ

Вже в першому чеському містечку на шляху Дрезден — Прага можна побачити людей з білими пов'язками на рукавах. Це чеські німці — вороги республіки.

Це вони в 1938 році були агентурою Гітлера. Це вони диверсією і саботажем промацували гітлерівській армії шлях на Прагу. Це вони, нарешті, в роки окупації були найлютішими, найбільш жорстокими катами Чехії. Розстріл празьких студентів у 1939 році — це насамперед їх діло. Це руки чеських німців мордували людей села Лідіце.

В пам'ятну осінь 1938 року після Мюнхена * чеські німці в Судетах диким виттям «хайль» вітали полчища Гітлера і з гусячим гелготінням топтали на вулицях Тепліц і Карлових Варів прапори з чеським левом. В березні наступного року, в дні уярмлення всієї республіки, вони їздили як статисти з передовими частинами німецької армії і, позуючи перед об'єктивами фотоапаратів на вулицях і площах чеських міст, постачали Гітлеру аргументи про «ентузіазм» населення Чехії та про її «німецький характер».

В часи кривавого окупаційного терору вони не тільки були підручними катами в відомстві гітлерівського «протектора». Кожний новий вирок на чеха давав їм змогу поживитись чеським добром. На незліченних конфіскаціях чеського майна, на крові чеських патріотів виросли величезні багатства цих німців. Це була нагорода Гітлера чеським німцям за їх політику зради, провокації й античеського терору.

Сьогодні немає жодного чеха, лозунгом якого не було б «Геть німців з території республіки! Геть раз і назавжди!»

В перші тижні після визволення чеські власті виселили за кордон чимало німців, які прибули на територію Чехословаччини після вересня 1938 року.

ВОНА ПОВЕРНУЛАСЯ

На Староместському наместі, між зруйнованою гітлерівцями ратушею, оскверненою ними ж Тинською церквою стоїть пам'ятник Іванові Гусу. Під пам'ятником вінки зів'ялих квітів і картон з написом:

«Тут полягли захисники Староместського наместя Гинек Шльосар, Карель Янечек із Гожовіц».

Такі написи надибаєте в Празі на кожній вулиці, а в центрі міста — на кожному майже розі. Це пам'ятка по історичних для чехів днях 5—9 травня 1945 року, коли народ Праги піднявся на збройну боротьбу проти німців. Учасників повстання впізнаєте сьогодні по трофейних жовтих комбінезонах німецьких африканських стрільців і червоних пов'язках на рукавах з літерами: «РГ» («Револючні гарда») [1]. Це здебільшого молодь: юнаки і дівчата. Кілька тижнів тому вони взялися за зброю і підняли за собою весь чеський народ. Сьогодні вони й надалі крокують в авангарді народу. І це найкраща гарантія, що не повернуться вже ніколи часи сурових і гах *, що воскресла республіка чехів і словаків залишиться назавжди молодою, стане країною, де в сонці свободи зникнуть останні тіні невеселого минулого.

В Градчанах, недалеко від казкового у своїй фантастичній красі собору св. Віта, є тихий невеличкий тупик, що зветься Золотою вуличкою. Там років чотириста — п'ятсот тому, в часи, коли народилася понура легенда про Голема, жили в маленьких хатках алхіміки. Жили і працювали, коротаючи свій вік на фантастичному шуканні «каменю мудрості», який дав би їм змогу штучними засобами творити справжнє, щире золото. Вони не були бізнесменами. Ці нешкідливі маніаки свято вірили в те, що золото принесе людству довгождане щастя.

Сьогодні, крім туристів і бідноти, що тулиться в мініатюрних будиночках, ніхто не загляне на Золоту вуличку. Молодість чеського народу крокує просторим Вацлавським наместям, вона запалює електричні вогні в найглухіших закутках чеської землі, вона надихає життям помертвілі заводи й фабрики, для неї вистигають хліба благословенної Моравської рівнини.

Задача чеських алхіміків залишалась сторіччями невирішеною. Її вирішили танкісти Лелюшенка і молоді люди з літерами «РГ» на червоних пов'язках. З останнім залпом їхньої зброї народилася золота епоха народу чехів і словаків.

Іван Гус пророкував колись: «Вірю, що влада речей твоїх знову повернеться до тебе, о народе чеський!»

Вона повернулася, Іване Гус!

Прага, червень 1945.

---

[1] «Революційна гвардія» *(чеш.).— Ред.*

У ВІДНІ

ПІСЛЯ ХВОРОБИ

Сьогоднішній Відень нагадує людину, яка недавно була однією ногою в могилі і з великими зусиллями підводиться з ложа смерті. Насамперед декілька слів про руйнування. Найгірше виглядає частина середмістя, що прилягає до Дунай-каналу. Всі мости, які з'єднують І дільницю з II та XX, лежать у воді. Розкішні будинки на Побережжі Єлизавети спалені, вулиці захаращені розвалинами. Гордість Відня — кафедра святого Стефана — стала жертвою есесівських термітних снарядів, збереглася тільки вежа. Вигляд державної опери нагадує кратер згаслого вулкану. З відомої Уранії * — ані сліду, з театру Кароля залишились обвуглені стіни. На даху ратуші чорніють лише крокви, будинок міського театру сильно пошкоджений. Пратер * разом з будівлями дуже знищений, посічений до невпізнання.

На обличчях віденців минулі роки залишили свій відбиток. Як виявляється, Берлін до своїх австрійських «фольксгеноссів» * ставився як мачуха. Патетичні декларації гітлерівського намісника Бальдура фон Шіраха про рівноправність залишились деклараціями. Насправді ж Відень був одним із міст Австрії з найгіршим постачанням, і саме тут голод збирав найбагатші жнива. Господарювання місцевих гітлерівських бонзів * полягало лише на реквізуванні будівель для казарм, лікарень і стяганні податків. Про інше не турбувались. Тому після семирічного господарювання Гітлера одне з найкращих міст Європи зійшло до рівня глухої провінції з вибитою бруківкою, з брудними, розбитими трамваями, витоптаними скверами, почорнілими від куряви і диму фасадами будинків. Такого занепаду Відень не переживав принаймні вже років триста.

Віденці не люблять, коли їм хтось нагадує 1938 рік. Одні тому, що в цьому році їхня країна втратила незалежність і скотилася до рівня гітлерівського «Остмарку», інші — а тих, однак, є багато — тому, що з цим періодом пов'язані неприємні спогади. Бо це вони у фатальний для Австрії день 13 березня 1938 року товпилися під готелем «Імперіаль» і вітали прекрасного Адольфа, який знаходився там вже декілька годин, протяжним: «Дякуємо тобі, вожде!» Бо це вони через півтора року пізніше засипали квітами і шоколадками німецькі війська, що поверталися з походу на Польщу. Бо це вони в 1941 року піддалися оманливим надіям і помагали Гітлерові воювати на Сході, завжди готові ділити награбоване добро зі своїми «старшими братами» з-над Шпрее.

Тоді ж бо жодна ціна не була надто дорогою. Що з того, що на катівській сокирі не висихала кров (в самому лише Відні понад шість тисяч офіційних вироків смерті за зраду імперії), що з того, що цілі дільниці були обезлюднені, а майже вся молодь була принесена в жертву німецьким богам війни. Зате можна було поживитись єврейськими маєтками, ну і помріяти про велич майбутньої перемоги.

Потім прийшло протверезіння: раніше, звичайно, ніж у Берліні. Не залишились вірними Гітлерові навіть ті віденські наймички, яким колишній пожирач їхніх сердець і шніцелів дозволив у свій час спеціальним декретом народжувати позашлюбних дітей під оком хлібодавців.

Коли в додаток лиха впали на Вінер Нойштат * і передмістя Відня перші американські бомби, а Червона Армія в переможному марші досягла сусідньої з Австрією країни паприки *, віденці визнали, що наступив «особливий момент», після чого відмовили в лояльності облудному пророкові з Берхтесгадена *.

Розпочалося з нарікань у чергах, а закінчилось виступом проти гітлерівських посіпак, виступом, увінчаним повстанням сил австрійського руху опору в квітні ц[ього] р[оку], коли Бальдур фон Ширах одержав від австрійців за вчинені їм «добродійства» солідну плату — п'ять куль в живіт.

НОВІ ЛЮДИ — НОВІ ПІСНІ

Уряд Реннера * опирається на коаліцію в трьох партій: соціал-демократичної і народної (раніше: християнсько-соціальної). Творять вони тісний демократичний блок, що представляє інтереси найширших мас міста і села. Ядром і авангардом блоку являються колишні шуцбундівці *, колишні в'язні гітлерівських концентраційних таборів, учасники квітневого повстання.

Перед цією коаліцією стоять серйозні завдання. Найважливіші з них можна сьогодні об'єднати в трьох пунктах: забезпечення населення продовольством, врегулювання житлової проблеми та ліквідація нацистських елементів в управліннях та господарському апараті.

Найбільше труднощів викликає продовольча проблема, якщо зважити на те, що сама Австрія лише в невеликій мірі може задовольнити потреби свого населення. Нестача робочих рук в селі, а також тяглової сили ще більше ускладнює ситуацію.

Про гостроту житлової кризи свідчить факт, що столичне місто Відень нараховувало ще кілька тижнів тому 35 тисяч бездомних. Вирішенню цієї справи допомогла у великій мірі втеча послідовників Гітлера. Першість в одержанні житла надається колишнім в'язням гітлерівських концтаборів та їх родинам.

Відбувається енергійна чистка управлінь та установ. І тут існують великі труднощі, адже Бальдур ставив своїх людей не лише на керівні посади. Після чистки, проведеної у віденському житловому бюро, з 548 службовців залишилось лише 250. Роботи залишається ще, однак, багато: про це свідчать розклеєні на стінах відозви уряду, що закликають населення до боротьби з нацистськими саботажниками і диверсантами, які в останній час посилили свою діяльність.

УРА! ЖИВЕМО!

Багато праці вкладено у відбудову. Відень вже досить давно має воду і світло, курсують трамваї, працює метро, функціонує вже навіть залізничка до Бадена *. За відносно короткий час прибрано з вулиць розвалини, місцева влада приступила до ремонту зруйнованих будинків.

Після визволення Австрії перед її населенням постало ще одне питання: що робити з землею і фабриками, власники яких гітлерівці, що втекли разом з німцями. Відповідь на це питання дали терміново створені ради робітників та селян, які взяли на себе тимчасове керівництво залишеними маєтками та підприємствами.

У Відні був урочисто відкритий великий торговельний дім «Гернгрос», який мало що не став жертвою гітлерівських підпалювачів. Зруйнування будинку не допустила самоохорона, що складалася з працівників підприємства, переважно дівчат.

Відновив свою діяльність державний суд. На першому його засіданні державний підсекретар доктор Шеффенегер оголосив декрет уряду, згідно з яким поновлено діяльність суду присяжних.

СЕРЦЕ ВІДНЯ Б'ЄТЬСЯ В ТАКТ ВАЛЬСУ

Одне тільки, що дозволяє у Відні на хвилину забути про трагедію минулого — бурхливе, як і в давні часи, мистецьке життя. Працює опера, працюють всі театри, які мають приміщення. З оперних афіш не сходить «Весілля Фігаро» Моцарта. В народному театрі відновили Грільпарцера * «Хвилі моря і кохання». Відкрили свої двері десять кабаре і театриків-рев'ю.

Немає також вечора, коли б зал концертного дому світився б пусткою. Останнім часом з успіхом там виступала група українських радянських співаків та музикантів.

Кожної неділі яскраві афіші оголошують вечори пісні і танців. То готель «Вімбергер» організовує в себе «Веселий віденський вечір» за участю старого віденського капельмейстера Пфлєгера, то дирекція «Метрополю» повідомляє про великий концерт народної музики.

Кав'ярні, відомі віденські кав'ярні, переповнені. В них багатолюдно, шумно і весело. Ці люди дійсно вміють і люблять розважатися. Та й справді. Найгірше минуло, життя йде вгору в такт популярних як ще ніколи вальсів Йоганна Штрауса.

Дійсно вгору. Кілька місяців тому переживали справжній голод. Тепер завдяки посиленій допомозі Червоної Армії Відень має хліб від 250 до 400 грамів на чоловіка. Картоплю також. Кожного дня можна бачити кілька нововідкритих їдалень та ресторанів. Ведуться переговори з чехами про поставки вугілля. Молодий австрійський нафтовий промисел розвивається, і є надія, що незабаром він стане на ноги.

Недоліки, серйозні недоліки будуть, очевидно, ще на протязі довгого часу, але чого тільки не осягне працьовитість цього хоч і малого, але рішучого і, як тепер виявилось, досить хороброго народу.

Повітря свободи сприяє Відню. Помалу він набирає рум'янців, важкохворий починає видужувати. Свідомий він того, що своїм збереженням завдячує Червоній Армії. І саме це є гарантією його майбутнього розквіту.

ЗАВЖДИ ВІРНІ

Шефи львівської дефензиви мінялися часто. Не їх вина була в цьому. Вони з усіх сил намагалися робити історію Львова за вказівками і планами воєвод і міністрів: стежили за людьми, арештовували їх, били до нестями і садовили на лаву підсудних. Безрезультатно. Історію Львова робив хтось інший. Хтось, хто не мав у руках ні поліції, ні війська, проте він зганяв сон з очей всевладних тоді начальників таємних канцелярій.

Не щастило також і гітлерівським губернаторам. Галицький лев аж ніяк не вміщувався в німецькій клітці, чиїсь незримі руки раз у раз руйнували гніздо, що його намагалася звити собі у Львові птиця нацистського герба. Винищення половини жителів Львова не змінило ситуації. Місце мертвих займали живі, і з ними боротись криміналкомісарам було не під силу.

Чимало цих невідомих солдатів Львова спочиває вже під крилами вічності. Хто ж пригадає всіх мучеників Дрогобича, Вронок, Луцька *, Картузької Берези *, Янівського табору *, Дахау *, Освенціма *, хто обійде пам'яттю легіон хоробрих, що кров'ю своєю писали на мурах історію окупованого німцями Львова?

Про них обиватель мало знав, хіба що надибав їх імена в хроніці політичних процесів. І біографії цих рядових скромних людей, людей найрізноманітніших професій — токарів, шевців, друкарів, учителів, студентів, кравців — вивчали здебільшого тільки агенти поліції, вивчали так дбайливо і старанно, як вивчають на війні сили грізного й непримиренного противника.

Тільки найщасливіші з них дожили до наших днів. Вони залишились такими самими, якими були в той час, коли справі революції віддавали перші поривання своєї молодості: солдатами, вірними до смерті своїй мрії про царство правди на землі.

* * *

22 роки тому Микола Па́влик* був токарем на Перемишльському заводі сільськогосподарських машин. Був кращим токарем на підприємстві — це зміцнило його авторитет серед робітників. І не тільки те. Павлик не боявся дирекції заводу, він не боявся і поліції. Він завжди був у перших рядах, він очолював страйки, він з широкою червоною стрічкою на грудях ішов на чолі демонстрації.

В 30-х роках його повезли в луцьку тюрму. Кілька днів «слідства», що його проводив садист Заремба, посрібнили його волосся більше, ніж кілька наступних років тюрми. Згодом, коли ворота в'язниці, нарешті, відчинились перед ним, його хвилювало тільки одне питання: — невже ж забули? Але очі товаришів і друзів сказали йому: «Не забули!» І це був найбагатіший день у його бідному житті.

Тепер Павлик — заступник голови виконкому Шевченківської райради м. Львова. На початку ворожили деякі: зазнається Павлик. Ні, Павлик не зазнався, він той самий, що й 20 років тому: простий токар і хороший товариш. За письмовим столом почуває себе як за токарським верстатом — деталі ніколи не приховують від нього цілості.

Для нього тільки те добре, що добре зроблено. Педант в кращому розумінні, він не розтринькує сили часу на дрібниці, віддаючи всю свою енергію вирішенню основних питань.

Ви ніколи не почуєте від нього декламацій. Павлик належить до людей, які не говорять про свої почуття. Довгі роки підпільної роботи і сувора школа тюрми гартували його характер. Коли Павлик скаже, «так» ніколи не звучить двозначно.

Львів для Павлика — це не тільки його заводи, театри, сквери, це насамперед його люди, без яких Львів не був би Львовом, а життя — життям. Вислухати їхні думки, скарги і сподівання, допомогти порадою і ділом, без цього Павлик не уявляє собі своїх обов'язків. На цьому він будує сердечний зв'язок з населенням свого району, зв'язок, без якого у керівника немає і не може бути справжнього авторитету.

Коли Павлик стискає руку робітника, пліч-о-пліч з яким доводилось, може, будувати в квітні 1936 року на вулицях Львова барикади, він знає, що у нього з цим робітником не тільки спільне минуле, але й спільне майбутнє, що це майбутнє треба будувати в ім'я великих ідей Леніна, ідей тим дорожчих, що за них доводилось платити колись ціною волі, крові і неповторної молодості.

* * *

Степан Маківка * працює сьогодні в міськнаросвіті. Багато років тому він учителював. Обраний послом до сейму, він зазнав гіркої долі тих представників опозиції, для яких парламентська трибуна була плацдармом для боротьби за право знедоленого народу. Кілька років дрогобицької каторги не змінили Маківки, вони тільки підкосили його здоров'я.

В роки німецької окупації Маківка стає одним з організаторів і керівників «Народної гвардії імені Івана Франка» *. За кілька місяців перед визволенням Львова чимало членів партизанських організацій потрапило в кігті гестапо, серед них — дочка Маківки і його зять. Для молодят немає рятунку: трохи згодом їх імена чорніють у розклеєних на мурах міста списках страчених. Горе було важке, але серце досить велике, щоб і його вмістити. Маківка ні на один день не покидає свого поста.

* * *

Кузьмі Пелехатому * вже скоро буде 60, але він належить до категорії щасливих людей, які не відчувають тягару років. В луцькій дефензиві його били так жорстоко і по-звірячому, що в'язень впродовж кількох місяців після того був на божій дорозі. Згодом, коли минула одна весна і почалась друга, сусідів сповістила про його звільнення з тюрми пісня гітари, гітари в руках важкохворої, покаліченої людини.

Найближчі друзі Пелехатого — друкар Йосип Макарук, слюсар Йосип Завадка *. Були часи, коли вони втрьох щовечора проводили в підвалі одного з будинків на Задвірянській. Там, на два метри під землею, містився «Робітничий театр», єдина робітнича культурно-освітня установа у Львові, куди реформістам, угодовцям і

націоналістам вхід був найсуворіше заборонений. Там, серед вогких, вкритих цвіллю стін, музикальний Пелехатий склеював з робітничої молоді хор, темпераментний Завадка ставив з аматорами все нові і нові п'єси, а врівноважений, неговіркий Макарук невтомно організував курси політекономії і історії робітничого руху. В цих «катакомбах» вирішувались інколи справи, які потім переростали в подію, і історія Львова йшла тоді жвавіше вперед. У таких випадках профспілковий діяч Завадка, журналіст Пелехатий і майстер друкарського ремесла Макарук подавали один одному руки і, коли траплявся, бувало, страйк, бойове слово Пелехатого, надруковане руками Макарука, доходило до сердець і голів страйкуючих шляхами, що їх мостив залізничний слюсар Завадка.

Те саме приблизно робили вони і в роки гітлерівської окупації, з тією лише різницею, що баси, тенори і перші любовники з їхнього підвалу тепер більше цікавились автоматами і вибуховими речовинами, ніж музами хорового і сценічного мистецтва.

Після визволення Львова друзі повертаються до своїх основних професій: Пелехатий іде в газету, Завадка знову порається біля верстата, тільки кучерявий Макарук поміняв чомусь лінотип на стіл бухгалтера. Але повірте: де б вони не були, ви скрізь пізнаєте по роботі, на яку здатні лише люди, для яких Радянська Батьківщина була, є й буде єдиною невмирущою любов'ю.

* * *

Кілька днів тому повернувся до Львова молодий інженер Микола Максимович *, учасник Вітчизняної війни. Із своїм партизанським загоном він побував у лісах Придніпров'я й Волині, в Дністрових плавнях і на полях Молдавії. В бою, в хвилини смертельної небезпеки, перед очима Максимовича ставало видіння залишеного в 1941 р. Львова, воно давало йому силу й відвагу. І тоді неможливе ставало для нього можливим.

Та, як це часто в наші дні буває, радість його повернення затьмарило велике горе. Він раніше не уявляв собі любимого міста без товаришів, колишніх підпільників — комсомольців, бо з пам'яттю про них зв'язане було все краще його молодості. Нікого з них Максимович вже не застав серед живих: Бохенса * розстріляли німці у Вар-

шаві, Перчинського * з дружиною стратили на львівських пісках, а Березін *, незабутній Березін, загинув на порозі свого будинку від кулі націоналістичного бандита.

Максимович відчув, що з їх смертю скінчилася, безповоротно відійшла в минуле, ціла епоха в його житті, та що це життя треба починати наново. Бо варто. Заради тих, що живуть, заради тих, що прийдуть після нас і берегтимуть у серцях пам'ять про людей, які мужньо жили й мужньо вмирали за кращу долю прийдешніх поколінь.

* * *

Нещодавно чоловік 50 колишніх і нинішніх активістів одержали запрошення Львівського міськкому КП(б)У на нараду. Прийшли всі до одного точно о 7 год. вечора. Одягнені по-святковому, сиділи, розмовляючи пошепки, і тільки рум'янці на щоках говорили про те, що діялося в душах цих людей. Для них це не була звичайна нарада. Озираючись навколо, вони впізнавали своїх товаришів, навіть тих, чиї руки вони стискали останній раз 10—15 років тому. Вони вперше в житті були всі разом у гурті, і їм було радісно на серці, дарма що цієї хвилини довелось їм так довго чекати.

Сказав кілька вступних слів секретар міськкому партії по пропаганді і агітації тов. Ломов. Після його промови довго не наважувались просити слова. Потім виступив хтось із запрошених, але це не було те, для чого вони прийшли сюди.

Підвівся Павлик, за ним старий робітник Вербовий *, потім учитель Дудикевич *. Кожен з них говорив про конкретні діла і конкретних людей нашого часу. Кажучи газетною мовою, кожен з них ділився своїм досвідом роботи, але роботи не у вузькому професійному розумінні, бо кожен з них не тільки слюсар, інженер, учитель, але й агітатор, пропагандист і на своїй невеличкій ділянці — радянський державний діяч, завжди, до самої смерті, вірний солдат справи Леніна.

ИХ ПУТЬ К ОКТЯБРЮ

Во время осады Львова в сентябре 1939 года немцам удалось захватить у поляков верхнюю часть Задворнянской улицы. Они держались на этом миниатюрном кусочке Львова ровно 48 часов, т. е. до дня, когда их «попросила» оттуда Красная Армия. Достаточно было, однако, и этих 48 часов, чтобы гестапо сделало основательный обыск в квартире западноукраинского писателя Степана Тудора, которая находилась в 200 метрах от линии фронта...

Это внимание к скромной квартире покойного Тудора не было случайным. Гестапо унаследовало его от польской полиции. На территории между Збручем и Саном, у Гиммлера и Славой-Складковского был один и тот же несгибаемый враг. В данном случае он назывался Тудор, но настоящее имя его было — легион.

...Октябрь 1921 года. Тридцать месяцев прошло со дня, когда правительству так называемой ЗУНР удалось ликвидировать Дрогобычское восстание рабочих *, двадцать семь месяцев прошло со дня, когда войскам Пилсудского удалось окончательно сломить вооруженное сопротивление населения Западной Украины. Казалось, судьба этой земли решена окончательно. Казалось, что дух протеста и сопротивления похоронен на долгие годы в братских могилах неисчислимых концлагерей.

И вот в один из октябрьских вечеров львовские газеты взвыли экстренными выпусками: «Полиция раскрыла во Львове коммунистический заговор тридцати восьми!» *

Двумя годами позже состоялся процесс. В окруженном полицией и военными жандармами здании суда впервые в истории этой земли полным голосом заговорила Великая революция. Она заговорила со скамьи подсудимых, устами первых храбрых, которые отдали все,

что могли, за народ и за будущий западноукраинский Октябрь. Мрачные судьи прочитали им приговор, на головы их посыпались долгие годы заключения, год сумрачных, как смерть, тюрем Вронок, Дрогобыча, Равича. Они, ученики и последователи большевиков России, встретили приговор мужественно и достойно, мужественно и достойно шли они потом тернистой дорогой долголетней неволи.

Их место на свободе занимали другие. С течением времени их становилось все больше, армия революции росла. Прошел год-другой, и коммунистические процессы в Западной Украине стали будничным явлением. В 1924 году перед Львовским трибуналом стало более тридцати человек комсомольцев. Эти на приговор ответили «Интернационалом», песней, которая стала уже их боевым гимном, их символом веры.

В 1928 году в Коломые происходит массовый процесс революционных крестьян-гуцулов, почти одновременно в уезде Рава-Русская бастующие крестьяне с тем же бессмертным «Интернационалом» на устах безоружные бросаются на полицейские штыки.

Накануне Первого мая, накануне октябрьских праздников полиция проводит массовые превентивные аресты. Однако, не было, наверное, ни одного городка, ни одного села, где бы в день праздника первый луч зари не заиграл на красном знамени, вывешенном часто ценой свободы и жизни. И не было тогда ни одной тюрьмы, в которой заключенные коммунисты не отметили б праздник красными ленточками на груди, хоть и горько приходилось расплачиваться потом за эти ленточки.

Пришел буреподобный 1936 год и день 16 апреля, который никакая сила не вычеркнет из истории рабочего Львова. Обтянутый красным гроб убитого полицией безработного Козака был тогда для нас знаменем, и за это знамя люди умирали под перекрестным огнем полиции, как умирают герои.

Львов ответил на апрельские расстрелы небывалой первомайской демонстрацией. 60 000 рабочих и интеллигентов города прошло под красными стягами, которые в тот день были действительно цвета крови.

А 17 мая в конференц-зале Дома коммунальных рабочих состоялся памятный конгресс работников культуры. Кроме украинцев, прибыли поляки и евреи, все

объединенные братством оружия в борьбе с фашизмом. Конгресс закончился в оперном театре, в зале, до края переполненном рабочими. Старенькая работница от имени бастующих строителей вручает Ванде Василевской, как представителю президиума конгресса, букет красных роз. Выступает Тудор, Гаврилюк, Пелехатый. После них просит слово блестящий польский публицист из Вильнюса Генрик Дембинский, который заканчивает речь возгласом «Да здравствует народ Западной Украины, свободный и воссоединенный со своей социалистической Родиной — Советской Украиной!»

В польских тюрьмах в те времена не хватало уже нар, стало тесно даже в просторных казематах польского Дахау — Картузской Березе. Это происходило, несмотря на растерянные усилия тогдашней Варшавы свести на нет революционное движение, разложив его изнутри. Что только ни делали мефистофели из дефензивы. Они подкармливали тысячную шайку провокаторов, они упрямо, заядло разлагали движение руками шумскистов и неошумскистов...* в своей разлагательской работе они пользовались целой армией троцкистских гнилостных бактерий, их аппарат террора имел повседневно в своем распоряжении националистических громил Коновальца. И когда им казалось уже, что террор, провокация и антисоветская ложь сделали свое дело, мертвый, казалось, вечный революционер воскресал снова то в неожиданной и бурной демонстрации, то во всеобщей политической забастовке.

Неимоверно тяжелой была эта борьба, тем более, что вести ее приходилось на два фронта. Украинские националисты в борьбе против революционного движения не ограничивались только пропагандой. Кроме арсенала лжи и клеветы, они всегда имели под рукой арсенал холодного и огнестрельного оружия, которое использовали против прогрессивных элементов тем охотнее, что за это со стороны властей могла их ждать только благодарность. Мы никогда не забудем ни крестьянку Ройко, ни Вилецкого, ни Снака — наших товарищей, замученных в то время националистическими головорезами.

Кроме револьвера, дубинки, провокации и доноса, националистические мракобесы имели в своих руках еще одно оружие — так называемый моральный террор. Его применяли прежде всего к прогрессивным интеллиген-

там. Поистине горе было тому, кто имел достаточно смелости и характера, чтобы не поклоняться националистическим божкам. С ним не только не здоровались, его не только переставали узнавать на улице, для него не было ни хлеба, ни работы, ни крыши над головой.

Сегодня все это далеко позади. Жертвы не оказались напрасными. Галицко-волынская земля, так щедро политая кровью ее лучших людей, приветствует сегодня победоносный Октябрь вместе со всей страной Советов. Вспомним же в этот день величайшей радости галичан и волынян — наших товарищей по борьбе с фашизмом: польским, немецким, украинским. Вспомним всех борцов за Великий Октябрь, за счастье наше и наших детей, за счастье трудового народа.

ЗОЛОТІ МОСТИ

«Ми зібралися тут на те, щоб твердо вирішити, що ніколи більше не повториться жахлива трагедія, яка звалилась насамперед на слов'ян в цій важкій боротьбі, в цій останній великій навалі німців, німецьких та інших фашистських орд. Слов'яни мають велику місію, але в цю місію не входить створення якогось панслов'янського блоку.

Історія слов'ян — це багатовікова важка боротьба за своє існування, за своє життя.

Це безперервні страждання, ряд важких випробувань. І ось настав час після цієї важкої кривавої визвольної боротьби для того, щоб слов'яни зібрались та раз назавжди вирішили, що ніколи більше слов'янські народи не будуть роз'єднаними, а будуть об'єднаними в їх власних інтересах та в інтересах всього передового людства».

Ці слова маршала Броз Тіто, виголошені ним на відкритті Слов'янського конгресу * в Белграді, як не можна краще і повніше віддзеркалюють сенс, мету та ідею цього, безсумнівно, історичного конгресу.

Шлях, що ним йшли досі слов'янські народи, не був усіяний рожами і його можна без перебільшення назвати шляхом мартирології, шляхом мучеництва. Це особливо стосується останніх кількох років, років справжньої війни, яка була для слов'янських народів війною на життя і смерть, бо поразка в ній була б рівна їх смерті, була б рівна їх повному фізичному винищенню.

В цій смертельній борні слов'яни здали іспит безприкладної мужності, їх вклад у справу розгрому фашизму величезний і вирішальний. Якщо людству не загрожує сьогодні загибель, то це тільки дякуючи слов'янам, насамперед дякуючи народам Радянського Союзу, на чолі з великим російським народом. Ніхто з нас не

заперечує заслуг, що їх мають в розгромі гітлерівської Німеччини такі держави, як Сполучені Штати Америки й Англія, але усі ми водночас усвідомлюємо, що без Сталінграда й Курська, без проривів у Білорусії й над Віслою ворог людства не був би розбитий і Європа корчилась би сьогодні в смертельних обіймах свастики.

Перемога не дісталась нам легко, в цій війні найбільше полилось слов'янської крові, найбільше жертв принесли в ім'я перемоги саме слов'янські народи. На їх-бо спини ліг найбільший тягар війни, вони-бо бились з найбільшою самопожертвою, з безмежною мужністю. Політичні зв'язки між слов'янськими народами існували давно, але їх братерство народилося тільки під час цієї війни, на полі бою, найсильніше братерство, бо це братерство по зброї, братерство спільно пролитої, за спільну справу крові.

Прагненням слов'янських народів до братерства і єдності вже понад сто років, великий чех Ян Коллар * давно вже сказав:

«...У наш час не досить бути добрим росіянином, гарячим поляком, досконалим сербом, вченим чехом і говорить хоч би найправильніше не лише по-російському, але по-польському, по-сербському, по-чеському. Минули дитячі роки слов'янських народів, дух нинішнього слов'янства накладає на нас інший, вищий обов'язок — вважати всіх слов'ян братами однієї великої сім'ї...».

Однак гасла слов'янської єдності в минулому не завжди знаходили відгук в широких народних масах. Це й зрозуміло. Важко говорити про братерство там, де немає рівноправності. А її не було в ті часи між народами, як не було також рівноправності поміж членами одного й того самого народу. Якщо в окремих випадках і мала місце співпраця слов'янських народів, то вона була продиктована частіше інтересами панівних груп окремих слов'янських держав, ніж інтересами народів цих держав.

Культурні і духовні зв'язки між слов'янами існували давно, проте їх підтримували здебільшого одиниці, представники передових, прогресивних кіл. Були спроби використати слов'янський рух в інтересах російського самодержавства: царі сподівались, що слов'янофільство допоможе їм здійснити їх імперіалістичні плани. Зрозуміло, що така політика не могла викликати довір'я

слов'ян та що вона не могла призвести до їх співпраці. Тим самим російський царизм був чи не найбільшою перешкодою на шляху до єдності й братерства слов'ян.

Із зникненням царизму зникла і ця перешкода. Більше того. На руїнах царської Росії виникла перша в світі народна, соціалістична держава, яка стала захисником всіх народів, держава, основою самого існування якої стали принципи свободи, рівноправності й братерства народів. Для слов'янського світу почалася нова ера...

Було б передчасно гадати, що загроза для слов'янських народів зникла раз назавжди та що відійшли в безповоротне минуле часи, коли всі імперіалістичні держави вирішували суперечки між собою коштом слов'янських країн. Такі намагання є й сьогодні. Зазіхання англо-американських реакційних кіл на західні території Польщі мають ті ж самі коріння, що й перешкоди, чинені цими колами приєднанню Юлійської Крайни до Югославії *. Коштом слов'янських народів вони хотіли б подолати глибокий органічний кризис, який роз'їдає їх політичну й соціальну систему.

Такі намагання викликають необхідність якомога найтіснішої співпраці всіх слов'ян під прапором оборони своєї незалежності й цілості їх території.

Ще кілька років тому, напередодні другої світової війни, така співпраця була неможливою.

В окремих слов'янських державах правили в той час особи та кліки, зв'язані по руках і ногах з урядами імперіалістичних країн. Пілсудський і Бек у Польщі, король Олександр у Югославії, цар Борис у Болгарії більше рахувалися з волею цих урядів, ніж з волею та прагненнями своїх народів. Вороже ставлення цих режимів до Радянського Союзу робило ілюзорною будь-яку можливість спільної відсічі слов'янських держав грядущій німецькій навалі й прирікало народи цих країн до уярмлення фашистськими ордами.

Сьогодні становище докорінно змінилося. Навчені жахливим досвідом, слов'янські народи викинули за борт торговців народними інтересами й встановили у себе демократичні уряди, політика яких відповідає найсокровеннішим прагненням цих народів. Тільки цей факт створив для справжньої і щирої співпраці всіх слов'ян під гаслом: «Вільні з вільними, рівні з рівними»...

Одним з головних завдань слов'янських народів, завданням, яке відповідає їх кровним інтересам, є боротьба за мир, боротьба проти паліїв нової війни. Це найкращий доказ того, що співпраця слов'ян не має агресивного характеру, що вона ні в якому разі не загрожує іншим народам. Навпаки, єдність слов'янських народів, їх згуртованість, їх сила є могутнім фактором, що сприяє збереженню миру, а тим самим цілком і повністю відповідає інтересам всього передового людства.

Боротьба слов'ян за мир і демократію не має жодної расової основи. Спільна доля в минулому й спільні цілі — ось що є фундаментом їх співпраці, ось що об'єднує їх в одну дружну сім'ю. Бажання жити вільно, бажання йти в передових лавах людства — така основа їх нинішньої співпраці, в тому її сенс.

Зрозуміло, що слов'янська сім'я народів гуртується навколо свого найсильнішого, радянського брата, брата, який завжди, у найтяжчі для слов'ян дні був готовий подати їм руку допомоги. Ми знаємо, як щедро й безкорисно допомагав Радянський Союз братам-слов'янам в їх визвольній боротьбі з німецькими загарбниками, ми пам'ятаємо, що саме на території Радянського Союзу виникла Польська армія й Чехословацький корпус та що вони з допомогою радянської зброї промощували собі шлях до вільної, незалежної й демократичної батьківщини. Вірний своїм принципам братерства народів у годину смертельної небезпеки, що нависла була над ним, Радянський Союз готовий і сьогодні, і в майбутньому стояти на сторожі свободи й незалежності слов'янських народів. В цій повсякденній готовності — запорука вільного розвитку слов'ян, у ній джерело гарячої любові слов'ян до свого старшого брата. Пліч-о-пліч з ним вони йшли до перемоги над заклятим ворогом, пліч-о-пліч з ним вони підуть до світлого майбутнього.

Заслуги слов'янських народів перед людством полягають не тільки у вирішальній ролі, яку вони відіграли в розгромі фашистських полчищ. Величезний також їх вклад у скарбницю світової культури, вони й тільки вони врятували колись Європу від всеруйнуючої монгольської навали.

«Від маячливих мрій про світове панування німецької раси лишились тільки руїни спалених європейських міст, трупний сморід Майданека й Освенціма, страшні

фоліанти Нюрнберзького процесу,— говорив на Бєлградському конгресі академік Греков *.— А слов'янська культура живе й заліковує рани, черпаючи сили в неподоланому єднанні обновлених слов'янських демократій. І цвістиме вічно, наділяючи людство все новими й новими чудовими плодами слов'янського генія».

Бєлградський конгрес був величною демонстрацією цього єднання. У його роботі взяли участь не тільки делегати Радянського Союзу, Польщі, Югославії, Чехословаччини, Болгарії, лужицьких сербів. Ми побачили також серед них наших заокеанських братів, представників слов'янської еміграції Канади, Сполучених Штатів Америки, Аргентіни. Прибув делегат із далекої Нової Зеландії, незважаючи на те, що її відділяє від Бєлграда 14 тисяч англійських миль... Вони говорили різними мовами, але єдиними були їх думки й єдиними почуття, ті самі, що ними живе сьогодні весь слов'янський світ, уся сім'я слов'янських народів.

З трибуни конгресу кожний з цих народів сказав своє велике слово.

Воно особливо сильно звучало в устах голови української радянської делегації Максима Тадейовича Рильського: «Радянська Україна говорить світові своє велике слово. Це насамперед слово любові до слов'янських народів, до великого російського народу в першу чергу, до всіх волелюбних народів світу.

Золоті мости будуємо ми, брати-слов'яни, там, де в минулому текли криваві ріки!

І горе тому, хто підніме руку на ці мости!»

ВОГНІ НАД ЮГОСЛАВІЄЮ

(Враження делегата від Всеслов'янського конгресу в Югославії)

Під час перерв у засіданнях Слов'янського конгресу можна було почути:

— Ці югослави — чудові організатори!

Мій сусід, що проживає в Бєлграді вже цілий рік, у відповідь вказав на переповнену молоддю галерею.

— Це щось значно більше. Такого блиску в очах не можна організувати.

Важко передати словами почуття, з якими народи Югославії зустріли конгрес і його учасників. Це було щось більше, ніж ентузіазм, ніж вибух патріотичних почуттів визволеного недавно народу, який зрозумів, що в єдності і братерстві всіх слов'ян — єдина гарантія його національного існування. Щось інше й більше, здається мені, світилося в очах цих людей, говорило музикою їхніх слів; полум'яна любов до ідей, що дали цьому кількісно невеличкому народові змогу усвідомити свою велич...

На довгому шляху від Бєлграда до альпійського курорту Блед у Словенії, на найменшій станції вас вітала пісня. В холодний вітер і дощ, у пургу сотні й тисячі людей терпляче ждали поїзда і, як тільки з'явився вдалині димок паровоза, як тільки задвигтіли рейки, у ритм коліс впліталося величне вітання.

Вночі, коли поїзд рідко зупинявся, те саме дзвінке і громоголосе гасло налітало як шквал, переможено вдиралося в розколихані вагони і, коли стихало в пітьмі, його, здавалось, підхоплювали навіть колеса.

...Перед будинком, де відбувався конгрес, щоранку вистоювали юрби народу. Автомобілі насилу промощують собі тут шлях. Про хід конгресу жителі Бєлграда поінформовані докладно — оперативність югославських газетярів гідна найвищої похвали. Однак цих людей

навіть найточніша інформація не задовольняє. Вони знають делегатів конгресу з уміщених у газетах фотографій. Тепер вони хочуть бачити своїх гостей зблизька. Коли з машини виходить Сидір Артемович Ковпак, національному героєві України влаштовують бурхливу овацію. Аплодує дослівно вся вулиця: і діти з почервонілими від холоду носиками, і студенти, і позакутувані в чорні хустки бабусі. Те саме повторюється з появою кремезної постаті захисника Сталінграда інженера Степанова. «Београд здрави» — «Бєлград вітає» людей, яких він має повне право вважати також і своєю гордістю.

Виступи делегатів розраховані на 15—20 хвилин. Однак це лише теорія. Кожний-бо заклик до братерства слов'янських народів, до їх єдності, кожне слово перестороги на адресу ворогів цієї єдності, кожна згадка про Сталіна і Тіто викликають урагани оплесків. Аплодують делегати і гості, аплодує галерея, на трибуну летять хризантеми і роєм пахучих білих бджіл розсипаються в повітрі.

Делегат Чехословаччини, професор Зденек Неєдли * кидає крилаті слова: «Немає культури, якщо на сторожі її стоїть сила». Зал гримить від овації, і погляди присутніх звертаються на визволителя Бєлграда — маршала Радянського Союзу Толбухіна. Буря, викликана словами старенького вченого, не стихає. Маршал встає і кланяється, але даремно,— зал шаліє від ентузіазму. Настрій такий, що якби не рами конгресу, присутні підхопили б маршала на руки і понесли б вулицями югославської столиці, аж туди, до свого святая святих — до білого палацу за містом, в якому б'ється серце нинішньої Югославії...

Зустрічає нас Загреб. На величезному майдані перед вокзалом відбувається мітинг. Та ледве встигли пролунати слова останнього промовця, як прорвалася збудована міліцією гать і багатотисячна людська маса з радісним криком облягла делегатів. Їх обіймали, цілували, притискали до грудей, як притискають давно не баченого рідного брата, їх шлях застеляли килимом із хризантем і смеріччя.

Столицю Словенії Любляну ми покидали ввечері, але жителі цього міста-героя перетворили ніч на день, розсіявши її тисячами смолоскипів. Палаюча алея простяглася від центру міста до вокзалу і тут розжевріла безліччю вогнів.

— Братство — єдінство! Братство — єдінство! Братство — єдінство! — лунало навколо в унісон, горіло в очах, лопотіло в крилах прапорів.

Коли наші автобуси наближались до гірського курорту Блед, ліси, гори і озера зникли за завісою дощу і снігу. Не надовго. Ледве згас день, як на шпилях гір запалали вогні, а різнокольорові промені прожекторів осяяли і старезний замок графа Моора на скелі, і романтичну церковцю посеред озера.

Незважаючи на зиму, Югославія вітала братів слов'ян весняним сонцем. Воно було в святкових вогнях і в усмішках, і в квітах, воно було в самому подиху такої рідної нам нині югославської землі.

...В англосаксонській пресі писалося про Бєлградський конгрес порівняно небагато. Проте ним цікавились. Цікавились більше навіть, ніж треба. Офіційних представників Англії і Сполуч[ених] Штатів Америки ми не бачили в залі засідань, але лондонські і нью-йоркські кореспонденти жадібно ловили кожне сказане слово і нервово перегортали картки блокнотів. Демонстрація слов'янської дружби була для них демонстрацією слов'янської сили і — тільки сили. Ті, що сторіччями звикли рахуватися лише з силою, не могли і не хотіли зрозуміти, що епоха кулака кінчиться, та що Бєлградський конгрес показав це чи не найкраще.

Для олігархів із Сіті і Уолл-стріту люблянські вогні були червоними сигналами тривоги, а хризантеми, кидані югославським народом під ноги Толбухіну і Ковпакові,— рукавицею кинутою «світові західної цивілізації». Ці вже могли, але не хотіли зрозуміти, що сім'я слов'янських народів, об'єднана спільною боротьбою з фашизмом і спільними ідеалами, не замикає дверей перед іншими неслов'янськими народами, які знайдуть у собі сили здійснити ідеали демократії і братерства.

Делегати Слов'янського конгресу сказали це ясно і виразно. Якщо їх голос не сподобався жерцям золотого тельця, хай жерці вибачать. Це був голос народів, які багато страждали і багато навчились і які замість вогнів аутодафе[1] запалили вогні справжньої свободи, нелицемірного братерства і непідробленої рівності.

---

[1] Спалення на вогнищі *(португ.)*.— *Ред.*

ПЕРШІ КРОКИ РЕСПУБЛІКИ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Гасло «єдінство» в устах югославів не є пустою фразою. Навряд чи знайдете сьогодні за межами СРСР країну, де б слова «народ» і «уряд» були такими однозначними поняттями, як у Народній Югославській Республіці.

І саме тому Югославія йде вперед величезними кроками. Незважаючи на великі руйнування, що їх принесла з собою війна і окупація, промислова продукція досягла на сьогодні в середньому 75 процентів довоєнного рівня, особливо коли мова йде про видобуток вугілля. Поряд із відбудовою пошкоджених і зруйнованих підприємств, будуються надзвичайно швидкими темпами нові. Наприклад, Любляна, цей типовий для колишньої Австро-Угорщини торговельно-адміністративний центр, матиме найближчими місяцями великий металургійний завод з 20 тисячами робітників.

Спекуляція і розкрадання народного добра караються жорстоко. В дні нашого перебування в Бєлграді там відбувався суд над розкрадачами електричних лампочок. Усі три обвинувачені були засуджені до розстрілу, вирок виконано за 48 годин після його оголошення.

Висока мораль народу Югославії виковувалася в боротьбі з фашизмом, і в процесі цієї боротьби виросло нове, благородне покоління, яке з небаченим запалом будує народну Югославію, будує її так, як цього вчив і вчить Броз Тіто...

Югославію наших днів, не вагаючись, можна назвати країною молоді. Значна частина цієї молоді пройшла героїчний партизанський шлях, вона своїм потом і своєю кров'ю створювала разом з улюбленим Тіто Федеративну Народну Республіку Югославію.

Сьогодні вона взяла на свої спини головний тягар відбудови. «Народна молодь Югославії» * об'єднує в своїх лавах понад два мільйони юнаків і дівчат. Коли

рік тому виникла потреба збудувати нову залізницю, що сполучила б з основними магістралями Бановичський вугільний басейн, за це взялась молодь. На провесні 62 тисячі чоловік розбило шатра між Бановичами і станцією Брчко. На допомогу прибули молодіжні делегації з Чехословаччини, Польщі і Албанії. Почалася оспівана вже в піснях брчко-бановичська епопея. Ось що каже про неї секретар Югославської профспілки залізничників:

— За два роки, що минули з дня нашого визволення, працівники залізниці потрудились немало над відбудовою, і виконану нами за цей час роботу ми, за колишніми нормами, можемо сміливо мірити десятьма роками. Однак ініціатива нашої молоді збентежила нас, а технічних керівників будівництва просто приголомшила. Ми ніколи не недооцінювали запалу цієї молоді та її доброї волі, але ми водночас враховували і те, що серед 62 тисяч ентузіастів не було навіть невеличкого процента кваліфікованих сил. А труднощі були чималі. Боснія — це не Воєводіна, степу тут даремно було б шукати. Тим більшою була наша радість, коли восени Міністерство шляхів одержало з рук представників НМО 91 кілометр прекрасно обладнаної залізниці із станційними будинками, мостами, віадуками і тунелем 96 метрів завдовжки. Це був для нашого невеликого народу великий день.

Кожного вихідного дня, в кожне свято з югославських міст виїжджають до сіл незліченні бригади допомоги селянам: слюсарі, лимарі, кравці, шевці, електромонтери, лікарі, педагоги, лектори, бібліотекарі з своїми рухомими бібліотеками. Селянам нема чого більше витрачати час і кошти на подорож до міста, бо оце місто само приходить до них...

Ця форма змички міста з селом стала в масах надзвичайно популярною. Не треба забувати, що величезна більшість населення Югославії це селяни, які вміють цінити таку сердечну турботу про них з боку жителів міста — робітників і інтелігентів.

Така в загальних рисах нинішня Югославія. Не всім вона, звичайно, подобається. Насамперед, не подобається вона деяким англосаксам, службові обов'язки яких змушують перебувати на території Югославської держави. Одні з них обурені високим курсом динара

(50 динарів за долар), інші відсутністю опозиційних партій. Один американський полковник висловив своє обурення навіть не тим уже, що опозиції в Югославії немає, а тим, що «неможливо її зробити!»

Досаду полковника легко зрозуміти. В Югославії справді нема місця для опозиції. Ні місця, ні грунту. І саме тому ця країна ворогуючих ще так недавно народів являє сьогодні єдиний згуртований табір, де національна ворожнеча вважається чимось на зразок висипного тифу, хворобою, що її треба ліквідувати в зародку, дарма що методи лікування не завжди бувають приємними для пацієнта... Та факти лишаються фактами: національна політика уряду маршала Тіто розв'язала нерозв'язне, здавалося б, питання.

Це не значить, що в Сербії не збереглися мастодонти «великосербства» та що хорватські папісти * не скреготуть зубами в тиші загребських кафе. Проте це, в кращому для них випадку, генерали без війська, і, враховуючи настрої мас, ці «генерали» воліють, принаймні поки що, не привертати до себе уваги громадськості.

7 грудня Скупщина прийняла закон про націоналізацію промисловості державного і республіканського значення. Важко було знайти того дня в Бєлграді людину, яка не схвалювала б цього історичного акту. Не маю тут, очевидно, на думці безпосередньо «покривджених» націоналізацією та представників давно вже не існуючої опозиційної партії Драголюба Йовановича, який спромігся тільки заявити, що вважає націоналізацію... передчасною.

Успіхи уряду маршала Тіто змушений визнати навіть консервативний «Таймс», редакторам якого важко було б приписувати симпатії до нової Югославії. В одному з недавніх номерів цієї газети можна було прочитати:

«Федеративна система маршала Тіто привела в результаті до одмирання національних чвар, що існували тут раніше. Це врятувало країну від кривавої громадянської війни, що неминуче спалахнула б, коли б влада потрапила до рук Михайловича» *.

«Таймс» читають не всі, а величезна більшість реакційних газет Англії і Америки говорить про Югославію однією лише мовою, мовою агресивного наклепника. Проте ці методи давно вже перестали діяти на відважних

югославів. Вони горді за свою країну і вони цілком заслужили право на цю гордість.

В останній день Слов'янського конгресу його керівними органами була прийнята постанова про те, що віднині центром слов'янського руху буде столиця Югославії — Белград. Це найкращий доказ особливої пошани слов'янських народів до хоробрих і волелюбних югославів. Це також свідоцтво глибокої дружби, яка зв'язує співвітчизників Йосипа Тіто з великим радянським народом, визволителем і захисником усього слов'янського світу.

СПРАВЖНЯ ЛЮДИНА

Будьмо щирими, уродженці Львова, в минулі часи ми не завжди вміли помічати людей, що заслуговували йменя Людини з великої літери. Звичайно, причиною цього були обставини не завжди залежні від нас. У суспільстві, де панувала запекла, освячена віками боротьба за життя, мірилом вартості людини звичайно були повний гаманець і міцні лікті. Хто відчував і мислив інакше, ніж це рекомендувала мораль пані Дульської, виступав у непривабливому світлі; хто ж робив інакше, доля його була наперед вирішеною; в найкращому разі — чекали на нього страшні злидні, бо безнадійні.

Будьмо відвертими: ми знали, що такі люди існують, таємно навіть співчували їм, здалека, можливо, поважали їх, але чи багато хто з нас відважився зробити крок їм назустріч, міцно потиснути їхню руку і мужньо підтримати в такій нерівній борні за наше щастя і за краще майбутнє наших дітей.

Пригадаймо останні роки сапаційного безправ'я * і зокрема сніжну морозну зиму 1937—1938 років. На площі Бандурського * біля бензинової колонки стояв, а скоріше систематично, день-у-день, замерзав високий сивоголовий чоловік з посинілим від холоду обличчям. Деколи на площі зупинялася автомашина. Тоді людина виймала задерев'янілі руки і з поспіхом, що змушував ніяковіти, брався до роботи, яку так само вправно міг виконувати перший-ліпший шістнадцятирічний хлопчак: наливав бензин до автомобільного баку.

Ми добре знали цю людину, півміста знало про її похмуре минуле «високе і сумне», як і про її чисте, чудове життя. Ми знали його як одного з тих людей, душа яких була душею Львова, страждаючого міста, та незважаючи на це, сповненого пафосом життя, міста, яке на-

віть труну свого сина вміло перетворити на прапор героїчної боротьби за свободу.

Ми знали про це, і сором проймав нас за те, що з волі сильних цього світу ця благородна людина була змушена вести існування бездомного пса, працювала лише для того, щоб не загинути з голоду. Було нам соромно, соромно за тогочасних правлячих негідників і за себе, що не зуміли вчасно знайти в собі сили скрутити голову системі приниження людської гідності.

Легко мати певні засади, набагато важче — боротися за них. Цій боротьбі Кузьма Пелехатий присвятив все своє життя. Бойове хрещення він пройшов ще на шкільній лаві. Хто пам'ятає ті часи, той знає, чим були для молоді шпильки з боку шовіністів. Але він не зігнувся, не впав на коліна і тоді, коли в підвалах Терезієнштадта і жахливих бараках концтабору в Талергофі * відчув увесь тягар австрійського ярма.

Мужньо, з відкритим забралом боровся він протягом кількох років з безправ'ям післятравневих властей *. Як член Центрального Комітету «Сельробу» * він довів, що так часто повторювані ним слова: «свобода», «соціалізм», «братерство народів» не є для нього пустою формулою, що має просувати його по щаблях політичної кар'єри. Ні! Ці слова для нього були сповнені живого змісту, символом віри. За них він був готовий прийняти навіть мученицьку смерть.

Коли немилосердно побитий і стоптаний агентами луцької поліції, він корчився від болю в тюремному барлозі, від нього ніхто не почув слова скарги. Він добре знав, що його життя висить на волоску, що страждання його переходить межу людської витривалості, і що може наступити хвилина, коли серце не витримає муки. Однак він знайшов силу страждати мовчки, бо знав, що стогін з його вуст ворог назвав би капітуляцією.

Минали роки, і ставало щораз важче. На зміну тюремним рокам прийшли роки нужди. Переживав їх, як і всі інші життєві незгоди,— з гідністю. Скоріш голод, краще поневіряння, ніж добробут з ласки ворога. В найтяжчі хвилини його підтримували віра в людину і віра в близький день визволення улюбленого народу.

Той день настав. Вже рік, як Кузьма Пелехатий працює заступником голови виконкому Львівської міської Ради депутатів трудящих. Ви знаєте його сьогодні майже

всі. Він залишився тим, ким і був: живою історією і сумлінням Львова, людиною невтомної боротьби за наше спільне прекрасне майбутнє. Він ніколи не пройде байдуже повз людське горе, він, чий життєвий шлях був устелений лише кривдою. Працівники шкіл, дитячих, лікувальних, культурно-освітніх закладів знають цю 60-літню людину з молодечими рухами, яка вміє вкласти в свою працю стільки відданості та запалу, що найбільший скептик, глянувши на неї, повірить, що немає труднощів, яких не можна було б подолати разом з цією людиною, особливо тут, у нашому молодому соціалістичному краї, де люди такої чудової, непогасної молодості серця можуть і будуть творити чудеса.

Тепер Кузьму Пелехатого трудящі висунули кандидатом у депутати до Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки по Жовківському виборчому округу № 191. Достойна кандидатура.

КОСТЯНТИН БІЛІНСЬКИЙ

Років 20 тому, відразу за Високим Замком, знаходився схований під густими каштанами тенісний майданчик одного з спортивних товариств, а поряд з ним — будиночок сторожа. Крім тенісистів, які двічі на тиждень з'являлися тут, щоб «відстукати» кілька партій, ніхто сюди не заходив. Та й навіщо?

Нечисленні знайомі наглядача майданчика — Костянтина Білінського * — дивувалися з аскетичного способу життя 20-літнього молодика. Дехто з них гадав: «у цьому щось є», але ніхто не знав, що саме. Зрештою, кого це могло торкатись? Поліції? Ну, вона мала у той час інші турботи.

Протягом багатьох місяців Львів був буквально засипаний листівками революційного змісту. Їх читали всюди: на мурах, парканах, стовпах, знаходили в трамваях, на столиках у кав'ярні, біля заводських верстатів. Катам з дефензиви, щоправда, вдалося схопити кілька їх поширювачів, однак колиска цих білих віщунів бурі залишалась невідомою. Даремно шпики з дефензиви шастали по всіх закамарках.

Син залізничного провідника з Любліна не був улюбленцем долі. Юність його згиналася під тягарем цегли. «Будуємо дім, будуємо дім», але про жодну з будованих ним осель не міг Білінський сказати, що це «наш дім», що кривавий його піт, який цементує будову, допоміг його рідному народові, його братам і сестрам у стражданні і боротьбі.

Юнак шукає щастя у Львові, а знаходить його у виснажливій копіткій праці на замковому пустирі. Він знайшов дорогу, нею йтиме все життя. Після чотирьох років, відданих друкуванню нелегальних листівок, він довідується, що поліція напала на слід таємної друкарні.

Не можна гаяти ні хвилини. Білінський ліквідує друкарню. Він працює тепер як здібний адміністратор прогресивного тижневика «Сила».

Надходить 1932 рік, уряд Пілсудського показує фашистські пазурі. «Сила» закривається, як і вся українська прогресивна преса. Білінський проводить довгі місяці в ув'язненні, потім переїздить до Дрогобича. Тут він виконує обов'язки секретаря повітового селянського об'єднання УСО * і видає тижневик «Наш голос».

Однак недовго. Незабаром дефензива накладає свою криваву лапу і на УСО. Білінський стає робітником на тартаку. Але в Польщі Славека і Бека людина з переконаннями не має хліба. Вовчий квиток дефензиви * переслідує Білінського. Майже напередодні війни з німцями антифашиста Білінського виселяють з Дрогобича на підставі нового «закону про охорону прикордонної зони».

Вересневі дні 'застають Білінського у Львові, на посаді реорганізатора відділу суспільної опіки при тимчасовому управлінні. Незабаром його призначають директором одного з пансіонатів для сиріт. Цій праці Білінський віддається з ентузіазмом, завойовуючи серця своїх малих вихованців.

Гіркоту перших днів Вітчизняної війни переживає Білінський разом зі своїм народом, невтомно працюючи над забезпеченням армії хлібом.

Нарешті настали дні перемоги. Білінський повертається до Львова і перші свої кроки спрямовує до залишеного більш як три роки тому закладу. Помітний колись будинок пансіонату являв собою сумну картину, зяяв пусткою. Все треба було починати спочатку. І Білінський починає. За кілька днів в стінах пансіонату до людського життя повертається 57 сиріт, знайдених у підвалах, на горищах, у недалеких лісах під Львовом. Худі, обідрані, перелякані діти, чудом уцілілі жертви фашистських звірств, знаходять тут і шматок хліба, і дах над головою, і глибоку, батьківську любов. Отже, незабаром в стінах пансіонату звучатиме гамір і сміх, на блідих личках розквітнуть рум'янці, в очах, які, здавалося, назавжди застигли від жаху, пробуджується радість життя.

Минає рік, і пансіонат, що отримав перший номер, стає зразковим закладом на 300 сиріт, які мають всі умови для того, щоб не почувати себе сиротами.

Є хор, оркестр, балетна студія, кипить напружена робота в кравецькій і столярній майстернях, діти самі роблять іграшки, самі шиють, вишивають.

Під господарською рукою Білінського при пансіонаті виростає ціле господарство, яке дає дітворі і овочі, і фрукти, і м'ясо. Нещодавно Білінський посів відповідальну посаду заступника голови виконкому Червоноармійської Ради депутатів трудящих. І на цьому посту він залишиться тим, ким був усе своє трудове життя: людиною, яка глибоко любить свій край, людиною чистих рук і чистого сумління.

ЯК ЖЕ ТЕБЕ НАЗВАТИ?

«Як же тебе назвати?..» — безпорадно запитував священик-анонім у листі, адресованому фейлетоністові газети «Сила» — Мережці, перш ніж вилити потік брудної лайки, яка не робить честі його монашеській сутані.

«Як же тебе назвати?» — гнівно сопів астматичний цензор, креслячи олівцем криваві смуги на шпальтах ще сирого від фарби номера «Сель-робу» з черговим фейлетоном Мережки.

«Як же тебе назвати?» — скреготів зубами опасистий голова українських ендеків *, пізнавши свою власну фізіономію в дзеркалі фейлетону Мережки.

Відповідь на це нелегке питання знайшов, як того, зрештою, й слід було сподіватися, шеф львівської поліції. Внаслідок довгих і пильних пошуків йому пощастило встановити, що за псевдонімом Мережка криється надзвичайно небезпечний з точки зору правопорядку автор, на перший погляд цілком цензурних оповідань з селянського життя — Петро Козланюк. Пан шеф встановив діагноз: «Бунтар!»

Так, але для того, щоб розпочати судовий процес, цього було не досить. Компрометуючих відомостей не було: всі обшуки, проведені в помешканні згаданого «бунтаря», не дали жодного разу очікуваних наслідків. Отож з точки зору юриспруденції все було в порядку.

І тоді стражові правопорядку спало на думку те, що пізніше, мабуть, від нього запозичив Гіммлер. Застосовує він щодо Козланюка (Мережки) «арешт з метою виховання».

Юридична машина була приведена в рух. Державні «органи» в особі двох відповідно підготованих шпигунів вдерлися до квартири Козланюка (Мережки) і,

перевернувши все догори дном, відпровадили його під смердючі склепіння Бригідок.

Через кілька місяців, яких, на думку пана шефа, вистачило для того, щоб виробити у в'язня новий світогляд, неіснуюче слідство було припинено, Козланюк (Мережка) опинився на волі.

Та, однак, виявилося, що пан шеф переоцінив своє вміння передбачувати. Чи не на другий день після того, як письменник вийшов з в'язниці, ім'я Мережки знову прикрасило дошкульний бойовий фейлетон.

«Як же тебе назвати?» — скрикнув на цей раз достойний прокурор Мостовський, загальновідомий тим, що особисто супроводжував до шибениці політичних в'язнів, а кримінальних злочинців рятував з рук Феміди за відповідного хабара.

На поміч йому поспішив, якщо мені не зраджує пам'ять, міністр внутрішніх справ Пєрацький. Цей одним розчерком пера поклав край літературній діяльності Мережки, заборонивши всі українські організації і періодичні видання, що виступали проти націоналізму. В мить, коли з четвертого поверху будинку на вулиці Магазиновій, де містилась редакція літературного журналу «Вікна» *, з шумом летіли на брук книжки з безцінної бібліотеки, коли тріпочучи розпачливо білими крилами летіли із свистом на мокре від дощу каміння також томики новел Козланюка,— перо, яке їх писало, непокірне перо Козланюка, вже спочивало в загратованому приміщенні тюремної канцелярії... На цей раз прокурор Мостовський був страшенно задоволений.

Минула осінь, пролетіла зима і весна. І коли вдруге перед в'язнем заскрипів ключ сумнівної свободи, на світі було дуже сумно. Наволоч з вулиці Руської і Костюшка, побачивши змарнілу постать Мережки, втішно потирала руки: «Зачекайте, як покрутиться цей якобінець тиждень-два по місту, скуштує гіркої бринзи безробіття, вмить і різні східні дурниці вивітряться з його голови. Отоді пташка сама прилетить до нашої клітки».

Однак минув рік і другий, а пташка не прилітала.

«Як же тебе назвати?» — сушив голову над цією людиною начальник воєводського управління безпеки. Він довго морочився, але так нічого нового і не придумав. Отож і зліпив він відповідного листа до міністерства, а вищеназване прийняло листа до відома, і, ствердивши,

що незламний Козланюк (Мережка) знайшов притулок у родичів у Радзивилові, прийняло відповідне рішення і надіслало його волинському воєводі. Наслідком було те, що Петро Козланюк, син Степана і Параски, був заарештований і пішки — незважаючи на існування залізниці — відправлений до тюрми в Дубно. Про виконання негайно повідомили вищі власті.

Не допомогло. Петро Козланюк — полум'яний письменник і публіцист, співець і захисник сільської бідноти залишився непохитним до кінця, точніше кажучи, до кінця переслідувачів своїх.

Відтоді минуло чимало часу. Чесно заслужений орден Червоної Зірки прикрашає нині груди колишнього в'язня. Він не тільки досконало володіє майстерністю письменника, а й подає дійову допомогу своїм колегам по перу в їх нелегкій роботі на літературній ниві. Сьогодні його скроні увінчує скромний і гарний вінок ювіляра. Автор цих рядків, хоч і вимучений нелегкою долею і віком, почуває себе знову молодим і бадьорим, підносячи келих за здоров'я так гарно вшанованого друга. І коли крізь сльози зворушення він гляне в обличчя письменника, на його вуста мимоволі напрошується питання:

«Як же Тебе назвати?» І саме серце підказує йому найкраще слово для відповіді:

— Товаришу...

БАТЬКІВЩИНА

Осінь 1941 року. Майже щодня, після заходу сонця, на притихлих вулицях Москви лунав голос диктора: «Граждане! Воздушная тревога!», і кілька хвилин пізніше місто стояло вже в ореолі зенітного вогню. Окремим фашистським літакам вдавалося перелетіти крізь смертоносну завісу. Тоді земля стугоніла від вибухів бомб. То в одному, то в другому районі столиці спалахували заграви пожеж.

Спалахували і — гасли. Це скидалось на чудо, й те чудо було справою рук москвичів із пожежних команд і тих, що з протигазом у торбі вартували ночами в брамах і на покрівлях своїх будинків.

Коли приходив ранок, вулиці Москви оживали, починалися кипучі воєнні будні, з їх чудесною організованістю, чіткістю, злагодженістю, і тільки пожвавлений рух військових автомашин говорив про те, що в кількох десятках кілометрів від міста точиться смертельна борня з ворогом.

Водночас на полях і в лісах Підмосков'я десятки, а згодом і сотні тисяч москвичів — чоловіків і жінок усякого віку від зорі до зорі копали траншеї, будували дзоти, доти, кільце укріплень, об які трохи згодом порозбивали собі голови хвалькуваті генерали Гітлера. Тут кожен мав свої норми виробітку, але не було майже нікого, хто б не перевиконував їх. У вихідні дні на допомогу прибували робітники московських підприємств. Вони були бліді від важкої праці, їх почервонілі очі обволікала імла безсонних ночей. Однак свідомість того, що ворог рветься до Москви, казала цим людям забувати про втому, забути про відпочинок, вона подесятеряла їх сили, і робота кипіла в їх руках. Москва готувала воро-

гові гідну відсіч. Минув рік, рік найважчих випробувань. Москву-ріку скував перший мороз, але в повітрі пахло вже сталінградською весною. В ті дні столиця Союзу святкувала 25-ліття Радянської влади на Україні. Колонний зал Будинку спілок не міг вмістити всіх, що бажали взяти участь в урочистому засіданні. Переважна більшість присутніх — українці: науковці, письменники, журналісти, інженери, вчителі, робітники, колгоспники.

За столом президії М. І. Калінін, В. М. Молотов, Доповідає тов. Корнієць *. Коли промовець говорив про те, що наближається час визволення України, присутні піднімаються з місць, хвиля ентузіазму охоплює зал, шумить ураганом оплесків. Україна в особі своїх кращих представників вітає прийдешні дні великих боїв і великих перемог, дні заслуженого, бо вибореного потом і кров'ю всього радянського народу щастя визволення.

Гостями Москви були уряд Радянської України і ЦК КП (б) У. В «Новомосковському» готелі розташувалася Українська академія наук; її працівникам було створено всі умови для плодотворної роботи. Ніхто тут не гаяв часу. Кожен з них працював так наполегливо і невтомно, як ніколи ще в своєму житті.

У Московському клубі письменників звучала українська мова. Здебільшого це були письменники, фронтовики, і вони прибули сюди ненадовго, рівно на стільки, на скільки дозволяла «увольнительная». Однак прожиті в Москві дні назавжди лишилися в їх пам'яті. Тут вони читали свої твори, написані в землянках, бліндажах, тут вони знаходили уважного слухача й дружнього критика, тут зогрівало їх слово сердечної заохоти. В колишньому палаці генерал-губернатора мали свій штаб партизани України. Тут цілу добу кипіла напружена робота. Люди з червоноармійськими стрічками на шапках прибували з аеродрому, нашвидку приводили себе в порядок і, знемагаючи інколи від утоми, в той же вечір поспішали до Малого театру або Камерного (МХАТ був у той час ще в евакуації). А за день-два ці люди від'їжджали на аеродром на машинах, нав'ючених партизанським бойовим скарбом. Кілька годин пізніше вони були вже знову в глибокому тилу ворога, і потім довго ще в тривожні партизанські ночі світили їм зорі любимої Москви.

А потім прийшли дні Орла, Харкова й Полтави, стрілянину зеніток змінили громові салюти перемог. Визволена Україна прийняла своїх дітей. Та пам'ять про місто Сталінград, про Москву, що в найстрашніший час була для них рідною матір'ю, ніколи не вмре у вдячного українського народу, як і всіх народів нашої Батьківщини.

ВИЗВОЛЕНА ВАРШАВА

Варшава була одним з кривавих етапів Гітлера на шляху до завоюваня світу. Тут провів він огляд своїх переможних полків, тут дав відчути світові, як уявляє собі створений ним «новий порядок» у Європі, тут, нарешті, мав бути поставлений перший нагробний пам'ятник з великої серії таких пам'ятників, запроектованих ним на кладовищі народів.

Більше чотирьох років сходила кров'ю Варшава, Варшава — мозок, серце і душа розіп'ятого народу. Не було звірства, якого вона не бачила б, і не було героїзму, на який не була б здатна. Більш як трирічному систематичному винищенню вона протиставила незламну волю вистояти.

Вистояти не зі «зброєю при нозі», як того хотіли, до чого закликали хитрі пани із затишного лондонського емігрантського сховища. Велика Варшава, Варшава Волі, Окенця, Чернякова і Праги * не згиналась у безперервній, невблаганній боротьбі на життя і смерть, сіючи в стані ворога страх і непевність у завтрашньому дні.

Варшава не скорилась, справжня Варшава не визнавала терміну «капітуляція». Однак сили були нерівні. Ганс Франк * не гребував жодними засобами, не щадив ні польської крові, ні польського майна. Цвіт молоді гинув від куль карателів, конав у болоті і крові Освенціма і Майданека, в'янув на німецькій каторзі. Культурні цінності — плід тисячолітніх зусиль всього народу — були приречені на знищення і згідно з детально продуманим планом мали піти у забуття разом зі своїм творцем. У руках гітлерівських грабіжників народне надбання поступово зменшувалося до нуля, багатий край перетворився в юдоль крайньої і безнадійної нужди. А ворог був сильний, дуже сильний, майже вся Європа

кувала для нього зброю, сіяла хліб і давала рекрутів. Привид остаточного винищення постав над племенем поляків.

Пани з Лондона, щасливо уцілілі, пани звеліли чекати «із зброєю при нозі» і обіцяли швидку допомогу з Заходу. Обіцяли рік, другий і третій, але обіцяна допомога не надходила, хоча британський острів заповнили війська обох півкуль світу, а склади тріщали від запасів зброї і спорядження. Над Віслою гинув народ, а черчіллі тим часом комбінували, відкладаючи з року на рік дату висадки на континент. В солідних кабінетах Сіті й Уолл-стріту холодно підраховували векселі на крові вмираючих народів, холодно зважували «за» і «проти», холодно вигадували все нові й нові варіанти тієї самої пісеньки, пісеньки позбавленого честі і сумління гендляра. Польські пани з Лондона невтомно їм підтякували, бо своєю підлістю не поступалися перед їхньою підлістю.

Тим часом над далекою Волгою точилася битва, якої не знала історія світу. Радянський народ вже другий рік безперервно стояв на смерть у боротьбі з страшним ворогом. Зневажаючи смерть, з незламною волею до перемоги боролись радянські воїни на вузенькому пасмі узбережжя, день і ніч відбиваючи запеклі атаки тристатисячної армії Паулюса. Затамувавши подих, з биттям серця стежила Польща за ходом тих незабутніх битв, а коли війська Республіки Рад перейшли в наступ і завдали ворогові нищівної поразки, під Варшавою, вперше за три роки, зазвучало радісне: «Ще не згинела»...

З тяжкими, виснажливими, кривавими боями Радянська Армія просувалась на Захід, а разом з нею, пліч-о-пліч з її воїнами крокували польські воїни дивізії Тадеуша Костюшка, йшло польське військо. Коли розрахунки черчіллів на знекровлення радянських народів виявились оманою, а гармати героїчної великої армії загуркотіли на лівому березі Бугу, лондонські гендлярі, боячись за свої привілеї, пішли на крок настільки ж дурний, наскільки злочинний. Провокуючи у Варшаві повстання, вони хотіли таким чином уникнути приходу Народної Польщі і хай навіть ціною знищення столиці і її мешканців ухопити в свої руки кермо влади над визволеним краєм. Вони обдумано поставили командування радянських військ перед звершеним фактом, добре знаючи,

що жоден відповідальний за долю свого народу і країни командуючий армії не заризикує її поразки тільки для того, щоб виконати бажаний для своїх ворогів маневр. Це була нечувана в історії провокація *, тим жахливіша, бо підвійна, спрямована як проти свого народу і його столиці, так і проти єдиної визволительки Польщі.

Злочинці з еміграції частково досягли своєї мети: Варшава була зруйнована гітлерівською вояччиною, а її найкращі діти плавали у власній крові.

Цілим вибрався з біди лише представник лондонського уряду Бур-Комаровський і його найближче оточення. Ціною ганебної капітуляції.

Відділений від Радянської Армії широкою безоднею Вісли, ворог почував себе безпечно на руїнах героїчної Варшави. А дорогами Мазовії в осінню негоду вдень і вночі йшли зі Сходу підкріплення, вгинались мости під тягарем артилерії, що безперервно переправлялась, з постійним інтервалом йшли довгі поїзди із спорядженням. Велика армія, армія свободи готувалась до вирішального штурму.

У першій половині січня останнього року війни розпочався цей штурм. У світлі ураганного вогню Вісла стала свідком блискучої перемоги. Залізобетонне кільце гітлерівських шанців розкололось під натиском Радянської Армії, і 17 січня радянські і польські воїни ступили на мури мученичеського міста. Варшава була визволена, визволена назавжди. Визволена від чужого насильства, визволена з пут вітчизняного гніту. Дорога польського народу до величі була прокладена. Нею він йтиме впевнено, невтомно.

Сьогодні Варшава швидко встає з руїн, відбудовувана руками вільного народу. Від пам'ятного дня 17 січня 1945 р. справедлива Польща, велика Польща, сильна, демократична, незалежна вступила в свої права. Схилімо ж голови перед тими, хто пожертвував за неї життям.

ДОРОГАМИ ЗРАДИ

Голова виїзної сесії військового трибуналу військ Міністерства внутрішніх справ оголошує вирок: «Десять років позбавлення волі з конфіскацією майна...»

Підсудний поспішно залишає зал, наче боїться, що в останню хвилину суд його може затримати зі словами: «Підсудний Олександр Барвінський викрутився надто легко. Хай підсудний сяде і вислухає, що говорять про його злочини присутні тут представники громадськості. Прошу вислухати ще їхні вироки!»

Лікар Олександр Барвінський є паростком широко розгалуженого роду Барвінських, патріархом якого слід вважати засновника галицького філіалу австро-німецької християнсько-суспільної партії, одним з керівників якої був Льойгер — духовний батько та інспіратор Адольфа Гітлера. Олександр Барвінський-сеньйор редагував ганебної пам'яті газетку «Руслан», орган найбільш відсталої, найбільш реакційної та найбільш прислужливої частини західноукраїнської буржуазії.

Яблуко не могло впасти далеко від яблуні. До вересня 1939 року Олександр Барвінський відвідує хворих, пише рецепти, а у вільні хвилини, за браком «Руслана», читає близьке йому по духу «Діло». Службові обов'язки часто змушують його відвідувати хворих, тіла яких були перетворені в криваве месиво палицями польських поліцаїв і нагаями польських уланів. Барвінський жалісно зітхає, але в душі його не вистачає місця на протест. Нащадок редактора «Руслана» сприймає знущання над простими людьми як нормальне явище, узаконене богом і традицією. Так було, так є і так буде. Націоналістично-клерикальне сумління Барвінського могло спати спокійно.

Прокинулось воно лише у вересні 1939 року. Прихід Червоної Армії та оголошення Радянської влади на Західній Україні вивело Олександра Барвінського і всю родину Барвінських з блаженної душевної рівноваги. Першим почуттям був страх. Під його тягарем Барвінський згинається в дугу. Він упереджено ввічливий, з його уст не сходить догідлива посмішка, хоча від самого вигляду червоного прапору з серпом та молотом Барвінський задихається з люті.

Поступово Барвінський переконується, що в його страха були великі очі. Тепер можна було дати вихід своїй ненависті. Незабаром для цього трапляється нагода. До Львова приїжджає німецька військова репатріаційна комісія, до складу якої входить рідний брат дружини Олександра Барвінського (по суті дружини композитора — Василя Барвінського, але краще обійдемо мовчанням цей брудний трикутник) ренегат Ганс Пулюй — офіцер німецької контррозвідки. Родина Барвінських вітає Ганса як дорогого й почесного гостя. Через кілька днів квартира Барвінських стає свідком інтимного родинного свята: господиня дому Наталія Барвінська приймає з рук брата титул і обов'язки агента гітлерівської військової контррозвідки разом з усіма атрибутами цієї посади як псевдонім і т. п. Олександр Барвінський ще деякий час з тактичних міркувань стримує свій запал, він поки що буде робити дрібні послуги Гітлерові та його націоналістичній агентурі.

Нарешті дочекався і він: гітлерівці окуповують Львів. Доктор Барвінський відчуває незвичайний приплив енергії. В день страшного погрому Барвінський в оточенні вищих німецьких офіцерів їде вулицями міста, залитими кров'ю, до в'язниці як довірена особа і експерт, який повинен підтвердити поголоски, нібито Радянська влада годувала в'язнів людським м'ясом. Довго і старанно Барвінський вишкрібає дно казанів і в результаті витягає... воловий череп.

«Місія» не вдалася, але це фіаско не надовго затьмарює радість доктора. Через годину вже його бачимо на засіданні «уряду» Ярослава Стецька. В кишені лежить призначення на посаду заступника «міністра охорони здоров'я» Паньчишина, призначення підписане самим «фюрером» українських націоналістів — Степаном Бандерою. Два дні засідав «уряд», з ними Олександр Барвінський

редагує відозву до Гітлера з подякою за загарбання Львова. Коли відозва була відредагована, підписана і на зборах націоналістичної інтелігенції одноголосно ухвалена, «уряд» Стецька, вже як непотрібний, німці розпустили.

Однак це не означає, що націоналістичний «квіт народу» в особі Олександра Барвінського повинен тепер в'янути в бездіяльності. Бандерівський «міністр», призначений німцями керівником міського відділу охорони здоров'я, після короткої телефонної розмови залишає свій кабінет і не шкодуючи сил кілька днів розшукує приміщення для німецьких будинків розпусти. Завдання, як скаржиться на процесі Барвінський, було дуже важким, бо для цієї мети необхідно було знайти будинки нові, добротні і до того ж з коридорною системою. Упоравшись з цим завданням і викинувши на вулицю мешканців чотирьох будинків, Олександр Барвінський «ставить діло на ноги» (його власні слова). На цей раз жертвою ревних старань доктора стануть його пацієнти. За розпорядженням Барвінського найкращі ліжка, столи, крісла будуть перевезені з лікарень та клінік до організованих ним закладів. Цього Барвінському замало. Ще багато жертовної праці докладе він до того, щоб арійські солдати боронь боже не виносили з тих будинків поганої хвороби.

На цьому не закінчуються «санітарні заходи» доктора Барвінського. Якось з одним німцем він їде за місто. На цей раз його завдання набагато скромніше: він повинен ствердити, що трупи кількасот жителів Львова, розстріляних німцями, закопані досить глибоко.

Прокурор запитує підсудного: «Чи знали Ви про те, що були на місці кривавої розправи?»

— Кривавої? Ні, кров уже була засипана піском...

Минає перший місяць німецької окупації. Згадані заходи націоналістичного діяча вже не заспокоювали його амбіцію. Він вирішив не розмінюватися на дрібну монету. Олександр Барвінський встановлює контакт з керівниками львівського гестапо Шенкем, Лазарем, Штайнером і стає агентом СД («служба безпеки»). Основним його завданням є стежити за медичними працівниками і студентами лікарських курсів, організованих окупантами замість ліквідованого ними медичного інституту. З ініціативи Барвінського німці заарештовують ряд видатних вчених і більшість з них розстрілюють. Барвін-

ський пропонує їм взяти серед лікарів заложників, сам складає список своїх жертв. Він доносить на кожного, кого тільки вважає ворогом гітлерівців, а з часом почне навіть доносити на людей, які мали нещастя йому не сподобатись особисто. Досить було професорові ветеринарного інституту Гжицькому звільнити з роботи родича Барвінського, як той вже спішить до гестапо з доносом на професора.

Забувши про свої 50 років, Барвінський терпляче стежить за будинком, в якому живе доктор Полячківна. Він підозрює, що вона зв'язана з підпільною антигітлерівською організацією. У потрібний момент Барвінський подає знак гестапівцям. В результаті доктор Полячківна гине мученицькою смертю від рук нацистських катів.

Весною 1943 року німецький губернатор Вехтер та його агенти типу Кубійовича організовують дивізію СС «Галичина». Без Барвінського і тут звичайно не обійшлося. Разом з німецькою вербувальною комісією він їде на Покуття. Протягом двох днів тільки в Коломиї перед ним пройде 1400 зігнаних звідусіль гуцулів. Потім він їде до Косова. Там ночує в пансіонаті Василевської. Вже засинаючи чує, що на подвір'я вілли в'їжджає автомобіль. У Барвінського заграла кров шпика. Короткозорість не перешкоджає йому побачити в нічній темряві озброєних людей, пам'ять його фіксує факт, що ці люди зайшли до кухні, де пробули майже цілу ніч. Ще вдосвіта Барвінський поспішає до гауптштурмфюрера Шенка. Німці влаштовують облаву з трагічним для Василевської і партизанів кінцем.

Зрадницький шал «пана міністра» не знає меж. Співробітництва тільки з СД йому вже не досить. Наталія Барвінська та її брати Ганс і Георг Пулюй охоче йому сприяють, і от Барвінський стає агентом німецької контррозвідки Абверкомандо 102 з центром... у квартирі Барвінських. Пан доктор має чим тепер похизуватись: в його кімнатах обершпигун Пулюй та петлюрівець Голуб приймають унтершпигунів. Їх вербуванням займається Олександр Барвінський у співпраці з Наталією Барвінською та обидвома синами — Іваном і Маркіяном. Коли Панкевич втече з дивізії СС «Галичина», а Галіняк — з т[ак] зв[аної] «Служби батьківщині», обидва звернуться до «пана міністра» з проханням допомогти. Той обійдеться з ними дуже сердечно, по-батьківськи

і за допомогою шантажу зробить з обох хлопців послушне знаряддя абверкоманд 102 і 106.

Компетенції абверу були дуже широкі і найбільш відповідали найпотаємнішим бажанням Олександра Барвінського. Тут, в тиші солідного міщанського дому, збирається інформація і складаються оперативні плани, що пахнуть кров'ю радянських партизанів, тут обговорюються способи і шляхи переходу лінії фронту німецькими шпигунами, диверсантами і терористами, тут бандерівські бандити з УПА одержували інструкції від своїх шефів з департаменту Канаріса.

Все це Барвінський робив не без вигоди. Не раз перед будинком, в якому проживали Барвінські, зупинялися автомобілі із мішками ковбаси, цукру, муки. Все то йшло в комору Барвінських, на стіл Барвінських. Знецінені під час війни 30 срібняків Барвінським виплачувалися натурою.

Прийшов день, коли під вікнами квартири Барвінських зупинився порожній автомобіль, але було надто пізно. Радянські війська оточили Львів, а єдина дорога на південний Захід була під обстрілом радянської артилерії. Тепер залишалося тільки одне: замести за собою сліди.

І Олександр Барвінський їх замітає. Він починає використовувати методи з 1939 року: прислужлива ввічливість, підсолоджена запобігливою посмішкою. Олександр Барвінський повертається до лікарської практики. В лікарні приймає радянських громадян, а у себе в хаті — їх ворогів, бандитів УПА.

А коли О. Барвінський потрапляє нарешті за грати, Наталія Барвінська вражена арештом фактичного чоловіка, витягає із схованки три револьвери і передає їх знайомому шоферові з проханням заховати або знищити. Коло ганьби замкнулось. Замкнулось, але ще не остаточно.

Історія ганебного роду Барвінських, історія, яка не потребує коментарів, коли б Барвінські були винятком. Вони є тільки класичним продуктом рутенства, так нищівно і гнівно висміяні колись Іваном Франком: «ботокуди» — найпідліший гатунок буржуазії, від самого дитинства зараженої отрутою безідейності і продажності. О, на своїй дорозі зради Барвінські мали гідних партнерів: Сембратовича, Романчука, Шептицького, Грушевського, Петлюру, Винниченка, цілу плеяду Левицьких,

Донцова, Целевича, Мудрого, Коновальця і нарешті Мельника і Бандеру — ким, зрештою, вони є всі, як не послідом одного і того ж самого диявола! Не маючи ніякої підтримки в народі, вони її знаходили там, де могли знайти: на підніжках магнацької карети, в приймальні австрійського намісника, а коли його вже не стало, в коридорах абверу і гестапо. Їхня кишеня, їхня кар'єра була для них синонімом батьківщини, а патріотизм заміняли лакейським екстазом. Коли говорили про народ, відчували до того народу лише погорду в душі. Після Жовтневої революції місце погорди зайняла ненависть. Ненависть ця маскована левицькими та шептицькими, відкрито демонстрована донцовими та маланюками, остаточно стерла в їхніх очах межу між добром і злом. Задовго перед тим, коли Олександр Барвінський оком знавця оглядав братські могили жертв гітлерівського терору, виник «Декалог українського націоналіста», а Дмитро Донцов пропагував серед молоді етику кровожерливого вовка і підступного лиса. Після визволення Західної України, після ліквідації львівського бастіону українського націоналізму, спали останні маски: ундівці так само, як радикали, як соціал-демократи, знайшли притулок під кривавим фашистським прапором Мельника і Бандери. Тепер уже їхня програма була спільна. Їхні методи — однакові. Страхітливою ілюстрацією тих методів є десятки тисяч замордованих, розіп'ятих дітей та жінок Галичини і Волині.

Документ про призначення Олександра Барвінського на посаду «заступника міністра» недавно був знайдений в бандерівському схроні. Лікар, покликаний рятувати людське життя, став спільником убивць... Людей типу Барвінських у нас небагато. Однак, це не дає нам права легковажити небезпеку. Одна лише родина Барвінських звела зі світу сотні радянських громадян. Шкоди, завдані нею нашій державі, незліченні. Вчора жовто-блакитні фашисти виконували доручення шенків, кноррів, пулюїв, сьогодні вони діють згідно з інструкцією смітів, говерів і реорганізованої американськими банкірами розвідки Гудеріана. Кожний з них є ворогом народу і для жодного з них немає у нашому серці милосердя і не може бути пощади. Важкий і гострий меч радянської справедливості нехай впаде на голови агентів міжнародної реакції.

ПОСТУПЬ ИСТОРИИ

На первый взгляд, исход этого старого года не многим отличается от предыдущего. Главы держав в торжественной обстановке выслушивают цветистые пожелания иностранных послов, английский король произносит традиционную речь, папа римский отправляет в эфир очередное свое послание. Бродвей до рассвета горит новогодними огнями, а в фешенебельных барах и ресторанах гремят пробочные залпы шампанского.

Но весь этот шум и сутолока, царящие в притонах старого мира, не могут заглушить железной поступи истории, безудержно идущей вперед.

Она шагает по Европе, где ее голос властно прозвучал с трибуны объединенного съезда рабочих партий Польши и съезда рабочей партии Болгарии. Она отдала румынскому народу нефть Плоешти и леса Трансильвании, она посадила на стального коня вчерашнего батрака, а ныне хозяина плодородной венгерской пушты... Она столь же стремительно шагает по гигантским просторам Азии...

Вихрь освободительной борьбы проносится над полями Вьетнама, врывается в дремучие леса Бирмы, грозовой тучей нависает над исстрадавшейся Индией. Вот уже который год ведут неравную борьбу народы Индонезии, но неистощима их молодая сила, непреклонна их воля к борьбе и победе.

Великая весна человечества победно шествует по земле.

Под Парижем, во дворце, помнящем позор Наполеона Бонапарта, расположился штаб очередных кандидатов в усмирители вселенной *. Но это штаб осажденных. Вместо предполагаемого похода на Восток, усмирителям пришлось удовольствоваться походом против безоружных

и голодных горняков Франции. Это отнюдь не значит, что мечты о большой атомной войне улетучились из голов воинствующих жандармов капитализма. Чем безнадежнее перспективы капиталистического мира, тем лихорадочнее работают его стретеги и вся его военная машина.

Некий американский генерал Клей, по указке своих вашингтонских повелителей, в поте лица трудится над превращением Западной Германии в новое издание околевшей «третьей империи». Из крысиных нор извлекаются именитые в свое время акушеры нацизма, доживающие свой век гехаймраты, коммерциальраты, гофраты *, и вся эта попахивающая тленом шайка водворяется на свои старые места директоров концернов и трестов, водворяется с одной единственной целью — вернуть вчерашний день, вернуть времена владычества гугенбергов, тиссенов, брюнингов и папенов * с их политикой «натиска на восток». Исчезли последние следы уравновешенности англосаксонских политиков и дипломатов, уступив место истерике. Они бьются в истерике вокруг созданного ими самими «берлинского вопроса», вокруг плачевных плодов собственной их провокации. С шумом и гамом они двинули против маленького греческого народа громоздкую машину «доктрины Трумэна» *, щедро оплачивая каждую голову убитых американским оружием греческих патриотов.

Они вложили 6 миллиардов долларов в обанкротившееся предприятие гоминдана *, снабдив его с избытком новейшей военной техникой и инструкторами. Прошло немного времени, и большая часть американского оружия попала в руки Народно-освободительной армии, что ускорило разгром гоминдановских ландскнехтов Уолл-стрита. Напуганный ходом событий Чан Кай-ши * послал в Америку свою жену с мольбой об увеличении американской помощи. Но и это «чрезвычайное мероприятие» не улучшило его дел.

Воинственные генералы на службе Уолл-стрита бредят наяву планами разрушения Москвы, всего Советского Союза, всего необозримого мирового демократического лагеря. Но весь их азарт не может согнать с их лиц гримасу страха и неуверенности. Поджигателей войны сковывает сознание бессилия перед непреклонной волей народов к борьбе за мир во всем мире.

Наша советская страна, великая страна социализма, встречает Новый год в созидательном труде и братском единении со странами народной демократии, со всем человечеством, стремящимся к миру и свободе. Глубокий оптимизм, несокрушимая вера в свое правое дело и сознание гигантской собственной мощи — вот чем живет и дышит советский человек на пороге 1949 года.

Поджигатели войны еще размахивают атомной бомбой. Мы знаем: мир черчиллей и клеев бешено, истерически ненавидит нас. Но мы знаем и то, что это — ненависть обреченных.

Солнце нашей эпохи ослепило империалистических сов. Как бы судорожно ни метались они, история идет вперед, идет под флагом коммунизма.

ДЕСЯТЬ РОКІВ, ЯКІ ВАЖАТЬ ЗА ТИСЯЧОЛІТТЯ

Ще десять років тому, могло здаватися, що в чотирикутнику Збруч-Сян-Тиса-Прут * історія захолола в летаргічному сні. Над цими землями проходили від часу до часу бурі, але, крім сліз і горя, вони не залишали по собі нічого. Мінялися вивіски й шлагбауми, на зміну одним мундирам з'являлися інші, але кайдани лишалися ті самі, і з них несила було вирватися народові, який волю знав тільки з чуток, з дідівських розповідей про легендарну рахманську країну. Як же бо слово «воля» могло стати плоттю там, де кожне слово було «забороненою піснею», де на сторожі рабства стояла міць трьох імперій?

Великий Жовтень пройшов стороною тут, але його могутній подих сколихнув народне море й очам споконвічних рабів показав уже не міраж, а реальну картину людського щастя. Тепер відвага хоробрих перестала бути мужністю приречених, бо в нерівній боротьбі їм світили вогні соціалістичної Москви, бо в її зростаючій могутності й славі вони бачили провісника своєї перемоги. Ленін показував їм шлях... Народ під'яремних земель України став на шлях боротьби за возз'єднання.

Нелегкий був цей шлях, його загороджували не тільки тюрми, концтабори й шибениці. За спиною ворога стояли націоналістичні відщепенці, й це поріддя німецького сатани й шляхетської вовчиці не гребувало нічим, коли вирішувалося питання: бути йому далі, чи не бути.

Надійшов великий Вересень, в тріпотінні прапорів, у гомоні пісень, у торохтінні танків. Скам'яніла історія західних земель ожила й нестримно рушила вперед. Волею великого радянського народу, волею партії, здобутки Жовтня протягом однієї ночі стали надбанням народу

Західної України. Боротьба за волю, за землю, за рідну мову, за право на життя, й на працю втратила раптом свій сенс і лозунгом та програмою дня у визволених містах і селах стало будівництво соціалізму.

Страшні роки фашистської окупації були ще одним, на цей раз останнім, випробуванням. Після нього тим ясніше засяяло сонце свободи. Ясніше й ширше: Закарпатська Україна ввійшла у склад Української Радянської Соціалістичної Республіки. Повне возз'єднання українських земель стало фактом.

Минуло декілька років і не впізнати недавньої «землі в ярмі». На вчора поміщицьких, а сьогодні селянських нивах торохтять трактори, рокочуть комбайни. Знавіснілі від злиднів герої творів Василя Стефаника відійшли безповоротно в морок минулого, а їх діти й унуки входять на сторінки історії свого народу в золотому ореолі слави героїв Соціалістичної Праці. «Малий Мирон» Івана Франка не бачив різниці між тюрмою і школою; малий Мирон наших днів — відмінник університету імені Каменяра. Сміхом веселості сміється нинішній Борислав, і над нафтовими вишками владно лунає голос колишніх «ріпників». На західноукраїнських землях вступив у свої права соціалізм, обабіч Карпат сходять ясні зорі комунізму.

Випускаємо в світ літературний альманах, присвячений роковинам возз'єднання. Випускаємо його з надією на те, що зібраний у ньому художній і документальний матеріал дасть читачам переконливу картину і похмурого минулого народу західноукраїнських областей, і його радісний нинішній день, день, в ім'я якого карались і гинули колись кращі сини цієї землі, в ім'я якого віддавали на полі бою своє життя радянські солдати, діти дружньої сім'ї народів, а насамперед великого й героїчного російського народу.

ЛЬВІВ

Хтось назвав Львів містом кам'яних задуманих левів. Ці леви стоять на варті перед входом у будинок міськради, вони оберігають чистоту давніх львівських криниць, вони дивляться на вас з гербу самого міста.

Один з них, покалічений і самотній, біліє на леваді Високого замку, як німий свідок часів і подій, що давним-давно прогули, як німий докір тим усім, що протягом сторіч несли сонячному місту лише смерть та руїну.

«Чорна рілля ізорана та й кістками засіяна...» *

700 років тому в серця людей країни Данила Галицького вселилася тривога. Чутки про страшну татарську навалу проникали в найдальші закутки й слідом за ними на горбах і горах спалахували вогні, що закликали народ на захист Вітчизни.

На місці, де сьогодні біліють мури Львова, шуміла в той час пуща.

Князь Данило уяснив оборонне значення львівських горбів і вирішив збудувати тут замок-кріпость, назвавши його Львовом, городом сина свого Льва.

Під ударами сокир падали старезні дуби й буки, а на горі було збудовано дерев'яний замок (макет).

В 1340 році у Львів вдерлись війська польського короля Казіміра. Молоде місто було сплюндровано, а княжий замок охопило полум'я пожежі.

По землі князів Романовичів прокочувалась одна ворожа навала за другою: мечем і вогнем руйнуючи міста й села, і галич збирала багате жниво.

Русичі, під проводом воєводи Дедька * клали свої буйні голови за волю рідної країни, ведучи затяжну й кровопролитну боротьбу з польськими, німецькими й угорськими загарбниками.

В 1387 році український Львів потрапив остаточно під панування польських королів, і львівський лев застряв на довгих 600 років у кігтях шляхетського орла.

Потяглись у Львів наслані королями німецькі бюргери, а з ними католицькі монахи, що під хрестом ховали серце драпіжника.

Над Львовом виріс новий, на цей раз мурований замок (макет). Під його охороною німецькі купці наживали маєтки, а німецькі кати рубали голови вільних ще недавно русичів.

Українцям, які за княжих часів складали переважну більшість жителів міста, німецько-польський магістрат дає право жити на одній лише, невеличкій Руській вулиці, створюючи в українському місті Львові — українське ж гетто * [1].

Поряд з українським, було організовано на Бляхарській вулиці єврейське гетто. Ці вузькі, середньовічні вулиці пам'ятні тим, що тут у 1463 році шляхтич Шенсни влаштував кривавий погром. Вперше в історії Львова кров замордованих українських жінок і дітей змішалася з кров'ю розтерзаних євреїв і над обома гетто довгий час після того не стихав заупокійний спів православних і кадіш * євреїв.

Тодішній львівський магістрат був гніздом ворогів усього, що українське, що православне.

«Пригноблені є ми, народ руський *, ярмом на єгипетську неволю, що нас і без меча, але гірше, ніж мечем з потомством вигубляють, заборонивши нам пожитків і ремесел і обходів усіляких, чим би тільки людина жити могла, того не вільно українцеві на рідній землі своїй українській в тому-то українському городі Львові».

Будівництво Волоської церкви за гроші царя московського і господаря молдавського. Перепони з боку католиків. Боротьба дзвонів. Дзвін на Волоській з наказу магістрату змовкає. Грецький купець Корнякт, власник кращого будинку у Львові, будує найкращу дзвіницю в місті.

Ставропігійське братство *. Православну похоронну процесію не пускають через місто — заборонено. Членів братства заарештовують. Темниці під магістратом, де

[1] Всі кадри з старовинного Львова — на підставі пластичної панорами проф. Витвицького *. Можливості дуже великі.

карались братчики, де сидів згодом ув'язнений син великого Богдана *.

«Слиши и внемли, земле, що терпим зле в том Львові» *.

Делегація православних львів'ян вручає королеві й його дворянам хабарі — гроші, золотий посуд, коштовності. Даремно просять українці хоч би мінімальних прав, або принаймні дозволу переселитись у Волощину.

Монах Іван Вишенський * у печері на Афоні. Цитата поеми І. Франка *. Вітер заносить цвіт вишні в печеру. Вишенський пише послання до земляків у Львів з закликом триматись у боротьбі до останнього подиху.

Україна чекала месника своїх кривд. І він прийшов.

Єзуїтська колегія у Львові, де вчився Богдан Хмельницький поетики й риторики.

21 травня 1648 року до Львова прибув вершник із звісткою про розгром шляхетського війська під Жовтими Водами. Українські міщани потаємно збирають і ховають зброю.

Козаки наближаються; на горбах знову запалали вогні, на цей раз — волі. У домініканів, бернардинів, у єзуїтів і в кафедрі вдарили дзвони на сполох. У подвір'ї Бернардинського монастиря масові страти українців. Понад 500 чоловік вкинено в монастирську керницю.

Святоюрська гора. Тут у 1648 році розташувався з своїм штабом Богдан Хмельницький. Біля Жовківської рогачки стояв табором козацький полковник Кривоніс *, який здобув укріплення Високого замку. Поранений, він видавав своїм військам накази. На цих полях його й було поховано.

Бійниці в мурі монастиря бернардинів. Тут шляхта захищала свої маєтки й станові привілеї.

Двічі облягав Хмельницький Львів і двічі відходив від нього, не бажаючи руйнувати українського міста.

В той час Львів славився вже своєю красою. Будинок венеціанського консула Массарі, засновника нинішнього парку ім. Костюшка. Ренесансова каплиця італійських купців Боїмів. Одна з найстаріших — колись православних — церков, церква Миколая. Церква Онуфрія. При цьому монастирі була найдавніша українська друкарня, заснована першим друкарем у Львові, знаменитим Іваном Федоровим *. Тут Федоров і похований.

Церква Параскевеї з 1443 року, в ній найгарніший у Галичині іконостас з XVI сторіччя.

Готична кафедра з XIV сторіччя. Вона будувалась 138 років.

Вірменський собор XIV сторіччя в романо-візантійському стилі.

Заснована в 1260 році церква дружини князя Льва, дочки угорського короля Бели IV. Перебудована в 1886 році.

Церква Марії Сніжної в романському стилі, збудована за княжих часів у XIV сторіччі.

Мури і башти навколо міста. Брами. Порохова башта колись і сьогодні. Будинок Корнякта, що його потім купив польський король Ян III Собеський *. Сьогодні в ньому історичний музей. 4 портрети і 3 гравюри Богдана Хмельницького.

Будинок на Ринкові з XIV сторіччя. В 1405 і 1420 роках у ньому жив великий князь литовський Свидригайло *. В 1673 році тут умер польський король Михайло Вишневецький.

«Чорна кам'яниця» на Ринкові, збудована в 1577 році італійським архітектором Красовським.

Ставропігія, братство, яке сторіччями гуртувало українців Львова на захист православної віри і своєї національності. Перша згадка про нього в 1439 році. Тільки за період з 1585 по 1722 рік ставропігійська друкарня надрукувала коло 160 тисяч примірників українських книжок. Їх зразки.

112 років боротьби братства з унією. В 1701 році до братської Волоської церкви вдираються солдати гетьмана Яблоновського на чолі з п'яним уніатським єпископом Торосевичем*. Вони побивають до крові православного священика і викидають його на вулицю. Унія торжествує.

Кріпость унії — Святоюрський собор, у стилі рококо, збудований у XVIII сторіччі. Палац при ньому — гніздо уніатських митрополитів, які мріяли про підкорення України і Росії загарбницьким заходом. Іконостас у церкві роботи Луки Долинського, відомого українського художника, що жив у другій половині XVIII сторіччя. Дзвін з 1340 року.

Арсенал, збудований у XVI сторіччі. В 1768 році в ньому карались захоплені шляхтою в полон гайдамаки.

Будинок тодішнього коменданта міста Коритовського, збудований руками невільників-гайдамаків.

Ворота [1] біля Волоської церкви. В 1704 році, після здобуття монастиря кармелітів, вдерлися через них у місто шведи.

Там, де тепер театр ім. М. Заньковецької, стояв т[ак] зв[аний] Нижній замок [1]. У ньому в 1703 році жив шведський король Карл XII.

Занепад Львова у другій половині XVIII сторіччя. В 1772 році війська австрійської імператриці Марії-Терезії займають Львів. Австрійські прапори на старій ратуші [1], австрійська варта на гауптвахті [1], німецька команда, німецький бакалавр із різкою, німецькі слова на шкільній таблиці.

Нові квартали казармового типу. Казарми, казарми, казарми, а з монастиря Бригіди — тюрма. На мальовничій горі, з якої під час другої облоги Львова Хмельницьким союзна російська артилерія обстрілювала міські фортифікації, австрійці будують також казарми.

Маркіян Шашкевич *. Його «Русалка Дністровая». «Мово рідна, слово рідне...» * Могила Шашкевича.

...Блукає серед старожилів Львова легенда, що в грізний час, в годину, коли серце народу сповнюється понад міру гнівом та образою за всі зазнані кривди, кам'яні леви оживають. Вони струшують тоді сивину з своїх грив, сходять з постаментів і біжать сонними вулицями, сповнюючи їх потрясаючим ревом. Цей рев не доходить до людських вух, його можна почути тільки серцем. Тоді зблідлі люди прокидаються із сну, запалюють вогні і виходять на вулиці. В цю годину над містом, випереджувана табуном сріблястих голубів, ширяє в голубій височині невидима бойова слава...

1848 рік, «весна народів». Повстання у Львові. Барикади. Австрійська артилерія бомбардує й руйнує університет. Від гарматних бомб горить ратуша. Вуличні бої. Прапор з двоголовим австрійським орлом на руїнах університету.

Минають роки. З'являються нові будівлі, нові квартали.

Іван Франко у Львові. Його тюрма, його тюремні сонети. Ілюстрації з львівських парків і гаїв до його «Зів'ялого листя».

---

[1] З пластичної панорами.

«Каменярі».

Львівські будівельні робітники за роботою. Перший великий страйк у 1902 році. Стрілецький майдан. ...Над майданом кожного світанку з'являвся табун голубів. Він кружляв, кружляв усе нижче, і нижче, а потім срібна пташина хмара осідала на брукові і голосним туркотінням сповіщала про прихід нового дня...

Ранком 2 червня 1902 року голуби не спускались на майдан. На ньому зібрались страйкарі з дружинами й дітьми. Цісарський намісник граф Пінінський грає на роялі «Місячну сонату» Бетховена. Його повідомляють про демонстрацію на недалекому майдані: «Розігнати!» Атака угорських гусарів. Намісник глушить грою гвинтівочні залпи піхоти. Він одержує рапорт про вбитих і поранених. «Не заважайте мені, я розмовляю тепер з безсмертям».

З червневими подіями у Львові зв'язана легенда про Божену Шрамек. Львів — місто пісні. Грають і співають львівських народних пісень у передміських гаях і шиночках. Вальс на балу (у стилевих костюмах). Грає під час маршу австрійський військовий оркестр. Грають вуличні музиканти: старий Шрамек на гітару, його дочка Божена — на скрипку. Весь Львів сміється і плаче в такт музики Божени. Божена закохується в молодого офіцера гусарів. Офіцер зводить її. Божена грає концерт Бетховена з учнівським оркестром. Запросила офіцера — він не прийшов. Божена грає і плаче, це день її тріумфу... Після концерту вона з скрипкою і оберемком квітів поспішає додому й потрапляє в крутіж боротьби... Гусарський кінь розтопче шестирічну дівчину. Божена піднімає з землі покинутий кимось револьвер і стріляє в гусара, вбиваючи свого коханця Гезу. Вона втікає, в гонитві один з гусарів вбиває її перед зачиненою брамою в будинку Божени. Пташки замовкають, струни на інструментах рвуться, музика Львова вмерла з Боженою.

Однак це була лише легенда. Ніч над Львовом і фонтани на Ринкові, романтичні завулки, а все те під акомпанімент балади або ноктюрну Шопена.

Старий університет уночі і вдень. Тут українська молодь боролась за право свого народу. Надмогильний пам'ятник вбитого польськими реакціонерами в мурах університету українця-студента Коцка *.

Гроза, що наближалася, народжувала нові, щораз сумніші пісні. Австрійські солдати — діти Львова йдуть на війну, співаючи: «В день серпневий і похмурий» *. Женуть жандарми заарештованих українських селян та інтелігентів. Австрійський державний гімн і шибениці, шибениці, шибениці...

На зміну австрійському замаяв над намісництвом царський прапор. Царський городовий на вулицях Львова.

Через кілька місяців повернулися австрійці і німці. Група австрійських і німецьких офіцерів перед будинком магістрату. Кам'яні леви за їх спинами оживають і грізно шкірять зуби.

В Росії та на Україні піднялася хвиля Жовтневої революції, народ у важкій запеклій боротьбі відстоював молоду Радянську владу. Здавалося, що буря, яка зчинилась у Львові після розвалу Австро-Угорщини, принесе також західноукраїнським землям довгождану волю. Вуличні бої у Львові між українцями і поляками: біля церкви Єлизавети, на Цитаделі, біля станції Персенківка. Однак реакційний, західноукраїнський уряд, замість кинути всі сили проти дивізій Пілсудського, скерував свої війська за Збруч, проти Червоної Армії. Львів, а з ним уся Західна Україна, потрапили на 20 років під панування варшавських вельмож.

Спочатку варшавський сейм ухвалив закон про заснування у Львові українського університету. Цей «закон» залишився на папері, а «університетом» для українців стала тюрма св. Бригіди. Тут карались на смерть борці за свободу свого народу. Сліди куль на мурі, шибениця.

Поліцай з палкою. Кривавий четвер квітня 1936 року. Той же поліцай, але вже в касці й з гвинтівкою. Розстріл демонстрації, барикади біля костьола св. Анни, де на початку XVI сторіччя загинули в боротьбі за свої права перші львівські страйкарі — челядники кравецького цеху. Коло сотні вбитих. Могили жертв на Янівському кладовищі. Загальний страйк протесту у Львові.

Вересень 1939 р., Червона Армія визволяє Львів. Червоний прапор на ратуші. Народні збори. Земля — селянам, заводи — робітникам. Університет ім. Франка. Філіал Академії наук. Оперний театр. Новий театр ім. Лесі Українки. Школи. Першотравнева демонстрація. Гуляння в Стрийському парку.

Німецькі літаки над Львовом. Перші бомби, руйнування. Львів у вогні. Німецькі солдати на варті перед міськрадою. Янівський концтабір, «долина смерті», «Піски». Рів, наповнений людською кров'ю. Розтрощені черепи. «Костедробилка». Фотографії замордованих дітей, їх черевички, замордовані вчені. Руїни гетто.

Мур на площі Сольських, де гітлерівці розстрілювали публічно синів і дочок Львова, що боролися проти окупантів. На місці, де від гестапівських куль гинули хоробрі, ночами горіли свічки, запалені руками жителів Львова.

1944 рік — бої за визволення Львова. Червона Армія звільняє місто. Університет, перетворений німцями на суд і казарму, стає знов університетом. Відкривається політехнічний інститут, в якому окупанти влаштували свій госпіталь. Музей І. Франка. На його могилі.

Проходить перший поїзд по відбудованому жителями мосту. Відбудова електростанції. Прибувають енергопоїзди. Місто одержує світло, воду, газ. Перший трамвай.

Першотравневий парад. День Перемоги. Повернення демобілізованих. Герої Львова.

День радянського Львова: заводи, фабрики, відбудова вокзалу й паровозовагоноремонтного заводу. Індустріалізація Львова. Будівництво автозаводу і склозаводу, завод електроламп. У наукових лабораторіях. Видатні вчені. Школи, вузи. Театри: ім. М. Заньковецької, ім. М. Горького. Опера, балет. Хор «Трембіта». Олімпіада художньої самодіяльності. Спорт. Новий історичний музей.

Симфонічний оркестр філармонії. Скрипковий концерт Бетховена в виконанні проф. Криха *. При його звуках фрагменти старого і нового Львова. Візія майбутнього Львова.

Райдуга над Львовом. Один кінець її у Львові XVIII сторіччя (пластична панорама); другий — у сучасному. Райдуга — ворота в сонячну епоху.

ВЕЛИЧИЕ ОСВОБОЖДЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Кто-то назвал крупнейший западноукраинский город городом каменных задумчивых львов. Эти львы стоят на страже перед входом в помещение горсовета, они охраняют чистоту старых львовских колодцев, они смотрят на вас с гербов самого города. Один из них, изуродованный и одинокий, белеет на лужайке Высокого замка, как немой свидетель давным-давно прошумевших времен и событий, как немой упрек всем тем, кто на протяжении столетий нес солнечному городу одну лишь смерть и разрушение.

Ходит среди жителей Львова легенда, что в грозное время, в час, когда сердце народа переполняется обидой и гневом, каменные львы оживают. Они стряхивают тогда седину со своих грив, сходят с постаментов и бегут по сонным улицам, наполняя их потрясающим ревом. Этот рев не доходит до человеческого слуха, его можно услышать только сердцем. Тогда побледневшие люди просыпаются, зажигают огни и выходят на улицы. В этот тревожный час, опережаемая стаей серебристых голубей, парит в небесной выси невидимая боевая слава.

За последние десятилетия она неоднократно появлялась над Львовом. В весеннее утро 1902 года бастующие строительные рабочие обагрили своей кровью камни Стрелецкой площади. Однако нелегко досталась победа гусарам его императорско-королевского величества Франца-Йосифа I. Неравный бой вооруженных с безоружными продолжался больше часа, и только залпы подоспевшей пехоты решили исход кровавой битвы.

А два дня спустя рабочий Львов хоронил погибших товарищей. Хоронил под теми же непобедимыми знаменами, под какими сражались павшие с песней:

Красен цвет наших знамен,
Ибо на них рабочая кровь...

На этой земле менялись вывески и шлагбаумы, на смену одним мундирам появлялись другие, но кандалы оставались одни и те же, и освободиться от них не под силу было народу, знавшему свободу только по дедовским преданиям, по наслышке. Да и не могло слово «свобода» стать плотью там, где каждое живое слово было «запрещенной песнью» и где на страже рабства стояла мощь трех империй.

Великий Октябрь прошел здесь стороной, но его могучее дыхание всколыхнуло народное море и перед глазами извечных рабов предстал уже не мираж, а реальная картина человеческого счастья. Теперь отвага храбрых перестала быть мужеством обреченных, так как в неравной борьбе перед ними сияли огни социалистической Москвы, так как в ее возрастающем могуществе и славе они видели предвестника и своей победы. Ленин показывал им путь, слово Сталина было для них боевым приказом. Народ подъяремных земель Украины вступил на путь борьбы за воссоединение.

Нелегким был этот путь, его преграждали не только тюрьмы, концлагери и виселицы. За спиной врага стояли националистические отщепенцы, и это порождение немецкого сатаны и шляхетской волчицы не брезговало ничем, когда решался вопрос: быть ему или не быть.

В кровавый четверг 1936 года пролетариат Львова еще раз вышел на баррикады. Это случилось после того, как мирная похоронная процессия с телом убитого безработного Козака была предательски обстреляна полицейскими пулеметчиками. Взрыв народного негодования смел убийц с улиц города, и только с прибытием подкреплений они смогли возобновить расправу.

А месяцем позже во Львове состоялся Антифашистский конгресс работников культуры, превратившийся в импозантную демонстрацию единства прогрессивных сил Западной Украины и Польши. В глубокой тишине, охватившей вдруг битком набитый зал оперного театра, поднялась на сцену старая работница, участница июньских событий 1902 года. От имени бастующих строительных рабочих она вручила председателю торжественного заседания конгресса Ванде Василевской огромный букет красных роз со словами:

— Примите эти розы, они цвета наших знамен. Скоро придет время, когда эти знамена перестанут напоми-

нать нам пролитую кровь наших братьев и сыновей, и под их сенью расцветет совершенно иная, молодая, чудесная жизнь...

Эта жизнь пришла к нам три года спустя, ее величественная поступь слышалась в трепете кумачей, в переливах песен, в громыхании танков. История западноукраинских земель двинулась вперед. Волей великого советского народа завоевания Октября за одну ночь стали приобретением народа Западной Украины. Борьба за свободу, за землю, за школу на родном языке, за право на жизнь и труд потеряла вдруг свой смысл; лозунгом и программой дня в освобожденных городах и селах стало строительство социализма.

Жуткие годы фашистской оккупации были еще одним, на этот раз последним испытанием. После этого еще ярче засияло солнце свободы. Ярче и шире — Закарпатская Украина вошла в состав Украинской Советской Социалистической Республики. Полное воссоединение украинских земель свершилось.

Прошло всего четыре года со дня полного изгнания оккупантов, но как поразительно изменилась за это время вчерашняя «земля в ярме»! Львов, прозванный в свое время городом замирающих мастерских, ныне выпускает сельскохозяйственные машины, велосипеды, автопогрузчики, а львовские электролампы дарят свет отдаленнейшим уголкам Советской страны. Экскаваторы-великаны очищают место для будущего «львовского моря»; его волны утолят жажду города, лишенного реки.

На бывших помещичьих, сегодня колхозных полях переваливаются трактора, деловито рокочут комбайны. Ошалевшие от нищеты герои произведений Василия Стефаника канули безвозвратно в мрак прошлого, а их дети и внуки входят на страницы истории своего народа в ореоле славы Героев Социалистического Труда. Маленький Мирон Ивана Франко не различал тюрьмы от школы; маленький Мирон наших дней — отличник университета имени Ивана Франко. Смехом веселья смеется нынешний Борислав, и над нефтяными вышками властно раздаются голоса бывших «рипныков». В западноукраинских областях вступил в свои права социализм, по обеим сторонам Карпат восходят ясные звезды коммунизма.

По-новому определились человеческие судьбы.

В 1930 году, в луцкой тюремной больнице лежал человек, дни которого, казалось, были сочтены. Ему пришлось пережить все ужасы полицейских пыток, самых изощрённых, самых омерзительных, перешагивающих пределы человеческой выносливости. Палачей отнюдь не смущало обстоятельство, что жертвой их издевательств был известный львовский литератор и публицист Кузьма Пелехатый. Избиваемый принадлежал к народу, объявленному вне закона, а популярность этого человека и мужество его только усиливали бешенство мучителей. Арестованный не поддавался угрозам, пытки не сломили его воли, поэтому арестованный должен был умереть.

Но могучая натура победила, Кузьма Пелехатый остался в живых. Страдания только закалили его, и он ни один день не переставал быть собой: честным, отважным борцом за освобождение своего народа.

Сегодня депутат Верховного Совета УССР Кузьма Николаевич Пелехатый работает председателем Львовского облисполкома депутатов трудящихся. Каждое появление его на трибуне колхозники и рабочие встречают бурей долго не смолкающих аплодисментов. Народ платит ему любовью за любовь.

Тринадцать лет тому назад работница Мария Ких вместе с другими членами профсоюза швейников вышла провожать в последний путь Владислава Козака. Когда фашистские пули начали сеять смерть в рядах участников похоронной процессии, Ких не дрогнула. Теснее сомкнув ряды, демонстранты двинулись вперед, бесстрашно глядя в глаза вооруженной до зубов подлости. Из этих рядов Марию Ких вырвала только пуля, раздробившая ей челюсть.

Во время Отечественной войны Мария Ких продолжала свой доблестный путь в рядах партизан Героя Советского Союза Медведева. Сегодня она заместитель председателя Верховного Совета УССР.

Колхозница надбужанского села Скоморохи Ульяна Баштык два года тому назад показала себя отличным мастером урожаев, о ней с уважением говорили в области. Ныне о ней с гордостью говорит вся великая страна: Ульяна Баштык удостоилась звания Героя Социалистического Труда.

...Исход битвы в западноукраинских областях решен,

но битва продолжается. На этот раз — битва за урожай, за досрочное выполнение производственных планов, за дальнейший подъем культуры и науки. Трудности есть, иногда большие: много всякой швали путается еще под ногами. Однако жизнь, чудесная советская жизнь победоносно шагает вперед и рождает новые песни, новые легенды, в которых и львы, и боевая слава будут символизировать только одно: величие освобожденного человека.

Літературно-мистецька критика

П'ЄСА ПРО БАРТОША

Патетична брехня — ось як можна і треба назвати польську шляхетську історіографію. Загарбницькі походи шляхти на українські і білоруські землі послужливі вчені змальовували як вияв геройського духу польського народу, а систему поневолення і дикої експлуатації народних мас, що називалася Річ Посполита, вони возвеличували як оазу волі і братства в Європі XVI—XVIII століть. За мороком фраз про «єдність польського народу» вони намагалися приховати страхітливу правду, хоч ця правда голосом розпуки і бунту кричала крізь віки з селянських курних хат і батрацьких жител.

Якою була в дійсності ця «єдність» — говорять історичні факти. Вони говорять і про те, якою була доля тих польських селян, що дали себе убрати шляхтою в шори і, обурені патріотичними слівцями, йшли проливати свою кров за «батьківщину», яка була для них гірше злої мачухи.

Роки 1791—1794. Спорохнявіла Річ Посполита доживає свого віку, на її території хазяйнують російські, прусські і австрійські гарнізони *. Шляхта з тугою згадує недавнє минуле, коли вона не мусила ділитися награбованим у народу добром з трьома могутніми сусідами. Але ж вона знає, що без підтримки селянства боротьба за відновлення шляхетської держави буде безнадійна. Тоді панівна верхівка проголошує т[ак] зв[ану] «конституцію 3 травня», завданням якої було створити в народних масах враження, що шляхта покаялась, що вовки надалі палко любитимуть овець.

Куца була ця конституція. Селянам давала вона стільки, що... рекомендувала поміщикам поводитися з кріпаками більше по-людяному, а міщанам дозволила купувати землю, що раніше було заборонено законом. Тим-то не

дивно, що, коли шляхтичі взялися нарешті, воювати, народ не підтримав їх, і лише невеличка частина селян дала себе обдурити обіцянками...

Перша збройна сутичка відбулася під Рацлавіцами, недалеко від Кракова *. Як тільки російські війська відкрили вогонь, польська т[ак] зв[ана] «національна кіннота» кинулась навтікача, залишивши озброєних косами селян проти гармат противника. Один з повстанців, кріпак Бартош, бачачи безвихідне становище селянського загону, кинувся зі своїми односельчанами на російську батарею і здобув її. Ця подія зробила його «національним героєм». Піднятий шляхтою на щит, Бартош повертається в рідне село вже як «шляхтич» Бартош Гловацький.

Але недовго довелося йому радіти звільненням від кріпацтва. Селяни, що брали участь у повстанні, почали вимагати від шляхти здійснення обіцянок, які вона давала, закликаючи їх боротися проти Росії. Але ж даремно. Селяни поверталися з війни в те ж саме кріпацьке ярмо, в якому стогнали споконвіку.

У те ж саме ярмо запрягли через деякий час і Бартоша Гловацького. Коли ж він протиставився цьому, поміщик наказав його відшмагати перед народом, а потім постриг Бартоша в австрійські солдати. Так закінчився золотий сон польських селян про волю, за якою народ тужив, про яку він складав пісні:

Воля, воля, воленька...
Так мені казала матусенька,
Ще в колисці мене колисала,
А вже про волю пісень мені співала!

Трагедія Бартоша народила у Ванди Василевської думку написати про нього п'єсу. Письменниця палко любить свій народ і тому її почуття сповнені ненавистю до його ворогів — галапасів, які ніколи не давали йому вийти з курних хат, зажити вільним, повнокровним життям, бути хазяїном своєї долі. Василевська вирішила розвіяти ще одну брехню про ще одного «національного героя», здемаскувати тих, які, співаючи на всі лади «Бартошу, Бартошу», ні словом не згадували про гірку долю недовгочасного «шляхтича».

У своїй п'єсі письменниця змальовує паразитарне існування високонароджених непотребів та їх нелюдяно жорстоку поведінку з кріпаками. Її Бартош стає символом віками гнобленого і поневіряного селянства, в якому ні-

коли не вгасало бажання жити інакше, жити як люди, а не як робоче бидло. Після свого повернення з війни Бартош Василевської не пориває кровного зв'язку з селянською масою. День і ніч його мучить думка про те, що його брати по класу стогнуть далі в неволі. Хата Бартоша, замість бути спокійним острівцем серед розбурханого моря селянського гніву, стає осередком, що гуртує найбільш бойових людей села.

Все те бачить поміщик, і одного ранку він забирає в сім'ї Бартошів корову, а самого Бартоша, після відшмагання різками, віддає на 25 років у солдати.

Далі дія п'єси переноситься під блакитне небо Італії. Там польські легіони б'ються під прапорами Наполеона Бонапарта з Австрією. Між австрійськими солдатами, які попадаються до них у полон, вони впізнають Бартоша Гловацького. Але це вже не та людина з-під Рацлавіц. На пропозицію офіцера вступити в легіони, кріпак похмуро, але рішуче відповідає: «Ні!»

Він чує пісню, яку співають легіонери, і в тій пісні мова йде про Бартоша. Але це його анітрохи не зворушує. Живий Бартош знає прекрасно, хто його ворог. Він спокійно вислуховує підлесливі тиради офіцера-шляхтича, який називає його братом.

«Який я вам брат...— говорить він.— Я пана Шуйського, жондовіцького старости, кріпак... Хай вони собі співають... Не зроблю я цього вже вдруге, ні».

Прощаючись з розчарованим «патріотом», Бартош каже:

«А вже ж важкий шлях до селянської батьківщини... А вже ж далекий шлях до селянської батьківщини... Та інший, пане офіцер, ніж ваш, ох, інший! Але я дійду!»

І помандрував Бартош довгим, страдницьким шляхом до своєї батьківщини — батьківщини таких, як він, трудящих. Ванда Василевська оживила постать нещасного кріпака, показала його на весь зріст, правдивого і нефальшованого брехливою шляхетською легендою. Це ще одне досягнення революційної письменниці, яка всі свої сили, весь свій прекрасний талант віддає народові, виконуючи велику і почесну для письменника і громадянина роботу.

«ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО»

З хвилюючою радістю зустріли письменники визволеної землі появу свого журналу. Вони одержали трибуну, з якої сміливо вже лунатимуть їх вільні, розковані пісні. Поети, повістярі, драматурги, критики — всі вони мають сьогодні повну, нічим не обмежену змогу виявити свої задушевні думи, різьбленим художнім словом наснажувати почуття і думки свого народу, давати могутній поштовх величному творчому розмахові, з яким вчорашні невільники шляхти будують сьогодні щастя своє і щастя майбутніх поколінь — комунізм. Оточені дбайливим піклуванням партії та уряду, письменники колишньої Західної України мають тепер можливість бути співтворцями великого процесу соціалістичної перебудови нашого, раніш відсталого, віками нищеного і грабованого панами краю.

Досі вийшли з друку три номери «Літератури і мистецтва», але й цього досить, щоб в основному виробити собі думку про творче обличчя окремих письменників на сьогодні. Особливо яскраву картину змін, що під впливом чудової радянської дійсності відбуваються в людині, дають вірші видатного поета Петра Карманського *. З їх рядків проглядає друга молодість письменника, який мов той Іван без долі і без роду тинявся по світу і тільки на схилі літ знайшов свою Батьківщину, яка й запалила його творчим натхненням, давши в руки потоптану ворогами ліру. Й звуки її сьогодні переливаються свіжими молодечими акордами:

Це творча туга спогади єднає
В нові змагання й невсипущий гін;
Це кров у жилах грає водограєм,
І нова юність рветься навздогін
Рокам, що були пережиті марно
І відійшли, як привиди кошмарні.

(«La vita nuova»).

Щирою, палкою любов'ю до Червоної Армії насичений вірш Степана Тудора, присвячений двом бійцям, що віддали своє життя на вулицях Львова за велику справу Леніна. Тудор має за собою 20 років діяльності пролетарського письменника, але тільки тепер він знайшов свій літературний жанр, виявившись блискучим поетом, що його вірші-пісні будуть на устах народу.

Ярослав Кондра * в вірші «Ленін на Західній Україні» творить міцний образ безсмертного вождя Жовтневої соціалістичної революції, який сьогодні ходить по визволеній землі і «немов геодет *, розпайовує панські лани».

Здрастуй, Ленін,— ти знов переміг!
Твоїм ім'ям вітаєм бійців,
Бо це твій хід в їх тупоті ніг
І твій усміх на їхнім лиці.

Подорож по східних областях збагатила творчість талановитого польського поета Леона Пастернака * новими мотивами. В «Ночі під Каневом» він оспівує героїчну працю робітників України, що здійснюють сьогодні задушевні мрії великого поета-демократа Тараса Григоровича Шевченка. Весь цей вірш сповнений теплим ліризмом, насправді інтернаціональним почуттям любові до братнього українського народу.

Кращі зразки художньої прози дає в другому номері журналу Петро Козланюк. Його оповідання «Іван Довбня» — це яскрава картина класової боротьби на селі в умовах радянської дійсності. Козланюк вірно змальовує ненависть сільської бідноти до свого класового ворога — куркуля, з великою силою показує всю безвихідь людини, для якої єдиним сенсом життя була дика жадоба багатства. Соковитість окремих сцен, прекрасний діалог і щирий народний гумор — ось найбільш характерні риси новеліста Козланюка, від якого радянська громадськість чекає багато.

Цікава, оригінальна задумом новела «Вовк прямує до лігва» Юрія Путрамента *. Автор розкриває в ній з чималим темпераментом гниль і облуду шляхетського шумовиння, що, побоюючись розплати народу, тратить всяку людську подобу. Ксьондз Люб'янець, цей представник здихаючого класу, віддає в руки народної влади свого друга і однодумця полковника — бандита Бучинського, керуючись при цьому тільки і виключно тваринним

інстинктом страху. При деякій схематичності ця новела все ж показує чималі творчі можливості автора.

Але ж все те хороше і позитивне, що його знаходимо в перших трьох номерах «Літератури і мистецтва», аж ніяк не приховує від наших очей недоліків журналу. Деякі вміщені в ньому твори вражають своєю примітивністю. Це насамперед торкається віршів Юрія Шкрумеляка *. Автор вірша «Дівчина вишиває» відомий і раніше тим, що понад якість ставив кількість, повинен, нарешті, зрозуміти, що далі йти таким шляхом ніяк не можна. Бути радянським письменником — це не тільки велика честь, але й великий обов'язок. А цей обов'язок наказує працівникам літератури серйозно ставитися до свого завдання, з повагою відноситись до себе і своєї творчості.

Примітивна також «Пісня» талановитого письменника Олександра Гаврилюка. Невже ж можна в таких дерев'яних фразах співати про нашу велику героїчну епоху? Не треба було теж друкувати вірша Андрія Волощака * «Визволена жінка». Просто дивно стає, як міг здібний поет таке писати. Розповідаючи про минуле західноукраїнської жінки, автор пише:

І чорна чадра забобон
нам путала і зір, і кроки,
глядіти ясно у простір
нам не давали бог і вроки.

З цих рядків виходило б, що до приходу Червоної Армії всі жінки колишньої Західної України потопали в нетрях мракобісся, стоячи, в кращому випадку, осторонь класової боротьби. А це неправда. В класових боях на цій землі жінка-робітниця, жінка-селянка стояла пліч-о-пліч з чоловіками, вона разом з ними гинула на барикадах, вона разом з ними ділила гірку долю в'язнів. Адже про це старий революційний поет Волощак повинен прекрасно знати.

Непоганий формою вірш Ельжбєти Шемплінської * «Батько» прикро вражає своєю претензійністю. Ірина Вільде * в оповіданні «Орися» продовжує копатися в солодких нюансах переживань дівчат, які, по суті, нічого серйозного, нічого вартого уваги радянського письменника і радянського читача не переживають.

Одним з недоліків журналу є відсутність літературно-критичних статей. Рецензія на повість Ванди Василевської «Полум'я на болотах» аж ніяк не поповнює цієї

прогалини, тим більше що ця рецензія була вже раніше куди ширше друкована в «Червоному штандарі».

Але ж досягнення, яких домігся досі журнал, свідчать про те, що радянська література в західних областях України перебуває сьогодні на крутому піднесенні. Тісно зв'язуючись з прекрасним, творчим життям, що ним живуть народні маси визволеної землі, письменники м. Львова все вище і вище підніматимуть художній і політичний рівень своїх творів. Відображаючи у них наше захоплююче сьогодні та героїчне вчора, вони виконуватимуть великі історичні завдання, що їх перед ними ставить наш народ, наша партія.

ТВОРЧА ДИСКУСІЯ

Дискусія, що розгорнулася в клубі письменників після доповіді секретаря Львівської організації СРПУ тов. Десняка *, показала, що організація міцна і здорова. Це створює впевненість, що вона в цьому році йтиме шляхом дальшого піднесення ідейної і художньої творчості.

Степан Тудор у своєму виступі схарактеризував досягнення і недоліки українських письменників. Він з особливою пошаною говорив про роботу старого письменника Петра Карманського, якому захоплююча радянська дійсність дала наснаги до посиленої творчої праці. Серйозним недоліком віршів Карманського треба вважати те, що автор їх часто користується засобами, перенесеними з старої бароккової поетики. Росте як прозаїк Петро Козланюк. Він одним з перших зрозумів, що немає для радянського письменника більшої честі, як включитися своєю творчістю у величний процес соціалістичного будівництва. Ярослав Кондра, який довгі роки мовчав, промовив тепер свіжим, ідейно насиченим поетичним словом...

Чималу активність виявляє Ірина Вільде. Письменниця підтримує жваві зв'язки з радянською пресою. Безперечно, здібний Юра Шкрумеляк мало працює над собою. Він забуває про те, що одним з основних завдань письменника країни соціалізму є боротьба за якість творів. Новелістові Василеві Ткачуку доповідач закидав безвідповідальне ставлення до обов'язків радянського письменника.

Критик Юрій Борейша змалював творче обличчя ряду польських працівників літератури. Підкресливши велике художнє і політично-виховне значення повістей і публіцистичних статей Ванди Василевської, він грунтовно зупинився на творчості Ельжбети Шемплінської. Значним до-

сягненням її Ю. Борейша вважає готовий до друку роман «Ланцюги» та деякі вірші і оповідання, що появилися в радянських журналах і газетах. На його думку, основним недоліком Шемплінської є її недостатня теоретична підготовленість.

Активно працює як критик Т. Бой-Желенський. Олександр Дан * пише повість про Паризьку комуну. Друковані раніше уривки з цієї повісті свідчать про чималі творчі можливості її автора. Краще став писати поет Леон Пастернак, хоч в окремих його віршах все ще відчувається незадовільна робота над формою. Значне творче піднесення виявляє Юрій Путрамент.

На дискусії письменники підкреслили величезне значення вивчення основ марксизму-ленінізму і закликали присутніх наполегливо оволодівати теорією більшовизму. Треба ліквідувати недоліки в цій ділянці.

Окреме місце в дискусії зайняло питання про співпрацю письменників з радянською пресою і насамперед з місцевими газетами.

ДРУГА МОЛОДІСТЬ

Петро Карманський є одним з тих західноукраїнських поетів, які переживають сьогодні свою другу молодість. Років 40 тому, коли друкував свої перші вірші, смуток, біль і розпач панували на закатованій галицькій землі. То були часи панування звироднілих обшарників, що з другого поверху намісництва вирішували долю замученого народу, кров якого була інколи набагато дешевша від вин, випитих на поміщицьких сеймиках.

У цій похмурій атмосфері народилися перші вірші молодого поета Карманського. Елегійна смутна нота, що звучала в них, цілком відповідала похмурому, сірому тлу; це нагадувало осінні тумани, які снували на сторінках книг тогочасних галицьких поетів.

Через деякий час обставини змушують Петра Карманського до поневірянь по широкому світу. Настають довгі роки блукання навпомацки, роки піднесення і занепаду, і врешті голос поета мовкне, а сторінки його книг припадають порохом, жовкнуть, і щораз рідше торкається їх рука читача.

Через тривалий час Петро Карманський повертається до рідного краю. Невблаганна старість припорошила сивиною голову поета, тому здавалося, що настала остання дія трагедії творчої людини.

Однак загадкові дороги щастя, і несподіваним буває звичайно його прихід. Чудового осіннього дня прийшло воно в блиску червоноармійських багнетів. Петро Карманський був одним з перших, хто підхопив нові пісні і перелив у них молоду любов свого серця. Відчув несподівано прилив творчих сил і промовив до нас сильним поетичним словом, висловлюючи в ньому почуття радості від розквіту його другої, набагато стрімкішої, ніж перша, молодості.

Кількома десятками ліричних віршів і поем про Івана Франка і Тараса Шевченка закінчив Карманський перший рік своєї роботи в радянських умовах. Як кількісно, так і якісно доробок цей багатий, що яскраво свідчить про животворну силу наших днів.

Ще в 1932 році біля під'їзду одного з будинків по вулиці Магазинній у Львові висіла непоказна табличка: «Редакція літературно-художнього журналу «Вікна». Якось вивіска зникла, зірвана рукою поліцая, а одночасно з третього поверху посипались на вулицю викинуті посіпаками папери і книги редакційної бібліотеки.

З цього дня Степан Тудор, як і решта західноукраїнських революційних письменників, згуртованих при «Вікнах», втратив останню легальну можливість мобілізації трудящих мас своїм поетичним словом на боротьбу з смертельним, невблаганним ворогом, ім'я якого звучало однаково на всіх континентах: капіталізм.

Йшли роки, все більш похмурі, сповнені бурі. Але непохитною була віра письменника-революціонера в остаточну перемогу робітничої справи. У найтяжчі часи, коли надзвичайно важкі матеріальні умови і задушлива атмосфера розгнузданої пілсудчини тяжіла, як змора, над краєм, Тудор виявляє справді більшовицький гарт духу і в безперервній творчій праці продовжує кувати надійну зброю боротьби, якою є художнє слово.

А коли прийшов, нарешті, жаданий день розплати, день радості й тріумфу, Степан Тудор від першої хвилини бере якнайактивнішу участь у перебудові життя. Те, що протягом довгих років було його найполум'янішою мрією, здійснилось, і на полях західного Поділля полинула з-під його пера пісня звільненої наймички Катерини *. У вірші, присвяченому своїй доньці, яка студіює «Короткий курс історії ВКП(б)», поет дає щирий вираз своєї любові до партії.

Палаючи радістю свого народу, Тудор не забуває про тих, хто все своє життя присвятив великій справі Леніна. Героїчна постать Долорес Ібаррурі * вироста в його вірші до символу незламної, непереможеної пролетарки, співучасниці епохальних змін, започаткованих Жовтнем 1917 року, що відбуваються на наших очах. Мотив міжнародної солідарності могутньо і переконливо звучить у поезії «Усюди». У «Двох бійцях» поет славить воїнів Червоної

Армії, які у визвольній боротьбі жертвують найбільшим скарбом людини — своїм життям.

Творча щедрість, зразки якої дає нам сьогодні Степан Тудор, це ще один доказ життєдайного впливу, який радісна радянська дійсність справляє на справді творчих осіб, Карманського і Тудора, людей двох поколінь, а ще вчора — двох світів. Сьогодні ж їх єднає зв'язок, сильніший від найсильнішої дружби,— спільна любов до соціалістичної Вітчизни.

«РОЗПОВІДЬ ПРО БАРТОША ГЛОВАЦЬКОГО»

(Прем'єра п'єси Ванди Василевської у Львівському державному польському драматичному театрі)

Останні роки XVIII сторіччя. Над Європою лунає розкотистий гомін французької буржуазної революції. Буря соціальних потрясінь зачеплює своїм крилом і загниваючу шляхетську Польщу. Частина шляхти намагається за всяку ціну рятувати незалежність своєї держави, а тим самим зберегти за собою виключне право на експлуатацію народу. Генерал Костюшко та його прихильники, спираючись на ніби демократичну «конституцію 3 травня», закликають селянство взяти участь у боротьбі з царською Росією. В своїх маніфестах Костюшко не шкодує обіцянок, його агенти натякають навіть на звільнення селян з кріпацтва.

З другого боку, Костюшко, шукаючи підтримки за кордоном, звертається за допомогою до якобінського «Комітету суспільного рятунку» *. Даремно. Робесп'єр * не добачає в піднятому генералом рухові будь-яких серйозних познак революційності, вважаючи все це лише черговою спробою шляхти привернути для себе втрачений рай, на цей раз коштом селянської крові.

Та все ж таки партії Костюшка щастить притягнути на свій бік частину селянства, і весною 1794 року спалахує повстання. Поблизу Кракова, під Рацлавіцами, доходить до першої сутички з російськими військами. Шляхетська кіннота, попавши під гарматний обстріл, кидає зброю і мерщій дає чосу до лісу. Збентежений Костюшко залишається на полі бою з селянськими загонами. Їх єдиною зброєю є сторчма прикріплені до держаків коси. Заради більшого ефекту генерал одягається по-селянському і кидає селян на батареї російської армії. В цій атаці кріпаки виявили чималий героїзм. Адже, на їх думку, це була боротьба за волю, а перемога повстання повинна

була призвести до визволення трудівників землі з панщизняного ярма.

Битва закінчилась успіхом повстанців, та це нітрохи не змінило гіркої долі селянства, а маніфести Костюшка так і залишились на папері. Тим-то, коли настав день битви під Мацейовіцами, повстання вже догасало, а слова пораненого Костюшка «Finis Poloniae!» були тільки ствердженням незаперечного факту, що чудес в історії немає.

Програвши боротьбу за державну незалежність, шляхта негайно пристосувалася до змінених обставин і тепер стискала зашморг на шиї своїх кріпаків при допомозі володарів.

Трагедія ошуканого польськими ж панами кріпака стала темою п'єси Ванди Василевської. Войтіх Бартош Гловацький — особа історична. Після битви під Рацлавіцами про нього як про героя було складено пісню, що жила протягом 150 років, як документ безсоромної шляхетської брехливості та лицемірства. Народилась ця пісня в селянських загонах Костюшка, підхопили її згодом легіони генерала Домбровського в Італії, співали її і солдати версальської Польщі, йдучи втихомирювати селянські страйки й заворушення:

Бартоше, Бартоше,
Гей, не тратьмо надії,
Господь поблагословить,
Врятує нам вітчизну.

І майже ніхто з тих, що співали, не знав, що національного героя Бартоша, який за виключну хоробрість одержав від Костюшка офіцерські еполети, після повернення з війни до рідного села поміщик знов закував у кайдани кріпацтва, а потім за опір наказав відшмагати буками та віддав в австрійські солдати. Брехливі офіціальні «знавці історії» промовчували цей факт, хоч вичерпно писав про нього польський історик першої половини XIX сторіччя — Набєляк. Їм хотілося створити ще одну легенду, щоб показати «єдність шляхти і народу» і таким чином затемнити класову свідомість віками гноблених своїми панами трудящих Польщі.

Як бачимо, у «Розповіді про Бартоша» Василевську хвилює основна тема досьогочасної її творчості — питання батьківщини. Інакше розуміє це слово Бартош, інакше його володар — поміщик староста Шуйський. У першій картині прологу письменниця показує свого героя в ото-

ченні селян. Пішла чутка про повстання, і захвилювалось село, заворушилось. Вечорами точаться довгі, жваві балачки, а найпалкіше промовляє Бартош. Він сповнений надії на близьке визволення селян, але визволитись вони зможуть лише ціною пролитої в боях крові. Прогнавши пліч-о-пліч зі шляхтою царські війська, вони станутъ рівноправними громадянами. Даремно коваль Ян, що блукав світами і не одне бачив, гасить запал Бартоша. Під впливом листівок Костюшка Войтіх рветься до бою — «За свою землю, за свою справу», забуваючи про те, що земля не його, але панська, і що ніколи пан не був селянинові братом. Войтіх помиляється. Войтіх дав себе впіймати на вудку шляхетського «патріотизму», але ж він готовий чесно боротися за волю, він готовий віддати життя за своїх братів і сестер по недолі. Він жертовним ділом підтверджує пізніші свої слова, що «велика сила є в народі».

Цілком іншу картину спостерігаємо в палаці поміщика Шуйського. В той час, коли крик наболілої селянської душі виливається в міцних повних благородного пафосу словах Бартоша, тут, у панських хоромах, розмова ведеться в півтонах. Режисер Вл. Красновецький влучно підкреслив контраст між бурхливим, але чистим селянським морем та тихою багнючкою вегетації пана-галапаса. З вивішеного на стіні кімнати гобелену дивиться на свого нащадка по класу король Ян Собеський, останній представник бойового, сповненого ще сили феодалізму. Староста Шуйський — це вже дитина загниваючої шляхетчини. У нього той же, що і в предків, хижацький апетит, такі ж самі і в нього грабіжницькі експлуататорські прагнення, але життєвої сили давньої шляхти в ньому вже біг дасть. Перед лицем подій, що поставили його поміж молотом і ковадлом, він розгублюється. Староста знає, що успіх повстання дав би шляхті неподільну владу над країною, водночас він побоюється поразки і зв'язаних з нею наслідків, в першу чергу репресивних заходів з боку переможців. Та найбільше боїться Шуйський дати зброю в руки селян. Він знає, що сталося з поміщиками в революційній Франції, його обурює і лякає доля французької королівської сім'ї. Правда, Польща в небезпеці, але його батьківщина (щоб там не базікала дурна, екзальтована і лицемірна старостиха) кінчається там, де кінчаються його шкурні інтереси. Коли йому доводиться відпустити на

війну п'ять кріпаків, він з жалем думає про близьку весну і про те, що на його ланах працюватиме на п'ять пар рук менше, ніж звичайно. В блискуче проведеному діалогові зі своєю дружиною поміщик Шуйський відкриває всю мерзотність класу, який впродовж тисячі років цупко тримав за горло прекрасний, талановитий польський народ.

Саме в цьому актуальність цієї п'єси. Письменниця викриває в ній з великою силою свого таланту, словами простими, але гострими, як ланцет хірурга, лукавство шляхетських заправил, які з найблагородніших почуттів народу намагалися зробити лише засіб для збереження свого класового панування. Зриваючи машкару з облич цієї наволочі, вона вказує на шляхту і буржуазію як на найбільш запеклих ворогів польського народу, ворогів, без знищення яких цей народ не може й мріяти про волю.

Костюшко, що з тактичних міркувань переодягається по-селянському, несамохіть нагадує вам Пілсудського. Адже цей також залюбки користувався «революційними» лозунгами, поки не захопив владу і не закував народ в лещата неволі, якої він не пам'ятав в своїй історії. Такими залишились варшавські вельможі і в історичні вересневі дні 1939 року, коли заради своїх класових інтересів втягнули країну в безнадійну війну, а потім покинули народ напризволяще, рятуючи своє мізерне життя і маєтки. Викрити, знищити цю гнилу, паразитарну і зрадницьку зграю, встромити в її могилу осиковий кіл ненависті й презирства — ось історичний обов'язок кожного вірного сина польського народу.

В цю прийдешню батьківщину всіх трудящих свято вірить і Бартош Ванди Василевської. Повернувшись з війська додому, звільнений від панщини, він не може примиритися з фактом, що шляхта безсоромно ламає обіцянки, що герої з-під Рацлавіц змушені відроблювати па панських ланах час, прогаяний на війні. Бартош бунтується, своїм словом він бунтує й інших. Йому ще здається, що все це тільки витівки старостиного економа. Та коли сам староста наказує його висікти і послати в солдати, жорстока правда відкривається перед його очима. І Бартош — австрійський вояка попадає в Італії в полон легіонерів Домбровського, що воювали під прапором Бонапарта. Тепер він не має вже ілюзій. Даремною виявляється

спроба мрійливого офіцера легіонів втягнути ще раз Войтіха в ряди шляхетського війська. Тепер Бартош говорить уже словами Яна, він знає вже, що шляхтич не брат трудящому, а ворог. «Інший до селянської батьківщини шлях, далекий, але я до неї дійду». Цими словами Бартоша закінчується хвилююча, потрясаюча правдою п'єса Василевської.

Багато запалу і праці вклав колектив театру на виставу п'єси. Бартош у виконанні артиста Л. Мадалінського жив на сцені і дихав простотою щирого, чесного селянського серця. Деяка його нерухомість в останній картині в малій тільки мірі послаблювала сильне враження, що його справляла гра актора в цілому. Прекрасною була в ролі дочки Бартоша, Рузі, Й. Карпінська. Вона чудово зуміла чередувати вдавану сухість підлітка з наївною, зворушливою чутливістю. Жорстокого, злодійкуватого панського посіпаку Травінського показав М. Татшанський. Цей економ мав у собі драпіжність тигра і гнучкість плазуна. На чималі труднощі надибував у ролі коваля Яна артист А. Шиманський. Ян, сільський бунтар, хоч і нагадує в дечому Деркача з повісті Кручковського * «Кордіан і хам», не має однак Деркачевої ясної політичної лінії. Історично це вірно, бо Ян живе і діє за 40 років перед героєм Кручковського, коли революційні ідеї тільки почали просякати з Франції до Польщі. Але ж це послаблює безперечно драматичну силу тієї постаті. Тому артист пішов шляхом тінювання своєї гри. Вміло орудуючи півтонами, він розряжав накипілу в Янові енергію у найбільш драматичних моментах, приміром, наприкінці п'ятої картини, де його оклик «Люди!» звучить, як заклик до розправи з катами. Добре виконав своє завдання Вл. Красновецький (староста Шуйський), незважаючи на зайву розтягнутість картини, де інколи слово треба було оживляти акторським талантом. На жаль, слабка і бліда була його партнерка — старостиха у виконанні І. Бреночі. Непогано справився з ролею Шимона артист Й. Кордовський. Як і завжди, на високому рівні була гра В. Семашкової в епізодичній ролі Агати. Доводиться шкодувати, що ця видатна артистка не мала досі ролі, яка б дозволила їй ширше виявити свій прекрасний талант.

Особливе, почесне місце серед виконавців належить артистці З. Жичковській, що грала Бартошиху. Ця темна, затуркана селянка мала всі риси жінки-страдниці. Змалку

бита горем, вона не вірить, що колись могло б бути краще, але прагнення до волі живе і не загасає в цій трудівниці. Радість Бартошихи з приводу звільнення її сім'ї від панщини потрясає до глибини. В чорну годину вона уміє заховати свою розпуку на дні серця, яке, крім любові і ласки, народжує й ненависть. Незабутньою залишиться також сцена, коли Бартошиха дізнається про «кар'єру» свого чоловіка. Недаремно публіка нагородила артистку бурхливою овацією.

Чимала заслуга у вдалому проведенні вистави режисера Вл. Красновецького. Прекрасне художнє оформлення дав Вл. Дашевський. Особливо сильне враження справляє його декорація в 5-ій картині.

Оживив Бартоша Гловацького талант письменниці на вільній, щасливій радянській землі. Цей факт ще раз доказує непорушну істину, що Союз Радянських Соціалістичних Республік був, є і буде Батьківщиною і надією всіх бартошів, де б вони не жили, де б не страждали і не боролись.

«ПАННА МАЛІЧЕВСЬКА»

(Прем'єра у Львівському державному польському драматичному театрі)

Недаремне героїня п'єси Г. Запольської * — Малічевська — розпочинає й закінчує свою роль прокляттям. Не здалась нінащо ні кипуча енергія її молодості, ні та дрібка таланту, що в сприятливих умовах могла зробити з цієї дочки бідноти хорошу акторку; панна Малічевська приречена на загибель ладом, в якому вартість людини окреслюють гроші.

А грошей в цієї скромної статистки театру немає, немає їх навіть на те, щоб вона могла віддати до шевця подерті туфлі. Як же їй виборсатись з грузького дна нужди? Чесна натура дівчини довго бореться із спокусою. Але минає час — і вона уяснює, що самотужки далеко не заїде. Капітулює нарешті перед всесильністю грошей, продаючи себе літньому розпусникові Дауму. Але ця капітуляція ні на крок не наближує Малічевську до її мрії — стати артисткою. Навпаки, своїм вчинком вона раз і назавжди викреслює себе з категорії людей, які можуть робити кар'єру. Єдине її досягнення — це те, що вона переконалася наочно в безмежній мерзенності світу даумів і богуцьких, в їх брехливій, подвійній моралі.

Коли Малічевську відвідує дружина її ласкавця Даума, щоб напровадити її на «шлях цнотливості», нещасна дівчина відповідає на її облудні повчання:

— Ви мали посаг, то й купили собі чоловіка. Я не мала — й мене купили.

Цими сповненими трагічної правди словами вона обвинувачує суспільну систему.

Постановка «Панни Малічевської» була режисерським дебютом Е. Аксера. Цілість її свідчить про безперечні здібності і театральну культуру молодого режисера, який зумів надати виставі стиль епохи і в основному правдиво

відобразив світ осоружної обивательщини. Та водночас треба поставити питання: в якій мірі режисер підкреслив соціальну значимість п'єси Запольської, письменниці, творчість якої надихана пристрасною ненавистю і презирством до грошовитих кривдників людства?

Відповідь на це питання поки що не зовсім задовільна. Це в першу чергу торкається трактовки режисером образу Малічевської. Роль цієї безталанної дівчини виконувала талановита, культурна артистка М. Зарембінська. Правда, в її грі була щира простота дівчини з мас, була чарівність красивої, сповненої любові до життя жінки; в її очах світились напереміну то бісики веселої кокетки, то сльози ображеної в своїх найсвятіших почуттях людини. Особливо високий рівень акторської техніки показала М. Зарембінська в сцені, коли Малічевська вечеряє з Даумом і Богуцьким. Повертаючись лицем то до одного, то до другого, артистка в кожному виразі свого обличчя майстерно змальовувала різницю почуттів, якими вона обдаровує обох своїх залицяльників.

Проте суцільного образу Малічевської — жертви соціальної нерівності — Зарембінська не дала і, таким чином, знизила в чималій мірі ідейну функцію п'єси. А це, насамперед, вина режисера, який неначе подвоїв образ героїні, надавши йому суперечні риси: чесної по-своєму дівчини, що вважає своє падіння лише засобом для здійснення задушевної мрії, та потенційної обивательки, яка випадково тільки не потрапила в кубельце даумів.

В розмові з Даумихою Малічевська так довго, так настирливо і по-хижацьки вдивляється в дороге хутро своєї гості. І тоді народжується питання, чи не стоїть перед нами людина з дрібною, продажною душею.

Ця в деякій мірі ідейна безкровність спектаклю виявляється також в образі прачки Желязної (арт. М. Хойнацька). Тут режисер не провів жодної розмежувальної лінії між цією деморалізованою злиднями жінкою і даумами, які штовхають її на злочин, використовуючи своє привілейоване соціальне становище.

Не зумів також режисер показати з достатньою яскравістю потрясаючу трагедію сестер Малічевських, з яких одна Міхасьова (арт. З. Жичковська) змушена бути слугою своєї сестри. А і в цьому випадку текст п'єси дає великі можливості режисерові і акторам. Коротка, але на-

сичена трагізмом розмова сестер, в якій Міхасьова говорить про пропащість Стефки і про свою гадану «вищість», звучала непереконливо. Безперечно, Запольська, письменниця, близька до натуралізму, не завжди мала правильний критерій у підході до суспільних явищ, крім того, вона інколи навмисне применшувала роль у житті людини почуття, головним чином, почуття любові. Та сьогодні треба вимагати, щоб радянський театр показав те, що в творі глибоко людське, правдиве і незаперечне, показати співчутливе взаємне ставлення цих, таких жорстоких до себе на перший погляд, сестер.

Богуцького — приятеля Даумового — грав артист Й. Сташевський. Цей актор звузив свої можливості, показавши Богуцького відразу близнюком лайдака Даума. Адже спочатку він пробуджує в Малічевської симпатії до себе, пробуджує їх не своїм соціальним становищем, а тим, що він не такий понурий і наочно надокучливий, як Даум. Тим-то сміх його повинен звучати повніше, а в слова і поведінку цього бабія слід було вкласти більше безпосередності.

Молодий Даум (арт. Т. Пшиставський) — це «яблуко» з поговірки — слабо нагадував свого батька, хоч згідно з текстом в його любовних переживаннях значно більше пози, ніж щирого, справжнього почуття.

Прекрасно відобразив Даума артист Я. Гутнер. Умілим, поступовим розкриттям брудного нутра цієї міщанської воші він створив виразну суцільну постать. В його виконанні Даум живе і лякає нас безмірністю своєї підлості. Листочок по листочку опадає з цього мерзотника, який звик на кожному кроці повторяти красиве слово «гідність», і коли спадає останній, усвідомлюємо: таким ми собі його й уявляли. Напівзвірячий тип, що його кров ворушать лише поштовхи фізіологічного характеру, він не вміє сміятися, та й не відчуває в цьому потреби. На те ж він і кидає дрібняки своїй підложниці Малічевській, щоб та була для нього і за нього весела. Гроші в його руках — це не тільки засіб для купівлі тілесної насолоди, ні, він вимагає за них ще й сміху, безтурботного сміху нещасної поневіряної Стефки...

Непогано справилися з своїм завданням артисти З. Лозінська (дружина Даума), З. Зольберг (Едек), Г. Орановська (Гішовська), В. Рачка (секвестратор).

На відповідному рівні були декорації С. Цегельського, тільки неприємно вражало підкреслено натуралістичне оформлення першої дії.

Поставивши «Панну Малічевську», польський театр зробив ще один крок уперед в боротьбі за своє творче обличчя.

В ІМ'Я ПЕРЕМОГИ

Трикотажна, смугаста біло-синя сорочка, найпопулярніша частина форми радянських моряків, відома серед них під назвою «морская душа», дала назву книзі Леоніда Соболєва *, яка складається з оповідань, новел, інколи нарисів, що переходять у справжню публіцистику, фронтових нотаток, образків із «життя моряків».

Ті останні два слова взяв у лапки, оскільки навіть приблизно не передають того, що становить їх суть; ці слова не стільки данина повсюдно поширеній манері висловлюватись, скільки перша стисла думка про книжку, над якою варто затриматись довше.

Чи займає ця книжка помітне місце в літературі про море? Її назва в цьому відношенні дещо оманлива. Можна в ній знайти, наприклад, льотчиків або в короткому, майстерно скомпонованому оповіданні — перукаря, який мріє по війні стати скрипалем, а залишається калікою без обох рук. По-різному можна відповісти на це питання. Незалежно від того, яка буде відповідь, треба визнати одне: ця книжка є серйозною, цікавою подією в воєнній літературі.

Море змальовано в цій книзі цілком інакше, ніж у відомих нам морських повістях, де виступає стихією, що розкладає людські особистості, трансформується в душах ностальгією, спогляданням «умиротворення» чи «покликом в непізнане»,— стихією, в якій людина безпорадно розчиняється, часто зникає взагалі. «Дванадцяти морям і трьом озерам довірили ми честь охороняти на своїх водах недоторканність радянського кордону». Море є державним кордоном, торговельним шляхом, артерією господарського життя, тим, що передусім служить державі й народові. Соболєв завжди ніби між іншим і дуже ощадливо малює море. Для нього існує боротьба за море, праця на морі,

виховання морських кадрів, життя людей, охоплених чотирма флотами з Чорного, Балтійського морів, Тихого і Льодовитого океанів. Ці люди хочуть бути чинником, не підпорядкованим цим водам, а чинником активним, що покоряє стихію і цим служить своїй державі.

Цим пояснюється, що в хвилину небезпеки, яка загрожує Вітчизні, здатні вони відмовитись, коли це потрібно, від улюбленого корабля, навіть змінити спеціальність — звичайно, не без «переживання» і не без думки про негайне повернення, «як тільки обставини дозволять» зійти на берег. Скрізь, однак, про їх нерозривний зв'язок з морською справою свідчить та «морская душа», сорочка з біло-голубими смугами. Її не кидають ніде. «Носити її під будь-якою формою, в яку одягне моряка війна, стало неписаним законом, традицією». А з'являється вона — «морская душа» — скрізь. На всіх найбільш відповідальних і небезпечних театрах війни і в різні роки, пов'язуючи традицію боротьби з часу утворення Радянської держави,— коли шукачі мін бродили по ріках, моряки по степах, підводні човни пробивались крізь льоди, броненосці гули в портах, з фінською війною 1939—40 років і, врешті, з сьогоднішнім днем.

«На березі зберігають вони в своїх бригадах і полках те ж єднання і бойову дружбу, які виникають тільки на кораблі. Корабель, де люди живуть, вчаться, сплять, борються і гинуть поряд — пліч-о-пліч, серце до серця, надзвичайно зближує людей, зв'язує міцним особистим спілкуванням і творить з них єдиний колектив. І ця риса моряків — бути в колективі, пишатися назвою свого батальйону, як назвою корабля — виявляється і в окопі, і в атаці, і в розвідці».

«Б'ється, як моряк» — цей вислів належить до висловів найвищої похвали, оскільки моряки здобули собі визнання найбільшою зневагою до смерті, відвагою, що поєднується з винахідливістю і відчайдушністю, відданістю.

Сини, а може, інколи й онуки «червоних маршалів» (так називали моряків в дев'ятнадцятому році) цього разу дістали у ворога нове ім'я, у якому прикметник походив від чорного кольору їх форми — ім'я «чорних комісарів, чорних дияволів, чорної хмари».

А «хмара» часто мусила подвоюватись, потроюватись, подесятерятись, оскільки лякала численного ворога і зав-

давала йому ударів, а сама складалась насправді з кількох, інколи й з двох чоловік. Недаремно в одному з оповідань, дія якого розгортається під Севастополем, моряк Перепелиця в певній ситуації міркує: «Один моряк — це моряк, два моряки — це взвод, три моряки — рота... Скільки нас? Четверо?.. Батальйон, слухай мою команду: кроком... руш!»

Мабуть, гордий епітет, який цілком підходить цим людям, для кожного звучить однаково: героїзм.

Героїзм, але який? Не той, що можна назвати «героїчним вчинком», хвилинним поривом, овіяним романтикою. Це тихий, щоденний, впертий, всюди поширений героїзм. «Звичайний» героїзм звичайних людей, можна сказати. Інколи між одним жартом і другим, між одним дотепом і другим.

Героїзм, який виявляється постійно.

І ще одне: ці люди навіть не усвідомлюють, що є героями. Просто виконують свій обов'язок. І при цьому абсолютна відсутність пози. І все звичайне, немає чогось особливого. От, наприклад, Фінська затока, що скипає від мін, небезпечна, підступна, смертоносна, є для них «супом з галушками».

Люди виконують свої обов'язки одностайно, без зайвого їх підкреслення. Кажучи про них, скористаємося ще з одного відомого слова: простота. Простота — ось що характеризує цих людей. Простота, яка дозволяє нам з однаковою певністю зблизитись як з рядовим, так і капітаном чи полковником, з тими, які будуть чи вже стали сьогодні легендою з мармуру й бронзи, хоч простоті й не підходять навіть ці слова.

Зустрічаємося з деякими людьми і в мирний час. Кілька оповідань присвячує Соболев тому часові, який здається сьогодні таким далеким. Серед них вирізняються почуті — як свідчить назва — від Василя Кирдяги, на підводному човні, під час виконання ним певних вправ, маневрування. Живі, повні гумору історії морських пригод не без того, як мовить той капітан, щоб не те що збрехати, але не обійтись без художнього домислу, ми скажемо — колориту.

Ці сторінки свідчать, що ці ж люди вміють сміятись, жартувати, тішитись життям, коли тільки воно це дозволяє.

Але потім переходимо знову до суворої, позбавленої художнього домислу капітана Василя Кирдяги правди воєнних днів. Де б не зустрічалися ми з моряками, в яких ситуаціях не показує їх автор, скрізь нездоланна, важка, водночас гаряча і героїчна боротьба, чи в Одесі, чи в Севастополі, чи на безіменних узбережжях Чорного моря і Балтики.

Соболєв у своїй книзі не психологізує, не олітературнює, це взагалі не означає, що деякі твори не є шедеврами і не дають читачеві справжнього відчуття правди. Зрештою, героями оповідань є люди, імена яких автор часом вказує.

Це твори, писані «по гарячих слідах». Фронтові нотатки — такий підзаголовок багатьох з них. Це збелетризовані документи. Якщо б хтось захотів, скажімо, використати цей матеріал для психологічного твору, вистачило б йому одного оповідання на кілька об'ємистих томів.

Люди зосереджені в своїй ненависті, сильні відвагою і відданістю.

На останній сторінці, сторінці, датованій 1942 р., письменник закликає:

«Зараз людські долі злилися воєдино. Одне горе, одна розпач. І одна причина.

І одна ненависть. І одне прагнення:

— Розбити ворога.

Розбити фашистські полки — це полегшене зітхання усього людства. Це — мільйони збережених життів. Це — кінець кошмару, який довгі роки огортав земну кулю, що не могла прокинутись.

Розбити ворога — це з'єднані сім'ї, усміхнені діти, повернення цінностей, які потрібні людині. Це — світло, повітря, вода, щастя, це — життя!»

Саме тому люди з книги Соболєва, моряки в біло-синіх смугастих сорочках, носять у собі волю до перемоги. Зносять рани і каліцтво, борються, терплять, вмирають в ім'я одного: в ім'я перемоги.

НОВІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ТРЮКИ ПОЛЬСЬКОГО ЕМІГРАНТСЬКОГО «УРЯДУ»

1. ПАН САПЄГА КИДАЄТЬСЯ В БІЙ

Перед нами — маленька книжечка в блакитній обкладинці. Заголовок (англійською мовою): «Значення східних польських областей для Польської республіки». Автор — д-р В. Вєльгорський. Прізвище перекладача більш відоме: І. Сапєга. Щоб одразу було видно, для кого це потрібно і хто за це платить. Читачам, які не досить добре обізнані з умовами на Західній Україні та Західній Білорусії, пояснюємо: Сапєги — магнатський польський рід, що володів просторими латифундіями на Західній Україні. 15 років тому в маєтках Сапєгів в районі Рави-Руської (Львівська округа) пролилася кров. Поліція Пілсудського розстрілювала там страйкуючих українських селян, щоб загнати їх назад на службу до князів Сапєгів. Тепер один з потомків цього шляхетського роду доводить читачам, чому його діти мають і надалі користатися правом експлуатувати і мордувати селян під Равою-Руською...

Докази панів Вєльгорського й Сапєги поділяються на три категорії: етнографічні, економічні та політичні. Розглянемо кожну категорію зокрема.

2. ЯК З УКРАЇНСЬКОЇ Й БІЛОРУСЬКОЇ БІЛЬШОСТІ ЗРОБИТИ НА ПАПЕРІ ПОЛЬСЬКУ «ПЕРЕВАГУ»

«Дві третини населення цих земель належать до сфери латинської культури»,— запевняє п. Вєльгорський. Що це означає? Що хоче він цим сказати? До «сфери латинської культури» (тобто, на його думку, польської) він залічує українців, які належать до греко-католицької церкви на Західній Україні, та білорусів-католиків у східній частині Віленської області і в районі Новогрудка.

А проте добре відомо, що в Білорусії існувала спеціальна клерикальна білоруська партія, яка в своїй діяльності орієнтувалася виключно на білорусів-католиків. Добре відомо, що «греко-католики» на Західній Україні — виключно українці. Коли б пани Вєльгорський і Сапєга цього випадково й не знали, то їм міг би про це розповісти кожний староста або поліцай з цих місцевостей — адже їх стільки є серед польських емігрантів у Лондоні. Людина, що належала до греко-католицької церкви, у Польщі не могла дістати посаду навіть колійного обхідника, навіть найдрібнішого чиновника, коли вона не зрікалася своєї національності, коли не ставала «латинником». Вєльгорський і Сапєга розраховують на те, що англійський читач не досить добре обізнаний з подробицями польського панування на Західній Україні.

А проте автор брошури відчуває слабкість своїх позицій. Він намагається орудувати цифрами, посилаючись на перепис 1931 року, щоб зрештою дійти до висновку: «Населення східних областей Польщі є етнічно мішане, причому поляки мають в ньому відносну перевагу, яка доходить до 40 процентів».

Цим твердженням автор брошури стає на шлях подвійної підробки. По-перше, він орудує завідомо невірними цифрами. Відомо, як проходив перепис 1931 року. Його здійснювано безпосередньо після жахливої пацифікації «східних кресів» (областей Західної України і Західної Білорусії) в 1930 р., після того, як було замучено сотні українських селян на Волині, розігнано «Товариство білоруської школи» в Білорусії, «Громаду» та інші громадські організації. Наведемо тільки один приклад того, як підроблювався цей перепис. За даними перепису, у воєводствах Віленському, Поліському, Новогрудському, Білостоцькому було 982 000 білорусів, причому кількість православних по тих же воєводствах становила 2 069 000. Уже один цей факт свідчить про розміри фальшування перепису.

Автор брошури знає, що навіть ці дані виразно показують український і білоруський характер «кресів». Візьмемо Західну Україну. Згідно з переписом 1931 року, маємо на Волині та в Східній Галичині (тобто в Тернопольському, Станіславському і Львівському воєводствах, без 6 мазурських повітів Львівського воєводства, розташованих на правому березі Сяна):

римсько-католицького віросповідання	— 1 960 000 чол.
православних	— 1 460 000 »
греко-католицького віросповідання	— 3 257 000 »
Або заокруглюючи:	
українців	— 4 700 000 »
поляків	— 1 960 000 »

Той факт, що українці, навіть за підробленими даними 1931 р., становлять виразну більшість — ясний і недвозначний. Вони лишаються більшістю, навіть якщо взяти до уваги прибулу польську людність, яка сягає сотень тисяч чиновників, поліцаїв, торговців, колоністів, військових. Як же з цього викрутитись? Пан Вєльгорський просто додає до роздутих цифр поляків на Західній Україні ще більш роздуті цифри поляків в Західній Білорусії і радісно вигукує: «Тепер поляків більше, ніж українців!» З таким же успіхом можна було б ще додати до цих цифр, скажімо, цифру поляків, які проживають у Сполучених Штатах Америки. Автор та перекладач брошури і в цьому випадку спекулюють на необізнаності англійського читача, на тому, що він недостатньо ознайомлений з умовами Західної України й Білорусії.

Ми не хочемо відповідати їм власними словами. Відповімо словами польського імперіаліста, пілсудчика, запеклого ворога Радянської України. Володимир Бончковський пише в своїй книзі «У джерел занепаду й величі», виданій у Варшаві в 1935 р.: «Якщо говорити про схід Польщі, то треба пам'ятати, що це — території, де живе біля п'яти з половиною мільйонів українців, біля півтора мільйона білорусів, біля двох мільйонів євреїв і біля ста тисяч литовців, що це землі, де людність чужоплемінна доходить до 80—90 процентів...». Підрахунки пана Бончковського ще й применшені. Але з нас досить і їх. Коли на «сході Польщі» «людність чужоплемінна» доходить до 80—90 процентів, то звідки у пана Вєльгорського береться «відносна перевага поляків, яка доходить до 40 процентів»?

І в брехні треба знати якусь міру. Дозволяємо собі звернути увагу пана Вєльгорського на це золоте правило.

3. ЗАБУТІ ФАКТИ З ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

Переходимо до другого пункту доказів Вєльгорського та Сапєги — до економічних умов.

Мусимо тут оговоритись, що самий спосіб аргументації автора й перекладача є цілком неприпустимий з точки зору найелементарніших вимог демократії. Вони заявляють просто: нам, полякам, потрібне те то і те то. На Західній Україні воно є. А тому — віддайте нам Західну Україну. Населення, живих людей, що заселяють західноукраїнські землі, вони вважають лише за додаток до західноукраїнського грунту, нафти або лісу, тільки за «знаряддя, що мають дар слова» (говорячи мовою давніх рабовласників) для їхніх маєтків і фабрик. На цій підставі Вєльгорський та Сапєга могли б побажати для Польщі — республіки Гаїті (бо Польщі потрібні банани) або Південної Африки (бо Польщі потрібне золото).

Проте брошура не обмежується тут загальним принципово брехливим твердженням. Це твердження спирається на додатково підроблені докази.

Вєльгорський проливає сльози з приводу того, що Польща втрачає джерела водної енергії, які він оцінює в 1 600 000 кінських сил. Проте досить заглянути в офіційний «Польський статистичний річник», щоб переконатися, що використовувалося із цієї енергії лише 38 000 кінських сил, тобто менше ніж 3 проценти.

Вєльгорський плачеться також, що Польща втрачає 85 проц[ентів] передвоєнного видобутку нафти. Але він і тут неточний. На Ясельський басейн, на захід від Сяна, припадало в 1938 р. понад 26 проц[ентів] всього видобутку нафти в Польщі. Чому ж замовчує пан Вєльгорський той факт, що Польща, якій так потрібна була західноукраїнська нафта, дозволила впасти видобуткові її в найважливішому, бориславсько-дрогобичському басейні — з 1 004 000 тонн в 1931 р. до 325 000 тонн, тобто менш ніж до одної третини в 1938 р.

Автор репетує, що Польщі нема чим мостити шляхи, коли вона втратить волинські каменоломні в Яновій Долині. Невже він дійсно не знає, що Польща має власні чудові каменоломні в Татрах та Свєнтокшиських горах, можливості видобутку яких необмежені?

Можна б так цитувати ще і ще. Але тоді наша робота сягала б уже за межі газетної статті і потребувала б

окремої брошури. Тому обмежимось простим коротким твердженням: Польща не має не тільки етнографічно ніякого права на Західну Україну й Білорусію, але і економічно ці землі зовсім не необхідні для незалежного існування польської держави. Більше того, за часів, коли землі ці належали Польщі (1919—1939), вона не спромоглася використати їхні багатства, залишила їх нерозвиненими, припустила занепад їхніх продуктивних сил.

4. МРІЇ САПЄГИ АБО «САНІТАРНИЙ КОРДОН» ЗНОВУ НА СЦЕНІ

Тільки в одному пани Вєльгорський і Сапєга заслуговують на увагу. Їхня брошурка — ясний і недвозначний доказ того, що справа тут іде не про польську меншість на Західній Україні і Білорусії і навіть не тільки про інтереси польських колоністів і фабрикантів на цих землях. Тут ідеться про щось значно більше. На сцену виступають плани польських імперіалістів про створення широкого антирадянського блоку, відновлення горезвісної концепції «санітарного кордону». В цьому розумінні весь тон брошури відповідає зразкам, за якими її роблено,— геббельсівській термінології. Брошура, видана в Англії в 1943 р., насмілюється вболівати за Румунію пана Антонеску, якій загрожує «позбавлення районів Буковини та Бессарабії». Що польські емігранти в Лондоні «не визнають» прибалтійських радянських республік і хотіли б повернути туди колишні фашистські уряди — розуміється само собою. Та це — лише мимохідь. Повернемось до Західної України і Білорусії.

Що саме вважає Вєльгорський найбільш катастрофічним наслідком приєднання Західної України і Білорусії до їхніх братніх радянських республік? Відповімо його власними словами: «Землі між Балтійським і Чорним морями були б розщеплені і перестали б являти собою міцну політичну будову... стали б шляхом, по якому розкладницькі течії (підкреслення наше.— *Р. Г.*) могли б проникати вільно на захід і на південь». Як не згадати тут Геббельса, що прагне за всяку ціну бути чемпіоном боротьби з більшовизмом?

Даремно репетують пани Вєльгорські й Сапєги. Їм не пощастить повести за собою польський народ, кращі

представники якого борються разом з Червоною Армією в рядах Польської армії в СРСР, співробітничають з Червоною Армією, провадячи партизанську боротьбу в тилу у ворога.

Між польським народом і народами Радянського Союзу, народами українським, білоруським, російським існуватиме міцний союз і дружба. Запорукою цьому буде те, що польський народ визнає споконвічні права народів Західної України і Білорусії з'єднатися з Радянською Україною і Білорусією, а народи Радянського Союзу, з свого боку, визнають права польського народу на повернення в лоно Польщі довічно польських земель західних, загарбаних і знімечених німецьким імперіалізмом.

ЛЬВІВСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК

(Рецензія на рецензію)

У номері за 15 вересня ц[ього] р[оку] львівської газети «Вільна Україна» читаємо рецензію з постави опери Россіні * «Севільський цирульник». Рецензент констатує:

«Дух моралі, що визволяється від опіки смішних і жадібних представників духовного і світського суспільства XVII—XVIII віків, насичує собою комедії Бомарше *, на сюжет якої (?) композитор Россіні написав комічну оперу «Севільський цирульник», в якій відображається життя цих людей, їхні кращі сторони і пороки».

Так і не встановивши «кращих сторін» смішних і жадібних людей, рецензент продовжує:

«Партитура опери сповнена поезією і драматичною зав'язкою».

Чудо, не партитура! Партія контрабасу сповнена у ній поезією, а партія волторни — драматичною зав'язкою!

Але йдімо далі:

«Партію Розіни веде артистка Жубр. У вокальному мистецтві ця партія вимагає великої техніки».

У вокальному. Гм, а ми думали, бідолашні, що партія Розіни вимагає ще вміння грати на скрипці, фаготі і цимбалах...

Але далі, далі:

«Заслужений артист УРСР Рибалкін М. В. показав себе і хорошим драматичним актором, розкривши внутрішній світ палкої, захоплюючої натури великосвітської людини — графа Альмавіви».

Гей, який жаль, що у нас перевелися великосвітські люди: графи, барони і князі. Бо й де ж тепер мріяти нам про «внутрішній світ палкої, захоплюючої натури». Де вже його знайти нам, сіромахам, у собі. Так принаймні вважає автор рецензії. Добре, але навіщо в такому разі

Бомарше написав «Весілля Фігаро», а Россіні «Цирульника»?..

Та читаймо далі:

«Просто і виразно грає під управлінням диригента Рисмана оркестр, створюючи надійну основу сценічної дії, образи якого дані в партитурі Россіні».

Чуєте? Вже Россіні пророчим оком бачив оркестр Рисмана, даючи в партитурі (!) його образи...

Далі дізнаємось, що в декораціях художника Нірода «яскраве, звичайно, почуття епохи, стилю і місця дії» та що в нього:

«Все зроблене з умінням будувати декоративний фонд».

Досить! Кажучи мовою деяких наших рецензентів, рецензент «Севільського цирульника» дає яскравий образ невміння будувати рецензійний фонд, партитура його рецензії сповнена самими пороками, сам він пише непросто і невиразно, не створюючи надійної основи... здорового глузду.

Висловлюючись коротше: лучче було, лучче було не писати.

ЗАСЛУЖЕНІ

Є люди, імена яких стали символом. До таких людей слід віднести Івана Дем'яновича Рубчака *. Серед кількох мільйонів жителів Західної України ви не знайдете жодної людини, яка б не знала і не любила його.

З цим іменем нерозривно пов'язано більш як півстоліття історії західної частини українського народу. Це були тяжкі роки, коли здавалося, що трагічна доля Стефаникових героїв рано чи пізно спіткає весь народ. Бідне, задавлене злиднями, болотом і боргами село, своє і водночас чуже місто, цькування всього українського — таким був образ минулого, над яким зійшло сонце Рубчакової слави.

Рубчака називають корифеєм українського театру в Галичині. Однак це слово занадто сухе і книжне, щоб передати роль цієї людини в культурному житті українського народу по цей бік Збруча. По суті, був він одним з перших сподвижників, які присвятили своє життя, свою долю і свій талант справі українського театру в умовах, коли праця в тому театрі вимагала цілковитого самозречення. Та це ще не все. В найбільш трагічні моменти в житті народу поява Рубчака на сцені, його життєрадісний спів, сміх і талант, непереможний оптимізм, який випромінював цей Кола Брюньйон Галичини, * — все це змушувало швидше битися наші серця і сповнювало їх вірою в те, що, незважаючи на все, настане день, коли потоптана, знівечена і замкнута на сім замків правда — переможе.

Був період, коли артист переживав свою «золоту епоху», коли його зірка блищала на видноколі таких імен, як Марія Заньковецька * і Микола Садовський *. За якийсь час театр Садовського повернувся над Дніпро, а Рубчак залишився у Львові. Але в найбільш сумні дні

він завжди залишався сам собою — тим же незмінним, вірним до кінця своєму народові і рідному мистецтву, актором першої величини. Скрізь, де б не змушувала його виступати гірка доля,— в тимчасово найнятому приміщенні клубу малого містечка чи в селянській стодолі, його талант іскрився завжди неповторним блиском.

І саме тому в Галичині так гаряче любили Рубчака. «Грає Рубчак»,— цих слів вистачало, щоб у заметіль чи тріскучий мороз люди долали десятки кілометрів, аби тільки побачити і почути людину, яка стала славою народу.

Правда перемогла. Іван Рубчак сьогодні переживає дні свого тріумфу. Указом Президії Верховної Ради УРСР йому присвоєно почесне звання заслуженого артиста УРСР. Артист, який навіки поєднав свій талант з долею свого народу, який разом з ним пройшов через голгофу утиску і гноблення, нині разом з ним переживає щастя визволення, щастя перемоги. І здається, на галицькій землі не знайдеш нікого, хто з радістю не сприйняв би повідомлення про присвоєння Рубчакові звання заслуженого артиста республіки, не бажав би йому довгих років праці на сцені українського радянського театру.

Крім Рубчака, звання заслуженого артиста УРСР присвоєно артистці театру ім. М. Заньковецької — Лесі Кривицькій *. Шлях у мистецтво цієї талановитої акторки був такий самий, як і її старшого колеги Рубчака, а у вінку її слави, без сумніву, було також більше терну, ніж троянд. Її домівкою був незатишний мандрівний театр, а злидні — щоденним хлібом. Однак навіть у найважчих умовах Леся Кривицька не забувала про свою почесну місію і настирливо боролася за підвищення своєї сценічної майстерності, віддаючи весь творчий запал рідній справі, своєму народові.

Такою ж залишилась Леся Кривицька і під час німецької окупації. У ті страшні роки вона відважилась подати руку допомоги найбільш пригнобленим і переслідуваним, хоча за це їй загрожувала мученицька смерть. Про це ми також не забудемо ніколи.

Були хвилини, коли здавалося, що не вистачить сили терпіти далі таку наругу. Кривицькій — найкращій акторці українських галицьких театрів в той час пропонували залишити українську сцену і перейти до іншого театру, де умови праці були значно кращими, вже не кажучи про

вигідніше матеріальне становище. Леся Кривицька зробила так, як на її місці зробила б кожна чесна людина: вона обрала тернистий шлях, бо цей шлях випав на долю її народу.

Протягом 30 років свого сценічного життя Кривицька створила цілий ряд образів, які ввійдуть до історії української театральної культури як великі творчі звершення. Особливо розквітнув її талант після вересня 1939 року, коли встановилася Радянська влада.

Останній рік Леся Кривицька була постійним гостем військових шпиталів. Наші поранені бійці зобов'язані артистці багатьма хвилинами справжньої радості, які може дати людині тільки справжнє мистецтво. Як активна громадська діячка і депутат Львівської міської Ради депутатів трудящих Кривицька прикладом своєї праці доводить, як можна і як потрібно любити свій народ — усіх, у кого б'ється справжнє людське серце.

Броніслав Домбровський — директор і головний режисер державного польського театру у Львові. Він працює на сцені з 1926 року. Як артиста і режисера його знають не тільки у Львові, а й у Познані, Кракові, Лодзі, Варшаві. У 1939—1941 рр. Броніслав Домбровський працює на посаді головного режисера Львівського державного польського театру. Після звільнення Львова від гітлерівських окупантів він стає директором цього театру. За короткий час театр під його керівництвом завоював повагу і любов глядача. У постановці Домбровського «Їх четверо» Запольської, «Втекла від мене перепеличка» Жеромського, «Місія містера Перкінса в країну більшовиків» Корнійчука, а також «Весілля» Виспянського * були не тільки зразком режисерської праці. На цих виставах глядачі вчилися любити все шляхетне, що є в людині, і ненавидіти все те, що, як гнилий пень, заважає народові йти по шляху вільного, нового і щасливого життя.

Броніслав Домбровський — патріот свого краю. Саме тому в роки розгулу пілсудчиків ми чули мужній голос молодого польського митця, який на робітничих мітингах і на зборах інтелігенції протестував проти режиму сваволі і гноблення; саме тому, коли пробила година визволення, Броніслав Домбровський одним з перших став у лави тих, які віддали всі свої сили щастю Радянської Вітчизни — батьківщини всіх народів, які понад усе цінують свободу.

Присвоєння звання заслуженого артиста УРСР Броніславу Домбровському — це не тільки визнання його заслуг як працівника театру. Це також документ братерства двох вільних народів, їхніх культур, їхніх спільних високих прагнень.

Олена Кульчицька * — найбільш відома і популярна художниця західноукраїнських земель. Головна тема її творчості — народ в усій його красі і барвистості його побуту. Картини і графічні роботи артистки обійшли буквально весь світ. Їх можна було побачити на виставках у Москві, в Італії, Бельгії і Сполучених Штатах Америки. Репродукції з її творів знаходили дорогу в найвіддаленіші закутки обох Америк — всюди, де тільки були українські робітники-емігранти, які бачили в цих творах частку рідної землі.

З творчістю Кульчицької мешканці Києва вперше познайомились у 1914 році. Відтоді минуло 32 роки. Тепер громадськість Києва має змогу оглядати її картини і рисунки на спеціально влаштованій виставці творів художниці. Олена Кульчицька одержала звання заслуженого діяча мистецтв УРСР. Отримала вона його не тільки за такі прекрасні картини, як «Жнива», «Гуцульські діти», «Золоті рибки», «Діти з свічками», а за все її творче чудове життя, за все, що художниця віддала народові і чим збагатила його.

«ВЕСНЯНИЙ ГРІМ» ПЛАТОНА ВОРОНЬКА

Основна тема цієї збірки — боротьба радянських партизанів проти німецьких окупантів. Автор — сам партизан, учасник героїчного рейду ковпаківців у Карпати.

У збірці переважають вірші, присвячені рейдові: значна частина їх написана на лад народних пісень, причому автор використовує часто коломийкові мотиви. Там знаходимо і «Похідну» пісню, і «Весільну», і пісню про смерть молодого партизана, і про відважну партизанську матір, і про бої в Карпатах. Вряди-годи Воронько вдається до травестації відомих пісень.

Окреме місце у збірці займають ліричні вірші, але й у них чуємо голос і серце партизана-борця за волю Батьківщини. Любовні переживання не послаблюють його волі до боротьби, навпаки, вони дають йому силу витримати у важких, нерівних боях, окрилюючи його на нові бойові діла.

Платон Воронько почав писати вже досить давно, але тільки в роки Вітчизняної війни його ліра прозвучала на повний голос. Кращий доказ цього — збірка «Весняний грім». Лексика поета збагатилась, його вірші заграли несподіваним раніше багатством образів і метафор, трагічний пафос великої війни породив у ньому справжнього поета, поета з тенденціями дальшого зростання.

Вірші Воронька підкуповують своєю щирістю, безпосередністю. Поет, на щастя, рідко, дуже рідко вдається до фразеології, уникає також романтичної пози.

Коли він сумує й страждає, то не приховує від нас ні свого смутку, ні болю, але й у найтяжчому горі поет не забуває про те, що він насамперед — солдат свого народу.

Правдивість у змальовуванні власних переживань і оточення, патріотизм, не підсолоджений штампованою

декламацією, внутрішнє благородство, любов до людини й ненависть до її ворогів — такі основні риси Воронька-поета.

Тим-то його вірші можна привітати як цінний вклад в українську радянську поезію.

Водночас слід підкреслити, що рівень рецензованих віршів не завжди однаковий. На деяких із них видно тавро поспіху...

До недоліків збірки «Весняний грім» треба зарахувати звуження теми Вітчизняної війни до партизанського руху. Враження від віршів таке, що вирішальною силою в цій війні були партизани. Нема-бо в збірці ні одного вірша, в якому поет показав би Радянську Армію, хоч би її допомогу героїчним партизанам.

Поет не приділяє чомусь уваги своїм братам по крові і по зброї — росіянам, дарма що в партизанському загоні Ковпака, особливо серед учасників партизанського рейду, було чимало брянців, орловців, які також билися й жертвували своїм молодим життям заради нашої спільної справи...

Ще одне. Хто як хто, але українські партизани мали не раз нагоду пізнати й зустрітись віч-на-віч з німецькими підсобниками — українськими нацистами (бульбівцями, бандерівцями, мельниківцями). В збірці «Весняний грім» ми, на жаль, цього не бачимо, і це її серйозний недолік.

Замість того ми бачимо інколи у віршах Платона Воронька нахил до старосвітської романтики, є випадки, коли поет намагається стилізувати партизанів на українських козаків XVII сторіччя.

Висновки: «Весняний грім» не тільки можна, але й треба видати друком. І не лише як документ епохи: в особі Воронька радянська поезія знаходить нині нову поважну творчу одиницю. Треба тільки, щоб поет виправив перед друкуванням збірки стилістичні помилки й усунув її недоліки разом з деякими занадто вже слабкими віршами.

Львів, 29.X 1946

ПЕТРО КОЗЛАНЮК. «З МИНУЛИХ ДНІВ»

(Рецензія)

В книжці 17 оповідань і нарисів. Їх основна тема — життя західноукраїнського села в період польської окупації (крім двох останніх нарисів, в яких дія відбувається в радянському Львові). Всі герої оповідань Козланюка — це сільська біднота, тобто та частина селянства, яка найбільше страждала в лещатах тодішнього режиму.

В цих оповіданнях автор змальовує всі форми експлуатації і політичного гніту, що лягли в той час неймовірно важким тягарем на спину західноукраїнського села. Дикий визиск поміщиками батраків, жорстока податкова політика, безробіття, обдурювання селян державою, принижування людської гідності, терор — всі ці невід'ємні атрибути панування пілсудських на нашій землі знайшли досить повне віддзеркалення в цих хвилюючих оповіданнях, які є й залишаться правдивими документами минулої епохи.

В нарисі «Шкільний плебісцит» автор дає нам картинку національної політики тодішньої Варшави на Західній Україні.

Герої Козланюка не плачуть; одні з них реагують на знущання вибухом стихійної ненависті; інші затискають зуби, чекаючи слушного часу; ще інші відповідають на сваволю боротьбою з режимом. Не проливає і автор сліз над ними; він замінює сльози теплим гумором саме в тих місцях, де інші хотіли б змусити читача до плачу, і в тому своєрідний чар книжечки, в тому її художня переконливість, правдивість.

Крім двох останніх нарисів, усі інші були написані в тридцяті роки, коли кожний такий твір був відгуком на актуальні події, був зброєю в боротьбі з режимом гнобителів. Це зумовлює перевантаженість деяких оповідань і нарисів Козланюка розмовами на актуальні в той час теми. Цей зайвий сьогодні баласт особливо кидається

ввічі у «В селі», «Листі», «Похороні». Усунення цього баласту тільки підняло б художній рівень цих оповідань.

Було б також доцільно усунути з книжки фрази політично-декларативного характеру, які інколи вносять в оповідання — чужородні тут — елементи газетної статті.

Можна побоюватись, що окремі твори не дійдуть до читача, не обізнаного як слід із дійсністю версальської Польщі. Напр., небагато наших людей знає сьогодні, що таке каса Шефчика («Каса»). В нарисі «Вечір» автор говорить про червоні диверсійні загони * так, що в читача може створитись враження нібито це була єдина, тривала форма боротьби трудящих проти окупації. Насправді ж ця форма боротьби існувала порівняно недовго, й диверсійні загони мали своє специфічне завдання, обмежене простором, часом і актуальною політичною обстановкою. Я не кажу вже про те, що інколи такі загони просто підшивались під масовий революційний рух.

Занадто розтягнуте оповідання «Варіят». Зрозуміло, що велике горе може вивести людину з душевної рівноваги, але обов'язок письменника — завжди зберігати художню міру, інакше його герой ризикує втратити співчуття читача.

Нарис «У дорозі» дуже слабкий, і варто було б його не вміщати.

Не завжди вдаються авторові особи з ворожого табору, частенько вони настільки непоглиблені, шаблонні, що нагадують манекенів. Це насамперед стосується поліцаїв. Майже кожний з них чомусь «високий, худий та рябий».

Серйозним недоліком книжки є те, що автор не знаходить у ній місця для представників українського націоналізму, їх ганебної ролі, яку вони грали також і в ті часи. Правда, в гумористичному оповіданні «Новина» Козланюк показує нам попа, але і показує його в такому карикатурному вигляді й так легко розправляється з ним, що цей його герой аж ніяк не може бути представником активного націоналізму й замість ненависті викликає, якщо хочете, співчуття.

Кілька слів про стиль «З минулих днів». В Козланюка тут манера, яка дратує читача. Автор залюбки ставить прикметники після іменника, дарма що ніякої потреби в цьому немає й хоч народ так не говорив і не говорить. Автор зловживає також прислівниками («встають утомлено, скривджено...», «йдучи безгрішно» і т. д., і т. д.).

В и с н о в к и: «З минулих днів» — книжка потрібна. Одним вона відкриє очі на недавнє минуле Західної України, іншим нагадає те, про що вони, бува, забули.

Як я вже згадував, у рецензованій книжці є два нариси з радянських уже часів. Мені здається, що краще було б їх не друкувати. Й не тільки тому, що вони слабкі. Нариси, в яких змальовується наша радянська дійсність повинні бути протиставленням тим умовам життя західноукраїнського селянина, змалюванню яких письменник присвятив переважну частину своєї книжки, тобто треба було б показати визволене село, визволене від злиднів та гніту. Ці два надруковані в книжці нариси аж ніяк не задовольняють цієї вимоги.

Львів, 9 січня 1947

«МУЗА, ЩО ПІКЛУЄТЬСЯ ПОЕЗІЄЮ»

Львівська газета «Червони штандар» (редактор т. Грушкевич) у № 95 надрукувала рецензію на постановку п'єси О. Левади «Шлях на Україну». Рецензія заслуговує на те, щоб її передрукувати повністю. Але, за браком місця, даємо тільки частину перлин, що вийшли з-під натхненного пера рецензента:

«Вслухуючись у цілий поетичний зміст цього патріотичного твору, відчуваємо, що автор не тільки тому дав першість поетизації, що він мав за собою поетично-віршову практику, але й тому, що з уваги на силу-силенну саме загальних проблем, він відгадав цілком добре своє право, щоб овіяти героїчні дні не лише натхненням театральної музи, але також музи, що піклується поезією».

«Труднощі, які завжди виринуть, лежатимуть у площині питань сценічності твору, в питанні, чи поетизація не суперечить тому, що ми розуміємо під такими словами, як сцена, театр, драма. Треба визнати, що, крім безсумнівного поетичного таланту, який дуже добре володів звучною мелодією української мови, автор має також драматичний нерв, не стільки, може, у підході до цілості, скільки в виявленні трагізму окремих постатів. Тут поетизація не перешкодила, але, навпаки, поглибила переживання».

«Характер твору є, здається, причиною того, що для поліфонії мотивів не знайшлася спільна кульмінаційна точка, але що є їх саме більше, відповідно до потреб розв'язання кожного мотиву окремо».

«При введенні на сцену п'єс на зразок цієї, головне й відповідальне завдання повинно стати участю театральних кіл, які мусять діяти згідно з театральними вимогами, щоб зробити річ цілком сценічною, бо глядач при-

йшов саме з цією метою до театру, щоб там шукати переживання, яке випливає з суті справи».

«Заслужена артистка УРСР В. Любарт, яка в театрі переходить саме до нових ролей (їх уже під сімдесят! — *Я. Г.*), була, як старуха, чудова. Образ поетично узагальнений і реалістичний, та все ж таки цілком слушно далекий від побутового».

«...заслужений артист УРСР В. Яременко дав хороший тип хитрої сільської людини, змушеної грати на два боки, щоб усе ж таки допомогти своїй Батьківщині».

«Обидва німці — С. Чорний та А. Тимошенко — тримались дисципліновано, й саме завдяки цьому сцена помсти Ярини та її вбивство переконували своєю реалістичною правдою».

Автор цієї рецензії — С. Масляк*. Людям з такою ерудицією колись радили:

...Якщо глупий — не пиши.

Не пиши! Тим більш — рецензій.

«ТЕВ'Є-МОЛОЧНИК»

Це новий «Тев'є», в сценічній обробці Я. Бельцера *. У виставі, показаній Львівським єврейським ансамблем, історія Тев'є-молочника і його сім'ї вкрай скорочена. Точніше кажучи, це історія самого Тев'є. Долі його родини Я. Бельцер присвячує рівно стільки місця, скільки треба для того, щоб дати духовний портрет героя драми.

Така переробка твору Шолом-Алейхема * має свої переваги, коли її порівняти з однойменною інсценізацією Добрушина * і Ойслендера *.

Тут — ніхто і ніщо не заслоняє Тев'є-молочника, старого сільського єврея-трудівника, людину великого серця, яка мужньо приймає жорстокі удари долі. Тут — перед нами весь Тев'є, справжній Тев'є, якого горе не тільки не ламає, але допомагає йому скинути з шиї ярмо національної обмеженості і побачити зорю прийдешнього дня, дня волі і братерства народів.

Проте переробка Я. Бельцера має також свої слабі сторони. Діти Тев'є Цейтл, Годл і Хаве перетворилися з співдіючих осіб на епізодичні, дарма що за твором вчинки цих дівчат мають вирішальний вплив на долю Тев'є і на еволюцію його світогляду. В результаті дочки Тев'є вийшли духовно збідненими, ба, навіть знеосібленими, а їх поведінка не досить вмотивована. Глядач має право поставити перед автором інсценізації твору Шолом-Алейхема запитання: де ж джерело сили характерів цих дівчат?

В такій редакції «Тев'є» має ще одну серйозну ваду. Наприклад, Перчика постановник наділив лише кількома репліками; того самого Перчика, який не тільки полонить серце дочки Тев'є, але й викликає переворот у думках старого молочника. Водночас постановник приділяє багато, дуже багато уваги колоритній фігурі «людини повітря»

Менахем Мендла, в якому, крім колоритності, немає нічого гідного уваги й поваги.

Артист Я. Бельцер, що виконує роль Тев'є, зробив все можливе, щоб старий молочник ожив перед нами таким, яким бачив його Шолом-Алейхем і яким хоче бачити його радянський глядач. Цей Тев'є не тільки переконує нас своєю реальністю, ми віримо кожному його слову, він одразу завойовує наші симпатії, ми страждаємо разом з ним і разом з ним переживаємо такі рідкі в житті Тев'є хвилини радості. Тев'є — Я. Бельцер — в найтяжчі для нього хвилини вміє зберегти гідність і віру в людину; в його сповненому болем серці немає ніколи місця для розпачу, цього почуття істот дрібних і нікчемних.

Артист Я. Бельцер показав себе і ансамбль з найкращого боку — це був виступ справжнього актора в справжньому театрі. Добре справилися з своїми ролями арт. М. Дворкіна (Цейтл), С. Вайнтрауб (Лейзер Вольф), М. Ретіг (пристав). Хороший актор Я. Фурманов, який так вдало виступив перед львівським глядачем у «Тітці Сосі», тут розчарував нас. В ролі Менахем Мендла він занадто скидається на Додю з п'єси А. Гольдфадена *, і диву даєшся, що цей невдаха з безпорадно блукаючим зором, з млявими рухами й стомленим голосом зумів так спритно й так хутко обплутати старого Тев'є.

Гра інших акторів не піднімається над аматорським рівнем. Особливо невдалий З. Кононов у ролі Перчика. В цьому Перчику достеменно нема нічого, що могло б нагадувати молодого революціонера. Замість нього, ми бачимо нецікавого хлопчика, який справляє враження, що він помилково зайшов у чуже подвір'я і не знає, як з нього вийти. Не віриться, що такий Перчик був найбільш передовою людиною в оточенні Тев'є, як не віриться і те, що заради цього дочка Тев'є поїхала в далеке заслання.

Хороша музика Є. Макаревича.

Кажуть, що в баченому нами спектаклі виступав другий склад. Це не аргумент. Глядач має право вимагати рівноцінності вистав, без уваги на те, який склад акторів у цей день виступає: перший, другий чи третій. Львівський єврейський музично-драматичний ансамбль має достатню кількість висококваліфікованих акторів, щоб можна було забезпечити високий мистецький рівень кожної вистави. Якщо ж їх мало на три склади, то постає питання: навіщо взагалі ці склади? Адже за відсутністю влас-

ного приміщення ансамбль грає не більш 3—4 разів на тиждень, і актори не мають підстав нарікати на перевантаження. Нам скажуть, може треба випускати на сцену й акторів-початківців. Правильно, але хай їх не буде на сцені забагато. Не з цього треба ансамблеві починати.

А цей початок, незважаючи на окремі зриви, був дуже вдалий. Це дає підстави вірити в дальше творче зростання талановитого ансамблю.

ЦИРК В ОПЕРІ

(Враження глядача)

Ця історія хоч і прикра, але гідна уваги.

Факт, що дирекція Львівського оперного театру порадувала нас під кінець календарного року «Паяцами» Леонкавалло *, не викликає жодних застережень. Цей прекрасний твір ось уже близько 50 років не сходить з оперних сцен, даючи публіці півтори години глибокого зворушення, а співакові — можливість продемонструвати свою виконавчу майстерність.

Так, але... Але шановна дирекція вирішила цим разом пошити нас у дурні, бо замість «Паяців» запропонувала нам щось подібне до новорічного вечора на теми уривків з опери Леонкавалло. Причому, вечір — скажемо відверто — невдалий, незважаючи на те, що співаки і оркестр сумлінно виконали своє завдання.

У «Паяцах» події відбуваються, як відомо, в Італії. Тим часом вже у вступі ми побачили перед завісою іспанського кабальєро, котрий з невідомих нам детальніше причин проспівав пролог з «Паяців». Після підняття завіси наше здивування посилилось. Замість майдану з павільйоном у глибині ми побачили... циркову арену, на якій жонглювали акробати, і публіку, що їх спостерігала, причому публіка, здається, з усіх кінців світу. Італійці становили там меншість, підкріплену синами і дочками Іберійського півострова, а також козачками з Кавказу, з якими ми мали приємність познайомитись в недавно поставленій опері «Велика дружба» *.

Потім представ перед нашими очима юнак в одязі... Євгенія Онєгіна і два рази (!) проспівав коронну арію Каніо. У другому акті позаздрив його лаврам Арлекін. Цей виконав свою відому серенаду, стоячи на драбині. А найцікавіше, що всю трагікомедію з Каніо і Коломбіною зіграно стоячи плечима до циркової публіки, котра, о

диво, сприйняла цей афронт з дивним спокоєм, даючи, очевидно, можливість таким чином зрозуміти, що не тільки з неї тут пожартували.

Глянувши на краєвид навколо циркового павільйону, ми зазнали дивного відчуття. Цей гай, ці плакучі верби, ці дерева, кожне з яких вже не раз представляло собою будь-який вид середньоєвропейської флори — де це ми вже бачили? Ага, згадав — у балеті «Раймонда» *...

Як бачимо, у шановної дирекції жарти в голові, жарти, жартики, та й то не дуже витончені, бо без почуття гумору й смаку. Тим часом наша публіка призвичаєна до дечого іншого: щоб і до неї, і до опери ставилися серйозно. Якщо ж шановна дирекція не зверне уваги на цей факт, то нехай пізніше не має й до нас претензій, якщо й ми не будемо сприймати її серйозно.

«ВТЕКЛА ВІД МЕНЕ ПЕРЕПЕЛИЧКА»

У Львівському польському державному театрі ми побачили п'єсу Стефана Жеромського * «Втекла від мене перепеличка».

Свідком розквіту творчого таланту Жеромського було покоління, що народилося і виросло в період неволі Польщі.

Жеромський був патріотом, від усієї душі він прагнув відродження, незалежності Польщі. Як і багато його сучасників, він вірив, що незалежна Польща — ця сокровенна мрія кількох поколінь — стане країною соціальної справедливості. Він розчарувався і мав мужність сказати про це одверто. Його роман «Напровесні» — це обвинувальний акт проти володарів «відродженої» Польщі, країни гніту і дикого безправ'я. Польське село і далі потопало в темряві, злиднях, а польське місто залишалось містом різких соціальних контрастів. Письменник показує нам Варшаву того періоду. На західноукраїнських землях він сміливо викриває систему жорстокого терору і необмеженої сваволі.

П'єса Жеромського «Втекла від мене перепеличка» (1925) — це також перший протест проти дійсності, створеної режимом пілсудських і грабських. Учителька, якій не чужі кращі поривання людського серця, сивіє і марніє в затхлій атмосфері села, де нічого не відбувається і ніщо не змінюється; професори, які вважають влаштування під час канікул курсів для сільських учителів за вищий прояв ідейності, заради чого варто принижувати свою людську гідність; бездушна поміщиця, суміш тупоумства, старечої похітливості і хворобливого честолюбства.

Ось понура, хоч і неповна, картина села через 5—6 років після того, як над варшавським Бельведером замайорів прапор з ягеллонським орлом *.

Жеромський умів бачити дійсність, та не вмів знайти з неї виходу. Цілком перебуваючи в полоні шляхетського романтизму, він бачив один тільки шлях з цієї долини печалі: вузький шлях, яким крокує одна-однісінька людина, людина-страдник за всіх і все. Самотній, відірваний від мас піонер, готовий завжди до самопожертви, навіть не знаючи, чи ця самопожертва кому-небудь допоможе.

Герой п'єси «Втекла від мене перепеличка» — енергійний доцент фізики Пшеленцький, пройнятий однією ідеєю: періодичним влаштовуванням курсів для сільських учителів. Своїм запалом і красномовністю він залучає до цієї справи цілий штат висококваліфікованих спеціалістів з різних галузей знання. Він ладен навіть покористуватися досить сумнівними засобами, щоб дістати від підстаркуватої поміщиці приміщення для курсів — напівзруйнований замок.

Пшеленцькому щастить. Закохана в нього княжна віддає йому замок. Усе було якнайкраще. І раптом — починаються страждання. На шляху Пшеленцького стає любов місцевої вчительки Дороти Смугонь. Коли ця молода, мрійлива, сповнена туги і скорботи жінка виявляє йому свої почуття, Пшеленцький стає перед нею в позу циніка. Таким чином він хоче приховати від неї те, що вже народилося в його серці: любов до неї ж, Дороти. Чому? Бо, на думку Пшеленцького, їх роман розбив би його плани, забруднив би чистоту його людинолюбних поривань.

Чоловік Дороти — вчитель з селян, проста обмежена людина, для якої родинне щастя є тим, для чого варто жити, відчуває, хто винуватий в його лихові. Він жбурляє Пшеленцькому у вічі свою кривду, а коли це не допомагає, він слізно благає доцента повернути йому серце любимої дружини. Пшеленцький знаходить вихід з ситуації — самопожертву. Він удає перед Доротою безпринципового циніка, розчаровує її в собі, а потім, подбавши про те, щоб його освітня ініціатива від цього не постраждала, покидає село. Таємницю цієї благородної містифікації знає лише Смугонь, і йому Пшеленцький залишає свій заповіт:

«Ти повинен тепер за мене і за себе робити те, що я розпочав».

П'єса важка, не завжди сценічна і не завжди ясна, вимагає від режисера і акторів великої культури, максимуму зусиль і доброї волі.

Львівський польський державний театр зробив усе, що міг, і дав нам хороший спектакль.

Головну роль дублюють артисти Домбровський (він же і режисер спектаклю) та Возняк. Пшеленцький Домбровського — це людина великої пристрасті, прихованої за усмішкою добрячого жартування. В ньому мало романтичної пози, і ми до кінця віримо в щирість його намірів. Трагедія цієї людини наростає перед нами поступово, і коли Пшеленцький у своїй лебединій пісні простягає руки над головами обурених його несподіваним кроком колег, ми відчуваємо, що ці руки даремно намагаються спіймати «перепеличку» — його назавжди зникаюче щастя.

Артист Возняк пішов іншим шляхом. Його Пшеленцький — це віртуоз красивої фрази, це народжений неврастенією інтелігент, який шукає своєї «перепелички» в надрах незаспокоєної амбіції. Коли він ображає Дороту, ми переконані в тому, що він це робить з азарту, і ми анітрохи не віримо в глибину його почуттів. Більше того, ми схильні повірити професорові Вількошу, коли той характеризує Пшеленцького одним словом: «Хлющ». Все те в значній мірі знецінює та замазує і так уже не досить ясну та мало переконливу особливість героя п'єси.

Роль Смугоня виконував молодий артист Т. Сурова. Феноменальний актор! Протягом півроку ми бачили цього майстра перевтілення в п'ятьох п'єсах, і в кожній з них він був зовсім іншим, не подібний до попереднього, завжди з новою мімікою, іншими рухами, іншим, звичайно, голосом. Кожного разу він створює нову, зовсім нову індивідуальність. Останнього часу ми бачили його в музичній комедії «Моя сестра і я», в якій він смішив глядачів до сліз. Раптом цей чудовий комік з'явився перед нами в ролі нещасного, затурканого гіркою долею вчителя, і ми зрозуміли: саме таким повинен бути Смугонь, вайлуватим невдахою, який даремно намагається схопити своє щастя, даремно втішає себе надією на те, що самопожертва Пшеленцького поверне йому любов дружини.

Дороту Смугонь грала артистка Сухецька. Завдання було дуже складне, особливо в третій дії, коли на наших очах протягом 15—25 хвилин кохання її вмирає і його місце займає презирство. Артистка не тільки змусила нас на хвилину перестати дивуватися наївності недогадливої Дороти, вона змусила нас також повірити, що Дорота знову покохала свого жалюгідного чоловіка.

Роль княжни Сенявʼянки виконувала артистка Жичковська. Ми сподівалися кращого. Ця княжна якась надто витримана, майже мармурова. Вона не викликає до себе у глядача ніякого почуття, і результат — обопільна байдужість. Артистці повинен був допомогти знайти ключ до цієї ролі економ Сенявʼянки пан Банчковський (артист Левицький). Тон, в якому він розмовляє з своєю панною, кидає на цю істеричну самодурку аж надто яскраве світло.

Особливо переконливі типи професорів створили артисти Росинський (Вількош), Пельц (Цекоцький), Бронський (Кленевич) та Вільчковський (Буканський).

Вдале художнє оформлення С. Танеровича.

Поставою пʼєси «Втекла від мене перепеличка» Львівський польський державний театр показав, що його колектив розуміє своє політично-виховне значення і вміє використати величезні творчі можливості, створені для нього Радянською владою. За шість місяців свого існування польський театр у Львові зумів стати одним з кращих наших театральних колективів. Це — найкраща запорука його дальшого росту.

«КОМУ ПОДЧИНЯЕТСЯ ВРЕМЯ»

в Харьковском государственном русском драматическом театре

Пьеса, о которой обычно говорят: «смотрится с большим интересом». И на самом деле, в этом произведении братьев Тур * и Шейнина * очень много интересного. Здесь и волнующие нас события, и захватывающий сюжет, и колоритность выведенных фигур. Вместе с героем пьесы, советским капитаном разведчиком Мартыновым, мы следуем из Москвы во дворец гитлеровского наместника Прибалтики и в явочное помещение антигитлеровского подполья; мы взбираемся на чердак, который служит последним убежищем для жертв нацистского террора, и прямо оттуда спускаемся снова в пасть фашистского зверя, а когда действие подходит к концу, авторы пьесы утоляют нашу жажду победы Мартынова и его правого дела. Перед глазами зрителя проходит разнообразнейшая вереница людей. Беззаветно преданным Родине советским патриотам противопоставлены враги человечества — фашисты и их наемники, эти подлейшие из подлых, гнуснейшие из гнусных. События чередуются с возрастающей быстротой, держа зрителя до конца в напряжении, заставляя его ежеминутно вопрошать с нетерпением: что же будет дальше?

Но именно в этом нетерпении и заключается самая слабая сторона пьесы «Кому подчиняется время». Чрезмерна ее остросюжетность, чрезмерна ее динамичность. Увлекшись погоней за сценическими эффектами, авторы забыли о том, что излишнее их нагромождение неминуемо влечет за собой снижение идейного и художественного уровня произведения, ибо нарочитость несовместима с настоящей жизнью.

Разумеется, драматург в процессе творчества не должен никогда забывать о зрителе, о том, как он воспримет ту или другую мизансцену, равно, как и пьесу в целом,

о том, как усилить его интерес к произведению, как воздействовать на его впечатлительность. Но за излишнюю заботу драматурга о зрителе иногда расплачиваются герои пьесы: они обескровливаются, теряют румянец, становятся апатичными, инертными и в результате драматургу волей-неволей приходится самому передвигать своих вконец обессиленных героев с места на место, из коллизии в коллизию, из конфликта в конфликт, и вот живой человек на наших глазах превращается в марионетку.

Все это разочаровывает зрителя. Ведь задача театра — обогащать мысль, очищать и зажигать сердца людей, облагораживать их чувства. Драма должна потрясать зрителя, должна всколыхнуть в нем и чувство любви, и чувство ненависти; окрыленная поэтическим словом идея драмы должна трепетать в груди зрителя еще долго-долго после того, как опустился занавес.

Несомненно, пьеса «Кому подчиняется время» волнует зрителя, но это волнение поверхностное, испаряющееся через минуту после выхода из зрительного зала на свежий ночной воздух. Почему? Да потому, что в этом волнении преобладают элементы голого любопытства. А после удовлетворения любопытства мгновенно исчезает и вызванное им волнение, не оставляя после себя ничего, кроме нервной усталости и более или менее смутной неудовлетворенности.

Несколько слов об этой неудовлетворенности. Мы любим и уважаем героя пьесы, Мартынова, мы восхищаемся его самоотверженностью, его отвагой, но эти чувства любви, уважения, восхищения имеют свои истоки в нашем сознании, в сознании советских людей, авторы же пьесы ничем этих чувств не обогащают. Наоборот. Втиснутый в рамки слишком уж занимательного повествования, Мартынов теряет свой душевный облик, становясь только объектом разыгрывающейся перед нами не столь сложной, сколь усложненной самими авторами игры. Беспрестанно понуждаемый ими, Мартынов действует, совершает подвиги, но делает это с такой поспешностью, что у него не остается времени раскрыть перед зрителем свою душу. Он хитер и ловок, смел и отважен, но, в чем корни его отваги, что вдохновляет его на подвиги, на эти вопросы представленный нам Мартынов не дает ответа и дать его не может по вине авторов, которые не постарались раскрыть перед нами душевный облик этого человека.

К тому же Мартынову слишком уж легко все дается. Он слишком быстро снискает доверие гитлеровского гауляйтера и гестапо, с невероятным легкомыслием и непонятной поспешностью гауляйтер отдает ему список немецких тайных агентов, с невиданной легкостью совершает Мартынов убийство вышеупомянутого гауляйтера, и хоть гибель разведчика при этом кажется нам неизбежной, он возвращается в Москву цел и невредим, не соизволив даже рассказать изумленным зрителям подробностей столь чудесного спасения... Все это нас сначала настораживает, потом делает недоверчивым, а под конец лицедействия возбуждает в нас подозрение, что происходящее перед нами с к а з о ч н о. Таким образом, влекомые страстью к сценическому эффекту, авторы превратили фактический материал в сказку, а героя Отечественной войны разжаловали в герои занимательного анекдота.

Трудно, очень трудно оценивать игру актеров в такого рода пьесах. В них сносно еще положение артистов, играющих эпизодические роли. Отнюдь не случайно поэтому блестящее исполнение ролей Рубинштейна, Пал Палыча, Карташева, Таси, Мильды, Крумана артистами Я. Азимовым, Э. Коломийским, П. Осокиным, К. Борискиной, И. Зубовой, И. Любичем. Их задача была скромной, но благородной; небольшие, но жизненные портреты предоставили артистам возможность показать свое сценическое мастерство. Авторы оставили эти персонажи вне неистового круговорота основной интриги, позволив актерам жить на сцене реальной жизнью людей, и они — ж и л и. Однако в весьма незавидном положении очутились артисты, играющие главных героев пьесы. Залогом полноценной игры актера в реалистической пьесе является, прежде всего, его убеждение в ж и з н е н н о с т и создаваемого им образа и в обоснованности всех поступков героя. Если этой убежденности нет, актер вынужден не играть, а притворяться. Это изнурительный неблагодарный труд, который, к тому же, никогда не дает желаемого эффекта, ибо он, по существу своему, бесплоден.

При первом появлении на сцене артиста Г. Ратальского, играющего Мартынова, мы понимаем, что в данном случае имеем дело с хорошим актером, но одновременно чувствуем напряженность, не покидающую его до конца спектакля. Опыт позволяет Ратальскому держаться на профессиональном уровне, но сердце артиста-человека

остается, видимо, все время холодным, а глаза — безучастными. В исключительно неловкое положение попадает артист, когда он появляется на сцене, чтобы порадовать нас чудесным избавлением героя.

Та же скованность заметна и у партнерши артиста Ратальского заслуженной артистки УССР Н. Тамаровой. Изобретательные авторы не позволили ей даже прочувствовать как следует второй встречи с Мартыновым, превратив эту сцену в почти тридцатиминутное отгадывание давно разгаданной зрителями загадки: советские ли люди Мартынов и Калугина или предатели. Вдобавок, под конец этой утомительной сцены, Варя Калугина, вопреки мнению зрителей и здравому смыслу, решает, что любимый ею человек является предателем, и посылает его на верную смерть только потому, что этого требуют падкие на эффект авторы пьесы.

Теперь о немцах: гауляйтере Рогге, полковнике СС Шмельце и его жене фрау Шмельц. Авторы показали их смешными, особенно гауляйтера и фрау Шмельц, а режиссеры (Я. Антоневич и А. Голембо) усугубили комичность этих фигур, превращая их порой в карикатуры. Правильно ли это? Нет. Большинство самых отъявленных мерзавцев из гитлеровского лагеря — это люди внешне ничем не отличающиеся от типичного немецкого буржуа или юнкера с так называемой приличной внешностью, иногда с изысканными манерами, с холодной, неподвижной маской лица, со сдержанными движениями, старательно избегающие всего, что могло бы поставить их в смешное положение. Это прожженные преступники, ловкие, крайне недоверчивые, усматривающие во всяком встречном подобного им волка, с которым следует быть настороже.

Да, смех — это страшное оружие в борьбе с врагом, но при условии, если этим смехом, уничтожающим, безжалостным, мы бичуем прежде всего самое существенное в нем, то есть именно то, что делает его нашим врагом. Бичевать же мелкие, несущественные пороки врага, делать из него предмет потехи для зрителя — это значит усыплять бдительность зрителя, гасить пламя ненависти к фашизму, которое должно пылать в советском человеке неугасимо. Выведенный в пьесе и на сцене гауляйтер Рогге — это легкомысленный, доверчивый дурак, который вручает советскому разведчику секретнейшие документы

без малейшей нужды в этом, так как фронт находится пока еще в сотнях километров от Риги и по крайней мере преждевременно посвящать Мартынова в тайны фашистской подрывной работы, которую враг готовился проводить в случае поражения Германии. Это безответственный глупец, а глупость является, в некоторой степени, смягчающим обстоятельством. Мы же не хотим никаких смягчающих обстоятельств для фашистской сволочи!

Роль гауляйтера Рогге исполнял заслуженный артист УССР Н. Золотарев, исполнял, неуклонно следуя ошибочному замыслу авторов пьесы. Артист В. Лизогуб в роли эсэсовца Шмельца оказывал сопротивление недостаткам своей роли, но не настолько упорное, чтобы выйти из этой борьбы победителем. Артистке Н. Белецкой пришлось играть фрау Шмельц — смехотворную, неуклюжую, лишенную элементарного вкуса немку. Неужели авторы пьесы считают, что умение одеваться со вкусом реабилитировало бы жену палача в глазах советского зрителя?..

Декорация художника Б. Чернышева является вполне соответствующим фоном для разыгрывающихся на сцене событий. Особенно удачен в этом смысле кабинет гауляйтера.

Да, хорошему театру да одни бы хорошие пьесы!

ГАСТРОЛІ КИЇВСЬКОЇ ОПЕРЕТИ

(Враження глядача)

Нарешті, Львів має добру оперету. Перепрошую, не Львів, а Київ. На жаль, йдеться тут лише про гастролі Київського державного театру музичної комедії.

Побачили ми вже «Летючу мишу», «Студента-жебрака» і радянську оперету «Невільниця». Отже, Йоганн Штраус *, Мілльокер * і Стрельников *. Як бачимо, якісний діапазон дуже широкий. Однак театр під справді майстерним керівництвом художнього керівника народного артиста УРСР Вільнера змушує нас забути про цю творчу ієрархію так же просто, як і захоплююче: завдяки високому рівневі виконання.

Лаяти — легко, хвалити — ще легше. Але що поробиш, якщо київська оперета так нас зачарувала, що можемо писати лише захоплено. Та й справді: в «Студенті-жебраку» з'являється в головній ролі артистка А. Савченко, та сама, яка вчора співала і грала в «Летючій миші». Вслухаємось в її чудовий голос, дивуємось її граціозності і простоті, її невимушеному гуморові, її чарівності і зовсім не жалкуємо, що вона співає досить бліду партію в порівнянні з незрівнянною партією штраусовської Розалінди, бо мистецтво артистки прикрашає слабкий талант Мілльокера, окрилює його і з повним правом вводить у число танцівників — ангелят Штрауса...

Або артистка К. Мамикіна. Хто ж насмілиться сказати, що це співуче чудо, це уособлення радощів життя менше захоплює нас у «Невільниці», ніж у ролі Аделі з «Летючої миші»? А артистка С. Лауфер, а заслужена артистка УРСР В. Новінська, завжди та сама і завжди інша шановна матрона — мати дорослих дочок, предмет сердечної втіхи і симпатії глядачів. Ні. Треба бути блюзніром, щоб не схилятись перед цією блискучою четвіркою...

Більше того, скажімо собі щиро: чудовий голос артиста А. Здановича в «Невільниці» звучить повніше і вільніше, ніж в відомій «Летючій миші», а його акторський талант розкривається тут ширше. Перший герой театру Л. Пресман (якого керівництво театру завантажує трохи занадто) у всіх трьох згаданих оперетах складає екзамен співця і актора на відмінно. Чудовий ліричний тенор артиста К. Козерацького змушує нас закривати очі на певні недоліки гри і вимови. Хіба найбільш суворий глядач не сміятиметься до сліз над жартами чудової четвірки: артистів Б. Хенкіна, Г. Лойка, М. Голубуєва і заслуженого артиста УРСР В. Васильєва?

А прекрасний оркестр під керівництвом Н. Гінзбурга, а декоратори? Підіть, дорогі читачі, і погляньте на декорації артиста-художника І. Юцевича до «Невільниці», упевнений — у вас очі розбіжаться від захоплення. Це ж можна сказати про режисерську роботу І. Земгана.

Звичайно, на цьому сонячному небосхилі теж є хмарки. Балет (гол[овний] балетмейстер Б. Таїров) часом випадає з чудового ансамблю, буває також, що недбалий грим не приховує, а навпаки, підкреслює недоліки. Буває й так, що необхідна за текстом оперети краса псується маскою, яка відштовхує читача. Не знаю, яка з цих причин привела до того, що виконавиця головної ролі в «Невільниці» артистка О. Юровська своїм хорошим голосом переконувала більше, ніж зовнішнім виглядом, що не могло не вражати нас усіх.

Але що значать малі хмарки на такому ясному і радісному тлі?

Мовилося раніше, та й зараз скрізь кажуть, що оперета — це «замінник мистецтва», «фривольна муза», що є пережитком, негідним уваги серйозних, мислячих людей. Кажуть так, зрештою, давно. Солідні, багатотомні німецькі енциклопедії кінця минулого століття присвячували особі й творчості Йогана Штрауса-молодшого не більше 10—15 рядків. Однак «Летюча миша» Штрауса пережила енциклопедії і все ще втішає наші серця; саме оперета найвимогливіша до композитора щодо таланту, мелодійності, а мелодія — це і почуття, і думка, ну й так звана іскра божа. Музика оперети — це вираз сконденсованої радості життя, це безперервні веселощі протягом більш як трьох годин, скраплені то сльозами сміху, то сльозами

ревного смутку, коротше кажучи, сльозами зворушення. А зворушення — це основа і смисл кожного твору.

Чи трапляються погані лібретто? Звичайно, вони часто дуже недосконалі, але не забуваймо, що саме в опереті, як ніде, легко змінити текст, бо найважливішим її компонентом була, є і буде музика. Дайте найнедосконаліше лібретто найкращої оперети (а саме так найчастіше буває) в руки майстра пера (скажімо, Тувіма), і матимете сповнену поезії й гумору мистецьку річ. Не забуваймо, що найкращий текст при поганій музиці ніколи не дасть вам оперети.

На закінчення декілька слів про переклади згаданих оперет. В той же час як в перекладі «Летючої миші» вражають лише дрібні помилки, два останніх не витримують жодної критики. Наприклад, звідки шановні перекладачі взяли те «чорт забирай!»? Українська мова не знає такого звороту.

«МАРІЦА» В КИЇВСЬКОМУ ТЕАТРІ ОПЕРЕТИ

Цього разу вже не Йоганн Штраус, а Кальман *. Чим можна пояснити величезну популярність кальманівських оперет, популярність, яка, здається, затьмарює навіть славу володаря віденської оперети — великого Йоганна? Мелодійністю? Ні, в цьому відношенні ніхто ще не перевершив Штрауса. Легкістю? Це твердження настільки ж смішливе, наскільки несправедливе щодо творця «Королеви чардашу». Нічого собі легкість — беззастережно панувати на сцені майже сорок років («Осінні маневри»)!

У музиці Штрауса безпечна веселість несподівано змінюється жалібним смутком, часто навіть смутком з трагічним відтінком. Щось інколи в цьому «Королі вальсу» несподівано обривається і переплітається з болісною меланхолією, з неприхованою тривогою за сучасне і майбутнє, з глибоко прихованим, але виразним протестом.

Нічого цього не знайдете у Кальмана. Цей гідний син світу кав'ярні, який відходить у минуле, нічних настроїв і незадоволення легковажної декадентської середньої Європи, не хоче і не вміє хвилювати людей; йому досить того, що він втішає і п'янить їх своєю мелодією на годину, на дві, як справжній, щирий циган-скрипаль над чиєюсь недопитою склянкою вина. Від розпачливості Бенатського захищає його здорове угорське — циганське ядро цієї музики: її народність.

Постановник «Маріци» — народний артист УРСР В. Вільнер. Чи не найбільшою перешкодою для нього і для артистів було найбезглуздіше лібретто. Що міг зробити режисер і засл. арт. УРСР В. Васильєв, наприклад, з роллю Популеску? Щоб зробити хоч трохи дотепними позбавлені дотепності «дотепи», арт. Васильєв вдавався до міни і жестикуляції, доходячи іноді до недоречної буфонади (дія 1). Внаслідок цього в наступних діях

Популеску вичерпався і грав уже в цілком іншій, мінорній манері, що призвело до певного деформізму цієї смішної постаті.

Предметом найбільшого зацікавлення і симпатії глядачів була прекрасна співачка і акторка арт. А. Савченко (Маріца). Роль легковажниці Лізи виконувала арт. М. Божко, молода, талановита індивідуальність, справжній скарб театру. Її партнером, як і в «Циганському коханні» Легара, був арт. О. Котов, актор з досконалим почуттям гумору, добрим слухом і так необхідним в опереті темпераментом.

Чудово, як завжди, співав арт. В. Козерацький (Тассіло), і, як завжди, його вокальне мистецтво переважало над акторським. Досконалу комедійність показали арт. М. Голобуєв (Пенічек) і арт. О. Карсавіна (Божена). Решту ролей добре виконували артистки і артисти: К. Максименко, В. Орєхов, Л. Солошин і Г. Красилич.

Особливо вдався режисерові фінал оперети. Багато було в ньому щирого ліризму, а навіть — що тут говорити — драматизму.

З балетних номерів особливо вдалим було «Танго» у виконанні чудової пари артистів Т. Демпель і В. Єрмолаєва і танець, якщо не помиляюсь, «Бут-Бут».

Дуже недосконалими у театрі є погано виконані і не підібрані за кольорами костюми, передусім костюми хористок.

І знову ж такий приклад. На афіші фігурує ім'я чудового знавця української мови М. Рильського, але, без сумніву, далася взнаки чиясь некомпетентність. Це вже не мова, а якийсь дикий жаргон, що компрометує не тільки літературного керівника театру, а й сам театр. Пора вже покінчити з перекладацьким піратством!

ЩЕ ОДИН ДОБРИЙ ТЕАТР

(Гастролі державного єврейського театру ім. Шолома-Алейхема)

Між мандрівними зорями Шолом-Алейхема і героями «Повстання в гетто» П. Маркіша * лежить ціла епоха. Але що таке найболючіші навіть переживання молодого Рафаловича і його коханої Рейзл у порівнянні з страшною трагедією їх народу в роки гітлерівської навали? Молода пара з інсценізованої повісті класика єврейської літератури бореться за особисте щастя, за кохання, за право вижити, але вона не замислюється над тим, що минуть роки і настане день, коли безмірність загального горя закриє їх маленькі зірочки, і в мороку, який запанує, ще ясніше сяятимуть інші зірочки, вже не мандрівні, а постійні, великі і сліпучо-яскраві зірки людської звитяги.

Світ Рафаловича-Рафалеско і Рейзл легко уміщався в чотирьох стінах. Осяває обох любов, але не занадто. Якби її не було, хто знає, чи варті були б особливої уваги, тим більше, що навіть та їх любов більше сентиментальна, ніж гаряча: Рафалеско в гонитві за коханою зводить по дорозі дівку, яку йому підкинули, а Рейзл... гм, та історія з Гришею Стельмахом вимагає більш докладного з'ясування. Малі це і незначні люди, звичайні рядові з незчисленного легіону героїв Шолом-Алейхема, лише більш екзальтовані, ніж інші.

Що б зробив Рафалеско, якби опинився в становищі Гірша Глюка, героя твору П. Маркіша?

Побоююсь, що... нічого, що думав би насамперед про себе, в кращому разі ще й про Рейзл. А думати ще не означає діяти. Рафалеско не вчили боротись, вчили його уникати боротьби, а там, де боротьба була неминучою, відразу капітулювати перед правом сильнішого. Ні, не впорався б Рафалович-Рафалеско з надзвичайно важким завданням Гірша Глюка, вихованця епохи Жовтня, людини, яка зрослася з народом, бореться і закликає до

боротьби інших, воліє вмерти зі зброєю в руках, ніж повільно конати в кліщах створеного ворогом гетто.

Театр ім. Шолом-Алейхема розумів значення твору Маркіша, тому й доручив роль Гірша найкращій силі, яку має: грав Гірша народний артист Каз. РСР М. Гольдблат. Його Гірш справді горів і захоплював. Це тим більша заслуга артиста, бо мав він справу з текстом, переповненим публіцистичною риторикою. Однак талант артиста вдихнув життя у патетичну схему, і в особі самовідданого борця побачили ми також люблячого сина і чоловіка, людину, яка гідна не лише подиву, але й співчуття, особистість, яка героїчно переборює себе, обтяжена людськими слабкостями, і все-таки перемагає. Якщо в епілозі Гірш переростає у символ, нічого не вдієш. Є ситуації, з якими немає жодної ради, а саме таку ситуацію створив тут занадто закоханий у патетику автор.

Антипода Гірша — Рафалеско грав арт. С. Бедер. Були тут цілком непогані зовнішні дані, акторська техніка, чудова дикція, було чимало так необхідного у цьому творі ліризму, однак цей Рафалеско менше нас переконував, ніж Гірш. Чому? Насамперед тому, що ми не знали, де в тому Рафалеско закінчується акторське комедійство, а де починається чутлива людина. В прохідній ролі гітлерівського офіцера з «Повстання в гетто» арт. Бедер ще мав право посилення міною, жестом, голосом; «Мандрівні зорі» не дають йому такого права. Особливо це стосується передостанньої картини, де актор Рафалеско повинен поступитися місцем Рафаловичу, який глибоко і щиро страждає.

Більш, набагато більш переконливою була Рейзл. Щоправда, автор інсценізації А. Рубінштейн обійшовся з Рейзл, як мачуха, показуючи її нам уривчасто, що заважало ближче познайомитися з цією милою дівчиною, однак цього було досить для знайомства з чудовою артисткою С. Лейман. Від дівчинки Хаєле в творі Маркіша до чудової співачки Розалії Співак у «Зорях» — немалий відрізок шляху, однак артистка подолала цей шлях легко, що спостерігаємо лише у щедрих талантів.

Багато хорошого можна було б сказати про побачених в обох названих виставах артистів А. Сонц (засл. діячка мистецтв УРСР), Д. Дніпрова, П. Померанц, Д. Жаботинського (засл. арт. УРСР), Й. Гольмана, Д. Томську,

Е. Шапіро, Ш. Фінгерову, В. Шайкевича і А. Стрижевську.

Режисером першого і другого спектаклю був народний артист М. Гольдблат. Вагома, чудова це робота. Немає в ній стиків, порожнечі, кожен актор знає своє місце і час, не знайдете тут недоцільних жестів, переступання з ноги на ногу, ховання за плечі партнерів, групові сцени сповнені життя і життєвої правди. Тяжку і копітку працю режисера полегшують чудові декорації. Важко знайти такого майстра театральної перспективи, яким є Л. Фейленбоген. В його перспективі є не лише простір, але й світло, і повітря, і щось таке, що можна назвати принаймні поезією четвертого виміру.

Сердечно вітаємо в нашому радянському Львові чесний і здібний театральний колектив ім. Шолом-Алейхема і дякуємо йому за чудові спільно проведені вечори.

ПРЕБЫВАНИЕ ПОЛЬСКОЙ КРЕСТЬЯНСКОЙ ДЕЛЕГАЦИИ НА УКРАИНЕ

В пасмурный февральский день 1949 года на советской пограничной станции Заболотье свершилось историческое событие: прибывший из Польши поезд привез первую делегацию крестьян Польской Народно-демократической Республики. Дорогих гостей хлебом-солью встречали крестьяне Советской Украины. Десять лет тому назад, когда в Варшавском королевском замке восседал наказной президент Мосцицкий * и курс польской политики определялся гитлеровским агентом Беком, перед такой делегацией могли открыться только одни ворота — ворота тюрьмы. Тогдашний премьер-министр Польши Славой-Складовский, этот полуидиот и полный подлец, не подпускал своих подданных к советской границе ближе, чем на пушечный выстрел, а всякий интерес с их стороны к происходящим в СССР социальным сдвигам находил свой эпилог в забрызганных кровью застенках Березы Картузской. Мосцицкий был по профессии химиком, склонности к своеобразной химии питала и правящая в то время Польшей клика полковников: вся их политика по отношению к народам Советского Союза была политикой отравления колодцев. Одни из них подбрасывали к нам шпионов и террористов, другие фабриковали антисоветские фальшивки, третьи занимались несложным производством антисоветской лжи и клеветы.

Особенно много внимания они уделяли Украине. Верные заветам и наветам магнатских зубров, они глазами хищников зарились на ее богатства и одновременно изо всех сил старались вырыть пропасть между польским и украинским народами. Омерзительную фигуру Яремы Вишневецкого они возвели в символ своей восточной политики, политики безудержного насилия, грабежа и захвата. Ничуть не смущаясь потрясающей крестьянской

нищетой, царящей в большинстве воеводств Польши, они готовили такую же участь крестьянству Украины. Ничего из этого, как известно, не получилось, а поля Украины стали свидетелем позорного конца еще более сильного претендента на ее богатства, чем князья Радзивиллы * и их министры. Больше того, польской реакции не удалось предотвратить неотвратимое, и вот, к ее ужасу и бешенству, спасенный от гитлеровского рабства польский народ заговорил на языке чистейшей, неподдельной, настоящей демократии и заговорил таким внушительным тоном, что Миколайчику не оставалось ничего другого, как заблаговременно убраться восвояси *.

В воспетых пиитами дворянской Польши барокковых и ампирных усадьбах забегала школьная детвора, помещичью землю вдоль и поперек перепахали плуги её новых владельцев — Ясеков и Бартеков, потомственных крестьян и батраков. Подавляющее большинство польского народа — это крестьяне и рабочие. В прошлом от их имени говорили многие. Говорил Пилсудский, говорил Дмовский *, но им самим и слово промолвить не давали. В 1918 году Польша стала независимым государством, но народ знал эту независимость только по наслышке. Его огромная, животворящая энергия подавлялась существующими законами и узаконенной традицией. Мрачный дух феодального прошлого господствовал в государственном аппарате, в учебных заведениях, в казармах.

Польский народ жил, надеялся, верил, боролся, но его влияние на судьбы государства сводилось господствующим классом к нулю. Польша оставалась бедной, отсталой страной, страной 10 тысяч автомашин, 300 с лишним самолетов и нескольких десятков хилых тракторов, лениво попыхивающих на помещичьих полях. Спички, электричество и телефон принадлежали шведам, силезский уголь и металл — немцам, нефть — американцам и англичанам, текстильная промышленность — французам. В таких условиях независимость становилась фикцией, сила — блефом, а богатство — привилегией очень и очень немногих.

Свободная народная Польша должна была неминуемо пойти иным путем. И она пошла им. Вся ее земля, все ее богатства, все созданное трудом поколений стало неотъемлемой собственностью его величества — народа. Его освобожденная энергия сразу сдвинула страну с мертвой

точки. Несмотря на все трудности, жизнь преображалась с невероятной быстротой. Народ стал хозяином в полном смысле этого слова, полным, независимым господином своего настоящего и будущего.

Пришло время подумать о дальнейшей судьбе польской деревни. Раздача крестьянам помещичьей земли в значительной степени утолила земельный голод, но не разрешила еще вопроса о росте благосостояния и культуры крестьянских масс, о серьезном увеличении продуктивности сельского хозяйства. Мечта Ясеков и Бартеков о богатстве ждала своего воплощения.

Пример советского крестьянства придал этой мечте черты реальности. Оставалось только ближе познакомиться с достижениями советских колхозников, поучиться у них. Так родилась идея о посылке делегации польских крестьян на Советскую Украину.

Пребыванию этой делегации в нашей республике и посвящен документальный фильм «Пребывание польской крестьянской делегации на Украине». Прекрасный, глубоко волнующий фильм. Крестьяне западноукраинского села Заболотье искренне, сердечно приветствуют польских гостей. Еще совсем недавно воеводы юзефские натравливали их друг на друга, стараясь разжечь до белого каления межнациональную рознь. Но несколько лет народной власти, власти без панов и их прихлебателей, сделали свое, и вот недоверие уступило место братской дружбе. Эта дружба видна и в радостных улыбках, и в крепких пожатиях рук, и в красочно убранных стенах станицы. Делегация прибывает в Киев в день открытия республиканского совещания передовиков сельского хозяйства Украины. В президиуме, рядом с секретарем ЦК КП(б)У, главой правительства Украины, почетное место занимает Марьяна Валяс, пожилая крестьянка из Лодзинского воеводства. Здесь, в здании оперного театра, гости знакомятся с прославленными людьми нашей страны: Ф. И. Дубковецким *, Е. С. Хобтой *, Пашей Ангелиной *, Макаром Посмитным *, они встречаются здесь с народным ученым, академиком Т. Д. Лысенко *. В их глазах светится восторг: вот она, Советская власть, вот она, Советская страна, величие и слава которой воплощены в этих простых, скромных, но больших людях, героях самоотверженного труда.

Диктор приводит ленинские слова: «Мелким хозяйством из нужды не выйти».

Польские делегаты получают возможность убедиться воочию в великой правде этих слов — по приглашению передовиков сельского хозяйства они выезжают в колхозы Украины.

Они в колхозе «Здобуток Жовтня» на Киевщине, руководимом Героем Социалистического Труда, депутатом Верховного Совета СССР, Ф. И. Дубковецким. Здесь минимум выработки каждого колхозника за прошлый год составлял 400 трудодней. Результаты этого честного, большевистского отношения к труду налицо: одна только семья колхозника Сергея Власенко получила в качестве аванса за трудодни 5 тонн зерна. Дубковецкий дарит делегатам свою книгу «На пути к коммунизму». Все виденное поляками здесь подтверждает волнующую правдивость его рассказа. Вот гордость колхоза — воздвигнутая членами артели гидроэлектростанция, о которой с такой любовью говорит Дубковецкий: «Наше маленькое электрическое солнце». Вот сад, «яблочный рай», взращенный и выпестованный руками колхозницы Ганны Конфедерат.

Делегаты посещают Ореховскую машинно-тракторную станцию, одну из 1248 МТС Украины. Среди мощных тракторов «Сталинец-6» высятся степные корабли — комбайны.

Колхоз им. Кирова на Запорожье исключительно умело сочетающий полеводство с животноводством. Гости знакомятся с организацией труда в артели, осматривают птицеферму. Они с изумлением узнают, что кировцы возделывают даже рис и получают от этого большие доходы. Они встречаются здесь со своей киевской знакомой, Героем Социалистического Труда Екатериной Бугаевой, собравшей на своем участке 35 центнеров пшеницы с гектара.

На станцию Заболотье прибывает вторая делегация польских крестьян во главе с ее руководителем Зигмундом Кратко. Среди делегатов члены Польской объединенной рабочей партии, крестьянских партий «Стронництво людове» *, «Польске Стронництво людове» * и беспартийные.

Гости знакомятся с Киевом, вот они пришли в музей Ленина, перед ними скульптура Маркса, Ленина — величайших людей всех эпох жизни человечества, открывших

ему путь из мрака варварства в солнечный, золотой век коммунизма. Представители польского трудового народа застыли в безмолвии перед величием гениев, зажегших и на их родине огонь свободы и счастья.

На Харьковском тракторном заводе. Этот разрушенный немцами гигант советской индустрии превышает сегодня довоенный уровень продукции.

Окутанный снежным покровом памятник Т. Г. Шевченко в Харькове. Великий поэт-демократ бесстрашно боролся за дружбу славянских народов, но его страстная мечта осуществилась только в наше время, когда вихрь народного гнева смел тех, кто в собственных эгоистических интересах сеял среди народов раздор и вражду.

Делегаты приезжают в Сигнаевскую МТС на Киевщине, а затем в артель им. Ленина. Она в восхищении от виденного здесь и пережитого: колхозные амбары полны хлеба, все члены артели живут зажиточно, культурной жизнью. Только в прошлом году они приобрели 185 велосипедов, 14 мотоциклов, легковую машину «Москвич». Гости знакомятся с новой машиной — свеклокомбайном.

В Ульяновской МТС они видят, как умело, четко, по-научному планируют колхозники свое производство, делегаты наблюдают работу радиостанции, поддерживающую бесперебойную радиосвязь с работающими в поле тракторными бригадами.

Артель «Радянське село» на Сумщине. Смелым энергичным жестом распахивает колхозница перед гостями двери колхозных построек. Смотрите, вот наше богатство, вот плоды нашего неусыпного труда. Смотрите, учитесь и следуйте нашему примеру!

У ног польских крестьян плещется Черное море. Перед ними Одесса — город-герой, приютивший когда-то в своих стенах Александра Пушкина, близкого друга Адама Мицкевича.

Особое внимание гостей привлекает Всесоюзный институт селекции и генетики им. Лысенко. Здесь в лабораториях и теплицах кипит сейчас напряженная работа над выведением новых сортов хлопчатника и яровой пшеницы.

А вот и институт им. Лысенко в миниатюре: колхозная агролаборатория артели им. Карла Либкнехта. Здесь научным трудом занимаются также сами колхозники;

звеньевая колхоза Тамара Коваленко добилась крупного успеха — она вырастила невиданный урожай пшеницы.

Делегаты интересуются доходами членов артели-миллионера. Колхозный агроном Гаврилкевич приводит пример с семьей колхозника Иосифа Рыбака. В 1948 г. она получила за свои трудодни 205 пудов зерна, 156 пудов овощей, 43 пуда картофеля, 1352 литра вина и 31 000 рублей.

Макар Анисимович Посмитный пригласил делегатов в колхоз, которым он руководит вот уже 25 лет. Здесь каждый гектар земли дает сейчас по 163 пуда пшеницы, то есть в два раза больше, чем собирал царивший тут до революции немецкий помещик Келлер. Колхоз имеет 1100 голов скота — на 100 голов больше, чем до войны. Председатель артели рассказывает о колхозном свинаре Емельяне Квасне.

— Он получил в прошлом году 11 310 руб. и 360 пудов зерна. Кроме того в порядке дополнительной оплаты Квасня получил 23 поросенка.

В ремонтных мастерских МТС им. Шевченко. Один из делегатов говорит:

— Техника замечательная, да её не применишь в индивидуальном хозяйстве. Такая техника требует большого коллективного хозяйства.

Посланцы польського крестьянства на Днепрогэсе. Они с изумлением осматривают чудо советской техники — мощные агрегаты, сделанные руками ленинградских рабочих. Они слышат шум днепровских вод, но думы их на Висле: её воды должны также давать стране свет, тепло и двигательную энергию. И они дадут их.

Днепродзержинск. Гости задают сталевару Кочеткову вопрос:

— Сколько металла дает завод?

— Металла дает столько, сколько требует Родина, и еще сверх плана от души добавляем.

Делегатов радушно встречают колхозники Полтавщины, они посетили также Весело-Подольский сахарный завод и расположенную там же селекционную станцию.

В Донбассе они навещают Прасковью Ангелину, работницу Старобешевской МТС; знатная трактористка с гордостью заявляет:

— Члены моей семьи за честный труд награждены 60 орденами.

Неизменно сердечный прием оказывают делегатам польских крестьян колхозники Украины, они охотно делятся с гостями своим опытом, дают исчерпывающие ответы на интересующие поляков вопросы. В колхозе Селидовского района делегаты не скрывают своего восторга при виде электрифицированной животноводческой фермы. Здесь в коровниках работает водопровод, установлены автопоилки, тут применяются электрические доильные аппараты. В прошлом году лучшие доярки артели надоили по 4—5 тысяч литров молока от каждой коровы, в Матусовском племенном хозяйстве доярка Марфа Головченко рассказала о своих достижениях: в 1948 г. она надоила по 5547 литров молока от каждой коровы и заработала кроме 9170 руб. деньгами, 4000 литров молока в порядке дополнительной оплаты.

В колхозе им. Ленина Васильковского района Днепропетровской области гости заинтересовались родильным домом. Они собственными глазами увидели, какой любовью и заботой окружает социалистическое общество крестьянских детей, этих когда-то самых несчастных под солнцем существ.

На поле Корсунь-Шевченковского сражения жерла навеки умолкнувших немецких пушек тупо смотрят в небо. Их съедает ржавчина, а вокруг кипит великая трудовая битва.

Работает восстановленная электростанция, снабжающая энергией 5 районов. В колхозе «Пролетар» делегаты жмут руку колхознице Александре Фесенко. Прошлогодний заработок Фесенко 2600 кг зерна, 10 000 руб. деньгами, 500 кг картофеля, 100 кг подсолнечника, овощи, мед, сено и т. д. Колхозники с гордостью показывают ферму чернобурых лисиц.

В колхозе «Сім'я червоних партизанів» происходит трогательная встреча делегатов с 13 участниками освобождения Варшавы. Вчерашним героям Отечественной войны есть о чем рассказать дорогим гостям. Их колхоз — один из лучших на Киевщине — превзошел довоенный уровень по всем видам животноводства.

Мчатся сани по полям Сумщины. Делегаты прибывают в знаменитый колхоз им. Чкалова. 13[-ти] его членам, в том числе 11 женщинам присвоено звание Героев Социалистического Труда. Урожай чкаловцев — 140 пудов зерна с гектара на площади 1000 гектаров.

Колхоз им. Васильева па Киевщине, превративший тысячи гектаров Ирпенской поймы в плодородные массивы. На вчерашних болотах буйно растут овощи, здесь колхозники собирают по 300—500 центнеров картофеля, по 200—300 центнеров помидоров с гектара.

Здесь возникли новые красивые жилые дома. Только в прошлом году их построили 72, в этом году колхозники села Демидово поселятся еще в 103 новеньких домах.

После возвращения делегатов в Киев Совет Министров Украинской ССР устроил в честь обеих делегаций прием, на котором присутствовали руководители правительства и Коммунистической партии большевиков Украины, лучшие представители колхозного села и интеллигенции.

Выступают гости. Они горячо благодарят правительство СССР, украинский народ за сердечный братский прием и с волнением рассказывают о пережитом и передуманном здесь за эти дни:

— Теперь,— говорит делегатка Томчик,— после того, как мы близко присмотрелись к жизни и работе советских женщин, после того, как мы увидели результаты коллективной работы, мы, польские женщины, должны с еще большей активностью приступить к строительству и перестройке нашей страны, особенно на селе.

Выступает писательница Ванда Василевская:

— Я глубоко верю, что все вы, вернувшись домой, станете пламенными пионерами великого дела преобразования села... Нет иных путей для выхода крестьянина из нужды, нет иных путей к счастливой жизни села, кроме одного пути — социалистического хозяйства, пути, который указал нам Ленин и Коммунистическая партия.

На экране Колонный зал столичной филармонии, идет концерт в честь польских делегатов.

...Таков заключительный аккорд этого правдивого фильма. Его кадры как нельзя лучше и вернее расскажут зрителю о незыблемой истине нашей эпохи, о том, что нет других путей к человеческому счастью, как общий труд и общее богатство, как путь к коммунизму.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

У зв'язку з парцеляційною постановою вся українська преса жваво обговорює питання колонізації південно-східних земель.

«Український Бескид» *, говорячи про цілковите зубожіння українського села, категорично протестує проти колонізації, яку сильно пропагує ендецька * преса та краківський «Кур'єрик» *.

«Український Бескид» між іншим цитує думку колишнього прем'єра Вл. Грабського *, яку він висловив в інтерв'ю, даному «Бунту молодих» *.

«Колонізація у ширших масштабах,— говорить прем'єр Грабський,— є лише мрією з причини перенаселення тієї частини краю. Досвід показує, що поляки якщо і купують там землю, то для того, щоб продати її українцям по вищій ціні. Українець чи білорус завжди мусить заплатити дорожче, ніж би це обійшлося познаньчикові!»

Твереза оцінка прем'єра Грабського цілком справедлива. Колонізація не вирішить питання земельної кризи в Польщі, не ліквідує земельного голоду і ще менше сприятиме братерському співжиттю польського народу з народом українським.

НЕВЖЕ ЗМІНА ТАКТИКИ УНДО?

Коли польська преса інформувала громадськість про постанови останнього пленуму ЦК УНДО, вона жодним словом не згадала про основну постанову, що стосується ставлення УНДО на сучасному етапі до питання т[ак] зв[аної] угоди між УНДО та санацією.

Ось уривок з тієї постанови, опублікованої в «Ділі»:

«Нормалізація польсько-українських взаємин є необхідною та корисною, бо поверне здобуті зусиллями всього українського народу права, що стосується всіх ділянок нашого життя, втрачені в 1919 році, а також дасть можливість розширити досягнення українського народу в політиці, культурі та господарстві...»

Максимум доброї волі керівників партії та українських представників у парламенті не дали до сьогоднішнього дня бажаних результатів... В аграрному питанні велася така політика, яка тільки погіршила і загострила земельні відносини на наших землях.

У зв'язку з цим ЦК рекомендує українським представникам застосовувати відповідну тактику у парламенті (підкр. наше.— *Я. Г.*).

Без сумніву, ця постанова була прийнята під тиском останніх подій на південно-східних землях. Але щоб бути послідовним до кінця, УНДО повинно змінити і своє ставлення до фашистського союзу, який так самовіддано підтримує. Бо останні події наглядно показали, що український народ, так само як і польський, єдиний вихід вбачає у демократії.

ЗАНЕПАД УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Луцька «Українська нива» * в статті «Шкільні болячки» висвітлює становище українських шкіл на Волині. Отож на всій території Волині немає жодної державної початкової школи, жодної гімназії. В початкових двомовних школах українська мова вважається другорядним предметом. «Незадовільно» з української мови не є перешкодою для переведення з нижчого класу у вищий.

Весь тягар української освіти лежить на трьох приватних гімназіях, які лише в невеликій мірі можуть виконувати своє завдання.

А як реагує на це посол Певний? *

M. R.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Найбільша реакційна українська партія в Польщі — УНДО переживає тяжкі часи. Виявилося, що послух і покора не завжди себе оправдують. Отож УНДО хворіє, а найгірше те, що хворіє зсередини.

Дотеперішній орган УНДО «Діло» відважилося в номері 271 на сенсаційний врештою жест, публікуючи довжелезну редакційну статтю, в якій зрікається своїх вождів.

Ось кінцівка point'у [1]:

«Повторюємо: принцип нормалізації «Діло» визнає й надалі буде визнавати, але одне основа і зовсім інше практична її реалізація і всі методи практичної політики. І нічого тут приховувати та замовчувати факт, що загальна суспільна думка не погоджується беззастережно з усіма шляхами, методами політичної верхівки за останні півтора року».

Паліївські «Українські вісті» *, що є тільки засобом безпеки, який повинен вгамовувати обурення обманутих УНДО мас, дають цій інформації гострий заголовок «Щури втікають з пароплава» і, коментуючи «розрив», пишуть (№ 270):

«Мотивування, звичайно, неповне. Другу його частину обійдено мовчанням, замовчано також ще одну вирішальну силу, на яку постійно оглядається і «політична верхівка», і відокремлене сьогодні «Діло». Цією другою силою є завжди той, в чиїх руках знаходиться влада, і хто завдяки тому може щось дати або взяти. Між суспільною думкою власного народу і цією другою силою проходять всі думки, всі починання, все життя і «Діла», і «ундовської верхівки».

---

[1] Змісту *(франц.)*.— *Ред.*

«Але «Діло» зауважує, що не йдеться про якийсь принциповий розрив. О ні! Просто «Діло» зорієнтувалося, що цінується тільки такий посередник, який не висить в повітрі, а є виразником суспільної думки».

Розвиваючи вміщені в згаданій статті «опозиційні» погляди, «Діло» розпочало останніми днями друкувати цикл статей одного з фрондистів, посла Ст. Барана. Той без потреби зрештою застерігає, що не може бути мови про будь-яку принципову різницю (№ 276):

«Діло» мусить залишатися й надалі на своїх ідеологічних і тактичних позиціях. Це важливо особливо тепер, коли залишається до кінця невиясненою (?!) політика польського уряду і щодо нас, коли, т[ак] зв[ані] нормалізаційні зусилля не дали жодних значних позитивних результатів, коли спостерігається внутрішнє розпорошення наших сил і коли проти нас діють різні зовнішні (?) фактори — насамперед агенти Комінтерну — з метою знищення наших прагнень».

Що ж це за прагнення?

Отож перед нами, галичанами, стоять два завдання: 1) захищати наші народні державні інтереси, боротися за своє існування в теперішній дійсності, а також всіма силами примножувати народні цінності в усіх ділянках життя і 2) бути виразником всеукраїнських інтересів, пам'ятаючи, що цим сьогоднішнім актуальним завданням є антирадянська боротьба і об'єднання з усіма, хто прагне до розкладу Радянського Союзу на національні держави» (№ 277).

Отож хрестовий похід під протекторатом Гітлера — ми знаємо вже цю пісню. Але звідкіля ця впевненість п. Барана і іже з ним, що Польща належить до держав, яким подобається війна? Невже вони мають якісь докази?

Що Гітлер і його паладини * мають в українських фашистах гарячих прибічників — це річ відома. Та справа зайшла вже так далеко, що можна було б говорити без перебільшення про осередки пп. Геббельса і Розенберга. Чи ж не характерною є одна в багатьох подібних статей, які з'являються в українській націоналістичній пресі. На цей раз уривок з «Українських вістей» (№ 278):

«Президент міністрів Пруссії генерал Герінг почав втілювати в життя т[ак] зв[ану] другу п'ятирічку, метою якої є повна незалежність Німеччини від доставки чужої сировини. План імпонуючий, він не вкладається в головах

лібералыних економістів та їх політичних лахмітників. Чудова, істинно народна промова Герінга з цієї нагоди зіпсувала багато крові чужим політико-економістам...»

«Всі промови Гітлера, Герінга та інших провідних діячів нової Німеччини відзначаються високою етичною і виховною наснаженістю».

А писалося це, звичайно, в Берліні.

Крах «нормалізаційної» політики сильно підірвав і так вже незначний моральний кредит УНДО в українських масах. Тому треба було терміново шукати нових шляхів, нових перспектив, які дозволили б українській реакції й надалі утримувати керівництво в своїх руках. Тим «новим шляхом» стала війна.

В одному з останніх номерів «Діла» знаходимо виступ п. Кедрина *, в якому зовсім недвозначно вказується, що єдиним засобом вирішення українських національних болячок є війна, і під гаслом війни повинна відбуватися консолідація українського народу в Польщі.

Отже, дальший етап «нормалізації» коштом моря крові українських селян і робітників...

У цих провокаційних пориваннях воєнних союзників Гітлера з-над Полтви * не залишається позаду і католицький табір «слуг божих». Часопис єпископа Хомишина * аж підскакує з радості від повідомлення про зростаючу загрозу війни (№ 3):

«Ми, українці, народ без держави і тому беззахисний, читаємо ці повідомлення з надзвичайним душевним сум'яттям. З одного боку, у нас є підстави боятися страшного урагану, страшного особливо для народів, які не мають свого укриття, а з другого боку, можемо читати їх з надією на великі зміни, бо ж таких озброєнь ніхто надаремно не робить. Це повинно закінчитись великою війною. А тільки з війни може виникнути наша держава. Дає її воля божа тим народам, які її заслужили».

Варто було б вгамувати злочинні наміри підпалювачів війни з-над Полтви. Це є першочерговим завданням українських народних мас.

У тісному зв'язку з цими планами є відкопування ідеї про скликання всесвітнього конгресу реакційних

українських партій. «Новий час» (№ 9) поспішно повідомляє:

«31 грудня ц[ього] р[оку] відбулося засідання ініціативної комісії Всеукраїнського національного конгресу. Комісія обговорила наявний стан конгресової акції, а також ухвалила надіслати в цій справі до підготовчого комітету конгресу та до українських політичних партій спеціальний меморандум».

У тих підступах особою, посланою богом, є, очевидно, Гітлер. Газета п. Паліїва «Українські вісті» (№ 7) захлинається від радості з того приводу, що нарешті в німецькій історіософії * перемогли «молоді історики».

«Цей перелом в світі німецької науки, без сумніву, є для нас корисний і важливий в наслідках».

А чому?

«Сьогодні німці борються за економічну самозабезпеченість, тому перед ними і світом в усій повноті стоїть відкрите питання колоній. Те, що під час Веймарської республіки було нездійсненною мрією, сьогодні є крайньою необхідністю».

Так виглядає Торговиця — тільки українська. Вже нижче впасти було б неможливо, тому белькотіння «Діла» (№ 1) нагадує поганий жарт про відсутність стійкості в таборі гендлярів власним народом:

«Те, що сьогодні відбувається в партійно-політичному житті українців у Польщі, і те, що загрожує нашим найбільш відповідальним суспільним установам, в яких зустрічаємо таке явище, як останні збори «Рідної школи» *,— то справи, які вимагають особливої уваги. Смертельна небезпека загрожує характерові народу».

На щастя, не всього! «Діло» (№ 8) вміщує промову ундовського стовпа «нормалізації» посла Целевича *, виголошену на бюджетній комісії сейму. Між іншим читаємо:

«Права української мови в юстиції гарантовані законом від 31 липня 1924 року. Закон той ухвалив сейм Речі Посполитої в період, коли прем'єром був Станіслав Грабський, вождь ендеків. Закон той абсолютно недостатньо забезпечує мовне право 6 мільйонів польських громадян українського походження. Однак навіть цей закон залишився законом на папері».

«...Судові органи конфіскують все, що їм попаде в руки. Між іншим вони конфіскували твори Тараса Шевченка, Степана Руданського, Лесі Українки та інших україн-

ських класиків. Конфіскації підлягають навіть етнографічні матеріали».

П[ан] Целевич скаржиться, але чи не він сам та його табір несуть за це спільну відповідальність? І ось з № 6 «Діла» дізнаємося про речі, які не снилися, напевне, й Акібі *:

«Вже два тижні селяни — передплатники української преси на Волині — не отримали жодного примірника «Діла», «Свободи», «Нового часу» * і т. д. Чи це не є продовженням політики, яка ведеться в останній час по відношенню до українсько-галицьких календарів?»

Напевне так, панове з «Діла».

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

В морозний і похмурий січневий день в редакції «Діла» запанувала сімейна радість: дві провідні гітлерівські газети помістили ідентичні статті в один день під обіцяючим заголовком «Україна повинна бути вільною»:

«Хоч стаття та не містить жодних політичних заяв та висновків, однак сам факт її появи на першій сторінці двох найбільш солідних і напівофіційних берлінських газет вже є політичною подією. Зміст і весь текст статті також не залишає жодних сумнівів щодо політичних намірів її публікації, і коли б цими намірами була б тільки данина ввічливості в день, коли весь (?) український народ за межами СРСР відзначає річницю проголошення незалежності української держави *, то й це свідчило б про явне прихильне ставлення III рейху до ідеї розподілу Радянського Союзу» (№ 17).

Недавно українську пресу обійшла обширна заява шефа українського еміграційного «уряду» (петлюрівського) УНР * п. А. Лівицького, в якій він піддає грунтовній ревізії всю дотеперішню програму «демократичного уряду» і згідно з сьогоднішніми смаками своїх давніх і теперішніх сило- і хлібодавців грунтує його вже на основах фашистського фаталізму. Отож читаємо:

«Знаменний факт, що стаття, яку розглядаємо, бере до уваги саме концепцію УНР: очевидно, інші еміграційні угруповання, які запевнювали про свої близькі відносини з німецькими представниками, не користуються авторитетом у тих німецьких представників» (там же).

Треба згадати, що «уряд» п. Лівицького користувався і користується підтримкою тих наших кіл, завдяки зусиллям яких був організований Варшавський український науковий інститут *, який був нічим іншим, як Міністерством пропаганди п. Лівицького. Волинська група українських бебеків * є також прихильниками уенерівського уряду. Всі ті факти є красномовні...

Але повернемось до «Діла»; ось висновок статті:

«Дуже цінним є зауваження автора статті про колоніальний визиск України Москвою: воно робить брехливими поголоски про колоніальні наміри Німеччини по відношенню до України!»

А це що, панове, наївність чи насмішка?..

«Яблунів — мале містечко на Гуцульщині — відоме тим, що під час передачі польським комісарійним війтом громадської землі для будинку «Товариства народної школи» *, була пролита кров гуцулів, які захищали свою громадську власність. Сьогодні там вже стоїть прекрасний «Народний дім «ТНШ» *.

В тому Яблуневі є семикласна школа з польською мовою навчання, хоча українських людей є в чотири рази більше, ніж польських. Директор школи — шовіністичний поляк п. Адамчик, вчительський колектив — самі поляки.

Завдяки старанням керівника школи польський ксьондз Петро Шафранець з Яблунева навчає там не тільки римсько-католицької релігії, але й історії та географії в усіх класах. Чого він там навчає в чотирьох стінах, можна здогадатися з такого випадку:

Ксьондз Шафранець виголосив (у Космачі) проповідь, яка не має жодного відношення ні до Святого письма, ні взагалі до релігії:

«Гуцули — це не український, а окремий гуцульський народ, який не має нічого спільного з українцями. Їм до українців так само далеко, як до французів.

...Ксьондз Шафранець заборонив на своїх уроках українським дітям відзиватися хоч би одним українським словом (А. Адамчик), троє дітей Івана Райчука римсько-католицького віросповідання...

Як тільки дитині виповниться 14 років, п. Адамчик намовляє її підписати декларацію про перехід на латинський обряд».

Нечувано! Ось хто ганьбить в очах українського народу добре ім'я поляка і втоптує в болото найкращі визвольні традиції, в ім'я яких гинули найкращі поляки. Гидота, якій, нарешті, треба покласти край.

У Малому Ходачку, майже в чисто українському селі, є чотирикласна двомовна школа (українських дітей біля трьохсот, польських — біля двадцяти). 17 січня 1937 року на конференції запитали батьки директора школи, якою фактично тепер є школа в Малому Ходачку, українська чи польська, бо всі предмети читаються польською мовою,

вчителі навіть на перерві звертаються до дітей виключно по-польськи, а якщо дитина звернеться на перерві до вчителя по-українськи, то у відповідь почує: «Цо? Цо?», аж поки дитина не заговорить польською мовою...

У першому класі вчитель читає молитву тільки польською мовою, і діти повинні хреститися і молитися по-польськи. Слово «український» вживати також не можна...

Директор школи відповів, що школа є двомовною, а на запитання, в чому полягає та двомовність, відповів: «Двомовність полягає в тому, що української мови вчать по-українськи, а решти — по-польськи».

У тому ж номері «Діла» читаємо:

«В Долинському повіті і далі відбувається полонізація українського населення, яке належить до так званої ходачкової шляхти. Різні польські прихильники скликали збори цих шляхтичів в Розточках і Вітвіцах. У першому селі доповідь робив міський суддя з Долини Тадеуш Мазур, у другому — міський суддя з Болехова Тадеуш Адамовський».

В дискусії бюджетної комісії про бюджет Міністерства юстиції слово мав сенатор Вл. Децикевич: *

«З поняттям Міністерства юстиції населення пов'язує поняття особливої пошани до закону і до справедливості, яка в останніх роках сильно підупала. Відому страшну «пацифікацію» восени 1930 року в Галичині провели адміністративні органи. Однак міністр юстиції спокійно спостерігав «пацифікацію» і не притягнув винних до відповідальності, хоча під час пацифікації було багато смертних випадків. Тому авторитет Міністерства юстиції і суду сильно при цьому постраждав. Важко також зрозуміти, як міністр юстиції дав свою згоду на Березу Картузьку... Береза Картузька — то пляма на обличчі міністра юстиції, яку важко буде змити».

...Всі ці реформи в найбільшій мірі направлені проти українського населення. Пауперизація * адвокатури — це зменшення великої частини української інтелігенції. Судовий екзекутор — це нещастя для українського села. Жертвами чистки в нотаріаті були головним чином українські нотаріуси, в судах український суддя — це білий крук».

«Діло» (№ 15).

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Ми вже писали про тривогу «Діла», стурбованого зростанням активності, а особливо спільною боротьбою українських і польських селян за краще майбутнє. В № 23 «Діло», розповідаючи про конгрес Народної партії, що недавно відбувся, так закінчує:

«Сьогодні народовці вболівають за долю демократії, а рівночасно ані словом не згадують про народні меншості і не змінюють своєї попередньої програми. Навпаки, вважають можливим зближення з тими колами, яким нова нормалізаційна машкара не заважає проводити попередню політику відносно українців (!).

Яку ж цінність тоді мають резолюції народників, які проголошують боротьбу за демократичний лад у Польщі?

З цього останнього конгресу народників нас найбільше цікавить одне: головував на ньому колишній віце-прем'єр Тугут *. Станіслав Тугут заявив колись, що забрав би назад із задоволенням свій підпис з так званих народних постанов і що Станіслав Грабський пошив його в дурні і на практиці викривив зміст тих постанов. Станіслав Тугут очолював також Інститут національних досліджень, є знавцем проблеми меншостей і, безперечно, є демократом. Було б добре (!), якби цей сьогоднішній керівник народників, людина з іменем і характером, публічно заявив, яким є відношення його і його партії до найновішої колонізаційної хвилі і чи лише «зміною» програми народників щодо національних меншостей мали бути залучені українські селяни в ряди їхньої партії?!..»

Стаття, однак, дуже характерна, якщо візьмемо до уваги відносно спокійний тон реакційного українського часопису в полеміці з польськими прихильниками демократії, і... заслужені, зрештою, компліменти на адресу керівника Народної партії. Однак виникає запитання: чи це знову

тільки маневр по відношенню до нелояльних «нормалізаційних» контрагентів?

Немає сумніву, що незадоволення в рядах УНДО збільшується, якщо навіть такі вірні сателіти санації, як пп. Целевич і Пеленський * висловлюють своє розчарування. «Діло» в неконфіскованій статті подає промову п. Целевича, яку він виголосив у дискусії про бюджет Міністерства освіти:

«На жаль, нормалізація польсько-українських відносин зривається насамперед у питанні школи. Українці висунули ряд вимог, з яких задовільнено лише одну, а саме — прийнято на роботу 100 вчителів і 50 на безплатну практику. Ці невеселі стосунки найкраще ілюструє невирішена справа термінології, яка для нас є справою престижу. Міністерство освіти ускладнює справу, бо в своєму новому розпорядженні називає українські гімназії на Волині українськими, а в Галичині — руськими. Це образило українські маси.

«Лемківський буквар» є провокацією українського народу». Крім того, що написаний незрозумілою для нього мішаниною різних мов, на одній сторінці має аж 100 помилок. Народ протестує проти лемківського букваря і проти мовної постанови Грабського, яка призвела до ліквідації української школи.

...Постанова про створення українського університету не виконана до сьогоднішнього дня. Не вкомплектовано і кафедру української літератури.

...Шкільні інспектори, наприклад, в Станіславі і в Тернополі, провокують українське населення.

...Є десятки випадків, коли вчителі сильно побили, навіть до смерті, українських дітей, а влада вирішує подібні справи дуже повільно» («Діло», № 17).

В дискусії на сеймі про бюджет Міністерства комунікації п. Целевич обговорював персональну політику щодо залізничників-українців:

«За австрійських часів було кілька тисяч залізничних службовців-українців, що працювали на залізниці. У 1919—1920 роках їх звільнили з роботи. Більшість їх позбавлена пенсії. Потім прийшов другий період «чистки» залізничного апарату від українців: не приймали їх на нові посади. Таким чином, кількість українців на залізниці значно зменшилася.

Промовець посилається на циркуляр дорожного відділу у Львові, в якому рекомендується приймати на роботу на залізниці стрілочниками тільки осіб польської національності і римсько-католицького віросповідання.

Як з цього виникає, стверджує промовець, ПДЗ * зайняла виняткову позицію не лише по відношенню до національності, а й віросповідання.

(«Новий час», № 14).

Відносини в українському фашистському таборі дуже добре характеризує поленіка між органом групи п. Паліїва «Українські вісті» та ультранаціоналістичним тижневиком «Голос» *. Ось що «Українські вісті» говорять про ОУН та про редактора «Голосу»:

«І панове Бойдуники, і всі ті особи та установи, які отримують американсько-українські часописи,... знають, що деякі з цих часописів, такі, як «Націоналіст», «Новий шлях» та інші публічно називають себе органами ОУН. І не тільки не роблять з цього жодної таємниці, а навпаки — паразитують на наївності емігрантів і збирають тяжко зароблені долари на фікційний «бойовий фонд», на «революцію» і т. ін... Все то таке огидне і нікчемне, що краще про це не говорити. Нарешті питаю п. Бойдуника: як довго ви ще думаєте отруювати і так вже задушливу атмосферу? І в чиїх інтересах, в ім'я яких темних сил виступаєте ви як апостол цієї насправді готентоцької * моралі та етики?»

...Коли б ви одного дня признались, в ім'я чого і для кого виконуєте ви свою роботу, то, напевно, прокляли би вас ті, чиїм героїзмом і революцією ви безкарно торгуєте («Українські вісті», № 23).

Натяк виразний, і автор його нагадує, очевидно, про ті приховані пружини багатьох починань ОУН, виявлених лише частково на процесі Барановського *.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Українська преса жваво займається питанням парцеляції, яка саме відбувається, і зв'язаною з нею колонізацією земель, на яких проживає українське населення, яке болюче відчуває земельний голод тим більше, що складається воно у переважній більшості з малоземельних та безземельних селян. В «Ділі» (№ 20) читаємо: «Сьогодні ми маємо два головних осередки примусової парцеляції: південне Поділля (повіти: Заліщики, Борщів, Копиченці, Чортків і Підгайці) і повіти на північ від Львова (Сокаль і Рава-Руська — його східна врожайна частина). І власне, в цих повітах українське населення становить дуже великий процент.

Само собою розуміється, що наші селяни хочуть придбати поміщицьку землю. Польська преса на чолі з «Кур'єрком» («Діло» демократичної преси не бере, звичайно, до уваги...— *Ред.*) верещить на всі голоси, що українці купують польську землю і далі поширюють легенду про 65% закупленої вже українцями поміщицької землі. Поміщики відмовляються продавати землю нашим селянам, мотивуючи тим, що їм дозволяється продавати землю тільки польським селянам і переселеним із заходу осадникам. Скарга до старости чи до земського комісара кінчається заявою, що вони не мають впливу на рішення поміщика, кому він повинен продавати. Поміщик же твердить, що він це робить під тиском зверху».

Одночасно надходять повідомлення про масове виселення українців з чеської пограничної зони (!): «Зразу ж після оголошення постанови від 9 липня 1936 р., яка спричинила основні і далекосяжні зміни в декреті президента від 23 грудня 1927 року про державні кордони косівський староста п. Фіала почав масово виселювати небажаних йому молодих і свідомих українців (-ок) з Косів-

ського повіту під приводом того, що їх присутність в прикордонній зоні загрожує державній безпеці. Перш за все староста виселив тих приватних вчителів і вчительок, які ... не походили з Косівського повіту... Потім черга прийшла на кооперативних і приватних торговців... Нарешті староство почало виселяти небажані їм особи, які постійно проживають в Косівському повіті, мають там свої господарства і родини або живуть у батьків. Така несподіванка спіткала п. Кжижанівського з Жаб'єго, який був керівником «Лугу» *. Єдиною його провиною було хіба те, що він критикував діяльність колишнього посла від радикалів, а теперішнього війта Петра Шекчика-Доникова *, який, як всім відомо, помагає полонізувати гуцулів.

В той самий час косівське староство не забороняє організовувати гуртки «Сільського господаря» *. Зате масово відкриваються в наших селах польські магазини під назвою «Рільничих гуртків...» («Діло», № 10).

На північ від Косова теж не краще. Ось що стверджує «Діло» (№ 27): «Майбутній історик зауважить, що в період нового політичного курсу Полісся оголошено районом, де не повинно бути місця на будь-яку роботу для українського народу. На Холмщині навіть в рік нормалізації були спроби полонізувати і православне богослужіння для місцевого населення. А на Волині в першу чергу з'явилася нова постанова про молочарні, яка всіма правдами і неправдами, так само, як колись постанова про кооперативи, роз'єднала галицькі та волинські молочарські організації... Потім преса принесла звістку про закриття останньої «Просвіти» в Горохові, що зрештою не було несподіванкою після долі, яка спіткала «Просвіту» в інших повітових містах Волині. Але вже дійсною сенсацією була заборона продавати галицькі календарі на 1937 рік на Волині і Поліссі. Разом з тим все частіше з'являються повідомлення, що тут і там забороняється передплата української преси та українських книжок».

Згаданий вже нами редактор ультранаціоналістичного «Голосу» п. Байдуник не шкодує взаємних критичних зауважень на адресу преси п. Паліїва та його «Фронту народної єдності».

І це називає (преса п. Паліїва.— *Ред.*) «творчим націоналізмом», який начебто повинен привести до «єдності». То все тхне уже не «відкритою клоакою», а звичай-

ним домом розпусти, де повії засуджують гуртом тих, хто не хоче йти по їхньому шляху».

Сильні слова, хоча стосуються вони не тільки п. Паліїва, а й всього фашистського табору.

Недавно оголошено у Львові (як і кожного року в цей час) рішення засідання жюрі про призначення української літературної премії. Ось зауваження «Діла» (№ 31) з цього приводу:

«Члени цьогорічного жюрі не мали в своєму списку більше 20 книжок; половину з них могли викреслити без довшої дискусії як книжки, які не можуть претендувати на премію...

Нових авторів не було, молодь не дала жодного прізвища. Старша гвардія замовкла. А ті середні (в середньому віці) мають також свої клопоти, працюючи не тільки для літератури».

Хочемо відзначити, що претендувати на премію можуть тільки націоналістичні літератори і то не лише з огляду на політичний характер жюрі. Кожна спроба лівих українських письменників сказати слово безапеляційно придушується. Вивіз українського селянського письменника Олександра Гаврилюка до Берези є дуже красномовним. Для характеристики українського націоналістичного літературного табору варто зауважити, що на цей факт існуюча тут українська преса разом з радикальним «Громадським голосом» прореагувала — мовчанням...

В тому ж (15) номері «Діло» друкує під заголовком «Українська повість, перекладена на 17 мов»:

«Повість молодого радянського письменника М. Островського (який недавно помер.— *Ред.*) «Як гартувалася сталь» досягла небувалого успіху. З'явилася вона в 1932 р. і з того часу була видана 60 разів кількістю 1 300 000 примірників, в тому числі 17 видань — це переклади на всі європейські мови, почавши від англійської і французької. Тепер перекладена на монгольську і корейську мови».

В сеймовій дискусії про план капіталовкладень виступив ундовський депутат Целевич, вказуючи вірно, що «Цей план, як мачуха, трактує три галицьких воєводства, тобто великі площі Польщі В. і С. Хочу відзначити, що гірські околиці Прикарпаття я зараховую до Польщі С. Ми змушені констатувати, що запропонований нам план капіталовкладень залишає надалі 3 галицькі воєводства в безнадійному господарському становищі і упослідженими» («Новий час», № 32).

В «Ділі» (№ 35) читаємо: «Ще не затихли відголоски відомого виступу польських офіцерів резерву у Львові, які вимагали від уряду заборони продавати навіть клаптик землі українським селянам, а вже в польській пресі з'явився новий меморандум, підписаний 74-ма польськими культурно-освітніми, суспільними, господарськими та науковими установами і товариствами Львова з такою ж самою вимогою до уряду. Меморандум є ще одним доказом того, що майже всі польські організації, все польське суспільство в Галичині є просякнуте шовіністичним польським духом і займає крайню ворожу позицію до найважливіших вимог українського народу».

Отже, те, що 74 ендецько-санаційні організації підписали гакатастичний * меморандум, не свідчить, що ці організації відображають погляди всього польського суспільства в Галичині, як союзник і паладин ендеко-санації УНДО, а разом з ним і «Діло» не можуть ні в якому разі бути представниками всього українського суспільства в Галичині.

«Таким чином, східногалицькі поляки хочуть залякати уряд зростанням рівня української власності тоді, коли наше село буквально задихається на своїх шматках землі і помирає з голоду. 80% карликових господарств українського села — то насамперед результат дотеперішньої

польської колонізаційної акції на українських землях. Автори, однак, повертають кота догори хвостом, для того, щоб тільки досягти своєї мети — не допустити українське населення до купівлі землі» (там же.) Ясна річ, тільки не поляки, але польська реакція. А це, панове з УНДО, не те ж саме. Зрештою, ви самі добре розумієте, оскільки таким чином «вирівнюєте» поляків, то цим прикриваєте мету — посварити трудящі маси обох народів.

«Новий час» (№ 35) «вболіває» за долю Волині, засуджуючи бунт українських селян і наслідуючи своїх польських майстрів з ендеко-санації, приписує його «роботі Комінтерну».

«Поскільки ослаблення народного духу наших мас відбивається, не з нашої вини, насамперед на нашому народі, в середовищі якого все частіше з'являються комуністи, обов'язком українського суспільства є широка пропаганда страшної небезпеки і вимога природного права та можливості рятувати українську Волинь від червоної зарази, яка все більше охоплює наші села».

Ще сміливіше поводиться в «Ділі» (№ 36) п. Баран. Згадуючи про вирок, згідно якого кільканадцять українських селян з Настасового (воєводство Тернопільське) було засуджено на строк від одного до десяти років ув'язнення: «Українська колегія адвокатів дуже рідко виступає захисником в подібних процесах і, на мою думку, не повинна бути представником комунарів у залі суду, тим більше комуністів. Так поступає національна адвокатура інших народів, яким загрожує підривна діяльність Комінтерну і різних його відгалужень. Бойкотуючи подібні процеси, українська національна колегія адвокатів виконає один із найважчих своїх національних обов'язків».

Дійсно важкі...

Кілька років тому набула розголосу справа затвердження владою нового статуту української спортивної організації «Луг». Цей статут передбачав, між іншим, передання нагляду за організацією в руки військових кіл. В номері 24 «Діла» знаходимо характерну статтю про «Луг»: «...якщо збираємося у вузькому родинному або товариському колі, ми думаємо і розмовляємо тільки про війну. Чекаємо на війну, бо віримо, що тільки війна зактивізує проблему нашого національно-державного відродження».

«...«Луг», хоч формально і за статутом є лише гім-

настичпо-спортивним товариством, фактично проводить уже дванадцятий рік військову підготовку серед своїх членів. На всіх публічних виступах голосно про це заявило керівництво, і «Луг» скерував в цьому напрямку свою щоденну роботу, не криючись ні перед ким, ні перед своїми, ні перед чужими».

«Щоправда «Луг» не може проводити заняття своїх членів з карабінами в руках, з кулеметами, ручними гранатами і бомбами; не має він ні гармат, ні танків, ні літаків. Тим не менше виховує він своїх членів у військовій дисципліні, послуху, порядку, а інколи і стройової підготовки. Найважливіше те, що кожний член «Лугу» знає, що він готується і виховується до найбільшого військового зусилля народу, до війни!»

Коментарі, отже, зайві!..

Щоденник п. Паліїва «Українські вісті» подає сенсаційне повідомлення: «В п'ятницю, 12 лютого, вечором перехожі могли бути свідками дивного видовища, яке відбувалося на вул. Міцкевича, 7, де знаходиться управління радикальної партії. На вулицю падало вибите скло, стільці, радіоприймач, патефон та інші речі з приміщення «Каменярів».

«Каменярі» — то молодіжна організація української соціалістичної радикальної партії.

«Каменярі» відмовились слухати радикальних вождів, а коли їх хотіли викинути з приміщення, змусили втекти п. Стахіва, Остаповича, Петра Матчака та інших, після чого розгромили приміщення».

В номері 35 «Українських вістей» знаходимо не менш дивне повідомлення бунтівників: «Ми, нижчепідписані члени місцевої спілки «Каменярів» (Львів) одноголосно постановили на спільних зборах 13.II 1937 р. вийти з рядів організації «Каменярів». Причиною нашого виходу є нетактовна поведінка головної ради «Каменярів» і секретаря радикальної партії доктора Стахіва та його дружини у відношенні до нашої спілки «Каменярів».

Потім йде 39 підписів, між іншим, секретаря місцевої організації, скарбника та завгоспа.

Ми шукали пояснення в останньому номері органу УСРП «Громадському голосі», однак даремно. «Громадський голос» навпаки заявляє, що причиною тут були комуністи і націоналісти. Про тих останніх повинно свідчити те, що бунтівники заховалися під крильця п. Паліїва...

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

«Діло» (№ 40) так оцінює декларацію полковника Коца *:

«...тут ми маємо справу не тільки з пошуком ідейних напрямків для польської політичної думки. Навпаки, ми рискуємо твердити, що йдеться про акт, який міцно ввійде в практику всього внутрішнього життя держави, в систему управління державою, в укладі не тільки внутрішніх політичних сил, але і в питанні «бути чи не бути» для установ, організацій, може, навіть індивідів...»

«...На першому місці підкреслюється роль і значення армії (факт в польській дійсності безперечний), приємно вражає антикомуністична платформа. Загальний і туманний характер декларації особливо проявляється у відношенні до справ меншостей».

У висновках, однак, «Діло» позбувається застережень, тому що (на коліна, народи!) «всяка польська консолідація є для нас бажана й корисна, якщо вона відкриває дорогу до серйозної постановки українського питання і якщо закреслює стереотипну фразу, яку стільки разів ми чули: «Тепер держава і уряд мають стільки інших, більш актуальних справ, що українські справи мусять почекати».

З цього мистецького газетного шедевру виходить, що тільки брак тієї «консолідації» утруднював санації «поважно відноситися до українського питання». Аж тепер все буде гаразд...

Ще тепліше привітає згадану декларацію орган фашистського «Фронту і єдності «національної» — «Українські вісті» (№ 40). В словах, сповнених патріотичного пафосу, передає він: «...стремління польського народу до об'єднання в єдиній загальній організації з надією, щоб якнайшвидше пролунали залізні кроки могутніх рядів, керованих єдиною волею.

Нас, про кого полковник Коц сказав, що визнає існуючий між нами і польським народом відмінності, та нова польська дійсність застає в стані морального розпорошення».

І, очевидно, треба робити те саме в рамках «Фронту народної єдності» п. Паліїва...

«Діло» (№ 40) вміщує зміст промови ундівського посла Болюха, виголошену на сеймовій дискусії про бюджет Міністерства рільництва: «Одним із засобів тимчасового покращання рільничої структури є парцеляція, яка принесла б деяке полегшення дрібному рільництву, якщо б при парцеляції головну роль відігравали господарські та суспільні моменти, а не політичні, як це робиться на українських землях в Польщі. Згадав, що на українських землях 90% дрібних господарств посідають заледве 13% всієї кількості землі і що вони нездатні до життя. Єдиним джерелом заробітку збіднілого українського села є фільварок. Прошу зрозуміти ту катастрофічну ситуацію, що навіть це єдине джерело його нужденного заробітку підлягає парцеляції, і земля ця не доповнює його місця праці, а переходить в руки колоніалістів. І що ж залишається цьому бідоласі після втрати навіть можливості важкого заробітку? Хіба тільки надія на голодну смерть в найближчому майбутньому. Іншого виходу немає».

Провідний публіцист «Діла» п. І. Кедрин коментує (№ 39) деякі напрямки польської закордонної політики, дошукуючись в ній моментів, які б мотивували воєнні апетити української реакції. П[ан] Кедрин зауважує зростаючий, як він пише,— в польському суспільстві антирадянський фронт. В своїх висновках посилається в першу чергу на становище ППС (розмова з неназваним вождем партії і статті К. Чапінським (?) *, Народної партії (?) та ендеції), потім додає ряд «характерних явищ і подій»: «... польське радіо, яке дотепер займало позицію, далеку від безпосередньої чисто політичної пропаганди, передає такі гострі антирадянські передачі, які в нормальних умовах стали б причиною міжнародних конфліктів. Більше того, останній виступ Р. Врага по польському радіо під заголовком «Джерела нашої антирадянської акції», багатий на такі висловлювання на адресу радянського режиму і радянської дипломатії та пропаганди, як «нахабство», «брехня», «фальш», «катівня народів» і т. п.,

був надрукований на другий день на цілій першій сторінці органу Міністерства внутрішніх справ «Збройна Польща».

Всі ці факти та явища мають такий конкретний наслідок: у зовнішній політиці дуже зміцніли позиції міністра Бека *.

«...Приїзд генерала Герінга до Польщі, його розмова з маршалом Ридзом і переїзд з Біловезької Пущі на Полісся — у фактично вже прикордонний район — не дає жодних причин до будь-яких злісних нападів преси, застережень, атак».

«Ми вітаємо антирадянський табір в польському суспільстві, в польській громадській думці, в польських впливових і авторитетних колах... Проте ми хотіли б почути і на власні очі переконатися, чи польська громадська думка і ці польські відповідальні кола усвідомлюють те, що українські національні сили — це найсильніша позиція в загальному антирадянському фронті табору християнської культури».

В попередньому огляді української преси ми подавали уривок статті «Діла», яка стосувалася дослідження української спортивно-виховної організації «Луг», яка полягає в підготовці українських військових кадрів для війни на Сході. «Українські вісті» (№ 41) публікують лист 65 членів львівського «Лугу», які повідомляють про свій вихід з організації. (Це значить майже весь львівський актив.) Вихід цей був викликаний попереднім виключенням з організації 5 членів центру. Ось як «Українські вісті» коментують цей красномовний факт: «Розпад спілки «Луг», який наступив безпосередньо після подібного факту у «Каменярах», насторожує. Згідно з нашим глибоким переконанням, причиною цих двох явищ є ідейна ворожнеча і розклад партійних верхів».

А ось «Громадський голос» (№ 7) повідомляє з Яворова: «В приміщенні «Лугу» в малому передмісті відбулися збори запрошених осіб селян і робітників з Яворова, на яких постановили: 1) протест проти колонізації і вимога землі виключно для місцевого селянства; 2) стверджено, що політика ундовських послів призвела до посилення колонізаційної політики; 3) схвалено вотум недовір'я ундовським послам і закликано їх скласти мандати».

Перший дебют

ЕСТРАДНА П'ЄСА ДЛЯ ДВОХ

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Д і в ч и н а - п і д л і т о к — одягнута в мальовниче лахміття. Туфлі без закаблуків і коротка спідничка до колін роблять її схожою на дівчинку.

Н а ч а л ь н и к м і с ь к о ї п о л і ц і ї — височенний чолов'яга, років 36. Він дуже пишається своїм «високим» становищем. Поліцію вважає «сіллю землі». Тим-то тримається солідно, говорить повагом і значуще.

Кімната. Двоє дверей — вихідні і в спальню. Круглий стіл під масивним кольоровим обрусом. На столі, в рамці, портрет гарненької жінки.

В о н а *(виходить, оглядається)*. Квартира, здається, хоч куди! П'єр вивідав у швейцара, що господарі виїхали далеченько і повернуться не скоро... А все ж таки лячно і дрижаки по тілу... П'єр каже, що до всього можна звикнути... Сьогодні, як кажуть у театрі, мій перший дебют... Ах, театр! Як я хочу стати актрисою! Та, що ж... в театр мене пускають на гальорку і то лише тому, що мій хресний працює на гальорці білетером... Зате я передивилася всі спектаклі і бачила славнозвісну Агнесу Фернанд. Оце актриса! Як вона співає, як танцює, коли грає «Нетлю»... *(Підспівує насамперед впівголосу, потім запалюється, співає щораз голосніше й голосніше. Танцює.)*

В самий розпал її танцю за кулісами різкий свист.

В о н а *(зупинилася)*. Це — П'єр. Він мене наглить... Час братись за роботу. *(Йде до других дверей, заглядає в другу кімнату.)* Спальня. *(Виходить. За лаштунками її голос.)* Яка краса! Оце сукня! *(Повертається в модній і довгій балевій сукні, в руках несе туфлі на закаблуках.)* Живуть люди. Дві шафи самих сукень, та ще чотири чемодани, захоплюю парочку чемоданів і все в порядку. П'єр буде задоволений. *(Взула туфлі. Дивиться в уявне*

дзеркало.) Ох, якщо б він побачив мене у таких шатах... Тоді він напевне перестав би прозивати мене «кузькою» та годувати потиличниками, коли я не зумію вкрасти гаманець з ридикуля в старої дами... *(Дивиться в дзеркало.)* Яка я хороша! Цілком, як Агнеса Фернанд у «Маленькій грішниці». На ній така самісінька сукня... *(Помічає портрет на столі, читає напис:)* «Агнеса Фернанд»... Що таке? *(Біжить до другої кімнати, виносить ленту, читає:)* «Дорогій Агнесі Фернанд від захоплених почитателів». Розумію! Агнеса Фернанд виїхала до Америки на гастролі. Так ось куди привів мене П'єр. Вкрасти в Агнеси Фернанд! Ні, ні! Хай мене поколошматить П'єр, та тут я нічогісінько не візьму. А які чудесні в неї сукні! *(Стає в ефектну позу, декламує перед дзеркалом.)*

Прощавай, друже, ти не мені судивсь.
Своє кохання, в серці я сховаю...

За сценою хтось тричі тривожно свиснув.

Вона *(в паніці)*. Тривога! Мерщій тікати... *(Підбігає до вихідних дверей.)*

У них хтось постукав.

Вже прийшли...*(Біжить до других дверей, та зараз же повертається.)* Іншого виходу немає.

Стукіт у двері. Схвильована, вона відступається від дверей і перевертає стілець. Новий стукіт.

Чоловічий голос. Мадемуазель, дозвольте ввійти... Я ж чую, що ви дома.

Вона *(поквапливо хоче зняти сукню, але хвилюється і не може.)* Лишенько, пропала...

Він. Відчиніть, прошу вас...

Вона. Що ж мені робити? *(Голосно.)* Не можна. Я не одягнена.

Він. Мадемуазель, вибачте мою настирливість... Я... але я давно шукаю нагоди познайомитись з вами...

Вона. Познайомитись зі мною? Та хто ви такі?

Він. Начальник поліції.

Вона. Поліція! Тікати через вікно... четвертий поверх... неминуча загибель...

Він *(знову стукає)*. Мадемуазель, дозвольте ж мені ввійти.

Вона. Яка ввічлива поліція... Півгодини стукає в незачинені двері і просить дозволу ввійти. А П'єр казав...

Він *(знову стукає)*. До біса, мадемуазель... За цей час ви б десять разів могли одягнутися.

Вона. Він, здається, починає сердитись. Доведеться пустити. Це буде мій перший арешт... Ввійдіть!

Він *(у дверях)*. Можна?

Вона. Яка делікатна поліція... Влазьте!

Він. Я щасливий, що випадок дозволив мені особисто висловити вам моє захоплення... *(Йде до неї з наміром поцілувати їй руку.)*

Вона *(налякана відбігає)*. Я також... дуже рада... *(В сторону.)* Цікаво, чи П'єрові пощастило сховатись, чи його також спіймали?

Він. Дозвольте сісти.

Вона. Сідайте. (*В сторону.*) Ніколи не була арештованою... Насамперед він, напевне, робитиме допит... *(Голосно.)* Вам треба чорнила і паперу... в спальні, мабуть, є...

Він. Не турбуйтесь... У мене все є — і папір, і вічне перо... *(Добуває одне і друге.)*

Вона *(в сторону)*. Боїться, що я можу дати чосу... *(Голосно.)* Як собі хочете, пане начальнику...

Він. Якщо ви не дуже кваитесь, то я, поки приступлю до справи, хотів би з вами трохи побалакати...

Вона. Будь ласка... В мене нема ніякого бажання поспішати...

Він. То чого ж ви самі не сідаєте?

Вона. Нічого... Я постою...

Він. Катзна-що таке! *(Скочив.)* Адже я не можу сидіти в присутності такої гарненької жінки... Сідайте, прошу вас...

Вона сідає. Він присуває до неї стілець.

Скажіть, ви давно в цій квартирі?

Вона. Еге ж... хвилин 25... а може й цілих півгодини...

Він. Мадемуазель жартує... Розумію. Дуже дотепно... *(Сміється.)* Ви — чарівні! Я бачив вас у театрі...

Вона. Невже ж начальник поліції також ходив на гальорку?

Він. У мене постійні місця в третьому ряді партеру...

Вона. Як же ви могли тоді мене розгледіти на такій відстані?

Він. У бінокль. Я маю чудесний польовий бінокль. І не пропускаю жодного спектаклю Агнеси Фернанд...

Вона. Ось тобі на! Я також не пропускаю...

Він. Мадемуазель знову жартує. Я дуже радію, що застав вас у такому веселому настрої...

Вона *(задерикувато)*. А ви гадали, що я плакатиму?

Він. Знову жарт! Перед вами така цікава подорож.

Вона *(в сторону)*. Дуже цікава... до тюрми.

Він. Ви не поспішаєте?

Вона. Ні, бачите... В мене нема ніяких підстав поспішати...

Він Тоді, якщо ви не заперечуєте, то ми закінчимо насамперед наші матеріальні розрахунки.

Вона. Ма-те-р-і-а... Пробачте...

Він. Авжеж... матеріальні... грошові... Ви дозволите?

Вона. Він гадає, що я дам йому хабаря... *(Голосно.)* Пробачте, пане начальнику, але гроші...

Він. Розумію. Балачки про гроші не личать гарненькій жіночці. Та... справа справою. *(Добуває чекову книжку.)* На яку суму накажете виписати чек?

Вона. Як... ви... мені? *(Встала.)*

Він. Звичайно, я вам, а не ви мені... Яка сума вас влаштовує?

Вона. Але ж... дозвольте... Мені гроші... завіщо?

Він. За вашу квартиру.

Вона. За... *(Сіла.)* Та навіщо вам квартира? У вас казенна.

Він. Ох, мадемуазель... Ви жінка... і ви мене зрозумієте.

Вона. Поки що чим далі, тим я вас менше розумію... і взагалі перед дорогою я б хотіла переодягнутись...

Він. Та ж ця сукня вам до лиця. Так носити туалет може тільки великий талант... А квартирка... *(знизивши голос)* квартиру я зніму для мадемуазель Тібо... Ви її знаєте... вона у вас в балеті...

Вона *(не розуміючи)*. В балеті?

Він. Еге ж... Танцює над водою... Але фігурка... *(Цілує кінчики пальців.)* Правда, вона не на очах у публіки... Та я роблю їй кар'єру... Директор обіцяв на майбутній сезон перевести її в солістки...

Вона. Яке мені діло до мадемуазель Тібо?

Він. Пробачте... Не буду встрявати в подробиці... Сподіваюся, ви не передумали здати вашу квартиру?

В о н а *(здивовано).* Мою квартиру?.. Це там, де я живу?

В і н. Ну, звичайно...

В о н а. Та невже ваша мадемуазель з балету погодиться переїхати в мою халабудку?

В і н. Ха-ла-буд-ка? *(Голосно і щиро регочеться.)* Клянуся, цей жарт найбільш вдалий з усіх, які будь-коли чув... Такі апартаменти... Ха-ла-буд-ка! Вас не буде тут три місяці.

В о н а *(в сторону).* Тепер я знатиму, що за влом у квартиру належить три місяці тюрми...

В і н. Ось що — на цей час ви уступаєте мені для мадемуазель Тібо цю квартирку...

В о н а *(вкрай здивована).* Цю?!

В і н. Сподіваюся, тисяча франків вас влаштує?

В о н а. А ви здорові?

В і н. Розумію. Півтори тисячі?

В о н а. Ви збожеволіли.

В і н. В такому разі — дві тисячі. Головокружна ціна. Більше ані сантима.... І якщо б не приятність познайомитись особисто з чарівною Агнесою Фернанд... *(Знову хоче поцілувати її руку.)*

В о н а *(знову вдає, що не розуміє і відходить набік).* Ага, ось що!.. Я, здається, починаю розуміти...

В і н. Вам немає сенсу відмовлятися. Швейцар мені сказав, що на час вашого виїзду квартира залишається за вами... Зважте... Я проводитиму тут весь свій вільний час... А який ворюга полізе в квартиру, де буває сам начальник поліції. А що? Я добре сказав. *(Голосно сміється з свого жарту.)*

В о н а. Так, у цьому є дрібка здорового глузду.

В і н. Ми починаємо, мабуть, знаходити спільну мову... Дозвольте мені виписати вам чек... *(Добуває перо.)*

В о н а *(твердо).* Лише готівкою.

В і н. Що?

В о н а. Ви ж знаєте. Пароплав відчалює через півгодини, і я не встигну реалізувати ваш чек...

В і н. Цілком справедливе зауваження... Пробачте... *(Добуває гаманець. Передає пачку грошей.)* Тут рівно дві тисячі...

В о н а. Я не можу не вірити панові начальнику поліції *(ховає гроші.)*

Він. Між іншим, нескромне питання... Про шалені туалети Агнеси Фернанд говорить усе місто... Сподіваюся ви не забираєте весь ваш гардероб з собою в Америку?

Вона. О, ні... всього лише п'ять-шість чемоданів...

Він. В такому разі, якщо мадемуазель Тібо схоче почепуритись і одягнути один з ваших туалетів...

Вона. То це коштуватиме 200 франків...

Він *(добуває гаманець)*. О, будь ласка...

Вона *(поквапливо)*. Я хотіла сказати — 200 франків на місяць...

Він *(скривився)*. Прошу... прошу... *(Відраховує гроші.)*

Вона. За користування взуттям і хутрами окремо — 100 франків.

Він *(налякано)*. Знову щомісяця?

Вона. Ні, за весь час.

Він. Сімсот франків — будь ласка!

Вона. А тепер пробачте, та мені вже час...

Він. Хвилиночку. Насамперед невеличка формальність. Я людина ділова *(пише)*. Оце розписка, точніше кажучи, контракт, що ви уступаєте мадемуазель Тібо квартиру, туалети, взуття і хутра строком на три місяці. Підпишіть, і все буде гаразд.

Вона *(збентежено)*. Підписати?..

Він. Авжеж... лише два слова — Агнеса Фернанд. Будь ласка!

Вона *(в сторону)*. Підписати за Агнесу Фернанд. Та ж я і за себе писати не вмію. Що ж мені робити?

Він. Мадемуазель, я чекаю. *(Подає їй перо.)* Пам'ятаєте одну з ваших оперет, коли ви підписуєте розпорядження про бал-карнавал?

Вона. Чи я пам'ятаю цю сцену? Ого! Я знаю її всю напам'ять.

Музичний номер. Вона співає арію королеви. Граючись, бере у нього перо, на колоратурній трелі підписує папірець, складає і кладе йому в кишеню. Номер закінчений. Вона вибігає.

Він *(услід)*. Браво! Браво! Біс! Чудово! Оце так!

Вона *(виходить у своїй першій сукні з накинутим поверх неї дорожним плащем)*. Я виїжджаю.

Він. Чарівна, прийміть моє захоплення. Коли ви тепер співали тільки для мене, ви були безподібні. Ви перевершили саму себе. Ручку на прощання! Однак, ви цілком легко одягнуті. А де ж ваші 5—6 чемоданів?

В о н а. Я за ними пришлю шофера...

В і н. І жодного чемодана ви не берете з собою тепер?

В о н а. А втім, один я візьму... з шагреневої шкіри... В ньому те, що найбільш необхідне...

В і н *(біжить)*. Дозвольте, я допоможу вам... *(Виходить з другої кімнати, згинаючись під тягарем великого чемодана.)* Я щасливий, що можу послужити такому видатному талантові...

В о н а. Сьогодні ви були на моєму першому дебюті...

В і н *(сміється)*. Черговий жарт! О, мадемуазель...

В о н а. Я хотіла сказати, що вперше співала для одного начальника поліції...

В і н. Напрочуд дотепно... Я готов сміятися до сліз... Цей день насправді найвеселіший у моєму житті...

В о н а. О, так... Сьогодні ви ще посмієтесь...

В і н. І знову до сліз?

В о н а. Еге ж... Обов'язково... *(Виходить.)*

В і н. Ручку... На прощання... *(Виходить слідом за нею. І незабаром повертається.)* Яка виключна жінка... Недаремно вона протеже самого герцога... Який голос... Яка грація... Яка ручка! До речі, де моя ручка, де моє вічне перо?.. Вона мені його ще не повернула... І дійсно... О, ці розсіяні жінки... Однак... *(Сів у крісло, розкинувся.)* Я поладнав знамениту справу... І майже безкоштовно... Моя мишка Рене буде з мене задоволена... *(Потирає руки.)* За дві тисячі сімсот франків — три місяці казкового життя... Контракт складений за всіма правилами... Начальник поліції вміє складати ділові папери... *(Добуває розписку.)* Ось її власноручний підпис... *(Розгортає розписку.)* Що таке! До біса! Вона не підписала, а поставила два криві хрестики... Так розписувалась селянка, що привозила молоко з ферми... До біса! *(Раптом.)* Пожартувала! Новий жарт, який коштує 2700 франків. Ух! *(Витер спітніле чоло, добув газету з кишені.)* Я сьогодні навіть не встиг переглянути газету. *(Оглядає заголовки.)* «Землетрус в Японії», «Переліт через Атлантичний океан...» * До біса! *(Читає.)* «Гастролі незрівняної Агнеси Фернанд в Нью-Йорку». «Перші два спектаклі пройшли з величезним успіхом»... «Талановита актриса». «Перші два спектаклі...» *(Дивиться.)* А ось її портрет... *(Дивиться на її портрет на столі.)* І тут портрет. До біса! *(Тупо дивиться на обидва портрети.)* Караул! Пограбували... 2700 франків... Контракт з двома хрестиками... А я ще й

ручки цілував... Чемодан виносив... *(Підстрибнув.)* Чемодан? Значить я співучасник в грабежі... Вкрали... все вкрали... гроші... чесне ім'я... Уявляю, які карикатури з'являться в лівій пресі: начальник виносить крадені чемодани... Втекти, мерщій утекти. *(Йде до вихідних дверей.)*

У цей час у двері стукають.

Пізно... *(Знесилений падав на стілець.)* Я завжди думав, що цей театр мене до добра не доведе...

Завіса

Газетні репортажі

РОБІТНИКИ ВІТАЮТЬ ВІДОЗВУ ТИМЧАСОВОГО УПРАВЛІННЯ м. ЛЬВОВА

Ознайомившись з відозвою Тимчасового управління м. Львова про вибори до Українських Народних Зборів, працівники фабрики «Контакт» зібрались негайно на мітинг.

В усіх піднесений, бадьорий настрій. Першим бере слово тов. Вулькомір, робітник.

— Панська влада,— каже тов. Вулькомір,— кинула народи Польщі в безглузду, злочинну війну. Що з нами було б, коли б Червона Армія не прийшла нам на допомогу! Історичне рішення уряду СРСР про допомогу братам-українцям і білорусам врятувало нас від загибелі й дало нам змогу встановити лад, в якому не буде ні соціального, ні національного гніту.

Ми хочемо належати до єдиної, великої радянської сім'ї.

— В жахливих умовах жив у нас селянин,— говорить тов. Вулькомір.— Йому доводилось працювати на панських ланах за 40 грошів у день. Поміщики мали десятки тисяч моргів найкращої землі, а селянин в голоді й холоді жив на малому клаптику. Поділ поміщицької землі між селянами — справедливий захід.

Тов. Когут розповідає, як пани стягали з робітників гроші на літаки, а опісля цими ж літаками тікали за кордон.

— Польський робітник,— каже тов. Гольц,— конав у злиднях, його діти пухли з голоду. Польська шляхетська держава не була йому матір'ю, а лютою мачухою. Він пропонує з'єднання Західної України з УРСР.

Тов. Бекерман висловлюється за націоналізацію банків та великих підприємств. Промовець тов. Розенблат закликає всіх робітників узяти активну участь у виборах до Українських Народних Зборів.

— Я,— каже робітник-письменник тов. Тайхер,— заздрив усім тим, що мали свою батьківщину. Тепер я щасливий, бо цю Батьківщину вже маю. СРСР — це країна соціальної і національної справедливості, бо ж більшовизм — це безкомпромісова справедливість, це не тільки слово, але й діло. Наші брати з СРСР здобули владу у важкій, кривавій боротьбі, в голоді й холоді. Дякуючи Радянському урядові й Червоній Армії, ми цих мук не зазнали. Тепер ми вільні, вільні навіки. Живемо ж тепер у братерській дружбі багатомільйонної сім'ї народів Радянського Союзу.

Учасники мітингу одноголосно прийняли таку резолюцію:

«Ознайомившись з відозвою Тимчасового управління м. Львова про вибори до Українських Народних Зборів, робітники фабрики «Контакт» сердечно дякують могутній і непереможній Червоній Армії за визволення з-під ярма польських панів й від жахів війни.

Висловлюємо бажання якомога найшвидшої ліквідації поміщицької власності і націоналізації банків та великих промислових підприємств.

Гаряче бажаємо з'єднання визволеної славетною Червоною Армією з-під жахливого гніту Західної України з народом щасливої квітучої Радянської України...

Хай живе Червона Армія!..

НАРОДНИЙ ІНТЕЛІГЕНТ

Ми на млині Аксельбрада. Тепло знайомимось з членом робітничого комітету. Скромна людина невеличкого росту.

— Ви яку роботу тут виконуєте? — запитуємо ми.

— Я новий керівник млина.

— Керівник?

— Так,— радісно посміхнувся т. Шефер Франц.— Керівник млина.

Як тільки спалахнула польсько-німецька війна, власник млина втік і довелося мені як спеціалістові разом з робітничим колективом взятись за налагодження виробництва.

Великих руїн завдала війна. На території млина впало 5 бомб і багато снарядів. Але жоден робітник в цей страшний час не залишав народного добра, всі як один були на своєму посту. Над нашими головами вибухали бомби. Під градом куль доводилось гасити пожежу. По-геройському виконували завдання наші робітники.

Весь час я не залишав млина. Доводилось ночувати тут, а зі мною були найкращі наші люди, робітники млина тт. Вінчура, Грещук, Подольчак, Гатесдінер, Хомик і Бабала.

Коли озвірілі ворожі елементи кинулись грабувати млин, зі зброєю в руках відстояли ми народне добро. Зусиллями робітничого колективу ми врятували 5 вагонів борошна, 180 вагонів жита і 80 пшениці.

Коли на вулицях Львова загриміли танки Червоної Армії, ми відразу взялись за впорядкування виробництва, а на другий день млин розпочав переробляти збіжжя.

Зараз ми працюєм по-новому. Млин працює на повний хід. Плануємо зробити деяке переобладнання млина. Найближчим часом думаємо млин електрифікувати. Переро-

бимо також збіжжеві сплоси. Наш млин матиме модерне обладнання.

Робітничий колектив заводу любить свого керівника, народного інтелігента. Вони разом готують гідні подарунки наступним виборам до Українських Народних Зборів, гідні подарунки 22-ій роковині Великої Жовтневої соціалістичної революції в СРСР.

— Воля наших робітників,— каже товариш Шефер Франц,— бути в єдиній сім'ї братніх народів великого СРСР. За це всі ми як один будемо голосувати.

АГІТАТОРИ ЗА РОБОТОЮ

В просторому приміщенні, де міститься виборча комісія 20-ї округи, велике пожвавлення. Робітники і робітниці — молоді агітатори — зібралися навколо представника Тимчасового управління м. Львова тов. Фішмана.

Робота агітатора для них ще зовсім нова. Адже небагато часу тому робітники не мали права збиратися, брати участі у виборах, тим більше вирішувати державні питання, питання про владу, про життя, про долю.

Агітатори задають тов. Фішману безліч різноманітних питань, цікавляться найменшими подробицями з життя щасливих громадян Радянського Союзу, щоб потім все це передати виборцям своєї дільниці.

Обходячи свою дільницю, тов. Томась якось зайшов до одного приміщення, де вдома була лише хатня робітниця. Вона нічого ще не чула про вибори і не розуміла, як буде проходити виставлення кандидатів у депутати.

— Профспілки у нас немає, кого ми у кандидати виставимо? — запитала вона.

Тов. Томась розповів дівчині, яка різниця між виборами в бувшій панській Польщі і теперішніми — у визволеній країні, де господар — сам народ, який має визначити свою долю, своє непереможне бажання приєднатися до Батьківщини трудящих — до Радянського Союзу.

— В Радянському Союзі така ж робітниця, як ви, може вчитись на кого тільки забажає, може бути лікарем, інженером, може бути членом уряду.

Дівчина від хвилювання і радості розплакалася і сказала, що сама візьме участь у виборах депутатів і агітуватиме своїх товаришок голосувати за кращих представників народу, за Радянську владу на терені Західної України.

Також прекрасним агітатором виявила себе бухгалтер Діна Бельфер. Вона розповідає:

— Прийшла я до одного виборця — старого робітника. Він запитує у мене, чи може отримати роботу.

— А чому ж ні,— відповідаю я.— В Радянській країні безробітних зовсім немає. А старих робітників там поважають як кращих людей. Коли ж вже не зможе працювати, йому платять пенсію, бо в СРСР всі громадяни мають право на забезпечення в старості.

Агітатори обходять свої дільниці, окремі житлові будинки. На подвір'ї або у кого-небудь в приміщенні скликають вони збори виборців. Надзвичайно активну участь в таких зборах беруть самі мешканці.

МОЛОДЬ В ПЕРШИХ РЯДАХ

Зала, де ще недавно містилася жовто-блакитна профспілка, тепер належить молоді. Тут кипить бурхливе життя. Робітники, шкільна молодь в радісному піднесенні готуються до наступних виборів Українських Народних Зборів.

Сьогодні тут особливо людно. Молодь зібралася на передвиборні збори. На трибуні тов. Коверзюк. Він яскраво розповідає молоді про її завдання у виборах.

— Від нашої роботи залежить наше майбутнє. Вороги народу не склали ще своєї зброї, вони намагаються перешкодити успішній підготовці до виборів. Наше завдання — дати рішучу відсіч знахабнілим буржуазним націоналістам. Ніякої пощади ворогам.

Нікому не повернути чорних страшних днів. На вільних землях Західної України розквітає творче щасливе життя. Західна Україна буде радянською — така воля наша, така буде воля Українських Народних Зборів!

— Ми — молоді господарі,— говорить у своєму виступі тов. Соколенко,— повинні бути прикладом у підготовці до виборів. Всі голоси віддамо за достойних синів трудового народу.

— Наші вимоги,— говорить тов. Бутринчук,— до Українських Народних Зборів винести рішення про встановлення Радянської влади на Західній Україні, землю поміщиків, монастирів і великих чиновників передати селянам, націоналізувати банки і велику промисловість.

Після зборів гурток Н-ської військової частини влаштував співи, танці, декламації. З великим захопленням молодь знайомилась з культурою великого радянського народу, з культурою бійців Червоної Армії.

ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ

На будинках, де містяться виборчі комісії, червоні транспаранти і портрети Леніна, керівників більшовицької партії і уряду. Виборці гордо, як і личить справжнім господарям своєї долі, підходять до столів, де працюють комісії. Урочиста тиша. З тихим шелестом падають в урни білі листки. Їх щораз більше й більше.

13-та дільниця. 11-та година ранку. З 2380 чоловік, які мають голосувати на цій дільниці, віддали вже свої голоси 530 виборців.

14-та дільниця. 12-та година ранку. З 1905 виборців встигло вже проголосувати 629 чоловік.

У вестибюлі 11-ї гімназії — в центрі 46-ї виборчої округи — виступає симфонічний оркестр учнів гімназії та мішаний хор української академічної гімназії під керуванням учителя Прокоповича. Дружинник робітничої гвардії тов. Пунін дає виборцям інформації. Ліворуч дві кімнати, де під керівництвом тов. Колесникової розважаються діти матерів-виборців, що прийшли виконати свій громадський обов'язок. В іншому залі спалахують могутні юпітери. Це бригада «Союзкінохроніки» готується знімати на кіноплівку хід виборів.

Біля столів комісій людно. Раз у раз прибігають громадяни, прохаючи візника для хворих родичів, які в цей історичний день хочуть також сказати своє слово, продемонструвати свою волю жити у вільній і щасливій Радянській Україні.

Молодий чоловік веде по сходах маленьку згорблену бабусю. Їй 84 роки.

— Звуть мене Сікорська Антоніна. Але,— додає з усмішкою,— не маю нічого спільного з генералом Сікорським, що отаманує тепер з повним гаманцем у Парижі.

Я голосую сьогодні за приєднання Західної України до квітучої Країни Рад, де старим людям опіка та пошана.

Голосує польська революційна письменниця тов. Ванда Василевська. Її вітають виборці оплесками і любовно стискають руку.

У величезному залі української гімназії золотими буквами на червоних транспарантах горять виборчі гасла. Обіч буфет з чаєм і закусками. Члени виборчої комісії тт. Тисовський, Кондякова й Бохенок слідкують за порядком. Виборці швидко проходять до урн.

Незабутній, радісний день у житті віками знедоленої й уярмленої, а тепер вільної Західної України!

ПОЧИНАЄТЬСЯ СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ

Рік 1936. Великий зал Львівського політехнічного інституту переповнений вщерть студентами. На трибуні стрункий русявий студент. Линуть його полум'яні слова протесту проти побоїв і насильств націоналістичних бандитів. Очі молоді палають вогнем зненависті до розбещених лицарів ножа і канчука, за якими стояв закон і опіка спорохнявілої шляхетської держави.

А через годину після нелегального мітингу в інституті знову полилася кров. Під ударами ножів і кастетів падають на землю закривавлені люди.

Цього ж дня в кабінет воєводи з'явилася делегація студентів. Вершитель долі воєводства похмуро звів брови. Його обличчя злісно перекосилось. З настороженою увагою слухає він слова русявого студента Топермана. Студент з обуренням оповідав про страхіття, які творяться у вищих школах, про те, що доньку видатного польського вченого головорізи скинули зі сходів другого поверху за те, що вона посміла протестувати проти погромницьких учинків шляхетських молодчиків.

Воєводі досить. Він обриває слово протесту й великопанським жестом показує делегації на двері.

Нелегко довелося добувати студентові Фрідріху Топерману диплом інженера, а коли він вже мав його в кишені, почалося нове горе. Куди не звертався, скрізь йому відповідали:

— Праці немає.

Не було її для українців, не було для євреїв, не було й для тих поляків, яким чесність не дозволяла мовчки поглядати на покривджену долю мільйонів. З цим злом треба було боротися. І безробітний інженер Топерман розумів це прекрасно. Друковані ним на циклостилі мопрівські відозви йшли на заводи, розповідаючи робітникам

про в'язниці і концтабори, де мучились вірні сини народу за його волю і щастя.

В перші дні війни інженера мобілізують і посилають на завод, що виробляє військові літаки. Від світанку до вечора падають бомби, земля здригається від їх смертоносних ударів. Жоден літак, жодна гармата не захищає робітників заводу. Комендант заводу, полковник Зайончковський, викравши 1 000 000 золотих, кидає завод напризволяще, втікає. Інженер Топерман хоче рятувати кинутих робітників у солдатській формі і веде їх на схід. Під вогнем кулеметів довів він їх до Володимира-Волинського.

І в цей час єдина в світі армія, могутня армія робітників і селян твердими кроками входить в сонячний полудень до Львова. Інженер Топерман, хоч втомлений пережитим, відразу береться за творчу роботу. Він не забуває, що українське місто не має ні води, ні світла, а вулиці поруйновані панами.

У приміщенні профспілки трамвайників день і ніч кипить робота. В перші дні виконує її невеличкий гурт людей: Топерман, Лозинський, Герчак, Вось і Йалька. А через деякий час було пущено в рух електростанцію, водопровод, трамваї. Інженер Топерман сидить над планами. В них він бачить майбутній Львів — квітуче соціалістичне місто.

Більшовицька мрія стає конкретним ділом. Вже сьогодні простягаються далеко за місто нові трамвайні колії, сотні безробітних одержують роботу, розширюється електрична мережа, поширюється бетонний завод. З кожним днем, з кожною годиною гарячіше б'ється серце нового Львова.

В СІМ'Ї ЩАСЛИВОГО РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ

Вчора відбулися збори робітників і службовців хлібопекарні «Меркурій». На ці збори зібралося більше 120 робітників, які з великим захопленням вислухали інформацію голови профспілки тов. Грош, про рішення позачергової П'ятої Сесії Верховної Ради СРСР.

Тов. Грош в своїй інформації сказав: «З цього історичного дня ми, трудящі українці, поляки, євреї, що були віками пригнічені польською шляхтою, стали повноправними громадянами великого Радянського Союзу!

З сьогоднішнього дня ми живемо в сім'ї щасливих радянських народів, під захистом робітничо-селянської Червоної Армії. Визволені робітники й селяни Західної України розпочали нове, щасливе й радісне життя. Це життя знаходиться під охороною непереможної Червоної Армії.

В своїх виступах робітники й службовці проклинали тяжке минуле життя, експлуататорів-фабрикантів, заводчиків, які віками висмоктували з трудящих останні соки.

Соціалістична держава — Радянський Союз подав нам, трудящим Західної України, руку братської допомоги, визволив нас назавжди з-під капіталістичного гніту.

З'єднавшись з народами великого Радянського Союзу, трудящі Західної України будуть будувати своє щасливе життя.

ВІЧНО ЖИТИМУТЬ В СЕРЦЯХ НАРОДУ

Кілька років тому я прочитав у газеті, що під одним подільським селом, в темну ніч, жовто-блакитні шакали розкопали могилу будьонівця, героя 1920 року, і розсипали кістки по полю. Не до смаку була польським жандармам любов і пошана народу до праху бійця легендарної армії Будьонного. Селяни прах бійця знову закопали вночі.

З 1914 по 1920 рік не одна армія топтала землю Західної України. Та вони залишали по собі лише смерть і руїну. Одне тільки військо користувалося любов'ю мільйонів народних сердець — військо, окрилене революцією, військо командарма Будьонного. Цієї любові ніщо не могло вбити: ні 20 років розгнузданого терору, ні брехні, ні наклепи, що їх розповсюджували польські пани. Скільки живучості, скільки непереможної сили було в ідеї, що їх несла на своїх прапорах Перша в світі Кінна Армія робітників і селян.

В понурі тюремні вечори, коли сон не йшов на очі, по ліжках йшов народжений тугою шепіт. Це політичні в'язні з Волині й Поділля розмовляли про славний 1920 рік. В кожного з них залишилися в пам'яті ті легендарні дні. Незламна віра в те, що будьонівці ще вернуться, ще прийдуть, промчаться мов ураган по поневоленій шляхтою землі, щоб залишитись тут назавжди, жила в них повсякденно, і чим більші були знущання озвірілих панських катів, тим більше дужчала й міцніла ця віра. Ці надії народу на своє визволення здійснились. Славні кіннотники разом з усією Червоною Армією пройшли через Збруч і визволили нас назавжди.

ВІДРОДЖЕНІ ЛЮДИ

До смерті пам'ятатиме столяр Петро Безпалко будинок біржі праці. П'ять років простоював він біля нього, щоб одержати роботу. Але в панській Польщі доля не ласкава була для робітників і Безпалко, крім ударів поліцейської палиці, нічого не діждався.

А тим часом у сирій землянці на передмісті Левандівки животіла в злиднях його дружина, дитину мучили сухоти.

Зазнав такої недолі і Дідух Василь. Безсонними ночами, коли думки про завтра не давали спати, він падав в глибокий розпач. Він вирішив за всяку ціну рятувати свою родину і став продавцем. Не раз доводилось йому втіками від поліцаїв, не раз сидів під арештом за те, що не було патенту. Цькований, він мерз від ранку до ночі на морозі, щоб тільки не дати загинути своїй дитині.

Андрій Вицєсаний був три роки електромонтерським практикантом. Одного ранку його господар закрив майстерню, і з того часу хлопець не заробляв навіть злотого за цілий день праці. Минав рік за роком, а надії на одержання роботи не було.

Прийшли бурхливі, історичні дні, коли на вулицях Львова вперше вільно і могутньо залунав «Інтернаціонал». На повні груди дихнув народ, і закипіла творча праця. Широко відкрились ворота заводів перед безробітними.

Конституція Союзу Радянських Соціалістичних Республік, конституція сім'ї вільних народів, вступила в свої права.

Цим священним правом людини користується зараз і він, і Дідух, і Вицєсаний, і багато-багато інших, тих, що їх панська рука викреслила була колись з списку повноцінних людей.

Раз у раз гудуть паровози у львівському депо «Схід», викочуються з-під скляного даху і, пахкаючи білими клубками пари, мчаться в синю далечінь. На одному з них їде кочегар Дідух. Його паровоз виблискує чистотою — це діло рук Вицєсаного.

— Я столяр,— каже тов. Безпалко,— але, працюючи в паровозному депо, мрію про те, щоб стати машиністом. І я буду ним. Адже тільки тепер відкрилося переді мною життя у всій своїй красі, і я став його безмежно любити. Хочу вчитися і буду вчитися, бо немає меж творчим прагненням у країні, де законом є Радянська конституція.

У ФАБКОМІ КРАЩІ РОБІТНИКИ

У червоному кутку фабрики сурогату кави «Суспільний промисл» відбуваються вибори до керівних профорганів. Напередодні виборів робітники грунтовно ознайомились із завданням радянських профспілок і технікою виборів.

Починається висування кандидатів у фабричний комітет. Одним з перших робітники називають прізвище тов. Слободяна, який ділом, практичною роботою довів, що він заслуговує на довір'я робітничого колективу. Завідуючи складами сировини, він запровадив на своїй ділянці роботи зразковий порядок. Це дало йому можливість уникнути браку.

Діловито і вдумливо обговорюються кандидатури.

Робітники висувають кандидатуру колишнього голови фабкому тов. Геника. Він за весь час своєї роботи працював не покладаючи рук. А ось робітниця тов. Пристай. Вона працює на фабриці з першого дня її існування і своєю роботою довела, що вона вірна дочка народу.

Фабричний колектив обрав собі комітет з кращих, передових людей, які виправдають його довір'я.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА ЗАВОДУ

Вже 20 років працює тов. Гургаль Станіслава в хімічному заводі. В її батька — робітника було четверо дітей. Часто батько з смутком дивився на 13-річну Станіславу, коли вставала до схід сонця і йшла на роботу.

Згодом Станіслава Михайлівна вийшла заміж. Але через кілька років трапилось велике горе — чоловік її, через те що був українець, втратив роботу. Ціла сім'я жила з нужденного заробітку, що його давав власник хімічного заводу за важку роботу Станіславі Михайлівні.

Зараз Станіславу Михайлівну висунуто на посаду заступника директора заводу. Вона відчуває, яку відповідальну роботу доведеться їй тепер виконувати. Треба виправдати повагу і любов, з якою ставляться робітники до неї. Зв'язана тісно з робітничим колективом, вона прекрасно розуміє потреби робітників і потреби заводу, все їй тут знайоме: і люди, і машини. В її кабінет приходять робітники й інженери. Адже ж про все треба думати новим господарям заводу.

І Станіслава Михайлівна прекрасно справляється з своїм завданням. Не дивлячись на те, що в неї буває щоденно до сотні відвідувачів, вона знаходить час, щоб поцікавитись усім, що діється на заводі.

— На заводі не ставало палива,— розповідає член завкому тов. Краковський,— і деякі з нас уже бідкались, що ж буде? Тов. Гургаль відразу ж подала пропозицію опалювати завод газом. І цей проект виявився реальним.

Новий заступник директора вміє перемагати труднощі. Вже з перших днів своєї роботи на новій посаді вона домоглася того, що завод забезпечено бензином.

Щоб упорядкувати контроль на виробництві, тов. Гургаль запровадила систему щоденних рапортів від керівників цехів.

Тов. Гургаль разом з новообраним завкомом опрацьовує проект розширення заводу. Незабаром буде побудовано олійницю. Коли робітник Дмитрів Михайло подав пропозицію про виробництво лаку для галошів, його ініціативу було негайно підхоплено.

— Всі робітники нашого заводу почали нове життя. Адже немає в нас більше катів-капіталістів, і кожний робітник почуває себе господарем заводу,— розповідає т. Гургаль.— Я горда, що мені, робітниці, доручено відповідальний пост.

Якось сказав мені мій син:

— Ти недавно ще плакала ночами над долею своїх дітей, а сьогодні вони працюють і вчаться. Зараз, мамо, коли дивлюся на тебе, сльози напливають мені на очі. Не знаю тільки, чи це сльози радості, чи гордості. Здається,— додав він з усмішкою,— що і гордості, і радості,— хвилююче розповідає Станіслава Михайлівна.

ТВОРЧЕ ПІДНЕСЕННЯ

Лісисті горби, що оточують містечко Винники, прикриті срібною шапкою інею. В морозному повітрі миготять дрібні сніжинки і сідають на просторе фабричне подвір'я. Чути глухе двигтіння машин. Рипнули двері, і з будинку управління вийшла людина в сірій блузі. Це голова робітничого комітету.

— Я шахтар Домбровського басейну,— розповідає тов. Іван Крук.— У 1937 році мене арештувала польська поліція, а суд покарав на 4 роки тюрми за те, що я відстоював право робітників на життя. Коли спалахнула війна, мені вдалося визволитися з тарнівської тюрми, і тоді я разом з іншими товаришами подався на схід. По дорозі смерть не раз заглядала нам у вічі, та яке ж було наше щастя і радість, коли ми дійшли до визволеного Львова. Відразу пішов працювати до тютюнової фабрики, де мене обрали головою робітничого комітету. Роботи було багато. Протягом шести тижнів відремонтували фабричні будинки, що зазнали руйнації під час війни, а сьогодні фабрика працює повним ходом.

Більше того, коли до війни фабрика виробляла за день 1 500 000 цигарок, то тепер виробляємо 4 600 000.

Йдемо східцями до машинного відділу. Тут все в ритмічному русі. Почувається творче піднесення серед робітників.

— У вас тут і раніше працювало стільки робітників?

— До війни було їх лише 312 чоловік,— відповідає член робітничого комітету тов. Петро Лучанський,— а тепер працює 487. Безробіття в нашому містечку майже ліквідовано.

— А ви давно тут працюєте?

Старий робітник відтворює в пам'яті. Збіглися зморшки на обличчі.

— Останню зарплату брав я тут 18 років тому. Тоді сказали мені, щоб я більше на роботу не з'являвся, бо на моє місце прийде інший, більш підходящий. Довгі і тяжкі були роки мого безробіття, але тепер прийшли такі прекрасні часи, що я не думаю про пережите горе.

Справ у товаришів з комітету дійсно багато. Треба повсякденно дбати про поширення виробництва, про постачання робітників харчами, паливом.

Незважаючи на те, що вороже охвістя шкодить, як тільки може, розгортається ударницький рух.

Першою хороброю була тут 17-річна робітниця Ірина Кирилейза, дочка бідного кравця, яка працює в пакувальній цигарок. Вона перша перевиконала норму на 25 процентів. Її слідами пішли незабаром інші дівчата — Вінська, Загачевська, Баранська. Наполегливість і ентузіазм тов. Кирилейзи відзначено тим, що її премійовано 500 карбованцями та відбудовано зруйновану під час війни хату. Цими ж днями її, як кращу робітницю фабрики, обрано до складу фабкому.

Чимале підвищення продуктивності праці помічається і на цигаркових машинах. Забулися старі, довоєнні норми, коли робітник за одну зміну виробляв 240 тисяч цигарок. Робітники Роговський, Максимів, Поліховський і Венгжин далеко позаду залишили ці норми і виробляють за зміну 312—320 тисяч штук цигарок.

У просторих кімнатах клубу містяться читальня, шахматний і більярдний зали, радіоприймач. Поруч відремонтований робітниками великий зал фабричного кіно на 300 місць. Сьогодні тут демонструють «Наталку Полтавку».

Робітники закінчують ремонт будинку для дитячих ясел і дитячого садка.

Мороз міцнішає. Тов. Крук горнеться від холоду і дбайливим поглядом оглядає фабрику.

— Гарних людей вирощує Радянська влада,— радісно посміхаючись, каже тов. Крук.— Прекрасні будуть люди, і буде життя наше неначе казка.

УДАРНА РОБОТА

Робітничий колектив Львівської оптично-механічної майстерні активно готується до виборів. У приміщенні червоного кутка щодня відбуваються бесіди про Конституцію і Положення про вибори. Робітники й робітниці живо цікавляться бесідами, подають питання, розгортається жваве обговорення. Агітатор — голова завкому тов. Краєвський — відповідає вдумливо і добре. Він всього три місяці працює в майстерні, а вже здобув довір'я і любов робітників.

Фрезеровщиця Михайлина Рубашевська сідає на заняттях в перших рядах і жадібно слухає агітатора. Ще так недавно вона мала звичай сідати в далекому кутку. Тепер позбулася отрути, що нею довгий час кормили серце дівчини колишні власники заводу, і сьогодні, коли вона побачила, яке щастя, які осяйні перспективи принесла їй Радянська влада, її очі світяться радістю. Вона зараз горда за те, що вона повноправна громадянка великої СРСР — Батьківщини трудящих.

Фрезеровщиця Михайлина Рубашевська стала перевиконувати виробничу норму на 140 процентів, стала працювати чесно на славу своєї Вітчизни.

В майстерні працює 10 агітаторів, а між ними кращі з кращих — т.т. Голіновський, Червівський, Геллер, Іллясевич, Краєвський і Гвоздецький.

Ознайомившись з Указами Верховних Рад про день виборів, робітники оптично-механічної майстерні почали швидкими темпами підвищувати продуктивність праці. Вони зустрічають день виборів новими прекрасними перемогами.

В порівнянні з минулим місяцем ширше розгорнулося соціалістичне змагання, значно зросли показники роботи.

Робітник Станіслав Каспшак перевиконує норму на 240 процентів, Вікентій Ляхович — на 164 проц[ентів], Маріян Ванат — на 188 проц[ентів], Антін Сеніцький — на 174 проц[енти], Леслав Постула — на 140 проц[ентів]. За їх прикладом йдуть Михайлина Рубашевська, Іван Кшишталович, Владислав Цалий, Болеслав Зьомек.

ЗУСТРІЧ КАНДИДАТА В ДЕПУТАТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР З ВИБОРЦЯМИ

В гарно оздобленому приміщенні клубу робітників Львівського пивоварного заводу на першому плані красується великий напис: «Привіт нашому кандидатові Ванді Василевській». Тут зібралися робітники і робітниці на зустріч зі своїм кандидатом у депутати Верховної Ради Союзу РСР. У напруженій тиші головуючий відкриває збори і заявляє:

— Слово надається тов. Василевській.

Письменниця помітно зворушена, але голос її звучить твердо. Вже після перших її слів почувається живий, сердечний зв'язок між робітниками і їх кандидатом.

— В нашій пам'яті свіжі ще часи шляхетського панування, часи народного горя. В країні пригнічення і безправ'я, якою була версальська Польща, робітники і селяни були зведені панами до рівня робочого скоту, щоб віддавати свої сили, своє здоров'я непаситним павукам-капіталістам. В Польщі безробіття було хронічним явищем. Тільки у Львові нараховувалось 50 тисяч безробітних, і не було ніякої надії на те, що ці люди одержать коли-небудь роботу. В Радянському Союзі безробіття не існує. Там не людина шукає працю, а праця людину. Дякуючи заходам Радянської влади безробіття у Львові тепер майже ліквідовано.

Польські капіталісти та їх підлабузники травили поляків на українців, білорусів і євреїв, вони робили все, щоб роз'єднувати сили трудящих і таким чином краще утискувати їх. В країні Рад національних різниць немає. Під час моєї поїздки до східних областей України я переконалася, що в Радянській країні живуть дійсно вільні, дійсно нові люди...

Ці люди безмежно люблять свою соціалістичну Батьківщину і віддано, героїчно працюють на благо всього

трудового народу. Вони не знають національних різниць.

В Польщі понад мільйон дітей не навчалося в школах, бо шкіл було надто мало. Це були діти робітників і селян. В СРСР кожна людина має право вчитися безкоштовно. Я бачила там школи і університети, де одержують освіту мільйони дітей трудящих. Ними піклується держава, вони забезпечені стипендіями і гуртожитками. Я зустрічала колишніх робітників, що вчилися без відриву від виробництва, і згодом стали інженерами, лікарями тощо. В Києві я познайомилась з директором кінофабрики, який був колись слюсарем. Сьогодні він видатний спеціаліст.

Зараз я удостоїлась честі бути вашим кандидатом в депутати Верховної Ради Союзу. Я маю право сміливо і одверто дивитись вам у вічі, бо я боролась за справу робітників і селян. Я буду і надалі віддано служити народові і працюватиму всією душею, всім серцем, щоб виправдати ваше довір'я.

Зараз закликаю вас, товариші, розгорнути живу агітацію за масову участь у виборах. Треба повести нещадну боротьбу з ворогами, з недобитками капіталістів, поміщиків та офіцернею, з усією тією наволоччю, що сьогодні крадькома виходить з своїх сховищ, щоб шкодити нам. Цим ворогам мусимо дати нищівну відсіч.

Далі слово надається тов. Брін:

— Книжки тов. Василевської були в кожній робітничій хаті. Її твори підбадьорювали, будили бажання боротися за повалення клятого капіталістичного ладу. Тому народ палко любив свою письменницю, яка весь час мужньо і сміливо протестувала на мітингах і в пресі проти всього, що чинила шляхта над трудящими.

З промовами виступили також тт. Йонас, Галан, Яремко, Фрінлендер і Кіршнер.

На закінчення зборів слово одержав робітник тов. Лотоцький.

Він з теплими словами звернувся до письменниці:

— Товаришко Василевська, запевняю, що всі робітники пивоварного заводу голосуватимуть за вас,— і міцно потиснув їй руку.

ВИЗВОЛЕНІ ДІТИ

П'ятирічний Євген Шпак був хворий, у цьому не було ніякого сумніву. Хлопчик з кожним днем худнув і бляд, а під час обіду він ледве доторкався до страви. Коли пішов до лікаря, вона, подивившись на нього, сказала:

— Зіпсував собі шлунок.

Але цей діагноз виховательку дошкільнят тов. Кошуцьку не заспокоїв, і вона повезла дитину до спеціаліста. Виявилося, що малий Євген має запалення легенів.

В дитячому будинку на Кадетській вулиці вчинився шум. Хворого хлопця оточили дбайливою увагою працівники будинку. Вихователька групи, в якій був Євген, негайно перервала відпустку. Лікар сказав, що хворий не повинен лежати, тим-то тов. Шпира всю ніч носила його на руках. А як минув другий і третій день, вона побігла з радощами до директора, щоб заявити йому:

— Євген Шпак буде здоровий!

Директорові будинку тов. Якову Антоновичу Мегердичеву всього 28 років, проте він уже видатний педагог і головне — прекрасна людина, яку з щирою любов'ю згадують колишні питомці тов. Мегердичева — іспанські діти з Одеського дитячого будинку. Коли він з'являється між дітьми, вони вітають його радісним: «Здраствуй, товаришу директор!» І в одну мить обступають його тісним колом. Діти бідноти, сироти, вся п'ятсотголосна дитяча маса горнеться любовно до директора, який і посміється з ними, і пожартує, і дасть пораду, а коли трапиться — дитина захворіє, він і кілька разів на день відвідає її, пильно дбаючи про те, щоб нічого їй не бракувало.

Інакше, зовсім інакше було колись. Директор, грізний, насуплений, проходив по залах, а діти боязко тулились по куточках. Монахині нечутно сновигали коридорами, і

коли їм щось було не до вподоби, вони проводили злякану дитину до порожньої кімнати і там карали важким гумовим канчуком.

Діти мусили трохи не весь день молитися до невідомого бога, клянчити в нього милостині і дякувати за свою нужду й приниження. До своїх христолюбивих вихователькок вони мусили бути безмежно покірливі і побожно цілувати їх пухкі руки. «Матечки» щодня нагадували нещасним дітям, що тільки дякуючи панській ласці вони не тиняються безпритульні по місту і за те вони повинні до кінця вірно служити панам.

Не було дитині і трьох років, як їй прищеплювали національну ненависть до українців і євреїв. Ці проповідниці християнської любові були запеклими шовіністками. Коли батьки-українці приводили сюди дитину, їм ставили умову: або дозволять дитині змінити національність на польську, або її виженуть. Про те, щоб прийняли до будинку єврейських дітей, не могло бути й мови.

Здоров'ям дітей ці богоугодниці піклувалися найменше. Показники смертності немовлят за той час дають дуже непривабливу картину. Наприклад, у 1936 році вмерло їх 30 процентів.

Сьогодні діти оповідають про своє гірке життя в минулому на сторінках стінної газети.

Культурно-масова секція влаштовує вечори художньої самодіяльності, організовує культпоходи в театри, кіно, на заводи й фабрики. Працює спортивний гурток, діти забезпечені лижами, санками; зараз гурток вживає заходів, щоб придбати і літнє спортивне приладдя. Найближчим часом буде розширено слюсарську, столярську і палітурну майстерні. Санітарно-гігієнічна секція дбає про чистоту дітей, наглядає за порядком у приміщеннях, секція господарська турбується про одяг і взуття.

Малі громадяни дитячого будинку з радістю відвідують підприємства. Коли вертаються з прогулянки, довго і вдумливо обговорюють те, що бачили. Вони вчаться шанувати працю — це перше право і перший обов'язок вільного громадянина Радянської країни. Ці ще недавно затуркані діти стали сміливими і відвертими. Підпорядковуючись свідомій дисципліні, вони цінять і люблять не тільки своїх вихователів. Для кожної дитини дорогою стали доля і честь всього дитячого колективу. Вони разом працюють і разом радіють своїм успіхам. Коли ж тра-

питься, що хтось з них поступить нечесно, такий вчинок плямує вся дітвора.

Надвечір 11-річний Антон Гжиб забився в куток їдальні й гірко-гірко плаче. До нього підходить вихователька тов. Узданська.

— Що таке трапилося? — питає.

— Хтось з'їв хліб з мармеладом,— ридає хлопець.

— Не плач! Дам тобі другий шматок хліба.

— Не хочу. Не жаль мені хліба, тільки сором за товариша серце мені крає,— відповідає крізь сльози хлопець.

В будинку працює зараз 26 вихователів і виховательок. Це здебільшого люди нові, які віддано і любовно вирощують молоде радянське покоління. Але є й поміж вихователями люди, які своїм чесним ставленням до праці довели, що вони достойні виконувати свій відповідальний і почесний обов'язок. Це в першу чергу стосується тов. Кібіняка, одного з кращих працівників будинку.

Зараз у дитячому будинку доводиться боротись із значними труднощами. Через недбайливість деяких працівників відділу наросвіти будинок не забезпечено достатнім паливом, і через це вже декілька днів підряд діти не вчаться в школі. М'ясокомбінат чомусь дуже погано постачає дітей м'ясом і жирами. Ці неподобства мусять бути припинені. Згадані установи повинні зробити все можливе, щоб дитячі будинки були найближчим часом повністю забезпечені харчами і паливом.

ВІРНА ДОЧКА НАРОДУ

В панській Польщі кожен новий твір Ванди Василевської був подією для найширших мас читачів — трудящих. Її повісті хвилювали, створювали нові перспективи, запалювали робітників і селян на боротьбу за хліб, за волю, за владу.

В ті часи треба було мати відвагу, щоб сказати озвірілим володарям Польщі відверто мужнє слово правди. І Василевська цю відвагу мала. На неї з піною в роті накидались фашистські писаки й прокурори, цькували її і знущались. Кожен її крок негайно записувався в поліційних актах.

Пам'ятаю, як у сонячний травневий день 1936 року Ванда Василевська виступала на Конгресі оборони культури у Львові. Я бачив, з яким захопленням приймали робітники її натхненні слова протесту проти дикого кривавого насильства шляхетської влади над багатостраждальним народом Західної України. Для мене не було тоді сумніву, що переді мною одна з тих небагатьох письменників, які удостоїлись найбільшого щастя — любові народу.

На цю любов Ванда Василевська заслужила. Тому тепер, коли народ західних областей України готується до історичного свята — виборів, він не міг забути автора «Батьківщини» та «Землі в ярмі». Радість, з якою трудящі підтримують висунення її кандидатури, найкраще свідчить про те, що народ і тільки народ може оцінити все те, що в людині є найкраще і найбільш благородне.

Ванда Василевська буде достойним депутатом Верховної Ради СРСР.

УДАРНИЦЯ МАРІЯ

На півморговому клаптику подільської землі жило їх семеро: батьки й п'ятеро дітей. Між ними наймолодша — Маруся. Життя не було — хоч не згадуй. Прийшла світова імперіалістична війна, і не стало батька, скоро померла й мати. Розбрелися діти хто куди — добрих людей шукати. Гірко бідували вони, коли ще жили батьки, а тепер життя їх мукою стало. Проте Марія не здавалась, вона вірила, що прийде день визволення, прийдуть часи, в яких і вона, і тисячі-тисячі таких, як вона, раз і назавжди позбудуться злиднів і горя.

У 1933 році Марія Зубрицька працює у швейні за 6 злотих тижнево. Її чоловік — робітник асенізаційного підприємства — заробляє не набагато більше. Вони обоє не миряться зі своєю долею, але затискають зуби і пробиваються через життя як тільки можуть.

«Почекай, Маріє, буде ще інакше»,— казав Марії чоловік в особливо тяжкі хвилини.

І коли прийшов день 15 квітня 1936 року, він вийшов разом з дружиною на демонстрацію, щоб на весь голос сказати, що далі мусить бути інакше. Залунали постріли, попливла вулицями Львова кров сотень убитих і поранених. Опинився і Степан Зубрицький під поліційним чоботом. Немилосердно скатований, він довго лежав в госпіталі, а як виписали його після операції, сказали: до самої смерті будеш калікою.

Це був для Марії найбільший удар за все її бідне життя.

Нарешті прийшла воля. Марія немов удруге народилася на світ. Вона бачить, що ті, які були нічим, стали насправді всім. Вперше у своєму житті злидарка впізнала, що таке щастя. Перед будинком профспілки трамвайників зібралися жінки, між ними Марія. Вони входять

одна по одній у будинок і пишуть заяву: «Прошу прийняти мене на роботу в Трамтрест».

Минув тиждень, і одного сірого осіннього ранку з депо виїхав трамвай, на якому кондуктором була Марія. Важко було їй працювати в цей день, хоч і помагали товариші, бо складна робота кондуктора, а досвіду у Марії не було жодного. Зате було палке бажання: працювати для Радянської влади, для народу. А це значить — працювати віддано і чесно.

Марія Зубрицька знає, що багато залишилось по панах у Львові всякої нечисті, яка рада була б ошукати робітничо-селянську владу, обманути її. Минув місяць, другий, і про Марію почали говорити в тресті. Касир депо, побачивши перед собою цю малу жінку з яскравими очима, знає, що вона несе йому більше грошей, ніж хтось інший. Наприкінці місяця січня, коли бухгалтер закінчив рахунки, він підкреслив у списку прізвище Зубрицької червоним олівцем. Її збір складав удвоє більше, ніж середній збір кондуктора. Відійшов у минуле ще один місяць, і бухгалтер сказав директору: в лютому Зубрицька здала в касу 4470 крб. і 20 коп. Це рекорд!

І Марію премійовано. Вона здобула таким чином у лютому подвійну плату і незрівнянно більше — пошану робітничого колективу тресту. Вона зараз кращий працівник руху. В той час як середній збір кондуктора за день складає 90—130 крб., вона домоглася 280 крб. денного збору.

«Все моє життя,— каже Марія,— було лише працею, але тільки тепер я люблю її, люблю так, як люблю мою чудову Батьківщину — державу серпа і молота. Сьогодні визволена радянська жінка, і за це щастя, за цю велику честь віддячу партії і рідній Радянській владі. Тепер я працюю добре, завтра — працюватиму ще краще».

СВЯТО НАРОДУ

Над містом висіла ще темна березнева ніч, коли з гуртожитку студенток університету вийшло 70 дівчат. Розгорнувши червоний прапор, вони пішли вулицями з бадьорою піснею.

В дверях дільничної виборчої комісії № 27 на вул. Дверницького їх привітав голова комісії тов. Климкович:

— Здраствуйте, ранні пташки, дорогим гостям ми раді! Але я вас повинен розчарувати: ви не перші...

— Перший прийшов я! — сказав гордо 65-річний робітник кіно «Палас» тов. Василь Федорчак.

Стрілки годинника посуваються сьогодні якось особливо помалу. Ось ще десять хвилин залишилося до шостої години, ще шість, ще п'ять, врешті голова комісії, звертаючись до виборців, урочисто заявляє:

— Поздоровляю вас, товариші, з всенародним святом, з днем перших на оновленій землі виборів у соціалістичний парламент.

Одна по одній голосують дівчата з гуртожитку. Студентка III курсу Дорота Вайзель розказує:

— За панської Польщі я прослухала в Львівському університеті два курси філософського факультету. Це були роки страхітливих, диких знущань над гідністю людини. Коли я йшла на заняття, я ніколи не знала, чи повернуся з них жива і здорова. На самий спогад про часи гніту і терору стає мені моторошно.

Тепер я вільна, тепер я щаслива. Радісно живе наш студентський колектив у гуртожитку і радісно працює. Ми склали договір про соцзмагання з колективом студентів гуртожитку по вул. Коперника. Я певна, що в цьому змаганні наш гуртожиток буде переможцем, якщо всі наші дівчата вчитимуться так наполегливо, як учаться

наші кращі агітаторки Іда Кац та Ніна Якубович. Сьогодні ми вперше в своєму житті голосуємо, вперше йдемо до справді демократичних, справді вільних виборів. Ця честь покладає на нас обов'язок високо піднести звання радянського студента. І ми це здійснимо.

Двірник будинку № 1 по Стрийській вулиці тов. Іван Яковлевич Ленишин уже о 5-й годині ранку збудив свою сім'ю і почав святково одягатися. Точно в пів до сьомої він з'явився в приміщенні комісії з сім'єю і всіма хатніми робітницями будинку. Разом 10 чоловік.

— Вся біднота з Стрийської № 1 одностайно проголосувала! — каже, посміхаючись, тов. Ленишин, і нараз його обличчя стає серйозне і вдумливе.— Коли на наших спинах сиділа польська шляхта, я тричі збирався голосувати, і мені тричі заперечували право на голосування. А сьогодні я одержав те право, гордий цим і радію, бо прийшов день, коли я, і мої діти, і весь трудовий народ посилає до робітничо-селянського парламенту своїх кращих братів і сестер по класу.

Тут голос старого двірника зломився і по зораному зморшками обличчі попливли сльози.

— Не дивуйтесь, що я плачу,— сказав.— Це перші в моєму житті сльози радості.

Від початку голосування минуло 40 хвилин, і за той час комісією було нараховано 142 чоловіка, що вже встигли проголосувати.

Десята година 45 хвилин. На виборчій дільниці № 27 Червоноармійського району проголосувало вже коло 700 чоловік. Між тим напливають нові лави виборців, щоб з бюлетенями в руках продемонструвати відданість визволеного Львова своїй прекрасній соціалістичній Батьківщині і великій партії Леніна.

МОЛОДІ ЕНТУЗІАСТИ

Фрезеровщик Ковальський — один з кращих передових робітників Львівської оптично-механічной майстерні. Хоч йому небагато — понад 20 років, він уже добре оволодів технікою виробництва і набагато перевиконує норму. Він вже став ініціатором соцзмагання поміж окремими робітниками.

Ще торік тов. Ковальський заробляв, як учень, 3—5 грошів за годину праці.

А в березні цього року його місячний заробіток становив 100 карбованців.

— Я тільки тепер переконався, скільки радості дає людині творча праця, праця для себе, для народу,— каже тов. Ковальський,— і горю бажанням віддати всі свої сили будівництву соціалізму.

Кращим токарем майстерні є молодий робітник Зигмунд Шмигельський. Дякуючи новим методам праці він домігся значного перевиконання норми. Замість того, щоб деталь закладати в патрон, він спорудив спеціальний диск, який прискорює процес обробки деталей та підвищує їх якість.

Водночас тов. Шмигельський — один з кращих активістів. Як член культурно-освітньої комісії він організував у майстерні гурток художньої самодіяльності.

Надзвичайно серйозним ставленням до праці відзначається токар Маріян Пусярський. Це скромний, тихий юнак, який по-майстерному ущільнює свій робочий час.

— Я ще не бачив, щоб верстат, на якому працює тов. Пусярський, будь-коли «відпочивав»,— каже голова завкому тов. Олександр Краєвський.— Дякуючи такій наполегливій роботі, тов. Пусярський перевиконав у лютому норму на 150 процентів.

Коли недавній учень, а сьогодні токар Станіслав Панкевич познайомився з новими нормами, він один з перших доказав, що цю норму можна не тільки виконати, але й перевиконати.

— Серце радіє, коли дивишся на нашу молодь,— говорить директор майстерні тов. Кунич.— Таких ентузіастів праці може вирощувати лише країна соціалізму.

РОБІТНИКИ-ВИНАХІДНИКИ

До кабінету керівника трамвайних майстерень увійшов слюсар Йосиф Хоростковський і поклав на столі якийсь залізний предмет.

— Мій винахід, пане інженер. Новий тип перехрестя, який дозволяє одній людині виконувати роботу за шістьох. Він дає також чимале заощадження матеріалу.

Інженер з іронічною посмішкою взяв предмет у руки. Але чим більше до нього придивлявся, тим серйозніше ставало його обличчя. Врешті сховав модель у шухляду і сказав:

— За цю штучку каса виплатить вам 15 злотих. Але нікому про це ані слова, а то... знаєте...

Побоюючись, що втратить працю, він мовчав, хоч серце його було сповнене гнівом ображеної людини.

Коли в листопаді минулого року було організовано комісію винаходів і вдосконалень виробництва, перший з'явився перед нею тов. Хоростковський.

— Приношу вам, товариші, мій новий, вдосконалений тип перехрестя. Він дасть ще більше заощадження матеріалу, ніж перший, і дозволить ще більше розвантажити мережу, бо на 60 процентів легший від теперішнього.

Тепер тов. Хоростовський готує нове вдосконалення. Він мріє про те, щоб стати інженером, і збирається вступити восени в політехнічний інститут.

Чимало роботи має зараз комісія винаходів і вдосконалень. Ростуть лави новаторів, людей, для яких праця стала справою честі. Кожен з них горить бажанням допомогти рідній Радянській владі в соціалістичній перебудові колишнього відсталого краю.

Цієї зими було чимало випадків, що осі трамвайних вагонів тріскали від морозу і перевантаження. Це була для Трамтресту велика втрата, бо на місце кожної

зламаної осі треба було давати нову. Тоді слюсар майстерень Алойзій Клишевський склав комісії проект з'єднання двох частин зламаної осі за допомогою спеціальної зварювальної конструкції. Довго думали члени комісії, поки вирішили пустити вагон на такій «латаній» осі. Від того дня минуло два місяці, які показали, що відремонтована вісь працює не гірше нової. Тов. Клишевський одержав 500 крб. премії.

Передове місце серед винахідників Трамтресту належить також робітникам, братам Слівінським. Один з них, Михайло, поставив перед собою завдання припинити аварії, що траплялись внаслідок псування повітряного гальма. Це завдання він виконав, спорудивши спеціальну ручку для гальма. Як виявили досліди, його винахід збільшує безпеку руху і зменшує зужиття бронзових втулок.

Другий брат, Казімір, запроектував зцепку кабелів, які проведені під кузовом вагона, у спеціальних скриньках. Це в чималій мірі полегшує ремонт пошкоджених частин. Робітник Болеслав Манько сконструював прилад для регулювання струмоприймачів. Досі роблено це на даху вагона, сьогодні — в майстернях. Це дає чималу економію часу.

Токар Антін Манталєж знормалізував підшипники, спорудивши для них сталеву вкладку. Бригадир слюсарського цеху Йосиф Фітьо разом з робітниками Ідзікевичем і Клишевським удосконалив кондукторські щипці, зробивши їх легшими і більш практичними.

Цими днями Наркомат комунального господарства УРСР надіслав телеграфом працівникам Львівського Трамтресту подяку за зразкову, ударну роботу. В цій прекрасній роботі одне з перших місць займають робітники-винахідники, робітники-конструктори.

РАДЯНСЬКИЙ ІНЖЕНЕР

Сім місяців тому депо «Захід» нагадувало величезне кладовище паровозів. Порозбивані, покалічені бомбардуванням, вони стояли довгими шеренгами і ржавіли на осінньому дощі, створюючи потрясаючу картину розрушувальної сили війни. Одного дня в депо прийшов молодий залізничник з невеличким портфелем у руках. Він обійшов порозвалювані цехи, а потім зупинився на путях, де тулилися один до одного хворі паровози. Залізничник свиснув, і на його свист з паровозних будок піднялася в повітря верesклива хмара горобців.

— Погана справа! — сказав залізничник і цього ж вечора взявся за роботу.

Минуло кілька днів, і робітники почали з великою повагою ставитись до свого нового керівника — інженера Миколи Никифоровича Каховкіна, який умів, коли треба, 7 днів не покидати депо, працюючи так, як ніхто тут ще ніколи не працював.

В кабінеті начальника днями і ночами кипіла напружена робота. Микола Никифорович протягом кількох днів встиг організувати біля себе міцний актив, який допомагав йому воскресити напівмертвий паровозний парк. Це була не тільки важка, але й складна робота, що вимагала планового підходу. Для контролю роботи й запровадження оперативності тов. Каховкін проводив виробничі наради. Замість хаотичного розподілу функцій, так характерного для колишньої панської Польщі, він організував комплексні бригади по ремонту. Беручи активну участь в агітаційній роботі, начальник депо створив класово-свідомі, здорові кадри з місцевих робітників, які ударною працею допомагали здійснювати план ремонту.

І нарешті одного січневого морозного вечора Микола Никифорович повідомив управління Львівської залізниці, що плановий ремонт — 90 процентів усього паровозного парку — закінчено повністю. Колишнє паровозне кладови-

ще зникло. Чистенькі, гарно полаковані локомотиви покотились по радянській землі. Син чорнороба, слюсар-висуванець Микола Никифорович Каховкін свій черговий іспит здав блискуче. Нещодавно начальник депо одержав наказ № 78 п., в якому Нарком пропонував приймати всі 100 процентів паровозів у промивочний ремонт. Тов. Каховкін з цим завданням справився прекрасно. Прийом і випуск паровозів оформляється за його розпорядженням спеціальним актом. Це посилює контроль за якістю ремонту паровозів і гарантує пробіг від промивання до промивання без промивочного ремонту.

Чималий поштовх до підвищення продуктивності праці дала нова, впорядкована тов. Каховкіним, система заробітної плати, яка діятиме до запровадження прогресивної зарплати. Завдяки цьому машиніст Гжешук, що до війни одержував 280 злотих, заробив за останній місяць 1343 карбованців. Машиніст Хміра, який раніше мав тільки 190 злотих, одержав 1246 карбованців.

За шляхетських часів мало хто знав у депо «Захід» слюсаря Подольняка. Та й сам він, як один з небагатьох тут робітників-українців, не хотів кидатись начальству в вічі. Так було, поки не прийшла Червона Армія і не поцікавився затурканим слюсарем інженер Каховкін. Шляхом особистих бесід Микола Никифорович домігся того, що тов. Подольняк став одним з передових робітників депо. Сьогодні його висунуто на посаду майстра.

До війни не працювала в депо ні одна жінка, а зараз їх тут налічується 70 чоловік. Вони дають кращі зразки роботи. Чи не найкультурнійшій вигляд має паровоз ОЛ-86, де кочегаром Тетяна Шумлянська.

Інженер Каховкін одержує щодня чимало кореспонденції. Часом у пачках службових листів він знаходить листи, адресовані знайомим почерком. Це відгукуються його рідні брати: інженер-будівельник Євген, технік-будівельник Петро, курсант артилерійського училища Володимир і головний бухгалтер крупнішого бурякового радгоспу «Тракторист» — Іван. Всі вони пишуть про свою захоплюючу роботу і поздоровляють брата з новими перемогами. Микола Никифорович гордий за своїх братів, таких, як він, дітей нуждаря-чорнороба, з яких Жовтнева революція зробила будівників нового, сповненого щастям життя, палких патріотів соціалістичної Вітчизни.

ПОЇЗД У ЧЕРГОВОМУ РЕЙСІ

Паровоз ТУ 23-434 чекає на відправку. Машиніст Павло Данілін перед черговим рейсом дбайливо оглядає машину. Дзвінко відповідають колеса на удари молотка — можна рушати вперед. Тов. Данілін ховає в кишеню путівку і повертає ричаг: великоваговий поїзд залишає станцію. Черговий по станції записує в журнал, що поїзд, який веде тов. Данілін, відправився точно по графіку.

Тов. Данілін строго дотримується графіка. В дорозі він за ним пильно слідкує. Топка заздалегідь прочищена, казан працює добре, систематична продувка паровоза виключає несподіванки. Всі ці заходи гарантують великий міжпромивочний пробіг.

Вугілля — це чорне золото, і тов. Данілін знає йому ціну. Він знає також, що правильний догляд за казаном дає чимало заощадження цього цінного палива. Економлячи його, він домігся серйозного успіху. Протягом одного місяця заощадив 11 тонн вугілля.

Щораз швидше біжить повз телеграфні стовпи поїзд. Тов. Данілін змагається за одержання Перехідного Червоного прапора з машиністом Петром Тулаєвим, який працює на паровозі ТУ 23-649. Їхні паровози мають однаковий вигляд, обидва вони цілком справні. Але технічна швидкість у них неоднакова, і тов Даніліну доведеться ще добре попрацювати, щоб перемогти свого товариша по роботі.

Працюючи в східних областях України, тов. Данілін звик до автоматичної сигналізації. Він знає, що, поки її буде створено на Львівській залізниці, треба в дорозі уважно дивитись перед собою. Наближаючись до станції, він трохи гальмує поїзд і пильно придивляється до стрілок. Зараз же за станцією він дає машині повний хід. Таким чином, вдається йому не тільки уникнути ава-

рії, але й підвищити норму середньої технічної швидкості.

Минає одна, друга година, і, нарешті, поїзд зупиняється на вузловій станції. Черговий записує: поїзд, водієм якого є тов. Данілін, прибув, не порушивши в графіка ні хвилини. Тов. Данілін за 25 днів закінчив свій черговий 13 рейс, перевізши за цей час 6310 тонн вантажу понад норму.

Чимало славних машиністів є в депо «Схід». Чимало прекрасних суперників у змаганні мають тт. Данілін і Тулаєв. Машиністи Знайченко, Каргін і Чайковський, які водять пасажирські поїзди на паровозі ОК 22-100, працюють без заїзду в депо, точно дотримуючись графіка. Готуючись до першотравневого свята, вони закінчили 18 квітня 5000-кілометровий пробіг паровоза і поставили його на промивку без єдиного пункту ремонту, за винятком промивки казана.

— Я зробив 3800 кілометрів без промивочного ремонту,— розповідає своїм товаришам по роботі машиніст Данілін.— Але ж є машиністи, які роблять і по 5000 кілометрів. Тим-то в чергових рейсах я прикладатиму всіх зусиль, щоб не тільки догнати їх, але й перегнати. В цьому немало допоможе мені другий машиніст мого паровоза тов. Григор'єв, який взяв на себе таке ж зобов'язання.

ДЕ БУДУВАТИ ВУГІЛЬНІ ШАХТИ

У цьому році має бути збудовано 17 шахт, які даватимуть країні по 50—60 тисяч т бурого вугілля на рік. Як же здійснюється це важливе завдання? Зовсім незадовільно. Трест «Львіввуглерозвідка» повинен був передати Львівшахтобудові план для закладення п'яти першочергових шахт. Але минали тижні, місяці, а Шахтобуд не одержував жодного геологорозвідувального плану, який би давав ясність, де починати будівництво.

Про незадовільну роботу Львіввуглерозвідки вже стояло питання в обкомі КП(б)У. 17 березня обком партії виніс спеціальне рішення, в якому персонально зобов'язав начальника Львіввуглерозвідки тов. Верболова негайно подати Шахтобудові план розвіданих ділянок для закладення шахт. Тов. Верболов зобов'язався виконати це рішення, обіцяючи підготувати до 8 травня 8 шахтних дільниць. Проте і на цей раз слова його розійшлися з ділом: ділянки не підготовлені.

Причину незадовільної роботи тов. Верболов пояснює відсутністю бурильного устаткування, зокрема креліусів, аварійних інструментів і головне — кваліфікованих кадрів. Безперечно, у цьому є частина правди. Але це нітрохи не знімає відповідальності з тов. Верболова за стан, що створився.

Візьмемо підготовку кадрів. Чи в цьому випадку треба було чекати, поки прибудуть кваліфіковані робітники з центру. Адже підготувати місцеві кадри можна було б протягом зимових місяців. Чомусь-то не підготовляли. А зараз створився такий стан, що коли б і прийшли, нарешті, бурильні верстати, на них не було б кому працювати, бо випуск перших курсантів Львівської гірничої школи буде тільки в червні.

Така діяльність Львіввуглерозвідки, без сумніву, затримує роботу працівників Шахтобуду, які і сьогодні не знають, в якому саме місці закладати шахту.

Але й Шахтобуд мало приділяє уваги тим шахтам, які вже закладені і здані в експлуатацію. Між тим деякі з них працюють незадовільно. У роботі Золочівського шахтоуправління панує певний хаос. Начальник шахтоуправління тов. Борін рідко з'являється на промислах, ніхто з робітників його там не знає. Бригади по добуванню вугілля не укомплектовані. І це тоді, коли на цій шахті чудовий робітничий колектив, який при добрій організації праці показував би більшовицькі зразки в роботі. Але в тому-то й справа, що цієї організації там поки що немає.

Г. Ярославенко.

У СОНЯЧНИЙ КРАЙ

В кімнаті двірника Михайла Думи сьогодні тіснувато. Народу зійшлося стільки, що й пройти нікуди. І самі довколишні двірники: з 26-го номеру, 28-го і навіть з другого кінця вулиці є стара двірничка.

Господар хати сидить на ліжку. Його сиві очі поглядають із задумою у вікно.

— А спечіть своєму старому булку на дорогу, Михайлихо! — звертається до господині сусідка.

— Це ж, кажуть, дуже далеко до того, як його там...

— Не треба,— відповів Дума, не зводячи очей з вікна.— Запакуєш мені буханець хліба, до булки я не звик.

— Звикнеш ще, старий,— ледве вимовила Михайлиха. Якесь дивне, не переживне досі почуття до сліз хвилювало стареньку. Вона почувала, що її бідні, зруйновані ревматизмом ноги помолодшали сьогодні і це давало їй можливість шпарко метушитися коло кухні. Адже треба було спекти чоловікові на дорогу булку, підджарити м'яса і випрасувати білизну.

— Вас, значить, Михайле, наша профспілка кудись там... на свіже повітря відправляє?

— Лікуватись їду,— промовив гордо господар.

— І не кудись там, як ви кажете, а до самого Кисловодська.

Люди мовчали. Їм було соромно признатися, що вони не знають, де цей Кисловодськ, де це казкове місто, що до нього стали відправляти хворих львівських робітників. Михайло Дума зрозумів їх мовчанку.

— Кисловодськ — це кращий курорт у Союзі,— сказав одним духом.

— Двір... двірника в найкращий курорт?...— спитала дочка сусідки. Вона була помітно зворушена.

— Щиру правду кажу тобі, Терезо. Туди раніше тільки поміщики їздили, банкіри всякі, царята. Платили за лікування сотні карбованців і тисячі, бо тільки вони могли платити стільки. А в той же час двірники жили у вогких, темних підвалах. Нікому з них і в думці не було, що прийде час, коли і вони вийдуть зі своїх підвалів і братимуть від життя те, що належить кожній трудящій людині.

— Я ось 62 роки живу,— обізвався сивий старик,— з того 50 працюю, а не було в моєму житті ані одної весни, ні одного літа, щоб я поїхав кудись відпочивати, вигріти на сонці своє тіло, заспокоїти серце шумом смерекового лісу. Коли подумаєш про це, жаль гризе душу. Адже нами не те, що ніхто не піклувався, в нас навіть людини бачити не хотіли. А коли дітей наших жерли сухоти, коли крутив нас ревматизм, вони нам радили просити ласки в бога, який ще ні одного двірника не вивів з підвалу до палацу.

— Правильно, не було ще такого випадку,— сказав похмуро господар.— Це сталося тільки тепер, коли прийшли до нас більшовики. І завтра я,— додав тихо двірник Михайло Дума,— їду до Кисловодська.

Через деякий час він говорив далі:— Про Кисловодськ я читав цими днями в газеті. Це прекрасне місто розкинулось в Кавказьких горах. А гори ці, брате мій, ще вищі за наші Карпати. В долині гріє сонце, невидані квіти цвітуть, а там, на шпилястих верхах, сніг круглий рік біліє. Багата, плодюча в долинах земля, а з неї тисячами джерел б'є цілюща вода. Зараз вона б'є для нас, для всього робочого люду, наше рятує здоров'я, наші лікує рани. Ось що значить, брате мій, влада Радянська!..

— Ви знаєте, люди, скільки довелося мені на своєму віку пережити, скільки разів я страйкував, працюючи на цегельні, скільки разів викидали мене за те з роботи!

Ви бачили, скільки нашого брата лягло від поліційних куль на вулицях Львова, скільки замучили в тюрмах! Але сьогодні мені так хочеться сказати: які ми, люди, щасливі, що все те не було даремне і що прийшов час, коли двірники їдуть до кращих курортів Країни Рад!

Михайло Дума підвівся з ліжка. Його поморщене обличчя якось посвітліло.

— За т а к е щ а с т я, брати мої, варто було навіть умерти в боротьбі.

— І якщо треба буде, то помремо...— промовила Тереза.

Другого дня Михайло Дума на пероні Львівського вокзалу прощався з дружиною.

— На другий рік ти поїдеш, старенька моя,— шепнув до неї.— Наша Батьківщина любовно піклується про своїх громадян.

Михайлиха не відповіла. Зараз вся її душа була сповнена тихою радістю, бо ж щастя Михайла було її щастям. Веселими очима проводжала поїзд Львів — Київ. Машинально тупцювала за ним, хоч вагона, в якому їхав її чоловік, не було вже видно. Так дійшла вона до кінця перону і тільки, як осяяв її сліпучий блиск весняного сонця, зупинилася і притиснула руки до грудей.

ВИЗВОЛЕНА МОЛОДЬ

На великій дошці 7-го «а» класу шістнадцятирічна дівчина написала: «В Радянській Батьківщині люди сміються, бо вони щасливі».

Учителька Іватівова задає питання з граматики. Дівчина відповідає спокійно, з ледве вловимим хвилюванням. Відразу видно, що вона добре попрацювала над собою.

— Все,— сказала тихо учителька. Дівчина відкинула з чола русяву пасму кучерів і навшпиньки вийшла з класу.

Її місце займає Софія Гой. Вона переказує зміст твору Жеромського «Силачка». Дівчина вдумливо розповідає про лікаря, над яким жорстоко наглумилася доля. Він любив народ, всією душею хотів допомогти йому своїми знаннями. Але всі його благородні пориви топтала понура дійсність того ладу, в якому найвищим законом було право на експлуатацію людини людиною. Вдумливо дівчина розповідає про те, як недолюдки викривляли людські душі, як нівечили в них любов до народу. Адже все це так недавно було тут. Слухають дівчата і мимоволі повертають зір на дошку, де біліють ще круглі, немов відточені слова про щасливих радянських людей.

Хтось відчинив двері. До класу влітає життєрадісний сміх дівчат. Взявшись під руки, проходжувались по залитому сонцем коридорі ті, що здали сьогодні іспит. Їх п'ять і всі відмінниці. Їм ще треба дещо здавати, але це нітрохи не страшить учениць, що навчилися сміятися єдиним у світі сміхом, сміхом людей, яким не страшне вже майбутнє.

6-ий «б» клас 21-ї школи. Проводить іспит учителька Жлябова, авторка нового, вже радянського підручника польської мови.

Сміливо виходить на середину класу учениця Гельблюм, одна з кращих активісток школи. Її розповідь про першотравневу демонстрацію в 1905 році звучить натхненно. Вона не переказує автора, а дає яскравий художній малюнок подій. В словах її стільки запалу, скільки може вмістити п'ятнадцятирічне серце.

В 9-му «а» класі учениця Граєвська витягує іспитову картку. «Виразити косінус 3 альфа за допомогою косінус альфа».

На дошці швидко ростуть рядки цифр. Минає кілька хвилин, і три складні завдання розв'язані. На зміну їй виходять по черзі Васер, Джимуховська, Шимонович. Остання — відмінниця по всіх дисциплінах. Учителька Орличова формулює питання коротко і чітко, так само відповідають їй учениці. Дівчата не хвилюються — вони впевнені і сміливі. Це заслуга тов. Орличової і всього класного колективу, який зумів прекрасно підготуватися до іспитів.

Оцінки «відмінно» і «відмінно». Дівчата одна по одній залишають клас. Через кілька місяців вони повернуться сюди знову. А коли вдруге зацвітуть каштани, вони ще раз складатимуть іспити, щоб потім, попрощавшись з школою, поступити до вищих навчальних закладів. В розквіті своєї молодості вони роз'їдуться по широкій радянській землі і, озброєні знанням, будуватимуть комунізм — щастя людства.

Ще недавно на коридорах цієї школи сновигали монашки, шелестіли накрохмалені спідниці, дзенькали оздоблені металевим кришталем вериги. Учениці боязко тулилися по кутках, сповнені страху.

Тепер в школі посвітлішало, інакше почали дихати груди, неначе хтось широко розчинив вікна і впустив до класів свіже гірське повітря. В коридорах залунав дзвінкий сміх визволеної молодості, перед якою в усій своїй красі відкрилося життя.

Сьогодні школа здає іспити на «відмінно».

ВИПУСКНИКИ

Через тиждень вони покинуть цей будинок. Нікуди правди діти — жаль буде. Адже в цих стінах вони залишають чимало кипучого молодого життя. Тут вони терпіли колись глум, знущання і все те, що випало на долю дітей раніше поневоленого народу. Але тут вони також пережили дні єдиної неповторної радості визволення. Цих кілька останніх місяців навчання вирізьбили в їх душах почуття, що його їм ніхто більше не зітре: юну, полум'яну любов до соціалістичної Батьківщини.

Ця любов є сьогодні для випускників путівкою в життя. Кожен з них знає, чого хоче, кожен обрав собі вже шлях, яким простуватиме до своєї мети. А ця мета — віддана праця для народу, для Вітчизни.

Відмінник Богдан Ілечко хоче бути науковим працівником. Його особливо цікавить фізика. Цій дисципліні він присвячував кожну вільну годину, знайомлячись з творами найвидатніших представників цієї галузі науки. Він з хвилюванням розповідає про теорію квантів, а коли піде мова про розбивання атому, очі юнака спалахують вогнем захоплення.

— Мої мрії — сміливі мрії,— говорить він.— Були вже успішні спроби розбити атом в СРСР, Англії, Америці. Але ж я певен, що тільки в СРСР, тільки в країні соціалізму ці спроби дадуть практичні наслідки. Капіталістичний світ затягнув кривавий морок варварства і розбою, там наука служить лише інтересам зграї ненажерливих експлуататорів, для яких слово «людство» — порожній звук. Тільки в нас, тільки в країні Радянської Конституції наука служить трудящим, і я глибоко вірю, що саме нашим радянським вченим вдасться визволити в матерії енергію, щоб перетворити її в могутню силу, яка служитиме всьому народові. В цій великій і почесній

роботі я також братиму участь, перетворюючи мрії в дійсність.

Микола Теслюк поступить у медичний інститут. Згадуючи про свої шкільні роки, він гірко посміхається. Син незаможного селянина, Микола насилу попав до Луцької польської гімназії. Для учителів панської гімназії він був кимось, кого не помічали, до кого не відносились інакше, як з презирством. А коли вже треба було поставити йому якусь оцінку, вибирали «задовільно», щоб «хлопський син», чого доброго, не зазнався. Восени 1939 року Теслюк приїхав до Львова і поступив у середню школу № 1. Забезпечений гуртожитком і харчами, Микола поринув з головою в книжки і протягом короткого часу став відмінником.

— Ще рік тому мої батьки і не мріяли про те, що мені будь-коли вдасться стати педагогом, інженером або лікарем. Моя мати нишком плакала над моєю долею.

Тепер мати радісно усміхається: її син — відмінник радянської школи, і він через кілька років провадитиме боротьбу з людським стражданням, зі смертю. Наполегливим навчанням доможуся того, що ланцет хірурга стане в моїх руках чудесним знаряддям, що повертатиме до життя тих, які відчуватимуть вже льодовий подих смерті. Велика радість для людини слухати, як б'ється врятоване серце, особливо ж тоді, як те серце б'ється для нашої любої Батьківщини.

Стрункий смаглявий Левко Мартюк недавно ще думав повернутись до рідного містечка.

— Сину мій,— казав йому батько.— Я бачу, що не під силу тобі ця наука. З журби я по ночах не сплю, бо не можу перестати думати про чорну нужду моєї дитини. Марнієш, сину, і сохнеш, як після суворої зими щепа у садку. Тож вертайся, поки час, додому. Попрацюєш зі мною малярем, то й матимеш принаймні шматок сухого хліба.

Але Левко не здавався. Він вірив у те, що прийде кінець лихоліттю, він, зціпивши зуби, голодував, але вчився, свою ж тугу виспівував у віршах. В скромних, часто наївних віршах, в яких зате було одне: полум'яна любов до народу і впевненість у його перемозі.

— Сьогодні золота книга мудрості відкрита переді мною,— говорить Левко Мартюк.— Я прочитаю її до останнього листка для того, щоб перо моє стало гостре,

як лезо меча, і дзвінке, як чисте золото. В тиші університету працюватиму над собою. Там вивчатиму мою рідну мову і все те краще, що дали людству майстри слова. Я хочу творити пісні, повні ненависті до наших ворогів і відданості справі соціалізму.

Три випускники — три хороші друзі незабаром розстануться. Може, декому з них у хвилину розставання стануть сльози в очах. Проте їх смуток не триватиме довго, бо надто великою радістю сповнена їх чудова молодість.

МОЛОДІ РАДЯНСЬКІ УЧИТЕЛІ

Зал педагогічного інституту, де відбуваються державні іспити, залитий сонцем. Студентка мружиться від сліпучого блиску. Вона чує, як тривожно б'ється її серце. Їй нема чого хвилюватися, вона добре підготувалася, але ж важко їй так скоро позбутися страху перед іспитами. Це залишки минулого, коли екзамени були для молоді кошмаром.

Голова іспитової комісії тов. Смолінський * називає її прізвище, і студентка, не поспішаючи, займає місце за столом. Від членів комісії відокремлюють її два букети пишних квітів. Побачивши квіти, дівчина раптом якось повеселішала, і коли перші слова її відповіді порушили тишу, вони були голосніші, ніж студентка хотіла.

Розповідаючи про боротьбу Леніна з економістами, вона формулює свої думки стисло, логічно. Вичерпавши це питання, вона почула друге:

«Злочинне вбивство Кірова і заходи партії по підвищенню більшовицької пильності».

У залі раптом немов потемніло, і дівчині здалося, що барвисті рожі на іспитовому столі чиясь невидима рука сповила в траур. Ніколи не бачила і не чула С. М. Кірова, але голос незабутнього трибуна революції, який лунатиме в віках, бринить у її серці. Тихо оповідає вона про прекрасне життя, що його обірвала брудна рука агента троцькістсько-зінов'євської зграї. Свою відповідь закінчує твердо:

— Немає більшого злочину, як зрада Батьківщині. Більшовицька партія вчить нас ненавидіти ворогів народу і винищувати їх. Підле вороже охвістя мусить назавжди зникнути з священної Радянської землі. Цього вимагають інтереси нашої держави, така є залізна воля всього трудового народу.

Випускниця відповіла на останнє питання.

— Ви вільні,— каже тов. Смолінський, і члени комісії виписують у своїх паперах маленьку літеру «в». Ця літера означає «відмінно».

Генрика Южина ще рік тому не знала, що таке марксистсько-ленінське вчення, не вміла правильно висловити і одного речення по-українськи. Сьогодні, після 7 місяців навчання в радянському інституті, вона відповідає українською мовою, з питань марксизму-ленінізму дає глибокі, продумані відповіді.

Генрика розказує про героїв громадянської війни, називає імена керівників партії і уряду, згадує про Щорса, Пархоменка, Чапаєва.

В панській школі свідомість дівчини отруювали брехливими легендами, які звеличували катів народу. Вивчення основ марксизму-ленінізму допомогло цій молодій дівчині зрозуміти причину, чому польський трудовий народ протягом віків не міг скинути з своєї шиї ярма тричі проклятої шляхти. Тепер вона знає, що і Чапаєв, і Щорс боролися не тільки за волю своїх народів, що вони віддали своє життя за всіх гноблених і поневолених, якої б національності вони не були.

Южина вже другий рік вчиться в педагогічному інституті. Коли спитаєте її про умови, які були ще торік у цій школі, вам стане страшно. І тоді ще більша буде ваша радість, що все те минулося і не повернеться більше.

— На нашому курсі було 30 студентів,— розповідає тов. Южина,— і тільки двоє українців. Як це їм пощастило бути прийнятими до інституту, сама не знаю. Євреїв сюди взагалі не пускали. Шляхетські мракобіси намагалися зробити освіту монополією панівної нації. Сьогодні бачимо, які жалюгідні були їх зусилля. Не минув і рік, як наш інститут перетворився в фортецю справжнього знання, де студенти різних національностей, користуючись любовним піклуванням держави, працюють у згоді і дружно.

— Через 6 тижнів я поїду на місце роботи.

Товаришка Генрики Ярина Кос теж поїде на роботу, тільки не в Ровно, а на захід, до прикордонного міста Любачева. Там, у школі, чекатимуть на неї діти. Вона принесе їм не тільки знання, Ярина в свою працю вкладе душу дочки робітника, перед якою тільки тепер, коли

прийшла довгождана воля, відкрився в усій своїй красі світ. Ця відмінниця літфаку палко любить літературу, і вона зуміє передати дітям усю велич натхненного слова Т. Г. Шевченка, вона навчить їх любити свій народ так, як любили його Франко, Коцюбинський, Леся Українка.

У Гізелі любов до педагогічної праці — явище, як вона каже жартуючи, сімейного порядку. Її батько вже довгі роки працює учителем; учителює і брат, а сестра теж готується стати педагогом. До війни Гізеля вчилася на юридичному факультеті Львівського університету, але з приходом Червоної Армії поступила в педагогічний інститут.

«Не в тому справа, що я як єврейка не одержала б раніше посади,— говорить вона,— але коли б мені навіть і пощастило стати за тих часів учителькою, я б мусила зносити щоденно важку боротьбу з собою. Адже ж учитель мусив тоді навчати молодь того, що подавала продажна зграя буржуазних писак. Для людини, яка чесно мислить, немає більших моральних мук, як проповідувати те, проти чого протестує її мозок і серце. Ставши громадянкою найвільнішої в світі країни, я щаслива тим, що матиму тепер можливість виховувати дітей на мужніх, безмежно відданих справі Леніна, синів і дочок соціалістичної Вітчизни».

У МУЗЕЇ

— 29 жовтня 1905 року, коли Фрунзе * повертався з партійних зборів, біля фабрики, що тепер називається «Красная Талка», його наздогнав козацький роз'їзд. Знайшовши прокламації та їх чернетки, писані його рукою, записну книжку, якусь брошуру і револьвер, козаки били його немилосердно, потім накинули на шию зашморг, а кінець мотуза прив'язали до сідла. Кінь помчав, і за ним, щоб не задушитись, мусив бігти Фрунзе. На його спину раз у раз сипались удари нагайки. Нараз він спіткнувся, впав, і кінь потягнув його волоком. «Арсеній» уникнув смерті лише завдяки тому, що весь той час тримав зашморг руками. Потім ледве живого в'язня змусили перелізти через високий паркан, причому Фрунзе вивихнув собі ногу. Поліцаї, оточивши арештованого, били його по голові поліном, повалили на землю і скажено топтали ногами. Тільки молодий, богатирський організм Фрунзе міг витримати таке катування.

Розповідь екскурсовода Шуйського музею ім. М. В. Фрунзе звучить як натхненна поема. Микола Дмитрович Гусєв — старий член партії, соратник Фрунзе в часи боротьби івановo-вознесенських текстильників з царатом. З Фрунзе він ділив горе поразок і радість перемог, під його керівництвом молодий робітник вчився йти безстрашно крізь вогонь і воду до наміченої мети — соціалістичної революції. Стіни музею обвішані картинами і фотознімками, що ілюструють героїчний шлях великого революціонера і полководця.

Ось історичні збори івановo-вознесенських ткачів над річкою Талкою. На них було обрано першу в Росії Раду робітничих депутатів. Між промовцями, що виступали на мітингу, не було Фрунзе. Проте це рука «Арсенія» керувала зборами, це невтомна праця окружного агітатора

давала свої плоди, збудивши в умах і серцях робітників незламне бажання домогтися своїх прав шляхом революції.

Копія таємної «пам'ятної записки» № 1988 з повідомленнями про смертний присуд невблаганному ворогу самодержавства. Обіч неї фото М. В. Фрунзе, зняте на другий день після оголошення вироку. Старанно застебнутий в арештантську куртку, сидить перед нами з високим чолом і красивими спокійними очима, з яких проглядає сталева, всеперемагаюча, справді більшовицька воля. Дивлячись на цю людину, ми знаємо, що в її великому серці не буде місця малодушності навіть в годину, коли під її ногами затріщать східці на шибеницю.

Надто великою була любов народних мас до свого легендарного героя, щоб царські сатрапи зважились відібрати в нього життя. Фрунзе йде в далеке заслання, а коли за кілька років він втягнув у груди освіжувальне повітря великої революції, перші свої кроки скерував до любимої червоної губернії, з якою кровними узами зв'язала його захоплююча, бурхлива молодість.

Документи, розміщені в другому залі музею, свідчать саме про цю нову епоху в житті М. В. Фрунзе, епоху, в яку великий революціонер за короткий час здобув у країні і за її межами славу великого полководця.

«Записуйтеся до загону товариша Фрунзе!» — віє пафосом тих днів відозва Іваново-Вознесенського військово-революційного комітету. І ось М. В. Фрунзе в оточенні озброєних ткачів, що поклялись віддати останню краплину крові за владу Рад, за велику справу революції.

Далі на видному місці лежить мушкет з початку XVII сторіччя. Навіть цією незграбною, важкою, насправді музейною зброєю билися червоні партизани в грізну годину, коли не було у них під рукою більш модерної рушниці. Билися і перемагали, бо за ними була народна правда, бо до бою вів їх Михайло Васильович Фрунзе.

Виходячи з музею, ми ще раз зупинилися в першій кімнаті.

— Це незабутній наш «Отец»,— сказав Микола Дмитрович, вказуючи на портрет людини з довгою чорною бородою і глибокими, як море, очима.— Ткач, засновник більшовицької організації в Шуї, потім член парткому в Іванові, найближчий друг і соратник М. В. Фрунзе. Во-

сени 1905 року, під час демонстрації, по-звірячому вбитий чорною сотнею.

— А ця дівчина...— тут голос екскурсовода трохи зламався.— Їй не було ще й двадцяти років, як ми її побачили вперше. Вперше і востаннє. За небагато днів перед її мученицькою смертю Ольгу Генкіну випустили з Нижегородської тюрми. Вона негайно віддала себе в розпорядження місцевої партійної організації, яка й направила її до нас з невеличким транспортом зброї. Але в Іванові на вокзалі Ольгу затримали жандарми. Знайшовши в її чемоданчику револьвери і патрони, вони вивели дівчину на площу і віддали в руки банді чорносотенців. Ці мерзотники на місці розтерзали Ольгу Генкіну, брудними чобітьми знівечили молоде прекрасне життя.

Дитячі губи дівчини в мундирчику гімназистки посміхаються кудись вбік. І не хочеться вірити, що кістки її давно вже зотліли в сирій землі, як і кістки «Отца», Павла Гусєва і багатьох хоробрих соратників з безсмертного легіону Фрунзе. І здається, що всі вони живуть між нами, працюють, горять спільною радістю творчості і кожний удар наших сердець насичують полум'яною відданістю єдиній справі, за яку варто людині віддати життя,— справі комунізму.

Тихо, без скрипу зачиняються двері музею. Над сквером, що розкинувся біля парку культури і відпочинку, віють буйні жовтневі вітри, здіймаючи навколо пам'ятника Фрунзе хмару пожовклого листя. Велика людина дивиться туди, де виросли нові велетні текстильної індустрії, що вночі горять незліченними золотими вогнями. Дивиться ще далі — туди, де розквітає нове Іваново, місто передової соціалістичної техніки, місто вільних ткачів, які більше, ніж своє життя, полюбили здобуту в кривавих, героїчних боях Батьківщину Серпа і Молота.

М. Шуя
Іванівської області.

ЛЕВ МАКСИМОВИЧ КУШКО

З трьох синів, що їх листоноша Максим Кушко залишив сиротами, Лев * був найстарший.

— Що ж ти робитимеш далі? — спитав його після випускних іспитів класний наставник.— Мати твоя старенька, і пенсія в неї невеличка, де ж тобі, сердего, думати про університети!..

— А я все ж таки попробую.

— Ну й пробуй. Воно може й краще йти навмання, невтоптаними стежками, ніж матері на голові сидіти.

Левко так само думав, і тільки настала осінь, він поїхав до Львова, поступив до політехнічного інституту. Інститут, в якому не було навіть вивіски, бо її треба було б майже щодня переносити з місця на місце вслід за студентами і професурою. Поліційні загони з ранку до вечора сновигали по місту, шукаючи будинку, де відбувалися заняття.

В таких умовах вчився Лев Кушко, студент нелегального українського політехнічного інституту (на існування легального шляхетська влада не дозволяла). Вчився наполегливо, хоч знав, що лютий ворог кінець кінцем зробить своє і що не бачити йому диплома інженера. Гірке почуття кривди росло в серці юнака, сповнюючи його безмежною ненавистю до тих, що своїм ремеслом зробили гноблення його народу. Водночас він знав, що блукає помацки, як і багато інших його товаришів.

Переворот у житті юнака вчинила невеличка книжечка, що звалася «Маніфест Комуністичної партії». Прочитав її раз, потім вдруге і втретє...

Далі читав інші твори Маркса, Енгельса, Леніна, Бебеля, Плеханова. Світогляд студента кристалізувався в систему, що освітлювала думки, а серце сповнювала лю-

бов'ю до трудящого людства. Лев Кушко знайшов свій шлях.

Скоро українські вищі школи були ліквідовані владою, і Кушкові тільки з великими труднощами вдалося поступити у польський політехнічний інститут. Заробляв на прожиток уроками, і праця на голодному хлібі поступово з'їдала його здоров'я. Коли через 8 років він став інженером, повернувся до рідного Перемишля. На порозі його привітала тільки мати — два молодші брати сиділи в той час у тюрмі за революційну діяльність.

Довго шукав молодий інженер хліба, поки пощастило йому одержати роботу при будівництві водного колектора. Кушко допомагає робітникам організувати опір проти ненаситних підприємців, в усіх конфліктах, що виникають, він сміливо виступає на боці пролетарів. Робота була сезонна, і робітники восени йшли додому, щоб впроголодь чекати весняного сонця. Чекав його й інженер, та чекав даремно: весною сказали, що для нього тут роботи більше немає і не буде.

Після одного року безробіття інженер мандрує до корінної Польщі. Скитаючись від міста до міста, як і тисячі, як і десятки тисяч безробітних усіх категорій, він врядигоди дістає тимчасову працю, незмінно лишаючись вірним собі і справі класу, який на одній шостій частині земної кулі переможно здійснював основні тезиси «Комуністичного Маніфесту».

Історичної осені 1939 року Лев Максимович негайно включається в кипуче, творче життя, яким, наче в казці, в одну ніч зажила визволена земля. Він організовує інженерів, щирим палким словом закликає чесних інтелігентів стати під прапор Влади Рад. З перших днів своєї роботи у львівському «Водоканалтресті» він виявляє себе прекрасним працівником, який відразу здобуває пошану і симпатії робітників. Незважаючи на кволе здоров'я, Лев Максимович розгортає величезну енергію. Більшовицьким завзяттям і пристрастю горять тепер діла інженера. Організованість, точність, акуратність — ось стиль роботи Льва Максимовича Кушка, інженера-ентузіаста, який вкладає в працю всю свою душу, душу справді чесної, справді радянської людини.

— Радянський Львів,— каже інженер Кушко,— мусить бути зовсім іншим, ніж був досі, мусить якнайскоріше стати зовсім новим, зразковим, соціалістичним містом.

Його благоустрій — це справа честі всіх його громадян, які повинні ділом показати, що визволені люди на вільній землі творять і творитимуть чудеса. Наше щастя і наша гордість в тому, що, працюючи щиро, по-більшовицьки, маємо можливість насичувати наші радянські будні героїзмом великої радянської епохи.

Виставляючи кандидатуру Льва Максимовича Кушка в депутати обласної Ради депутатів трудящих, виборці добре знають, що він виправдає їх надії, їх сподівання.

«НЕ ВЕРСТОВІЇ, А ВОЛЬНІЇ, ШИРОКІЇ...»

Великою помилкою було б думати, що львівський архієпископ Твардовський * — це людина «не от мира сего». Він блискуче вмів поєднувати в собі тугу за царством небесним і прихильність до всього, що пахло кадильним димом, з пристрасною любов'ю до всього земного, насамперед, до самої землі. Водночас цей високий церковний достойник знав прекрасно, що ніщо так не блазнить вірних його церкви, як така попівська подвійна бухгалтерія. Тим-то архієпископ майже ніколи не з'являвся особисто в своїх маєтностях, прозірливо перекидаючи гріх експлуатації селян на своїх світських економів. Для себе ж скромно зберіг одне тільки: прибутки від цієї експлуатації.

Одним з його економів був пан Михайло Фукса. Знаючи про те, що легше верблюдові пройти крізь голчане вухо, ніж багачеві попасти в рай, він сьому шкіру дер з батраків, готуючи для них, таким чином, певне місце по божій десниці. Робив це з такою запопадливістю, що протягом 10 років навчив їх жати за шістнадцятий сніп, замість за третій, як це було раніше.

Тому страшенно дивно і прикро було панові Фуксі, коли він, прощаючись у вересні 1939 року з своїми батраками, не побачив у їх очах ні однієї сльозинки.

— Плачте, браття-поляки! — сказав він, ставши на возі.— Плачте, сироти нещасні, бо оце разом зі мною покидає вас наша мати-вітчизна...

Але «браття-поляки» і «сироти нещасні» не тільки не заплакали, але так тісно обступили віз, що пан Фукса визнав за краще гукнути на візника, щоб мерщій поганяв коні.

Залишившись «сиротами», батраки поставили в «резиденції» економа червоний прапор, разом з цілим селом

розподілили архієпископську земельку і подбали про те, щоб у кожному ставчанському дворі весело мукала корівка.

Незабаром після цієї великої події в житті ставчан прийшла сувора, жорстока зима, і гори снігу відгородили бараки від села. Довго тягнулись вечори, і вчорашні батраки мали час подумати про те, як їм бути далі. Поступово виникала думка про потребу створення колгоспу. Найпалкішим прихильником цієї ідеї був батрак з батька, з діда, з прадіда — Зигмунд Іванович Флямер. Зійдуться, бувало, в його хаті сусіди, а він колише на руках свого Здзіся і так приблизно мовить:

— Думаю я думу, сердечні мої, і ніяк проклятої жури збутися не можу. А здавалось би, чого нам ще бажати. Не було в нас ні цалика землі, а тепер є, не було худібки, тепер вона твоя, батраки в одну чудесну ніч у господарів перемінились. Безмірно краще селянському народові жити нині стало. Але ж ніяк не личить, по-моєму, розумній людині ставати в півдороги. Раз революція, то давай таку революцію, щоб не жити тобі по-сирітськи, як билина в полі, щоб кожніське село на Львів подобало, щоб, як жар, горіли в ньому електричні вогні і щоб мій Здзісь — мужицький син — грав мені після роботи на фортепіані. А коли вийду на поріг і на поле погляну, хочу, щоб це лан був більший, ніж архієпископський лан, і щоб і я, і ти, Маріє Солом'яна, і ти, Михайле Калічак, щоб кожний з нас міг сказати: це мій лан, це мій край, це моє багатство. Ось якого життя я хочу, люди добрі,— широкого, ясного, як липневий день...

Батраки мовчали. Бліда дівчина, відома тим, що найкраще в селі знала Шевченкового «Кобзаря», прошепотіла:

«І не верстовії, а вольнії, широкії, скрізь шляхи святії простеляться...»

— Значить, колгоспного життя хочеш,— обізвався хтось.

— Не інакше! — відповів твердо вчорашній батрак Зигмунд Флямер.

Слова його падали на хороший грунт. Та прийшла весна, і гадюками поповзли по селу виссані з юдиного пальця чутки. Класовий ворог діяв день і ніч. Люди захитались, а захитавшись — прогавили дорогий весняний час. Зигмунд Флямер ходив по полях, чорніший від ночі.

Якось у червні він пішов у Містки *, де з весни вже існував колгосп. Повернувся звідтіля схвильований.

— Люди,— сказав він,— клянуся вам здоров'ям моєї дитини, що восени містчани матимуть повні комори хліба. Ставок у них всього один, а риби розвели... радосте моя, до 100 тисяч карбованців прибутку буде в них від самої риби. А в нас же, в нас... подумайте тільки на розум — ставків 35 гектарів, коропи, лини! Понад 180 гектарів орної землі до того. От було б життя, якого на цій нашій землі як світ світом не бувало!..

Схвилювався народ, заметушився і — то одинцем, то вдвох, то втрьох тишком-нишком пішли колишні батраки оглядати містківське колективне господарство. А за два тижні в Ставчанах організовано колгосп.

Жали вже разом, колективно. Котрогось дня після жнив на оброшинській дорозі * раптом щось запахкало синім димком, заторохтіло — і на колгоспний лан в'їхав перший трактор, а на ньому веселий тракторист Іван Тертичний.

Тепер зима. Тракторист Тертичний пішов в армію, але його місце займе весною молоденький Флямерів шурин — Август. В бараках б'ється сьогодні серце села. Тут штаб, де складаються плани весняної кампанії, тут приймаються заяви про вступ до колгоспу. Закінчують ремонт машин і знаряддя, незабаром почнуть будувати кузню, а майстер Дюба урухомить цегельний завод. В ставках дрімає під кригою мільга. Весною вона заворушиться, попливе й почне рости на славу і багатство колгоспу імені Маршала Ворошилова.

Молоденька колгоспниця Марія Солом'яна одержала з далекого Ленінакана листа від веселого тракториста:

«Храни пам'ять про мене, Марусю, і не забувай ніколи!

Твій Іван».

Дівчина сіла за стіл і, старанно виводячи літери, написала відповідь:

«Храню пам'ять про Тебе я і весь наш колектив. Ти ж бо це і мені, і людям нашим привіз на машині — на тракторі таке просте і таке велике людське щастя.

Твоя Марія».

с. Ставчани,
колгосп ім. Ворошилова.

Промови, виступи, звернення

КІЛЬКА СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Велетенські соціально-політичні зрушення останніх 15 років, що виявляються скрізь, знайшли в нашій країні теж свій своєрідний вияв. На західноукраїнських землях бурхливо кипить все гостріша й активніша класово-політична боротьба.

Ця боротьба неминуче позначається й на всіх ділянках громадсько-культурного життя — освіті, науці, літературі та мистецтві.

Цим першим числом нашого журналу хочемо зайняти своє належне нам місце серед західноукраїнських громадсько-політичних і літературно-мистецьких журналів.

Виходячи з того, що у всіх ділянках ідеології цілком певно й безперечно відбиваються всі моменти класового життя, які містяться в суспільному морі, що публіцистика й мистецтво є завжди класово заряджені та об'єктивно служать завжди тим чи іншим, але певним класам і їхнім змаганням,— ми уважаєм нашим обов'язком відверто визначити нашу лінію, керуючись саме цією правдою.

Наш журнал ставить перед собою завдання бути трибуною західноукраїнського класово свідомого робітника, його громадсько-культурних інтересів і завдань. В ньому, біля нього й через нього повинні гуртуватись, творити й зв'язуватись з широкими масами західноукраїнських працюючих всі ті інтелектуальні сили, всі культурні і мистецькі працівники, які виразно й поступово усвідомили свої класові завдання й стали на боці пролетаріату, його законних, інтернаціонально-класових інтересів, на боці його боротьби, змагань і цілей.

Метою нашого журналу є оформляти й зміцнити єдиний пролетарський фронт в галузі освіти, культури й мистецтва для ідеологічної боротьби проти класово ворожих пролетаріатові сил у всяких її формах і проявах.

Наш журнал ставить завдання промощувати шляхи пролетарській українській культурі. Він хоче стати рупором тих і для тих багаточисленних шарів трудящих західноукраїнських земель (переважно пролетарського чи бідняцько-селянського походження), які є творцями та співучасниками все активнішого процесу вирощування пролетарської культури на західноукраїнських землях, які у нашій країні за існуючих умов і можливостей перегукуються з грандіозним розвитком української пролетарської культури на Великій Україні.

Ці два перші й наріжні принципи: а) класовість — беззастережна й здецидована[1] служба завданням пролетаріату як гегемону широких трудящих мас міста і села в його історичній боротьбі та в кінцевій меті цієї боротьби — докорінна перебудова всіх засад суспільного життя, знищення класового поділу людства; б) єдність української пролетарської культури по обох боках Збруча, тісний ідейний зв'язок з процесом творення громадсько-культурних й мистецьких цінностей на Наддніпрянщині — хочемо поставити перед собою як провідний дороговказ.

Разом з цим хочемо послідовно, по-пролетарськи непримиримо боротись і перемагати всі і всякі прояви й відгуки буржуазної ідеології, буржуазного мистецтва, в яких би малопомітних і замаскованих формах, методах вони не проявлялись.

Борючись нещадно проти національно-фашистської, клерикально-міщанської та соціал-фашистської ідеології, проти буржуазних і дрібнобуржуазних теорій, проти ухилів і збочень з єдино правильного шляху творення пролетарської культури — української за формою, інтернаціональної за змістом, проти реакції й опортунізму, проти гнилі й розкладу — ми хочемо допомогти у виявленні нових, свіжих, здорових, великих ідейно-художніх цінностей, гідних великого класу, що зараз поставлений історією на чоло вселюдського прогресу.

Ми постараємось як публіцистичним, так і науково-популярним та художнім словом освітити й вияснити сучасну дійсність і неминуче майбутнє, ми хочемо й будемо поширювати на західноукраїнських землях непримиримий марксистський світогляд, організувати послідовну

---

[1] Остаточна *(польськ.).— Ред.*

пролетарську класову свідомість і рішучість, бойову цілеспрямованість і палке завзяття.

Виконання наших завдань ми не мислимо без тісного й живого зв'язку з дійсно широкими масами західноукраїнського трудящого люду, без згуртування навколо журналу численного кола ідеологічно споріднених співробітників і дописувачів.

Ми не уявляємо собі нашої боротьби й перемоги без тісного контакту з цими пролетарськими, робітничо-селянськими організаціями, що поставили перед собою ті самі або подібні засадничі принципи.

Так само нашу діяльність будемо вести на основі взаємного ділового співробітництва з пролетарськими, а також з такими громадсько-культурними й художніми організаціями, установами чи групами, що стоять на основах войовничого марксистського світогляду або наближаються до нього. Шляхом дружньої співпраці й товариської самокритики ми зможемо спільно ідеологічно підсилити, практично узгіднити й наснажити наш загальний фронт пролетарської класової боротьби.

Але відразу ми хочемо зазначити, що будемо відмежовуватись і боротися проти всіх ідейних течій й тих громадсько-політичних чи мистецьких проявів, які під облудною машкарою правовірності класовим та інтернаціональним основам скривають по суті своє буржуазне чи дрібнобуржуазне, непролетарське нутро й тим самим посилюють ворожий фронт.

З такими намірами ми вступаємо до боротьби.

Про наш успіх рішатиме не тільки напрямок журналу, його зміст, якість публіцистичної й художньої продукції, технічна постановка роботи журналу, цебто не тільки праця найтіснішого революційного гуртка, але й головним чином підтримка ширших кіл співробітницького активу, а зокрема й особливо поширення його серед масового читача — трудящого робітника й селянина, на що ми й розраховуємо.

Ми твердо переконані, що поступово доб'ємось масовості журналу як щодо масової кількості передплатників і читачів, так і щодо масового співробітництва й підтримки.

Всі, кому дорога ця справа, за яку ми оце піднімаємо наш прапор боротьби на громадсько-культурному й мистецькому фронті, хай допоможуть нам морально й матеріально.

ЗВЕРНЕННЯ

Відповідальний момент, який ми зараз переживаємо, в одностайній боротьбі народного фронту проти фашизму вимагає згуртування антифашистських сил і на літературній ділянці.

Умовою перемоги може бути тільки спільна боротьба народних мас всіх національностей, які заселяють територію сучасної Польщі.

Український фашизм — це, може, найбільш кровожерливий по відношенню до українських робітників та селян авангард міжнародного фашизму.

Виконуючи волю інтервенційних штабів, шляхом поневолення західноукраїнських мас і мобілізації сил фашизму готує він і провокує війну проти Республіки Рад. Обов'язком кожного прогресивного діяча культури і письменника є оголошення нещадної боротьби цьому фашизмові.

Розуміючи негайну потребу утворення шляхом об'єднання спільного антифашистського фронту всіх лівих письменників, незважаючи на їх національні різниці, як західноукраїнський літератор оголошую своє приєднання до нього.

Закликаю всіх письменників західноукраїнських земель наслідувати мій приклад.

Серпень 1935 р.

ПРОМОВА НА АНТИФАШИСТСЬКОМУ КОНГРЕСІ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ У ЛЬВОВІ

(16 травня 1936 р.)

Раніше, ніж почати свою доповідь, хочу звернути увагу на конфлікт, який виник у цьому залі: чи українська мова має права тут, у цьому місці? Чи я повинен говорити по-українському, чи по-польському? *(Питав по-польськи.)* Якщо панування польського фашизму лягав важким тягарем на польську культуру, то тягар цей на землях Західної України є подвійним, бо цей тягар складається як з польського фашизму, панівного, державного, так і з українського. Національне й соціальне гноблення з боку реакційної польської влади не дає можливості розвивати українську культуру і літературу, яка б відображала змагання і прагнення народних мас, яка б повністю відображала змагання цих мас і їх боротьбу.

У 1918 році почалося руйнування української культури у всіх її ділянках. Мій український попередник Тудор уже порушив цю тему, але не мав можливості її вичерпати. Не буду зупинятись на шкільництві. Хотів би я ближче зайнятися українською літературою під польським пануванням. Ця література, як відомо, складається з таборів. Треба звернути увагу на те, що класове розмежування на цих землях настільки пекуче, що немає середніх шляхів. З одного боку — згуртований фашистський табір, а з другого — табір боротьби за соціальне визволення. Треба б кілька слів присвятити системі гноблення, тобто цькування, яке застосовують до української літератури, особливо селянської. Від певного часу, тобто вже від десяти років, а особливо протягом останніх п'яти років, українська прогресивна робітнича і селянська література не має ніяких перспектив розвитку. В той час коли польські літератори мають можливість виступати публічно, друкуючись у газетах і тижневиках, то українські письменники такої можливості не мають. Доказом може

послужити факт, що вже три роки немає українського літературного органу. Всі старання отримати дозвіл на такий орган були даремними. Якщо стараємося просунути контрабандою наші статті в тижневиках, то їх постійно конфіскують. Не можна порушувати соціальних болячок, не можна писати про те, що в кожного наболіло, зокрема в робітника, селянина і трудящого інтелігента.

Український фашизм — це вірний союзник польського фашизму. Людину, яка не в курсі справи, могло б здивувати, що більшість українських національних і так званих культурних представників бореться проти всього, що потрапить з Радянської України, і заперечує її здобутки. Якщо ближче розглянемо економічний стан української буржуазії, то зрозуміємо, відкіля походить ця ненависть до Радянського Союзу. Як відомо, українська буржуазія у межах польської держави слабша від польської буржуазії і польського капіталізму. Тоді коли польський капіталізм розвивається далі через цілий ряд приватних монополій, то український капіталізм як капіталізм такого собі «бідного родича» не може на довший період часу витримати конкуренцію з цим польським капіталізмом. Який шлях обрав цей молодий український капіталізм для притягнення споживача? Шлях, зрозумілий у таких умовах, а саме — використовує національні почуття, а гноблення, яке застосовують на цих землях, є немовби зброєю в його руках для здобування споживачів. Визвольні прагнення вміє використовувати і завдяки сітці, сплетеній шляхом брехливої пропаганди, здобуває цього бажаного споживача. Кооперативний рух є в його руках знаряддям, що веде до тієї ж мети. Когось могла б ошукати видимість правди, що українські депутати борються у сеймі за свободу українського слова. Певні можливості розвитку української мови, створені ними, українська буржуазія використовує для створення найвигідніших умов, щоб здобути споживача. Молодий український капіталізм усвідомлює, що він нездатний існувати самостійно і, скажімо, опанувати широкі ринки збуту. Знає, що об'єктом його апетитів можуть бути тільки східні землі Наддніпрянської України. Саме таке джерело цієї скаженої ненависті до Радянської України.

Ідеолог українського фашизму — доктор Донцов.

У 1922 році він почав продовжувати видання «Літературного вісника», в якому й почав поширювати ідео-

логію українського фашизму. Літературна школа Донцова прекрасно відбиває прагнення українського фашизму. Оскільки не маю багато часу, постараюсь скоротити свою розповідь і подати кілька прізвищ письменників та поетів, що походять із школи Донцова. Провідним поетом є такий собі Маланюк, який друкується навіть на сторінках ліберальної польської газети «Wiadomósci Literackie». У своїх «творах» він знущається над тією Україною, символізуючи її у постаті пастушки, і мріє про те, щоб повернутися над Дніпро й скупатися у крові саме цієї пастушки, що владу віддала Хамові. Іншим провідним поетом цієї групи є Мосендз *, який проголошує тези ірраціонального світогляду. Дійти до мети чи впасти — все одно, аби тільки щось діялось. Ми,— за Мосендзом,— ворог інтелігенції, ворог культури, нам мають вирости зуби степового вовка і з такими зубами маємо йти різати. Він змальовує нових людей, яких штовхає до життя жадоба золота, пригод і слави. Письменниця цієї школи Олена Теліга * пише про лице великого Хама, про лице, яке треба стерти із землі, бо тільки панівні люди, вищі люди призначені керувати українською державою. А ще один представник цього напрямку Ольжич * пише, що мріє про завоювання нових земель Україною, земель, що будуть тягтися до Константинополя і Каспійського моря. Недавно на українських землях святкували річницю смерті Тараса Шевченка. Українські фашисти борються з Шевченком як зі своїм ворогом, бо він, на їх думку, глашатай бунту, творчість якого найкраще освітлює лице того Хама, з яким бореться фашизм. Отож коли в одному селі біля Львова відзначали свято Шевченка, туди ввірвалось шість українських фашистів і ножами порізали кількох учасників святкування. Однак треба підкреслити один факт: ця фашистська література анемічна й позбавлена крові саме тому, що купається у цих випарах крові. Повісті Самчука «Волинь» з двох часів: першого — з передвоєнних років, більш-менш відповідного рівня, натомість писання іншого, в яких він порушує живі та актуальні справи, настільки далекі від дійсності, що дискредитують не тільки автора, але й весь український фашизм та його ідеологію. Всі ці письменники бачать пекло тільки на Сході, а тут утікають від дійсності. Винятком в останні роки є тільки ще традиційна література старших українських письменників. Старші письменники та

поети писали реалістично, але тепер вони замовкли після цих своїх невдалих спроб звеличувати Україну 1918 і 1919 років, (вони) капітулювали та віддали перо фашистським елементам. Якщо говорити про український ринок, то його ємкість для літератури дуже велика. Але той факт, що твори українських письменників тільки мінімально торкаються ідей, котрі хвилюють усі трудящі маси, є причиною, що ця література знаходить тільки мінімальний відгомін серед цих мас. У 1927—1932 роках у Львові виходив літературний місячник «Вікна». Вперше в історії культури цих земель український літературний місячник дійшов до українських мас. Його всюди читали, особливо на Волині. Однак у 1932 році журнал було ліквідовано, а серед українських літераторів проведено масові арешти. Цей факт засудив українську літературу на животіння у маленьких журнальчиках, які також вже за кілька місяців ліквідують. Сьогодні є так, що українського літературного журналу взагалі немає, а якби хотіли його видавати, треба б пробити китайську стіну заборон та розпоряджень. Однак віримо, що незабаром надійде хвилина, коли буде створено умови, в яких українська революційна література робітників та селян знайде можливість повного розвитку.

Вітаю сьогоднішній Конгрес від імені групи українських трудящих письменників. Ми пишаємося, що саме тут, у Львові, зустрілися представники працівників польської, української та єврейської культур і що спільно, немов за одним столом, опрацьовуємо програму нового, кращого завтра. А після її здійснення зможемо з такою самою силою та вірою, як у Країні Рад, сказати, перефразовуючи слова їхнього поета Сосюри: «Здрастуй, Польща, моя ти Польща, синьоока сестро України!»

ПРОТЕСТ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Ліквідація протирадянських гнізд на Радянській Україні й нещадне розгромлення агентур фашизму, що намагались шляхом саботажів, шкідництва й убивства працівників Радянської влади повернути колесо історії й відновити капіталістичний лад, дали привід українському фашистському таборові посилити протирадянську нагінку й повести широким одноцілим фронтом кампанію наклепів й брехні.

В цьому фашистському фронті виступають однозгідно й організовано всі українські націоналістичні партії від ОУН до УСДП, й нема, сливе, ні однієї опанованої фашистами установи, яка стояла б осторонь від тієї кампанії. Очолює її українська націоналістична преса, що не цурається найбільш неймовірних вигадок, фабрикованих здебільше пресовими агентами імперіалістичних контррозвідок, як Укрбюро в Лондоні і Женеві та УПБ * в Берліні. Вопо не гребує навіть потворними наклепами про жертви голоду в УРСР та «про свідоме винищування українського народу Москвою», якщо ці наклепи можуть бодай частково захитати престиж Радянської влади в очах трудящих мас по цей бік греблі.

Переможний хід першої п'ятирічки й бурхливі темпи соціалістичного будівництва зруйнували леліяні сни української буржуазії про переродження Радянської влади. Основна ліквідація соціальної бази переродженців — куркуля та непмана не могла залишитись без впливу на тактику української буржуазії в боротьбі з Радянською владою.

Прихід до влади в Німеччині націонал-соціалізму, що будує свою закордонну політику на збройному поваленні Радянської влади з'єднаними силами імперіалістів, пожвавив діяльність українського фашистського табору.

Протирадянські провокації японських мілітаристів зміцнили сподівання українського фашизму й заставили піти на одверту службу інтервенціоністам. Вся його політична робота опинилась під керівництвом інтервенціоністичних штабів, і на їх вимогу починається консолідація українського фашистського фронту, що знаходить свій вияв у т[ак] зв[аному] «Всеукраїнському національному конгресі» *, який об'єднуватиме всіх фашистів від «Католицької акції» * до «соціалістів». Засоби ж боротьби з Радянською владою стають щораз більш пристосованими до загальних міжнародних обставин, і всю діяльність фашистських агентур зосереджено на підготовці сприятливих умов до інтервенції шляхом шкідництва, саботажу і терору проти працівників Радянської влади, як і проти робітничо-селянських діячів на західноукраїнських землях.

Центром фашистської акції стають західноукраїнські землі. Всі свої сподівання й надії, всю свою грабіжницьку експансію звертає українська буржуазія на Схід, на українські землі за Збручем, і за ціну повного капітулянства й прислужництва здобуває підтримку інтервентів, що мають на меті захопити Радянську Україну й зробити з неї свої колонії. В цій боротьбі західноукраїнська буржуазія стає поруч із вислуженими лакеями імперіалістів — емігрантів з Радянської України.

Ця консолідація українського фашистського табору охоплює й культурну ділянку.

Українські націоналістичні письменники й публіцисти, згуртовані в своїй так зв[аній] організації «Товариство українських письменників і журналістів ім. І. Франка» *, не залишаються теж позаду фашистських громил і беруть помітну участь у плюгавленні пролетарського руху та Радянської влади у своїй творчості (в пресі й літературі).

З приводу недавнього розкриття контрреволюційного терористичного гнізда на Радянській Україні згадане товариство оголосило свій черговий наклепницький «протест», у якому стає в обороні ліквідованих контрреволюціонерів, бо вони, мовляв, «працювали для української національної культури».

Бурний розквіт української радянської культури, національної за формою й пролетарської за змістом, нечуваний зріст культурного рівня широких мас і велетенська книжкова продукція є наявним доказом, що лише в ра-

дянських умовах є можливий всебічний розвиток мільйонів трудящих.

Відверта оборона протирадянських терористів «Товариством українських письменників і журналістів ім. І. Франка» виявляє справжнє обличчя української літератури по той бік барикади, обличчя дикого погромницького фашизму. Вся «аполітичність», лібералізм, всесвітянство, «новошляхівство» * зникає без сліду, коли йдеться про боротьбу з новим суспільним ладом. Уся робота українських фашистських інтелектуалістів за останні роки — це відверта і неперебірлива у засобах боротьба класового ворога в галузі літератури, науки і мистецтва за втримання позиції свого класу, за старий змиршавілий лад.

Об'єднаний наступ сил українського фашизму викликає гостру потребу організованої відсічі одноцілого пролетарського фронту, в якому поруч найширших робітничоселянських мас організовано стане західноукраїнська, трудяща, протифашистська інтелігенція.

Від імені групи західноукраїнських пролетарських письменників висловлюємо наше глибоке обурення проти брудної протирадянської роботи українського фашизму, а зокрема його літературно-мистецької експозитури, й рішуче осуджуємо їх зазіхання на існування УРСР — невід'ємної частини СРСР.

На кожний наступ українського фашизму та його агентів відповімо кожночасно дружним, організованим протинаступом.

Кожна атака українських інтервенціоністів зустріне в нас, західноукраїнських пролетарських письменників, рішучого непримиренного ворога.

ВИСТУП НА ЗБОРАХ ЛЬВІВСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПЕРШІЙ РІЧНИЦІ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКОЮ

Виконуючи почесні обов'язки радянського журналіста, в мене є можливість щоденно пізнавати зблизька важливі та величні переміни, які відбуваються на визволених землях. Те, що я бачу і чую, є надзвичайно багатим творчим матеріалом, який в міру моїх сил постараюся передати в літературному творі, говорячи конкретно,— в драмі.

Буду робити це з великим запалом, бо як радянський письменник я маю змогу виразити в мистецькій формі те, що в минулих роках було на цих землях забороненою піснею.

Буде це драма про людей нашої місцевості. Людей колись непримітних, які сьогодні стали господарями соціалістичної Батьківщини, співтворцями справи визволення людства.

ДО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Брати і сестри!

Хто з вас не запитував себе, своїх близьких і сусід: «А хто ж виграє війну?» Її виграє не гітлерівська Німеччина. Її виграють Радянський Союз, Англія і Сполучені Штати Америки.

Знайте: Червона Армія сильна і озброєна як ніколи раніше. Наша авіація, що зросла кількісно і якісно, завдає ворогові щораз сильніших ударів.

Небом України володіють нині месники ваших кривд — радянські соколи!

Хто не пригадує, хто забув, як фашистські кровопивці, зруйнувавши Варшаву, Львів, Чернігів, Роттердам, Белград, тішились цими руїнами і загрожували, що фашистська авіація всіх втопить у морі вогню.

Чому тепер німці після кожного нальоту радянської і англійської авіації скиглять і дрижать, наче тхір у капкані. Чому це тепер кровопивці і пірати раптом прикидаються смиренними овечками і белькотять, що, мовляв, нальоти союзної авіації варварські і терористичні. Не з добра це!

Знайте: Вогненна лавина бомбардувань, якою Гітлер хотів запалити цілий світ, палить нині Німеччину, її тили! Недарма кажуть: хто копає яму іншому — сам в неї впаде.

Знайте: Дедалі зростають і зростатимуть удари радянської авіації по комунікаціях ворога, залізничних мостах, аеродромах, базах і складах, військових підприємствах.

Радянська авіація бомбила військові об'єкти Києва, Брянська, Полтави, Харкова, Лозової, Дорогобужа, Змійова, Путивля, Гомеля, Смоленська. Наша авіація бомбитиме ворожі комунікації ще з більшою силою.

Тим-то застерігаємо вас:

Уникайте німецьких військових об'єктів!

Не йдіть працювати на залізниці, аеродроми і підприємства, залишайте будинки, розташовані поблизу військових об'єктів.

Кожна бомба, скинута на німецький військовий об'єкт, зменшує сили ворога, наближає годину нашої перемоги.

ЗА ВІЛЬНУ, ВОЗЗ'ЄДНАНУ РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ!

Гітлер пошматував живе тіло України. Гітлер відірвав від України Галичину і включив її в краківське генерал-губернаторство.

Гітлер відірвав від України Волинь і Поділля, створивши з цих земель окремий рейхскомісаріат.

Гітлер відірвав від України Буковину, Бессарабію, Одеську область та віддав ці чисто українські землі румунським злодіям-боярам.

Ще раніше, восени 1938 року, Гітлер віддав мадярам народ Карпатської України.

Таким чином Гітлер хотів роздробити український народ, ослабити силу його опору, зробити з нього безвольну жертву німецького імперіалізму.

Але даремні сподівання ворогів України!

Розтерзаний німцями, румунами і мадярами український народ ніколи не примириться з долею приреченого до загибелі раба. Він безсмертний, як безсмертні його прагнення до вільного державного життя в межах великої возз'єднаної України.

За вільну, возз'єднану Україну йдуть на смертний бій з німецьким окупантом кращі сини й дочки українського народу.

Брати-українці!

Люди Києва, Львова, Чернівців, Одеси! Смертельного ворога України — фашистську Німеччину чекає неминуча загибель. Під ударами Червоної Армії, під ударами наших союзників тріщать уже її підвалини, і недалеко той день, коли фашистська тюрма народів з грюкотом звалиться у прірву.

Ваше священне завдання — наблизити цей день. Мати Україна кличе вас на бій.

До зброї, діти Батьківщини!

За замучений Київ, за уярмлений Львів, за зруйновану Одесу— Україна кличе вас до помсти.

Д о з б р о ї, г р о м а д я н и У к р а ї н и!

Воля нашого народу, воля наших предків для кожного з нас — священний закон. Історичні дні, що їх переживаємо нині, кличуть нас на останній, вирішальний бій з німецькими загарбниками. Вступайте в партизанські загони! Руйнуйте шляхи, висаджуйте в повітря мости і склади військового майна! Вбивайте німців, румунів, мадярів в мундирах і запроданців, де тільки можете, як тільки можете!

Перед лицем історії, перед лицем народу, перед тінями великого Богдана, Богуна * й Наливайка * поклянімося священною клятвою:

Не складемо зброї, доки не виженемо з України останнього гітлерівського окупанта!

Будемо битись, доки всі українські землі не будуть знову возз'єднані у вільній українській державі — Українській Радянській Соціалістичній Республіці!

УКРАЇНЦІ!

Скоро проб'є година визволення. Будьте готові виконати свій обов'язок перед Батьківщиною.

Ні один німець не повинен вийти живим з території України!

Якщо в час великої розплати ви пощадите хоч би одного гітлерівського бандита, він повернеться згодом назад і чинитиме над нами ще кривавішу розправу.

Українці! До зброї!

Вступайте в ряди народних месників-партизанів, допомагайте їм знищувати німоту!

Якщо в окремих випадках це неможливе, налагоджуйте з ними зв'язок і постачайте їх інформацією.

Будьте очима і вухами партизанських загонів!

Спостерігайте рух німецьких транспортів, уважно стежте за пересуваннями фашистських військ. Слідкуйте за військовими об'єктами ворога (складами боєприпасів і продовольства, залізничними станціями, мостами, комендатурами, приміщеннями гестапо, поліції, залізничної варти), обережно взнавайте, які ворожі сили перебувають у вашому місті чи селі, скільки чоловік охороняє кожний гітлерівський об'єкт.

Спостерігайте квартири, де живуть німці, румуни, мадяри, поліцаї. Добре закарбовуйте в пам'яті прізвища таймення, а якщо це можливе, то й постійні адреси зрадників і тих представників окупаційних властей (офіцерів, солдатів, поліцаїв, комендантів, сільськогосподарських керівників), що особливо жорстоко поводяться з населенням.

Наближається час великого суду!

Проклятий ворог за все відповість: за кожну краплину крові наших людей, за кожну сльозу радянської дитини.

Ви будете їх суддями!

Щільніше оточуйте окупантів кільцем ненависті і смерті, готуйте їм уже сьогодні заслужену відплату. Хай в слушний час ні один з гітлерівських мерзотників не вислизне з рук народних месників.

Українці!

Ви бачите страждання ваших дітей і ваше серце обливається кров'ю. Якщо хочете забезпечити їм спокійне, щасливе майбутнє, відбийте німецькій орді раз назавжди охоту йти війною на наш народ.

Ваші діти благають вас: знищуйте фашистів!

ПОЛЯКИ! УКРАЇНЦІ!

Радянський Союз припинив дипломатичні відносини з польським урядом у Лондоні.

Чи свідчить це про погіршення взаємин між Радянським Союзом і польським народом?

Ні, ні в якому разі!

Польський уряд у Лондоні — це не польський народ!

Більше того, вся діяльність уряду Сікорського спрямована проти інтересів польського народу.

Четвертий рік Польща переживає страхітливу трагедію. Понад мільйон поляків загинуло від рук німецьких катів, сотні тисяч їх конають у концтаборах і катівнях гестапо. Найбагатіші області Польщі окупанти приєднали до Німеччини.

Німецькі загарбники — одвічні вороги польського народу. Вони принесли йому горе і наругу. Вони готують йому національну загибель!

Що може врятувати народ від цієї загибелі? Тільки одно: боротьба! Запекла, повсякчасна масова боротьба проти німецько-фашистських загарбників! Шлях до волі і щастя лежить тільки через боротьбу, а не пасивність, до якої так закликає свій народ польський уряд у Лондоні.

Тоді як усі кращі сини польського народу ідуть зі зброєю в руках на смертний бій проти німецьких окупантів, уряд Сікорського закликає поляків припинити партизанську війну і сидіти склавши руки.

Тоді як увесь польський народ з повагою і любов'ю ставиться до борців за волю Польщі — партизанів, уряд Сікорського не тільки забороняє подавати польським партизанам будь-яку підтримку, а закликає вести з ними

боротьбу, тобто закликає допомагати окупантам душити польський національно-визвольний рух.

Політика уряду Сікорського ворожа інтересам польського народу.

В 1941 році Радянський уряд дозволив створити на території СРСР польську армію, яка, за заявою Сікорського, мала спільно з Червоною Армією битися проти запеклого ворога всіх слов'янських народів — німецько-фашистських загарбників. Коли польська армія в СРСР була вже готова до бою, уряд Сікорського відмовився послати її на фронт і вивів польські війська з СРСР в Іран.

Більше того, польські генерали і дипломатичні представники уряду Сікорського розгорнули в нашій країні шпигунську діяльність.

Уряд Сікорського показав себе ворогом радянського народу!

Щодалі то все ворожішою, все більш антирадянською ставала політика польських реакційних емігрантів. У своїх антирадянських вигадках і наклепах польська урядова преса і радіо вирішили перевершити самого Геббельса.

Це особливо яскраво виявилось у зв'язку з геббельсівською провокаційною фальшивкою про розстріляних нібито радянськими органами польських полонених офіцерів під Смоленськом. Польський уряд у Лондоні підтримав цей наклеп, хоч і знав, що полонених офіцерів замучили гітлерівці. Своїм зверненням до Міжнародного Червоного Хреста уряд Сікорського показав, що він танцює під дудку Гітлера!

Ніхто в світі не йняв віри фашистським шахраям і провокаторам. Даремними були їхні спроби розколоти єдиний антифашистський фронт волелюбних народів.

Уряд Сікорського виявив своє справжнє обличчя. Відповідь на це могла бути лише одна. Цю відповідь дав Радянський уряд, припинивши дипломатичні відносини з польським урядом у Лондоні.

Війна нічого не навчила польських реакціонерів. Їм байдуже, що Польща нині — величезне кладовище. У них одна тільки прихована мрія: зберегти свої маєтки, зберегти за собою право на експлуатацію польського, українського і білоруського народів.

Політика уряду Сікорського — це політика найчорнішої польської реакції, політика польських зубрів — поміщиків.

Тих самих поміщиків, що їхні діди заради своїх шкурних інтересів запродали Польщу цариці Катерині. Тих самих, що заради збереження своїх латифундій на українських і білоруських землях запродують сьогодні Польщу Гітлерові.

В історичні дні 1939 року населення Західної України виявило непохитну волю до возз'єднання з своїм народом — українським народом. А пани з польського уряду в Лондоні настирливо заявляють свої претензії на західноукраїнські області. Вони ніяк не можуть примиритися з фактом, що український народ має законне право на свої історичні землі, що ніхто не може заборонити йому бути господарем своєї долі, господарем своєї землі і жити в єдиній вільній сім'ї.

Долю українського народу вирішує сам народ! Він вирішує її героїчною боротьбою з німецько-фашистськими загарбниками.

Український народ у цій боротьбі разом з польським народом, бо і польський народ не зігнув і не зігне спини перед своїм смертельним ворогом — німецьким окупантом. Ростуть загони польських партизанів. Тільки недавно загинув від партизанських куль головний кат Польщі Крюгер, а за кілька днів після нього — його помічник Шульц.

На прапорах польських патріотів викарбовані святі слова: За свободу! Смерть німецьким загарбникам!

Виконують свій обов'язок перед Батьківщиною також поляки, що проживають в Радянському Союзі. Радянський уряд задовольнив клопотання «Спілки польських патріотів» про дозвіл на створення польської дивізії імені національного героя Тадеуша Костюшка. Найближчим часом ця дивізія піде на фронт і в запеклих боях проти споконвічного ворога слов'ян пліч-о-пліч з Червоною Армією завойовуватиме свободу і незалежність Польщі та її хороброго і багатостраждального народу.

Між українським народом і поляками немає і не може бути жодних суперечних інтересів.

І в українців, і в поляків спільпа мета і спільне прагнення до вільного життя, до свободи.

В ім'я цього і ведуть боротьбу українські і польські партизани. Ведуть її під гаслом:

Смерть німецьким загарбникам!

ДО УКРАЇНЦІВ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

Війна вступила в фазу остаточного розгрому гітлерівської Німеччини. Ви знаєте, з яким жахом згадують німецькі солдати Сталінград, ви знаєте, яку паніку викликала серед них катастрофа фашистської армії в Тунісі. Вам доводиться також бачити, скільки цивільної німоти останнього часу шукає притулку в Галичині, втікаючи від англо-американських бомб, що ураганом вогню і заліза змітають з лиця землі найбагатіші міста проклятої Німеччини.

Та це тільки початок розплати!

Розтерзаний Гітлером український народ вимагає помсти. До помсти кличе сама земля, потоплена, осквернена, залита кров'ю й слізьми своїх людей — українська земля. Цю помсту несуть на вістрях багнетів Червона Армія і армії наших союзників. Недалекий той час, коли ворог, стиснутий від Сходу, Заходу і Півдня сталевим кільцем смерті, буде розгромлений.

Наближається година вашого визволення!

Цю годину кривавий тиран Гітлер намагається будь-що відстрочити, бо знає, що це буде його остання година. Порідівлим рядам його армій потрібні нові контингенти гарматного м'яса.

Але нема охочих вмирати за інтереси німецько-фашистських банкротів.

Гітлер і його зграя опинилися в безвихідному становищі. Шукаючи рятунку, вони сьогодні звертаються до вас, вимагаючи від вас ще одного податку — на цей раз податку крові.

Вони створюють так звану «Галицьку стрілецьку дивізію СС», закликаючи українську молодь Галичини вступати в її ряди.

Українці Галичини!

Брати під'яремні!

На цю чергову гітлерівську провокацію лише може бути у вас відповідь, та сама відповідь, що стала бойовим кличем народних месників — українських партизанів:

Смерть німецьким окупантам!

Мало було фашистським катам річок вашої крові. Мало було їм награбованого у вас добра. Мало їм було знущань над тисячами і тисячами галицьких юнаків та дівчат, вивезених на каторгу до Німеччини. Тепер вони хочуть, щоб ви віддали своє життя в каїновій боротьбі проти ваших братів, які несуть вам визволення.

Не бувати цьому ніколи!

Опинившись перед лицем неминучої загибелі, німецький окупант обіцяє вам золоті гори, а дати вам може тільки те, що його самого чекає: півтора метра сирої землі. Він хоче вас прибити трьома коронами цісареви Терезії, яка віддала галицьких українців на поталу польській шляхті. Він намагається збудити у вас любов до небіжчиці Австрії, гадаючи, що ви вже забули криваві вибори графа Бадені, і знущання над українською університетською молоддю у Львові, і триддять тисяч замучених австрійцями галицьких українських селян, робітників та інтелігентів у 1914—1915 роках.

Українці!

Два роки тому Гітлер як хижий звір накинувся на Україну, його розбещена орда вогнем і мечем знищувала її людей, її багатства і культуру.

Гітлер пошматував живе тіло України: з частини її зробив свій фільварок — рейхскомісаріат, частину приєднав до Краківського генерал-губернаторства, а Буковину, Бессарабію і перлину України — Одесу віддав румунським злодюгам...

Гітлер убив мільйони наших людей, а мільйони українських юнаків і дівчат перетворив на каторжан. За німецькими ж офіційними даними від 1 січня 1943 року, Україна, яка ще у 1941 році налічувала 45 мільйонів жителів, налічує їх нині всього 17 мільйонів...

Такі результати півторарічної окупації німцями нашої Батьківщини.

Гітлер — смертельний ворог України.

Великий український народ оголосив священну війну німецьким загарбникам. Увесь світ хилить голови перед героїзмом українських бійців і партизанів, гордістю сповнюють кожне українське серце імена Молодчого *, Шев-

ченка, Людмили Павличенко, Середи, Швеця. В цій титанічній боротьбі наш народ показав себе єдиним і згуртованим як ще ніколи в історії.

Ворог знає це і тому він вживає таких розпачливих заходів, щоб нацькувати брата на брата. «Галицька стрілецька дивізія СС» — це ніщо інше, як зборище яничарів, які матимуть за завдання допомагати ворогові розпинати нашу матір-Україну.

Прокляття і вічна ганьба німецьким ландскнехтам з «Галицької дивізії СС»!

В цій провокаційній витівці німецькі окупанти знайшли собі гідних помічників: досвідчених провокаторів, колишніх агентів польської дефензиви. Ви мали вже нагоду впізнати цих іуд. Німецький шпигун Кубійович, жалюгідний прислужник губернатора Вехтера і довірена особа гестапо Мельник, польські поліційні провокатори з ОУН Сеник і Ярослав Барановський — ось на кому будує сьогодні свої плани кат і обер-провокатор Франк. Ці німецькі посіпаки засідають у вербувальній комісії, ці гітлерівські креатури мають грати роль наганячів гарматного м'яса для Гітлера.

Українська молодь Галичини!

Будь гідна свого великого героїчного народу! Йди на смертний бій з німецькими загарбниками і разом з тим оголоси нещадну війну зрадникам України!

Українці!

Знищуйте німців та їх лакуз де тільки можете і як тільки можете! Стійте на смерть в обороні рідної землі, в обороні гідності і честі українського народу! Вбивайте без милосердя яничарів з «Галицької дивізії СС», як вбивають скажених собак.

Велика епоха, що її переживає наш народ, вимагає великих діл. Будьте безстрашними в боротьбі за волю України,— Батьківщина вам цього не забуде. Хай прославиться вашими подвигами земля Ярослава Осьмомисла, хай вас провадить у бій тінь великого Данила Галицького, першого в історії України переможця німецьких загарбників.

Смерть німецьким окупантам!

Смерть зрадникам-яничарам!

Хай живе вільна, велика, возз'єднана Українська Радянська Соціалістична Республіка!

УКРАЇНА КЛИЧЕ ТЕБЕ ДО БОЮ!

Німецька армія втратила на радянсько-німецькому фронті тільки вбитими понад 4 мільйони солдатів і офіцерів. Англо-американські війська розбили в Африці армію Роммеля, захопивши в полон 476 тисяч німців та італійців.

Посіявши вітер, німецькі загарбники пожинають бурю! Гітлерівська армія стікає кров'ю. Катастрофа фашистської Німеччини неминуча.

Але потопаючий хапається за соломину. Гітлер, намагаючись відсунути день своєї загибелі, оголосив тотальну мобілізацію.

Тотальна мобілізація — це нове пограбування народів Європи, перетворення на безправних рабів нових мільйонів людей, відправка на фронт нових партій гарматного м'яса. З окупованих країн вже вивозяться до Німеччини мільйони рабів. Мета ясна: звільнити якомога більше німців з виробництва і послати на фронт солдатами.

В окупованих країнах всіма правдами й неправдами створюються «добровольчі» загони для поповнення пошарпаної німецької армії. Гітлер хоче примусити уярмлені народи воювати за чужі їм інтереси.

Зірвати тотальну мобілізацію гітлерівців — такий лозунг народів Європи.

Французи палають ненавистю до німців. Французькі франтірери — вільні стрільці — навівають жах на окупантів. В Савойських Альпах збираються тисячі французів, щоб зі зброєю в руках боронити честь своєї вітчизни. Француженка з Савойї, випровадивши сина в партизани, заявила: «Я волію бачити свого сина в могилі на французькій землі, ніж рабом у Німеччині». Французькі патріоти пам'ятають заклик Віктора Гюго: «Організуйте страшну битву за батьківщину, франтірери. Наступайте, пробирайтесь крізь хащі, переправляйтесь через потоки. Використовуйте темні ночі. Звивай-

тесь, як змії, повзіть, націлюйтесь, стріляйте, винищуйте завойовників!»

Вся Югославія у вогні повстань. Вчетверте вже окупанти кинули проти партизанів 8 дивізій. Партизани і на цей раз розгромили ворожі війська, захопивши велику територію.

Не скорилась і Греція. В Пелопонесі, в горах Пінда і уславленого Олімпа, в районі оспіваного поетами Парнаса точаться запеклі бої партизанів з загарбниками.

Ростуть ряди партизанів у Норвегії. На воєнному стані оголошено багато міст. Зрадникам — загальна ненависть. Жінці, що йде з німцем, говорять услід: «Оця була норвежкою!» Лозунг норвежців: «Вперед дивіться — там вас чекає перемога!»

Вперто бореться проти коричневої чуми Польща. Скрізь польські патріоти вбивають гітлерівців. Недавно на залізничній лінії Краків — Катовиці партизани пустили під укіс два військові ешелони з німецькими солдатами. Десятки ешелонів злітають у повітря майже щодня.

«Головне для нас — звільнити солдатів для фронту і робочі руки для військової промисловості»,— сказав гітлерівський блазень Геббельс.

Народи Європи відповідають:

— Не дамо робочої сили фашистським убивцям!

— Не дамо гарматного м'яса для гітлерівської розбійницької армії!

— Не дамо продуктів харчування фашистській Німеччині!

На весь світ уславились партизани нашої України. Їхні відважні бойові діла запалюють на нові подвиги в боях з загарбниками всі поневолені народи Європи.

Настають дні вирішальних боїв.

Український юначе, дівчино-українко!
Україна кличе: до бою! Відповідай на заклик дією. Йди в партизанські загони і диверсійні групи. Якщо німці дали тобі зброю, використай її проти німця ж — свого кривавого ворога. На «тотальну мобілізацію» Гітлера відповімо мобілізацією всіх наших сил — знекровимо фашистського звіра.

Будемо бити ворога, доки не хрясне його хребет! Не складемо зброї, доки не переможемо!

ПОВЕРТАЙТЕСЯ ДО МИРНОЇ ПРАЦІ, ЗНИЩУЙТЕ ПРОДАЖНИХ АГЕНТІВ ГІТЛЕРА — БАНДЕРІВЦІВ!

Довгі століття боровся знедолений український народ західних областей України за своє визволення. Відірваний ненависними кордонами від своїх рідних братів на Україні, він терпів подвійний тягар загарбницького гніту. За прагнення до волі і возз'єднання польська шляхта й австро-німецькі загарбники шмагали нас канчуками, жорстоко переслідували тюрмами та жандармською сваволею. Чужинецькі загарбники цілі віки намагалися повернути нас, українців, на безголосих колоніальних рабів своїх імперіалістичних інтересів. А проте заповітних мрій всього народу по цей бік Збруча про соціальну і національну волю на рідній землі, його вогнистих прагнень до возз'єднання з усім українським народом у єдиній державі не могли вбити ні польські шляхтичі, ні австро-німецькі гнобителі. Славними ратними подвигами в боях з ворогами українського народу під проводом князя Данила Галицького, довголітньою боротьбою проти німців і польських магнатів у славних опришківських загонах Довбуша й Кобилиці народ Західної України в найдавніші часи засвідчив, що він ніколи не зречеться своїх стремлінь до визволення і возз'єднання з єдинокровними братами. Цю віру і впевненість у визволене спільне життя в нероздільній українській державі наш народ яскраво висловив устами свого геніального поета — каменяра Івана Франка:

> Встане наша мати Україна
> Свобідна і вільна,
> Від Кубані аж до Сяну-річки
> Одна — нероздільна.

За довгі сторіччя панування чужинців на нашій землі народ західних областей України переконався виразно, хто йому лютий ворог. Польща королів і гетьманів накинула нашим людям страхітливу панщину з гайдуками і

нагаями. Австро-німецькі загарбники держали наш народ у становищі колоніальних рабів, вони були навіть вигадали для нас образливу назву — «рутени». Фашистська Польща Пілсудського протягом всього свого нікчемного існування переслідувала нас, українців, тюрмами і каральними експедиціями, забороняла нам рідну мову і пісню, позбавляла всяких прав і надбань. Польські пани намагались повернути на західноукраїнську землю старі панщизняні порядки, коли наш народ повинен був бути «бидлом» для поміщиків і магнатів.

Але найлютішими ворогами нашої землі, нашого народу і нашої культури показали себе гітлерівські загарбники. Ці німецькі злодії і душогуби не тільки нападали на Україну, щоб пограбувати нас, вони намагались фізично нас знищити як народ, як українців. Ми всі пам'ятаємо і не забудемо ніколи поведінки гітлерівських окупантів в наших містах і селах. Німці вважали себе скрізь панами нашого добра, а нас мали за своїх рабів, над якими можна їм було безкарно глумитись, знущатися, вбивати. Навіть історичну і справжню назву нашої Батьківщини — Україна — німці заборонили нам вимовляти. Наш Львів гітлерівці назвали німецьким містом Лемберг, нашу Україну — Остлянд, а західні області України — дистриктом Галіцієн. Про українську культуру, науку, мистецтво не могло бути й мови за німецької окупації. У гітлерівському «новому порядку» нам, українцям, відводилось місце безголосих невільників у німецьких зайдів-колоністів.

Проте закороткі були в Гітлера руки, щоб поневолити весь український народ, який користується могутньою підтримкою братнього російського і всіх дружніх народів Радянського Союзу. Героїчна Червона Армія, армія переможців, визволила нас від страшної чуми гітлерівських недолюдків. Сьогодні ми живемо вже радісно, як вільні громадяни возз'єднаної Радянської України, як громадяни великого Радянського Союзу. Ми бачимо, що єдиний секрет нашої великої перемоги над звироднілою Німеччиною у соціалістичному братстві радянських народів-братів. Знаємо також, що певною запорукою державної сили і розквіту нашої Батьківщини є могутній Радянський Союз, якого ніхто ніколи не переможе.

З перших днів визволення народ західних областей України наполегливо взявся до праці над будівництвом

Радянської влади, над відновленням зруйнованого народного господарства, над творенням української культури і науки. Ми всі прагнемо не покладаючи рук працювати для того, щоб якнайскоріше загоїти скрізь завдані німцями рани в нашому господарстві й культурі, остаточно розгромити гітлерівських загарбників, для того щоб наші села скоро знов, як перед війною, гомоніли вільною піснею і добробутом, а наші міста — творчими досягненнями української радянської культури і науки.

Однак недобиті ще гітлерівські загарбники залишили тут і там по наших містах і селах своїх агентів, які намагаються перешкоджати нашим людям у праці. Ці запроданці Гітлера — бандерівці, бульбівці та інші бандити іменують себе українськими націоналістами і під командою німецьких капралів чинять нечувані злочинства проти українського народу. Вони ховаються по лісах та по всяких ямах, а ночами нападають на мирних чесних наших українських людей і жорстоко, по-гітлерівському вбивають їх, не даючи пощади ні сивим дідам, ні жінкам, ні немовлятам в колисках.

Наприклад, 5 грудня минулого року звироднілі німецькі запроданці вдерлись в село Гола-Руська Рава-Руського району. Тут вони вбили п'ятеро ні в чому не винних дітей, батька яких ще німці замордували під час окупації. А в селі Воля Висоцька Жовківського району бандерівські бандити зарізали двомісячну дитину, залишивши записку: «За зраду Україні».

Українсько-німецьких націоналістів ми знаємо не від сьогодні. Це зрадники українського народу, які давним-давно продали себе ворогам України. Ці запроданці торгували Україною, продавали її німцям в 1918 році, торгували Україною, продавали її Пілсудському в 1920 і пізніших роках. Українсько-німецькі націоналісти продали себе і кривавому Гітлеру для собачої холуйської служби. Хто ж як не вони розхвалювали Гітлера в своїх газетах і журналах? Хто ж як не ці іуди запрошували гітлерівські банди для загарбницької війни проти Радянської України? А коли німецькі загарбники не бажали поділитися з холуями своєю владою на тимчасово окупованій Україні, українсько-німецькі націоналісти покірно стали гітлерівцям па службу для катування нашого народу. У сліпій зненависті до зрадженого ними українського народу

та його Радянської влади ці негідники здатні на найчорніші злочинства за наказом з Берліна.

Але на цей раз українсько-німецькі націоналісти продались німцям на свою остаточну загибель. Ніщо не врятує вже гітлерівських злочинців та їх помічників від розплати. Їх всіх чекає справедлива кара за всі злочини. Українсько-німецьких націоналістів, цих запроданців Гітлера, з обуренням засудили українські селяни на обласній нараді у Львові, засудили їх також кращі представники української інтелігенції як гітлерівських агентів. Український народ не терпітиме злочинів бандерівських душогубів і розправиться з німецькими наймитами суворо і справедливо по заслузі.

Багато людей, обдурених верховодами українсько-німецького націоналізму, вже зрозуміли свою тяжку помилку і покидають бандитські зграї. Вони знають, що радянський уряд гарантував цілковиту безпеку й прощення всім тим, хто покине злочинні бандерівсько-бульбівські банди, повернеться додому і чесною працею докаже, що він — не ворог народу. Останніми днями 1285 обдурених націоналістами учасників бандерівських ватаг вийшли з лісів у Бібрському районі. 665 з них опублікували листа до тих, що сидять ще в лісах та сховищах, з закликом покидати бандитські зграї. Вони закликають всіх нищити гітлерівських агентів-бандерівців і повернутися в села до чесної праці. За останні дні вийшли з лісу з повинною до Радянської влади понад 800 учасників банд в Пониковецькому районі, 611 чол[овік] в Городоцькому районі і 209 чоловік в Перемишлянському районі Львівської області. Обдурені люди покидають злочинні банди німецьких наймитів-бандерівців.

Хто керує злочинними бандами бандерівців? Обдурені учасники банд, селяни Бібрського району, які вже зрозуміли свою страшну помилку і повернулись до чесної праці по селах, розповідають про свого колишнього верховода оунівської банди Федя Коваля таке:

«Федя Коваль — це сільський куркуль, нероба, який змалечку вже не звик до чесної праці селянина-трудівника. Він годувався потом і кров'ю селянської бідноти за часу панування польської шляхти, а коли прийшли німці, Коваль негайно став у них поліцаєм, допомагаючи ворогам грабувати та мордувати селян. Не дивно, що злочинну зграю бандерівських дітовбивців, ворогів наших се-

лян і Радянської влади, Коваль організував за наказом гітлерівського офіцера. Він так і сказав обдуреним селянам, показуючи на німецького злодюгу: «Ось кому, мовляв, ми будемо всі підкорятися».

Такі злочинні головорізи-куркулі, колишні поліцаї і всяка німецько-бандерівська погань верховодять у всіх націоналістичних бандах, виконуючи прямі накази з Берліна.

Ми закликаємо всіх тих незрячих, кого гітлерівські агенти втягнули підступом у злочинні банди: виходьте з лісів, знищуйте продажних агентів Гітлера — бандерівців! Повертайтеся до мирної праці для добра своєї сім'ї, своєї держави і для спільного добра українського народу. Горе тим, хто не послухає сьогодні великодушного голосу народу, не покине злочинних банд! Непоправних бандитів усюди чекає смерть, від якої їм ніде буде сховатися.

Гітлерівських агентів, бандерівських злочинців, які не послухають розумного народного голосу перестороги, переможний радянський народ безпощадно розчавить, як гадів на своєму світлому шляху.

ПРАВО НА ГОРДІСТЬ

Три роки тому в серпні німецький генерал-губернатор Франк сказав у Львові таке:

«Віднині на цій землі воля фюрера буде найвищим законом».

На щастя, вже через три роки після того, цей закон Гітлера опинився на нашій землі поза законом. Але залишились його сліди. Сліди такі криваві, такі ганебні, що й сотні років не вирвуть з наших душ ненависті і презирства до «культуртрегерів» з-над річки Шпрее.

Скоро буде опубліковане повідомлення Надзвичайної комісії по розслідуванню фашистських злочинів у Львові і Львівській області. Ви дізнаєтесь про речі, яких раніше не бачила людина навіть у тифозному маяченні.

Пройдіться у Янівський «табір смерті», і ви ще сьогодні побачите там дорогу, вимощену людськими кістками, встелену попелом десятків тисяч спалених людських тіл. Вам буде важко відірвати очі від рова, на півтора метри заповненого кров'ю замучених радянських громадян. Вже півтора року ця кров не висихає. Змішана з водою, вона витікає з усіх щілин землі, як німий докір. І лише тоді вона зникне з наших очей, коли остання гітлерівська каналія буде чоботом червоноармійця втоптана, як глиста, у прокляту німецьку землю.

Подивіться на Львів, на місто, яке ще три з половиною роки тому гомоніло піснями, сміхом. Що зробили з ним фашисти? Якою цвинтарною тишею привітало воно нас? Правда, окупанти сміялися тут на весь голос... Сміявся прусський солдафон, коли йому пощастило зграбним ударом ноги скинути з трамвая «тубільця» під колеса автомашини, сміялися гестапівці, коли кращі люди Львова — гордість слов'янської науки — копали для себе яму. Реготалися окупанти в той час, коли Львів німів від болю

і розпачу. Цього не можна забути. Мертві говорять до нас: ради всього святого відучіть окупантів від сміху. І ми відучуємо їх на довгі, довгі роки.

Ви знаєте, що зробили фашисти з гордістю Львова — з його культурними закладами? Університет і політехнічний інститут перетворили на стайню для своїх чиновників і солдатів. Музеї пограбували, бібліотеки позбавили майже всіх цінних фоліантів.

Ви знаєте, що зробили вони з Бой-Желенським, Островським *, Руффом *, Ренцьким * і іншими? Їх мученицька смерть вирізьблена назавжди в наших серцях.

Це, товариші, не був такий собі каприз розперезаної воєнщини. Ці вороги культури взагалі були запеклими ворогами слов'янської культури. Винищити її кращих представників, зачинити для слов'янських народів на сім замків двері культурних закладів — такий був план німців, здійснюваний ними з небаченою в історії жорстокою послідовністю.

І якщо завойовникам не вдалося здійснити цей план до кінця, то це вже не їх вина. Це заслуга Червоної Армії, це заслуга нашого великого багатонаціонального народу. Французький письменник А. Мальро * назвав часи гітлерізму часами презирства. Так, презирство, організоване презирство стало також зброєю в руках гітлерівських завойовників. Коли вони на цьому будинку, на будинку українського театру, зробили напис «нур фюр дойче» (тільки для німців), вони хотіли таким чином вмовити нас, українців, що ми — парії народу панів та що тягар презирства кинутий на наші спини самою історією.

На щастя, ролі тепер змінились. Не було, мабуть, і не буде в світі країни, яка б своїми ділами стягнула на себе стільки презирства, як саме фашистська країна.

Є одна проблема, товариші, якої не можна нам обійти мовчанням. За словами Леніна, Німеччина Вільгельма II, надувшись, мусила у 1918 році луснути. І по ній потім дійсно залишився тільки великий сморід. Щодо Німеччини Гітлера — від неї несло сопухом уже від самого початку її існування. Цей гітлерівський фашистський сопух ще не зовсім вивітрився з нашої землі. Ви знаєте, що гітлерівці підготували собі тут категорію людей, зрадників свого народу, яких важко було б не назвати гієнами, які на кривді і крові своїх співгромадян будували свій особистий добробут. Це ті, що допомагали німецьким катам

зривати з своїх замучених братів одежу, щоб потім винести її на базар. Це ті, що, позбувшись решток людської і національної гідності, злигались з німецькими окупантами і на спільній з ними спекуляції награбованим народним і приватним добром заробили чималі маєтки.

Доля їх батьківщини, їх народу була їм байдужа, їх душу не турбували ні примари Майданека, ні живцем спалені діти Полтавщини.

На кривді і крові народу виріс суспільний прошарок, позбавлений будь-яких етичних норм, ненажерливе зборище безцеремонних торгашів, готових продати навіть рідну матір, якщо тільки хто добре за це заплатить.

З вигнанням фашистів кар'єра цих людців скінчилася. Проте їм важко з цим примиритись, тому вони ненавидять народ, ненавидять Червону Армію, ненавидять Радянську владу.

Хоч їх мало, але досить, щоб отруювати нам повітря. Це вони становлять сьогодні основну базу для польських і українських націоналістичних банд. Це вони є джерелом антирадянських провокацій.

Ці годованці гестапо і побратими німецьких мародерів ніяк не хочуть взятись за чесну роботу. Одні з них голосують вночі на мурах за «польський Львів», інші стиха підтримують гестапівських агентів із кодла бандерівців. Та що б не говорили ці продавці душ, як би не декламували, ми бачимо, добре бачимо на їх руках кігті фашистського звіра.

Відрубати ці кігті — невідкладне завдання кожного з нас. Інтелігенція Львівщини повинна напружити всі свої сили, щоб паралізувати роботу цієї ворожої агентури. Нам не можна ні на хвилину забувати, що національна ворожнеча — це зброя, якою особливо охоче користується ворог. Боротися з нею — це значить рятувати серця і уми нашої молоді, це значить спрямовувати наші західноукраїнські землі на шлях прогресу, на шлях великого людського щастя, що за нього боролися і вмирали герої Севастополя, Сталінграда, Дніпра і польської Праги.

Хай кожна наша дитина вже на самому початку її свідомого існування пізнає священну правду про те, що в львівських скверах, в солдатських могилах сплять визволителі, воїни Дніпра і Волги, сини великих братніх народів, народів, які пліч-о-пліч пройшли тяжкий і славний шлях від Сталінграда до Будапешта, і до їх переможних

кроків з радісним трепетом серця прислухається все, що в світі чисте, чесне й благородне. Наш народ запам'ятає на все своє життя, що в великій сім'ї народів, яка дала нам Леніна, є герої, які не тільки зуміли відстояти свою свободу, але й понести її прапор за Віслу, за Дунай, до Адріатичного моря, туди, де гітлерівський варвар вважав себе ще недавно повновладним господарем.

Ми, радянські люди, противники національної обмеженості. Але ми знаємо: народ, що в неймовірних стражданнях народив нову спілку людства, народ, який знайшов у грізний час у собі моральні і фізичні сили розтрощити найстрашнішу воєнну машину, що її знала історія людства, цей народ заслужив право бути гордим. Коли ми бачимо, як, незважаючи на війну, буквально з попелу відроджуються зруйновані ворогом міста і села, коли ми бачимо, як університети стають знову університетами, а театри — театрами, голосніше ніж будь-коли звучать горді слова Маяковського: «Я громадянин Радянського Союзу».

ПРОМОВА НА ОБЛАСНІЙ НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(вересень 1946 р.)

Дехто з неспокушених в політиці людей сьогодні дивується, чому так багато уваги, так страшенно багато уваги приділяється боротьбі з «теорією» Грушевського *. Ця боротьба має принциповий характер, це боротьба насамперед за наше існування як народів, як держави.

Сьогодні майже ніхто не буде заперечувати, що вся ідеологія [українського] буржуазного націоналізму базується па «теорії» Грушевського, що з тихого кабінету цього ученого Грушевського вийшли потім «легіони», якщо можна так сказати, ландскнехтів, саудів, мундированих і немундированих.

Ми знаємо, що рішуча, послідовна і невгаваюча боротьба з «теорією» Грушевського, як і з практикою [українського] націоналізму, врятувала нашу державу, наш народ від погибелі.

Коли фашисти в 1941 році напали на Радянський Союз, рівно рік тому вони перемогли Францію.

Протягом трьох тижнів Франція, французька імперія, країна, яка має чи не на кілька мільйонів населення більше, ніж Україна, лягла перед ногами переможців.

22 червня 1941 року почалася жорстока боротьба за наше існування як народу як держави.

Ця боротьба тривала чотири роки і скінчилася поразкою ворога.

Уявіть собі, товариші, що Україна стала в 1941 році один на один проти гітлерівської Німеччини, яка несла за собою всю техніку, усю воєнну техніку, всі сировинні багатства Європи. Якби не російський народ тоді, сьогодні ми тут не сиділи б і не влаштовували збори, а тут ще при вході у цей будинок був би напис «Українцям і собакам вхід заборонено».

Здається, всі сьогодні усвідомили небезпеку, яка висіла над нами, небезпеку, яка змусила б [нас] розділити долю нещасного єврейського народу (коли мова йде про євреїв західних і східних областей, яких знищили на 100 відсотків).

Недавно опубліковано в світовій пресі доповідну записку генерала Штюльпнагеля, написану на початку 1941 року. І генерал Штюльпнагель, і увесь німецький генералітет усвідомлював, що виграти Німеччина в цій війні не зможе, але в цій доповідній записці генерал Штюльпнагель писав: «Німеччина війну буде змушена програти, але, незважаючи на те, що її жде розгром, Німеччина повинна вести далі війну і використовувати окупацію підкорених їй країн для винищування їх населення».

Євреїв винищили близько 6 міл[ьйонів], поляків — близько 6 міл[ьйонів], і вирахуйте, скільки вони замордували українців. По доповідній Штюльпнагеля і Гіммлера український народ чекала така ж сама доля.

Дехто спитає, чому сьогодні, коли Радянський Союз — переможна країна, країна, на яку сьогодні друзі у всіх країнах дивляться із захопленням, а вороги думають, чи ми маємо атомну бомбу, ми так багато говоримо про «теорії» Грушевського...

Тому що прихильники Грушевського збереглися, що послідовники Грушевського діють... Тому що послідовники Грушевського сьогодні сидять в лісах, що вони продовжують його справу, що вони являються спадкоємцями Гітлера і Гіммлера, що вони знищують кращих представників російського і українського народів, що ця чума виповзає з кабінету Грушевського і на сьогоднішній день.

Далі. Міжнародне становище сьогодні таке, що ми не можемо сидіти склавши руки, що ми не можемо спокійно дивитися, як ворог працює, використовуючи ворожу нам «теорію» Грушевського.

Міжнародне становище тепер таке, що ми мусимо бути завжди напоготові. Це не значить, що війна нависла, як говорять наші вороги, що ось-ось вона розпочнеться. Справа також в тому, що наші можливі військові противники, враховуючи досить сумний досвід Гітлера, ще дуже довго думатимуть, поки нападуть на нас. Справа і в тому, що вони дуже довго думатимуть, не знаючи, чи являються вони монополістами атомної бомби. Вони подумають про

це довго і тому, що знають про єдність наших радянських народів, про єдність [трудящих] всього світу. Але чи буде війна, чи не буде війни, цілком очевидно, що вони будуть робити все, щоб нам шкодити. Вони візьмуться і за те знаряддя, яким користується зараз Бандера.

Товариші! Позавчора в місті Штутгарт — американській зоні окупації Німеччини — виступав міністр Бірнс. Виступаючи перед американським військовим і німецьким населенням, він заявив, що німецькі кордони з Польщею на заході не витримують ніякої критики і що їх необхідно просунути значно далі на схід.

Ця справа найближче торкається всього радянського народу, особливо нас — жителів Західної України. І ось ворог, той ворог, який вірно служив Гітлеру, який служить законспірованим продовжувачем звірств гітлерівців, став на службу нового хазяїна. Цей ворог одягнувся в машкару ентузіазму англосаксонських расистів. Серед бандерівців поширюється чутка, що скоро почнеться війна. І Англія, і Америка дадуть [їм] «самостійну» Україну. Як би виглядало це на практиці? Коли мова йде про «самостійну» Україну, треба зрозуміти одне, що Англія і Америка дуже хотіли б відбудувати [поміщицько-буржуазну] Польщу Андерса. Реакційні кола Англії й Америки демонструють, де тільки хочуть, свою пристрасть до західних кордонів Польщі серпня 1939 року.

Ви знаєте, що в американській зоні окупації Німеччини існують т[ак] зв[ані] табори ЮНРРА *, в яких бандерівці й андерсівці живуть вкупі. І треба сказати, що сьогодні вони живуть в ідеальній згоді. Бандерівці навіть носять польські відзнаки.

Отже, коли мова йде про «самостійну» Україну, то треба зрозуміти, що при першій і кращій нагоді західноукраїнські землі вони приєднали б до Польщі Андерса. Яку це перспективу створює для трудящих західноукраїнських земель, говорити не треба.

Тому, товариші, боротьба з «теорією» Грушевського є боротьбою зі всією ворожою ідеологією, з українським буржуазним націоналізмом, про який представники Бандери говорять в своїх офіційних доповідях. Мова йде про ватажків, які говорять між собою:

«Було б небажано, якби хтось із нас вів боротьбу за стовідсоткову «незалежність» України.» Як бачимо, вожаки [націоналізму] торгуються за «незалежність» укра-

їнського народу, а говорять між собою відкрито про те, що вони не мають наміру боротися за [його] «стовідсоткову» незалежність. Ось як вони розуміють цю «незалежність».

Ця «незалежність» бандерівських українських націоналістів залежить від капіталістичних фінансових кіл: чи то Нью-Йорка, чи то Лондона, чи то в даному разі рейнсько-вестфальського...

Тому, товариші, необхідно на кожній ділянці і зокрема на уроках історії, в наших вузах, університеті, де виховується багато робітничої і селянської молоді, не отруєної язвою націоналізму, треба найбільшу увагу приділяти боротьбі з «теорією» Грушевського. Бо краще душити її тоді, коли вона не атакувала організм, а не тоді, коли оволодіє нашою молоддю. Цього ми не можемо дозволити — це було б злочинство... І тому велика увага повинна бути присвячена боротьбі з «теорією» буржуазного націоналізму, з теорією, яка показала своє обличчя.

ПРОМОВА НА НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(12 червня 1947 р.)

Ця стаття * повинна була справити враження. Автор не урахував, що коли пишемо про історію [революційного руху], то треба докладно вивчити тему, про яку пишеш. Не допускати навіть дрібних помилок, коли йдеться про факти, про дати. Бо тут є люди, на очах яких ці події проходили, і вони можуть знеоцінити цей матеріал перед читачем.

Я не думаю обговорювати детально цю статтю, тим більше, що я не маю її перед собою, наведу лише кілька моментів. В статті говориться про те, що тут було 84% господарчого селянства... Це значить, що революційного руху серед цих людей не могло бути. Потім перекручення фактів. Історія квітневих подій 1936 року у Львові описана у автора не так, як вони відбувались. Коли 16 квітня була кривава демонстрація, то 20 квітня був проголошений генеральний страйк. Козак загинув 14 квітня від кулі револьвера поліцая, який розганяв політичну демонстрацію не на Ринку, а на Академічній площі.

Потім сказано, що 1933 р. повстання охопило всі повіти Львівської області. Це не так. Історія революційного руху в Західній Україні досить багата тим, щоб писати правду і тільки правду. Нам можна і треба писати в таких випадках скрізь тільки правду.

Коли мова йде про роль УНДО, я вважаю, що завдання наше досить легке. Політика УНДО особливо з 1925 року — це політика одвертої зради національних і соціальних інтересів Західної України.

Коли будемо писати про події 1936 року, то ми не можемо не писати про роль УНДО, Шептицького. Ми знаємо, які плакати з'являлись тоді на вулицях Львова, котрі були підписані Шептицьким. Вони були ворожі робітникам.

Конституція квітня 1935 року. По суті, мало людей знало про те, що фашистська конституція Славека була схвалена Галичиною, дякуючи підтримці УНДО на сеймі.

Ще одна перешкода, яка не дає можливості, з одного боку, висвітлити як слід революційний рух на Західній Україні, а з другого — утруднює нашу роботу по викриттю ролі українських націоналістів. Ми, коли треба сказати КПЗУ, мовчимо, і враження складається таке, що був революційний рух, але хто ж керував ним? Адже революційним рухом мусить хтось керувати, хтось організовувати. Були провокатори в КПЗУ, але були і люди, які загинули в тюрмах, які давали кращі зразки героїзму, а ми ніколи в історії нічого принципового в цій справі не можемо прочитати. Цьому треба дати належну оцінку. Історія КПЗУ — надзвичайно цікава історія. Це не тільки історія боротьби з національним гнітом, проти політики гніту, але й історія внутрішньої боротьби з націоналістами, які пролізли в середину цієї партії. І про це мовчати не можна.

Не можна говорити про революційний рух, не згадуючи про українських буржуазних націоналістів. Революційна боротьба була направлена і проти польського уряду, і одночасно вона велась проти українських націоналістів. Це вимагає від кожного, хто займається сьогодні історією революційного руху, докладного вивчення цього питання, вивчення історії політичних умов Західної України, особливо останніх 30 років.

Ми знаємо, що були деякі суперечності між УНДО і Хомишиним. Ми знаємо, що був період, коли між буржуазним УНДО і ОУН теж велась запекла боротьба. Значить це, що вони завжди боролися між собою? Ні, пізніше виступали проти трудящих спільним фронтом: УНДО, «Католицький союз» *, радикальна партія, яку ще наші не розкрили як слід. Лідер цієї партії Стахів сьогодні сидить в американській зоні окупації і відіграє там дуже ганебну роль. Ця партія була членом Амстердамського інтернаціоналу [профспілок].

Коли ми пишемо і говоримо про політику ОУН, треба знати про те, що був дуже ганебний період в розвитку ОУН в 1935 р., коли починається співпраця між УНДО і ОУН. В цей час в ОУН також стався розлам. Ми були свідками терористичних актів проти тих, які не хотіли припинити терору проти [окупаційної влади] Польщі.

Тоді ОУН стала на позиції УНДО. Коли мова йде про ОУН, треба висвітлити зв'язок ОУН з польською дефензивою, ганебну роль Стахіва.

Не можна обійтись у вивченні цієї справи без місцевих товаришів, не тільки товаришів, які знають історію революційного руху з практики і можуть сьогодні писати про це, але в широкому розумінні учасників цього руху. Тут ще багато інтелігенції, яка була безпосередньо зв'язана з революційним рухом: Сахман, Вербовий, Довганик, Олексюк, Макаруха, Кожан *. Не тільки у Львові, а в таких районах, як Рава-Руський та інші, є товариші, які можуть допомогти. Треба їх шукати, треба їх включити в роботу, і, коли мова йде про висвітлення цього питання, вони можуть серйозно допомогти. Без цих людей писати про цю справу, вивчати ці документи важко. А коли говорити про УНДО, то мені здається, що не буде коштувати багато праці, щоб викрити УНДО. Бо воно себе так скомпрометувало, що, без сумніву, викрити його буде найлегше.

ПРОМОВА НА НАРАДІ АКТИВУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ м. ЛЬВОВА

(24 липня 1947 р.)

Я знаю Галичину 20-х і 30-х років. І знаю, що серед значної частини інтелігенції, яку можна назвати правим крилом, був дуже поширений принцип: інтелігенція — це совість народу. Але події, починаючи з 1914 року, особливо в останні роки, показали, що праве крило західноукраїнської інтелігенції забуло про совість. Більше того, забуло про людську гідність, а політичний характер інтелігенції був тільки відбитком політичного характеру класу, якому вона служила,— української буржуазії, цієї самої націоналістичної буржуазії.

Дмитро Захарович * говорив про конгрес 1936 року. Я пригадую цей історичний для Західної України, тодішньої Польщі, конгрес. Я знаю, що товариші зверталось до дуже багатьох видатних представників галицької інтелігенції. В цьому конгресі взяли участь найкращі представники польської і української інтелігенції. Чи це може свідчити про аполітичність передової західноукраїнської інтелігенції? Тоді питання, а що робила буржуазна інтелігенція в 1933 році, коли владу в Німеччині захопив Гітлер, коли за сигналом пана Геббельса вся українсько-націоналістична преса тут розпочала цькування Радянського Союзу. Ця інтелігенція раптом забула про аполітичність, всі організації, в яких була згуртована ця інтелігенція, виступили на штурм проти Радянського Союзу, заявляючи, що Компартія прагне до того, щоб фізично знищити весь український народ. Тоді під цим гаслом ми бачили підписи майже всіх цих відданих реакції представників галицько-української інтелігенції.

Не забудьте про 1930 рік, коли вся львівська земля стогнала під гнітом і терором пацифікаторів, чи ця інтелігенція виступала тоді, може, з протестом? Ні, вона тоді навмисне виявляла свою аполітичність.

Сьогодні частина цієї інтелігенції, як відомо, виїхала на захід, де живе під крилами Англії і Америки, під кри-

лами їх поліції і, мабуть, себе там непогано почуває, бо до крил всіляких поліцій вона давно вже звикла. Але тут мова йде про людей, які не виїхали з німцями. Дмитро Захарович, наш доповідач, конкретно говорив і між іншим назвав прізвище Олени Степанів *. Це прізвище дуже відоме не тільки в календарі «Червона калина» *, але і дуже багато книжок, виданих «Червоною калиною» і не «Червоною калиною», мають на одній з перших сторінок портрет Олени Степанів в формі «українського січового стрільця!»

Олена Степанів тоді була молодою особою. Багато молодих людей тоді помилялись, були під впливом українського буржуазного націоналізму. Але коли б Олена Степанів, колишній «український січовий стрілець», виступала на всіх перехрестях і засуджувала тих, під диким терором яких стогне сьогодні західноукраїнська земля, вона зробила б велике діло. На жаль, ми цього не почули. Терор, що відбувається тепер, страшний. Хто має зв'язок з селами західних областей України, той знає, що робили бандерівці по селах. Вони чинили такі звірства... Вони перевершили в своїх звірствах навіть німецьких садистів-есесівців.

Вони катують наших людей, наших селян; я сказав би, ще більше катують уродженців західних областей, ніж східних... В цих катуваннях вони проявляють таку жорстокість, такий садизм, якого ще не бачило людство (хіба що за часів середньовіччя).

Хіба ми не знаємо, що вони ріжуть малих дітей, розбивають об кам'яні мури їх голівки так, що мозок з них вилітає. Страшні звірячі вбивства — ось дії цих скажених вовків.

Хто може піти за ними? Хто може подати їм руку, цим звірюкам в людській подобі, я вас питаю? Чия душа не здригнеться від цих кривавих вбивств, катувань, насилля?! Хіба наш народ не бачить це? Народ ненавидить цих огидних вбивців, він веде боротьбу з ними.

І ми, передова інтелігенція, письменники, науковці, професори — всі, в кого здригається серце від цих катувань, повинні повести саму рішучу боротьбу за знищення решток цих підлих вбивців.

Який, питаю, лібералізм може бути проявлений до них? Я вас питаю, Михайле Івановичу (звертається до проф. Рудницького).

Ми повинні піти всі спільним фронтом на них і знищити їх безперечно. Чи не так, Михайле Івановичу?

Ви пам'ятаєте 1933 рік, коли націоналістична частина інтелігенції, реакційні журналісти Галичини виступили з маніфестом, в якому заперечували проти возз'єднання Західної України з Радянським Союзом, і ви ж виступили за цей маніфест, Михайле Івановичу. Ви це пам'ятаєте добре... А чому зараз ви не виступаєте і не признаєте своїх помилок?..

Я кажу, що зараз не може так далі бути, треба сказати тут своє тверде слово. Я хочу взагалі сказати тут деяким письменникам, які стоять осторонь і хитаються, не знають і куди краще їм схилитися.

Радянська влада дуже делікатно з ними поводиться, як, наприклад, з професором Крип'якевичем *, професором Рудницьким. Я скажу відверто, що ні одна країна в світі так би з вами не поступила. Згадайте, що робили в Франції партизани зі зрадниками батьківщини. А Радянська влада дуже гуманна.

Радянська влада поставилась надзвичайно поблажливо до цих людей, враховуючи те, що довгі десятиріччя життя проходило тут інакше, проходило в таких умовах, що вони могли багато дечого не розуміти і не могли навіть діяти, не прикриваючись цією совістю і людською гідністю.

Мені здається, що справа тут в чомусь іншому, і не можна залишатись байдужим до подій. Не можна забувати, що у людей мозок, але крім мозку, є серце і людська гідність. Якщо є люди, які не знають всієї історії Західної України, то є люди, які б могли краще за інших боротись з ворогами, українсько-німецькими націоналістами. Я кажу, що вони б могли краще їх викрити в своїх книжках і т. п., краще, ніж хтось інший міг би це зробити. Невже ви не могли все це досі викрити? Чую, як професор Барвінський * посилається на те, що подібна аполітичність інтелігенції була наприкінці XIX століття.

В XIX столітті, правда, була реакційна інтелігенція, але була також і прогресивна інтелігенція. Одним з таких народних інтелігентів був Іван Франко. Деякі стояли обіч Франка, а ті, прислужники, цькували Франка... Можемо відмітити, що це було і є праве крило інтелігенції, яке повинно в найближчий час дати відповідь. Лишилось-бо небагацько часу для того, щоб збулися слова про людську совість і гідність людини. *(Оплески.)*

ПРОМОВА НА VI СЕСІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

(18 січня 1949 р.)

— Скажу кілька своїх міркувань як член культурно-освітньої комісії міської Ради. Часу небагато, питань чимало, доведеться обмежитись тим, що вважаю за найважливіше.

Кілька слів про охорону пам'ятників старовини. Як відомо, Львів — древнє місто, в ньому багато старовинних пам'ятників, і про них ми ще не турбуємось так, як повинні. Насамперед, мова йде про Порохову вежу, якій понад 400 років... Далі. Площа Ринок — центр міста, який має багато житлових будівель. І ось що тут робиться. Ринок, 7, займає база артілі «5 грудня». Ця артіль, між іншим, складає свіжі шкіри, і сморід від цього розповсюджується по всій вулиці. В іншому будинку — база Ресторантресту. На подвір'ї бочки з оселедцями, і не всі ці оселедці пахнуть добре. А в будинку живе 170 чоловік, які повинні дихати цим смородом. Діти бігають по подвір'ю і теж мусять вдихати це «прекрасне» повітря. На Вірменській вулиці теж в історичних будинках різні бази, будинки псуються, пам'ятники старовини зникають.

Далі. Торгівля проходить на вулицях міста, а між тим ми не можемо дістати в магазині м'яса, молочних продуктів. Все це доводиться купувати на базарах і не з перших рук, у селянина, а з рук перекупок, бо з ними ніякої боротьби на ринках міста не ведеться. Треба це негайно ліквідувати. Треба, щоб були м'ясо-молочні магазини у Львові, щоб населення купувало молочні продукти в магазинах державних.

Мені здається, зараз уже можна конкретно внести пропозицію про відкриття у Львові колгоспного ринку на Галицькій площі. Це питання актуальне і цілком своєчасне, його можна вирішити, треба тільки виконкому міськради ним зайнятися.

Щодо санітарного стану міста. Думаю, треба створити санітарну комісію і до неї включити депутатів міськради. Це необхідно зробити найближчим часом.

Візьмемо ще такий факт — в самому центрі міста, за оперним театром «працюють» темні люди, шахраї, які обдурюють населення. Там відбувається гра в три карти, гра в рулетку.

Тут говорили, що трест зеленого будівництва багато зробив по озелененню. Та ніхто не дивиться, не стежить за тим, щоб дерева не нищили, щоб не доводилося наступного року знову садити. Мені здається, що тепер, коли стоїть питання про озеленення всієї країни, коли такі величезні роботи накреслені, після кампанії, яку провела центральна преса, треба серйозно взятися за охорону зелених насаджень в парках, скверах міста. Щоб ми не витрачали дуже багато коштів, величезних коштів на озеленення, щоб зроблене не нищилось.

У доповіді було правильно сказано про незаконні звалища сміття, треба ці звалища, наприклад, в сквері на вулиці Дзержинського, ліквідувати, заборонити створювати самочинно.

ІВАНОВІ ДЕМ'ЯНОВИЧУ РУБЧАКУ — 75 РОКІВ

Схилімо голови перед цим прекрасним життям, воістину воно варте цього. Від Чернівців до Луцька, від Перемишля до Збруча не знайдете, либонь, людини, яка б не знала цього імені, яка б не говорила про нього з любов'ю і гордістю. В найчорніші для західної вітки українського народу часи, в часи баденів *, потоцьких *, в криваві роки диктатури Пілсудського, на вбогій мандрівній сцені виступав незмінно Іван Рубчак. І кожна його поява на кону була живою демонстрацією невмирущості уярмленого народу, його сили, його незламної віри в пришестя епохи волі і щастя. Згорблені спини випростувались, заплакані очі всміхалися, бо оце в особі Рубчака входив на сцену дух великого народу, дух бадьорості, завзяття, гордості за своє минуле й упевненість в своєму славному майбутньому. І не було вже в залі для глядачів сліз, не було зітхань, а був радісний сміх, від якого лячно ставало ворогам. Іван Дем'янович не зазнав розкошів. А втім, вони не були йому потрібні. Він жив і працював для народу й тільки для народу, а вдячність і любов цього народу були і є джерелом його великого щастя, бо тільки щаслива людина може так зберегти молодість душі, як зберіг її Іван Рубчак.

55-річчя своєї акторської роботи Іван Дем'янович відзначає в радянському Львові, на сцені українського радянського театру. Нова епоха в житті народу західноукраїнських земель стала новою епохою в житті Івана Рубчака. Радянська влада — влада народу — гідно оцінила заслуги талановитого актора, актора-патріота, присвоївши йому звання заслуженого артиста республіки. Вдячний глядач, глядач визволеної країни, бурею оплесків вітає кожну його появу на сцені театру ім. М. Заньковецької. Прекрасне життя діждалося прекрасної долі.

Іванові Дем'яновичу Рубчаку, великому талантові й справжній людині — многая літа! *

НА ЗАХИСТ МИРУ

Товариші!

Минуло лише чотири роки з дня остаточного розгрому фашистської Німеччини, а на землях Радянської України, ще недавно вкритих бур'яном, широкими масивами колоситься дорідна пшениця. Відбудовано зруйнований окупантами Донбас, вся Південна Україна засяяла вогнями відбудованого Дніпрогесу. В нашій пресі багато місця надається героїчним трудовим подвигам простих радянських людей, для яких праця в ім'я своєї Батьківщини стала справою честі, доблесті і геройства.

Зовсім іншу картину ми бачимо в капіталістичному Заході. Там газети годують читацькі маси отрутою воєнної пропаганди, охоче вдаючись до наклепів і провокацій. Міста Європи продовжують лежати в руїнах. Не піднялись з руїн ні Неаполь, ні Роттердам, ні лондонські квартали. Зате піднімається дим з труб фабрики смерті Круппа — дим, що нагадує нам крематорії Освенціма і Майданека. Імперіалісти намагаються показати свою силу. Але їх міць збудована на піску, їх плани — замки на кризі. Народи всього світу ненавидять війну, вони хочуть миру. Гарячковими озброєннями імперіалістам не уникнути кризи, не залякати їм атомною бомбою народи, які розгромили озброєний фашизм і сьогодні готові завдати нищівного удару паліям нової війни.

Трудящі всього світу проти війни, вони за мир і демократію. Кращий доказ цього — лист шотландських трудящих народові Радянської України. Ми, радянські люди, передаємо їм сердечний привіт і міцно тиснемо їм руки. Вони — наші брати і союзники, одна у нас мета — мир і визволення народів від кривавих пут Уолл-стріту і Сіті. Радянський Союз був і буде оплотом миру. Наш народ переміг у війні, він перемагає і на трудовому фронті. А його перемога — це перемога всього трудящого людства! *(Оплески.)*

ПРОМОВА НА НАРАДІ КОЛИШНІХ ЧЛЕНІВ КПЗУ

(серпень 1947 р.)

Я виступаю першим не тому, що мої заслуги такі великі, а щоб не чекати, поки хтось виявить бажання взяти слово.

Революційну діяльність я почав 1923 року у Відні. Там вперше познайомився з революційним рухом. Тоді існувало українське робітниче товариство «Єдність» *. У Відні було багато робітників, революціонерів-емігрантів, які виїхали з Польщі, бо умови для боротьби там були значно кращі.

Товариство «Єдність» діяло під керівництвом комуністів. Воно нараховувало декілька сотень членів, було настільки сильне, що в першотравневих демонстраціях це робітниче товариство виступало під своїми прапорами.

Улітку 1924 року я приїхав на канікули з Відня до Перемишля (це моє рідне місто), і став членом Комуністичної партії. Я мало був підготовлений до партійної роботи: був ще студентом. В той час існувала політична організація ДОПС*, яка об'єднувала чимало студентів різних національностей. Я також належав до неї.

Українці тоді бойкотували польський університет, хто міг — виїхав за кордон, хто не міг — залишився і учився в таємному нелегальному університеті [Львова]. Я був один з радикально настроєних студентів, котрі не терпіли існуючий стан речей, важке матеріальне становище яких було передумовою для класових виступів.

В партію я ввійшов в час розпалу боротьби між КРПП і Комуністичною партією Східної Галичини *. Там був товариш Михаць * — інструктор ЦК КПЗУ, який пішов мені назустріч, допоміг вступити в партію і тоді ж дав мені перше завдання, яке було мені не під силу. Мене призначили секретарем сільської партійної організації. Я не скоро зрозумів внутріпартійну боротьбу. Тоді через

це я ввійшов у конфлікт з секретарем окружної парторганізації (він пізніше втік до німців). Він запропонував мені подати заяву з проханням призначити мене редактором газети «Трибуна роботніча» *.

В 1926 році, навчаючись уже у Краківському університеті, я вступив до польської організації «Життя» *, де був заступником голови. Пізніше нам удалося організувати прогресивне товариство із українських студентів «Пролом». Але воно незабаром розлетілось, бо в його керівництво пролізли націоналісти.

В 1928/29 навчальному році я працював учителем в Луцьку. Та довелося віддатися і політичній роботі. Там я навчав дітей польської літератури. Як викладач літератури я повинен був показати своє обличчя. Скінчилося все тим, що після року праці мене звільнили з роботи. Далі я співпрацював у «Нових шляхах» і «Вікнах». А з 1931 року я став членом редакції «Вікон».

В ті роки головним режисером польського театру був кращий польський актор Лев Шіллер *. Він тоді поставив п'єси «Кричи, Китаю!» російського письменника С. Третьякова * та «Швейка» *.

Ми увійшли в тісний зв'язок з колективом театру і його режисером Шіллером. Весною 1932 року прогресивна інтелігенція підписала революційну відозву * до робітників, селян та трудової інтелігенції Західної України із закликом боротися проти агресії імперіалізму.

Результатом появи цієї відозви стало цькування польського театру і Шіллера з боку польської преси, поліції. Скоро цей театр розігнали, а частина письменників, артистів і режисер Шіллер були арештовані.

У редакції «Вікон» в 1932 році була неприємна особа Кравчука *. Він почав виступати в фашистській газеті. Навколо нього утворилась ціла група. Довелося вступити в боротьбу з цією троцькістською групкою. Вони мені сказали: «Якщо ти хочеш працювати у «Вікнах», не ходи до радянського консульства, бо вони не мусять знати, що у нас робиться».

Тоді, вийшовши з редакційної колегії «Вікон», я залишив Львів, поїхав до тестя — і як безробітний — проживав у нього довгий час.

У 1935 році мене викликав ЦК КПЗУ у Львів. Восени цього ж року нам доручили підготовку Антифашистського конгресу працівників культури. Міцно працювали. Ін-

струкції ми одержували від Івана Тишка *, Мар'яна Нашковського * (здається, тепер посол в Москві). В організаційному комітеті діяли: Олександр Дан, Домбровський *, Галина Гурська, Мар'ян Нашковський, Олександр Гаврилюк, Галан та інші.

В чому полягала наша робота? Це був період створення Народного фронту, який, між іншим, має великі заслуги, період об'єднання антифашистських сил.

Наприкінці зими 1936 року у зв'язку з підготовкою конгресу нам удалось налагодити офіційний зв'язок з ППС * у Львові. Тоді там діяли Щирек *, який виступив згодом проти нас, інженер Марковський *, Копелевич тощо.

В травні 1936 року конгрес став, як кажуть, фактом. Своїми наслідками він перевершив наші сподівання. При цьому історія вимагає об'єктивності. Треба сказати, що на українській ділянці ми мали менше успіху. З українських працівників культури в конгресі взяли участь Гаврилюк, Галан, Козланюк, Тудор, Пелехатий, а з безпартійних — учителі середніх шкіл — Сабат*, Волощаки *...

Ми звертались до академіків, але вони відмовились, ніхто з них не пішов з нами...

Взяли участь працівники деяких єврейських культурних організацій.

Коли мова йде про поляків, зазначу, що в конгресі брали активну участь Ванда Василевська, поет Броневський *, Ржимовський *, Еміль Зегадлович *, письменниці Анна Ковальська *, Галина Гурська * (замучена німцями), журналіст Дембінський *, Кручковський * (тепер міністр культури Польщі), Чухновський * (польський поет) та інші...

Майже всі названі мною товариші виступили на конгресі з промовами, які знайшли живий відгук за кордоном. Москва також відгукнулася на цей конгрес. Журнал «Наши достижения» * чимало писав про Антифашистський конгрес. Почесним членом конгресу був обраний Максим Горький.

У своєму виступі Дембінський заявив: «Я приніс вам щирий привіт від трудящих Західної Білорусії. Передаю його столиці Західної України». При закінченні конгресу в оперному театрі відбулася зворушлива сцена. (Між іншим, львівський магістрат потерпів за те, що дав дозвіл на засідання конгресу з художньою частиною.) Коли літня

робітниця від імені профспілки страйкуючих робітників урочисто вручила Ванді Василевській як голові зборів величезний букет червоних квітів, мури театру здригнулись від грому оплесків... Всі в залі, піднявшись, співали «Інтернаціонал»...

В 1936 році ми змушені були виїхати зі Львова. Я працював у Варшаві в газеті «Дзеннік популярни». Газета була редагована Вандою Василевською. В березні 1937 року поліція закрила газету, а працівники її опинились у тюрмі, в тому числі і я.

У серпні 1937 року мене перевели з варшавської до львівської в'язниці. Далі все відомо.

Автобіографічні матеріали

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 1926 р.)

Я народився 27 липня 1902 року в Диневі, п[овіт] Березівський. Батько мій як судовий канцелярист був переведений в 1907 році до Перемишля, де через рік я почав відвідувати народну школу. В 1913 р. я склав вступний іспит до першого класу гімназії з польською мов[ою] викл[адання] в Перемишлі. Війна застала мене учнем другого класу. Батька, запідозреного в москвофільстві *, австрійський уряд вивіз до табору інтернованих у Талергофі *; сім'я ж, залишившися без засобів до існування, була змушена після того, як прийшли росіяни, емігрувати вглиб Росії, де також протягом тривалого часу отримувала допомогу від Комітету допомоги жертвам війни.

З 1915 до 1918 року я відвідував гімназію з російською мов[ою] нав[чання] в Ростові-на-Дону, де закінчив четвертий гімн[азійний] клас. Після повернення до краю в 1918 році я записався як вільний слухач до V-го класу гімназії з укр[аїнською] мов[ою] викл[адання] в Перемишлі, а роком пізніше склав вступний іспит до шостого класу.

У 1922 році склав іспит на атестат зрілості з доброю успішністю і того ж самого року виїхав до Відня, де записався до вищої торговельної школи, яку залишив, прослухавши один семестр, і перевівся на відділ філософії тамтешнього університету. У вищезгаданому університеті вивчав славістику як головний предмет, в тому числі польську та російську мови, які входили в її обсяг, звичайно ж, у формі, можливій для неслов'янського університету.

Весною цього року я повернувся остаточно до краю, після чого в жовтні записався на відділ філософії Ягеллонського університету.

Краків, 23 листопада 1926 [року].

Ярослав Галан,
слух[ач] філос[офії]
у[ніверситету] Я[геллонського].

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 1928 р.)

Я народився в Диневі, Березівського повіту, 27 липня 1902 року. У 1909—1913 рр. закінчив чотирикласну народну школу в Перемишлі. В 1913/14 році ходив у перший клас гімназії з польською мовою викладання там же. Вибух війни спричинив перерву в навчанні на один рік. Евакуювавшись разом з сім'єю в Росію, я кінчив чотири класи гімназії в Ростові-на-Дону. Після повернення на батьківщину я склав вступний іспит у п'ятий клас гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі і в цьому ж закладі склав у 1922 році іспит зрілості. Цього ж року записався у вищу торговельну школу Трієсту, звідки через рік виїхав у Відень і там студіював від 1923 до 1926 року слов'янську філологію. 1926 року перейшов на філософський факультет Ягеллонського університету в Кракові, на якому закінчив навчання.

Тепер закінчую кандидатську працю і готуюсь до учительського іспиту.

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 8 травня 1941 р.)

Народився в 1902 році, в Диневі н/Сяном, у сім'ї дрібного службовця. Середню школу закінчив у Перемишлі, потім вивчав слов'янські мови в Віденському і Краківському університетах. В 1928 році почав працювати учителем польської мови в луцькій українській приватній гімназії. В наступному році звільнено мене з посади на вимогу польської адміністративної влади. Потім виїхав до Львова, де займався літературною роботою. В 1931 році став членом редколегії органу західноукраїнських революційних письменників — «Вікна», ліквідованого в 1932 році поліцією. З 1932 по 1935 був без праці. В 1935—1937 роки вів політичну роботу під керуванням Компартії. Весною 1937 мене втретє вже арештовано, а восени того ж року випущено під півторарічний політичний догляд.

Після приходу Червоної Армії я почав працювати в органі Львівського обкому КП(б)У * на посаді літпрацівника. В січні 1941 року перейшов на творчу роботу.

Як письменник почав творити в 1927 році, тоді ж вперше поставлено у Львові мою п'єсу *. Членом Спілки радянських письменників України став у вересні 1940.

Львів, 8 травня 1941.

Ярослав Галан.

АВТОБІОГРАФІЯ

(від 28 травня 1949 р.)

Я народився 27 липня 1902 року, в містечку Диневі над Сяном, у сім'ї дрібного службовця. Початкову школу та 1-й клас гімназії скінчив у м. Перемишлі. У 1914 році, напередодні війни, мій батько був заарештований австрійськими властями за русофільство і засланий у відомий концтабір Талергоф. У 1915 році моя мати, побоюючись дальших репресій з боку австрійців, евакуювалася з дітьми до Росії. В Ростові-на-Дону я скінчив IV клас гімназії і в 1918 році повернувся у Перемишль, до звільненого вже батька.

У 1922 році я здав іспит зрілості. З огляду на бойкот українською молоддю польського університету, виїхав учитися до Відня. Там наблизився до робітничого руху й вступив у члени робітничого товариства «Єдність», в якому керівну роль грали австрійські комуністи. В 1924 році, під час перебування на канікулах у Перемишлі, вступив у члени підпільної КПЗУ.

В 1926 році, у зв'язку з заарештуванням батька польськими властями, звільненням його з посади та в зв'язку з припиненням бойкоту польських вищих шкіл, перейшов у Краківський університет. Там вступив у члени КПП та став заступником голови прогресивної організації студентів «Життя» («Życia») та одним з організаторів українського варіанту «Життя» — «Пролому».

В 1928 році, після закінчення університету, виїхав до Луцька на посаду учителя польської мови в українській приватній гімназії. Однак уже через 10 місяців мене було звільнено звідси з «вовчим» білетом на вимогу воєводи Юзефського.

Виїхав до Львова, де почав займатися вже як безпартійний літературною і публіцистичною діяльністю. Друкувався в журналах «Вікна» і «Нові шляхи». Згодом

став одним з керівників організації західноукраїнських революційних письменників «Горно» та членом редколегії журналу «Вікна». В 1932 р. потрапив у конфлікт з шумськістсько-троцькістською групою у «Вікнах» (Яран, Дмитрин, Розенберг). В результаті цькування з їх боку, я перестав працювати й, нервово хворий, виїхав до тестів на Гуцульщину *, де прожив три роки без роботи.

В 1935 році був викликаний ЦК КПЗУ у Львів, з доручення партії взяв участь в організуванні Антифашистського конгресу працівників культури у Львові. Восени 1935 року подав на руки т. Тишика заяву з просьбою про прийняття мене в члени КПЗУ, однак скоро зв'язок з Тишиком втратив, бо його заарештували й польський суд засудив до 10-річного ув'язнення.

Влітку 1936 року після конгресу змушений був виїхати до Варшави. Там через деякий час став співробітником редагованого В. Василевською щоденника «Дзєннік популярни». Весною 1937 р. після ліквідації властями газети був заарештований в зв'язку з масовими репресіями проти комуністів (справа Цивінського) *. Після 8-місячного ув'язнення у Варшаві і львівській тюрмі, мене, за відсутністю речових доказів, було звільнено з тюрми й на $1^1/_2$ року віддано під нагляд поліції * з забороною виїзду зі Львова. Весь той час був без роботи й жив з перекладів романів з німецької на польську мову.

Через два дні після приходу Червоної Армії почав працювати в львівській обласній газеті «Вільна Україна» як літпрацівник. У січні 1941 року я вирішив працювати в театрі Лесі Українки. Звільнився з редакції і прийняв посаду літ[ературного] керівника цього театру.

На початку червня 1941 року виїхав відпочивати в Крим (Коктебель), там і застала мене війна. Евакуювався в Уфу, де два місяці жив без роботи, намагаючись будь-що дістати роботу, на якій я міг би найкраще використати свої можливості для боротьби з німецько-фашистськими загарбниками. В вересні 1941 року тов. Фадєєв О. О. викликав мене у Москву на роботу в польському журналі «Нові горизонти». В жовтні 1941 року, в зв'язку з наближенням гітлерівських військ до Москви, евакуювався в Казань, а звідти виїхав до Саратова, де протягом 10 місяців працював радіокоментатором на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка. Восени 1942 року перейшов до редакції «Советской Украины» і разом з редакцією

виїхав у Москву. Весною 1943 року почав працювати у «групі журналістів» при ЦК КП(б)У. Після визволення Харкова нашими військами працював у прифронтовій радіостанції «Дніпро», а потім у редакції «Радянська Україна»...

Тепер працюю як письменник і публіцист, не займаючи жодної посади.

Львів, 28 травня 1949 р.

Я. Галан.

Листи

1. ДО С. І. ПАШКЕВИЧА

27 грудня 1920 р. 27.XII

Дорогой Друг!

Ежели «Антологии» * ты еще не купил, так, пожалуйста, не бери. Слишком дорого она обойдется. Купи в «Ставропигии» * только Ист[орию] рус[ской] лит[ературы] новейших времен. При сем шлю тебе я искреннейшие поздравления по поводу предстоящего праздника рождества Христова.

Твой друг *Славко.*

2. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

10 травня 1923 р. Трієст, 10.V 923

Приятелю!

Пишу до Тебе знову посеред синьої Адріатики, де тихий шум моря біля порогів Miramare * поєднується з чудовим запахом розквітлих бузків. Сьогодні вночі виїжджаю до Венеції, звідки тобі, можливо, напишу. Їду пароплавом. Вибач за почерк, бо падаючи з трамвая, потовк собі праву руку. Дякую за лист.

Славко.

3. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

11 травня 1923 р. Венеція, 11.V 923

Привіт!

В цю ніч протанцював на палубі пароплава під свист бурі і хор блювання. Блював щось із 15 разів. Назад уже морем не поїду. Венеція оригінальна, тільки смердить жахливо. Пиши до Відня, бо незабаром повертаюсь.

Галан.

4. ДО І. О. ГАЛАНА

12 травня 1924 р. 12.V 924

Дорогий Янку!

Чому не пишеш?

Я на долю пожалуватися не можу. Подумай, ти дістаєш крім хліба і то ще з дому — попасу 5 доларів, а мені тут дають 6 доларів (за мешкання плачу близько 2) та ще пишуть листи, як до лайдака послідного — затроюють душу... Стараюся о горожанство *, маю платити 162 000 Kö *, але не маю.

Роби що хочеш. Я тої муки довше не знесу — се страшне. Коби якнайскорше — туди! А помочі знівідкіля...

Відбери сам український «Альрауне» і пришли мені.

Цілую тя.

Славко.

5. ДО І. О. ГАЛАНА

27 березня 1925 р. 27.III. 925

Дор[огий] Янку!

Напиши мені сейчас, як здоровля мамаші, під адресою J. Galan. Palermo. Italia, poste restante [1]. Черевики мене страшно тиснуть, хотя й купив і нові. Як Ко[марницький] * буде в Перемишлі, пішліть мені щось зі свят солодкого. Далі по [Сіцілії] їду позавтра (маю знову 50—60% грошей).

Цілую тя і всіх вас.

Servus [2] Трезьові *.

Славко.

6. До М. ГАЛАН

28 березня 1925 р. (Венеція) 28/III 925

Дорога мамаша!

Я собі купив черевики у Відні, та вони також оказалися по однім дні завузькі, купив собі тут жовті мешти [3]

[1] *Я. Галан.* Палермо. Італія, до запитання *(італ., франц.).— Ред.*
[2] Привіт *(лат.).— Ред.*
[3] Черевики.— *Ред.*

за 3 долари (тут обув значно ще дешевша, ніж у Відні). Тепер вже ходжу вигідно. Як Ваше здоровля, мамаша? Прошу мені негайно написати до Палермо. Нехай Янко кланяється від мене Тимочкові * і нехай довідається, чи грали «Тайну ночі» у Львові.

Тут гарячо. Як у Вас?

Цілую всіх.

Ваш *Славко*.

7. ДО І. О. ГАЛАНА

4 квітня 1925 р. 4/IV 925

Дор[огий] Янку!

Дякую за карту. Jack Londona я рішуче не позичав. Хотів позичити Єкертові *, шукав по шафах, та не знайшов.

Тут весна вповні. Дерева всі зелені. Як у нас? Я виїжджаю звідси по лат[инських] святах. Був-єм нині сам на Monte Pellegrino — висока гора — видно з неї Сардінію. Я тішуся, що мамаша вже здорові. Що з «Альр[ауне»]? Пиши під відомою адресою. Сей вид з Capri * — то щось чудового!

Цілую всіх, тебе і маму.

Привіт Трезьові.

Славко.

8. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

13 квітня 1928 р. Краків, 13.IV. 928

Високоповажний пане докторе!

Вибачте, що не знаючи навіть, чи це Вас цікавить, повідомляю Вас, що я скінчив саме нову п'єсу «Транспорт». Тло її — інтервенція в Китаї [1]927, діється в Англії. Маю намір за Вашою згодою переслати Вам її до оцінки.

Хотів Вас просити, пане докторе, о раду, що мені робити з нею. До друку, навіть якщо й годилась, не маю охоти віддавати, а це тому, що волів би бачити її спершу на кону. Це справа нелегка. Театр Стадника *, між

нами сказавши, ніщо більше, як другорядна провінціальна шміра [1]. Навіть найкращу річ вони можуть похоронити.

Ні крихітки зрозуміння стилю, ні дробки смаку, не згадуючи вже про нечувану недбайливість (на першій виставі «Д. К.» *, ніхто майже не вмів ролі, генерали в камердинерських кафтанах і т. д. і т. д.).

На жаль, іншого театру, яким займалася б опінія [2] на Зах[ідній] Україні, не маємо. Гадаю, наколи б я міг бути присутнім на кількох останніх пробах, справа з виставою виглядала б інакше. В кожному разі найкраще було б, якщо б я міг покористуватися Вашою радою в цій справі.

З глибоким поважанням

Я. Галан.

Побажання веселих свят!

9. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

29 квітня 1928 р. Краків, 29 квітня 928

Високоповажний пане докторе!

Оцим дозволю собі переслати щойно переписаний рукопис. Розгорніть зшиток, прочитайте, і якщо з останньої сторінки поглянуть на Вас три пари великих жагучих очей — пісенька вдалася.

Пісенька? Так, пісенька про три пари очей: про чорні, м'які, мов оксамит [3]; про сині, хіба як море і небо всуміш [4]; про сірі, сталеві, холодні як лід, гарячі мов вогонь [5].

Оскар і Хуан. Нема різниці вдач? Можливо, хоч це і неконечне, та й вони самі — брати рідні, порізнило їх життя, хоч, а може і тому, що в них обох серця — розгойдані дзвони, не ті самі, та все-таки дзвони.

Дженні! Коли б вона ... жила, я б молився до неї. Хоч ні, вона жиє, вона ще буде жити, принаймні як я довго житиму.

Не моліться за упокой душі Дженні. Вона не вмерла, вона тільки спить, спить, хоч встає ранок, її збудить сонце.

---

[1] Балаган.— *Ред.*

[2] Громадська думка.— *Ред.*

[3] У Хуана Гарсіа.

[4] Дженні.

[5] У революціонера-робітника Оскара.

Земля тремтить, хитаються дзвіниці,
Розгойдуються дзвони, колишуться серця.
У темряві три пари великих жагучих очей.

Тішуся надією на хутку відповідь.
З глибоким поважанням

Яр. Галан.

P. S. Бажав би, щоб Ви тільки с а м і прочитали. За найбільш безоглядний осуд буду тільки вдячний.

10. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

25 травня 1928 р. Краків, 25.V 928

Шановний пане докторе!

Сердечно дякую за листа. Відносно Ваших цінних заміток дозвольте подати мені кілька уваг. Щоб п'єса була коротка, це було моїм бажанням. Якмога більше змісту, якмога менш слів. На кону триватиме вона найкоротше $2^1/_2$ години. Я читав її з годинником в руках. Нерівність дій пливе з цілої конструкції. Чимраз більше приспішення акції, коротші речення, коротші дії.

Гарсія, виходячи, зустрічає Оскара, пізнає його та бачить, як входить у віллу. Це вистарчило, щоб збудити його зі спу.

Прикре закінчення є неминуче, Дженні і капітан мусять відійти, хоч би тому, щоб дати Оскарам дорогу. Цією Вашою заміткою я б дуже радо покористувався, оскільки б був — меншим мегаломаном *. Річ в тому, що не хочу пристосовуватись до смаку глядача, а волію його смак нагнути до свого. Це саме торкається справи з національністю Оскара (він росте з нею, Дженні, змалку).

За Ваш проект зміни заголовка можу Вам тільки щиро подякувати. Від сьогодні «Транспорт» — «Вантаж».

Зрештою, усе це справи, над якими треба ширше розвестися, на жаль, умовини не позволяють мені бути у Львові і побалакати з Вами.

Оцим звертаюся до Вас, пане докторе, з проханням зайнятись справою виставлення «Вантажу». Якщо ласка, прошу заключити відповідну умову з п. Стадником. Теж просив би Вас доглянути, щоб постановка стояла на відповідній висоті. Головне — добрий смак, а на його вони самі не спроможуться.

Відносно вистави в Харкові. Маю намір авторські права перенести на Вашого брата * (це з огляду на брак авторської конвенції між СРСР й Польшею *).

Коли б Стадник міг п'єсу виставити? В червні, відай, вже не вспіє.

Ще раз сердечно дякую за поміч і раду та чекаю на Вашу відповідь.

Остаюсь

з глибокою пошаною

Яросл. Галан.

P. S. Чи п. Федорцева * не хотіла б стати на кілька вечорів — Дженні?

11. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

13 листопада 1928 р. Луцьк, 13.XI 928

Високоповажаний пане докторе!

Осмілюся прохати Вас, щоб Ви повідомили мене, якщо ласка, які вигляди під цю пору має виставлення моєї п'єси у Львові. Може, взяв би просвітянський театр, якщо Стадник не хотітиме грати?

Як справа з Києвом?

Я сиджу далі на волинських болотах *, учу і хорію. На різдво думаю виїхати на південь *. Паспорт вже є, та з грішми, на жаль, поки що скупо.

З глибокою пошаною

Я. Галан.

12. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

10 грудня 1928 р. Луцьк, 10.XII 928

Високоповажаний пане докторе!

Сердешно дякую за листівку. П. Стадника попрошу, оскільки це можливо, повідомити мене телеграфно про день прем'єри напередодні. Я б дуже тішився, якщо б міг Вас в день вистави в 6 год. веч[ора] застати в редакції. Щира подяка за труд.

З глибоким поважанням

Я. Галан.

P. S. Маленька заввага. В II дії висять на стіні під шоломом дві шпади (старий дім): одною з них і користується Гарсія.

Я гадаю, що найкраще було б, якщо б про мій приїзд, крім дирекції театру, ніхто не знав. На афішах конче треба помістити motto:

«Плывут корабли...»

(Лидин) *.

13. ДО А. І. ГЕНИКА-ТОВСТЮКА

26 липня 1929 р.

26/VII 1929

Дорогий швагре Антось!

В першу чергу дозволь представитись: називаюсь Ярослав Галан. Твоїм вчорашнім листом ми дуже врадувались про те, що тобі покращало здоров'я. Таки вчора пішов до твойого лікаря, щоб проконсультуватися про стан твойого здоров'я. Д-р Клєцкий також віднісся зворушливо щодо твойого покращення. Каже, тому що справа була майже безнадійна.

Старайся бути здоровим, сильним. Як вже знаєш з татового листа, треба буде дуже танцювати на весіллі сестрички.

Будь здоров, голова догори!
В боротьбі ніколи не здавайся!

Славко.

14. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ МІШ[АНОЇ] ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

19 серпня 1929 р.

На підставі прислуговуючого мені права * звертаюся оцим з проханням виплатити мені відшкодування в висоті тримісячної пенсії [1]. Одночасно прошу о якнайшвидше полагодження справи, бо з причини пізнього звільнення я не можу вже отримати в цьому шкільному році заняття і, таким чином, лишився без хліба.

---

[1] Зарплати, утримання.— *Ред.*

Надіючись, що справа не стріне перешкод і тим самим не матиме небажаних інцидентів,

остаю з глибокою пошаною

Ярослав Галан.

Львів, 19.VIII 929

15. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

29 серпня 1929 р.

З огляду на це, що мій лист з домаганням тримісячного відшкодування залишився без відповіді, звертаюся ще раз з проханням полагодження справи, на яке матиму змогу чекати до 3-го вересня. Наприкінці маю честь звернути увагу, що моє домагання є в згоді з існуючими в Польщі законами охорони праці. Прошу теж прийняти до відома, що воно є продиктоване безвихідним матеріальним положенням, в якому я зараз опинився. 2—3 вересня я повинен звідсіля виїхати, а не маю сотика в кишені. Маю надію, що хвальна управа мимо всього зрозуміє свій обов'язок і таким чином я без перепон отримаю мені належне.

З глибокою пошаною

Ярослав Галан,

бувший учитель Луцьк[ої] укр[аїнської] гімназії.

Березів Нижній, 29/VIII. [1]929.

Адреса: Березів Нижній,
п[ошта] Яблунів, к[оло] Кол[омиї].

16. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

1 вересня 1929 р. Львів, 1.IX. 1929

Оцим втретє звертаюся з проханням виплатити мені відшкодування в сумі 3-місячної пенсії. Якщо не отримаю його до 25 вересня ц[ього] р[оку], буду вважати, що прохання моє полагоджене негативно.

Прошу теж прислати мені мою «Kartę Ubezpieczeniową» [1] і посвідку, що мене з посади звільнено.

З глибокою пошаною

Ярослав Галан.

[1] Картка страхування *(польськ.)*.— *Ред.*

17. ДО ДИРЕКТОРА ЛУЦЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

5 жовтня 1929 р. Львів, 5.X 1929

Вельмишановний п[ане] д[иректоре]!

Супроти Вашої останньої листівки, повідомляю Вас, що я справу відшкодування, якого Ви мені не хочете виплатити, віддав адвокатові. До цього змушує мене нужда, в яку я завдяки несподіваному (для мене!) звільненню попав.

Прошу ще раз прислати мені свідоцтво звільнення (формуляр я вислав на руки д-р[а] Кобилянського) та карту Tow[arzystwa] ub[ezpieczenia] Prac[owników] umysl[owych] [1], інакше звернуся до суду праці *. Із того я і так втратив вже допомогу за один місяць.

З повагою

Я. Галан.

На папери чекаю до середи 9 жовтня ц[ього] р[оку].

18. ДО Г. І. ГАЛАН

Початок жовтня 1929 р. Львів, 1929 р.

Дорога Анничко! До Львова заїхав щасливо, але біда, що і тут щастя не дуже всміхається. Та між своїми людьми не пропадемо. Багато мені допомагає Петро *, тому кажу, що багато, що в самого небагато є чим помогти. Жінка та старенька її мати, а Львів дорогий. Ще помагають люди, в яких брат Іван живе, хоч є де переспати ніч, і то дуже добре. Хотілось би дещо і їм помогти, бо в них також круто.

Його господаря звільнили з роботи. Починається недобре, безробіття, господиня з дочкою ходять прати по панах, і то добре, треба жити. А тут я ще їм сиджу на карку, займаю ж таки куток хати.

Пробач, що в першу чергу тільки мови, що про себе, ще подумаєш — ото самолюб. Пиши, як твоє, мами, тата і Антося здоров'я?

---

[1] Товариство страхування працівників розумової праці *(польськ.)*.— *Ред.*

Чи малий Степанко читає газети і чи прибігає до нас? *

В нього є вже на те «Сила» *, що може читати!

Чи Сойка * читає людям дальше «Народну справу»? * Газета добра, є багато господарських новинок навіть зі світу, що потрібно з кожним поділитися, хто хоче стати господарем своєї землі.

«Гризусь», чи Михайло повернув тобі портфель, що передав мені Заяць? (Чи повернув книжки Михайло Симчич-Гризун з Березова Верхнього) *.

Іван також живе важко. Посади немає ніякої, не то що по його спеціальності. В «Народній торговлі» * по блату бере кури, гуси і носить по панах продавати, за те йому сиплються копієчки, за які ледве що зв'язує кінці з кінцями. Прикро, що не можу зараз нічим помогти.

Дуже тебе прошу: не говори про моє положення мамі і татові, щоб не огірчились мною.

Ага, проте чуть не забув, що по приказу куратора Луцького шкільного округу звільнено мене з посади професора в м. Луцьку за комуністичну діяльність, як небезпечного комуніста і агітатора. Хоч я, по правді сказавши, ще мало заслужив на таку почесть, але в будучому я постараюсь це виправдати.

Нічого мені не висилайте, крім чорного селянського хліба, що його мама пече. Він мені вже щось два рази снився. Посліднього разу снилось, ніби я десь вдома, мама витягла хліб з печі, хліб десь так ніби гарно пригнітився, а такий повний та круглий, як сонце при заході. Я ніби сиджу за столом, а мама взяла часник і ще гарячий хліб натерла ним, і так мені хліб запах, що я аж розбудився. Проснувсь і ще раз хотів втягнути в ніс запаху хліба, але втягнув запах старих черевиків та мештів, що до пізньої ночі латав їх наш господар дому, який, надихавшись порохом пліснявих черевиків, зараз простягнувся на свойому верстаті праці і спав, дихав важко, то притихав або зовсім переставав ніби дихати і раптом натягав повні груди, аж свистіло і нагадувало щось вроді дірявого циганського міха.

Мені далі заснути не вдалось, хоч як я не намагався. Заснути хотів, щоб хоч на хвилину позабути дійсність, що чорною хмарою нависла.

На ратуші вибило півтретьої.

Думки, що були вперті і в'їдливі, як осінні мухи, не то що не дали заснути, а не дали і повік закрити.

Згадав минуле, згадав батька та матір, що, струдившись своїм важким життям, заранні полягали на вічний спочинок, кому де судилось.

Кинули нас ще дуже молодих судьбі під ноги.

Батько залишив своє здоров'я в дорозі до Талергофа і в Талергофі за свою прихильність до Росії, а мати — скитаючись по світу з нами. Ми йшли в холоді та голоді.

Згадав вас, і якось загризло мене сумління, що зв'язав твою судьбу з своєю кошлатою та кострубатою.

Пробач, Анничко, що щось сьогодні до пересади розчулився та розсміявся. Других заставляю тримати голову догори, а сам опустив, як кінь над порожньою фетертобою.

Пиши, що доброго коло вас?

Здорови всіх рідних та знайомих!

Щиро тебе цілую.

Славко.

19. ДО І. А. ГЕНИКА

Квітень 1930 р.

Дорогий татку!

Тому, що цей товариш у міжчасі захворів й лежить *, не виїжджайте в понеділок на станцію. Він приїде, мабуть, аж наприкінці травня.

Що у вас нового? Як зі здоров'ям Анни й Антося? *

Той, що привезе писанки *, може їх принести до мене.

Здоровлю щиро Вас, маму, Анну, Антося і т[ітку] Варвару *.

Славко.

20. ДО К. А. ТКАЧА

6 березня 1931 р. Львів, 6/III 1931

Шановний товаришу!

Ваша «Екзекуція» * вже складена, але задля браку місця вона піде в квітневому числі в порядку конкурсових творів.

Інші Ваші оповідання на перегляді в тов. Пасанто *.
Поему присилайте, переглянемо й оцінимо — чи можна послати на конкурс у Харків.

З пролетарським поздоровленням.

Львів, Бляхарська 20.

Я. Галан.

21. ДО Г. І. ГАЛАН

28 березня, 1931 р. Львів, 28/III 1931

Дорога Анничко!

У Львові, як я вже тобі про те згадував не в одному з листів, все дальше підноситься температура. Жара вже доходить до того степеня, що навіть важко спокійно переночувати ніч *. І вдень жарко, а вночі ще більше. Після такої жари, як я вже тобі писав, кілька наших добрих товаришів мали нагоду попасти в холодну. Два з них вийшли, але до роботи, мабуть, так скоро не повернуть, так як вони зараз хворіють. Лікар сказав, що потрібне лікування, так як нирки зрушились з місця, а нерви натяглись, як старі посторонки.

Дорога Анничко, мабуть, і цей раз тобі буде потрібно ними заопікуватись. Думаю, що найкраще буде їх вислати десь в гори поблизу Березова.

Петро і другі врадувались, коли я таке їм запропонував. Кажуть: звернись до жінки і від нашого імені їй подякуй.

Це, з одного боку, не зле. Саме тут вже ясно видно, що польсько-панський уряд зі своїм брутальним терором ловиться за ніж. Але ми це добре знаємо, що ніж потопаючому не великий рятунок. (Хочу сказати — не довгий.)

Колесо історії і розвитку, що починає щодалі набирати розгону, нікому ще не вдавалось і не вдасться спинити, які б засоби не вживав і якими б не оперував фашизм.

Однак ми не маємо права думати, що за нас робить час, або зневірюватись в невдачах. Ми до побідного кінця мусимо стояти твердо і певно на наших місцях з вірою в свою справедливість і перемогу.

Зараз ми чекаємо тільки на удар, що, безперечно, він надійде скорше а чи пізніше.

Листи мої читай у колі наших людей, аби люди не зневірювались і не падали перед невдачами або і жертвами, що будуть. Без цього інакше не може й бути. Боротьба двох світів. Старий світ перед новим без бою не уступить.

Міцно цілую тебе.

Славко.

22. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

6 січня 1932 р. 6 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

Наша переводчица до того больна, что дальнейшая работа над переводами является для нее невозможной. Поэтому мы решили послать Вам комплекты за 1928/29 и 1931 гг. * (за 1930 у Вас уже имеется), и Вы отдайте их переводчику. К письму прилагаем указания, где нужно искать соотв[етствующие] произведения. Биографии и снимки пришлем на днях, статью ж — в последних числах января месяца.

Для газеты «Кризис и строительство» посылаем сейчас очерк Ярослава Галана «Львів напередодні», вскоре пошлем еще один очерк и фактомонтаж.

Будьте добры, пришлите комплект «Лит[ературы] мир[овой] революции» *, ибо находящиеся у нас 3 первых номера во время обыска «ликвидировали».

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

23. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

7 січня 1932 р. 7 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

В ответ на Ваше письмо от 4.I 32 сообщаем Вам, что вчера мы послали Вам остальной материал (кроме снимков, биографий и вступ[ительной] статьи). Обращаем ваше внимание на то, что посланный вам монтаж «На

Вол[ыни] бьют колокола» * является дополнительной переработкой уже появившегося в советской печати монтажа, ввиду чего лучше было бы использовать его в новом виде.

Всей пьесы Галана * послать пока что не можем (она будет готова не раньше конца января м[есяца] и поэтому просим, если это возможно, напечатать отрывок.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

24. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

11 січня 1932 р. 11 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

Ваше предложение принимаем очень охотно. Однако, ввиду того, что наш журнал не в состоянии посвящать места большим произведениям, просим присылать краткие рассказы, очерки и небольшие драматические произведения. Кроме того, надо постоянно принимать во внимание цензурные условия, в которых нам приходится работать.

Не использованные в нашем журнале произведения будут печататься в местной рабочей печати.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

25. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

30 січня 1932 р. 30 января 1932 г.

Дорогие товарищи!

В последнее время, в связи с обысками и арестами среди прол[етарских] писателей, полиция задерживает все направляемые к нам письма, и, надо полагать, и отправляемые нами к вам. Ввиду того посылаем Вам этим путем фактомонтаж т. Сказынского (для «Кризиса») и биографии наших писателей с исключением нескольких, которых местопребывание нам неизвестно. Снимки мы не

в состоянии послать, так как нет никакой возможности теперь достать их (находятся в полиции).

Мы отправили к Вам уже все материалы. Может пошлем еще один рассказ Козланюка («Похороны») *.

Не забывайте, дорогие товарищи!

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

26. ДО МІЖНАРОДНОГО БІОРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

30 березня 1932 р. 30 марта 1932 г.

Дорогие товарищи!

Пока что ни последних номеров «Литгазеты», ни «Л[итературы] м[ировой] р[еволюции]» мы не получили. Согласно Вашему желанию, будем Вам впредь посылать по два экземпляра нашего журнала. Кстати, мы делали это и до сих пор. В начале марта мы послали Вам пьесу Я. Галана «Осередок», а на днях — предисловие к сборнику *, так что с материалом дело кончено, кажется. Просим написать, получили ли Вы эти две последние посылки. В предисловии, в месте, где говорится о Рудницком, просим вычеркнуть слово «хоробллива» как лишнее. После возможного использования пьесы Галана будьте добры послать ее по адресу: «Червона Лубенщина», Лубны, УССР, для т. Пасанто.

Когда сборник сможет появиться?

Вознаграждения за печатанные произведения просим препровождать в Госбанк на конто журнала «Вікна». Кроме того, Вам придется установить такое конто. Все это, конечно, в том случае, если не удастся Вам выслать деньги непосредственно по нашему адресу.

Ну, будьте здоровы!

Є прол[етарским] приветом

Я. Галан.

27. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

3 травня 1932 р. 3 мая 1932 г.

Дорогие товарищи!

Нас удивляет, что Вы продолжительное время молчите и не отвечаете на наши письма. В последнем письме мы просили Вас сообщить нам, получили ли Вы пьесу Галана и его же предисловие к сборнику, но, к сожалению, ответа не последовало. Как вообще обстоит дело со сборником и когда он сможет появиться? Было бы хорошо, если бы Вы переписывались с нами, как это было в прежнее время, т. е. осенью и зимой. Пьесу Галана «Осередок» просим после возможного использования направить срочно по адресу *: УРСР, Харків, вул. Лібкнехта, 134, кв. 192.

«Литературную газету», правда, редко, но получаем. «Л[итературу] м[ировой] р[еволюции]» не получили ни одного номера за [19]31 год. Скверно то, что «Л[итература м[ировой] р[еволюции]» не обращает на нас ровно никакого внимания. Случилось даже такое, что там напечатали рассказ члена нашей группы Козланюка, как перевод с польского языка. Это, кажется, недопустимо. Будьте добры заинтересовать их немного нашей группой. Не забывайте про нас и Вы.

С прол[етарским] приветом

Я. Галан.

P. S. получили первую и вторую книгу «Октября».

28. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

13 травня 1932 р. 13 мая 1932 г.

Дорогие товарищи!

«Литгазету» от времени до времени получаем. «Л[итературу] м[ировой] р[еволюции]» еще не получили.

Что касается нашего сборника, мы вынуждены подчеркнуть, что за его редакцию в основном мы ответственны. Ввиду того просим Вас не печатать в нем никаких материалов без нашего согласия. Составляя наш сборник,

мы принимали во внимание исключительно писателей нашей группы, как тех, которые работают на литфронте непосредственно в обстоятельствах капиталистической действительности. Если же Вы считаете необходимым включить в сборник произведения группы харьковской «Западной Украины», которая растет в обстоятельствах социалистического строительства, обращаем Ваше внимание на то, что благодаря этому наш сборник не должен ни в коем случае потерять характер творчества нашей западноукраинской группы.

Во избежание недоразумений просим постоянно информировать нас о ходе наших дел и сообщить нам, по каким причинам произошли неожиданные для нас перемены, а равным образом — почему придется Вам использовать лишь незначительную часть отправленных нами материалов.

В ожидании Вашего скорого ответа шлем пролетарский привет.

Я. Галан.

P. S. Получили ли Вы уже 4 и 5 №№ «Вікон»?

29. ДО СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ «ЗАХІДНА УКРАЇНА», ХАРКІВ

1 липня 1932 р.

1 липня 1932 р.

Дорогі товариші, в останніх часах ми вислали до Вас кілька листів у справах взаємин наших груп і на них ми з невідомих причин досі ніякої відповіді не отримали. Зважаючи, що справа взаємин обох літорганізацій настільки важна, особливо в сучасний мент, пропонуємо Вам оце знову поставити справу негайного налагодження взаємних зв'язків, провіривши докладно ті можливі непорозуміння, що це налагодження зупиняли.

Зокрема, прохаємо повідомити нас, як вирішено справу тов. Миколи Калинчука *, що до неї ми зайняли виразне становище у відомому листі до ВУСППу *.

З пролетарським привітом

Я. Галан.

30. ДО ЖУРНАЛУ «ЗАХІДНА УКРАЇНА»

Липень-серпень 1932 р.

Дорогі товариші!

Прохаємо Вас якомога найскоріше вислати на подану адресу числа «Західної України» з 1930 р. 12-й (3—4). Адреса: Межбюро, ГИХЛ, Москва, почт[овый] ящик 850. Дякуємо заздалегідь за товариську прислугу.

З пролетарським привітом

Яр. Галан.

31. З ЛИСТА ДО П. ШАЇ

16 лютого 1934 р.

16.II 1934 р.

Дорогий товаришу!

Погано впливає Ваше почування. В мене воно теж не найкраще, хоч би тому лише, що нічого мого там не друкують. Вислав 9 довгих дописів, одно оповідання (згинуло в «З. У.» *, яка вже пришлена, півповісті-хроніки («Під рокитами») *, і нічого не надруковано. Послав до альманаха оповідання, та Анна * не може знайти Ніну *, бо в «ЛіМі» сказали, що її не знають. А втім, і це оповідання, мабуть, пропало, бо вже місяць, як Анна його не отримала, хоч вислав я порученим листом. До «Праці» * дав оповідання — не друкували. Це мене, зрештою, не здивувало. Написав до «Гонгу» оповідання по-польськи (те саме), прийняли до друку, але «Гонг» не вийшов. Одним словом, руки опадають. Отсе посилаю Вам, прохаючи передати Романові * для «Праці», та сумніваюся, чи надрукують. Просив я його за інформації про вибори, бо хочу поставити тут[ешню] окрему листу *, і не маю відповіді. Справа тутешніх виборів дуже вразлива. У випадку невдачі (вона майже певна) будуть закидати в наш бік, що полегшили перемогу, а інакше знагоді. Може, Ви поговорите з ним в цій справі? Від Анни привіт. Пише написати Ш., але про його збірку щось трудно сказати це лише мені, але й тому, хто там працює. Нічого не вдієш. Є погано, але і барикади у Відні *, і XVII з'їзд КП СРСР *. «Лицарі ар'єргарду». Роки 1917—1920 — це роки згоди і запроданства української буржуазії, що не

гидувала ніякими засобами і пічиєю демагогією в запеклій боротьбі проти влади Рад укр[аїнських] трудящих. Зараз в зв'язку з загостренням протиріч між імперіалістичними державами, що прямують до нової світової війни, та в зв'язку з підготовкою нападу на Рад[янську] Україну з боку Японії і Німеччини, український фашизм знайшов собі певних опікунів із Берліна і Токіо, гадаючи за їх допомогою повалити СРСР, робітничо-селянську владу і встановити на Україні буржуазний лад, опертий на диктатурі оскаженілого від жадоби помсти фашизму. З цією метою весь зах[ідно]український фашистський табір почав минулої весни в порозумінні з гітлерівськими ватажками нечувану досі нагінку на СРСР і на все, що пролетарське, вибілюючи своє ганебне минуле, намагаючись переконати укр[аїнські] маси, що це вони, саме українські фашисти всіх мастей, лицарі визволення укр[аїнського] народу...

Обличчя української контр[революції], що її змалювали її союзники, говорить аж надто пророчисто своєю яскравістю. Генерал Гренер * оповідає про березень 1918 р. (Подаю в скороченні):

«Коли німецька армія була вже під Києвом, я звелів вислати 60 українських вояків, які б першими ввійшли в Київ і таким чином викликали враження, що Київ здобула армія Центральної ради. Після з цією ж метою я наказав улаштувати параду тієї ж «армії». Проте Центральна рада не мала ніякого впливу на населення України і не могла встановити бажаного нами порядку. Тоді я сказав деяким українським політикам: пошукайте мені людину, щоб я міг нею управляти. На те соціалісти-федералісти привели мені Скоропадського, це був «айн цуферлессігер менш» [1]. Тоді ми скликали тайну нараду, і в першій половині травня було організовано гетьманський переворот». Що німецькі імперіалісти вважали контрреволюціонерів лише своїми масками, яких можна було б викинути за двері в момент, коли б стала актуальна відбудова єдиної, неділимої Московщини,— свідчить оце сумне признання генерала: «В липні я вже мав готовий план походу на Москву, щоб встановити там всеросійських уряд (дослівно: аллерусіше регірунг). Але цього не здійснено через спротив Людендорфа з уваги на три-

---

[1] Надійна людина *(нім.)*.— *Ред.*

вожне положення на нашому західному фронті. Як знав Скоропадський, ніколи не вдасться йому витримати самостійності України. Більшовицькі настрої росли в українсько-радянських масах, і я розумів, що треба рятуватись демократією України проти більшовиків, звичайно, ми переговорювали з Винниченком і ще двома іншими. Вони домагалися пару стільців міністрів внутрішніх справ та земельних, але даремно, і Скоропадський взяв тоді ставку на Кістяковського, антантофіла і «москвофіла-реакціонера». Інтерв'ю закінчив генерал словами: «Я проти війни. В випадку нової світової війни будуть більшовики справжніми переможцями. А що Скоропадський? Найцікавіше з усього, що сказав цей монарх, було таке: коли я хотів увійти в змову з французами, мені порадили порозумітися з Петлюрою. Та Петлюра доніс Польщі. Краще було говорити з Польщею безпосередньо».

32. ДО Г. І. ГАЛАН

18 лютого 1934 р. 18.II 1934 р.

Дорога Анничко!

Отримав твого листа, написаного 5 лютого. Слідно, що ти писала в хвилі роздратування, мабуть, через якусь невдачу, і тому лист вийшов надто песимістичний. Ще 19.I я вислав оповідання «Мерці плачуть» * порученим листом і дивуюсь дуже, що ти на 5.II його не дістала. Як дістанеш, то занеси його з моєю світлиною і останньою картиною «Осередку» (забув, як її заголовок: се та картина під тартаком) до «ЛіМу» для зах[ідно]укр[аїнського] літературного альманаху і передай Тамарі Галінській *. Якщо б цей альманах не мав цього року з'явитись, то занеси «Мерці плачуть» до «Червоного шляху» *. Був Іван * у Макарів і питав у моїй справі. Сказали, аби ждати ще три місяці на відповідь * і що самі мене про вислід прохання повідомлять. Круші *, як пише Іван, мають виїхати найпізніше за місяць. Таке принайменше сказав йому Богдан *. Іван мешкає тепер вже на Генінга у одного сліпого інваліда, що пише пролетарські поезії *. Львівська фашистівська братія стільки тепер робить, що ніч у ніч танцює та вибирає на балах «расову українку»,

а у вільних хвилях мріє про похід на СРСР. Коби вже танцювала ця наволоч востаннє. Як знаєш вже з газет, у Європі здоймає нова революційна хвиля. Героїчна боротьба віденських робітників * із фашистівськими катами виявила, що зах[ідно]європейський пролетаріат стає вповні свідомий свого історичного завдання. В першу хвилю віденських боїв * я був такий захоплений, що хотів брести по снігу аж до Австрії і взяти участь у героїчних замахах робітників, яких ганебно зрадили соціал-демократичні ватажки. Але, на жаль, вже на другий день стало ясно, що боротьба ця безвиглядна, бо самою обороною ніхто революції не довершив, її треба здобувати наступом. У Франції також кипить, і не знаємо дня ні години, коли спалахне полуміння, до того міжнародне положення таке, що вистане кинути іскру, щоби західноєвропейська бочка вибухла. Хто знає, [чи] цією іскрою не буде справа Австрії? Глибоко радію успіхами Радянського Союзу, і справа його зросту, перемоги стали змістом мого життя. Хоч яке життя не тяжке, та які ми щасливі, що довелося жити нам в такій великій епосі змагань за новий світ — світ соціалізму. Хочу тобі написати декілька слів про наше село, хоч, правду, кажучи, нічого особливого і цікавого нема. Дяк розшибається за Люченським попом, маючи надію дістати 2 морги ерекціонального поля *. А піп на славу п'є горілку літрами і спить зі служницею вже від семої години. Незабаром мають бути вибори до гром[адських] рад, і Михасишин має великий апетит на війтівський стілець, а дяк — писарський. Наволоч така, що і дивитися гидко.

33. ДО Г. І. ГАЛАН

Квітень—травень 1934 р.

Дорога Анниченько!

Одержав Твого листа від 18 ц[ього] м[ісяця]. Не дійшов до мене лист т. Діденка *, що про нього згадуєш. Твої припущення дотично цього, що я досі не дістав відповіді на прохання, можуть бути правильні. Тоді дивно мені було б, щоб вони так ці справи узагальнювали, тим більше, що я Бевзі своєчасно вияснив моє становище і

моє ставлення до тієї банди. Завтра вранці збираюся в далеку дорогу, веду нашого коника в Чурус полонину (за Буркутом *). З цього приводу трохи радію, а трохи і журюся, бо дорога далека і тяженька (через Грехіт *, між іншим). Іван * вже довго готується, за два-три тижні має іспит, але не знаю, як із цим буде, бо має питати їх «самий» інспектор (ага! ніколи не пиши «2-ва», а «2» або «два»: зате «2-ий», «2-ого» і т. д.). Хочу Тобі сказати, що пишу тепер драму * і сподіваюся скінчити її, як добре піде, під осінь. Під тайною можу Тобі виявити тему — це лютневі віденські події. Але про це останнє нікому поки що ані слова. З Твоєї мовчанки щодо друку тих річей у «Черв[оному] шляху» здогадуюся, що він їх викинув. Чому? Адже обі вони не мають аж ніяк протипактового характеру?.. * Якщо так, то прошу тебе відібрати їх і вислати до котрогось із американських робітничих журналів. Куди,— про це ще напишу, як довідаюся адресу. Тутешню «Рідну школу» * намагається інспектор зліквідувати. Ліквідують тому, що діти не вміють «Єще Польска...».

34 ДО Г. І. ГАЛАН

Травень 1934 р.

Дорога Анничко!

Чи Тарас з жінкою також приїхав? * Якщо це можливо взагалі, то позич собі де-небудь кількасот карбованців і поїдь за них. Адже я ще не зовсім втратив надію, що колись зможу їх віддати. Чому не пишеш мені, яка була причина, що редакція відкинула ті рукописи? Якщо маєш їх копії, то примірник «Мерці плачуть» (навіть і без копії) пошли поручено на таку адресу з листовним проханням; якщо видрукують в українській робітничій канадській пресі, прислати мені будь-який гонорар, бо я в тяжкій скруті; Петро Кравчук *, 248, Prince, Str. Winnipeg Man-Canada. Відтак, якби надрукували, може[ш] післати і «Під рокитами». Ти дуже погано робиш, між іншим, що промовчуєш причину недрукування. Піди цими днями до Шеч., бо там уже Заячик. Вони і їх знайомі також не одержали досі дозволу на виїзд. Те ж саме пише

мені про себе і Петро *. Пише, «що тепер легше верблюдові в вухо голки пролізти». Але думаю, що воно не так іще погано, і що скорше чи пізніше прийде позитивна відповідь. Сволота-інспектор заборонив тутешнім дітям здавати в українській школі, і вони мусять здавати в польській, не знаючи як слід польської мови. Дуже боюся тому за Івана. Здорови від мене Діденка.

35. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

21 березня 1934 р.

21.III 1934

Шановний товаришу!

Дякую щиро за збірку *. Тим паче вдячний Вам за неї, що багато дечого з неї глибоко зворушує. Попри сильних «Безробітних» і «1914», це торкається особливо дрібніших поезій, як напр[иклад], прегарний вірш «Кругом високі голі шпилі» або чудова дрібничка «На хмарі напишу». Проте тим прикріше вражають при цьому деякі поезії надто слабкі й формою, і змістом. Не входячи в формальні подробиці, хоч би тому, що мало розуміюся на правилах віршування, хочу вказати на такі неприпустимі, на мою думку, з формального боку місця, як напр[иклад]:

До чарки щирого вина
Долив хтось, ах, отрути!

Думаю, що краще було перед друком перевести основну чистку збірки, це принесло б їй лише хосен [1]. Уважав також, що слід було би протиставити суто індивідуалістичному етапові Вашої творчості більше як дві поезії, щоби таким чином збірка мала принайменше рівновагу. Тоді це була б для нас свіжа й поважна позиція.

Але я певен, що надолужите це в вашій слідуючій збірці, віддавши весь свій творчий запал справі, яка своєю величчю й красою єдино зможе дати Вам радість у вашому невмолимому, завжди важкому горі.

У мене по-старому. Жаль мені двох моїх останніх років, мов рідної дитини. Й не знаю, скільки ще днів таких переді мною.

---

[1] Користь.— *Ред.*

Одне полюбив, та не так я, як мої нерви, це — тишу. Ввечері вона тут тепер така, аж згучна, а за який місяць будуть до світанку тірлікати під мостом гадюки.

Є щось гидке й привабливе в вужах і гадюках. Ці останні менше цікаві. Зате вуж — голова невеличка, очка пронизливі, а над ними, мов дві шкірки з помаранчі,— «вуха». Тілище сіре, безконечне й грубе, деколи в дівочий п'ястук. Як зустріти такого гада віч-на-віч в чагарнику або ліщині на вузенькій стежці — серце молотом б'є. Зокрема, як небо похмуре й у гущавині непролазній шумить під перегнилим містком потічок. І так чекати, хто перший уступить.

На мому «засланні» погано те, що сливе зовсім книжок не маю й — кіна. До кіна таки добре стужився.

Пишіть товаришу! Здоровлю щиро.

Я. Галан.

36. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

17 травня, 1934 р. 17.V 1934

Дорогий товаришу!

Є речі, які часом видаються такі легко зрозумілі, що мимохіть дивуєшся, як то другі до того досі ще не доглупалися. Проте справа не така проста, коли, наприклад, доводиться поставити перед цими людьми конкретні вимоги, як іноді тяжко їх сконкретизувати й як тяжко сказати те, що хочеться сказати. Таке й з моїм відношенням до Вашої останньої поезії *, яка по формі своїй виявляє величезний поступ із попередніми. Але саме в цій гарній формі й її політично-суспільний огріх. Це, скажімо, скомплікована, складна символіка. Виразніше кажучи, вона для масового читача не зрозуміла й тому не може відіграти тієї ролі, на яку заслуговувала б хоч би з уваги на поетове натхнення й талант. А втім, це справа світогляду, який не зміняється в днях ані місяцях. Ми до світогляду звикаємо, він же до нас, а це триває довше й дещо коштує. Я особисто схиляюся щораз рішучіше до реалізму і то до реалізму у всіх ділянках мистецтва. А реалізм — це простота, а простота, нікуди правду діти, найтяжчий горіх у мистецтві через свою прозорість, за якою нічого не сховаєш і все покажеш, що думаєш, що

кажеш, що маєш, що даєш, що вмієш. Не нехтую поетичною ділянкою, навпаки, вважаю, що для неї золоті часи, тільки б струн золотих, що золотили б наше буденне і водночас таке небуденне життя, які б нашою буденною мовою оспівували наше життя і в буйних, у невибагливості вибагливих піснях про революцію тим, що її робитимуть, що її робили б з цією піснею в устах. По-моєму, найближче майбутнє за епічно-ліричною піснею, як напр[иклад], «Гренада» Светлова, а піснею, бо вважаю, що саме в музиці, в пісні знайде в майбутньому поезія своє доповнення й передумову свого розквіту. А пропелери, динама й турбогенератори, накопичені в одній строфі в непроглядну юрбу, перестануть латати рими й вернуться до почеснішого заняття, до технічного словника (це, звичайно, не до Вас відноситься).

Збираєтесь їхати кудись на літо? Хочу Вас просити позичити мені, якщо попадеться Вам у руки, роман Селіна «Подорож до краю ночі» *. Здоровлю щиро.

Я. Галан.

37. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «НАШ ГОЛОС»

8 листопада 1934 р.

До редакції «Нашого голосу» * в Дрогобичі. Товаришу редакторе! Не одмовте помістити в «Нашому голосі» оцієї заяви: Як член групи зах[ідно]укр[аїнських] пролетарських письменників «Горно» і кол[ишній] член редакційної колегії «Вікон» заявляю, що з літ[ературним] «альманахом» «Поцейбіч» * не маю нічого спільного і що цей альманах зредагований агентами українського фашизму, які всіма засобами намагаються пролізти в робітничо-селянський табір, щоб із нутра розкласти його, не репрезентують загалу зах[ідно]укр[аїнських] пролетарських письменників.

З товариським привітом

Ярослав Галан.

8.XI 1934

38. ДО ДИРЕКЦІЇ ТЕАТРУ РЕВОЛЮЦІЇ В ХАРКОВІ

8 січня 1935 р.

До дирекції Театру Революції * в Харкові. Оце шлю Вам на розгляд свою нову п'єсу «Говорить Відень». Доводилось її писати в тихому селі серед незвичайно важких умовин, і тому, між іншим, у неї чимало хиб. Моє пазвисько Вам напевне мало говорить. Отож, може, пригадаєте собі, що в 1932 р. «Березіль» * збирався поставити мою п'єсу «Осередок» і врешті з не відомих мені причин не поставив. Взагалі за два останні роки дочекатись від вас відповіді — неможливо. Це чорт знає що таке. Невже ж так тяжко написати за кордон? Відповідь дайте моїй дружині Анні. На неї я переливаю всі авторські права.

З глибокою пошаною,

Ярослав Галан.

Україна, січень 1935 р.

39. ДО В. О. МАРЧЕНКА

20 липня 1942 р. 20.VII. 42

Дорогий друже!

Я страшенно зрадів, діставши звістку від тебе. Так, найкращі товариші, весь майже — крім мене і Козланюка — львівський письменницький актив уже в могилі. Тудор, Гаврилюк, Харшевська *, Кондра (мабуть, умер у Ворошиловську), Десняк. З їх втратою рідна земля посіріла мені в очах. Мою дівчину, за всіма даними, розстріляли німці *.

Ось уже півроку працюю в Укррадіокомітеті на посаді радіокоментатора. Виступаю перед мікрофоном в непаристі дні о 21.20 москов[ського] ч[асу] і о 23.05. Хвиля — 49,5. Можеш послухати в будь-якій редакції, де є приймач.

Напиши більше про себе! Що з Валею? *

Чекаю приїзду сюди Петра Козланюка. Тут же в Саратові живе й Коба *. В. Василевська вийшла заміж за Корнійчука. За час евакуації встиг уже побувати в Уфі, Москві, Казані. Трохи (як на українця досить поміркова-

ного) тужу за вужчою Батьківщипою. Що та гітлерівська наволоч з нею зробила!

Пиши. Щирий привіт.

Ярослав.

40. ДО І. Н. ФЕДОСЕНКА

2 травня 1942 р. 2.05. 1942

...Після мандрівок Київ — Уфа — Москва — Казапь я опинився в Саратові і тут працюю в Укррадіокомітеті на посаді радіокоментатора. Робота хороша, дає багато задоволення, бо знаєш, що мікрофон — це могутня зброя в боротьбі проти ворога.

Часто звертаюся в своїх виступах до Західної України, в першу чергу до Львова. Це дає мені велику радість, бо туга за вужчою Батьківщиною оволоділа й моїм серцем. Згадую пережиті нами на спільній роботі місяці, як один суцільний весняний ранок. З перспективи часу бачу краще наші досягнення і наші помилки за той час. Вірю в нашу перемогу, хоч, може, і не кожному з нас доведеться пережити цей день. Вірю і люблю свою землю сильніше, ніж будь-коли.

Буду Вам дуже вдячний за листування. З бойовим привітом.

Я. Галан.

Саратов.

41. ДО В. Е. ЦЕДЕЛЕР-АШУКІНОЇ

26 грудня 1942 р. 26.XII 42

Здравствуйте, Валентина Эмильевна!

Прежде всего, примите привет и новогодние пожелания. Крепко жму лапки Ваших милых малышей и прошу их принять от меня маленький подарочек — книжку.

Живется мне неплохо. Дали мне белье, фетровые валенки, чудесно, по своему размеру, гармонизующие с шинелью, только с той разницей, что шинель слишком малая, а валенки слишком большие, и хожу в них, как кот в сапогах. Но вот новое «горе...» Раньше был у меня насморк, оттого, что было холодно в ботинках, а тепер оттого, что слишком тепло в валенках. Только снимеш их

вечером, ложась спать, и сразу тебе новый насморк. Как видите, человека очень трудно удовлетворить...

Москва, это чудный город, особенно Москва подземная, то есть метро. Стоишь эдак на расчудесной станции, и вдруг из тьмы кромешной с громыханьем и мяуканьем молниеносно влетает что-то глазастое, искрящееся, святящее, выплевывает толпу и снова ее всасывает, потом сжимается вдруг, болезненно взвоет смертным воем и, издав вздох облегчения, опять пускается в бешеную, отчаянную погоню по мрачному подземному лабиринту, в погоню за бог знает чем, за каким неизведанным счастьем!.. Красота!

Ну вот, а остальное напишу Вам, милая Валентина Эмильевна, в следующий раз, когда дни станут чуточку длиннее и ночи при моей хорошей жизни еще чуточку поубавятся. Живите спокойно, радуйтесь детьми и будущим нашей прекрасной страны, а от поры до времени вспомните, что есть в Москве забулдыга, странничек с большой головой и буйными думами, который лучше умеет любить всех, чем одного, который всю свою жизнь ходит, как киплинговский кот, только собственными тропами, и который никогда не обретет ни счастья, ни покоя, потому что и для того, и для другого он и слишком мал, и слишком велик. Одним словом, шагающий по миру кот в сапогах, на которого, кроме звезд разве, никто не обращает серьезного внимания, ибо весь он только — мечта человеческая.

Привет Клавдии Михайловне! *

Передайте, пожалуйста, привет и Зинаиде Петровне *. Она уже поправилась? Костюм мой взяли? *

Искренний, сердечный привет. Пишите!

Ярослав.

42. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

26 грудня 1942 р. 26.XII 42

Добрый день, Галя!

Спасибо за милое письмо. Мне очень неприятно, что с Вами случилась эта пропажа. Неужели рок Вас преследует? Одна история за другой.

Хочу помочь Вам устроиться в Москве, но навряд ли получится что-нибудь из этого. Дело в том, что Вы не

знаете в достаточной степени укр[аинского] языка. Кроме того, есть препятствия другого характера. В чем они заключаются — сами догадываетесь...

Будьте добры, передайте прилагаемую книжку и письмо Валентине Эмильевне.

Пока что работаю только в «Сов[етской] Украине». С местным радиокомитетом дело у меня не ладится. Кстати, хочу Вам рассказать замечательную историю. 21 октября я выступил с передачей, посвященной третьей годовщине выборов в Народное Собрание Западной Украины во Львове. Речь шла, конечно, о том, что эти выборы были изъявлением воли населения в присоединении к СССР.

Оказывается, через некоторое время после моего выступления состоялось в Лондоне, посвященное этому выступлению, заседание польского Национального Совета, на котором все польские партии обратились к своему правительству з запросом, что оно намерено предпринять ввиду такого «возмутительного» факта. На это ответил министр иностранных дел Рачинский, что он по этому поводу направил Советскому правительству ноту протеста, так как усматривает в выступлении Галана «вмешательство во внутренние дела» Польши (какое нахальство!).

В дискуссии выступил, между прочим, польский социалист Щирек * и назвал меня «таким же подонком украинского народа, как Василевская и Ендрыховский * являются подонками польского народа».

Андрей Степанович * узнал об этом только вчера и очень встревожился, как бы ему за это не влетело. Я его успокаивал, как мог, указывая прежде всего на то, что это меня больше затрагивает и, несмотря на это, я в малейшей степени не волнуюсь, а напротив, радуюсь, что досолил разным сикорским.

Пишите, милая, что, да и как, я с радостью встречаю Ваши задушевные письма. Марину успокойте *, что я шинель свою уже разгладил, но от этого она не стала изящнее.

С Новым годом приветствую и желаю всего лучшего.

Ярослав.

43. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

30 січня 1943 р. 30.I 43

Дорогая Галя!

Я, признаться, думал, что Вы уже бросили переписываться со мной, а поэтому вдвойне приятно было получить, наконец, от Вас письмо. Спасибо.

О себе. Немного работаю, немного гуляю. Похождений ровно никаких; надеюсь, что всевышний каким-нибудь другим образом воздаст мне должную долю счастья. Бытовые условия сносны. Кстати, вид у меня уже не саратовский. Представьте себе молодого человека в изящных хромовых сапогах, изумительной генеральской шинели (без знаков различия), в новеньких галифе и гимнастерке с блестящими пуговицами и только прежнее кепи напоминает саратовские дни суровых испытаний.

Об Алеше. Сей ретивый муж и неплохой сравнительно товарищ уезжает на днях в далекий Фрунзе, дабы у семейного очага согреть свою сиротливую душу.

О всех. Есть основания полагать, что в связи с ходом событий наши московские дни сочтены и что вскоре мы помчимся в сторону южную. Первые признаки этого уже на лицо: Гаша двинулась в авангарде.

[Одно] очаровательное существо осчастливило меня не так уже давно тому назад милым письмом, которое привело бы в восторг самого требовательного адресата, к коим и я принадлежу. Примите к сведению, обожаемая Галя, что это эфирное создание самым неожиданным образом выругало меня чуть ли не по матушке (за что?). Я просто поражен полемическим темпераментом сей представительницы высших слоев нашего общества. Поражен до того, что впредь не осмелюсь скрещать шпагу с столь опасным противником, ввиду чего я символически поломал перо, предназначенное для переписки с оной владычицей моих дум, что, надеюсь, не отнимает у меня права и на этот раз передать ей самый галантный поклон.

О Люде. Искренний привет и спасибо за пожелания. Считаете, что она «увлекающаяся». Если это так, то она молодец, и моя симпатия к ней окажется вполне оправданной, ибо нет ничего более мрачного, чем молодая девушка, превращающая свои положительные качества в нечто вроде сберегательной кассы.

Пишете, Галя, что из этого все равно ничего бы не вышло?! Зная Вас, я уверен, что не думаете при этом ничего неприличного. А если хорошее, так Вы, как мой друг, должны только скорбеть об этом...

Примите, Галя, мой сердечный привет. Я очень прошу Вас не забывать о преданном Вам друге —

Ярославе.

P. S. Валентину Эмильевну и ребят ее я приветствую от всего сердца.

44. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

28 березня 1943 р. 28.III 43

Привет, Галя!

Пишу Вам из Москвы, куда несколько дней тому назад прибыл из Старобельска (на работу в Совинформбюро). Спасибо за письмо, его привезли мне ехавшие из Москвы товарищи.

Рассказывал мне Гнатюк *, что вы болели. Доколе это будет, Галя? Неужели так трудно предостеречь себя от ангины? Насколько я помню, Вы тем же болели осенью и зимой. Советуют профилактически полоскать ежедневно горло калийгиперманганикумом. Так что, смотрите, чтобы я в будущем об этом не слышал! Кроме всего этого, учтите, что от ангины красота вянет, а как же!

Красота, которая стоит того, чтобы ее беречь.

Как живете? Мой более счастливый соперник Алеша (почему Вы пишете о-лёша) работает в «Перце» и получает регулярно Ваши письма. Стало быть, старая любовь не ржавеет. Что же, так и следует.

Неужели Валентина Эмильевна дала обет молчания? Думал я: напишет хотя бы несколько строк. Передайте, пожалуйста, привет ей, детям и мужу. Что делает моя б[ывшая] хозяйка?..

В следующий раз напишу больше. Сегодня я почему-то расстроен.

Привет Марине! Жму Вашу ручку.

Ярослав.

Привет Андрею Степановичу. Собираюсь написать к нему.

Пишите, Галя, много. Грустновато как-то без письма.

45. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

6 травня 1943 р. 6.V 43

Несекретно.

Здравствуйте, Галечко!

Пользуюсь случаем. Работаю уже в ЦК (пропагит), но пока что и здесь еще не приступил к работе по-настоящему...

Как живете, Галя? (Очень уж редко пишете.) Сказывают, на Вас там частенько налегают и сбрасывают бомбочки. Я продолжительное время испытывал эту приятность в Купянске, но не скажу, чтобы привык...

Есть все основания полагать, что этого уже не надолго у них хватит. Германия задыхается, и клянусь бородой пророка, что дольше года она не выдержит этого напряжения. Тогда, друг мой Галя, заживем по-другому.

Будете, конечно, удивляться, почему это мое письмо так скучно. Это потому, что нет передо мной вдохновляющих меня строк, написанных Вашей рукой.

Будете, конечно, возмущаться, почему это мое письмо написано немножко небрежно. Это потому, что нет у меня хорошего пера и приходится писать к Вам пером, выдернутым из отельной подушки. Единственным оправданием такого возмутительного поведения может быть только то, что на этой подушке почивает от времени до времени моя голова, в которой Вы занимаете немало места.

Так что будьте здоровы, Галя, и пишите почаще!

Целую, *Ярослав.*

Новый адрес: Тверской бульвар, № 18, ЦК КП(б)У, Галану Я. А.

[На полях]: Что с Лидой *?

46. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

26 травня 1943 р. 26.V 1943

Дитя мое!

Спасибо за очаровательное письмо и за совет — жениться. Наконец-то Вы постигли всю глубину высказанных когда-то мною слов, что жениться стоит только с за-

вязанными глазами: либо ждет тебя разочарование, либо неожиданная радость открытия. Да, но...— как это сделать?

...В моей груди, такой на первый взгляд спокойной,— говоря языком романтиков,— бушуют страсти, которым не уняться никогда, и фонарь моей души то вспыхивает от ветра, то снова гаснет, точно как и мои глаза, лицезреющие тот или иной предмет моего обожания. Скажете: шаткость характера. Нет-с, дитя мое, это не то.

Свет, обычный свет любит тьму, ибо чем гуще мрак кругом, тем ярче кажется сияние света. А я, соизвольте знать, необычный свет и ненавистно мне слово «кажется». Если хотите, я дикарь, с смертной тоской ищущий в тумане родного мне, близкого и страстного мерцанья. И потому, если не нахожу его в глазах любимой (пусть даже временно, ибо что — не временно?), свет моих глаз погаснет, и я опять уныло горю на перекрестке, напоминая то могильную лампаду, то в бурную ночь пылающий факел.

После полуночи ложусь в кровать, и тогда над моей головой тихо шумит лес воспоминаний. И тогда мне, как ребенку, становится жалко дней, которые прошли, не задев по дороге сердца. Что же мне, Галя, сказать о женщинах, подобных им, прошедших мимо меня и непонявших, что они прошли мимо — пусть даже короткого, но бурного человеческого счастья?

Ну, довольно болтовни. Знаете ли Вы, что Важик * удостоился чести быть призванным в дивизию им. Костюшка? Знаете ли Вы, что в ее рядах очутился и Путрамент? Кстати, у Путрамента уже первые дни военной службы были преисполнены суровых испытаний. Представьте себе, этот неустрашимый воин волею судеб получил боевое крещение в ... деже с тестом. Да, руки его, вместо того, чтоб вершить мечем судьбы мира, несколько дней подряд месили вульгарное, хлебное тесто...

Жалко, очень жалко бедного Игоря *, а еще больше его несчастную мать.

Привет Нине *. Собирался к ней тоже писать, но решил подождать несколько дней ответа на мои письма.

Целую. *Ярослав.*

47. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

15 червня 1943 р. 15.VI 43

Добрый день, Галя!

Благодарю Вас за письмо. Надеюсь, что ответ на это письмо напишете в лучшем настроении.

Видел Нину Каминскую. Был с ней дважды в кино. Вчера она читала стихи Рыльского в клубе Наркоминдела. Надо полагать с хорошим успехом.

Меня очень огорчила болезнь Игоря. Его мать заслужила другую судьбу.

Читали мы (но пока ничего не слыхали) о налетах на Саратов. Это было довольно неожиданно. Надо полагать, что из наших знакомых никто не пострадал.

Молва повествует о Вашем новом поклоннике... Юхвид * рассказывает даже, что скоро состоится свадьба. Ну, что ж. Он, говорят, парень очень способный. Да благословит Вас господь, Галя! Одним словом: неведомы и извилисты стези любви, как жизнь человеческая.

Большая просьба к Вам, Галя. Зайдите, пожалуйста, в бухгалтерию * к Тартаковскому * или Наташе * (привет ей) и попросите, чтоб Вам дали точные данные: сколько денег отправили Корн *, когда и за сколько статей моих. Я просил, чтоб они сообщали мне периодически сами, но это совершенно безнадежное дело и поэтому осмеливаюсь обратиться к Вам. Вы мне все это напишите. Хорошо?

Вы что-то вспоминали о N?... Она давно уже перестала меня волновать, особенно с тех пор, когда я узнал, что она плохая актриса. Терпеть не могу плохих актеров.

Привет Шевченку и всему коллективу!

Привет и пламенные поцелуи шлет Вам

Ярослав.

48. ДО М. О. КРОТКОВОЇ

15 вересня 1943 р. 15.IX 43

Здравствуйте, Манечка!

Не знаю, получили мое письмо или нет: от Вас — никакой весточки. Впрочем, может и была, да не попала ко мне, так как письма ко мне идут на Харьков, а сюда, где я сейчас работаю, они попадают лишь изредка.

Мария! Я довольно много пережил за последнее время, и кажется, что я выехал из Москвы месяцев шесть тому назад. Но я не забыл ее, она и сейчас стоит передо мной, как живая, и в первую очередь, Вы, дорогая девочка.

Работа у меня славная, хорошая * и делаю ее, как могу лучше, со всем пылом моего неспокойного сердца. Постепенно, хоть и с трудом, привыкаю к бум-бум, и кажется, что без этого вообще нельзя.

Мария! Помните, Вы упрекали меня когда-то (не очень давно), что я, не зная Вас, решился... и т. д. Посвоему, по-женски, Вы были, может быть, и правы, но посудите сами: неужели не приличнее — с человеческой точки зрения — доверять себя любимому существу без предварительной, рассудительной, скажу прямо,— купеческой проверки?..

Признаюсь, что после Вашего отказа у меня возникла мысль: а вдруг я ошибся! Я, видите ли, при всей моей беспечности, человек подозрений, и меня неоднократно мучила мысль, что некоторые Ваши взгляды, высказанные в разговорах со мной, вполне оправдывают мою подозрительность. Только не подумайте, ради бога, чего-либо особенно плохого. Дело во взглядах на жизнь и на разворачивающиеся вокруг нас события. Несмотря на довольно бескровную внешность, я очень страстен и очень горд и я люблю эту бурю не для самой бури, а за то, что она дала мне возможность поверить в себя, за то, что она преисполнила меня той страстью, которая позволит мне и в годы покоя жить ней и творить дела, которые, быть может, не сойдут со мной в могилу.

Может Вам это чуждо и может Вы своим женским чутьем почувствовали, что нам не по пути. Но от этого Вы не перестали быть для меня тем, кем были и кем останетесь в воспоминаниях — любимой девочкой.

Привет сестре.
Жму Вашу руку.
Ярослав.

P. S. Я только недавно вспомнил, что забыл оставить Вам деньги за папиросы. Напишу в Москву, чтоб Вам их передали. Продукты взяли себе? Пишите, Мария, по адресу: УССР, г. Харьков, ЦК КП(б)У, отдел пропаганды и агит[ации], Галану Я. А.

49. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

18 листопада 1943 р. Москва, 18.XI 43

Здравствуйте, Галя!

Сердечное спасибо за милое, очень милое письмо.

Я приехал не так давно в Москву, завтра улетаю обратно в Харьков.

Галя! Помните, что я Вам говорил в свое время насчет Саратова. Я был прав, чувствую всем своим сердцем. Саратов, несмотря на тяжелое тогда время, вспоминается теперь как что-то преисполненное ярким солнечным светом и творческим боевым подъемом. Я не удивляюсь, что Важик так много места в своем последнем сборнике стихов посвятил Саратову, в частности Вам *, Галя. Да! Ваше имя там напечатано черным на белом. Вот кто Вы — вдохновительница! Кстати, стихи очень хорошие.

Страсть как хочеться встретиться с Вами, Галя. Как жалко, что вы не работаете на Украине или хотя бы в Москве, а то вряд ли мне придется бывать еще в жизни в Саратове, а на Украине все пути перекрещиваются. Ну, не буду терять надежды.

Завтра уезжаю в Харьков, оттуда, очевидно, в Киев, а из Киева, будем надеяться, скоро во Львов, в любимый город, который так желал бы не спать, правда, спокойно, но — главное — жить спокойно. Он — старик — заслужил этого вместе с нами.

Вот что, Галя, я женился здесь, в Москве. Это моя старая знакомая из Львова, дочь еврейской писательницы. Она реэвакуировалась сюда из Ферганы вместе с III Московским мединститутом, которого она является студентом (V курса). Говорю Вам — чудная девушка: красивая, скромная, кроме всего прочего — умница: кандидат в Стал[инские] стипендиаты, круглая отличница. Просто не верится во все это, и кажется тебе, что это завтра должно кончится. Ну, просто не верится, и только. Она тепло, любовно и ласково относится ко мне, как ни одна еще девушка. Хуже только то, что ей всего 21 год. Она пока остается в Москве, до конца курса.

Пишите, Галя, побольше, и почаще. Адрес: Харьков, ред[акция)] «Радянської України», Галану Я. А.

Привет Валентине Эмильевне и ее ребятам. Напишу к ней в следующий раз.

Ярослав.

50. ДО Б. К. ДУДИКЕВИЧА

25 січня 1944 р. 25.I 44

Здрастуй, друже!

Дякую за листа. Я приїхав на кілька днів в Москву і в вільній від біганини хвилині пишу тобі відповідь. Петро * в Києві вже, я також туди днями збираюся. Цікавого в мене нічого, крім роботи (газетної, як знаєш). Хотів би написати тобі про інших знайомих товаришів, та їх немає. Тудор і Гаврилюк загинули, Кондра вмер. Зустрічаюся деколи з львівським депутатом Садовим *. Спробуй писати до нашої газети *: про боротьбу народу Галичини з польським гнітом і націоналістами, враховуючи кожноразово актуальне політичне становище (це щодо форми). Напиши про себе в ЦК КП(б)У, тов. Лющенку, відділ кадрів, Київ.

[На полях листівки]: Привіт сім'ї!

Здоровлю щиро.

Ярослав Галан.

51. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

13 березня 1944 р. Киев, 13.III 44

Галя дорогая, любимая!

Жду Вашего письма. Дело в том, что я только совсем недавно приехал в Киев и не успел еще устроиться. Поэтому нечего было и думать о переписке даже с самыми близкими друзьями, то есть с Вами, Галечка. Но, наконец, стало невтерпеж, и вот — я снова перед Вами. Пишу карточку, надеюсь, что ее получите быстрее.

Кто-то, не помню уж кто, рассказывал мне, будто Вы тоже собираетесь на Украину *. Это очень хорошо, Галя, будем вдвоем тогда любоваться Киевом (чудесный город!). Был здесь Путрамент — вспоминали Вас добрым словом. Здесь уже Лида Лесная, Шевченко, Каминская, Цюпа * и многие другие саратовские знакомые. (Только Кунделя с Кунделихой еще нет. Тут же Ваш друг Поляков.) Вот и все. Больше на этом жалком клочке не напишешь.

Целую. *Ярослав.*

Приезжайте, Галя!

52. ДО О. Т. КРИЦЕВОГО

2 червня 1944 р. 2/VI 44

Товаришу Крицевий!

Тов. Дудикевич, наш земляк із Львова, приїхав до Вас на роботу *. Приїхав за нашою порадою. Будь ласка, допоможіть йому влаштуватися.

Матеріали для газети незабаром надішлю *.

Привіт Зіні Дзейко *, тов. Терещенко * і іншим. Дуже прошу Зіну дати Зосі Маргуліс мою адресу, хай принаймні напише.

Здоровлю.
Ярослав Галан.

53. ДО ПОДРУЖЖЯ БЄЛЯЄВИХ

22 лютого 1946 р. Нюрнберг, 26.II 46

Дорогі Ірино й Володя!

Краще пізно, ніж ніколи. Правда, я надіслав Вам телеграму, та відповіді не було. Чому — пояснив мені Долгополов *.

Як мені тут живеться й працюється, знаєте вже з моїх листів до Петра *. Дуже хочеться додому, й маю враження, що ще в березні приїду до Львова *. Справа не тільки в тому, що цього добра вже забагато. Я, бачите, не зовсім здоров. З головою не в порядку... Як не те болить, то се. Найбільш виснажує мене нічна робота...

Маю претензії до Петра. За весь час мого перебування тут, я дістав від нього всього... 2 листи — на моїх 7, не рахуючи листівок. Та спасибі й за те, інші цілком не пишуть. Ось що значить бути непопулярним.

В мої руки потрапив свіжий номер «Пшекруя» *. Там фото Вашого Тадзя в обіймах Томашевської * («Їх четверо»). До речі, газети дуже хвалять цей театр *. Пробував я наладити з ними листування, послав 3 листи, та як і треба було чекати, відповіді не отримав.

Володенька, маю надію, що Ви зберегли для мене ту книжку. Був би Вам дуже вдячний, бо це єдиний примірник.

Цікаво, як там читачі сприймають мої кореспонденції? У грудні потрапили сюди три номери газети, й я жахнувся: що вони з моїми статтями роблять. Якісь писарчуки дописують цілі абзаци, до кожного іменника обов'язково додають якийсь епітет. Не пощадили навіть слова «фінал», дописавши... «остаточний». Я протестував, однак, сумнівався, чи це мало якісь результати. Традиція залишається традицією, а провінція — провінцією.

Як там Ваш синок (дочка)? * Якщо воно буде — а в тому немає сумнівів — подібне на своїх батьків, то земне щастя його забезпечене.

Ну, будьте здорові.

Цілую Вас міцно й прошу вдавати, що не забули мене.

Славко.

54. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

9 квітня 1946 р. 9.IV 46

Дорогий Володя!

Дякую за листа. Вашу просьбу выполнил, письмо отправил. Вот что я вам хотел написать. Нашелся человек, решившийся одолжить мне несколько сот марок. Я бросился за радиолампами, но ничего не вышло. Есть только отдельные, комплект же можно купить только в Берлине, где они и производятся. Придется Вам попросить человека, уезжающего в Берлин. Оформление этого дела может продолжаться 2—3 дня.

Как видите, я еще здесь, но надеюсь, что к половине апреля получу разрешение и уеду в Москву первым самолетом. Оказывается, столичные инстанции намерены предоставить мне отпуск, но требуется формальное содействие со стороны Паламарчука *, а этот заупрямился. Я его предупреждал, что в таком состоянии, как сейчас, я все равно ничего не могу писать (во время заседания я даже на 2 минуты не могу сосредоточить внимания, до того измотался).

Жму Вашу и Иринину руки.

Ярослав.

55. ДО М. О. КРОТКОВОЇ

29 листопада 1946 р. Киев, 29 XI 46

Моя Машенька!

Я должен завтра вечером выехать спецпоездом (Москва — Белград) *. Суетни с этим — уйма, волнует и то, что не знаю, как справлюсь с заданием. Ведь гораздо легче писать о процессе, нежели о конгрессе.

Не теряй связи с проф[ессором] Гжицким! * Советуйся с ним, если не поздоровится почему-либо. Пригласи его на обед, когда будет новый Бобик. Привет искренний Козланюкам.

Если Жулкевская * будет и дальше капризничать в том же стиле, займись с помощью Лены * подысканием новой работницы. Это не так уж трудно. Правда, уходя, она заберет кое-что свое из посуды, но невелика беда, надеюсь, можно будет купить.

Береги щеночка как зеницу ока. Птичьих костей не давай ему, сначала корми кашкой и от поры до времени давай по несколько порошков сантонина.

Очевидно, я поеду только в Югославию. Срок поездки 2—4 недели...

Дорогая, мне очень плохо без тебя. Как же все-таки хорошо сознавать, что когда вернусь, ты встретишь меня.

Целую Машеньку по-настоящему.

Славик.

Приветствую твоего ангела-хранителя — Римму *.

56. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

18 листопада 1946 р. 18.XI 1946

Дорогая сестра (жены моей) Женя! Хоть Вы и не удостоили меня ответом на мое августовское письмо, но я все-таки считаю нужным посвятить Вам этих несколько назидательных строк!

О да, Женя! Мы мужчины — гадкое, отвратительное племя, и никогда не стоит выходить за нас замуж, а если уже выходишь, так разве на то только, чтоб отомстить за все ваши женские мучения.

Я принадлежу к особо опасному экземпляру этой породы, ибо меня сызмала уже кормили сырым мясом и поили свежей кровью убиенных животных. Ввиду сего можете себе легко представить трагедию несчастной Муси *. Живет она, как в казарме, вернее: как в тюрьме, точно, по расписанию. Вот ее день:

12 часов утра	— побудка со вставанием и утренней зарядкой (розги, моченые в соленом растворе).
12.30—13.00	— скудный завтрак, состоящий из хлеба и воды.
13.00—14.00	— Моральное издевательство.
14.00—15.00	— Физическое издевательство, граничащее с пыткой.
15.00—	Гонимая моими проклятиями, Мария уходит на базар.
17.00—	Встречаемая моими проклятиями, Мария возвращается с базара.
17.00—18.00	— Самая черная работа, исполняемая под непосредственным руководством злейшего зверя, именуемого Бобом *.
18.00—18.10	— Подобие обеда, состоящего из куска хлеба, орошаемого слезами Марии, и несвежей, некипяченой воды, заправленной изредка чесноком и луком.
18.10—20.00	— Моральные и физические издевательства, переходящие в пытку.
20.00—21.00	— Слушание радио, но только того, чего мне хочется.
21.00—22.00	— Изощренная пытка: рассказываю Марии анекдоты о генеральшах.
22.00—22.05	— Скуднейший ужин, состоящий из воды с хлебом (карточным).
22.05—23.00	— Чаепитие (пью только я).
23.00—24.00	— Вечерняя зарядка, с изощренным издевательством вроде принудительного чтения...
24.00—02.00 ночи	— Не поддается даже описанию.
	— Беспокойный сон, прерываемый ночными кошмарами и обнюхиванием исхудалых ланит Марии изувером Бобом.

Приезжайте, Женя, если не боитесь попасть в мои когти! Гар-р-р-ррр!

Ярослав.

57. ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ»

20 січня 1947 р. 20.I 47

Як Вам відомо, мене було обрано членом редколегії журналу «Перець». На протязі кількох тижнів, які минули з того часу, я переконався, що живучи у Львові, не маю жодної можливості виконувати обов'язки члена редакційної колегії журналу, що виходить у Києві. Я не читаю матеріалів, призначених до друку, й не маю навіть мінімального впливу на їх добір.

Це ставить мене в досить незручне становище: з одного боку, я, як фіктивний член редколегії, не матиму жодного права записувати на свій рахунок можливі похвали, з другого — не вважаю за доцільне брати на себе відповідальність за можливі огріхи редакції.

Тим-то дуже прошу звільнити мене від таких нереальних обов'язків члена редколегії журналу «Перець» і вилучити моє прізвище із списку членів його редколегії...

58. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

7 жовтня 1947 р. Львов, 7.X 47

Дитя мое.

Прости меня за длительное молчание, но ведь чем реже письмо, тем ценнее оно. Что-то Ты мне вспоминала в последнем письме о моем гневе в связи с Твоей истерической вспышкой. Дитя мое, забудь о сем, не думай, ибо не стоит. Это же не Ты говорила дерзости, а болезнь — злая твоя подруга, с которой Ты никак не хочешь почему-то расстаться. Если я после оной вспышки обходил Тебя на несколько метров, то не потому, что боялся Тебя, а потому, что боялся Твоей болезни, которая могла вспыхнуть с новой силой, чего я решительно не хотел. Надеюсь, что Ты поймешь мои хорошие намерения и не бу-

дешь впредь делать мне упреков по поводу моего хладнокровия.

Моя уважаемая супруга пребывает уже девятый день в Москве и шлет мне — не в обиду будь сказано — нелепейшие телеграммы. Например, 2-го числа сего месяца она обрадовала меня такой депешой: «Результаты буду знать завтра от главы жюри. Борщаговский * дочитывает, увидимся с ним четвертого — целую».

Прошел третий, четвертый, пятый, шестой, и — ничего нету. Ни о главе, ни о Борщаговском. Подумал я, значит: не узнала, бедненькая, ничего хорошего, только плохое (чего я впрочем и ожидал) и не желает убивать меня морально. Пришел к такому выводу, я решил подумать о ее будущем и попросил в телеграмме предупредить о дне приезда, чтоб не оставлять ее на произвол львовской ночи после прибытия московского поезда... Но не это в телеграмме самое достопримечательное, а то, что об обещаемой «Главе» нет ни слова, как нет упоминания и о Борщаговском. И, действительно, зачем морочить себе голову моими сугубо личными делами, когда в Москве у нее и без того хлопот полон рот, и своих личных дел хоть отбавляй!

Спрашиваешь, что я делаю. По специальности работать могу только по ночам, днем же — замещая путешествующую супругу — занимаюсь картошкой, капустой, бочкой, занимаю деньги на обед, (понапрасну) осаждаю ежедневно издательство, попавшее в хронический финансовый кризис (потерпите, дорогие, еще маненько, авось достану и пошлю Вам тысячу. Трудности временного характера). Что же Тебе, дитя столицы, еще сказать? По вечерам иду на часок в поле с Бойком. Завел там знакомство с обитателями землянки — беспризорными мальчуганами, коих, путем нравоучений, намереваюсь превратить в прилежных учеников ФЗУ. Кроме того, приучаюсь постепенно к мертвой тишине, создавшейся в последние недели вокруг моей неосуществимой, по-видимому, «Недопетой песни»...

Вот и все, бедное мое дитя!

Передай искренний привет маме, Тебя же, благословляя, целую.

Твой незабвенный

Ярослав.

59. ДО НЕВІДОМОГО ПОЕТА-ПОЧАТКІВЦЯ

8 листопада 1947 р. Львів, 8/XI 47

Дорогий друже!

Ви даремно хвилюєтесь: нахил до віршування властивий Вашому вікові. З одними це трапляється раніше, з іншими — пізніше.

Ви хочете знати мою думку про Вашу музу. Я радив би Вам насамперед послати її до школи,— хай вона там павчиться писати без орфографічних помилок і — головне — глибше й ширше думати.

До речі, можна бути щасливим і не будучи поетом, особливо людині, що має такий скарб, як Ви: молодість і радянське громадянство.

Я не хочу цим сказати, що Ви ніколи не будете поетом. Навпаки, Ви можете стати ним, але тільки під умовою, якщо:

1) і серцем, і розумом будете завжди йти з ідеями нашого часу;

2) будете по-каторжному працювати над собою й своїми творами.

Талант — це необхідний багаж на творчому шляху. Але лише цим багажем недалеко заїдеш. Не вірите? Подивіться, що робиться з деякими сучасними українськими поетами, які розраховували виключно на свої здібності.

З привітом

Я. Галан.

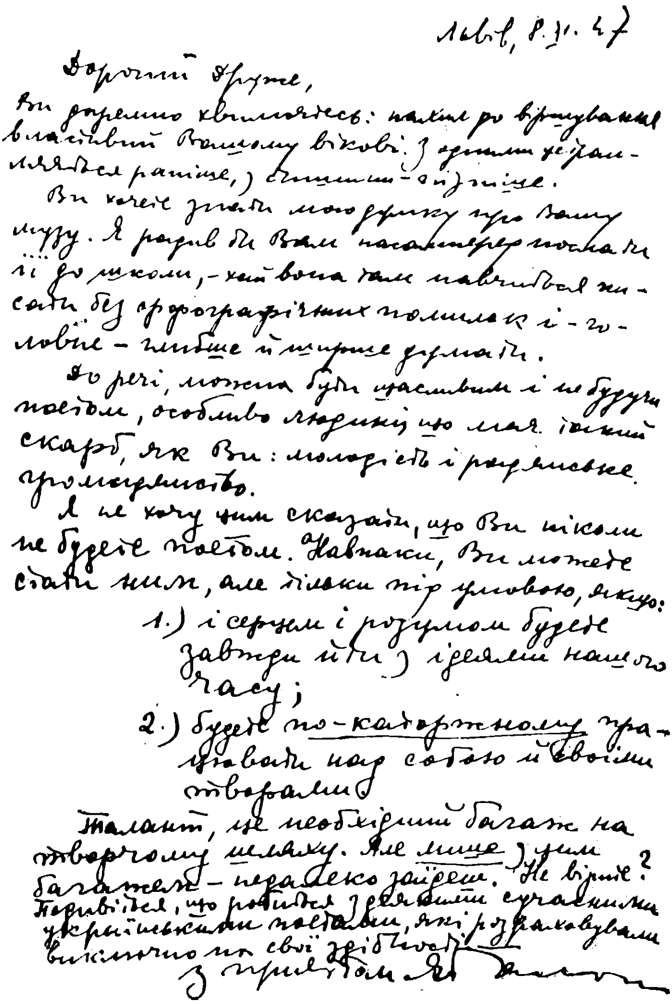
60. ДО О. Я. ШУШУРІНА

7 грудня 1947 р. Москва, 7.XII 47

Здраствуйте, дорогий дружище!

Давно ми пе бачились, ще давніше обмінялись листами (якщо взагалі коли-небудь обмінялись), але я певен, що це для Вас не трагедія, адже і без того клопотів у Вас чимало. Пробачте, якщо на цей раз потурбую Вас.

Кілька (2—3) тижнів тому я надіслав Паламарчукові статтю про театр ім. Горького *. Її, оскільки мені відомо, не використали. Зробіть друже, приятельську по-

Львів, 8.ІІ.47

Дорогий Друже,

Ви даремно хвилюєтесь: нахил до віршування властивий Вашому вікові. З одними це з'являється раніше, з іншими — пізніше.

Ви хочете знати мою думку про Вашу музу. Я радив би Вам насамперед послати її до школи, — хай вона там навчиться писати без орфографічних помилок і — головне — глибше й ширше думати.

До речі, можна бути щасливим і не будучи поетом, особливо людині, що має такий скарб, як Ви: молодість і радянське громадянство.

Я не хочу цим сказати, що Ви ніколи не будете поетом. Навпаки, Ви можете стати ним, але тільки під умовою, якщо:

1.) і серцем і розумом будете завтра йти з ідеями нашого часу;

2.) будете по-каторжному працювати над собою й своїми творами.

Талант, це необхідний багаж на творчому шляху. Але лише з цим багажем — недалеко заїдеш. Не віриш? Подивіться, що робиться з деякими сучасними українськими поетами, які розраховували виключно на свої здібності.

З привітом Яр. Галан

Автограф листа Я. Галана
до невідомого
поета-початківця. 1947.

слугу й пришліть мені її поштою на львівську адресу. Копії я не маю, а є можливість використати її по лінії Слов'янського комітету. Буду Вам дуже вдячний.

Сердечний привіт дружині.

Стискаю руку.

Ярослав.

P. S. Моя адреса:
Львів, Гвардійська, 18, кв. 10.

61. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

22 березня 1948 р. Львов, 22.III 48

Галина, незабвенная, я очень рад, что Вы, наконец, напомнили о себе. Вы, конечно, уже замужем, я (второй год) тоже. Она москвичка, художница, работает в местном оперном театре. В общем славная девушка...

Я живу во Львове с июля 1944 года. Формально значусь корреспондентом «Радянської України». Был 5 месяцев на Нюрнбергском процессе, в 1946 году посылали в Югославию, теперь сижу безвыездно в этом городе и занимаюсь литературной работой.

Искренне благодарю Вас за сердечные поздравления, но если б Вы знали подоплеку этого всего, то, скорее, посочувствовали бы мне. Дело обстоит таким образом. Моя основная профессия — литературная, и еще в Польше я писал пьесы, многие из них ставились. В прошлом году я решил вернуться к любимой работе. В Киевском комитете моя пьеса очень понравилась, жюри сочло ее лучшей из всех присланных, посулили даже первую премию.

В декабре я был в Москве. В ГУРКе * мне предложили сяк и так переработать пьесу. Скрепя сердце, я это сделал, пьеса получила, кроме того, название «Под золотым орлом». Она очень понравилась вахтанговцам...

Напишите, Галя, побольше о себе, скажите что-нибудь и о нынешнем Саратове...

Ваш *Ярослав.*

P. S. Простите за неважный русский язык.

62—63. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

12 травня 1948 р. Львов, 12.V 48

Дорогой товарищ!

Искренно благодарю Вас за милое письмо, в отдельности за заявление в УЗАП * Украины. Перевод этой исключительно хорошо сделанной инсценировки я кончил недели 2 тому назад, и он сейчас в Киевском комитете по делам искусств и ждет своего утверждения.

По-моему, мы имеем дело с последним вариантом пьесы, состоящим из 11 картин. Кстати, он настолько хорош, что вряд ли требуются дополнительные изменения. Но то уже Ваше личное дело.

«Овода» собирается ставить Львовский ТЮЗ, а не театр Заньковецкой. Тем лучше для пьесы и автора, так как этот театр считается во Львове лучшим.

Простите меня, если в моем обязательстве будет что-нибудь не так, но я не слишком хорошо пишу по-русски, не говоря уже о том, что у меня нет малейшего опыта в отношениях с УЗАПами. Если прилагаемый текст его по каким-либо причинам не будет соответствовать формальным требованиям, сообщите мне, пожалуйста, об этом, и я вышлю другой.

Как только мой перевод будет утвержден, я незамедлительно сообщу Вам об этом. Не знаю, скоро ли это произойдет, так как у Комитета не оказалось вдруг — почему-то — фондов на рецензирование переводов и еще неделю тому назад там лежала целая гора напрасно ждущих своего рецензента экземпляров.

Кстати, по слухам, на Украине собирается ставить «Овода» 19 театров, в том числе 4 или 5 русских.

Простите, что не обращаюсь к Вам по имени-отчеству, но я их не знаю. Надеюсь узнать их в Москве, при встрече с Вами, которой жду с нетерпением. Хотелось бы уже рассказать Вам о премьере; если Киев не задержит экземпляра, она состоится скоро. Пьеса будет иметь огромное воспитательное значение, несмотря на то, что в ней нет столь энергетично требуемого обычно happy end'а...[1]

Крепко жму Вашу руку. *Я. Галан.*

P. S. Заявление отправил Глузману * по почте.

---

[1] Щасливого кінця *(англ.)*.— *Ред.*

64. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

29 травня 1948 р. Львов, 29.V 48

Уважаемый товарищ!

Простите, что так поздно отвечаю. Причина этого опоздания покажется Вам смешной. Я знаю, что вежливость требует обращаться к русским по имени-отчеству. Но вот я живу в СССР уже почти 9 лет, а память все еще меня подводит. Правда, на документе (заявлении) * было имя, было и отчество, но я забыл их записать. И вот я смотрел на конверт, где Ваши инициалы «А. Л.», смотрел, напрягал память — все напрасно. Отчаявшись, я взялся перелистывать словарь на «А» и «Л», но безрезультатно — память не работала. Наконец, медлить дальше было нельзя, и вот я, скрепя сердце, решил всетаки написать несколько строк, извиниться и попросить Вас прислать мне в ближайшем письме Ваше имя-отчество.

О. С. Глузман прислал мне письмо, в котором сообщает, что мой перевод «Овода» утвержден Укр[аинским] реперткомом 13.V. Остается только получить экземпляр (все реперткомовцы уехали в командировку, и некому об этом позаботиться). УЗАП принял к сведению Ваше заявление, и я являюсь как будто единственным переводчиком Вашей пьесы. Искранне Вам благодарен.

Вас удивляет, что я слишком уже быстро перевел пьесу. Да, для этого мне потребовалось 10 рабочих дней, но это были действительно рабочие дни... Я не вставал от стола. К тому же театр очень нажимал. Откровенно говоря, переводить пьесу было сравнительно легко, благодаря ясности диалога и простоте стиля, простоте — в лучшем смысле этого слова.

Ваши «вставки» я перевел и сдам их театру. Не знаю только, как быть с Киевским реперткомом. Если я их пошлю туда, они могут там затормозить все дело (по техническим причинам). Вы не знаете темпов их работы. Вы не представляете себе, какая там путаница во всем и неразбериха. Кроме того, я намерен судиться с комитетскими шутниками (не хотят выплатить ими же объявленной премии...), и я уверен, что это ухудшит мои отношения с ними. Я не хотел бы, чтоб это отразилось на судьбе «Овода».

С Вашим решением изменить конец пьесы нельзя не согласиться. Это очень хорошо продумано. Хуже обстоит дело с т[ак] наз[ываемой] «актуализацией». Это очень опасный путь, и я боюсь, как бы это не испортило исторического характера пьесы. Но я в данном случае подчиняюсь требованиям автора.

Сердечно жму Вашу руку. *Ярослав Галан.*

65. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

27 серпня 1948 р. Львов, 27 августа 1948

Дорогой Алексей Леонидович!

К сожалению, Ваши оптимистические предположения относительно дополнений не сбылись. Украинский реперт-ком недели три тому назад неожиданно «Овода» запретил, ссылаясь на то, что в переведенный экземпляр не внесены соответствующие дополнения. Узнав об этом от директора ТЮЗа, я немедленно отправил в Киев присланный Вами оригинал дополнений и перевод его. В ответ получил сегодня письмо, которое прилагаю с просьбой вернуть мне его.

Львовский ТЮЗ собирается поставить «Овода» во время своих сентябрьских гастролей в Харькове. На периферии ставили его уже некоторые театры и, как я узнал на днях, в Киевском УЗАПе накопились небольшие деньги, которые Глузман должен после 25.VIII отправить по надлежащим адресам.

Отвечаю на Ваш вопрос относительно академика-драматурга. Это Корнийчук, а интересовал меня успех его новой пьесы. Но эта проблема для меня уже не актуальна.

Крепко жму руку. *Ярослав Галан.*

66. ДО ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕАТРІВ

3 жовтня 1948 р. Львов, 3 октября 1948

Главное управление театров,
товарищу Пименову В. Ф.*

Уважаемый Владимир Федорович!

Продолжительная болезнь лишила меня возможности в срок окончить заказанную Главным управлением драматических театров пьесу, поэтому я вынужден просить Вас передвинуть срок ее сдачи управлению * до 1 апреля 1949 года.

Что же касается пьесы «Под золотым орлом», то я не знаю, о каком именно новом варианте ее идет речь. Осенью прошлого года я переработал пьесу в соответствии с требованиями ГУРКа и в последних числах декабря сдал ее в ГУДТ и репертком, которые не сочли нужным поставить меня в известность о дальнейшей судьбе пьесы.

Все мои попытки узнать что-либо о ней оказались тщетными.

Уважающий Вас *Я. Галан.*

67. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

4 жовтня 1948 р. Львов, 4.X 48

Дорогой Алексей Леонидович!

Простите, но я не мог раньше ответить, так как только что вернулся из Крыма, а Ваше письмо лежало дома, во Львове. Я получил неофициальное сообщение о том, что «Овод», наконец, разрешен Киевом. Вы не удивляйтесь, что я пишу «неофициальное»; официального все равно здесь не дождешься...

Насколько мне известно (месяц тому назад я разговаривал с Глузманом), «Овода» поставил Дрогобычский обл[астной] театр. Есть уже даже некоторые фин[ансовые] результаты: на днях я получил из Киева 500 с чем-то рублей. Была уже готова постановка в Одесском театре Революции, но запрет затянул дело, и они сейчас настойчиво добиваются в Киеве, точнее говоря в Управлении

по контролю, экземпляра дополнений. Львовский ТЮЗ сейчас на гастролях в Харькове и обещает к октябрьским торжествам открыть львовский сезон «Оводом». К сожалению, у них сейчас довольно безалаберный худрук (Скляренко * ушел в оперный театр). Готовит «Овода» Киевский театр русской драмы. Еще 3 месяца тому назад собирались его ставить 14 украинских театров, но не знаю, как будет после известной статьи в «Литературке», которая соизволила зачислить «Овода» и «Мачеху» к душещипательным мелодрамам (Бальзак — неплохое соседство). Возможно, некоторые директора побоятся. Впрочем, обо всем, что думаю, не замедлю своевременно Вам сообщить.

Кстати, что касается меня лично, я придаю «Оводу» огромное воспитательное, прежде всего, значение, особенно, если речь идет о молодежи. Это то, чего у нас нет.

Крепко жму руку.

Яр. Галан.

68. ДО ЛЕОНА ШІЛЛЕРА

31 жовтня 1948 р. 31.X 1948

Випадково (з газет) довідався про Ваше перебування в Москві і, зрозуміло, запалився бажанням поговорити з Вами. Не знаю, чи Ви мене пам'ятаєте. Я Ваш львівський знайомий з 1931/32 років, моє ім'я Галан Ярослав. Неодноразово телефонував до готелю, але ніяк не міг додзвонитись; залишався мені єдиний спосіб: написав цих кілька рядків у надії, що Ви в вільну хвилину зателефонуєте до мене (готель «Москва», н[омер] 829, телефон К-2-28-29, вечорами (з 9-ї) вдома). Коли ж Ви не знайдете вільної хвилини, дуже прошу привітати від мене якнайсердечніше моїх львівських приятелів, а Ваших колег: режисерів Домбровського і Красновецького і акторів Сухецьку, Жичковську і Сурову.

A propos [1]. Розмовляв учора з письменником Желябузьким, автором п'єси «Овод», яку ставлять тепер у

[1] До речі *(франц.)*.— *Ред.*

Театрі Транспорту. З цієї розмови у мене склалось враження, що він був би щасливий, якби ця п'єса знайшла місце і на польській сцені (найближчий спектакль в Театрі Транспорту 3 листопада). Зрозуміло, що зустрінеться вона там, у Вас, з шаленим цькуванням з боку польського міщанства, а особливо католицького кліру. Ну, але пам'ятаймо Вашу «Ричи, Китай!» у львівському театрі...

Прошу прийняти свідчення глибокої пошани.

Ярослав Галан.

P. S. З Вами хотів би познайомитись режисер театру ім. Вахтангова — Габружек А. М.

69. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

18 листопада 1948 р. 18.XI 48

Щиро дякую за листа. До речі, це вже мій другий лист до Вас (перший передав Пархоменком *).

Результат аналізу хліба також одержав. Просто не хочеться вірити йому: якщо львівський хліб такий хороший, то чому він такий поганий?..

По-моєму, наші «дорадники» мають підстави обурюватися. Взагалі не знаю, що це за золота голова вигадала розподіл на повноцінних і неповноцінних... Це щось із Пошехоньї і щось із города Глупова. Аж гидко стає. Єдиною втіхою для «дорадників» може бути те, що вирішальники, мабуть, також небагато вирішуватимуть...

У Москві обурюється нещасний перекладач Тудорового «Дня отця Сойки». Він не може дістати доповнень до роману (зі Львова) й тому мече громи на голову в[идавницт]ва «В[ільна] Укр[аїна]». Казав мені, що в Гослитиздате визнали книжку Тудора геніальною й збираються перекладати її на інші мови. То що ж!.. Справа не рухається з мертвої точки...

Бувайте, Друже, здорові.

Ваш *Ярослав.*

P. S. Ага! Трохи не забув. Якщо Марія лишила Вам мою квитанцію на підписку «Русск[ого] толк[ового] словаря», то купіть його, будь ласка, для мене. Якщо ні, то попросіть у Книгокультторзі, щоб зберегли його до мого повернення. Буду вельми вдячний.

Привіт Іринці і Боженці.

70. ДО В. К. ПОПОВОЇ

29 листопада 1948 р. Москва, 29.XI 48

Дорога Лірочко!

Я дуже зворушений Вашою пам'яттю про мене, тим паче, що крім Вас, Марії й рідко — Бєляєва, ніхто до мене не пише. Ви хороший друг.

Шкодую, що не міг бути на прем'єрі. До речі, у мене були ті самі побоювання, що й у Вас; боюся, що це буде чергова невдача театру. А втім, хто його знає — бувають же несподіванки!

З тим «Оводом» мені не щастить. Театри бомбардують мене телеграмами, я пишу в УЗАП, УЗАП звертається на Володимирську, там обіцяють, однак усе залишається постарому. Довелося мені просити всесоюзний комітет про втручання. Дуже Вас прошу, Лірочко, дістати для мене з театру примірник п'єси (у мене нема копії) й, коли приїду — а приїду, мабуть, днями,— то дам його передрукувати й пошлю деяким театрам.

Мені знову дали виключне право на переклад п'єси. На цей раз мова йде про п'єсу Слепян «Сестри» *, що йтиме скоро в Малому театрі.

Хочеться вже до Львова. Кілька днів тому здав, нарешті, роботу * й тепер чекаю оцінки та грошей, а тоді — додому. Бачив тут у вахтанговців «Все мои сыновья» *. Хороша п'єса, постановка — на вахтанговському рівні. Дивився «Сирано де Бержерак» *. Астангов — чудовий; Мансурова, як і завжди,— страшна. Це якийсь привид, а не Роксана.

Ну, міцно тисну руку.

Вітайте товаришів театру.

Ваш Ярослав.

71. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

22 грудня 1948 р. Львов, 22.XII 48

Дражайшая!

Представляю, как Ты скучаешь без меня. Некому приобщать Тебя к культуре (театр и т. д.) и некому обижать. На кого же Ты, бедняжка, теперь жалуешься? М-да, незавидное положение! Необижаемая женщина чувствует себя лишней, а страшнее этого чувства — нет.

Был у нас Нирод *. Ведет себя вполне нормально, никаких внешних симптомов влюбленности в Тебя нет, очевидно, болезнь загнана вовнутрь, а это обычно чревато опасными осложнениями, до женитьбы включительно. Бедный человек, а такие ведь подавал надежды!..

Смотрели с Марией «Овода». Риварес слишком неуравновешен, местами даже истеричен. Но в общем спектакль смотрится лучше, чем в Москве. Кардинал — хорош, но Джемма слишком уж жирна.

Козланюки, ввиду болезни Марии Трофимовны *, приглашают себя к встрече Нового года к нам. Ха-ха! Нашли к кому пригласить себя! Добро бы у нас в сей торжественный вечер картошка была!.. Просто не жизнь, а масленица, хоть наш дворник и утверждает, где только может, что я зарабатываю 6 тысяч в месяц...

На улице встретил Гжицкого; звонил, говорит, много раз, но нас не было.

Ну, что ж! Как будто все. Жду от Тебя весточки и пока целую.

Ярослав.

72. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

11 січня 1949 р. Львов, 11 января 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Сердечно благодарю за письмо. Искренний привет от меня и Марии Вам и Елене Алексеевне.

Читал в «Рад[янской] Украине» (орган ЦК КП(б)У) рецензию на «Овод» в Киевском русском театре. Рецен-

зия исключительно положительная. Хвалят и пьесу, и постановку. Кстати, когда «Овод», ежедневно еще, шел в нашем ТЮЗе, директора оперы и другого драмтеатра прямо бесились: ТЮЗ отнимал у них зрителей...

Я Вам, кажется, говорил, что Слепян дала мне в Москве монопольное право перевода ее «Сестер» (неплохая пьеса!). Приехав домой, я отправил соответствующее письмо в Укр[аинский] комитет, приложив копию ее заявления, и начал совестно работать над переводом. И что же оказалось? Мастаки из оного комитета успели уже и перевести эту пьесу, и напечатать, и уже начали, было, распространять ее, как вдруг поспело мое письмо...

И вот, на днях я получил от них извещение, что перевод уже сделан, что они не думают вторично заключать договор и угрожают, что в случае моего упорства, «вопрос постановки этой пьесы на укр[аинской] сцене осложнится...».

Я, конечно, остаюсь верен желанию автора и посылаю готовый уже перевод в Украинский реперткам...

Ну, довольно. Надеюсь, на следующий раз подвернется более веселая тема.

Жму Вашу руку.

Я. Галан.

73. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

30 січня 1949 р. Львов, 30.I 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Очень Вам признателен за искренние, теплые письма, которые, к тому же, дают мне яркую картину положения, создавшегося у нас на репертуарном фронте, за что Вам вдвойне благодарен.

Алексей Леонидович! Я намерен и в дальнейшем сообщать Вам о поступлениях в мою пользу по «Оводу». Кроме упомянутых уже мною 2850 рублей, полученных в декабре, киевский УЗАП прислал мне на днях 4800 рублей (четыре тысячи восемьсот). Если Вам до сих пор ничего оттуда не выплатили, так Вам необходимо, кажется, обратиться с соответствующим письмом в Киев (Ворошилова, 5, УЗАП, Глузману О. С.). Надеюсь, они Вам ответят.

Мой перевод «Сестер» киевский репертком, наконец, утвердил (под давлением автора). Не знаю только, как будет с распространением. Могут затянуть дело, как это было с «Оводом»... «Новый мир» так и не ответил. Пришлось обратиться к Хесину * с просьбой взыскать с них деньги. Пока что ответа нет. Очевидно, Хесин не помнит меня и не представляет себе, кто и что, а поэтому не спешит, тем более, что здесь замешана личность Симонова *. Иначе трудно объяснить себе его молчание. Кстати, я решил напечатать эту статью в львовском журнале «Радянський Львів».

Да. Только что получил большой конверт из «Нового мира» с возвращенной статьей и письмом Симонова:

«...Статья в том плане, в каком Вы ее написали, написана по-своему хорошо и интересно, но мне нужна просто-напросто другая. За прямоту не извиняюсь, ибо думаю, что она — единственно правильный метод общения между людьми».

На днях разговаривал по телефону с Шиповым. Говорит, что «Зеленая улица» * в МХАТе пользуется большим успехом.

Прошу Вас и Елену Алексеевну принять искренний привет от меня и Марии.

Ваш *Я. Галан.*

74. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

6 березня 1949 р. 6.III 49

Дорогая Женя!

У нас как будто все в порядке, кроме... Кроме того, что в последнее время сердце у меня пошаливает, а у Джимки появились злостные лишаи.

Мария не работает уже в оперном театре *. Недавно она сделала эскизы костюмов для «Коварства и любви», причем не за деньги, а... за замшевые туфли, ибо денег у театра не имеется. Да и туфли-то эти пока только обещаны.

Да, с сердцем у меня совсем неважно. Достаточно малейшего волнения, и оно бьется как бешеное. Очевидно, недолог мой путь.

Два дня тому назад я вернулся из Киева, где состоялся пленум Союза советских писателей Украины. Смотрел

выставку народного искусства. Что-то восхитительное! Некоторые вещи — на грани гениальности.

Как там твой свирепый Артем? * Не ест тебя больше? И каковы вообще твои успехи и прилежание в институте?

Мария опечалена, что все московские друзья и знакомые ее позабыли, никто из них не пишет. Оказывается лишний раз, что действительно «с глаз прочь — из сердца вон», и иначе быть не может.

Приветствуй от меня Светлану *. Как там вторая подружка, все еще цирюльничает?

Пока все, новостей никаких пет.

Привет маме.

Твой *Ярослав.*

75. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

12 квітня 1949 р. 12.IV 49

Дорогий друже!

Сподіваюся, що Ви одержали мою телеграму — відповідь на Ваш запит.

Про себе важко мені сказати щось цікавого. З ранку до пізнього вечора сиджу й працюю,— сценарій уже наближається до кінця, якщо взагалі кінець у сценарних справах можливий. Листів ні від кого не одержую, ізоляція потрясаюча.

Величезна просьба.

Ми... того-с, «издержались», і тому я змушений ось про що вас просити. Візьміть десь, будь ласка, 300 (триста) крб. і пошліть телеграфним переказом на адресу: Москва, 47, Васильевская, 5, кв. 14, Кротковой Лидии Михайловне, отправитель: Кроткова Мария Александровна, Львов, Гвардейская, 18, кв. 10, і повідоміть мене телеграмою, що гроші вислали — одним коротким словом: «Вислав».

Приїду наприкінці місяця, а поки що тисну сердечно руку.

Ярослав.

Привіт Ірині й Алексєєву.

76. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

16 квітня 1949 р. Чинадиево, 16.IV 49

Так вот!

Я очень рад, что Ты рада, но сомневаюсь, сумеем ли мы в ближайшие дни отправить Тебе туфли, т. к. вернемся во Львов, по-моему, не раньше 1 Мая.

Как тебе известно, я убежал из Львова, дабы получить возможность спокойно работать. Но как обычно, мне не повезло. Кто-то предал меня, сообщив мой адрес, и вот задребезжали звонки: «выезжайте немедленно в Киев»...

Пришлось сдаться, завтра лечу в Киев. Еду туда с тяжким сердцем. Я обещал вахтанговцам сдать новую пьесу к 1 Мая, но теперь, конечно, этого не удастся сделать... и они вправе подумать про меня черт знает что... Намерен через 4—5 дней вернуться обратно, но один бог знает, удастся ли это сделать! Самое жуткое в этом всем то, что я в порученной мне работе (подтекстовка к фильму) * ровным счетом ничего не понимаю, да и деньги придется понапрасну расходовать... Только год тому назад я на подобном вызове потратил 6 недель времени и месяц тяжелого труда, не заработав при этом ни копейки!.. Неужели мне так и не дадут кончить пьесу? Шипов * уже 3 недели тому звонил мне во Львов, ругался как извозчик. Что я ему теперь скажу?..

Кстати, боюсь, что с этой пьесой, если мне даже посчастливится ее написать, выйдет очередная неудача.

Вот что. Позвони Шипову, передай им обоим привет и скажи ему, что по слухам, дошедшим до меня из Львова, пьеса «Под золотым орлом» разрешена одесскому или днепропетровскому театру. Если это так, то она могла бы быть разрешена и в Москве, хотя бы потому, что первой отрицательной рецензией на нее была рецензия Борщаговского. Но Шипов не проявил должной энергии, это не подлежит сомнению. Он просто шляпа.

Мне везет. Сделанный мною перевод пьесы Слепян «Сестры» оказался холостым выстрелом... Это стоило мне 2 недель изнурительной работы.

Пишу редко, но почему — сама знаешь. Надеюсь, что с половины мая немного освобожусь.

Целую. *Ярослав.*

77. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

24 квітня 1949 р. Чинадієве, 24 квітня 1949

Дорогий Друже!

Як я дзвонив уже Ірині (Вас не було), у мене в справі Бурлацького — Сальмана *... відбулася розмова з Назаренком. Я порадив йому ознайомитися з протоколом зборів інтелігенції. Він обіцяв зацікавитись цією винятково таємничою історією.

До речі, ні Прокопенко, ні Скачко * не викликали досі (й, мабуть, уже не викличуть) жодного з поданих мною свідків, і, таким чином, вся справа опинилася на мертвій точці.

Ще одна цікава подробиця. Перед моїм виїздом сюди (місяць тому) постійнодіюча комісія міськради по культурній й народній освіті обрала, на мою пропозицію, бригаду для розслідування цієї історії; очолив бригаду один з активніших депутатів полк[овник] Виноградний, який зараз же взявся за роботу і зараз же замовк та більше не з'являвся...

Самі таємниці, яких збагнути мені поки що не під силу.

Пишіть, Друже, що нового? Ми будемо тут приблизно до 5 травня.

Тисну руку. Вас та Ірину сердечно вітаємо з 1 Травня.

Я. Галан.

78. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

16 травня 1949 р. Львов, 16/V 49

Дорогой Алексей Леонидович!

После Вашего последнего письма я сказал себе: напишу Алексею Леонидовичу письмо только после того, как... сам кончу пьесу. Вы были тысячу раз правы. Нельзя попусту терять годы только потому, что надежды на постановку твоих пьес минимальны. А вдруг придет когда-нибудь время, что и о тебе вспомнят...

Во Львове работать было невозможно (звонки, заседания, собрания и т. д.), ввиду чего я удалился с женой в Закарпатье и там в живописном и тихом карпатском угол-

ке поработал на славу, сочинив: документальный сценарий к 10-летию освобождения Зап[адной] Украины и — пьесу.

Сегодня отправил ее Шипову (у меня, как знаете, договор на нее с вахтанговцами). Откровенно говоря, я не верю, что ее разрешат, очень уже старосветский мой подход к драматургии. Кроме всего прочего, мне кажется, что «Любовь на рассвете» (название-то какое!..) мне не удалась и что она значительно слабее предыдущей пьесы.

Кстати, о предыдущей. Возможно, что ее в последнее время разрешили бы, если было б кому похлопотать о разрешении. Шипов очень хороший человек, но большой фантазер; как и все почти фантазеры, никогда не доводящий дело до конца. Он уже полтора года обещал погогорить с Виш[невским] и т. д., но дальше обещаний так и не пошел.

А ведь был такой факт, что первой отрицательной рецензией на «Недопетую песню» была рецензия Борщаговского...

«Овод» все еще идет в театрах Украины и пользуется неизменным успехом.

В апреле, например, я получил из УЗАПа 4500 рублей наличными. Кроме удовольствия, которое я испытал при переводе этой блестящей инсценировки романа, я, благодаря ей, стал богачом по сравнению с тем, что было раньше...

Многократное Вам спасибо!

Вчера мне сказали, что «Овода» собирается поставить Харьковский театр им. Шевченко. Овода должен играть Марьян Крушельницкий *.

Простите меня, дорогой Алексей Леонидович, за продолжительное молчание и, ради бога, не отплачивайте мне мерой за меру!..

Пишите побольше о своих делах, о том, как себя чувствует Елена Алексеевна, что нового в театральном и внетеатральном мире.

Искренний, сердечный привет от меня и Марии Вам и Елене Алексеевне.

Ярослав Галан.

79. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

17 травня 1949 р. Львов, 17.V 49

Дитя мое!

С удовольствием прочел твою потрясающую рецензию па пьесу Шейнина *. Если бы у Тебя было больше возможностей ходить в театры, я б возымел в Твоем лице постоянного корреспондента, который держал бы меня в курсе расцвета нашей драматургии... Великий жаль, что Ты не смогла посмотреть ни «Хлеба насущного», ни «Зеленой улицы», то есть шедевров.

Ты скажешь: «Ведь ты же должен приехать в половине мая!»; и ты — ошибаешься. Я не приеду. Во-первых, потому, что половина мая уже миновала, и, во-вторых, ни на какие приманки Шипова я не поддамся. Довольно с меня тех двух поездок, спровоцированных им же! Шипов большой фантазер, но эти его фантазии стоили мне много денег и много здоровья. Если понадобится, приеду, но только под двумя условиями: «деньги сразу и гостиницу сразу». Без этого о Москве и мечтать нечего...

Мария выглядит чудно, настроение неплохое и только в минуты мрачного опьянения вермутом горько сетует на свою судьбу: «Из меня сделали домохозяйку» (это я-то!), хотя все ее домохозяйничанье заключается в кройке и шитье себе платьев, покупке туфель и т. п. Видишь, до чего незавидна судьба замужней женщины, а Ты, несчастная, мечтаешь еще о замужестве.

Летом мы, кажется, никуда не поедем, только вот разве недельки на три с половиной в Коктебель и недельки на две в Закарпатскую область, что, впрочем, не помешает Тебе рыскать по Львову в поисках очередной жертвы твоих матримониальных [1] вожделений. Так что приезжай, деточка!

Пишешь о посадках лип. Представляю себе это изумительное зрелище. Только вот с тех пор мучит меня вопрос: что лучше — город с липами, или липы без города. Я пришел, наконец, к выводу, что липы без города всетаки лучше. А вот зоопарк хотелось бы посмотреть и поглазеть, как медвежата барахтаются с львятами.

---

[1] Пов'язаних із шлюбом *(лат.)*.— *Ред.*

Ну, прощай, дитя, и не забывай твоего старого зятя и друга, а маму целуй от меня.

Ярослав.

Привет Светлане и Любе.

80. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

30 травня 1949 р. Львов, 30.V 49

Мое очаровательное дитя!

Спешу ответить на твой вопрос. Когда сыр находится на противоположном конце стола, это значит, что он не для тебя предназначен, ввиду чего пользоваться им тебе ни в коем случае не следует.

Если же, паче чаяния, вышеупомянутый сыр очутился там совершенно случайно, то священной обязанностью одного из соседей твоих по столу является предпонесение его Тебе на тарелке (ни в коем случае не пальцами). Если это возымеет место, Ты должна с рассеянным видом поблагодарить соседа, взять в правую руку вилку и кончиком оной захватить один ломтик. Если же Тебе захочется съесть его побольше, Ты должна будто невзначай зацепить и другой ломтик, сказав при этом: «Ах, простите, я взяла слишком много, сейчас положу обратно». В большинстве случаев сосед отвечает: «Что Вы, что Вы!» и заблаговременно убирает тарелку. Кушать его, то есть сыр, следует вилкой, дробя его постепенно на куски и непременно с рассеянным видом, показывающим: «Кушаю по принуждению, хоть это и вкусно»; или же следует положить его на ломтик хлеба и тогда это будет т[ак] наз[ываемый] бутерброд, который можно есть пальчиками. При этом не рекомендуется чавкать, подбирать крошки и класть их обратно на бутерброд, вытирать губы скатертью, блуждать алчными глазами по другим тарелкам, оглашать воздух отрыжками, икотой и т. п. Выкушав свой порцион, Ты не должна кричать: «Еще!» или же вставать и с вилкой в руках бегать вокруг стола, подыскивая новую добычу.

Как видишь, все это довольно просто и не требует специальной длительной тренировки.

От мамы я не получаю писем уже несколько недель подряд. Привет ей от меня. Мы здоровы, Джим тоже, пока все благополучно, чего и вам желаю.

Твой Ярослав.

P. S. Когда приедете?

81. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

7 червня 1949 р. 7 июня 1949

Здравствуйте, дорогой Алексей Леонидович!

Жаль, что я не знаком ни с одной из упомянутых Вами Ваших пьес *. Если б был в Москве, я б с радостью прочитал их, хоть они и не окончены. Инсценизация «Овода» убедила меня в том, что Вы полнокровный драматург. Неужели Вы и «Казаков» считаете потерянной позицией?

«Любовь на рассвете»... Из Вашего письма я узнал, что есть уже «Путешествие на рассвете». Придется менять заглавие. Откровенно говоря, я жалею, что подписал договор с вахтанговцами. На Украине было бы гораздо легче ее поставить... И, вообще, выходит с ней как-то нелепо. Вахтанговцы уехали на 2 месяца, и все это время приходится таиться с ней от света небесного...

По-дружески говоря, какое-то неловкое чувство пробуждает во мне поведение Георгия Михайловича. Отправил ему пьесу по авиа. Когда ответа о получении не последовало, я попросил Женю * позвонить к Шипову. Тогда он назвал меня почему-то паникером и кончил разговор с ней тем, что посоветовал ей... идти спать. (Жене уже, слава богу, 27 лет), чем ее больно задел. Потом позвонил мне, рассказал о выезде вахтанговцев и почему-то даже заявил, что они отказались платить ему за перевод, хоть общеизвестно, что плата за перевод исчисляется из поступлений. Когда я спросил, как ему понравилась пьеса, он ответил: «Вы порядочный человек, что написали такую пьесу». Я попросил отправить мне письмо с более обсто-

ятельной оценкой. Он обещал, но ни Георгий Михайлович, ни — что больнее всего — Анна Михайловна ничего не написали. А я ведь здесь никому ее не показываю... и так хочется знать чье-то мнение...

Впрочем, может, мои претензии к Шипову не обоснованы и вызваны моей мнительностью и тем, что меня раздражает его протекционный тон. Ну, что ж, закусим удила и будем терпеливо ждать.

«Карьеры Бекетова» не читал, но на днях почитаю. Смешно, но и грустно, ибо, в конце концов, речь идет не о карьере Бекетова, а о карьере Софронова *. Жалко его. Ведь это,— как пишет газета,— «молодой драматург», а такое крушение.

82. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

20 червня 1949 р. Львов, 20.VI 49

Искреннее спасибо за память, дорогой Алексей Леонидович!

В последнем моем письме, где речь идет и о Софронове, и о Ванде *, и о Whitman'е *, я несколько переборщил. О том, что представляет собой Софронов, я примерно осведомлен, но мне хотелось немножко поязвить на его счет, тем более, что в «Культуре и жизни» назвали его молодым драматургом. Но ирония оказалась недоходчивой.

Относительно моей пьесы. Боюсь, что она получилась неудачной. Моя жена относится к ней с прохладцей, а Шипов выразил свое отношение к ней сомнительным комплиментом не по ее, а по моему адресу: «Вы — порядочный человек» и больше поныне ни звука.

Отправить ее непосредственно вахтанговцам я не мог, т. к. они не понимают по-украински. Переводить ее самому я считал нелояльностью по отношению к Шипову. Правда, его слишком уж сдержанное отношение ко мне в последнее время освобождает меня от этого долга лояльности, но — уже поздно.

Откровенно говоря, я не особенно рассчитываю на то, что моя пьеса попадет на сцену московского театра, поэтому меня не особенно смущает происходящая на Неглинной драматургическая давка.

Кстати, каким это образом получилось такое изобилие? Неужто год тому назад народ писал меньше пьес? Рост качества? Так чем же его объяснить? Если это так, то почему мы до сих пор как-то не замечаем этого роста? Не понимаю, что происходит.

Я очень устал и не могу работать. Если будут деньги (поступления за «Овод» уже почти прекратились: в прошлом месяце получил всего 600 рублей), постараемся поехать в Коктебель. Так хочется по-настоящему отдохнуть, так хочется солнышка (здесь уже вторую неделю стоит холодная, пасмурная погода).

Хуже всего то, что затяжка с пьесой в Москве не дает мне возможности продвигать ее на Украине, где, кстати, вскоре состоится празднование годовщины воссоединения.

Вы спрашивали меня, Алексей Леонидович, что с моим переводом книги польской писательницы Шмаглевской «Дымы над Биркенау»? Отвечаю: весь мой двухлетний труд пошел прахом. Недели три или четыре тому назад я сдал во Львовское областное изд[ательст]во вторую половину перевода и при этом с ужасом узнал, что первая его половина (печатанная без копирки) — пропала...

А вот мрачная подоплека этой пропажи. Примерно год тому назад в изд[ательст]ве была раскрыта большая афера. Но только в последнее время обнаружились ее чудовищные размеры. К шайке воров принадлежало все руководство изд[ательст]ва: директор, гл[авный] редактор (Нечаева), зам[еститель] редактора, переводчица, главбух и целый сонм посторонних подставных лиц. Злоупотребления достигли рекордной суммы: 1 миллиона 800 тысяч рублей. В большинстве случаев дело выглядело так: заказывалась одна более или менее квалифицированная рецензия на поступившую рукопись, после чего она копировалась в 2 или даже 3 экземплярах, причем копии снабжались фиктивными фамилиями или за небольшую мзду их подписывали посторонние лица, ничего общего не имеющие с литературой (среди них есть и уборщицы, и 7-летние девочки).

Из документов бухгалтерии явствовало, что за литредакцию первой половины моего перевода был уплачен гонорар в июне 1947 года. Когда же оказалось, что я сдал первую половину только в июне 1948 года, б[ывший] главный редактор Нечаева сочла нужным уничтожить перевод, желая, таким образом, замести след еще одного своего преступления (наличие рукописи показало бы, что никакой редакции ее никто не делал).

Самое угнетающее в этой истории то, что эта мерзавка пользовалась большим доверием писательской среды.

Пикантно то, что кроме главбуха, все упомянутые лица пребывают на свободе, имеют полную возможность согласовывать между собой заранее показания и, по мере сил своих, пускать концы в воду...

Ну, на сегодня хватит этого добра! Еще раз благодарю Вас за внимание.

От всей души приветствуем Вас и Елену Алексеевну.

Я. Га[лан].

Да, есть у меня к Вам просьба, Алексей Леонидович. Когда будете по своему делу у Хесина (но только в этом случае), спросите, будьте добры, почему он не довел до конца моего иска к ред[акции] «Нового мира» *. Ведь говорит же договор в мою пользу...

В Москву мне ехать, конечно, нечего.

83. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

25 червня 1949 р. Львов, 25.VI 49

Женя!

Учитывая, что —
    я благовоспитан;
времени до 1-го осталось мало; —
    отвечаю.

Относительно сыра. Н-да, пальцами, но Ты же не писала о пиве и шампанском (а я все-таки не советую смешивать этих напитков), как и не писала о том, что правила хорошего тона преподает Тебе Верт *. И это уже долго длится?

Относительно творческой командировки хоть убей меня, но я не знаю, что это за командировка такая, как и не знаю, кто собирается ее финансировать.

Уезжаем ли отдыхать и когда? Не знаю, о таких вещах узнают в последнюю минуту, когда внезапно появляются деньги и путевки. Сия минута еще не наступила. Не знаю также, что это имеет общего с Твоим и маминым приездом? Боишься, чтобы Тебе не было без нас скучно? А Ты думаешь, нам не было бы скучно без Тебя, и все-таки мы готовы пойти на эту жертву.

Почему же Ты не хочешь пойти на оную? Так что брось эти дурачества.

Статья о бр[атьях] Турах? Раз блестящая, так это стало быть моя, но похвально о них я никогда не отзывался и, кроме одной ругательской рецензии *, ничего у меня на этот счет не было. Да и вообще я никогда не проявлял к ним столь бурного интереса, как Ты.

Твой *Ярослав*.

Дорогая Лидия Михайловна!

Благодарю Вас за письмо. Сделаю все возможное, чтобы отправить Вам еще 500 рублей на проезд во Львов, где будете, надеюсь, в первых числах июля.

У нас ничего нового, если не считать аферы в Львовском обл[астном] издательстве. Я тоже пострадал. Чтоб замести следы еще одного своего преступления, Нечаева уничтожила рукопись моего перевода, над которым я работал 2 года...

Целую крепко.

Ярослав.

84. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

4 липня 1949 р. Львів, 4 липня 49

Друже!

Забув Вам сказати. Дізнайтеся, будь ласка, у тов. Пелехатого, чи вже полагоджена справа з прикріпленням Бірюкова *, Буряка * й Шмигельського * до обласної лі-

карні. Днями із Спілки пішла до нього вже друга наша заява в цій справі.

Тисну руку. *Ярослав.*

85. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

10 липня 1949 р. Коктебель, 10.VII 49

Дорогой Алексей Леонидович!

К великой моей радости, я получил из УЗАПа за «Овод» еще 3700 рублей, что и позволило нам поехать в Коктебель (будем здесь по 26-е). Много солнца, простора, только море, представьте себе, апрельское (14-15°). От этого купанья у меня получилась добавочная ломота в ногах.

Шипов и Анна Михайловна, вопреки моим ожиданиям, продолжают хранить гробовое молчание. Не знаю, что сие значит.

На последнее мое письмо я не получил ответа, видимо, оно не дошло к Вам. Если я позволил себе сегодня нарушить Ваш покой, так вот почему.

Здесь отдыхает Платон Воронько, член правления Литфонда СССР и, если не ошибаюсь, правления ССП. Я разговаривал с ним о ликвидации общества драматургов в Москве. Он считает эту меру правильной, т. к., по его словам, там было много лишнего груза, беспощадно эксплуатирующего Литфонд и ничего не делающего. Возражая, я назвал Вашу фамилию. Он отозвался о Вас очень похвально, и тогда между нами возник такой, примерно, диалог:

Я: Если б А. Л. подал заявление о приеме его в члены ССП, каково было бы решение правления?

Он: Он был бы несомненно принят. Пока что в кандидаты.

Я: Могу ли я повторить это Алексею Леонидовичу?

Он: Можете, пожалуйста.

Простите, Алексей Леонидович, что я позволил себе вмешиваться не в свое дело, но мне показалось (и до сих пор кажется), что так было бы для Вас лучше. Я считаю,

что Вы должны вступить в члены Союза писателей. Если Вы думаете иначе, то прошу извинения.

Примите от меня и Марии самый горячий привет Вам и Елене Алексеевне.

Я. Галан.

86. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

23 липня 1949 р. 23/VII 49

...Но вот просьба, на этот раз серьезная. Если это в пределах Ваших возможностей, сагитируйте кого-нибудь из авторов хорошей пьесы, чтоб мне дали исключительное право перевода, известив об этом одновременно киевский комитет. Шипов, правда, обещал мне что-то Диккенса (кажется, «Домби и сын» *), но «обіцяв пан кожух, слово його тепле...». Это была бы большая подмога для меня на будущее. Но повторяю, если это в пределах Ваших возможностей и не затруднит Вас особенно. Я был бы очень рад перевести Вашу новую пьесу *, но это уже не от меня зависит...

Уезжаем отсюда 27-го * и, по-видимому, 30-го буду уже во Львове. Вы долго еще будете оставаться вне Москвы? Я и Мария страстно хотели бы побалакать с Вами и Еленой Алексеевной, но вряд ли это удастся скоро сделать. Пока приходится довольствоваться крепким пожатием Ваших рук.

Я. Галан.

87. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

24 липня 1949 р. Коктебель, 24/VII 49

Здравия желаю, Алексей Леонидович!

Через полчаса после того как отправил Вам вчерашнее письмо, получил новое, от 17.VII. Спасибо. Отвечаю по порядку.

В Коктебеле тоже мне не повезло. 10 дней тепла и солнца, остальное время холода, дожди и невероятный, бешеный вихрь. Через 3 дня кончается путевка, 27 еду в Симферополь, а 28 оттуда прямым самолетом во Львов.

Пишете о моей работе над новой пьесой. Нет, не так-то скоро получается. Пусть сперва простыну от последней.

Разговаривал вчера опять с Воронько, позволил себе прочесть ему кусочек письма (о «мусорном старичке»). Он согласен, что с Вами поступили несправедливо *. Сказал, что считает Вас хорошим писателем и что сделает в Москве все возможное для Вас, для приема Вас в члены Союза (я дал ему Ваш московский адрес). Кстати, Вы, кажется, работали во время войны с его женой в каком-то полувоенном учреждении. Он согласен с Вами также насчет поведения китов.

При этом случае хочу Вам напомнить, что он является также членом правления Литфонда.

Теперь вот что. Психологически понятно, что Вы считаете себя обиженным, но — только психологически. Поймите, что обижаться можно на одного человека, ну, на двух, но там, где перед Вами довольно разноликая группа или, вернее, конгломерат людей, обижаться не следует, ибо обижаться тут просто не на кого... Иногда достаточно того, чтоб заворочался один винтик, и дело принимает совершенно другой оборот. Так что Вы не церемоньтесь особенно и при первой возможности (а я сделаю все, что в моих слабых силах, чтоб эта возможность представилась) подавайте заявление в ССП и Литфонд.

Пишете об «Оводе» и о том, что Вашу работу над ним считают чуть ли не спекуляцией.

Дорогой Алексей Леонидович. Вы же знаете, почему столь враждебно относятся главбухи к писателям, особенно в момент, когда они получают гонорар. Чувство совершенно понятное. А что же Вы хотите, чтоб ближние радовались поступлениям за Ваш «Овод»?...

Вы крепко переборщили. Пишете об иссякании Ваших способностей, чего доказательством, мол, является Ваш страх перед современной темой. А кто же, скажите, даже из самых молодых, этого страха не чувствует? Одни дураки только, ибо страх этот не что иное, как чувство ответственности... Не сегодня-завтра придется за это чувство расплачиваться...

88. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

10 серпня 1949 р. Львів, 10/VIII 49

Спасибо, дорогой, за участие и помощь. Чтобы то там ни было с переводом пьесы Иткина * (может, ничего и не получится), но я буду знать, что в Вашем лице я приобрел настоящего, хорошего друга.

7 августа я отправил Вам телеграмму о том, что я согласен взяться за перевод. Нужно, чтобы автор сообщил телеграммой Укр[аинский] комитет о предоставлении мне исключительного права перевода.

Вы правы насчет «пьесописания», но это уже у меня болезнь такая: через год-два опять разрешусь новым лицедействием.

Дней десять тому назад позвонил мне, наконец, Шипов. Пьеса ему и Анне Михайловне, говорит, очень понравилась. Первого августа он сдал готовый перевод вахтанговцам *; обещал известить меня об их мнении. До сих пор нет ничего, а это плохой признак, если не ошибаюсь...

Я глубоко сочувствую Вашим строительным мытарствам. Возможно, Вы и правы, строя эту самую дачу, но для меня это был бы такой подвиг, такой подвиг! И в конце концов я прогорел бы на этом деле, как и на всем, к чему коснется моя счастливая рука.

Откровенно говоря, хотелось бы и мне иметь домик в лесу, но пока здесь это не имеет смысла: неровен час — зарежут ночью или сожгут.

Жизнь пока что у нас чрезмерно пресыщена романтикой в худшем смысле этого слова.

Теща и Женя сейчас у нас.

Вместе со мной они и Мария шлют Вам, Алексей Леонидович, и Елене Алексеевне горячий привет. Завтра отправляю Женю на две недели в Закарпатье на горный воздух, а 5 сентября она уезжает с мамой в Москву готовить диплом.

Крепко жму руку.

Я. Галан.

89. ДО М. К. МАЛИНИ

17 серпня 1949 р.

Шановний товаришу Малина!

Відповідаю на Вашого листа від 12 серпня 1949 року.

Свою думку про твір Марії Жук * «Мандрівка Юльки Калинчук» я виклав свого часу в листі до авторки, який, мабуть, і досі лежить в архіві.

Мій висновок: рукопис вимагає корінної переробки.

Моє ставлення до Марії Жук не має й не мало жодного впливу на оцінку її рукопису. Навпаки: незважаючи на сумний досвід з минулого, я, як і інші товариші-письменники, поставивсь якнайсумлінніше до її роботи. Те, що Марія Жук відповідає на кожну спробу товариської критики дикою лайкою й писанням незлічених скарг до найбільш відповідальних осіб, треба приписати особливостям її характеру або й душевній хворобі.

З пошаною

Ярослав Галан.

Львів, 17 серпня 1949

90. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

21 серпня 1949 р.

Львов, 21 августа 49

Искреннее спасибо за оказанную мне помощь. Иткин прислал мне свою пьесу (на условиях 1/3 для переводчика), и я ее перевожу. Его заявление о предоставлении мне исключительного права на перевод я отправил Глузману и одновременно известил об этом управление театрами в Киеве.

Местный театр им. М. Заньковецкой предложил мне перевести одну из только что появившихся пьес, но когда позвонили в Киев, им ответили, что пьеса, мол, «уже переводится»...

Несколько дней тому назад я позвонил к Габовичу *. Он сказал, что после ознакомления с пьесой всего руко-

водства театра он напишет мне обстоятельное письмо. Он успел уже ознакомиться с пьесой. Заявил, что и его, и Р. Н. Симонова * «много в ней смущает», дав таким образом, понять, что из этой муки хлеба не будет. Не знаю, писал ли я Вам, что месяца два тому назад я вступил в кандидаты ВКП(б). Вчера вызвали меня в обком и, ссылаясь на требования ЦК КП(б)У, предложили написать автобиографию и заполнить анкету с фотографиями.

Мы очень рады, Алексей Леонидович, что у Вас будет свой домик... что это даст мне возможность от поры до времени поговорить с Вами и Еленой Алексеевной (передайте ей наш горячий привет) под шум подмосковных деревьев.

Жму руку и прошу Вас не забывать меня.

Я. Галан.

91. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

28 серпня 1949 р. Львов, 28 августа 49

Здравствуйте, Алексей Леонидович!

Пьесу Иткина кончено переводить. Я заблаговременно отправил в Укр[аинское] управление театров предложение о заключении со мной договора на перевод этой пьесы, но ответа не последовало. Очевидно, перевод там у них «уже есть» и, по-видимому, придется самому распространять его...

Относительно самой пьесы. Она написана квалифицированно, хороший диалог, зрителя она будет держать в напряжении, не знаю только — до конца ли. Дело в том, что автор взял на себя слишком большую нагрузку: действуют-то всего 4 человека, да к тому же в течение нескольких часов. В результате им некогда действовать и приходится преимущественно рассказывать о том, что происходит вне сцены. Тем не менее, я согласен с Вами, что она должна пользоваться большим успехом, если... если ее через некоторое время не снимут. Я лично не вижу причин возможного запрета...

Что-то совершенно непонятное происходит в Укр[аинском] управлении театров и реперткоме. Они утверждают и распространяют буквально все, что подвернется. Вот передо мной оплаченная, утвержденная и распространенная уже Укр[аинским] театр[альным] обществом пьеса киевлянина Евгения Кротевича * «На освобожденной земле» (речь идет о Зап[адной] Украине). На обложке начертаны слова автора: имя — рек, адрес и «66 лет»... Идея пьесы: орошение горных вершин (!!!) речной водой долин... С ума сойти!

Шипов не звонил, Габович еще не прислал давно обещанное письмо. Вы правы,— бедняжки, очевидно, ищут мотивировки для отказа. Если у Вас, Алексей Леонидович, найдется свободная минута, позвоните к Георгию Михайловичу и попросите у него для ознакомления переводы двух моих пьес. Мне бы так хотелось услышать Ваше прямое мнение (его телефон: К-3-78-27).

«Овод» в этом месяце дал уже только 400 рублей. Да, был здесь на гастролях Черновицкий укр[аинский] театр, играл «Овода». Я после первого действия сбежал: Джемму играла какая-то полустарушка с охами и визгами, кардинал напоминал рядового мошенника, купюры сделаны там, где их делать не следовало, а примерно четвертую часть первого действия написал сам постановщик, и как написал — горе «Оводу»! Сам Овод был неплох, но тем жалче выглядели другие персонажи. Пускай Вас это не волнует, такова судьба всех драматургов!..

Женя и мама пока что здесь, но, очевидно, 2-го уедут в Москву. Мария лихорадочно ищет работу, т. к. у нас в материальном отношении начался жестокий «аврал».

Всем семейством шлем Вам и Елене Алексеевне пламенный привет и самые лучшие пожелания.

Ваш *Я. Галан.*

92. ДО І. І. ЧАБАНЕНКА

5 вересня 1949 р.

Заступнику Голови комітету в справах мистецтва
при Раді Міністрів УРСР
тов. Чабаненку І. І.

18 серпня ц[ього] р[оку] я звернувся до Вас з проханням скласти зі мною договір на перекладену мною п'єсу Л. С. Савельєва «Повесть о неизвестном человеке».

З огляду на те, що я не одержав від Вас жодної відповіді, я змушений вдруге потурбувати Вас цією, так важливою для мене й для автора п'єси справою й просити Вас з'ясувати Ваше ставлення до моєї пропозиції.

Львів, 5 вересня 1949

Ярослав Галан.

93. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

9 вересня 1949 р.

Львов, 9 сент[ября] 49

Дорогая Лидия Михайловна!

У нас пока все в порядке. Джим уже как будто совершенно здоров, у него появился аппетит, хорошее настроение, надеюсь, также будет и в дальнейшем.

Меня возмутило вот что. Вы помните фотографии Жени и Марии, снятых с Валей вдвоем в парке. Там были чудные снимки Марии. Я их отобрал по одному экземпляру и для Марии, но она забыла спрятать, и в результате Женя взяла все, несмотря на то, что там их было по несколько копий. Это уже свинство! Больше того, Женя захватила с собой даже фотографии лошадей*, столь нужные мне для предъявления горсовету.

Ввиду того очень Вас прошу срочно прислать эти все фотографии в заказном письме.

Простите, что пишу на таком листке бумаги, но я сообразил, что он уже был в употреблении, когда заполнил первую страницу. На следующий раз напишу на другом.

Ярослав.

94. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

11 вересня 1949 р.

Львов, 11 сентября 49

Здравствуйте Алексей Леонидович!

Очень Вам благодарен за пожелания успехов, но, к сожалению, неудачи продолжают меня преследовать.

Как и следовало ожидать, Киевское управление театров ответило, что перевод пьесы Савельева сделан еще в июле и поэтому, дескать, они не могут подписать со мной договор. Попытаюсь еще бороться: свой перевод отправил в респ[убликанский] репертком, но, видимо, ничего из этого не получится. В лучшем случае мне придется печатать и распространять свой перевод...

Сегодня получил открытку от Иткина: приезжает в Москву. Вас прошу не говорить ему пока ничего. В ближайшее время увижу, что из этого получится, и тогда напишу ему сам. По-видимому, придется волей-неволей капитулировать и зачесть в свой трудовой стаж еще один напрасный труд.

Как я узнал, ст[арший] инспектор Управления театров в течение непродолжительного времени перевел со своей женой и распространил по театрам 15 (пятнадцать) пьес... Вот аппетит! Обо всем этом я известил ЦК КП(б)У, называя вещи по имени. Увидим, что из этого получится.

Шипов не звонит и не пишет; получил небольшое письмо от Габовича. Обещает дать окончательный ответ через недельку-две, когда съедутся руководящие вахтанговцы, но из его беглых замечаний можно уже сегодня сделать вывод, что Театр Вахтангова не будет ставить мою пьесу. Может быть, они и правы; трудно смотреть критически на свое детище.

В эти дни во Львове происходит процесс аферистов из областного издательства. Я присутствую на нем в качестве свидетеля. Неприглядная картина нравов, есть чему и ужаснуться, и посмеяться. Очевидно, последует приговор.

Я уже год веду борьбу против аферистов из оперного театра, но безуспешно, т. к. областной прокурор умышленно тормозит дело. Придется вести борьбу и против областного прокурора.

Когда же Вы, Алексей Леонидович, думаете вернуться в Москву? Видимо, не скоро, да? Хочется когда-нибудь лично пожать руки Вам и Елене Алексеевне.

Ваш *Я. Галан.*

95. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ ТОВ. В. М. ВЛАДКА

26 вересня 1949 р.

Повідомляю Вас, що я задовольнив майже всі вимоги рецензента мого перекладу п'єси Л. Савельєва «Повість про невідому людину».

З усіма його зауваженнями, на превеликий жаль, погодитися не можу. Маю на думці такі місця:

Стор. 6. Рецензент вважає, що слово «чолов'яга» занадто грубе. Це не так. В п'єсі мова йде про людину, до якої Бартолемі ставиться не дуже приязно, проте, називаючи її чолов'ягою, він нітрохи не ображає її, як не ображав Котляревський Енея, коли писав про нього: «Еней правдивий чолов'яга». Два інші можливі тут слова: «чоловік» та «мужчина» звучали б трохи по-канцелярському.

9 стор. «Вас лише те цікавить». Я вважав, що тут звук «ц» на місці «т» (це—те) дав би небажаний звуковий ефект: «це цікавить».

10 стор. «Черт возьми!» В багатьох п'єсах це перекладають на «Чорт забирай!» Такого звороту українська мова не знає; це якийсь одеський неологізм. Бажаючи знайти компромісне вирішення, я в першому випадку переклав це на «Казна-що», в другому — на «Хай йому чорт». Академічний словник (1948) перекладає «Черт возьми» — «Хай йому чорт!».

24 стор. «Омут». Автор радить вжити тут слово «безодня»; по-моєму, воно тут занадто сильне. Скоріше це «болото», «трясовина», «твань».

15 стор. «Метнулася». Я думаю, що це повноправне слово (Котляревський, М. Вовчок). Крім того, воно тут краще змальовує ситуацію, ніж слово «кинулася».

25 стор. «Я розумію, ваш настрій, товариство...». В даному разі слово «состояние» важко було б інакше перекласти (див. Акад[емічний] словник). Сказати замість «господа» — «панове» тут аж ніяк не можна, бо тут не тільки чоловік (пан), але й жінка (пані). В таких випадках по-українському кажуть «товариство!» (В Галичині казали: «панство!»).

34 стор. «Убеждал и госпожу Джас совершить с ним путешествие». Мені здається, що я правильно зробив, коли переклав це на «Умовляв і пані Джас поїхати з ним разом». Так значно простіше.

Стор. 40. «Що вб'ю». Дослівно: «Що знищу», а це дає два «щ». Я замінив слово «вб'ю» словом «зліквідую».

Оце приблизно все.

Прошу Вас подякувати від мого імені рецензентові за сумлінну роботу над моїм перекладом.

Львів, 26 вересня 1949

З пошаною *Я. Галан.*

96. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

3 жовтня 1949 р. Львов, 3.X 49

Дорогая Лидия Михайловна!

Спасибо за письмо. Мы все, включая сюда и Джима, здоровы, чего и Вам желаем. Мария работает в музее; как будто она довольна. Обещают направлять ее от поры до времени в командировку в Киев и даже в Москву. Меня, кажется, тоже ожидает такая же судьба: видимо, заставят принять должность зав[едующего] облотделом искусств. Так что миновали золотые денечки свободы...

...Вахтанговцы так и не ответили... (черт бы их побрал). Вы больше не звоните, ну их!

Желябужский уже месяц не отвечает на мои письма. Боюсь, как бы не заболел старик.

Да, забыл сказать. У Марии канитель с зубами. Две пломбы, сделанные в обл[астной] поликлинике, оказались недоброкачественными, и теперь ей придется удалить один зуб, а другой лечить и заменить пломбу. Вот и все сенсации.

Извините за исключительно короткое письмо, но, честное слово, больше нет ничего интересного. Будет — напишу.

Вы пишите почаще.

Целую вас и Женю.

Ярослав.

P. S. Инсулин еще не получил.

97. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ

5 жовтня 1949 р.

Начальникові реперткому при Комітеті мистецтв УРСР

тов. В. М. Владку.

Шановний товаришу!

Згідно з Вашою вимогою, висловленою в розмові з тов. Ганом *, надсилаю Вам заяву автора п'єси «Повість про невідому людину» Л. Савельєва про надання мені виключного права перекладу її на українську мову.

За чутками, Харківський театр ім. Шевченка збирається ставити згадану п'єсу в перекладі П. Панча. В даному разі я не заперечую проти цього.

З привітом *Я. Галан*

Львів, 5 жовтня 1949

98. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

15 жовтня 1949 р. Львів, 15.X 49

Дорогая Лидия Михайловна!

Вчера получил вашу открытку. Вот что: мы пишем. Я отправил к Вам авиаписьмо дней 8-9 тому, а Мария передала письмо Дудыкевичем. Зато от Вас давно уже (недели 2 тому назад) получили последнюю весточку. Очевидно, письма не доходят — ни наши, ни Ваши.

Дома у нас все по-старому. Мария здорова, работает, я уже недельку болею гриппом (уже стало лучше). Джим смотрит молодцом.

Гжицкий ждет с нетерпением обещанного инсулина. Этот его больной мальчик нуждается в инсулине до зарезу, а по рецепту дают его очень мало.

Кстати, Мария нарисовала чудную картину (цветы) *. Нирод говорит, что это ее первый большой творческий успех. Эту картину мы повесим в первой комнате, на месте, где висел натюрморт, подаренный Гжицкому. Я очень рад тому, что у нее такие способности, но одновременно опечален, что она так мало работает на этом поприще.

Целую Вас и Женю.

Ярослав.

Привет от Джима Ярославовича!

99. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

20 жовтня 1949 р. Львов, 20.X 49

Дорогой Алексей Леонидович!

Спасибо за письма. Я постараюсь временно реже писать, чтоб не причинять Вам лишних хлопот с ответом, т. к. в Вашем положении писать сейчас трудновато. Подождем до Вашего переселения в Москву, тогда дадим волю обмену мыслями.

Сегодня сообщил Иткину, что мне пришлось отказаться от предоставленного им права, т. к. мое упрямство могло бы помешать осуществлению постановки его хорошей пьесы.

Вахтанговцы не потрудились даже мне ответить. Культура своеобразная. Что Шипов не пишет, это я понимаю,— ему просто нечего писать. Ведь он-то сделал все возможное, потратив время и труд (уже вторично) на перевод пьесы, которая не увидит сцены. Но театр... Ведь есть же у них секретарь и стандартные конверты. Безобразие! Дело уже не в том, поставят они пьесу или нет (они ее не поставят), но в элементарной вежливости.

Вы правы, Алексей Леонидович,— работать сейчас над драмой не имеет малейшего смысла. По-видимому, не бу-

ду больше этого делать. По крайней мере, в ближайшее время.

Вряд ли мне посчастливится побывать в этом году в Москве. Кроме всего прочего, меня, как Вам известно, засватали на должность зава облотделом искусств и, возможно, ЦК утвердит это назначение (страстно желаю противоположного). Тогда уже будет минимальная возможность посетить Вас лично.

Я послал Вам на память экземпляр недавно изданного моего сборника «Перед лицом фактов» *. Вы там, конечно, ничего не поймете, но мне хочется, чтоб у Вас была моя скромная книжка (там пьеса и публицистические очерки).

Желаем Вам и Елене Алексеевне скорейшего выполнения строительного плана.

Жму руку.

Я. Галан.

Примітки

До четвертого тому ввійшли маловідомі і досі не відомі памфлети, фейлетони, нариси, радіокоментарі, статті, рецензії, промови, виступи, газетні репортажі, автобіографічні матеріали, листи Ярослава Галана. Більшість цих творів з'явилось вперше в союзній, республіканській та обласній пресі ще за життя письменника або в перші роки після його трагічної загибелі.

Частина спадщини письменника досі залишалась в архівах.

Твори, включені до цього тому, друкувались в українській, російській, польській періодиці.

Твори у цьому томі за хронологічними, тематичними і жанровими ознаками укладені в окремі розділи: памфлети, фейлетони; нариси, статті; літературно-мистецька критика; п'єса «Перший дебют»; газетні репортажі; промови, виступи, звернення; автобіографічні матеріали; листи.

Усі твори друкуються за першодруками, автографами або авторизованими машинописними оригіналами, що зберігаються в газетних архівах Києва, Львова, Москви, Варшави, в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, відділ рукописів, ф. 75, 82 (далі: ІЛ), у Літературно-меморіальному музеї Ярослава Галана у Львові (далі: МЯГ), у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва Української РСР у Києві (далі: ЦДАМЛІМ), у Партійному архіві Львівського обкому КП України (далі: ПАЛО), у Волинському обласному державному архіві (далі: ВОДА), у Івано-Франківському обласному державному архіві (далі: ІФОДА), у Центральному державному архіві Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (далі: ЦДАЖР УРСР), а також у приватних архівах.

У примітках подається історико-літературний та реальний коментар. Історичні події, маловідомі імена, скорочені назви, що пояснюються в примітках, у тексті позначено зірочкою. Авторські примітки Я. Галана подаються у посторінкових виносках беззастережно, переклади іноземних слів, виразів та пояснення діалектизмів супроводжується ремаркою *«Ред.»*.

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ

ШАРМАНЩИК І СЕРЖАНТ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 5 лютого 1940 р. Подається за першодруком.

НАД АНГЛИЕЙ ЗВОНЯТ КОЛОКОЛА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 18 січня 1942 р.

Подається за першодруком.

Гастелло Микола Францевич (1907—1941) — радянський військовий льотчик. 26 червня при бомбардуванні колони німецьких військ літак Гастелло був підбитий, але він спрямував його на скупчення ворожої бойової техніки. Йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Космодем'янська Зоя Анатоліївна (Таня; 1923—1941) — комсомолка-партизанка, героїня Великої Вітчизняної війни. Посмертно їй присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Павличенко Людмила Михайлівна (1916—1974) — учасниця Великої Вітчизняної війни, майор, Герой Радянського Союзу, снайпер, особисто знищила 309 гітлерівців, з них 78 снайперів.

Роммель Ервін (1891—1944) — головнокомандуючий німецькими військами в Африці.

Герінг Герман (1893—1946) — один з фашистських лідерів та паліїв другої світової війни.

Лаваль П'єр (1883—1945) — французький реакційний політичний діяч. У 1931—1932, 1935—1936 рр.— прем'єр-міністр. Один з патхненників прогітлерівської політики, що призвела до окупації Франції в 1940 р. У 1942—1944 рр. прем'єр-міністр маріонеткового «уряду Віші». Після визволення Франції від німецьких фашистів страчений за державну зраду.

Петен Анрі-Філіпп-Омер (1856—1951) — французький реакційний військовий і політичний діяч, маршал. З червня 1940 р.— прем'єр-міністр. Відмовився від опору гітлерівським загарбникам, уклав з ними у 1940 р. Комп'єнське перемир'я. У 1940—1944 рр. очолював прогітлерівський «уряд Віші». В 1945 р. був засуджений до смертної кари, яку було замінено довічним ув'язненням.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ ШАВКИ С ФАШИСТСКОЙ ПСАРНИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 15 вересня 1942 р.

Подається за першодруком.

Центральна рада — контрреволюційна буржуазно-націоналістична організація, яка виникла на Україні в березні 1917 р. Стала на шлях боротьби проти Великої Жовтневої соціалістичної революції і Радянської влади, встановила режим жорстокого терору на захоплених землях України, уклала з імперіалістичною Німеччиною Брест-Литовську угоду в 1918 р. Німецькі окупанти, переконавшись, що Центральна рада неспроможна придушити революційний рух на Україні, замінили її маріонетковим «урядом» гетьмана Скоропадського.

Петлюра С. В. (1877—1926) — один з ватажків української буржуазно-націоналістичної контрреволюції, один з керівників контрреволюційної Центральної ради, Директорії. Влітку 1920 р. втік за кордон, де вів антирадянську діяльність.

Скоропадський П. П. (1873—1945) — великий український поміщик, монархіст, який у 1918 р. за допомогою німців був проголошений гетьманом України. У грудні 1918 р. втік до Німеччини, де продовжував антирадянську діяльність.

Лівицький Андрій — головний отаман військ та флоту так званої «Західно-української народної республіки» (ЗУНР).

Винниченко В. К. (1880—1951) — український буржуазно-націоналістичний діяч, один з ватажків націоналістичної контрреволюції на Україні (1917—1920), письменник. Після поразки контрреволюції емігрував.

Бандера Степан (1908—1959) — ватажок антинародних націоналістичних угруповань, які чинили численні злодіяння на окупованих німецькими фашистами землях України, а також у перші повоєнні роки.

Донцов Дмитро (1883—1973) — український буржуазно-націоналістичний літератор, ідеолог войовничого фашизму, білоемігрант, з 1922 р. редактор журналу «Літературно-науковий вісник», що набув відтоді одверто профашистського напряму. У 20—30-х роках жив у панській Польщі. Після розгрому гітлерівської Німеччини виїхав до Канади, продовжував свої люті наклепи на комунізм, на Радянський Союз.

Паліїв Дмитро (1896—1943) — західноукраїнський буржуазно-націоналістичний лідер, організатор реакційного «Фронту національної єдності», редактор націоналістичних часописів.

Кох Еріх (1896 р. народж.) — гітлерівський рейхскомісар, губернатор Східної Пруссії, до якої була приєднана більша частина польських земель і Волинь під час тимчасової фашистської окупації. На окупованих територіях провадив політику терору, винищення польського, українського та єврейського населення.

Українські квіслінги — від прізвища Квіслінга Відкуна (1887—1945) — ватажка норвезьких фашистів, який сприяв фашистській Німеччині загарбати Норвегію (1940). Ім'я Квіслінга стало синонімом зрадника, ката свого народу.

Вільгельм II (1859—1941) — імператор Німеччини і король Пруссії в 1888—1918 рр. Один з винуватців першої світової війни. Скинутий листопадовою революцією 1918 р. в Німеччині. Підтримуючи українських націоналістів, прагнув підкорити Україну німецькому імперіалізмові.

Гітлер Адольф (1889—1945) — фашистський диктатор Німеччини, головний воєнний злочинець. За допомогою агресивних груп монополістичного капіталу у 1933 р. став рейхсканцлером, а 1934 р. присвоїв собі функції президента, оголосив себе «фюрером» (вождем). Встановив у Німеччині та в окупованих країнах режим кривавого терору. Висунув програму винищення й уярмлення слов'янських народів, насамперед росіян та українців, і встановлення безроздільного світового панування німецької «нордичної раси».

Ейхгорн — німецький генерал, очолював окупаційні війська на Україні в 1918 р. Убитий народними месниками в Києві.

Чикаленко, Лизогуб — українські буржуазні націоналісти, поміщики, які видавали себе за меценатів української культури.

Львовские шепаровичи и луцкие...— Шепарович і Луцький Олександр — офіцери буржуазно-націоналістичних військових з'єднань, в 1939—1941 рр. входили до краківського націоналістично-терористичного центру ОУН. Останній відзначився лакейською відданістю фашистським окупантам і жорстокістю при винищенні комуністів на західноукраїнських землях.

Омофор — покривало, один з атрибутів церковного облачення.

«Маслосоюз» — сільськогосподарське кооперативне крайове об'єднання західноукраїнських поміщиків і куркулів. Разом з подібним об'єднанням «Сільський господар» намагалося забезпечити собі ринки збуту переважно серед українського населення. Такі об'єднання виступали під прапором українського буржуазного націоналізму.

Мельник Андрій (1890—1966) — полковник націоналістичних загонів «українських січових стрільців» у 1918—1919 рр., один з керівників націоналістично-терористичних угруповань (ОУН).

Баран Степан — один з лідерів націоналістичного УНДО («Українське національно-демократичне об'єднання»), посол до польського сейму; провадив реакційну, антинародну діяльність.

Барановські — брати, українські буржуазно-націоналістичні діячі ОУН, агенти фашистської розвідки.

Австрійська К-штелле, дефензива, сигуранца, німецька «шпіонажендінст» — австрійська, польська, румунська, німецька контррозвідки.

ПАНИ ГРАБСЬКІ — П'ЯТА КОЛОНА ГІТЛЕРА

Радіокоментар, написаний для української радіостанції імені Т. Г. Шевченка (працювала в Саратові 1941—1944 рр.) і прочитаний автором в травні 1942 р.

Друкується вперше за машинописом з авторськими правками, що зберігається в ЦДАЖР, ф. 4915, оп. 1., спр. 474, арк. 168—169.

...роковини конституції 3 травня...— 3 травня 1791 р. польський сейм затвердив нову конституцію, якої внаслідок тривалої боротьби домоглися прогресивні кола Польщі. Ця конституція була спрямована на ліквідацію феодальної анархії, послаблювала політичні позиції магнатів і шляхти, але зберігала кріпацтво і шляхетські привілеї. День 3 травня відзначався в Польщі як національне свято.

Наймаркантнішою фігурою... (з *нім.*) — найприкметнішою, найпомітнішою, найвиднішою.

Грабський Станіслав (1876—1949) — польський політичний діяч, публіцист. Професор Львівського університету в 1910—1939 рр. та Варшавського в 1946—1949 рр. У 30-х роках як міністр освіти вів курс на ліквідацію українських шкіл, ополячування українського населення.

Польська націонал-демократична партія — реакційна буржуазно-поміщицька шовіністична партія, існувала в 20—30-х роках.

Ридз-Смігли — польський генерал, головнокомандуючий польської армії на початку другої світової війни. Після вересня 1939 р., коли фашистська Німеччина окупувала Польщу, перебував у еміграції в Лондоні.

П'ята колона — фашистське підпілля, що діяло в тилу Іспанської республіки в період національно-революційної війни іспанського народу 1936—1939 рр. Восени 1936 р. іспанські фашисти чотирма колонами наступали на Мадрід, який обороняла революційна армія Іспанської республіки. Саме тоді фашисти й назвали п'ятою колоною свою агентуру в Мадріді.

...зради, відомої під назвою «Торговиця».— Йдеться про Торговицьку конфедерацію 1792 р.— реакційний союз польських магнатів, створений при підтримці цариці Катерини II. Був спрямований проти прогресивних реформ на польських землях, якими після першого поділу Польщі (1772) володіла Росія. Ця конфедерація прискорила другий поділ Польщі (1793). Названа так тому, що була заснована в містечку Торговиці (нині село Новоархангельського р-ну, Кіровоградської обл.).

...договір про дружбу і союз з урядом Польської республіки, очолюваним генералом Сікорським.— Восени 1939 р., коли фашистська Німеччина окупувала Польщу, в м. Анже (Франція) був утворений польський емігрантський уряд. На чолі уряду став генерал В. Сікорський (1881—1943), який емігрував з Польщі до Франції 1926 р. через політичні незгоди з Пілсудським. У 1940 р., коли гітлерівці захопили Францію, уряд Сікорського переїхав у Лондон. З 1939 р. вважав себе в стані війни з СРСР. Після нападу фашистської Німеччини на СРСР в 1941 р. польський емігрантський уряд зобов'язався зробити свій внесок в боротьбу проти німецького фашизму. В липні 1941 р. Радянський Союз встановив дипломатичні відносини з польським урядом в Лондоні. Проте цей уряд продовжував профашистську політику уряду Славой-Складковського, Бека, Ридз-Смігли, які довели Польщу до катастрофи 1939 р. Оскільки емігрантський уряд пішов на одверте зближення з фашистською Німеччиною, Радянський Союз у квітні 1943 р. припинив з ним відносини.

БЛАЗЕНСЬКІ МІНИ БИТИХ ФЮРЕРІВ

Радіокоментар написаний для радіостанції імені Т. Г. Шевченка і прочитаний автором у травні 1942 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом, що зберігається в ЦДАЖР УРСР, ф. 4915, оп. 1, спр. 474, арк. 147—150.

«Ти ж сам цього хотів, Жорж Данден!» — крилатий вислів з комедії видатного французького драматурга Мольєра (1622—1673).

...з'їзд голів «Просвіт».— «Просвіта» — культурно-освітня організація в Західній Україні, заснована в 1868 р. Керівництво «Просвіти» здебільшого перебувало в руках буржуазно-націоналістичної склерикалізованої інтелігенції. В роки пансько-польської окупації на Західній Україні «Просвіти», зокрема її головне правління, було в руках націоналістів з УНДО, які прагнули перетворити всі заклади «Просвіти» — бібліотеки, гуртки —

в осередки антирадянської, антикомуністичної пропаганди. Я. Галан висміяв спроби німецько-фашистських окупантів поставити ще й «Просвіти» на службу Гітлеру.

«Рідна хата» — українське культурно-освітнє товариство на Холмщині й Підляссі. За характером діяльності близьке до «Просвіти». Систематично зазнавало згубного впливу буржуазних націоналістів, які нерідко займали керівні посади в його закладах.

ОЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 16 вересня 1942 року.

Написано в найтяжчі дні боїв за Сталінград 1942 р.

Подається за першодруком.

Кенігсберг (з липня 1946 р. Калінінград) — порт і великий залізничний вузол у Східній Пруссії. Був одним із східних форпостів прусcько-німецького мілітаризму. За рішенням Берлінської конференції 1945 р. ввійшов до складу СРСР.

Хорті Міклош (1868—1957) — фашистський диктатор Угорщини в 1920—1944 рр. Втягнув Угорщину в війну проти СРСР. У жовтні 1944 р. втік за кордон.

Антонеску Йон (1882—1946) — фашистський диктатор Румунії в 1940—1944 рр. Втягнув Румунію у війну проти СРСР. Страчений як воєнний злочинець.

НА ПОРОЗІ ЗИМИ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 23 вересня 1942 р. Подається за першодруком.

ЛИЦЕМЕРИЕ БАНДИТА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 1 листопада 1942 р.

Подається за першодруком.

Макіавеллі Ніколо (1469—1527) — італійський політичний діяч і письменник, проповідник войовничої політики, підступних методів для досягнення мети. Його ім'я стало вживатися як загальне.

Люгер Карл (1844—1910) — керівник християнсько-соціалістичної партії, політику якої спрямовував у націоналістичному й антисемітському напряму. В 1897—1910 рр.— бургомістр Відня.

Нерон (37—68) — римський імператор, в 54—68 рр. провадив авантюристичну зовнішню та внутрішню політику, відзначався жорстокістю, зокрема у ставленні до християн. Позбавлений сенатом влади, покінчив життя самогубством.

БОТОКУДИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 12 листопада 1942 р.

Подається за першодруком.

Ботокуди.— В сатиричній комедії «Ботокуди» (1880) І. Франко гостро висміяв галицьке українське буржуазно-націоналістичне й клерикальне міщанство за догідливе прислужництво перед ав-

стрійським урядом. Використавши колоритний термін «ботокуди», Я. Галан викрив глибоке коріння запроданства і зради українських буржуазних націоналістів.

«Західноукраїнська народна республіка» (ЗУНР) — маріонеткова держава, створена в листопаді 1918 р. під час розпаду Австро-Угорської імперії. Орієнтувалася на Антанту, вела антирадянську політику.

...выстрелы польских диверсантов... превратили Львов в арену кровопролитных боев.— 1 листопада 1918 р. почалася збройна боротьба між військами ЗУНРу і буржуазно-поміщицької Польщі за Львів, яка закінчилась окупацією білополяками (в липні 1919 р.) Західної України.

Пілсудський Юзеф (1867—1935) — польський політичний і державний діяч. Під час першої світової війни 1914—1918 рр.— командир польського легіону, що воював проти Росії на стороні Німеччини. У 1918—1922 рр. став «начальником» (диктатором) польської буржуазно-поміщицької держави, був одним з ініціаторів польсько-радянської війни 1920 р. У 1926 р. вчинив державний переворот, встановивши у Польщі режим фашистської диктатури. У січні 1934 р. уклав угоду з гітлерівською Німеччиною про спільну політику агресії проти СРСР.

«Народний дім» — культурно-освітня організація, заснована у Львові в 1849. р. Головною руською радою — політичною організацією української проавстрійської буржуазно-націоналістичної та клерикальної інтелігенції. Існував на добровільні внески й пожертвування заможних осіб. У 60-х роках перейшов під керівництво галицьких москвофілів, чорносотенної партії, що орієнтувалася на царську Росію. Франко назвав Головну руську раду — «ботокудською радою».

...галицкие политические спекулянты вмиг перекрасились, чтобы... всадить Советской власти в спину нож.— Йдеться про зрадницьку роль політичних діячів ЗУНРу і військових частин УГА (Української галицької армії), які взяли участь в поході військ панської Польщі проти Радянської країни, зокрема на Київ, у 1920 р. Залишки розгромлених Червоною Армією частин УГА перейшли на початку 1920 р. на бік Радянської влади.

ГІТЛЕР СЬОГОДНІ...

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 6 жовтня 1942 р. Подається за першодруком.

ЖЕЛТО-БЛАКИТНЫЕ КАИНЫ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 4 листопада 1942 р.

Подається за першодруком.

«Советская Украина» — газета, орган ЦК КП(б)У, почала виходити з 1 січня 1938 р. У січні 1943 р. об'єдналася в одній редакції з газетою «Комуніст». Об'єднане видання дістало назву «Радянська Україна». З листопада стала виходити окремо під назвою «Правда Украины» — нині орган ЦК КП України, Верхов-

ної Ради і Ради Міністрів УРСР. Я. Галан часто друкувався в цій газеті, а восени 1942 й на початку 1943 рр. працював в апараті редакції.

...помогали Меттерниху душить «весну народов».— Меттерніх Клеменс (1773—1859) — австрійський державний діяч. З 1809 р.— міністр закордонних справ, фактичний голова уряду. В 1821—1848 рр.— канцлер. Один з творців «Священного союзу», заснованого Австрією, Пруссією й Росією в Парижі 26 вересня 1815 р. Це був реакційний блок держав — душителів революційних і національно-визвольних рухів у Європі. Ім'я Меттерніха стало символом найжорстокішого жандармського режиму.

...«удостоились» малопочетного названия «тирольцы востока».— Тірольці — невеличка етнічна група австрійців у Тірольських Альпах. Були опорою трону австрійських монархів. «Тірольцями сходу» називали себе галицько-рутенські прислужники австрійського імператора. Ця назва в прогресивних колах Західної України звучала як гостра іронія, означала «лакеї австрійських гнобителів».

Мумм фон Шварценштейн Альфонс (1859—1924) — німецький дипломат, в 1918 р. німецький посол у Києві при Центральній раді. 29 квітня 1918 р. разом з генералом Гренером (начальником штабу німецьких окупаційних військ на Україні) розігнали уряд Центральної ради й передали владу маріонетковому гетьманові України Павлові Скоропадському, зберігаючи за собою всю повноту влади на окупованих українських землях. Вигнаний з України повсталим народом восени 1918 р.

Ліпінський Вячеслав (1882—1931) — український буржуазно-націоналістичний історик і публіцист, прихильник монархічної буржуазно-поміщицької диктатури; за час урядування маріонеткового гетьмана Скоропадського був послом у Відні. Свої монархічні проповіді виклав у книзі «Листи до братів-хліборобів» (1918).

«Организация украинских националистов» (ОУН) — найреакційніше угруповання українських фашистів, терористичні банди, що діяли на західноукраїнських землях. Займалися погромами прогресивних організацій, були найлютішими ворогами Радянської України. У роки Великої Вітчизняної війни служили гітлерівським окупантам. Ватажками ОУН були Є. Коновалець, А. Мельник, С. Бандера. Після війни чинили терор на західних областях України проти радянських активістів. Недобитки ОУН осіли в США, Канаді, ФРН. Від руки бандитів з ОУН, підбурюваних агентами Ватікану, 29 жовтня 1949 р. загинув Ярослав Галан.

Коновалець Євген (1891—1938) — полковник австрійської армії, командир з'єднання «українських січових стрільців», яке під час першої світової війни входило до армії австро-угорського імператора Франца-Йосифа I. Був одним з верховодів української буржуазно-націоналістичної контрреволюції. В 1920 р. організував на території Західної України з недобитків петлюрівщини Українську військову організацію (УВО), яку в 1929 р. реорганізував в ОУН, підпорядкувавши її шпигунсько-терористичну діяльність німецькому фашизму. Убитий своїми спільниками, що зазіхали на його посаду в ОУН.

СЕРІЯ НЕСПОДІВАНОК

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 20 листопада 1942 р. Подається за першодруком.

Монтгомері Бернар Лоу (1887 р. народж.) — англійський фельдмаршал. У роки другої світової війни командував 8-ю армією і 21-ю армійською групою. Брав керівну участь в розгромі німецько-італійських військ в Африці. Після війни командував англійськими окупаційними військами в Німеччині.

ОБЩИПАННЫЕ СТЕРВЯТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 листопада 1942 р.

Подається за першодруком.

...государства оси вместе с их вассалами.— Фашистська Німеччина й Італія, мілітаристська Японія — країни так званої осі. Їх васалами у війні були Румунія, Угорщина, Болгарія, Фінляндія та ін.

ВОЛИНЬ У ВОГНІ БОРОТЬБИ

Вперше надруковано в газ. «За Радянську Україну» від 14 січня 1943 р. Передано радіостанцією «Радянська Україна» 16 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

УНИВЕРСАЛЬНОЕ СРЕДСТВО

Вперше опубліковано в газ. «Советская Украина» від 1 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

ГРАБИТЕЛИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 9 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

...гитлеровская политика автаркии...— політика на створення відносно ізольованого, замкненого господарства, яке виробляло б все необхідне для ведення затяжної війни в умовах економічної блокади.

НЕ ТЕ ВРЕМЕНА, НЕ ТЕ ПЕСНИ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 13 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

Берхтесгаден — район Мюнхена, де була гітлерівська ставка в роки другої світової війни.

ОТКРОВЕНИЕ ГЕНЕРАЛА ДИТМАРА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 15 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

НЕРВЫ, НЕРВЫ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 20 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

Гінденбург Пауль фон (1847—1934) — німецький військовий і державний діяч, генерал-фельдмаршал, у 1925—1933 рр. президент Німеччини. 30 січня 1933 р. передав владу Гітлерові.

СОВЕТЫ ГИТЛЕРОВСКОГО ОЛУХА

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 січня 1943 р.

Подається за першодруком.

Фрідріх II (1712—1786) — король Пруссії, представник освіченого абсолютизму, особливу увагу приділяв навчанню армії на основі суворої «прусської» муштри. Вів численні загарбницькі війни. У боях проти російської армії двічі зазнав значних поразок.

Ведекінд Франк (1864—1918) — німецький письменник, драматург. У кращих творах піддавав сумніву всю буржуазну культуру. В драмі «Маркіз Кейт» зобразив капіталістичний світ як зборище страховищ і злочинності. В деяких творах виступав попередником експресіонізму в німецькій літературі.

КРЕАТУРИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна», яка працювала в Москві, і прочитаний автором 31 січня й 1 лютого 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 146, арк. 150—151.

СЛЬОЗИ В ЕФІРІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 3 й 4 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 144, арк. 22—24.

Муссоліні Беніто (1883—1945) — фашистський диктатор Італії в 1922—1943 рр. У 1922 р. захопив владу в Італії. Його уряд ліквідував демократичні права населення, проводив загарбницьку зовнішню політику. Разом з урядом Гітлера розв'язав другу світову війну. В 1945 р. був схоплений італійськими партизанами і страчений.

ЗБУНТОВАНІ СМЕРДЯКОВИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором в березні 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 143, арк. 55—56.

ФЕЛЬДМАРШАЛ РУНШТЕДТ ІНСТРУКТУЄ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 3 й 4 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками, який зберігається в ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 99—101.

Рунштедт Карл Рудольф фон (1875—1953) — гітлерівський генерал-фельдмаршал. Командував групою армій «Південь». За поразку під Ростовом-на-Дону в листопаді 1941 р. був усунений з посади і переведений в резерв. З березня 1942 р. і до кінця війни (з перервою) — головнокомандуючий фашистських військ на Заході. Гудеріан і Рунштедт заслужили славу «битих генералів 1941 року».

«Спілка визволення України» — нелегальна контрреволюційна організація, утворена на Радянській Україні в 1926 р. українськими буржуазними націоналістами. Антинародну суть її було викрито на відкритому судовому процесі в березні — квітні 1930 р. в Харкові.

ГЕББЕЛЬС І ФАКТИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 12 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 162, арк. 12—13.

...на штурм фашистської Бастілії.— Бастілія — старовинна фортеця, потім тюрма в Парижі. Зруйнована повсталим народом 14 липня 1789 р. З того часу слово Бастілія набрало символічного змісту, стало означати твердиню будь-якої реакції, бастіон спорохнявілого, зненавидженого народом соціального ладу, режиму.

СПОДВИЖНИКИ ГЕББЕЛЬСА

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 12 травня 1943 р.

Зберігся автограф: МЯГ.

Подається за автографом.

Польські сподвижники Геббельса...— Йдеться про польський емігрантський уряд у Лондоні.

Вишневецький Ярема (1612—1651) — один з найбагатших магнатів шляхетської Польщі; походив з українського князівського роду. Володів численними маєтками і землями на Лівобережній Україні. Прийнявши у 1631 р. католицьку віру, жорстоко гнобив і переслідував православних. У 30—40-х роках XVII ст. жорстоко розправлявся з повсталим селянством. Був коронним гетьманом війська польського, зазнавав нищівних поразок у битвах з українським селянсько-козацьким військом, зокрема від Максима Кривоноса в 1648 р.

Рачинський — міністр закордонних справ, Грабський — самозваний голова «польського парламенту», Балінський, Рачкевич — діячі польського емігрантського уряду.

ПЕРЕД АГОНІЄЮ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 143, арк. 93—96.

...формування ... «Галицької стрілецької дивізії СС».— Йдеться про дивізію СС «Галичина», сформовану німецько-фашистським військовим командуванням та українськими буржуазними націоналістами в 1943 р. для участі у війні проти СРСР. Ця дивізія була розгромлена Радянською Армією 1944 р. в боях під Бродами.

...замість обіцяного українського Манджукуо показав їм двері...— Маньчжоу-го (Маньчжурська держава) — маріонеткова держава в північно-східному Китаї, фактично японська колонія з 1932 по 1945 р. На чолі цієї «держави» японські загарбники поставили маріонеткового імператора Пу-і, останнього представника маньчжурської династії Цін, яка правила країною з 1644 по 1912 р. Маньчжоу-го припинила своє існування внаслідок поразки мілітаристської Японії в другій світовій війні.

Гонведи (*угорськ.*— буквально захисники батьківщини) — назва угорських збройних сил. За панування Австро-Угорщини на західноукраїнських землях гонведами називали каральні військові загони, які придушували народні визвольні рухи.

...часів цісареви Терезії...— Марія-Терезія (1717—1780) — ерц-герцогиня австрійська (1740—1780), імператриця «Священної Римської імперії» з династії Габсбургів. За правління Марії-Терезії Австрія загарбала більшу частину Галичини (1772), Буковину (1775). Австрійські феодали жорстоко експлуатували українське населення, насильно онімечували його, запроваджували в усіх учбових закладах німецьку мову, закрили українські школи та українську кафедру в Львівському університеті.

ТОРГОВЦІ ТРУПАМИ

Друкується вперше.

Зберігся машинопис: МЯГ.

Подається за машинописом.

Гітлерівці, що зчинили були вереск навколо розстріляних ними ж самими польських офіцерів...— Йдеться про масовий розстріл німецькими фашистами польських військовополонених у Катинському лісі поблизу Смоленська. Німецька пропаганда поширила версію, нібито польських офіцерів у Катинському лісі репресували військові органи Радянської Армії. Це мало б викликати незгоди між союзними державами антигітлерівської коаліції. Однак провокація була викрита радянською стороною.

Паулюс Фрідріх (1890—1957) — німецький генерал-фельдмаршал. Командував групою армій, що були розгромлені і взяті в полон під Сталінградом у 1942—1943 рр.

Франко Франсіско (1892—1975) — з 1939 р. диктатор Іспанії. Прийшов до влади внаслідок фашистського заколоту 1936 р. та італо-німецької інтервенції проти Іспанської республіки.

НАЙВИЩИЙ ЗАКОН

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 14 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 35—36.

Шептицький Андрій (1865—1944) — багатий поміщик, граф, митрополит української греко-католицької (уніатської) церкви в 1900—1944 рр. Вірно служив австро-угорським і пансько-польським гнобителям українського народу, допомагав німецько-фашистським окупантам на Україні. Ідейний натхненник українського буржуазного націоналізму, фашизму. Організовував реакційні клерикальні партії, утримував численні антирадянські газети й журнали. Очолюване Шептицьким уніатське духовенство було опорою папського Риму в антикомуністичних акціях.

НАПЕРЕДОДНІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 18 і 19 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 48—49.

ХТО ТАКИЙ БАНДЕРА?

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 29 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4915, оп. 1, спр. 481, арк. 56—57.

СПАЛЕНІ МОСТИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 30 червня і 1 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 52—53.

На тему подорожі Розенберга й Коха по Україні Я. Галан написав пізніше ще два памфлети: «Подорож двох німецьких кримінальних злочинців по Україні» (публікується в цьому ж томі) та «Альфред і Еріх» (опубліковано в другому томі цього видання). Ці твори яскраво свідчать про Галанове уміння створювати цікаві варіанти однієї теми.

ПОДОРОЖ ДВОХ НІМЕЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ЗЛОЧИНЦІВ ПО УКРАЇНІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 111—112.

1 + 1 + 1 + 1 = 0

(Замість рецензії)

Вперше надруковано в журн. «Перець», 1943 р., № 7 (19). Варіант статті під назвою «Школа холуїв» опубліковано в «Літературній газеті» від 27 серпня 1953 р.

Подається за першодруком.

Людендорф Еріх (1865—1937) — німецький генерал, один з ідеологів німецького мілітаризму, натхненник і організатор фашистського руху, основоположник фашистської теорії «тотальної війни».

Гудеріан Хайнц (1888—1954) — гітлерівський генерал-фельдмаршал. У грудні 1941 р. за поразку під Москвою знятий з посади і відчислений у резерв. З 1944 до березня 1945 р. начальник генерального штабу сухопутних військ. У своїй книзі «Увага — танки» (1937) та інших відводив головну роль у вирішенні війни масованому застосуванню танків.

ШКОЛА ХОЛУЇВ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 5 серпня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 184, арк. 19—20.

Тематично близький до цього фейлетон «Психотехніка» Я. Галан опублікував місяцем пізніше в журналі «Перець», 1943, № 19.

МОВА ФАКТІВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 жовтня 1943 р. Передано по радіостанції «Радянська Україна» 14 жовтня 1943 р.

Подається за першодруком.

Сосньковський — польський генерал, один з керівників польського емігрантського уряду. Спираючись на підтримку імперіалістичних кіл західних держав, всіляко домагався відновлення у Польщі буржуазно-поміщицької влади, був лютим ворогом Польської Народної Республіки.

КАЇНИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 5 лютого 1944 р.

Подається за першодруком.

Малішевський — організатор прогресивної селянської

партії в Польщі. Загинув у 1944 р. від рук польських націоналістів.

...партизанський загін імені Кілінського...— Кілінський Ян (1760—1819) — майстер шевського цеху у Варшаві. Під час польського повстання 1794 р. під керівництвом Т. Костюшка сформував полк добровольців.

«Збройні сили» — націоналістично-бандитські загони, створені польським реакційним урядом в Лондоні для боротьби проти партизанського руху та активних борців за нову, демократичну Польщу.

Бурбони — королівська династія, скинута у Франції та Іспанії внаслідок буржуазних революцій, в Італії — під час національного об'єднання в XIX ст. Саме це мав на увазі Я. Галан, з іронією називаючи «польськими бурбонами» діячів емігрантського уряду Польщі в Лондоні.

...звеличників Атлантичної хартії...— Йдеться про загравання польського емігрантського уряду з урядами Англії й США (омиваються Атлантичним океаном), в діяльності яких вони ніби добачали взірець суспільно-політичного життя. Хартія (*грецьк.*) — документ, декларація суспільно-політичного значення.

НА ДНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 5 березня 1944 р.

Подається за першодруком.

Тюрма св. Бригіди — колишній будинок монастиря святої Бригіди був перетворений в тюрму для політв'язнів. У цій тюрмі революціонери піддавались жорстоким тортурам і знущанням. З 5 серпня по 30 листопада 1937 р. був ув'язнений і Я. Галан за підпільну революційну діяльність. Там він зустрівся з націоналісткою-вбивцею, яку глузливо називає Кармен.

Славой-Складковський Філіціан (1885—1962) — міністр внутрішніх справ, потім заступник міністра військових справ, а в 1936—1939 рр.— прем'єр-міністр буржуазно-поміщицької Польщі. Проводив антирадянську, антикомуністичну політику.

Гомункул (*лат.*) — за уявленням середньовічних алхіміків, маленька людиноподібна істота, яку можна створити штучно.

Гіммлер — один з головних воєнних злочинців фашистської Німеччини. З 1936 р. шеф таємної поліції у фашистській Німеччині, потім міністр внутрішніх справ. У 1944 р. командував резервною армією. Під час арешту в 1945 р. отруївся.

Бульбівці — від імені націоналістичного ватажка Бульби (псевдонім Боровця); чинили вбивства мирних селян та інші злочини на Волині.

...всі ті сеники, ванюхи, шухевичі і барановські...— Я. Галан називає прізвища українських націоналістів, які були підпорядковані Мельнику.

Храпливий — фашистський прислужник, допомагав окупантам в мобілізації молоді для вивезення в Німеччину та заготівлі сільськогосподарських продуктів. Після другої світової війни подвизався деякий час в Мюнхені як викладач в шпигунсько-розвідувальних школах.

Юзефський — воєвода на Волині в 20—30-х роках, відзначався особливою жорстокістю в переслідуванні комуністів і революційних діячів; особистий друг Пілсудського, підтримував С. Петлюру в його контрреволюційних вилазках.

НЕМА!

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 квітня 1944 р.

Подається за першодруком.

Вехтер — генерал-губернатор так званого Краківського губернаторства, до якого крім польських земель фашистські окупанти приєднали кілька західних областей України з м. Львовом.

Бізанц Альфред — полковник фашистської військової розвідки, який здійснював керівництво над діяльністю українських буржуазних націоналістів — гітлерівських прислужників, наглядав за формуванням горезвісної дивізії СС «Галичина».

ДОКУМЕНТ ПІДЛОТИ І ГЛУПОТИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 13 червня 1944 р.

Подається за першодруком.

Освенцім — місто в Польщі (поблизу Кракова), де в 1940—1944 рр. знаходився концентраційний табір, в якому німецькі фашисти замордували понад 4 мільйони громадян окупованих країн та військовополонених.

Розенберг Альфред (1893—1946) — один з головних військових злочинців фашистської Німеччини. У книзі «Міф XX століття» та в редагованій ним газеті «Volkischer beobachter» — головному органі нацистської партії — виступав із обгрунтуванням расової теорії і загарбницької політики фашизму. З липня 1941 р. уповноважений Гітлера на окупованих східних територіях.

ГЕНЕРАЛЬНА ОБЛАВА

Вперше надруковано в газ. «Київська правда» від 18 червня 1944 р.

Подається за першодруком.

Шефер Дітріх (1250—1310) — реакційний німецький філософ, концепції якого використовували нацисти.

Вольтер (Аруе Франсуа-Марі, 1694—1778) — великий французький письменник, філософ-просвітитель, борець проти феодалізму, католицької церкви. Змушений був багато років жити за межами своєї батьківщини. На запрошення короля Фрідріха II в 1750—1753 рр. проживав у Пруссії.

Вони себе показали в 1870 році... в 1914 році...— Маються на увазі імперіалістичні загарбницькі війни — франко-прусська 1870—1871 рр. та німецько-російська 1914—1918 рр.

Тевтонський бик.— Тевтони — германські племена. Цей термін вживається як загальна назва германців. Автор має на увазі також заснований німецькими лицарями під час хрестових

походів Тевтонський орден, що відзначався особливою агресивністю.

...епілептичний танець св. Віта...— передсмертні конвульсії у деяких хворих на епілепсію, покровителем яких нібито був католицький святий Віт.

ПРИГОДА В СТАМБУЛІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 30 червня 1944 р. під рубрикою «Малі фейлетони». В основі фейлетона лежать дійсні факти.

Подається за першодруком.

У БЕРЛІНІ ТРИВОЖНО...

Вперше надруковано в газ. «Київська правда» від 16 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

НАВОЛОЧ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 19 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

«Майн Кампф» («Mein Kampf» — «Моя боротьба») — автобіографія Гітлера, в якій він виклав історію й програму німецьких фашистів — Німецької націонал-соціалістичної партії, виклав ідеологічні й політичні засади фашизму, накреслив плани і заходи для досягнення німецько-фашистського світового панування. Головне місце в «Майн Кампфі» займали плани знищення соціалізму й комунізму, народів Радянського Союзу.

УПИРІ Й УПИРИЦІ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 17 вересня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

«Фаланга», ОНР (Обуз народово-радикальни) — озброєні угруповання польської реакції, що діяли під керівництвом польського емігрантського уряду, німецьких фашистів та західних імперіалістичних держав.

Берут Болеслав (1892—1956) — діяч польського і міжнародного комуністичного робітничого руху, партійний і державний діяч ПНР. Один з керівників і організаторів Польської Робітничої партії (ППР), в 1947—1952 рр. президент Польської Народної Республіки, в 1952—1954 рр. голова Ради Міністрів, в 1948—1954 рр.— голова ЦК Польської Об'єднаної Робітничої партії (ПОРП), з березня 1954 р. був першим секретарем ЦК ПОРП.

Маршал Роля-Жимерський — Михайло Жимерський, псевдонім Роля (1890 р. народж.) — маршал Польщі, в часи першої світової війни був у легіоні Пілсудського і одним з керівників Польської військової організації (POW) до 1917 р. Під час профашистського перевороту Пілсудського в травні 1926 р. став противником останнього. В роки другої світової війни командував Армією Людовою. На штатській роботі з 1956 р.

ЩО НАС ЧЕКАЛО?

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 26 вересня 1944 р.

Подається за першодруком.

Провідник Бедекера — путівник по так званому Краківському генерал-губернаторству, в якому спотворено й фальшиво подано історію польських і українських міст.

Львівський Ринок — одна з головних площ у Львові.

...на зразок вільгельмівського Камеруну — Камерун — держава в екваторіальній Африці від 1884 р. і до закінчення першої світової війни, був під протекторатом імперіалістичної Німеччини, якою в останні десятиліття правили кайзери Вільгельм I та Вільгельм II.

ТАКОЖ ЖИТТЯ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 4 жовтня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

...Брест, Березу та озонуючу конституцію...— Я. Галан мав на увазі тюрму в Бресті, концтабір у Березі Картузькій та профашистську конституцію 1935 р., яку іронічно називає озонуючою.

Брюховичі — місце відпочинку поблизу Львова.

БОЛЬЦЬО-ЗАМІННИК

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 21 жовтня 1944 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Мечик Хороброго — нагороджувальна відзнака польського короля з династії П'ястів. У 30-х роках подібні відзнаки спрофанували польсько-панські шовіністи, удаючи з себе патріотів.

«Czerwony sztandar» — газета, орган Львівського обкому Комуністичної партії України та обласної Ради депутатів трудящих (1939—1945).

Хоробрий Болеслав (967—1025) — польський магнат, в останній рік свого життя був королем Польщі. За часів Хороброго феодальна Польща завоювала нові території.

Кмітіц Самуїл — у XVII ст. полковник польських військ, відомий своєю відвагою, військовим обдаруванням.

Menjou (Адольф Жан Менжу, 1890—1963) — популярний американський кіноактор.

Фольксдойч — так називалися особи німецького походження, що проживали за межами фашистської Німеччини. Бути фольксдойчем надавало право німецького громадянства.

Академічна — одна з центральних вулиць Львова, тепер проспект Т. Г. Шевченка.

ПРИРЕЧЕНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 червня 1945 р.

Подається за першодруком.

«Вервольф» (*нім.* вовкулака, перевертень) — назва новоствореної фашистської підпільної терористичної організації, що діяла в прикордонних землях між Німеччиною й Польщею у перші повоєнні роки.

Майданек — фашистський концентраційний табір у Польщі (поблизу м. Любліна). В ньому було знищено 1,5 млн. військовополонених і цивільних з різних країн.

ГОЛОВНИЙ ПІДПАЛЮВАЧ ВІЙНИ

Вперше надруковано в газ. «Соціалістична Харківщина» від 27 жовтня 1945 р.

Подається за першодруком.

«Герман Герінг Верке» — назва величезного промислового концерну, який був власністю Герінга, поплічника Гітлера.

«Баварські моторобудівні заводи» — в кінці першої світової війни виробляли мотори для літаків, які випробував Герінг.

Націонал-соціалістична партія — гітлерівська нацистська партія, яка з метою ошуканства трудящих мала офіційну назву Націонал-соціалістична робітнича партія Німеччини (НСДАП).

«Пивний путч».— У листопаді 1923 р. Гітлер разом з генералом Людендорфом зробили спробу невдалого фашистського перевороту. Назва походить від того, що змовники збиралися в пивних барах Мюнхена.

Рейхсвер (*нім.* збройні сили) — існували в 1919—1935 рр. згідно Версальського мирного договору. Потім фашистська Німеччина, запровадивши загальну військову повинність, створила вермахт.

Рейхстаг — назва будинку в Берліні, в якому засідав парламент. Герінг, будучи головою рейхстагу (парламенту), що за фашизму існував лише формально, організував з провокаційною метою пожежу в приміщенні рейхстагу.

Лейпцігський процес — сфабрикований гітлерівцями в 1933 р. судовий процес над групою комуністів на чолі з Георгієм Димитровим. Обвинувачуючи комуністів у підпалі рейхстагу, фашистські верховоди намагалися підірвати вплив Комуністичної партії на трудящих, виправдати терор проти прогресивних сил Німеччини.

Димитров Георгій Михайлович (1882—1949) — видатний діяч болгарського і міжнародного комуністичного та робітничого руху. У 1935—1943 рр. генеральний секретар Виконкому Комінтерну. З листопада 1946 р.— голова Ради Міністрів і генеральний секретар ЦК Болгарської комуністичної партії.

ГЕРІНГ ЗАХИЩАЄТЬСЯ...

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 10 березня 1946 р.

Подається за першодруком.

В е р с а л ь с ь к и й д о г о в і р...— договір, що завершив першу світову війну 1914—1918 рр. Підписаний 28 червня у Версалі державами Антанти, з одного боку, і Німеччиною, що капітулювала,— з другого. Цей договір не обмежив позиції великих монополій у Німеччині, що створювало широкі можливості для відродження німецького мілітаризму. Розв'язавши другу світову війну (1939 р.), фашистська Німеччина остаточно ліквідувала Версальський мирний договір.

Л о к а р н с ь к и й д о г о в і р — підписаний 1 грудня 1925 р. між Німеччиною, з одного боку, Англією, Францією, Бельгією, Польщею та Чехословаччиною, з другого, про недоторканість північно-західних кордонів Німеччини. Цей договір фактично розв'язував фашистам руки щодо кордонів на Сході.

Л и с т о п а д о в і п о г р о м и 1 9 3 8 р о к у...— масове винищення єврейського населення в Німеччині. Лише небагатьом єврейським родинам вдалося врятуватися втечею з Німеччини. У термінології фашистів називалось це «Остаточне вирішення єврейського питання».

М ю н х е н с ь к а у г о д а — угода про розчленування Чехословаччини, підписана в Мюнхені 30 вересня 1938 р. урядами Англії, Франції, Німеччини та Італії. Вона була виявом політики потурання фашистським агресорам.

ІЗ ЗАЛУ СУДУ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України» на Нюрнберзькому процесі)

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 грудня 1945 р.

Подається за першодруком.

П а п е н Франц фон (1879—1969) — фашистський офіцер і політик, який торував шлях для приходу до влади Гітлера. Як посол у Австрії в 1934—1938 рр. сприяв окупації й приєднанню її до фашистської Німеччини. З квітня 1939 до серпня 1944 р. був послом фашистської Німеччини у Туреччині.

Т а л е й р а н Перігор Шарль-Моріс (1754—1838) — французький політичний діяч, дипломат. Безпринципний політик і кар'єрист, майстер таємної дипломатії за часів Наполеона I.

Г і н т е р л а н д Н і м е ч ч и н и.— Тут вжито в значенні глибокий тил, промислово-провінціальний комплекс військового значення.

Д о л ь ф у с Енгельберт (1892—1934) — австрійський реакційний державний і політичний діяч. В останні роки своєї діяльності орієнтувався на фашистську Італію. Вбитий під час путчу, організованого австрійськими фашистами — агентами Гітлера.

І н н і ц е р — австрійський кардинал, ставленик Ватікану, один з організаторів ідеологічного хрестового походу проти Радянського Союзу в 1930 р.

Лютневе повстання австрійських робітників.— У лютому 1934 р. протягом п'яти днів тривала крива боротьба пролетаріату Відня та інших міст проти фашистів і урядового війська. Завдяки зраді соціал-демократів повстання зазнало поразки. Я. Галан покладав великі надії на це повстання. Присвятив йому п'єсу «Говорить Відень», яка не збереглася.

Аншлюс — в березні 1938 р. гітлерівські війська при мовчазному потуранні західноєвропейських держав вторглися в Австрію і здійснили «аншлюс» — приєднання Австрії до Німеччини. Радянський Союз таке загарбання визнав незаконним.

Львівська гора Юра — пагорб у Львові, де стоїть собор св. Юра — колишня резиденція уніатського митрополита.

Кейтель Вільгельм (1882—1946) — німецький генерал-фельдмаршал, в останні роки начальник верховного штабу головнокомандування військ Німеччини. 8 травня підписав разом з іншими фашистськими воєнними керівниками акт про беззастережну капітуляцію переможеної Німеччини.

Ріббентроп Йоахім — один з головних злочинців фашистської Німеччини. Був міністром закордонних справ і за той час здобув величезні маєтки, старовинний замок в Австрії та багато інших матеріальних цінностей. Політика його як міністра була побудована на насильстві, шантажі, погрожуванні й віроломстві.

Гофман Ернст (1776—1822) — німецький письменник-романтик, композитор. Для його творчості характерні хвороблива фантастика і містичні мотиви.

НЮРНБЕРЗЬКІ ПРЯНИКИ

Надруковано в журн. «Радянський Львів», 1946, № 7.

Оскільки деякі місця текстуально повторюються в попередніх памфлетах, подається з деяким скороченням за першодруком.

«Ем-пі» — американська військова поліція, що несла охоронну службу під час Нюрнберзького процесу.

Вишневський Всеволод Віталійович (1900—1951) — російський радянський письменник, автор п'єс «Оптимістична трагедія» (1932), «Незабутній 1919-й» (1949) та ін. Лауреат Державної премії (1950). Був кореспондентом на Нюрнберзькому процесі.

ПОСЛЕДНИЕ ВУРДАЛАКИ

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 5 листопада 1946 р. Трохи ширший варіант цього памфлета був опублікований в газ. «Czerwony sztandar» під назвою «Rezydiwiści» від 29 вересня 1946 р.

Подається за першодруком російською мовою.

«Грюн грасс» (Зелена трава), «Фрайєс Дойчлянд» (Вільна Німеччина) — нелегальні фашистські шпигунсько-диверсійні, терористичні організації в післявоєнній Західній Німеччині. Подібною і найпоширенішою була також «Вервольф» (Перевертень, вовкулака). Діяли при мовчазному потуранні окупаційних властей у американській, англійській, французькій зонах окупації, прагнули відновити фашизм, спровокувати нову війну проти СРСР. Я. Галан прозвав їх вурдалаками — мерцями, що оживають і впиваються кров'ю живих.

«Гітлерюгенд» — фашистська молодіжна організація в гітлерівській Німеччині, заснована на початку 30-х років.

НСЗ (Народове сіли збройне) — фашистська конспіративна воєнна організація, створена у 1942 р. реакційними діячами колишньої фашистської організації, що виникла у Польщі в 1934 р. Вела жорстоку боротьбу з революційним рухом і в першу чергу з ППР, її воєнними організаціями, радянським партизанським рухом і Червоною Армією. У квітні 1944 р. НСЗ увійшли в Армію Крайову. Після визволення Польщі частина НСЗ втекла на Захід, а та, що лишилася, продовжувала вести братовбивчу війну з народною владою Польщі.

...по инструкции андерсовской клики...— Польський генерал Андерс очолював військові з'єднання, сформовані в 1941 р. на території СРСР, підпорядковані польському емігрантському урядові, що перебував у Лондоні (1940—1945). У 1942 р., за наказом президента В. Сікорського, це військо залишило межі СРСР і до кінця війни бездіяльно перебувало на території держав антигітлерівської коаліції. Після визволення Польщі Радянською Армією і військовими частинами польських патріотів андерсівці чинили збройний опір народно-демократичній владі.

Генлейн Конрад (1898—1945) — судетський німець. У 30-х роках заснував на території Чехословаччини німецьку фашистську партію і разом з нею допоміг Гітлеру в 1938 р. загарбати Чехословаччину. В 1945 р. покінчив життя самогубством.

Усташі — націоналістична організація фашистського типу в Хорватії (1929—1945). Лідером її був А. Павелич. В роки другої світової війни активно допомагала німецьким фашистам.

Дегрелівці — бельгійські спільники німецько-фашистських окупантів, лідером яких був бельгійський фашист Дегрель.

...царства фашизма — четвертой империи.— Гітлерівці називали фашистську Німеччину третьою імперією. Першою була «Священна Римська імперія германської нації» (962—1806). Другою — німецька імперія Гогенцоллернів (1871—1918). Четверта імперія стала гаслом німецьких фашистів.

ОБЕРЕЖНО З МЕРЦЯМИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 3 листопада 1946 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Вілюсь — так іронічно називали в Польщі німецького кайзера Вільгельма II.

Веймарська республіка — Німеччина 1919—1933 рр. зі своїм політичним устроєм та конституцією, що була проголошена в липні 1919 р. у Веймарі.

Штюльпнагель Карл-Гейнріх (1886—1944) — німецький генерал. У 1941 р. був на східному фронті, у 1942 — лютому 1944 р. начальник окупаційних військ у Франції, де займався вивченням перспектив і плануванням третьої світової війни. Страчений за участь у змові проти Гітлера.

Бірнс Джемс Френсіс (1879 р. народж.) — реакційний державний діяч США. Як державний секретар США (1945 — січень 1947 рр.) був виразником зовнішньої післявоєнної політики американського уряду. Широко застосовував методи атомної дипло-

матії, політики з позиції сили, проголошував плани світового панування США.

Бевін Ернст (1881—1951) — міністр закордонних справ Англії в 1945—1951 рр., один з організаторів воєнного Північно-атлантичного пакту.

Паризька мирна конференція.— На ній у 1946 р. розглядались проекти мирних договорів між державами антигітлерівської коаліції, з одного боку, та Німеччиною і її сателітами, з другого.

Гіммлери і мюллери, кейтелі і канаріси мобілізували своїх «саудів» з «місцевих».— Організатори таємної поліцейської і військової розвідок користувалися послугами зрадників і відщепенців в окупованих країнах, зокрема німців, які там проживали (фольксдойче). Сауд (*бібл.*)—клятвопорушник, перевертень.

Діффенбахія — тропічна рослина із сім'ї отруйних, назвапа за ім'ям чеського ботаніка Діффенбаха.

...тіні Бріана, Макдональда, Чемберлена і Даладьє ...— імена прем'єр-міністрів Франції і Англії, які здійснювали реакційну політику, спрямовану проти СРСР, потурали німецьким агресорам, що призвело до розв'язання другої світової війни.

Носке Густав (1868—1946) — один з правих лідерів німецької соціал-демократії, соціал-шовініст. У 1919—1920 рр.— військовий міністр. Один з організаторів розправи з революційними робітниками і керівниками Компартії Німеччини К. Лібкнехтом і Р. Люксембург.

Шумахер Курт (1895—1952) — діяч соціал-демократичної партії Німеччини. В 1930—1933 рр.— депутат рейхстагу, в часи фашистської диктатури був ув'язнений. Після розгрому фашизму — один з організаторів відновлення соціал-демократичної партії в Західній Німеччині, противник об'єднання соціал-демократів з комуністами в єдину партію. Як лідер соціал-демократії та депутат бундестагу ФРН (з 1949 р.) був виразником політики антикомунізму і реваншу.

...фігурами графа «Синьобородого» і вбивці влюбливих дамочок Ляндру...— страхітливі фантастичні персонажі із «Чарівних казок» французького письменника Шарля Перро (1628 — 1703).

Черчіль Уїнстон (1874—1965) — англійський державний і політичний діяч, довгі роки був лідером консервативної партії, прем'єр-міністром Великобританії в роки другої світової війни. В березні 1946 р. виступив з промовою в м. Фултоні з закликом до об'єднання Англії і США для створення воєнно-політичного блоку проти СРСР. У промові були проголошені основи «холодної війни» імперіалістичних держав проти країн соціалістичного табору.

Смате Ян Християн (1870—1950) — південноафриканський політик. У 1941 р. став фельдмаршалом і членом уряду Черчіля у Великобританії. 1949 р. після поразки на виборах зійшов з політичної арени.

«Едельвейс» — фашистська терористична організація, створена в 1945 р. для продовження боротьби за відновлення великої Німеччини.

У ПОЛЬЩІ Й ПІД ПОЛЬЩЕЮ

Написано 15 листопада 1930 р. для українського громадсько-політичного й літературно-мистецького журналу «Червоний шлях», що виходив у 1923—1936 рр. у Харкові.

Зберігся автограф: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, спр. 104.

Подається за автографом.

Псевдонім *М. Ледів*, написаний рукою письменника, поставлений ліворуч над заголовком твору встановлено за почерком.

«Ми перша бригада» — шовіністична пісня, яку співали у війську за часи диктаторства Пілсудського.

«Єще Польска...» — польський національний гімн.

«Інститут поперання тфурчосьці літерацкєй» (Інститут сприяння літературній творчості) — маловідоме салонно-міщанське товариство.

«Вядомосці літерацкє» («Wiadomości literackie») — літературно-культурний тижневик ліберально-буржуазного напряму; виходив у Варшаві в 1924—1939 рр. На його сторінках часто виступали прогресивні письменники Польщі.

Наполеон Бонапарт (1769—1821) — французький полководець, політичний і державний діяч, імператор Франції (1804—1815 рр.). Вів численні загарбницькі війни. Поразка Наполеона у війні з Росією 1812 р. завдала непоправного удару всій його імперії. Польська шляхта всіляко роздувала культ Наполеона з метою виправдання своєї загарбницької політики.

«Боже цось Польске» — польська патріотична пісня, текст якої написав Фелінський Альоїз в 1816 р. Пізніше шовіністично настроєні поляки намагались надати їй реакційного, войовничого звучання.

Ягайло (Ягелло, 1348—1434) — великий князь литовський в 1377—1392 рр. та польський король в 1386—1434 рр. Виступав під іменем Владислава II Ягайла.

ЦК поліції.— Йдеться про вище управління слідчої поліції у Варшаві — Центральний комісаріат.

Найясніша панєнка у Ченстохові — ікона чудотворної божої матері в Ченстоховськім костьолі. Свого часу ікона вважалася покровителькою польських королів.

«Сердєшна матко» — церковно-релігійна пісня.

...співає божеський Наварро — італійський співак, популярний в 30-ті роки кіноактор.

«Пацифікація» — придушення революційного руху за допомогою каральних загонів у буржуазно-поміщицькій Польщі. Широко застосовувалась на західноукраїнських землях в 30-х роках.

...Заремба з Луцька... — слідчий Волинської воєводської поліції, відзначався особливою жорстокістю під час допитів комуністів у луцькій в'язниці.

Шаян Володимир — спочатку співпрацював з пролетарськими письменниками в революційному журналі «Вікна» в 1927—1932 рр., пізніше скотився на позиції українського буржуазного націоналізму. В 1944 р. втік за кордон, помер у 1974 р.

Левицький Дмитро (1887—1944) — голова «Українського національно-демократичного об'єднання» (УНДО) — провідної партії українських буржуазних націоналістів, заснованої 1925 р. у Західній Україні, що активно допомагала польським окупантам в придушенні революційного руху на західноукраїнських землях.

Левицький Кость (1859—1941) — один з верховодів українського буржуазного націоналізму, організатор і керівник буржуазно-націоналістичного уряду ЗУНРу («Західноукраїнської народної республіки»).

Осадники — куркульські й офіцерські сім'ї поляків, які заселяли західноукраїнські землі вздовж радянського кордону, чинили жорстоку розправу над трудящими.

УСДП (Українська соціал-демократична партія) — дрібнобуржуазна, реформістська партія націоналістичного напряму в Східній Галичині. Заснована у Львові 1899 р. На початку 20-х років деякий час співробітничала з Комуністичною партією Східної Галичини, брала участь в організації революційних виступів трудящих. У 1924 р. була заборонена польським окупаційним урядом. Революційні елементи УСДП перейшли до лав КПЗУ. Опортуністи з розпущеної УСДП спочатку створили групу «Вперед», а у 1928 р. відновили УСДП, яка солідаризувалася з політикою ППС.

Залеський Август — міністр закордонних справ Польщі в 1928—1932 рр., послідовник профашистського курсу в політиці.

Галущинський Михайло (1878—1931) — один з верховодів українського буржуазного націоналізму. Командир «Українських січових стрільців». З 1923 р. голова правління «Просвіти» у Львові.

МОЯ ГУЦУЛЬЩИНО

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Львів, Книжково-журнальне видавництво, 1959, с. 163.

Нотатки «Моя Гуцульщино» були конфісковані поліцією під час обшуку на квартирі Я. Галана в 1934 р.

Збереглася завірена поліцією копія автографа: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 86.

Подається за першодруком.

КИЛИМАРСЬКА ГАРЯЧКА

Вперше надруковано в прогресивному канадському журналі «Робітниця», 1934, № 3, під псевдонімом *Яг.*

Подається за першодруком.

...кооператив «Гуцульське мистецтво»... — власність петлюрівського емігранта Короленка. Кооператив існував з 1927 по 1939 р.

З ЯКОЮ МЕТОЮ?

Вперше надруковано в польському журн. «Lewar», 1935, № 10, під криптонімом *O. s-cz.*

Українською мовою вперше опубліковано в журн. «Жовтень», 1976, № 3, у перекладі В. Т. Матердей.

Авторство Я. Галана встановлено працівниками Варшавського інституту польсько-радянської дружби (ІЛ, ф. 75, № 387, с. 3), а також на підставі спогадів керівника селянського відділу газети «Dziennik popularny» О. Кубіцького, який, зокрема, писав, що «в цій газеті Я. Галан вів «Огляди української преси», а також писав статті на українські теми та про польсько-українські взаємини. У творах Я. Галана чітко проступає ідея союзу українського і польського народів. Статей, як і «Оглядів преси», Галан не підписував своїм прізвищем, бо знаходився на той час на напівлегальному становищі.

Цю думку поділяє також В. П. Вєдіна у кн. Літературно-громадські зв'язки пролетарських письменників Західної України і Польщі. К., 1960, с. 82.

Подається за першодруком.

«L e w a r» — суспільно-політичний двотижневик, виходив у Варшаві в 1935—1936 рр. за ініціативою КПП.

Г е т е л ь Фердінанд (1890—1960) — польський буржуазний письменник профашистської орієнтації. У 1945 р. емігрував до Англії.

«З е м л я і в о л я» — таємне товариство російських революціонерів-демократів у 60-х роках XIX ст. Виникло під безпосереднім впливом М. Г. Чернишевського, О. І. Герцена, М. П. Огарьова. З метою утворення розгалуженої підпільної революційної організації видавала нелегальну революційну літературу, в якій закликала до селянського повстання. Після скасування кріпосництва і придушення польського повстання 1863—1864 рр. «Земля і воля» припинила своє існування.

С е р а к о в с ь к и й Зигмунд (1826—1863) — польський революціонер-демократ, капітан російської армії. Мав тісні зв'язки з російськими революційними демократами М. Г. Чернишевським, М. О. Добролюбовим, співробітничав у журн. «Современник». У 1857 р. разом з Я. Домбровським створив у Петербурзі таємний революційний гурток, метою якого була боротьба за буржуазно-демократичне перетворення в Росії, за незалежність Польщі. У березні 1863 р. нелегально виїхав до Литви, в квітні очолив селянське повстання, під час якого загинув.

Б а к у н і н Михайло Олександрович (1814—1876) — російський дрібнобуржуазний революціонер, ідеолог анархізму. В Росії ідеї Бакуніна мали вплив на народництво 60—70-х років.

Л а в р о в Петро Лаврович (1823—1900) — російський соціолог і публіцист, ідеолог революційного народництва. З 1862 р. член товариства «Земля і воля».

Д о м б р о в с ь к и й Ярослав (1836—1871) — польський революційний демократ, військовий діяч Паризької комуни 1871 р. У 1858 р. Домбровський разом з З. Сераковським утворив у Петербурзі таємний революційно-демократичний гурток польських офіцерів, який мав тісний зв'язок в революційними демократами в Києві. У 1862 р. став членом Центрального національного комітету (ЦНК) партії «червоних», яка готувала польське визвольне повстання 1863—1864 рр. Борючись за відновлення незалежної Польщі в кордонах 1772 р., Домбровський в той же час виступав за рівноправний і вільний союз польського народу з українським, білоруським і литовським народами. У 1862 р. був заарештований.

У 1864 р. втік з тюрми і емігрував до Франції, де був головнокомандуючим збройними силами комуни. Загинув на барикадах.

«Пролетаріат» — політична партія в Польщі, існувала в 1882—1886 рр. Була розгромлена царською владою.

Сківський Ян Еміль (1894 р. народж.) — польський буржуазний письменник профашистської орієнтації. У 1945 р. емігрував з Польщі.

Парандовський Ян (1895 р. народж.) — польський письменник і викладач Люблінського університету. Автор багатьох прозових творів і наукових розвідок, серед яких найбільш відомі «Небо в полум'ї» (1936), «Алхімія слова» (1951). Державна премія 1964 р.

Каден-Бандровський Юліуш (1885—1944) — польський письменник. Значна частина творчості зображає шлях до влади й панування Йозефа Пілсудського. В циклі романів «Чорні крила» (1929) зобразив тяжке життя шахтарів у буржуазній Польщі. Рукописи завершальних книг цього циклу загинули під час Варшавського повстання 1944 р., спровокованого польським емігрантським урядом у Лондоні. Тоді ж загинув і письменник.

Івашкевич Ярослав (1894 р. народж.) — польський письменник і громадський діяч, автор кількох збірок поезій, багатьох романів, повістей, драматичних творів. Найвидатнішим його твором є двотомний роман «Честь і слава» (1956—1965) про польську інтелігенцію і проблеми мистецтва. З 1956 р. голова Спілки польських письменників. Член Всесвітньої ради захисту миру. Лауреат Міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1970).

Лесьмян Болеслав (1878—1937) — польський поет, драматург. Його творчість розвивалася в напрямі модернізму, символізму та експресіонізму.

Слонімський Антоні (1895—1970) — польський письменник. Виступив з ліберально-демократичних позицій проти війни й імперіалістичної реакції. Гостра критика фашизму в 30-х роках поєднувалася у нього з абстрактним гуманізмом, скептицизмом; написав кілька комедій, краща з них «Вавілонська вежа» (1927). В роки другої світової війни жив у Парижі й Лондоні, де випустив збірники своїх поезій антифашистського спрямування. У 1956—1959 рр. очолював Спілку письменників Польської Народної Республіки.

Тувім Юліан (1894—1953) — видатний польський поет. Сучасна критика справедливо назвала його творчість початком нової «поетичної ери» в Польщі. В численних книгах поезій викривав суперечності буржуазної Польщі, виражав ненависть до реакційного міщанства, оспівував «малу», «просту» людину, виступав з осудом фашизму, стверджував соціалістичну перебудову Польщі, її дружбу з СРСР. Багато перекладав з інших мов, зокрема твори О. Пушкіна, М. Некрасова, Шота Руставелі, М. Лермонтова, В. Маяковського, М. Рильського. Перекладач «Слова о полку Ігоревім». Був одним з організаторів групи письменників «Скамандер» у 1920—1939 рр.

«Газета польска» («Gazeta polska») — політична щоденна газета, виходила у Варшаві в 1929—1939 рр. Головний орган пілсудчиків.

«П р о с т о з м о с т у» («Prosto z mostu») — літературно-мистецький тижневик буржуазного напряму, виходив у Варшаві в 1935—1939 рр. під редакцією С. Пясецького.

ЯК «КУЗНЯ МОЛОДИХ» ВИХОВУЄ МОЛОДЬ...

Вперше надруковано в польському журн. «Lewar», 1935, № 13, під криптонімом *Os-cz*.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?»

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«К у з н я м о л о д и х» («Kuznia młodych») — польський проурядовий молодіжний журнал, виходив у Варшаві в 30-х роках.

НА ЗАХИСТ КУЛЬТУРИ

Вперше надруковано в коломийській газеті «Голос Покуття» від 15 грудня 1935 р., що перебувала на той час під впливом КПЗУ. На початку 1936 р. була заборонена польською поліцією.

Подається за першодруком. Цей твір тематично близький до статті «Фашизм проти культури», яка подається у третьому томі даного видання.

ВОРОНЯЧІ ПЕРА

(Ситуація на українському літературному фронті)

Вперше надруковано в перемишльському прогресивному двотижневику «Çong», 1936, № 3, під криптонімом *bd*.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Л і т е р а т у р н о - н а у к о в и й в і с н и к» — український літературно-мистецький і громадсько-політичний місячник. Заснований у 1898 р. До 1906 р. виходив у Львові. Мав демократичний напрям. У ньому брали участь І. Франко, О. Маковей, В. Гнатюк, письменники з Наддніпрянської України. З 1907 до 1914 р. виходив у Києві, був закритий і відновлений у 1917 р., мав ліберально-буржуазне спрямування, а з травня 1922 р. виходив у Львові як орган української буржуазно-націоналістичної контрреволюції та фашистської реакції. Відзначився лютими нападками й наклепами на СРСР. З 1933 по 1939 р. журнал виходив під назвою «Вісник».

М а л а н ю к Євген (1897—1973) — український буржуазний націоналіст, один з проповідників фашизму, активний співробітник донцовського «Вісника», автор багатьох антирадянських збірок, віршів і поем, сповнених патологічної ненависті до Радянської України. Після другої світової війни жив у США, продовжував люті нападки на СРСР.

«М и» — український буржуазно-націоналістичний журнал профашистського напряму, видавався у Варшаві в 1933—1939 рр.

«Д з в о н и» — націоналістично-клерикальний місячник, виходив у Львові в 1931—1939 рр.

К у ч а б с ь к и й Василь (1895 р. народж.) — український буржуазно-націоналістичний діяч, письменник.

«Дажбог» — літературно-мистецький і громадський двотижневик. Виходив у Львові в 30-х роках.

«Юні друзі» — український націоналістичний ілюстрований журнал для дітей середнього шкільного віку. Виходив у Львові з 1934 р.

«Вогні» — націоналістичний молодіжний журнал, виходив у Львові в 1931—1939 рр.

«Назустріч» — український літературно-мистецький науковий, громадський двотижневик буржуазно-націоналістичного напряму, виходив у Львові в 1934—1938 рр.

Рудницький Михайло Іванович (1889—1975) — український радянський письменник. У 1922—1938 рр. співробітничав у буржуазно-націоналістичній пресі. З 1939 р.— професор Львівського університету ім. І. Франка. Визнав свої націоналістичні помилки, не раз виступав з критикою ідеології українського буржуазного націоналізму. Автор багатьох оповідань, поезій, театральних рецензій, критичних розвідок з історії української і зарубіжної літератур. Член Спілки радянських письменників.

Гординський Святослав — західноукраїнський поет войовничого фашистського напряму.

Ковжун Петро (1896—1939) — український буржуазний графік, маляр, декоратор.

Яран, Дмитрин, Сказинський — у 1929—1932 рр. формально були членами літературної організації «Горно», друкувалися в журн. «Вікна», але з наступом реакції в 1932 р. відійшли до націоналістичного табору.

Лужницький Леонід (1869 р. народж.) — український греко-католицький священик, в ті роки професор Львівської богословської академії.

«Товариство літераторів і публіцистів ім. І. Франка» — українська літературна організація, заснована у Львові в 1925 р. В окремі періоди головами його були В. Стефаник, В. Щурат. Згодом товариство перейшло до рук націоналістів.

«Сигнали» — двотижневик буржуазно-ліберального напряму, виходив у Львові в 1933—1939 рр.

ЗЕМЕЛЬНИЙ ГОЛОД НА ПІВДЕННО-СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ

Вперше надруковано в польській газ. «Dziennik popularny», 1936, № 3, без підпису.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?»

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Dziennik popularny» — щоденна політична газета, орган КПП та ППС, виходила з вересня 1936 до березня 1937 р. Орган антифашистського народного фронту. При ліквідації «Dziennika popularnego» Я. Галан був заарештований втретє.

Парцеляція — поділ землі на дрібні ділянки (парцели).

«Діло» — західноукраїнська газета ліберально-буржуазного, згодом буржуазно-націоналістичного напряму. Виходила у Львові

з 1880 по 1939 р. На початку 20-х років мала різні назви: «Громадська думка», «Українська думка», «Український вісник», «Громадський вісник», «Свобода». З 1925 р. «Діло» — орган УНДО.

ПОЛІТИКА «ПОСЛУХУ ТА ПОКЛОНІННЯ»

(надіслане)

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 6, під криптонімом *Os-cz.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Фронт народної єдності» — українська буржуазно-націоналістична партія, заснована в 1935 р. Д. Паліївим на Волині. Вела примиренську політику щодо польського реакційного уряду. Існувала до 1939 р. Друкований орган — газ. «Українські вісті».

ЛОПНУЛА МИЛЬНА БУЛЬКА

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 39, під криптонімом *J. Et.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?» Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ББВР (Bezpartyjny blok wspólpracy z rządem) — політичне угруповання санації, створене перед виборами до сейму в 1928 р. Об'єднувало прихильників Пілсудського. Основним завданням ББВР було зміцнити виконавчу владу і забезпечити президентові самостійність в управлінні. Відігравало велику роль у процесі фашизації країни. Після смерті Пілсудського (1935) блок розпався.

«Польсько-український бюлетень» — буржуазний мистецько-політичний місячник, виходив у Варшаві у 1933—1939 рр.

СПІЛЬНА ДОРОГА

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 73, під криптонімом *Os-cz.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Понятовський Юліуш (1886—1975) — польський реакційний політичний діяч, економіст, агроном, співпрацював з Пілсудським. З 1918 р. міністр рільництва. На початку другої світової війни емігрував, повернувся до Польщі в 1956 р.

ТВОРЧИЙ ПОРИВ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 вересня 1940 р.

Подається за першодруком.

БАГРЯНІ ЗОРІ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 9 січня 1941 р.

Подається за першодруком.

СКАРБИ

Вперше надруковано в газ. «Комуніст» від 17 травня 1941 р. Нарис написаний на документальному матеріалі з життя с. Нижній Березів, тепер Івано-Франківської обл. Родом з цього села була дружина Галана — Ганна Іванівна Геник (1913—1937).

Геник Геня, Косій Марійка — активістки Нижньо-Березівської ради.

Геник Антон Іванович (1909 р. народж.) — секретар Нижньо-Березівської сільради в 1939—1941 рр. Автор кількох друкованих спогадів про Я. Галана. Тепер — пенсіонер.

...поглядає на Рунок — місцева назва одного з Карпатських кряжів.

ГОРОД ПРОБУЖДАЮЩИХСЯ ЛЬВОВ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 9 серпня 1942 р.

Подається за першодруком.

ЗЕМЛЯ В ОГНЕ

Вперше надруковано в газ. «Советская Украина» від 24 жовтня 1942 р.

Подається за першодруком.

Народное собрание — Народні збори Західної України — установчий орган народної влади, обраний населенням західноукраїнських земель 22 жовтня 1939 р. Відбувалися 26—28 жовтня 1939 р. у Львові. Ухвалили історичні рішення про встановлення Радянської влади на всій території Західної України, здійснили прагнення трудящих до возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі.

...земли Даниила и Ярослава Осьмомысла...— Галичина і Волинь.

Данило (1201—1264) — князь Галицько-Волинської землі з 1233 р.

Осьмомисл Ярослав (пом. 1187 р.) — князь Галицької землі з 1153 р.

ЗРАДНИКИ ТА ЗРАДЖЕНІ

Вперше надруковано в газ. «Wolna polska», 1943, № 16.

Українською мовою вперше надруковано в газ. «Прикарпатська правда» від 22 липня 1977 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Wolna polska» — теоретично-політичний і культурний тижневик, орган Союзу польських патріотів. Виходив у Москві в 1943—1946 рр. за ініціативою та активною участю А. Лямпе та В. Василевської.

«Український центральний комітет».— Створений буржуазними націоналістами у 1940 р. у Кракові. У 1941 р., коли німецькі фашисти окупували Західну Україну, був переведений до Львова.

Арбайтсамт (Arbeitsamt) — німецький примусовий уряд праці.

Семперфіделісти (від *лат.* semper fidelis — завжди вірний) — так іронічно називає Я. Галан гітлерівських лакуз.

ОНР (Oboz narodoworadykalny) — польське фашистське політичне угруповання, створене у 1934 р. в результаті розпаду табору народної демократії (ендеки).

Грабик Клаудіуш — польський санаційний політичний діяч.

Боровець Тарас (псевдонім «Бульба», 1907 р. народж.) — один з українських буржуазно-націоналістичних діячів. Після другої світової війни емігрував у США.

«Світ» — українська націоналістична радіостанція, яка працювала в роки другої світової війни.

ЛЮБОВ І ГОРДІСТЬ НАРОДІВ

Вперше надруковано в газетах «Радянська Україна» від 23 лютого та «Соціалістична Харківщина» від 27 лютого 1943 р.

Подається за текстом газ. «Соціалістична Харківщина».

ХТО ПІЗНАВ ВОЛЮ — РАБОМ НЕ БУДЕ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 20 березня 1943 р.

Подається за першодруком.

ФАШИСТИ ВБИВАЮТЬ ДІТЕЙ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 10 квітня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 97—98.

ЛЬВІВ ПІД ФАШИСТСЬКОЮ П'ЯТОЮ

Написано для радіостанції «Радянська Україна» і прочитано автором 23 квітня 1943 р. Опубліковано в газ. «Радянська Україна» і «Советская Украина» від 21 травня 1943 р. українською і російською мовами. Деякі факти репортажу Я. Галан використав у статті «В окупованому Львові», надрукованій у журн. «Nowe widnokręgi», 1943, № 9.

Подається за машинописом, що зберігається: ЦДАЖР, ф. 4188, оп. 1, спр. 156, арк. 60—61.

«Nowe widnokręgi» («Нові горизонти», 1941—1945) — літературно-суспільний журнал, що виходив у Львові, Москві, Куйбишеві). Видавався для поляків. Редактором була Ванда Василевська.

Стадник Йосип Дмитрович (1876—1954) — український актор, режисер, театральний діяч. Протягом 50 років очолював різні українські професіональні театри, трупи. В 1928—1930 рр. поставив Галанові п'єси: «Дон-Кіхот із Еттенгайма» і «Вантаж», зіграв у них провідні ролі. Гіркий докір Стадникові за ренегатство свідчить про непримиренність письменника до найменших поступок ворогові. Пізніше це глибоко збагнув сам Стадник і плідно працював в українських радянських театрах.

МИ ПРИЙМАЄМО ВИКЛИК

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 5 травня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, п. 1, спр. 162, арк. 17—18.

РОЗБИТІ ІЛЮЗІЇ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 24 червня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 50—51.

ПОЛЬЩА БОРЕТЬСЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 липня 1943 р. під псевдонімом *І. Ковальський.* Авторство Я. Галана встановлено за гонорарними відомостями.

Подається за першодруком.

...убивці з Баб'ячого яру.— Бабин яр — урочище на південно-західній околиці Києва, місце масового винищення мирного населення німецькими фашистами в вересні 1941 р. За кілька днів гітлерівці розстріляли там близько 70 тисяч радянських громадян.

...голосних розмов про «Велику Річ Посполиту».— Річ Посполита (буквально — республіка) — так називалася Польща після Люблінської унії 1569 р., об'єднавшись у федеративну державу з Литвою. В 1795 р., після третього поділу Польщі між Росією, Пруссією і Австрією, Польща втратила державну незалежність і цю традиційну назву. Річчю Посполитою Польською найменувала себе буржуазно-поміщицька Польща, що відновилася як суверенна держава після першої світової війни.

СОЛДАТИ СВОБОДИ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 9 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 126—129.

Дивізія ім. Костюшка.— Дивізія Войська Польського, сформована в 1943 р. на території СРСР з польських патріотів для участі в боях проти фашистської Німеччини за визволення Польщі.

Костюшко Тадеуш (1746—1817) — керівник польського визвольного повстання 1794 р.

Василевська Ванда Львівна (1905—1964) — видатна польська радянська письменниця і громадський діяч. З 1939 р. жила в СРСР. Автор багатьох романів і повістей про революційну боротьбу трудящих панської Польщі проти соціального й національного поневолення: «Земля в ярмі» (1938), «Вогні на болотах» (1940), трилогія «Пісня над водами» (1940—1951). У повісті «Райдуга» (1942) змальовано героїзм українського колгоспного селянства в боротьбі проти німецько-фашистських окупантів. Цій повісті присуджена Державна премія СРСР (1943).

Голгофа (від *арамійськ.*— череп) — місце страти злочинців поблизу Єрусалима, де, за євангельською легендою, був розіп'ятий Христос. В переносному значенні місце мук, тортур, джерело страждань, великий тягар.

«Те деум ляудамус» (*лат.*— тебе, бога, хвалимо) — урочистий спів у римсько-католицьких церквах, близький за змістом до православного «Алілуйя» (хвала богу).

НАША СИЛА — В ЄДНОСТІ!

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» і прочитаний автором 19 липня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР: ф. 4188, оп. 1, спр. 177, арк. 109—110.

ГЕНЕРАЛЬНЕ ВИПРОБУВАННЯ

Вперше надруковано в газ. «Wolna polska», 1943, № 37.

Українською мовою вперше надруковано в газ. «Літературна Україна» від 22 липня 1977 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

...до ідеї гітлерівської «Нової Європи».— Йдеться про так званий план ОСТ (Ostplan) — складову частину програми німецького фашизму для утвердження світового панування. Основна мета — колонізація території Східної Європи, винищення, онімечування народів східноєвропейських країн. План цей розроблявся під керівництвом рейхсфюрера СС Гімлера і був схвалений Гітлером 25 травня 1940 р. Згідно з цим планом передбачалося фізичне винищення та виселення понад 50 мільйонів поляків, білорусів, росіян, українців, чехів та інших народів у Західний Сибір, Північний Кавказ, Південну Америку та Африку. Звільнену територію мали заселяти німці.

ОКВ-беріхте — верховне головнокомандування збройних сил.

«Шутцдінст» (*нім.* Schutzdienst) — служба захисту.

Кваргл і — різновид сиру.

...партизани з легіону безстрашних...— партизанське з'єднання двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака.

УКРАЇНА В НАСТУПІ

Радіокоментар написаний для радіостанції «Радянська Україна» й прочитаний автором 11 серпня 1943 р.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 184, арк. 17—18.

В ОКУПОВАНОМУ ЛЬВОВІ

Вперше надруковано в журн. «Nowe widnokręgi», 1943, № 9, за підписом: «Ярослав Галан, український літератор зі Львова».

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Критий під'їзд Гаусмана — критий перехід між теперішніми вулицею Жовтневою і вул. 17 вересня.

Мандаринові посади (від *ісп.* mandarin — китайський сановник) — назва державних урядовців у феодальному Китаї. Тут в значенні — продажна, прислужницька посада.

Вул. Легіонів — тепер проспект Леніна.

Демімонд (*з франц.*) — середовище розбещених продажних жінок у буржуазному суспільстві, які манерами і способом життя намагаються наслідувати аристократію.

Кармазин, Панчишин — українські націоналісти, фашистські прислужники в часи окупації окупованого Львова.

Шухевич Роман — поплічник С. Бандери, командир карального загону «Нахтігаль». За особистим наказом Гіммлера, призначений ватажком бандерівських озброєних загонів (УПА) з 1943 р.

Студинський Кирило Йосипович (1868—1941) — український літературознавець, академік АН УРСР, був головою Народних Зборів Західної України в 1939 р., депутатом Верховної Ради УРСР.

Бартель Казімір (1882—1941) — польський вчений, професор математики Львівського політехнічного інституту, антифашист.

Бой-Желенський Тадеуш (1874—1941) — польський письменник, публіцист, критик і перекладач. Особливо відзначився численними перекладами з класичної французької літератури. Як бойовий публіцист гостро викривав консерватизм, лицемірство буржуазії, фанатизм клерикалів. Останні його праці про Бальзака, Стендаля, а особливо Міцкевича позначені впливом марксистсько-ленінської методології, рисами соціалістичного реалізму. Розстріляний фашистами у Львові 4 липня 1941 р.

ЗГАДКА НА СУМНІ РОКОВИНИ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 3 грудня 1943 р.

Подається за першодруком.

Ягайлонська ідея Пілсудського.—Ягеллони — династія польських королів (1386—1572) і великих князів литовських (1377—1572). Держава Ягеллонів володіла великою частиною українських і білоруських земель від Балтійського до Чорного моря. Пілсудський прагнув увічнити панування буржуазно-по-

міщицької Польщі на загарбаних українських і польських землях при сприянні західноєвропейських імперіалістичних держав.

...діставши прочухана під час київської авантюри...— Йдеться про спрямовану імперіалістичною Антантою польську інтервенцію проти Країни Рад у 1920 р., про похід Пілсудського на Київ, що скінчився розгромом інтервентів.

ВОНИ ПРОЙШЛИ ЯК БУРЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 23 листопада 1943 р.

Подається за першодруком.

Скалат, Татарів, Яремча, Ділятин — міста й селища Івано-Франківської обл., визволені партизанським з'єднанням під командуванням С. А. Ковпака (1887—1967).

IX БОЙОВИЙ КУРС — ВАРШАВА

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 4 грудня 1943 р.

Подається за першодруком.

Берлінг Зигмунд (1896 р. народж.) — польський генерал, з 1943 р. співорганізатор і командир Першої піхотної дивізії ім. Т. Костюшка, а потім Першої Армії Войська Польського.

Андерс — польський генерал, очолював військові з'єднання, сформовані в 1941 р. на території Радянського Союзу, підпорядковані польському емігрантському уряду у Лондоні. У 1942 р. це військо за наказом з Лондона залишило межі СРСР і перебувало на території держав антигітлерівської коаліції. Після розгрому фашистської Німеччини армія Андерса деякий час чинила збройний опір народно-демократичному уряду Польщі.

Шенвальд Люціан (1901—1944) — відомий польський поет, учасник Великої Вітчизняної війни, загинув у боях за визволення Варшави.

Дивізія ім. Домбровського — брала участь разом з Радянською Армією в боях за визволення радянських земель і Польщі в 1943—1945 рр. Названа на честь Ярослава Домбровського (1836—1871) — польського революційного демократа, одного з активних діячів Паризької комуни 1871 р.

ПРИСМЕРКИ БУРБОНІВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 грудня 1943 р.

Подається за першодруком.

...трипартитний договір...— договір, в якому беруть участь на рівноправних началах три держави, партнери.

Миколайчик Станіслав (1901—1966) — державний і політичний діяч буржуазно-поміщицької Польщі, ворог єднання й дружби польського й радянських народів. Як віце-прем'єр, а в 1943—1944 рр. прем'єр-міністр польського емігрантського уряду проводив реакційну, ворожу польському народові політику. В червні

1945 р. увійшов до складу тимчасового уряду національної єдності Польщі, але, втративши довір'я народу, заплутавшись в інтригах, у 1947 р. таємно втік за кордон.

Ромер, Гроссфельд — реакційні діячі польського емігрантського уряду. Перший — від національ-демократичної партії, другий — від польської партії соціалістів.

Рачкевич Владислав (1885—1947) — реакційний діяч польського емігрантського уряду в Лондоні, вважався президентом польської неіснуючої держави, якого, до речі, ніхто не обирав. До останніх днів свого життя лишався ворогом народно-демократичної Польщі.

БОЙОВА СУРМА ПОЛЬСЬКИХ ПАТРІОТІВ

(По сторінках «Вольна Польска»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 15 лютого 1944 р.

Подається за першодруком.

...заглобівські «претензії» — тобто глобальні, надмірно широкі.

Сан-Домінго — до 1803 р. французька колонія в західній частині о. Гаїті, потім американська.

Самосьєра — перевал у горах на північ від Мадріда. У 1808 р. відділ кавалерії Наполеона І, що складався з польських солдатів, здобув цей перевал, відкривши французам шлях до іспанської столиці. У польській історіографії Самосьєра — символ одчайдушного та нерозумного. Тут вжито в значенні: іти визволяти свою Батьківщину, а не завойовувати чужі землі.

Матушевський — діяч у польському емігрантському уряді, колишній начальник другого відділу таємної шпигунської служби.

«Дзеннік польскі», «Мисль польска» — назва польських реакційних газет профашистського типу.

Хвістек Леон (1884—1944) — польський теоретик мистецтва, філософ, антифашист, дотримувався прогресивних демократичних поглядів.

БЕЗСМЕРТЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 22 квітня 1945 р.

Написано до 75-ої річниці з дня народження В. І. Леніна.

Подається за першодруком.

У листопаді 1918 року, коли Франкові ріпники взялися за зброю...— Йдеться про національно-визвольну боротьбу трудящих Східної Галичини, зокрема бої за Львів і Борислав проти військ Пілсудського.

Ботвин Нафталі (1905—1925) — львівський робітник, учасник революційно-визвольної боротьби на Західній Україні. У 1925 р. за вбивство жандармського провокатора Цехновського був розстріляний за вироком польського суду.

ТИСА ВСЕ ЩЕ ПАЛАЄ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 16 лютого 1944 р.

Подається за першодруком.

...с в. Стефан — Стефан I (975—1038) — князь в 997—1000 pp. та перший король Угорщини в 1001—1038 pp. з династії арпадів. У 1030 р. завдав поразки війську імператора так званої «Священної Римської імперії».

Кошут Лайош (1802—1894) — угорський політичний діяч, один з керівників революції 1848—1849 pp. в Угорщині. Після перемоги революції був обраний президентом країни, після її поразки жив у еміграції.

Петефі Шандор (1823—1849) — великий угорський поет, революційний діяч, співець буржуазної революції 1848—1849 pp. Його вірш «Національна пісня» став революційним гімном.

...влаштувавши... «криваву неділю»...— Йдеться про демонстрацію львівських будівельників за часів панування Австро-Угорщини 2 червня 1902 р., що закінчилась боями на барикадах. Демонстрація була потоплена в крові страйкуючих за допомогою угорських уланів (кавалерії).

Йокаї Мор (1825—1904) — угорський письменник. В кращих своїх творах оспівав національно-визвольну боротьбу угорського народу, створив реалістичні образи, насамперед людей із народу.

Пізніше його творчість втрачає громадські і набирає розважальних рис.

Прийшов 1938 рік...— У листопаді 1938 р. та в березні 1939 р. хортістська Угорщина окупувала більшу частину українського Закарпаття.

Ніредьгаза — місто на північному сході Угорщини поблизу радянсько-угорського кордону, де знаходився великий концтабір для військовополонених.

Бродій Андрій — один з ватажків українських буржуазних націоналістів на Закарпатті. Напередодні другої світової війни був прем'єр-міністром в оперетковому націоналістично-«карпаторуському» «уряді» в східній частині Закарпатської України, що знаходилась під протекторатом фашистської Німеччини. Страчений 1947 р. за вироком обласного суду в Ужгороді.

МІСТО В ПІТЬМІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 27 лютого 1944 р.

Подається за першодруком.

В 1704 році... вдерлися до Львова війська Карла XII.— У Північній війні 1700—1721 pp. противниками Швеції були Росія й Польща. Ведучи війну з Польщею, яка на той час володіла землями Правобережної й Західної України, шведи не раз вторгалися й на західноукраїнські землі. Карл XII (1682—1718) — шведський король і полководець.

Вершники Апокаліпсиса.— Апокаліпсис — одна з книг Біблії, викладає фантастичні марення про страшний суд над грішниками та про кінець світу.

Еверс Ганс Гайнц (1871—1943) — німецький письменник, у своїх повістях і новелах опрацьовував тему несамовитості, жахів книг і еквотики. Наслідував у значній мірі Е. Гофмана. Одну з ранніх п'єс Я. Галан створив після інсценізації його роману «Альрауна», що йшла на сцені самодіяльного театру в Перемишлі під назвою «Тайна ночі».

ДЕНЬ, ЯКИЙ ПОТРЯС СВІТ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 березня 1944 р.
Подається за першодруком.

ЧАС РОЗПЛАТИ НАСТАВ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 9 квітня 1944 р.
Подається за першодруком.

МІСТО В КРОВІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 23 квітня 1944 р.
Подається за першодруком.
...вбитого партизанами віце-губернатора Бауера...— Віце-губернатора Галичини Бауера Отто і шефа канцелярії Шнайдера Генріха знищив відважний розвідник-партизан Микола Іванович Кузнецов (1911—1944) весною 1944 р. на вул. І. Франка, біля будинку № 127.

БУКОВИНСЬКА ЗЕМЛЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 2 та 3 червня 1944 р.
Подається за першодруком.
В учительки Шевчукевичевої...— Йдеться про Шевчукевич Ольгу Іванівну — вчительку, нині пенсіонерку, яка займається літературною діяльністю.
Шевчукевич Опанас Євгенович (1902—1972) — лікар, самодіяльний поет, скульптор. У 1973 р. Ужгородське видавництво «Карпати» видало збірку його поетичних творів під назвою «Зоряні потічки».
Костецька Софія — буковинська самодіяльна поетеса, в кінці 1945 р. разом з чоловіком виїхала до Румунії.
Похмарський Генріх Фердінандович — в 1944/1945 навчальному році був директором польської школи № 4 в Чернівцях. На початку 1946 р. виїхав до ПНР. Нині працює в Бухаресті в посольстві Польської Народної Республіки.
Маргуліс Зося (1930 р. народж.) — жертва фашизму й терористичних акцій українських буржуазних націоналістів.

У 1944—1945 рр. часто виступала в школах Чернівців і області на мітингах, зборах з розповідями про нечувані звірства фашистсько-бандерівських садистів.

ВИЛАЗКА В БУФФАЛО

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 9 червня 1944 р.

Подається за першодруком.

К Н А П П (Національний конгрес поляків американського походження) — реакційне шовіністичне антирадянське збіговисько польських емігрантів.

Рузвельт Франклін-Делано (1882—1945) — державний діяч США, президент у 1932—1945 рр. Уряд Рузвельта приєднався до антигітлерівської коаліції, брав участь у Тегеранській (1943) і Кримській (1945) конференціях. Активно виступав за створення ООН, за співробітництво з СРСР у післявоєнний період.

Ні, розмареків, венгжинеків і матушевських турбує не польська земля та її доля, а земля... українська й білоруська.— Я. Галан називає прізвища ватажків «Національного конгресу», які планували збудувати «велику Польщу» за рахунок сусідніх слов'янських і литовського народів.

ЛЬВІВСЬКА ТРАГЕДІЯ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 1 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

Після харківського процесу...— У серпні 1943 р. радянський військовий трибунал судив у Харкові фашистських окупантів, які не встигли втекти, за терор і звірячу жорстокість над радянським населенням.

ПОЛЬСЬКЕ ВІЙСЬКО

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Вперше опубліковано в газ. «Радянська Україна» від 25 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

СПАСИБІ, ВОЇНЕ!

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 28 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

Гітлерівські аргонавти захопили Львів 29 червня...— Німецькі фашисти окупували Львів 30 червня 1941 р. Аргонавти *(грецьк.)* — мореплавці, шукачі пригод. Тут вжито іронічно в значенні завойовники.

Хмельницький Богдан (1595—1657) — гетьман України, видатний державний діяч і полководець, організатор і безпосеред-

ній керівник народно-визвольної війни 1648—1654 рр. проти польських гнобителів. Славнозвісні бойові походи Хмельницького проти польських поневолювачів і засилля уніатів не раз увінчувались перемогою і закінчились возз'єднанням більшої частини України з Росією 1654 р.

Оссолінеум — культурно-освітня установа у Львові. Заснована в 1817 р. графом Юзефом Максиміліаном Оссолінським, польським бібліографом і істориком. В складі Оссолінеуму були два основні відділи — бібліотека і музей.

Сагайдачний (Конашевич-Сагайдачний) Петро Кононович (пом. 1622 р.) — гетьман українського козацтва, організатор походів проти Туреччини і Кримського ханства, на міста Малої Азії, Константинополь, Кафу й Перекоп. Очолюване ним 40-тисячне козацьке військо, приєднавшись до польської армії, відіграло вирішальну роль у розгромі турецьких загарбників під Хотином у 1621 р.

Гаврилюк Олександр Якимович (1911—1941) — український радянський письменник, поет, комуніст, учасник революційно-визвольного руху на Західній Україні в 20—30-х роках, друг і соратник Я. Галана.

Тудор Степан Йосипович (1892—1941) — український радянський письменник, учасник революційного підпілля Західної України. В 1930—1932 рр. був редактором і видавцем пролетарського літературно-мистецького журналу «Вікна» (1927—1932). Автор філософсько-сатиричної повісті «День отця Сойки».

Гаврилюк і Тудор загинули у Львові в перший день війни від фашистської бомби.

Шудріх Яків — єврейський поет, учасник революційного руху в Західній Україні в 30-х роках, засновник підпільної антифашистської організації. Загинув у бойовій сутичці з гестапівцями в 1944 р. у Львові. Був другом Я. Галана.

ГОРОД-БОРЕЦ

Вперше надруковано в газ. «Сталинское племя» від 28 липня 1944 р.

Подається за першодруком.

«Весна народов» — так у художній літературі називалась революційна епоха, що почалася революцією 1848—1849 рр. в Австрії, яка охопила також Угорщину, австрійські володіння в Італії й Галичині. 1—2 листопада 1848 р. у відповідь на провокаційні дії командуючого австрійськими військами в Галичині Львів відповів повстанням проти австрійського абсолютизму, в якому взяли участь українські, польські та єврейські робітники й ремісники.

ПРАЦЯ, ОСВЯЧЕНА ВОЛЕЮ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 25 листопада 1944 р.

Подається за першодруком.

РАДІСТЬ ВАША І НАША

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 19 січня 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

ЛЮДИ ЛЬВІВСЬКОГО ГЕТТО

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 16 лютого 1945 р.; під назвою «Львівське гетто» — в газ. «Радянська Україна» від 20 лютого 1945 р.

Подається за першодруком.

СПОГАДИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 1 травня 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

...йшла за труною забитого поліцією безробітного...— Владислава Козака, польського робітника. Його похорон 16 квітня 1936 р. і збройна сутичка з поліцією вилились у відоме квітневе повстання львівських робітників, що закінчилось дводенними боями на барикадах.

ТОРЖЕСТВО ЧЕСЬКОГО НАРОДУ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 7 липня 1945 року. В кінці зазначено: «Прага», червень 1945 р.»

Я. Галан написав цей нарис після поїздки по країнах, визволених Радянською Армією, зокрема по Чехословаччині, в червні 1945 р.

Скорочений його варіант — в газ. «Czerwony sztandar» від 13 липня 1945 р.

Подається за першодруком.

Тільшова Анна Марія (1873—1957) — відома чеська письменниця.

Гус Ян (1369—1415) — чеський мислитель, натхненник антифеодального, національно-визвольного руху в Чехії, видатний діяч Реформації, професор Празького університету. 6 липня 1415 р. спалений святою папською інквізицією як єретик, який не зрікся своїх поглядів. Страта Гуса поклала початок відомих в історії гуситських війн 1419—1434 рр.

Конєв Іван Степанович (1897—1973) — радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу, двічі Герой Радянського Союзу. В роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. командував військами ряду фронтів.

Лелюшенко Дмитро Данилович (1901 р. народж.) — радянський військовий діяч, двічі Герой Радянського Союзу, генерал армії. Його танкова армія врятувала повсталу Прагу.

Лідіце — шахтарське селище біля м. Кладно, яке було повністю знищене фашистськими окупантами 10 липня 1942 р.

...організація Тодта...— фашистські тилові частини, що будували залізниці, шляхи й телеграфно-телефонні комунікації.

Гейдріх — фашистський намісник і кат Чехії й Моравії, багатьох європейських народів. У червні 1942 р. вбитий патріотами м. Праги.

Ванчура Владислав (1891—1942) — чеський поет-комуніст, розстріляний німецькими фашистами.

Нейман Station-Костка (1875—1947) — чеський поет і публіцист, народний поет Чехословаччини.

Гора Йосиф (1891—1945) — чеський письменник-комуніст, автор кількох широковідомих романів, з 1945 р.— народний художник Чехословаччини.

Палівець Віктор — маловідомий поет-лірик.

Сова Антонін (1864—1928) — чеський прогресивний поет і прозаїк.

Незвал Вітезслав (1900—1958) — письменник-комуніст, народний поет Чехословаччини, лауреат Міжнародної премії миру.

Галас Ф. (1901—1949) — чеський поет, антифашист.

Дрда Ян (1915 р. народж.) — відомий чеський письменник-комуніст, громадський діяч, автор романів «Жива вода» (1941), «Мандри Петра Семибреха» (1943). У збірках новел «Німа барикада» (1946), «Червона Тортіза» (1952) змалював боротьбу чеських патріотів проти фашистських загарбників.

Дворжак Арношта (1881—1933) — чеський письменник, автор п'єси «Гусити» (1919 р.).

Шейнфлюгова Ольга (1902—1968) — чеська письменниця, драматург, актриса.

Буріан Еміль Франтішек (1904—1959) — поет, драматург, музикант, співак і талановитий режисер.

В пам'ятну осінь 1938 року після Мюнхена.— За Мюнхенською угодою (1938) фашистська Німеччина окупувала Судетську область (північно-західну частину Чехословаччини).

...часи суровиx і гах...— Суров і Гаха очолювали чеський «протекторат» в часи окупації Чехословаччини німецькими і угорськими фашистами в 1940—1945 рр. Були катами свого народу, гітлерівськими прислужниками.

У ВІДНІ

Однойменна стаття вперше була надрукована в газ. «Радянська Україна» від 14 липня 1945 р.

В польській газеті «Czerwony sztandar» від 21 липня 1945 р. був надрукований інший варіант статті під такою ж назвою. Подається за текстом газ. «Czerwony sztandar» у перекладі В. Т. Матердей.

Уранія — виховний заклад у Відні, заснований у 1897 р. З 1909 р. видавав журнал «Уранія».

Пратер — лісопарк у Відні, улюблене місце відпочинку австрійців.

Фольксгеноссе...— тут у значенні співвітчизник.

Бонза — буддійський монах у країнах Азії. Я. Галан вжив це слово в іронічному значенні «бездіяльний, зарозумілий повелитель».

Вінер Нойштат — місто в східній частині Австрії, великий промисловий та залізничний центр.

...Червона Армія в переможному марші досягла сусідньої з Австрією країни паприки...— тобто Угорщини, яка у великій кількості вирощує і споживає паприку.

...облудний пророк з Берхтесгадена...— Адольф Гітлер, ставка якого знаходилася в Берхтесгадені (місто в Баварії), тепер у ФРН.

Реннер Карл (1870—1950) — австрійський державний і політичний діяч, один з лідерів австрійської соціал-демократії. У 1938 р. публічно схвалив захоплення Австрії і Судетської області Чехословаччини фашистською Німеччиною. З 1945 р. голова тимчасового уряду Австрії, з грудня 1945 р. президент Австрійської республіки. В тимчасовому уряді був прихильником союзу всіх демократичних сил, але з 1946 р. виступив проти виконання Потсдамської угоди 1945 р.

«Шуцбунд» — збройна організація австрійських соціал-демократів, заснована 1924 р. на базі робітничої міліції. 11 лютого 1934 р. шуцбундівці організували антифашистське повстання, в якому брали участь комуністи.

Баден — місто і бальнеологічний курорт у Австрії.

Грільпарцер Франц (1791—1872) — австрійський письменник, засновник нової австрійської літератури. В історію літератури увійшов в основному як драматург. В трагедії «Хвилі моря і кохання» (1931) змальована перемога кохання над релігією та аскетизмом.

ЗАВЖДИ ВІРНІ

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 8 вересня 1945 р.

Подається за першодруком.

...мученики Дрогобича, Вронок, Луцька...— назви міст, в яких були для політв'язнів, комуністів тюрми з суворим режимом.

Береза Картузька — з 1933 р. концентраційний табір для політичних в'язнів, відомий своїм жорстоким режимом. Створений профашистським урядом Польщі для «перевиховання» учасників революційного руху — українців, білорусів і поляків.

Янівський табір (у Львові), Дахау (поблизу Мюнхена, ФРН), Освенцім (у Польщі) — концентраційні табори, створені гітлерівськими загарбниками для знищення комуністів, антифашистів і військовополонених з різних країн Європи. В цих таборах було розстріляно, замордовано й повішено мільйони в'язнів. Тільки в Освенцімі було страчено понад 4 млн. в'язнів.

Павлик Микола Іванович (1896—1977) — активний діяч революційного підпілля. З 1930 р.— секретар ЦК КПЗУ. Засуджений

того ж року, понад вісім років провів у в'язницях. За Радянської влади перебував на різних керівних посадах.

Маківка Степан Адамович (1888—1966) — журналіст, учасник революційного руху на Західній Україні, член «Горна», член підпільної патріотичної організації «Народна гвардія імені Івана Франка», яка боролася проти німецько-фашистських окупантів у 1941—1944 рр. на Львівщині. Автор кількох книг про революційне підпілля на Західній Україні та партизанський рух.

Пелехатий Кузьма Миколайович (1886—1952) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, журналіст. В останні роки обирався головою Львівської обласної Ради депутатів трудящих, депутатом Верховної Ради СРСР.

Макарук Йосип (1898 р. народж.), Завадка Йосип Федорович (1898—1971) — учасники революційного підпілля, члени КПЗУ, згодом працівники радянських установ.

Максимович Микола Григорович (1914 р. народж.) — учений, ректор Львівського державного університету ім. І. Франка.

Бохенс — польський антифашист.

Перчинський П. П., Березін М. Д. — учасники прогресивного руху на західноукраїнських землях у 1920—1939 рр., у роки Великої Вітчизняної війни брали участь у підпільній «Народній гвардії імені Івана Франка», що вела боротьбу проти фашистських окупантів.

Вербовий Дмитро Дем'янович (1894—1961) — колишній член КПЗУ, в останні роки працював головою колгоспу, потім головою сільської Ради в с. Рясна Польська на Львівщині.

Дудикевич Богдан Корнилович (1907—1972) — активний учасник революційного руху на Західній Україні, український радянський історик, з 1950 р.— директор Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

ИХ ПУТЬ К ОКТЯБРЮ

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 7 липня 1946 р.

Подається за першодруком.

Дрогобычское восстание рабочих...— Йдеться про збройний виступ трудящих м. Дрогобича 14—15 квітня 1919 р. проти ЗУНРу. В Дрогобичі була створена Рада робітничих і солдатських депутатів, яка мала намір поширити повстання на всю Східну Галичину.

...коммунистический заговор тридцати восьми...— Йдеться про арешт делегатів I з'їзду Комуністичної партії Східної Галичини, членів ЦК КПСГ та представників ЦК Комуністичної робітничої партії Польщі й преси на території собору св. Юра у Львові у жовтні 1921 р.

...шумськісти і нео-шумськісти...— Від прізвища Шумського та інших, які були виразниками ідеології буржуазного націоналізму на Україні.

ЗОЛОТІ МОСТИ

Матеріал підготовлений письменником для виступу на Слов'янському конгресі в Белграді 8 грудня 1946 р. та перед радянськими слухачами у Львові.

Друкується вперше.

Подається за машинописом: ІЛ, ф. 82, № 341.

Слов'янський конгрес — відкрився 8 грудня 1946 р. Засідання конгресу відбувалися в Белградському університеті. В робочу комісію конгресу від Радянського Союзу були обрані маршал Толбухін, генерал-лейтенант Гундоров, двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор Ковпак, артистка Алексадровська. Я. Галан представляв на Белградському конгресі українську пресу.

Коллар Ян (1793—1852) — прогресивний чеський і словацький письменник, автор поеми «Дочка слави», виразник ідеї братання слов'янських народів.

...перешкоди... приєднанню Юлійської Країни до Югославії.— Юлійська Крайна — територія між Італією, Австрією і Югославією, де проживає змішане населення цих країн, була визволена Народно-визвольним фронтом Югославії в 1945 р. Сьогодні входить до Італії. Цей акт остаточно закріплений італо-югославським договором 1954 р. (за участю Англії і Америки).

Греков Борис Дмитрович (1882—1953) — відомий радянський історик, академік, член Польської і Болгарської академій наук, почесний доктор Празького університету.

ВОГНІ НАД ЮГОСЛАВІЄЮ

(Враження делегата від Всеслов'янського конгресу в Югославії)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 25 грудня 1946 р. Цим твором Я. Галан розпочав серію нарисів про нову Югославію та Слов'янський конгрес у Белграді.

Подається за першодруком.

Неєдли Зденек (1878—1962) — громадський і державний діяч, історик і музикознавець, був президентом Чехословацької АН.

ПЕРШІ КРОКИ РЕСПУБЛІКИ

(Від спеціального кореспондента «Радянської України»)

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 27 грудня 1946 р.

Подається за першодруком.

«Народна молодь Югославії» (НМЮ) — Спілка молоді Югославії.

Хорватські папісти — фашисти Хорватії, що у своїх сепаратистсько-націоналістичних планах розраховували на допомогу римського папи.

Михайлович Драголюб (1893—1946) — сербський генерал, який очолив контрреволюційне профашистське формування

четників (націоналістів) у 1941—1945 рр. та їх боротьбу проти партизанів, Народно-визвольної армії Югославії. У 1946 р. страчений за вироком суда ФНРЮ.

СПРАВЖНЯ ЛЮДИНА

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 25 січня 1947 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

...роки санаційного безправ'я...— Польщу 1920—1939 рр. називали державою «санаційного» режиму. «Санація» (оздоровлення) полягала в жорстокому придушенні революційних рухів, в обмеженні громадських прав трудящих, особливо українців, білорусів та євреїв.

Площа Бандурського — тепер пл. Радянська.

...підвалах Терезієнштадта і жахливих бараках концтабору в Талергофі...— назва міста і концтабору під Віднем, де був ув'язнений напередодні першої світової війни К. Пелехатий.

...боровся... з безправ'ям після травневих властей...— з профашистським урядом Пілсудського, який прийшов до влади у травні 1926 р.

Як член Центрального Комітету «Сельробу» («Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання») — масова легальна революційна організація трудящих Західної України, що діяла в 1926—1932 рр. Через «Сельроб» КПЗУ здійснювала свій вплив на освітні, спортивні та інші масові організації трудящих, спрямовуючи їх діяльність на об'єднання робітників і селян для боротьби за соціальне й національне визволення. Ця організація видавала газети «Сель-роб», «Воля народу», «Наше слово», «Нове життя» та ін. «Сельроб» відіграв велику роль у підвищенні класової свідомості трудящих, в організації та проведенні революційних виступів трудящих Західної України.

КОСТЯНТИН БІЛІНСЬКИЙ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 16 лютого 1947 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Білінський Костянтин Олексійович (1904—1969) — член КПЗУ, учасник революційного руху, в останні роки працював директором книгарні «Дружба» у Львові.

УСО («Українське селянське об'єднання») — масова революційна селянська організація, що діяла під керівництвом КПЗУ, розпущена у липні 1934 р.

Вовчий квиток дефензиви — характеристика «неблагонадійності», яка складалася в польській політичній поліції.

ЯК ЖЕ ТЕБЕ НАЗВАТИ?

Вперше опубліковано в газ. «Czerwony sztandar» від 28 травня 1947 р. в зв'язку з 20-річчям літературної і громадської діяльності П. С. Козланюка (1904—1965). Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Е н д е к и — націонал-демократи, члени реакційної буржуазно-поміщицької партії в Польщі в 20—30-х роках.

«В і к н а» — літературно-художній, мистецький та громадсько-політичний місячник, який з листопада 1927 по вересень 1932 р. видавали у Львові західноукраїнські революційні письменники.

БАТЬКІВЩИНА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 7 вересня 1947 р. Стаття написана з нагоди святкування 800-річчя Москви.

Подається за першодруком.

К о р н і є ц ь Леонід Романович (1901—1969) — державний діяч, голова Раднаркому УРСР у 1939—1944 рр. У роки Великої Вітчизняної війни один з керівників партизанського руху і підпільної боротьби на тимчасово окупованій німецько-фашистськими військами території України.

ВИЗВОЛЕНА ВАРШАВА

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 17 січня 1948 р. з нагоди 3-ї річниці визволення Варшави.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

В е л и к а В а р ш а в а, В а р ш а в а В о л і, О к е н ц я, Ч е р н я к о в а і П р а г и...— довоєнні назви районів польської столиці.

Ф р а н к Г а н с — генерал-губернатор Польщі й Галичини.

Ц е б у л а н е ч у в а н а в і с т о р і ї п р о в о к а ц і я...— 1 серпня — 2 жовтня 1944 р. посланець польського емігрантського уряду Бур-Комаровський (Бор) за вказівками англо-американських імперіалістів у Варшаві спровокував передчасне повстання проти гітлерівських окупантів, яке мало трагічний кінець для багатьох тисяч трудящих Польщі — було жорстоко придушене гітлерівцями. Захопленням польськими реакційними силами влади у Варшаві вони планували перешкодити визволенню Польщі радянськими військами, перешкодити наступу їх на Берлін. Прогресивні сили були проти повстання. Польській реакційній кліці вдалося спровокувати тисячі трудящих взятися за зброю, бо їх запевнили, нібито виступ погоджено з командуванням Радянської Армії.

ДОРОГАМИ ЗРАДИ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 4 лютого 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ПОСТУПЬ ИСТОРИИ

Вперше надруковано в газ. «Правда Украины» від 1 січня 1949 р.

Подається за першодруком.

П о д П а р и ж е м... р а с п о л о ж и л с я ш т а б о ч е р е д н ы х к а н д и д а т о в в у с м и р и т е л и в с е л е н н о й...— штаб-квартира по підготовці Північно-Атлантичного союзу (НАТО) — агресивного воєнно-політичного блоку капіталістичних держав Західної Європи. «Усмирители» вживається в глузливому значенні.

Гехаймраты, коммерциальраты, гофраты — таємні, комерційно-торгові, придворні радники, дорадники.

...времена владычества гугенбергов, тиссенов, брюнингов и папенов...— імена найбільш впливових представників банкового й промислового капіталу, які сприяли Гітлеру в 1933 р. здобути владу.

Доктрина Трумена — програма імперіалістичної експансії, проголошена президентом США Г. Труменом у 1947 р. Передбачала подання військової та економічної «допомоги» Греції і Туреччині. Була спрямована на утвердження американського панування і придушення демократичних сил на Близькому Сході.

Гоміндан — китайська антифеодальна й антиімперіалістична, а з 1927 р. реакційна буржуазна партія.

Чан Кай-ші (1887—1972) — політичний і військовий діяч Китаю. Після розгрому гомінданівських військ Народно-визвольною армією в 1949 р. втік на о. Тайвань, окупований американськими військами, де як диктатор до останніх днів проводив реакційну проамериканську політику.

ДЕСЯТЬ РОКІВ, ЯКІ ВАЖАТЬ ЗА ТИСЯЧОЛІТТЯ

Стаття готувалась як передмова до альманаху «Під зорями Кремля», надрукованого 1949 р. у Львові.

Зберігся автограф (перша половина: ІЛ, ф. 82, № 47, друга: МЯГ).

Друкується вперше.

Подається за автографом.

...в чотирикутнику Збруч — Сян — Тиса — Прут...— Між цими річками лежали землі Волині, Східної Галичини, Закарпатської обл. і Буковини, що в 1939, 1940 і 1945 рр. навіки возз'єдналися в сім'ї вільних братніх народів СРСР.

ЛЬВІВ

Сценарій «Львів» написано 1947 р. у зв'язку з підготовкою до святкування 30-х роковин Великого Жовтня.

Зберігся автограф: ІЛ, ф. 82, № 50.

Друкується вперше.

Подається за автографом.

«Чорна рілля ізорана та й кістками засіяна...» — перший рядок української народної пісні.

Дедько (Детько, Дятко) Дмитро (пом. бл. 1349 р.) — галицький боярин. За його правління Галицьке князівство успішно відбивало напади Угорщини, Польщі й татар.

...українське ж гетто...— район міста, де оселялися дискриміновані владою українці. Вони не мали права жити на інших вулицях м. Львова.

Кадіш *(євр.)* — заупокійна молитва, з якою звертаються до бога двічі на день.

«Пригноблені є ми, народ руський...» — уривок з проекту промови Львівського братства, зверненої до короля, в якій говориться про соціальне й національне пригнічення українського населення у Львові 1609 р. Цей історичний документ має назву «Лямент, альбо мова до короля его милості». Учені гадають, що

його написав Іван Красовський. Текст його подається в книзі: Криловский А. Львовское Ставропигиальное братство. Додаток. К., 1904, с. 36, якою й скористався Я. Галан.

Пластична панорама проф. Витвицького (загинув у 1946 р.) — приватна власність вдови Витвицької, зберігається в м. Вроцлаві (Польща).

«Ставропігійське братство» — релігійно-національна організація українських міщан у Галичині, заснована у Львові в XV ст. Братство мало свої школи, сприяло книгодрукуванню та розвитку культури, вело боротьбу проти національно-релігійного гніту з боку польської шляхти та уніатів, виступало проти необмеженої влади церковних феодалів — православного духівництва. У 1708 р. братство змусили об'єднатися з римсько-католицькою церквою.

Син великого Богдана...— Хмельницький Юрій Богданович (бл. 1641—1685) — гетьман України в 1659—1663 рр. Відзначався непослідовністю в політиці, схилявся то в бік польської шляхти, то до турків.

«Слиши і внемли, земле, що терпим зле в том Львові».— Див. прим. до «Пригноблені є ми, народ руський...».

Вишенський Іван — видатний український письменник-полеміст. Гостро критикував церковну ієрархію, її паразитичний спосіб життя. Брав активну участь у діяльності Львівського братства. З Афона (Греція), який був тоді центром православного чернецтва, присилав на Україну свої пристрасні листи-послання. Релігійний аскетизм у цих посланнях поєднувався з гострою непримиренною боротьбою проти соціального й національного гніту українського народу.

Цитата поеми І. Франка.— Іван Якович Франко (1856—1916) присвятив відважному полемісту одну з кращих своїх поем «Іван Вишенський».

Кривоніс (Перебийніс) Максим (пом. 1648 р.) — герой народно-визвольної війни українського народу в 1648—1654 рр., полковник, керівник повсталого селянства, сподвижник Б. Хмельницького. Під час облоги Львова Кривоніс забезпечив штурм його найголовнішого укріплення— Високого Замка.

Федоров Іван (бл. 1525—1583) — російський першодрукар, засновник книгодрукування в Росії і на Україні. У 1564 р. надрукував першу книгу «Апостол». Цей рік вважається початком друкування в Росії. У 1574 р. надрукував у Львові нове видання «Апостола» та першу «Азбуку» з граматикою.

Собеський Ян (1629—1696) — польський полководець і король Польщі під ім'ям Яна III в 1674—1696 рр.

За його правління Польща вела війни проти Туреччини, в яких брали участь і українські козаки.

Свидригайло (Швитригайло, 1355—1452) — великий князь литовський в 1430—1432 рр. За часів правління Свидригайло українські й білоруські православні феодали мали доступ до державної влади, за що польські і литовські магнати позбавили його великокнязівської влади.

Торосевич Микола — львівський православний архієпископ, який, зрадивши народ і його віру, проголосив 1629 р. унію з папським Римом.

Шашкевич Маркіян Семенович (1811—1843) — український поет-демократ. Був одним з авторів та упорядником українського альманаху «Русалка Дністровая» (1837). В своїх творах оспівав боротьбу проти соціального і національного гніту.

«Мово рідна, слово рідне...» — початкові слова вірша «Рідна мова» Сидора Івановича Воробкевича (псевдонім Данило Млака, 1836—1903 рр.) — українського поета, прозаїка і драматурга. Воробкевич писав музику до своїх і Шевченкових творів.

...українця-студента Коцка.— Адам Коцко — учасник боротьби за права українців на навчання у вищій школі, трагічно загинув 1 липня 1910 р. у приміщенні Львівського університету.

«В день серпневий і похмурий...» — польська пісня новобранців, яку співали, йдучи до війська та покидаючи рідний край. Особливо поширення набула під час першої світової війни.

Крих Юрій Дмитрович (1907 р. народж.) був проректором Львівської консерваторії, відомий скрипаль.

ВЕЛИЧИЕ ОСВОБОЖДЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Над цією статею Я. Галан працював до останніх годин свого життя. Вперше надрукована у вільному перекладі польською мовою з деякими скороченнями в газ. «Czerwony sztandar» від 29 листопада 1949 р. з підзаголовком «Неопублікована стаття з посмертної літературної спадщини письменника». Українською мовою стаття надрукована в журн. «Вітчизна», 1950, № 5.

Зберігся машинопис російською мовою, кілька сторінок якого залиті кров'ю письменника: МЯГ.

Подається за цим машинописом.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА КРИТИКА

П'ЄСА ПРО БАРТОША

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 2 липня 1940 р.

Подається за першодруком.

Спорохнявіла Річ Посполита доживає свого віку, на її території хазяйнують російські, прусські і австрійські гарнізони.— Йдеться про другий поділ Польщі 1773 р. між Росією, Пруссією і Австрією.

Перша збройна сутичка відбулася під Рацлавіцами, недалеко від Кракова.— Польське селянство, незадоволене становищем у країні, феодальним гнітом, весною 1794 р. піднялось на національно-визвольне повстання, яке очолив Костюшко.

«ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО»

Ця рецензія журналу «Література і мистецтво» надрукована в газ. «Вільна Україна» від 11 грудня 1940 р.

Подається за першодруком.

«Література і мистецтво» — щомісячний літературно-мистецький журнал Львівської організації Спілки письменників України. Заснований у 1940 р. Вийшло 9 номерів. Припинив існування в червні 1941 р., в зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни й окупацією Львова фашистською Німеччиною.

Карманський Петро Сильвестрович (1878—1956) — український поет, належав до занепадницької модерністської групи літераторів «Молода муза», заснованої 1906 р. Пізніше відійшов від неї. Довгий час перебував на буржуазно-націоналістичних позиціях. Після возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною — член Спілки радянських письменників, виступав проти буржуазно-націоналістичної і католицько-уніатської клерикальної реакції. Переклав українською мовою «Божественну комедію» Данте.

Кондра Ярослав Миколайович (1910—1944) — український радянський поет, близький друг і соратник Я. Галана по революційній боротьбі на Західній Україні. Належав до літературної групи «Горно», видав збірник революційних позицій «Юрба» (1931), виступав зі статтями, спрямованими проти українських буржуазних націоналістів.

Геодет *(грецьк.)* — поділювач земель.

Пастернак Леон (1910 р. народж.) — польський революційний поет, активний учасник комуністичного підпілля в панській Польщі, за що понад п'ять років перебував у тюрмах і концтаборі Береза Картузька. Після встановлення народної влади у Польщі видав багато збірників ліричних і сатиричних віршів, в яких утверджував нове, соціалістичне життя своєї Батьківщини. Перекладає українських і російських поетів.

Козланюк Петро Степанович (1904—1964) — український радянський письменник і громадський діяч, один із зачинателів революційної літератури на Західній Україні, належав до проводу групи «Горно», близький друг і соратник Я. Галана по революційному підпіллю в панській Польщі. Найвизначніший твір П. Козланюка — роман «Юрко Крук» (1946—1950).

Путрамет Єжи (1910 р. народж.) — польський письменник, учасник комуністичного підпілля в Польщі у 20—30-х роках і боротьби проти фашистського режиму. Друкувався в прогресивному журналі «Попросту», що виходив у Вільнюсі в 1935—1939 рр. Особливо плідною стала літературна і громадська діяльність Є. Путрамента після встановлення в Польщі народної влади. Один з керівників Спілки польських письменників, тричі удостоєний Державної премії Польської Народної Республіки.

Шкрумеляк Юрій Андрійович (1891—1967) — західноукраїнський письменник. До 1939 р. активно співробітничав у реакційній буржуазно-націоналістичній пресі, пізніше займав ідейно хиткі позиції; після Великої Вітчизняної війни, зазнавши гострої критики, порвав зі своїм буржуазно-націоналістичним минулим.

Волощак Андрій Васильович (1890—1973) — український радянський письменник. Жив у Перемишлі. У 1914 р. на фронті втратив зір. Належав до групи письменників «Горно», друкувався в журн. «Вікна». Перша збірка поезій — «У тьмі горю» (1934). Автор книг «Поезії» (1941), «Серцем бачу» (1947), «Все тобі, Вітчизно» (1954), «На спільному шляху» (1964). Починаючи з 1939 р.,

присвятив свою творчість утвердженню соціалістичного ладу на визволених землях Західної України.

Шемплінська-Соболевська Ельжбєта (1910 р. народж.) — польська прогресивна письменниця й художниця. В роки Великої Вітчизняної війни перебувала в СРСР. З 1962 р. живе в Польській Народній Республіці.

Вільде Ірина (1907 р. народж.) — українська радянська письменниця, автор оповідань, повістей, романів з життя буржуазної інтелігенції й міщанства на Західній Україні в 20—30-х роках та з сучасного життя в західних областях УРСР. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (за роман «Сестри Річинські», 1958—1964).

ТВОРЧА ДИСКУСІЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 січня 1941 р.

Подається за першодруком.

Десняк Олекса Гнатович (1909—1942) — український радянський письменник, автор романів і повістей про громадянську війну на Україні і з життя українського колгоспного селянства. Я. Галан високо оцінив повість О. Десняка «Тургайський сокіл» (1940) про казахського народного героя Амангельди Іманова (1873—1919).

Дан Олександр — польський письменник-антифашист, близький соратник Я. Галана й українських революційних письменників з літературної організації «Горно» по революційній боротьбі на Західній Україні й Польщі в 20—30-х роках, один з доповідачів на Антифашистському конгресі працівників культури у Львові (1936). Замордований німецько-фашистськими катами в Кракові в 1941 р.

ДРУГА МОЛОДІСТЬ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 21 березня 1941 року.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

...пісня звільненої наймички Катерини.— Йдеться про один з кращих віршів С. Тудора «Пісня Катерини», в якому героїня у ліричному монолозі висловлює радість і велике щастя всіх трударів західних областей України, подяку Червоній Армії за визволення.

Ібаррурі Долорес (1895 р. народж.) — діяч іспанського та міжнародного комуністичного і робітничого руху. З 1942 р. генеральний секретар, згодом голова Комуністичної партії Іспанії. Переслідувана фашистським урядом, довгий час жила в СРСР. У 1977 р. повернулась до Іспанії. С. Тудор у поезії «Пасіонарія» оспівав її полум'яний патріотизм і ненависть до фашистських насильників.

«РОЗПОВІДЬ ПРО БАРТОША ГЛОВАЦЬКОГО»

(Прем'єра п'єси Ванди Василевської у Львівському державному польському драматичному театрі)

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 березня 1941 року.

Подається за першодруком.

«Комітет суспільного рятунку».— Йдеться про Якобінський комітет громадянського порятунку — керівний орган якобінської диктатури. Існував у 1793—1795 рр. Підпорядкований Конвенту і обирався ним. Здійснював функції революційного уряду. Після контрреволюційного перевороту 27 липня 1794 р. втратив значення.

Робесп'єр Максімільєн-Марі-Ізідор (1758—1794) — видатний діяч французької буржуазної революції кінця XVIII ст., вождь якобінців.

Кручковський Леон (1900—1962) — польський письменник і громадський діяч. Автор історичного роману «Кордіан і хам» (1932) та ін. Лауреат міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1953).

«ПАННА МАЛІЧЕВСЬКА»

(Прем'єра у Львівському державному польському драматичному театрі)

Рецензія вперше надрукована в газ. «Вільна Україна» від 31 травня 1941 р.

Подається за першодруком.

Запольська Габріеля (1860—1921) — прогресивна польська письменниця і драматург, автор п'єс «Мораль пані Дульської», «Панна Малічевська», «Каська-Каріатида».

В ІМ'Я ПЕРЕМОГИ

Це рецензія на книгу Леоніда Соболєва «Морская душа. Рассказы», изд. 2-е. М., 1943.

Вперше надрукована в журн. «Nowe widnokręgi», 1943, № 8, під криптонімом *Я. Г.*

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Соболєв Леонід Сергійович (1898—1971) — російський радянський письменник. Лауреат Державної премії СРСР (1943).

НОВІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ ТРЮКИ ПОЛЬСЬКОГО ЕМІГРАНТСЬКОГО «УРЯДУ»

Вперше надруковано в газ. «Радянська Україна» від 19 травня 1944 р., під псевдонімом *Р. Галичанин.*

Подається за першодруком.

ЛЬВІВСЬКИЙ ЦИРУЛЬНИК

(Рецензія на рецензію)

Вперше надруковано в журн. «Перець», 1945, № 15-16.

Подається за першодруком.

Россіні Джоаккіно-Антоніо (1792—1868) — видатний італійський композитор.

Бомарше (П'єр-Огюст Карон де, 1732—1799) — французький драматург-просвітитель і публіцист. Був одним з улюблених письменників Я. Галана.

ЗАСЛУЖЕНІ

Вперше надруковано в газетах «Czerwony sztandar» та «Вільна Україна» від 29 листопада 1945 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Рубчак Іван Дем'янович (1874—1952) — український радянський актор, заслужений артист УРСР. З 1944 р. працював у Львівському драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

Брюньйон Галичини — Кола Брюньйон — головний герой однойменного роману Ромена Роллана. Образ художника-ремісника є втіленням невмирущої сили народу — творця матеріальних і духовних благ. Такі народні риси Я. Галан вбачав у постаті свого героя Івана Рубчака.

Роллан Ромен (1866—1944) — видатний французький письменник, музикознавець, громадський діяч, почесний академік АН СРСР (з 1932 р.). Був великим другом радянського народу.

Заньковецька Марія Костянтинівна (справжнє прізвище Адасовська, 1860—1934) — видатна українська артистка, один з основоположників українського професіонального театру. Протягом майже півстолітньої артистичної діяльності була провідною артисткою кращих дореволюційних і післяреволюційних українських труп і театрів. У 1922 р. була вшанована найвищим у ті роки почесним званням народної артистки УРСР.

Садовський (Тобілевич Микола Карпович, 1856—1933) — український актор, режисер, один з основоположників дожовтневого українського театру.

Кривицька Леся (Олександра) Сергіївна (1899 р. народж.) — народна артистка УРСР, з 1944 р. працює у Львівському державному драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

Домбровський Броніслав (1903 р. народж.) — актор, режисер, директор польських театрів у Львові, Катовіцах, Варшаві та Кракові.

Виспянський Станіслав (1869—1907) — польський письменник, театральний діяч і художник. У романтично-реалістичних драмах оспівував минуле батьківщини. Найвідоміша його драма «Весілля» відтворює життя інтелігенції, засуджує так зване хлопоманство.

Кульчицька Олена Львівна (1877—1967) — українська радянська художниця, народний художник УРСР. Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1967).

«ВЕСНЯНИЙ ГРІМ» ПЛАТОНА ВОРОНЬКА

Це внутрішня видавнича рецензія на книжку П. Воронька «Весняний грім. Поезії», К., «Радянський письменник», 1947.

Зберігся машинопис із датою «29/X 1946»: ІЛ, ф. 82, № 71.

Друкується вперше.

Подається за машинописом.

ПЕТРО КОЗЛАНЮК. «З МИНУЛИХ ДНІВ»

(Рецензія)

Це видавнича рецензія на збірку П. С. Козланюка «На переломі. Вибрані оповідання і нариси», Львів, «Вільна Україна», 1947.

Друкується вперше.

Подається за машинописом: ІЛ, ф. 82, № 70.

...червоні диверсійні загони...— озброєні загони партизанів, які боролись проти польських окупантів у 1922 р. на західноукраїнських землях. Найбільш відомою була підпільна партизанська група «Червона дванадцятка» на чолі з С. О. Мельничуком, І. Г. Цепком та П. М. Шереметою, що діяла на Тернопільщині восени 1922 р.

«МУЗА, ЩО ПІКЛУЄТЬСЯ ПОЕЗІЄЮ»

Вперше надруковано в журн. «Перець», 1947, № 4.

Подається за першодруком.

Масляк С. В. (1895—1960) — львівський поет і перекладач, викладач чеської мови у Львівському університеті ім. І. Франка.

«ТЕВ'Є-МОЛОЧНИК»

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 3 грудня 1947 р.

Подається за першодруком.

Бельцер Яків (1897 р. народж.) — актор і керівник Львівського єврейського музично-драматичного ансамблю. Нині пенсіонер, живе в Каунасі.

Шолом-Алейхем (1859—1916) — видатний єврейський письменник. Працював учителем на Україні. Літературну діяльність почав у 1883 р. В своїх творах відображав життя і побут різних верств єврейського народу. Переслідуваний царським урядом за «крамольні» твори, в кінці 1905 р. виїхав з Росії, довго мандрував по Європі. Останні півтора року жив у Нью-Йорку.

Добрушин Ієхезкіль Мойсеєвич (1883—1953) — радянський драматург, критик і журналіст. Для Московського державного єврейського театру сценічно обробив багато творів класиків єврейської літератури, зокрема «Тев'є-молочника» (у співавторстві з Ойслендером).

Ойслендер Наум Овсійович (1893—1962) — радянський критик і літературознавець.

Гольдфаден Абрам (1840—1908) — єврейський драматург і поет. Помер у Нью-Йорку в злиднях і самотності.

ЦИРК В ОПЕРІ

(Враження глядача)

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 9 січня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі Ю. М. Скрипченка.

Леонкавалло Руджеро (1858—1919) — італійський композитор, один з основоположників оперного веризму — реалістичного напрямку в італійському мистецтві в 70—90-х роках XIX ст.

«Велика дружба» — опера радянського композитора Мураделі Вано Ілліча (1908—1970). Ця опера з успіхом йшла в театрах Москви, Києва та Львова в 1947—1948 рр.

«Раймонда» — балет Олександра Костянтиновича Глазунова (1865—1936) — російського композитора, диригента, педагога, народного артиста республіки.

«ВТЕКЛА ВІД МЕНЕ ПЕРЕПЕЛИЧКА»

Вперше рецензія надрукована в газ. «Радянська Україна» від 21 березня 1945 р.

Подається за першодруком.

Жеромський Стефан (1864—1925) — польський письменник-реаліст, автор роману «Напровесні» (1925), п'єси «Втекла від мене перепеличка» (1925) та ін.

...як над варшавським Бельведером замайорів прапор з ягеллонським орлом.— Йдеться про королівський палац, в якому перебував уряд Пілсудського, що продовжував агресивну політику династії Ягеллонів стосовно своїх східних сусідів.

«КОМУ ПОДЧИНЯЕТСЯ ВРЕМЯ»

в Харьковском государственном русском драматическом театре

Вперше надруковано в газ. «Львовская правда» від 1 липня 1948 р.

Подається за першодруком.

Брати Тур — колективний псевдонім Тубельського Леоніда Давидовича (1905—1961), Рижея Петра Львовича (1908 р. народж.) — російські радянські письменники.

Шейнін Лев Романович (1906—1967) — російський радянський письменник, драматург, брав участь в роботі Нюрнберзького міжнародного трибуналу.

ГАСТРОЛІ КИЇВСЬКОЇ ОПЕРЕТИ

(Враження глядача)

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 11 липня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Штраус Йоганн (1825—1899) — австрійський композитор, скрипач, диригент, «король вальсів».

Міллькер Карл (1842—1899) — австрійський композитор, майстер класичної віденської оперети.

Стрельников Микола Михайлович (1888—1939) — російський радянський композитор, один з творців радянської оперети.

«МАРІЦА» В КИЇВСЬКОМУ ТЕАТРІ ОПЕРЕТИ

Вперше надрукована в газ. «Czerwony sztandar» від 27 липня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Кальман Імре (1882—1953) — угорський композитор. Один з видатних представників так званої віденської оперети.

ЩЕ ОДИН ДОБРИЙ ТЕАТР

(Гастролі державного єврейського театру ім. Шолома-Алейхема)

Це рецензія на постановку «Мандрівні зорі» Шолома-Алейхема і «Повстання в гетто» П. Маркіша, які ставились Державним єврейським театром ім. Шолома-Алейхема у Львові.

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 18 серпня 1948 р.

Подається за першодруком у перекладі В. М. Яковенка.

Маркіш Перец Давидович (1895—1952) — радянський письменник і драматург.

ПРЕБЫВАНИЕ ПОЛЬСКОЙ КРЕСТЬЯНСКОЙ ДЕЛЕГАЦИИ НА УКРАИНЕ

Це рецензія на однойменний фільм Української студії кінохроніки, випуск 1949 р.

Збереглися частина автографа: ІЛ, ф. 82, № 52, та машинопис: МЯГ.

Друкується вперше.

Подається за машинописом.

Мосціцький Ігнаці (1867—1946) — польський державний діяч і вчений-хімік. Був президентом Польщі в 1926—1939 рр. Сприяв укріпленню профашистського режиму, провадив курс на створення антирадянського блоку.

...князья Радзивиллы...— литовські магнати, власники великих земельних маєтків у Литві, Польщі, Білорусії, на Україні в XV — на початку XX ст. Займаючи високі урядові посади, Радзівілли підтримували шляхетсько-католицьку агресію і брали безпосередню участь у загарбницьких війнах Польщі і Литви, спрямованих на поневолення російського, українського та білоруського народів.

...Миколайчику неоставалось ничего другого, как... убраться восвояси.— Потерпівши поразку в своїй реакційній діяльності, Миколайчик таємно втік за кордон.

Дмовський Роман (1864—1939) — організатор фашистсько-націоналістичних угруповань типу «Табір великої Польщі», перебував в опозиції до існуючого уряду пілсудчиків.

Дубковецький Ф. І., Хобта О. С., Ангеліна П. М.— знатні люди Радянської України, які самовідданою працею добились високих успіхів в різних ділянках сільського господарства, Герої Соціалістичної Праці. Дубковецький (1894—1960) — зачинатель колгоспного руху на Україні, протягом багатьох років був кращим головою колгоспу. Ангеліна Паша Микитівна (1913—1952) — механізатор сільського господарства, бригадир тракторної бригади; Хобта Олена Семенівна (1882—1960) — ініціатор масового руху колгоспників за одержання високих урожаїв кукурудзи, картоплі.

Посмітний Макар Онисимович (1895—1973) — знатна людина Радянської України, голова колгоспу, двічі Герой Соціалістичної Праці.

Лисенко Трохим Денисович (1898 р. народж.) — радянський вчений, академік АН СРСР та АН УРСР, Герой Соціалістичної Праці. Ряд теоретичних положень, висунутих Лисенко, не дістав експериментального підтвердження і широкого виробничого застосування.

«Стронництво людове», «Польске Стронництво людове» — селянська партія, Польська селянська партія, які в 1949 р. злилися в Об'єднану селянську партію (ОСП), що виявила згоду працювати під керівництвом Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП).

ОГЛЯДИ

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше опубліковано в газ. «Dziennik popularny», 1936, № 10, під криптонімом *М. R.*

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Оскільки в 1933 р. були розгромлені всі прогресивні українські видання, Ярослав Галан у всіх своїх «Оглядах української преси» розглядає націоналістичні видання.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Український Бескид» — буржуазно-націоналістична газета, виходила в Перемишлі в 1934—1939 рр.

Ендеки — походить від Stronnictwo narodovo-demokratyczne (Народна демократія) — популярної назви прихильників націоналістичного напряму польської політики, спрямованої на захист інтересів пануючої верхівки. Ця крайньо реакційна політична течія мала вплив у різноманітних соціальних колах. Часто реорганізовувалася в різні партії та угруповання (Liga polska, Liga narodowa, Związek ludowo-narodowy, Obóz wielkiej Polski, Stronnictwo narodowe, Obóz narodowo-radykalny).

«Кур'єрик» (Ilustrowany kurjer codzienny) — інформаційно-політична газета, виходила в Кракові в 1910—1939 рр. Спочатку була органом Народної партії, згодом стала проурядовою. Найбільш популярна газета в Польщі 30-х років.

Грабський Владислав (1874—1938) — польський політичний діяч, економіст. Здійснював політику жорстокого національного та економічного гноблення непольського населення.

«Бупт молодих» («Bunt mlodych») — орган так званої незалежної молодої інтелігенції, виходив у Варшаві в 1934—1939 рр., з 1937 р. під назвою «Polityka».

«Українська нива» — буржуазно-націоналістична газета, виходила з 1926 р. спочатку у Варшаві, потім у Луцьку.

Певний Петро — хорунжий у Петлюри, редактор «Української ниви».

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1936, № 67, без підпису.

Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Українські вісті» — профашистська щоденна газета, орган «Фронту народної єдності». Виходила у Львові в 1935—1939 рр. під редакцією Д. Паліїва.

Паладин — в середні віки лицар з почту короля або іншого феодального правителя. Тут у значенні «вірний лицар».

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ «Dziennik popularny», 1937, № 27, без підпису.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Кедрин Іван (1896 р. народж.) — псевдонім націоналістичного публіциста Івана Рудницького. У 1920—1921 рр. член редакції реакційного часопису «Воля», що виходив у Відні. З 1922 р. редактор «Діла».

...пориваннях воєнних союзників Гітлера з-над Полтви...— українських фашистів у Львові. Полтва — річка у Львові.

Хомишин Григорій — станіславський єпископ, уніатський діяч, близький до Шептицького, засновник націоналістично-клерикальних видань «Нова зоря», «Правда».

Історіософія — філософія історії, вживається для визначення деяких немарксистських соціально-філософських теорій.

«Рідна школа» — громадська культурно-освітня організація, що діяла в Галичині і на Волині до 1939 р. Заснована у Львові 1881 р. під назвою «Руське товариство педагогічне». У 1912—1926 рр. мала назву «Українське педагогічне товариство», а з 1926 р.— «Рідна школа». Товариство виступало проти переслідувань української школи з боку влади шляхетської Польщі, організовувало приватні школи та гімназії, курси для неписьменних, видавало освітню літературу. Часто зазнавало буржуазно-націоналістичного впливу.

Целевич Володимир (1891 р. народж.) — український політичний діяч націоналістичного напряму, головний секретар УНДО. З 1930 р. головний редактор націоналістичної газети «Свобода».

А к і б а Бен Йозеф (близько 50—132) — єврейський філософ, коментатор Біблії, учасник повстання проти римлян.

«Н о в и й ч а с» — ілюстрований господарсько-політичний часопис, виходив у Львові в 1923—1939 рр.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 43, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

...р і ч н и ц ю п р о г о л о ш е н н я н е з а л е ж н о с т і у к р а ї н с ь к о ї д е р ж а в и...— 22 січня 1918 р. була проголошена буржуазна УНР.

У Н Р (Українська народна республіка) — офіційна назва держави на чолі з контрреволюційною буржуазно-націоналістичною Центральною радою.

В а р ш а в с ь к и й у к р а ї н с ь к и й н а у к о в и й і н с т и т у т.— Інститут націоналістично-клерикального напряму був створений у Варшаві в 1930 р. при міністерстві віросповідань та освіти.

...г р у п а у к р а ї н с ь к и х б е б е к і в...— українські фашисти, прихильники табору Пілсудського (ББВР).

«Т о в а р и с т в о н а р о д н о ї ш к о л и» — освітня організація, створена в Галичині в 1891 р., закладала, утримувала початкові, середні та професійні школи, вчительські семінарії, організовувала бібліотеки і курси для неписьменних, гуртки художньої самодіяльності. Перебувала під впливом націоналістичної ідеології.

«Н а р о д н и й д і м Т Н Ш» — приміщення, де знаходилось «Товариство народної школи».

Д е ц и к е в и ч Владислав (1865 р. народж.) — буржуазний громадсько-політичний діяч. У 1923—1925 рр. був головою товариства «Кураторія українських вищих шкіл у Львові», яке виступало проти полонізації українських шкіл.

П а у п е р и з а ц і я (від *лат.* pauper — бідний) — масове зубожіння населення.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ «Dziennik popularny», 1937, № 52, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Т у г у т Станіслав (1873—1941) — польський реакційний політичний діяч. Разом зі Станіславом Грабським сприяв ополячуванню непольського населення.

П е л е н с ь к и й Зіновій — український буржуазно-націоналістичний діяч.

П Д З — польська державна залізниця.

«Г о л о с» — націоналістична газета. Виходила у Львові в 1937—1939 рр.

Г о т е н т о т и — первісне населення південної Африки.

...на процесі Барановського...— Йдеться про судовий процес над Барановським Романом, що відбувся 1933 р., за терористичний напад па Городоцьку пошту. Виявилося, що цей український націоналіст був агентом польської розвідки.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 61, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

«Луг» — українське молодіжне спортивно-пожежне товариство, існувало в 1925—1939 рр., перебувало під впливом буржуазних націоналістів.

Шекчик-Доників Петро (1889 р. народж.) — український реакційний політичний діяч, голова української громади в с. Жаб'є (тепер с. Верховина, Івано-Франківської обл.). Був послом до сейму.

«Сільський господар» — сільськогосподарське кооперативне крайове товариство, засноване 1898 р. у Львові, об'єднувало куркульську верхівку села. З 1926 р. видавало разом з подібним крайовим об'єднанням «Маслосоюз» двотижневий ілюстрований журнал «Сільський господар». Ці видання, як і аналогічні тодішні видання численних товариств на Західній Україні — «Рідна школа», «Народна освіта», «Ревізійний союз» та інші, перебувало в руках націоналістів.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 69, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Гаката (від прізвищ Hansenmann, Kannenmann, Tiedenmann) — антипольський союз німецьких націоналістів, заснований у 1894 р. в Познанській провінції.

ОГЛЯД УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Вперше надруковано в газ. «Dziennik popularny», 1937, № 81, без підпису. Про авторство Я. Галана див. примітку до твору «З якою метою?».

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

Коц Адам (1891—1969) — санаційний політик, полковник, діяч ББВР, посол до сейму, з 1938 р. сенатор. У 1936—1939 рр. очолював рільничий банк. У 1939 р. емігрував з Польщі.

Чапінський Казімір (1882—1941) — польський політичний діяч, публіцист, співпрацював з органами соціалістичної партії — «Robotnik», «Naprzód». З 1919 р. посол до сейму від ППС.

Бек Юзеф (1894—1944) — польський санаційний політик. З 1926 р. міністр оборони, з 1930 р. віце-прем'єр, у 1932—1939 рр. міністр зовнішніх справ. Постійно проводив антикомуністичну, антирадянську політику.

«ПЕРШИЙ ДЕБЮТ»

Естрадна п'єса для двох

Вперше надрукована в журн. «Перець», 1972, № 14.

Подається за автографом: МЯГ. Автограф на 11 сторінках, на першій — псевдонім письменника *К. К. Журавльов.* Написана у 1944 р. Дата написання встановлена на підставі трофейного бланкового паперу з різними позначками на звороті.

Ім'я епізодичного персонажа (П'єр) і артисток (Агнеса Фернанд, Рене Тібо) — вигадані.

Переліт через Атлантичний океан...— Вперше відбувся в 1927 р.

ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ

РОБІТНИКИ ВІТАЮТЬ ВІДОЗВУ ТИМЧАСОВОГО УПРАВЛІННЯ м. ЛЬВОВА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 6 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

НАРОДНИЙ ІНТЕЛІГЕНТ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 12 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

АГІТАТОРИ ЗА РОБОТОЮ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 19 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

МОЛОДЬ В ПЕРШИХ РЯДАХ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 21 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

ВЕЛИКИЙ ДЕНЬ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 23 жовтня 1939 р.

Подається за першодруком.

ПОЧИНАЄТЬСЯ СПРАВЖНЄ ЖИТТЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 жовтня 1939 р.
Подається за першодруком.

В СІМ'Ї ЩАСЛИВОГО РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 листопада 1939 р.
Подається за першодруком.

ВІЧНО ЖИТИМУТЬ В СЕРЦЯХ НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 18 листопада 1939 р.
Подається за першодруком.
Мотиви цієї документальної зарисовки повторюються в оповіданні «Померлі борються» (1935), нарисі «Знайдене щастя» (1940).

ВІДРОДЖЕНІ ЛЮДИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 грудня 1939 р.
Подається за першодруком.

У ФАБКОМІ КРАЩІ РОБІТНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 10 грудня 1939 р.
Подається за першодруком.

ЗАСТУПНИК ДИРЕКТОРА ЗАВОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 14 грудня 1939 р.
Подається за першодруком.

ТВОРЧЕ ПІДНЕСЕННЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 16 грудня 1939 р.
Подається за першодруком.

УДАРНА РОБОТА

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 11 лютого 1940 р.
Подається за першодруком.

ЗУСТРІЧ КАНДИДАТА В ДЕПУТАТИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР З ВИБОРЦЯМИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 лютого 1940 р.
Подається за першодруком.

ВИЗВОЛЕНІ ДІТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 14 лютого 1940 р.
Подається за першодруком.

ВІРНА ДОЧКА НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 лютого 1940 р.
Подається за першодруком.

УДАРНИЦЯ МАРІЯ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 8 березня 1940 р.
Подається за першодруком.

СВЯТО НАРОДУ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 25 березня 1940 р.
Подається за першодруком.

МОЛОДІ ЕНТУЗІАСТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 2 квітня 1940 р.
Подається за першодруком.

РОБІТНИКИ-ВИНАХІДНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 квітня 1940 р.
Подається за першодруком.

РАДЯНСЬКИЙ ІНЖЕНЕР

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 27 квітня 1940 р.
Подається за першодруком.

ПОЇЗД У ЧЕРГОВОМУ РЕЙСІ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 5 травня 1940 р.
Подається за першодруком.

ДЕ БУДУВАТИ ВУГІЛЬНІ ШАХТИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 21 травня 1940 р.

Подається за першодруком.

У СОНЯЧНИЙ КРАЙ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 травня 1940 р. під псевдонімом *Г. Ярославенко.*

Подається за першодруком.

ВИЗВОЛЕНА МОЛОДЬ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 29 травня 1940 р.

Подається за першодруком.

ВИПУСКНИКИ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 17 червня 1940 р.

Подається за першодруком.

МОЛОДІ РАДЯНСЬКІ УЧИТЕЛІ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 23 червня 1940 р.

Подається за першодруком.

Смолінський Сергій Михайлович (1884—1950) — в той час декан філологічного факультету Львівського педагогічного інституту, в останні роки завідуючий кафедрою педагогіки у Львівському державному університеті ім. І. Франка.

У МУЗЕЇ

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 31 жовтня 1940 р.

Подається за першодруком.

Фрунзе Михайло Васильович (1885—1925) — видатний діяч Комуністичної партії і Радянської держави, професіональний революціонер, військовий діяч.

ЛЕВ МАКСИМОВИЧ КУШКО

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 13 листопада 1940 р.

Подається за першодруком.

Написаний у зв'язку з висуненням Кушка кандидатом в депутати обласної Ради депутатів трудящих.

Кушко Лев Максимович (1904 р. народж.) — геолог, у роки Великої Вітчизняної війни працював інженером по будівництву мостів і шляхів в тилу Радянської Армії.

«НЕ ВЕРСТОВІЇ, А ВОЛЬНІЇ, ШИРОКІЇ...»

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 26 січня 1941 р.

Подається за першодруком.

Для назви твору Я. Галан використав слова із відомого вірша Т. Г. Шевченка «Ісаія. Глава 35».

Твардовський — в 1925—1944 рр. був фактичним архієпископом римсько-католицьких церков в Західній Україні, провадив реакційну політику, спрямовану на покатоличення українського населення.

Містки — село Городоцького р-ну на Львівщині.

...на оброшинській дорозі...— з станції Оброшино в село Ставчани.

ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ

КІЛЬКА СЛІВ ЧИТАЧЕВІ

Вперше надруковано як передмову до науково-суспільного тижневика «Освіта», 1930, № 1.

Подається за першодруком.

Я. Галан був редактором і видавцем першого номера журналу. Часопис видавався як легальний теоретико-марксистський орган ЦК КПЗУ. Після третього номера був заборонений польською поліцією.

ЗВЕРНЕННЯ

Вперше надруковано в суспільно-політичній одноднівці «Горизонти» («Horizonty»), Перемишль, 24 вересня 1935 р., с. 1. Вийшло кілька номерів під цією назвою під керівництвом КПЗУ.

Подається в перекладі Б. К. Дудикевича: ІЛ, ф. 82, № 347.

ПРОМОВА НА АНТИФАШИСТСЬКОМУ КОНГРЕСІ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ У ЛЬВОВІ

(16 травня 1936 р.)

Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1977, № 7.

Подається за першодруком.

Антифашистський конгрес діячів культури відбувся у Львові 16—17 травня 1936 р. за ініціативою комуністів. У ньому взяли участь представники прогресивної інтелігенції Польщі, Західної України й Західної Білорусії, зокрема українські революційні письменники Я. Галан, О. Гаврилюк, С. Тудор та інші. Конгрес закликав інтелігенцію до боротьби проти фашизму, проти національного гноблення населення Західної України й Західної Білорусії.

Мосендз, Олена Теліга, Ольжич — буржуазно-націоналістичні письменники, які друкувались на сторінках націоналістичного профашистського журн. «Вісник» у Львові. У 1939 р.

емігрували за кордон, де продовжували зводити наклепницькі вигадки проти Радянського Союзу, проти української радянської культури й мистецтва.

ПРОТЕСТ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано в інформаційному двотижневику «Наш голос», 1935, № 4, що виходив у 1934—1935 рр. як неофіційний орган ЦК КПЗУ.

Подається за першодруком.

Протест підписали письменники, серед яких імена Я. Галана, С. Тудора, що були співавторами цього документа.

Укрбюро в Лондоні і Женеві та УПБ (Українське пресове бюро) — українська націоналістична преса, що працювала на іноземні розвідки і видавалась на їх кошти.

«Всеукраїнський національний конгрес» — контрреволюційне об'єднання українських буржуазних націоналістів, які знайшли притулок в капіталістичних країнах. Раз у п'ять-шість років вони й тепер на своїх «конгресах» галасують про необхідність посилення ідеологічних диверсій проти Країни Рад і комунізму.

«Католицька акція» — масова організація світських католиків, керована католицьким духовенством. Створена в кінці XIX ст. за часів папи Льва XIII з метою протидії революційному рухові трудящих. Пій XI всіляко заохочував цю організацію в панській Польщі як одне з укріплень антикомуністичного фронту.

«Товариство українських письменників і журналістів ім. І. Франка» — об'єднувало українських буржуазних письменників і журналістів націоналістичного і фашистського напрямів. В останнє десятиріччя (1929—1939 рр.) нагороджувало письменників, які в своїх творах одверто проповідували фашистські ідеї та ненависть до Країни Рад. Його антинародну, ворожу діяльність викривали письменники з об'єднання українських пролетарських літераторів «Горно» й журнал «Вікна». Припинило своє існування в 1939 р.

...«аполітичність», лібералізм... «новошляхівство»...— Останній термін походить від назви літературно-мистецького і громадського журналу прогресивного напряму «Нові шляхи», що виходив у Львові в 1929—1932 рр. Показуючи успіхи соціалістичного будівництва на Радянській Україні, журнал «Нові шляхи» часом ліберально ставився до деяких літераторів націоналістичного табору, які з певною метою намагались загравати з прорадянськими організаціями. Таке співробітництво журналу з «назадницьким табором» гостро критикували революційні письменники, а його політику назвали «новошляхівством».

ВИСТУП НА ЗБОРАХ ЛЬВІВСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ПРИСВЯЧЕНИХ ПЕРШІЙ РІЧНИЦІ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКОЮ

Вперше надруковано в газ. «Czerwony sztandar» від 6 вересня 1940 р.

Подається за першодруком у перекладі В. Т. Матердей.

ДО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Звернення надруковано весною 1943 р.
Зберігається в МЯГ.
Подається за цим текстом.

ЗА ВІЛЬНУ, ВОЗЗ'ЄДНАНУ РАДЯНСЬКУ УКРАЇНУ!

Звернення надруковано 1943 р.
Зберігається в МЯГ.
Подається за цим текстом.

Богун Іван (пом. 1664 р.) — український полководець. Брав участь у народно-визвольній війні проти польсько-шляхетських загарбників. Розстріляний польсько-шляхетськими загарбниками в Новгороді-Сіверському.

Наливайко Северин (пом. 1597 р.) — керівник селянсько-козацького повстання 1594—1596 рр. проти польських і українських феодалів. Виданий козацькою старшиною, після страшних тортур був страчений у Варшаві.

УКРАЇНЦІ!

Звернення написано в березні 1943 р. й кілька разів виголошено автором перед мікрофоном радіостанції «Радянська Україна». Тоді ж випущено окремою листівкою.

Друкується вперше.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, арк. 59.

ПОЛЯКИ! УКРАЇНЦІ!

Звернення написано в квітні 1943 р., випущено окремою листівкою й кілька разів передано в авторському читанні радіостанцією «Радянська Україна».

Друкується вперше.

Вперше подається за друкованою листівкою, виданою ЦК КП(б)У в 1943 р., що зберігається в особистому архіві члена-кореспондента АН УРСР, доктора історичних наук Ф. П. Шевченка.

ДО УКРАЇНЦІВ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ

Звернення написано в травні 1943 р., передано радіостанцією «Радянська Україна» 4 і 6 червня 1943 р., випущено окремою листівкою.

Подається за машинописом з авторськими правками: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 169, арк. 76—78.

Молодчий Олександр Ігнатович (1920 р. народж.) — генерал-лейтенант авіації двічі Герой Радянського Союзу. В роки Великої Вітчизняної війни здійснив 311 бойових вильотів.

УКРАЇНА КЛИЧЕ ТЕБЕ ДО БОЮ!

Звернення написано в червні 1943 р., випущено окремою листівкою, кілька разів передано радіостанцією «Радянська Україна» в авторському читанні.

Подається за друкованою листівкою: ЦДАЖР УРСР, ф. 4188, оп. 1, спр. 219, арк. 12.

ПОВЕРТАЙТЕСЯ ДО МИРНОЇ ПРАЦІ, ЗНИЩУЙТЕ ПРОДАЖНИХ АГЕНТІВ ГІТЛЕРА — БАНДЕРІВЦІВ!

Звернення надруковано в газетах «За соціалістичну перебудову» (орган Сокальського РК КП(б)У Львівської обл.) від 15 січня 1945 р. та «Вільній Україні» від 2 лютого 1945 р.

Серед 20 підписів імена академіків АН УРСР В. Щурата, М. Возняка, Ф. Колесси, а також Я. Галана.

Текстуальна близькість «Звернення» зі сторінками памфлетів Я. Галана «Ліквідація», «Чому немає ймення» (див. другий том цього видання) дають підставу вважати, що безпосереднім учасником його створення був Я. Галан.

Зберігся автограф: ПАЛО, ф. 1, оп. 3, спр. 5, арк. 31—35.

Подається за текстом газ. «Вільна Україна».

ПРАВО НА ГОРДІСТЬ

Промова Я. Галана на обласній нараді інтелігенції м. Львова 30 листопада 1944 р. вперше надрукована в газетах «Вільна Україна» від 3 грудня, «Czerwony sztandar» від 5 грудня 1944 р. та в збірнику «Обласна нарада інтелігенції Львівської області 30 листопада 1944 року», Львів, 1945, стор. 51—54.

Зберігся автограф стенограми: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, од. зб. 22.

Подається за текстом названого збірника.

Островський Тадеуш (1881—1941) — польський лікар, разом з іншими вченими (польськими, українськими, єврейськими, всього майже 30 осіб) був закатований 4 липня 1941 р. у Львові.

Руфф, Ренцький — польські вчені, замордовані фашистами у Львові 4 липня 1941 р. в числі 30 інших викладачів львівських вузів.

Мальро Андре (1901 р. народж.) — французький письменник і політичний діяч. Виступаючи на захист культури проти фашизму в 30-х роках, він не сприйняв філософії марксизму, ідеології комуністів, з якими співробітничав. У 1935 р. написав повість «Роки презирства» про мужність в'язнів гітлерівських тюрем. Пізніше відійшов від революційного гуманізму.

ПРОМОВА НА ОБЛАСНІЙ НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(вересень 1946 р.)

Стислий виклад промови Я. Галана був надрукований в газ. «Вільна Україна» від 15 вересня 1946 р.

Збереглася стенограма: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, спр. 174, арк. 48—54.

Подається за стенограмою.

Грушевський М. С. (1866—1934) — український буржуазний історик, один з ідеологів буржуазної націоналістичної контрреволюції на Україні.

ЮНРРА (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) — Адміністрація допомоги і відбудови при Об'єднаних Націях, існувала в 1943—1947 рр. Фонди ЮНРРА складалися з внесків держав-членів, територія яких не зазнала ворожої окупації в роки другої світової війни. Реакційні кола в США і в керівництві ЮНРРА намагалися використати допомогу ЮНРРА як знаряддя тиску на політику країн, яким надавалась допомога. Це і призвело до ліквідації ЮНРРА.

ПРОМОВА НА НАРАДІ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

(12 червня 1947 р.)

Друкується вперше.

Збереглась стенограма виступу: ПАЛО, ф. 3, оп. 3, спр. 243, с. 28—30, однак не всі місця вдалося відчитати.

Подається за стенограмою.

Ця стаття...— Йдеться про ідейно нечітку статтю доцента Львівського університету В. Т. Горбатюка (1912—1953) про «криваві події» у квітневі дні 1936 р. у Львові.

«Католицький союз» — «Український католицький союз», в якому крайня католицька клерикальна реакція поєднувалась з українським націоналізмом і фашизмом. Існувала з 1930 до 1939 р. під покровом митрополита А. Шептицького. Основне завдання «Католицького союзу» — боротьба з впливом ідей комунізму.

Сахман, Вербовий, Довганик, Олексюк, Макаруха, Кожан — члени КПЗУ, учасники революційного руху на Львівщині.

ПРОМОВА НА НАРАДІ АКТИВУ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ м. ЛЬВОВА

(24 липня 1947 р.)

Друкується вперше.

Збереглася стенограма виступу: МЯГ.

Подається за стенограмою.

Мануїльський Дмитро Захарович (1883—1959) — радянський партійний і державний діяч, учасник міжнародного комуністичного і робітничого руху. Академік АН УРСР. Виступав на цій нараді з доповіддю «Боротьба проти українського націоналізму».

Степанів Олена Іванівна (1893—1963) — старший науковий співробітник Львівського відділення Інституту економіки АН УРСР (до 1947 р.). Свого часу перебувала під впливом молодіжних націоналістичних організацій.

«Червона калина» — українська кооперативно-видавнича націоналістична спілка, існувала у Львові в 20—30-х роках, видавала літературу, сповнену наклепів на Радянський Союз, а також календарі, путівники тощо.

Крип'якевич Іван Петрович (1886—1967) — український радянський вчений, академік АН УРСР (з 1958 р.), директор Інституту суспільних наук АН УРСР у 1953—1962 рр.

Барвінський Віктор Олександрович (1888—1963) — український радянський композитор, був директором Львівської консерваторії ім. М. Лисенка в 1944—1947 рр.

ПРОМОВА НА VI СЕСІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ ДЕПУТАТІВ ТРУДЯЩИХ

(18 січня 1949 р.).

Вперше надруковано в скороченому вигляді у газ. «Вільна Україна» від 23 жовтня 1974 р.

Збереглася стенограма виступу: ЛОДА, ф. 80, оп. 1, спр. 2, стор. 61—65.

Подається за першодруком.

ІВАНОВІ ДЕМ'ЯНОВИЧУ РУБЧАКУ — 75 РОКІВ

Промова виголошена в перших числах березня 1949 р. з нагоди 75-х роковин І. Д. Рубчака.

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Рубчак Іван Дем'янович (1874—1952) — український радянський актор, заслужений артист УРСР.

Бадені Казімір (1846—1909) — австрійський реакційний діяч, великий польський поміщик. Був намісником Галичини в 1888—1895 рр., жорстоко придушив виступи трудящих Галичини під час парламентських виборів 1897 р., які увійшли в історію під назвою «баденівських».

Потоцькі — польські магнати, власники великих маєтків на Україні. Займали великі посади у Польщі XVII—XVIII ст. Нещадно придушували національно-визвольні рухи на західноукраїнських землях.

НА ЗАХИСТ МИРУ

Виступ відбувся 8 червня 1949 р. на 25-тисячному мітингу членів профспілок м. Львова і області з нагоди одержання листа від шотландських трудящих до народу України.

Вперше надруковано в газ. «Вільна Україна» від 10 червня 1949 р.

Збереглися тези виступу: ІЛ, ф. 82, № 317.

Подається за першодруком.

ПРОМОВА НА НАРАДІ КОЛИШНІХ ЧЛЕНІВ КПЗУ

(серпень 1947 р.)

Друкується вперше.

Виступ відбувся у Львівському державному історичному музеї напередодні святкування 30-річчя Великого Жовтня.

Стенограма промови зберігається в сімейному архіві Б. К. Дудикевича, машинописна копія в МЯГ.

Подається за стенограмою промови.

«Єдність» («Einheit») — масова робітнича політична організація, в якій керівну роль відігравали австрійські комуністи. Організовували робітничі страйки, демонстрації й маніфестації в 20-х роках.

ДОПС (Ділове об'єднання прогресивних студентів) — організація міжнародного характеру радикально настроєних студентів. Її центри існували у Відні, Празі, Варшаві та Львові. Мали гуртки, де вивчали твори Маркса, Леніна, революційну літературу.

В партію я ввійшов в час розпалу боротьби між КРПП і Комуністичною партією Східної Галичини.— Йдеться про критичне ставлення ЦК КПЗУ до лівацьких помилок деяких членів ЦК Комуністичної робітничої партії Польщі, зокрема в національному й аграрному питаннях.

Михаць Григорій Іванович (1897—1933) — один з активних діячів революційного руху на Західній Україні, секретар ЦК КПЗУ.

«Трибуна роботніча» («Trybuna robotnicza») — прогресивна газета, що перебувала під впливом КПЗУ. Видавалась у Львові в 1922—1937 рр. (перший номер вийшов українською мовою), викривала фашизм та зрадницьку діяльність українських буржуазних націоналістів.

«Життя» («Życie») — прогресивна організація студентства з наявністю в ній лівого й правого крила. Члени лівого крила обстоювали революційний шлях розвитку суспільства, вивчали й популяризували твори класиків марксизму-ленінізму.

Шіллер Леон (1887—1954) — польський режисер, друг Я. Галана. Після визволення Польщі очолював театр Войська Польського та Польський державний театр.

Третьяков Сергій Михайлович (1892—1939) — російський радянський письменник, драматург. Особливу популярність мала його антиімперіалістична п'єса «Кричи, Китаю!» (1932).

«Швейк» («Пригоди бравого вояки Швейка в світовій війні», 1921—1924) — гостросатиричний роман про буржуазний світ та імперіалістичну війну чеського письменника Ярослава Гашека (1883—1923).

Весною 1932 року прогресивна інтелігенція підписала революційну відозву...— Йдеться про звернення львівської прогресивної інтелігенції до робітників, селян та трудової інтелігенції Західної України із закликом боротися проти нової імперіалістичної війни. Серед 55 підписів ім'я Я. Галана. (Див.: Революційна діяльність західноукраїнських революційних письменників, с. 62—64).

Кравчук — український буржуазний націоналіст і фашист, виступав у «Вікнах» під псевдонімом *К. Яран*.

Тишик Іван Никанорович (1908—1944) — учасник революційного руху на Західній Україні. В 1934—1936 рр. працював в апараті ЦК КПЗУ, секретарем ЦК КПЗУ. Учасник партизанської боротьби. Учень Я. Галана в Луцькій гімназії.

Нашковський Мар'ян (1912 р. народж.) — активний діяч КПЗУ, кілька разів був ув'язнений. В роки Великої Вітчизняної вій-

ни — діяч Союзу польських патріотів, один з організаторів польської дивізії ім. Т. Костюшко. Після війни був на дипломатичній роботі, послом у СРСР (1947—1950), в 1952 р. заступник міністра закордонних справ у ПНР. Автор спогадів «Неспокійні дні» (1958) та «Літа випробувань» (1965).

Домбровський Броніслав (1903 р. народж.) — польський актор, режисер, директор і художній керівник Краківського театру ім. Ю. Словацького. Член ПОРП.

ППС (Польська соціалістична партія) — партія реформістського напряму в польському робітничому русі, заснована 1893 р. У 1906 р. відбувся розкол її на ППС-лівицю та ППС-правицю. Остання підтримувала фашистський уряд Пілсудського.

Щирек Ян — діяч лівого крила ППС. Помер у Варшаві в 40-х роках.

Марковський Владислав — польський прогресивний діяч, був членом Організаційного комітету по підготовці Конгресу працівників культури у Львові 1936 р.

Сабат Андрій (1889—1954) — викладач української мови в Перемишлі, прогресивний громадський діяч.

Волощаки — Андрій Васильович — український радянський поет, його дружина Ісидора Сидорівна, в минулому вчителька.

Броневський Владислав (1897—1962) — видатний польський поет і громадський діяч, автор численних збірок поезій, пройнятих пафосом революційної боротьби й утвердження ідей соціалізму, багатьох літературно-критичних праць, в яких відстоював принципи пролетарської партійності і правдивості мистецтва. В 1925 р. видав з Р. Станде й В. Вандурським революційний поетичний бюлетень «Три залпи». Соратник західноукраїнських революційних письменників. Разом з С. Тудором і Я. Галаном був найактивнішим організатором Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р., де виступив з доповіддю.

Ржимовський Вінценті (1883—1950) — польський політичний діяч, літературний критик, публіцист. Був редактором і співпрацівником багатьох прогресивних часописів, зокрема «Prawdy», «Kurjera porannego», «Dziennika popularnego», «Epoki» та ін. Обирався членом польської Академії наук в 1933—1937 рр., був співорганізатором і учасником Конгресу працівників культури в 1936 р.

У 1945—1947 рр. міністр закордонних справ, з 1947 — посол сейму Польщі.

Зегадлович Еміль (1888—1941) — відомий польський письменник і громадський діяч, антифашист. На Антифашистському конгресі працівників культури у Львові в 1936 р. виступив з полум'яною промовою, в якій піддав глибокому аналізові «забріханий боговітчизняний світ капіталу» й протиставив йому переможний світ соціалізму — Радянський Союз, зазначив, що майбутнє належить соціалізму, комунізму. Активно боровся проти буржуазного ладу в Польщі; в 1940 р. на основі дійсних фактів створив реалістичну драму «Картковий будиночок», в якій осудив фашистський режим у Польщі. Загинув у фашистському концтаборі поблизу м. Сосновця (Катовіцьке воєводство).

Ковальська Анна (1903—1969) — польська письменниця і громадсько-політичний діяч.

Г у р с ь к а Галина — польська революційна письменниця, активна учасниця комуністичного підпілля в Польщі у 20—30-х роках, близька соратниця західноукраїнських революційних письменників; разом з Я. Галаном була членом організаційного комітету Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р. Розстріляна німецькими фашистами в 1942 р.

Д е м б і н с ь к и й Генрік (1908—1941) — польський публіцист і громадський діяч Західної Білорусії, видавав прогресивну польську газету «Попросту» («Poprostu», Вільно, 1935—1939), активний учасник Антифашистського конгресу працівників культури у Львові в 1936 р., де виступив з головною доповіддю «Культура, війна і фашизм». Загинув від рук німецьких фашистів у перші дні Великої Вітчизняної війни.

К р у ч к о в с ь к и й Леон (1900—1962) — польський революційний письменник і громадський діяч, основоположник літератури соціалістичного реалізму в Польщі, засновник польського соціалістичного театру, лауреат Міжнародної Ленінської премії «За зміцнення миру між народами» (1953).

Ч у х н о в с ь к и й Маріан (1909 р. народж.) — польський поет і повістяр.

«Н а ш и д о с т и ж е н и я» — журнал, де публікувались художньо-документальні нариси. Виходив у Москві в 1929—1937 рр. Засновником і редактором його був М. Горький.

АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

Ярослав Галан не написав жодної автобіографії для публікації. Тим більше значення мають для дослідників його автобіографії, написані для службового користування, що збагачують відомості про життя і творчість письменника.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 1926 р.)

Вперше надруковано українською мовою в журн. «Радянське літературознавство», 1977, № 7, у перекладі В. Т. Матердей.

Автограф знаходиться в архіві Краківського університету. Збереглася фотокопія: ІЛ, ф. 75, № 387, арк. 98.

Подається за першодруком.

Сама рання з усіх виявлених автобіографій письменника написана 23 листопада 1926 р. у зв'язку з переведенням на навчання з Віденського до Краківського університету.

М о с к в о ф і л ь с т в о — суспільно-політична течія, що виникла в середині XIX ст. серед галицької інтелігенції, орієнтувалася на політику російського царизму.

Т а л е р г о ф — місцевість на території Австрії, де був розташований табір для інтернованих москвофілів під час першої імперіалістичної війни (1914—1918 рр.).

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 1928 р.)

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 35—36.

Автобіографія під назвою «Curriculum vitae» була написана на початку грудня 1928 р. у зв'язку з влаштуванням на посаду вчителя в Луцькій українській приватній гімназії.

Зберігся рукопис польською мовою: ВОДА, ф. 38, оп. 1, од. зб. 631, арк. 2.

Подається за першодруком.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 8 травня 1941 р.)

Друкується вперше.

Зберігся рукопис: МЯГ.

Подається за автографом.

...почав працювати в органі Львівського обкому КП (б)У...— Я. Галан працював літпрацівником у газеті «Вільна Україна» з вересня 1939 по січень 1941 р.

...поставлено у Львові мою п'єсу...— першу п'єсу Я. Галана «Дон-Кіхот із Еттенгайма» (1925—1927) в українському театрі Й. Стадника в лютому 1928 р.

АВТОБІОГРАФІЯ
(від 28 травня 1949 р.)

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Написана при вступі кандидатом у члени ВКП(б) 1949 р. Автобіографія, як і вся особова справа Галана-комуніста, зберігається в МЯГ.

...виїхав до тестів на Гуцульщину...— у Нижній Березів Яблунівського р-ну на Івано-Франківщині.

Цивінський Станіслав (1887—1941) — історик польської літератури, публіцист. За негативні висловлювання про Пілсудського зазнав утисків.

...було звільнено з тюрми й на $1^1/_2$ року віддано під нагляд поліції...— Тільки 4 березня 1939 р. припинено слідство «в кримінальній справі Я. Галана і товаришів» та скасовано поліцейський нагляд за ним (див.: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 217—218).

ЛИСТИ

У цьому томі подаються листи, які мають суспільно-політичне і пізнавальне значення, містять цікаві біографічні відомості, характеризують оточення письменника.

Листування Я. Галана (1920—1949 pp.) охоплює широке коло адресатів. Серед них були щирі друзі письменника, колеги по перу, відповідальні працівники видавництв та редакцій, державних установ.

Епістолярна спадщина письменника публікувалася мало. З найважливіших публікацій слід назвати такі: 7 листів до Міжнародного бюро революційних письменників («Исторический архив», 1961, № 4, АН СССР); 5 найдавніших за часом листів з Італії до своїх рідних і друзів (Зб. Ярослав Галан. Спогади про письменника. Львів, «Каменяр», 1965); 6 за 1934 р. до дружини, до поета А. Волощака та інших (Зб. Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Львів, «Каменяр», 1959); 13 інших листів («Радянське літературознавство, 1970, № 5, с. 62—68).

Листи друкуються за автографами або першодруками. Розміщені вони у хронологічному порядку. Дати подаються в авторській позиції на тому місці, де вони стоять в оригіналі, редакційна дата — зліва.

Авторські скорочення розкриваються у квадратних дужках.

1. ДО С. І. ПАШКЕВИЧА

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Пашкевич Святослав Іванович (1902—1967) — приятель Я. Галана по гімназії в Ростові-на-Дону. У 20-ті роки Пашкевич проживав у Львові, а останні роки у м. Нестерово, Львівської обл., працював експедитором на Нестеровському склозаводі «Райдуга».

«Антология» — автор має на увазі будь-яку хрестоматію російської літератури.

«Ставропигия» (Ставропігійське братство) — релігійно-національна організація українських міщан у Галичині, заснована у Львові в XV ст. Братство мало школи, сприяло книгодрукуванню та розвиткові культури. Воно вело боротьбу проти національно-релігійного гніту з боку польської шляхти та уніатів. У 1708 р. клерикали схилили братство до унії з римсько-католицькою церквою. Автор листа має на увазі будинок «Ставропігії», в якому знаходилась російська книгарня.

2. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника. Львів, «Каменяр», 1965, с. 59. Листи № 2, 3 написані польською мовою, решта — українською.

Подається за автографом у перекладі Я. Х. Цегельника: МЯГ.

Весною у 1923—1925 pp. Я. Галан тричі подорожував по Італії. Там він вивчав, за його словами, фашизм «в натурі». Свої враження про подорож письменник виклав у шести листах з різних міст Італії.

Особа адресата у цих листах не встановлена.

Miramare — назва замка біля Середземного моря під Трієстом.

3. ДО ДРУГА В ПЕРЕМИШЛЬ

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 59.

Подається за автографом у перекладі Я. Х. Цегельника: МЯГ.

4. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 60.

Подається за автографом: МЯГ.

Галан Іван Олександрович (Янко) (1898—1937) — у той час навчався у Львівському підпільному українському університеті. Пізніше працював адміністратором у редакціях журн. «Вікна» та газ. «Сель-роб». Брав участь у революційному русі.

Стараюся о горожанство...— Щоб менше платити за навчання й квартиру, деякі іноземні студенти приймали австрійське громадянство. Галан через відсутність потрібних на це коштів не зміг цього здійснити.

Kö — австрійські крони.

5. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 60.

Подається за автографом: МЯГ.

Комарницький Мирон Володимирович (1904—1964) — доктор філософії, родом з Перемишля. Разом з Галаном учився у Віденському університеті.

Трезьо — собака Я. Галана.

6. ДО М. ГАЛАН

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 61.

Подається за автографом: МЯГ.

Галан (в дівоцтві Булан) Марія — мати письменника, померла в 1934 р.

Нехай Янко кланяється... Тимочкові...— шкільному товаришеві Я. Галана.

7. ДО І. О. ГАЛАНА

Вперше надруковано: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 61.

Подається за автографом: МЯГ.

Єкерт — особа не встановлена.

Сей вид з Саргі...— Я. Галан прислав з Венеції листівку з видом «Схід сонця над о. Капрі». Експонується в музеї Я. Галана.

8. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 62—63.

Подається за першодруком.

Автограф зберігається в особистому архіві М. І. Рудницького.

Знайомство Я. Галана з М. І. Рудницьким відбулося влітку 1927 р. Саме Рудницький як член конкурсного жюрі звернув увагу на п'єсу Галана «Дон-Кіхот із Еттенгайма».

Окрилений успіхом, Галан з грудня 1927 р. по квітень 1928 р. працює над другою п'єсою «Вантаж», яка спочатку називалась «Транспорт».

У зв'язку з інтенсивною роботою над цією п'єсою та задумом побачити її на сцені львівського та харківського театрів Галан і розпочав тоді листування з Рудницьким, який мав у той час значний вплив на літературно-мистецьке життя у Львові.

Стадник Йосип Дмитрович (1876—1954) — український актор і режисер. У 1918—1938 рр. очолював українські театральні трупи Західної України, після 1941 р.— Драматичний театр ім. Лесі Українки, у 1944—1947 рр.— Театр мініатюр у Львові.

«Д. К.» («Дон-Кіхот із Еттенгайма») — п'єса Я. Галана.

9. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 63.

Подається за першодруком.

10. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 63—64.

Подається за першодруком.

Мегаломан *(грецьк.)* — хворий на манію величності.

...авторські права перенести на Вашого брата...— Йдеться про наймолодшого брата Рудницького — Антона Івановича, який у той час був диригентом Харківського оперного театру.

...з огляду на брак авторської конвенції між СРСР й Польщею.— У 20-х роках не існувало договору (умови) між СРСР і Польщею з питання розрахунків, виплати гонорарів тощо іноземним авторам.

Федорцева Софія Володимирівна (1900 р. народж.) — українська радянська актриса, народна артистка УРСР з 1946 р. У 1926—1927 рр. працювала в українському драмтеатрі Стадника, в 1928—1960 рр. одна з провідних актрис Харківського державного українського театру ім. Т. Г. Шевченка.

11. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 64.

Подається за першодруком.

Я сиджу далі на волинських болотах...— Йдеться про учителювання Галана в Луцькій приватній гімназії (1928—1929 рр.).

На різдво думаю виїхати на південь.— Я. Галан планував разом зі своїм другом, тоді учителем Луцької гімназії Кобилянським Броніславом Володимировичем, здійснити ще одну поїздку в Італію під час зимових канікул 1928/1929 навчального року.

12. ДО М. І. РУДНИЦЬКОГО

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 64.

Подається за першодруком.

«*Плывут корабли...*» *(Лидин)*.— Не зовсім точний переклад з польської назви роману «Идут корабли» (1926) російського радянського письменника Володимира Германовича Лідіна (1894 р. народж.).

13. ДО А. І. ГЕНИКА-ТОВСТЮКА

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників. Львів, 1959, с. 280.

Подається за першодруком.

Геник (Товстюк — вуличне прізвисько) Антон Іванович — брат дружини Я. Галана.

...треба буде дуже танцювати на весіллі сестрички.— 11 серпня 1929 р. відбулося весілля Я. Галана і Ганни Геник (1913—1937) в с. Нижній Березів (тепер Івано-Франківської обл.).

14. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ МІШ[АНОЇ] ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлетень архівного управління, 1963, № 2, с. 66.

Чотири листи до дирекції Луцької гімназії були опубліковані в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 64—65.

Подається за автографом: ВОДА, ф 190, оп. 1, спр. 7, арк. 10.

На підставі прислуговуючого мені права...— За існуючими законами в тодішній Польщі звільненому з роботи (без попередження) вчителеві виплачувалось відшкодування в розмірі тримісячної зарплати.

15. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлетень архівного управління, 1963, № 2, с. 67.

Подається за автографом: ВОДА, ф. 190, оп. 1, спр. 7, арк. 11.

16. ДО УПРАВИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В ЛУЦЬКУ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлетень архівного управління, 1963, № 2, с. 67.

Подається за автографом: ВОДА, ф. 190, оп. 1, спр. 7, арк. 8.

17. ДО ДИРЕКТОРА ЛУЦЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Вперше надруковано: Науково-інформаційний бюлетень архівного управління, 1963, № 2, с. 67.

Подається за автографом: ВОДА, ф. 190, спр. 7, арк. 16.

...звернуся до суду праці.— Суд затягнувся на 9 місяців. 6 червня 1930 р. на офіційному бланку було повідомлено Галану: «Луцький окружний суд... ухвалив позов одкинути (оддалити)».

18. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 285—286.

Подається за зб.: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 78—79.

...мені допомагає Петро.— П. С. Козланюк.

Чи малий Степанко читає газети і чи прибігає до нас? — Йдеться про родича сім'ї Геників.

«Сила» — щотижнева газета, неофіційний орган КПЗУ, видавалась з січня 1930 до 25 вересня 1932 р. у Львові. Одним з редакторів її був П. С. Козланюк (з квітня 1930 до березня 1932 р.).

Сойка — селянин з с. Нижнього Березова. Спочатку Я. Галан мав значний вплив на нього. Пізніше перекинувся до буржуазно-націоналістичного табору.

«Народна справа» (1923—1939) — сільськогосподарська газета націоналістичного спрямування, яка прикривалась ширмою аполітичності. Галан говорить про неї іронічно.

...Михайло Симчич-Гризун з Березова Верхнього...— заможний селянин, який тримав у себе дачників зі Львова. Я. Галан передавав через них заборонену літературу для сім'ї Геників, зокрема Антону Івановичу Генику.

«Народна торговля» — кооперативно-споживча спілка дрібної буржуазії, заснована 1883 р. у Львові.

19. ДО І. А. ГЕНИКА

Друкується вперше. Автограф невідомий.

Датується за біографічними даними.

Подається за фотокопією листа, що зберігається в особистому архіві Я. Х. Цегельника.

Лист конспіративний, окремі місця в ньому зашифровані.

Геник Іван Антонович (1882—1963) — селянин, тесть Я. Галана.

...цей товариш у міжчасі захворів й лежить...— Мало означати: заарештований і сидить у в'язниці.

Антось — шурин Я. Галана.

Той, що привезе писанки...— Мало означати: привезе харчі або листи для політв'язнів, таємні інформації.

Варвара — сестра тещі Я. Галана, жила у Нижньому Березові.

20. ДО К. А. ТКАЧА

Друкується вперше.

Подається за фотокопією листа, що зберігається: РОДА, особова справа К. А. Ткача від 19 квітня 1933 р., заведена польською дефензивою.

Ткач Клим Автомонович (1882—1943) — революційний письменник, поет із Волині. Належав до «вікнівців». Під час Вітчизняної війни був замордований українськими націоналістами.

«Екзекуція» — це оповідання К. А. Ткача, надруковане у журн. «Вікна», 1931, № 4, с. 3—10.

Пасанто — псевдонім пролетарського письменника «вікнівської школи» Калинчука Миколи (1895—1939), автора оповідання «Де ставок та млинок» (вийшло окремою відбиткою у «Вікнах» у 1930 р.), п'єси «Пурга», віршів, оповідань, нарисів, статей, репортажів та перекладів з інших мов, надрукованих на сторінках журн. «Вікна». Був ув'язнений, після звільнення в кінці зими 1931 р. виїхав на Радянську Україну, працював у районній газеті «Червона Лубенщина» на Полтавщині. В журн. «Вікна» були надруковані його «Листи з Країни Рад» — «Товариш женщина», «Ростемо!» та ін. Підтримував творчі зв'язки з Я. Галаном до кінця 1932 р.

21. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 291—292.

Подається за першодруком.

У Львові... все дальше підноситься температура... навіть важко спокійно переночувати ніч.— Йдеться про переслідування комуністів поліцією.

22. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 89.

Подається за першодруком.

Міжнародне об'єднання революційних письменників (МОРП) — було створене на II Міжнародній конференції в Харкові (листопад 1930 р.). У 1927—1930 рр. називалось Міжнародне бюро революційної літератури (МБРЛ) або Міжнародне бюро революційних письменників (МБРП). Крім літературних організацій СРСР, вона об'єднувала революційні й пролетарські літератури понад 20 країн світу. Західноукраїнська літературна група «Горно» на основі листа, підписаного С. Тудором і Я. Галаном та іншими 26 вересня 1930 р., була прийнята членом МБРЛ. МОРП (пізніша назва) зіграла важливу роль в боротьбі проти реакції, фашизму й загрози війни, за підвищення революційної свідомості трудящих світу, за їх інтернаціональне виховання.

Назва адресата — До Міжнародного бюро революційних письменників — встановлена за написом на конверті одного з листів Я. Галана.

...решили послать Вам комплекты за 1928/29 и 1931 гг.— Йдеться про річні комплекти журн. «Вікна» за ці роки.

«Литература мировой революции» (1931—1932) — журнал, орган Міжнародного об'єднання революційних письменників, виходив у Москві. В 1933—1943 рр. друкувався під назвою «Интернациональная литература».

23. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 87.

Подається за першодруком.

«На Вол[ыни] бьют колокола»...— Йдеться про монтаж «На Волині б'ють... дзвони» Романа Сказинського, надрукований у журн. «Вікна», 1931, 2, с. 51—58.

Всей пьесы Галана...— Йдеться про п'єсу «Осередок», над якою Галан продовжував працювати в 1932 р. Уривок («Рішають») з цієї п'єси вперше був надрукований в журн. «Вікна», 1932, № 1.

24. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 206.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 88.

Подається за першодруком.

25. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 2, с. 207.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 90.

Подається за першодруком.

...рассказ Козланюка («Похороны»).— Оповідання «Похорон» про безвихідно тяжке життя українських селян під гнітом панської Польщі було надруковане в журн. «Вікна», 1930, № 1, с. 35—57.

26. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 207.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 86.

Подається за першодруком.

...предисловие к сборнику...— У Москві планувалося видати збірник творів західноукраїнських пролетарських письменників з їх фотопортретами і біографічними довідками. Я. Галан написав і вислав передмову до цього збірника. З невідомих причин збірник не вийшов.

27. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 207—208.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 85.

Подається за першодруком.

Пьесу Галана «Осередок» просим... направить срочно по адресу...— За вказаною у Харкові адресою проживав один з тодішніх керівників театру «Березіль» (з 1934 р. Харківський український драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка).

28. ДО МІЖНАРОДНОГО БЮРО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Вперше надруковано: Исторический архив, 1961, № 4, с. 208.

Автограф зберігається: СРП, ф. Іноземної комісії, оп. 1, спр. 1, арк. 84.

Подається за першодруком.

29. ДО СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ «ЗАХІДНА УКРАЇНА», ХАРКІВ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, од. зб. 2.

...як вирішено справу тов. Миколи Калинчука...— У Державному видавництві України планувалась до видання збірка творів «вікнівця» М. Калинчука.

ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників) — літературна організація (1927—1932), що об'єднувала українських письменників, а також письменників інших національностей, які жили й працювали на Україні. ВУСПП як найближча до партії письменницька організація дотримувалась принципової лінії в захисті позицій пролетарської революційної літератури. У цій організації були й недоліки, що виражались, головним чином, у недовірливому ставленні до літераторів-попутників, намаганні вирішувати творчі суперечки адмініструванням. ВУСПП, як і інші літорганізації, був ліквідований згідно з постановою ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій».

30. ДО ЖУРНАЛУ «ЗАХІДНА УКРАЇНА»

Друкується вперше.

Датується за змістом листа.

Листи № 30, 31 відшукав і передав кандидат філологічних наук М. М. Олексюк.

Подається за автографом: ЦДАМЛІМ, ф. 579, оп. 1, од. зб. 2.

31. З ЛИСТА ДО П. ШАЇ

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 146—148.

Машинописна копія автографа зберігається: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 89.

Подається за першодруком.

П. Шая (Петро Шаян).— Є припущення, що це партійна кличка революціонера-підпільника.

«З. У.» — журнал «Західна Україна».

«Під рокитами» — оповідання, сюжетом для якого послужили події із життя сім'ї Геників (див. зб. Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 162). Не було надруковане.

Анна — дружина Я. Галана.

...не може знайти Ніну...— Ніна — партійний псевдонім Матулівни Антоніни Іванівни (1902—1944) — комуністки, пролетарської письменниці, актриси, режисера. Під тиском світової громадськості звільнена з Луцької тюрми і в 1932 р. виїхала на Радянську Україну. Збирала матеріали для альманаху західноукраїнських революційних письменників, який вийшов у харківському видавництві «Література і мистецтво» («ЛіМ») 1933 р.

«Праця» — газета, виходила з 1927 р. як орган Української партії праці (УПП), що об'єднувала невелику групу інтелігенції й міщанства. З 17 грудня 1933 р. до 15 липня 1934 р. виходила під керівництвом КПЗУ.

Сказинський Роман (пом. у кінці 30-х років) — пролетарський публіцист, був кілька місяців редактором газ. «Сила» у 1933 р., одним з редакторів газ. «Праця» в 1934 р.

...окрему листу...— виборчий список кандидатів у депутати.

...барикади у Відні...— Йдеться про повстання віденського пролетаріату протягом 5 днів в лютому 1934 р.

XVII з'їзд КП СРСР — з 26 січня до 10 лютого 1934 р. відбувся XVII з'їзд ВКП(б), який затвердив резолюцію про другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР.

Гренер Вільгельм (1867—1939) — німецький воєнний діяч і письменник, генерал-лейтенант. З березня 1918 р. був начальником групи армій «Київ» генерала Ейхгорна. Керував відступом німецької армії з України, жорстоко розправлявся з революційним рухом.

32. ДО Г. І. ГАЛАН

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 148—150.

Машинописна копія автографа зберігається: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 90.

Подається за першодруком.

...вислав оповідання «Мерці плачуть»...— У цьому листі, а також у наступних згадується одне й те саме оповідання під різними назвами: «Мерці плачуть», «Померлі борються», «Оповідання Василя» та «Вознесення», яке Галан послав українською мовою до Харкова, а в перекладі на польську мову до газ. «Çong». У 1935 р. («Çong», № 1) була надрукована перша частина цього оповідання під назвою «Померлі борються» («Umarli walczą»), але номер цієї газети був конфіскований. Оповідання повністю під цією назвою увійшло до третього тому цього видання.

Галінська Тамара — напевно, літредактор згаданого у попередньому листі видавництва «ЛіМ».

«Червоний шлях» (1923—1936) — український громадсько-політичний і літературно-мистецький журнал.

Був Іван...— брат письменника.

...питань у моїй справі. Сказали, аби ждати ще три місяці на відповідь...— Я. Галан домагався дозволу на виїзд на Радянську Україну до своєї дружини, яка вчилася у Харкові. Польська влада затримувала розв'язання цього питання, а потім взагалі відмовила в праві на виїзд.

Круші — сім'я Крушельницького Антона Володиславовича (1878—1941) — українського письменника, журналіста виїхала на Україну в травні 1934 р. Раніше, у 1932 р., виїхав його син Іван Антонович (1905—1934) — український радянський письменник, критик, графік і мистецтвознавець.

Богдан (1907—1934) — середульший син Антона Крушельницького; за освітою — економіст.

...у одного сліпого інваліда, що пише пролетарські поезії.— Йдеться про Андрія Волощака (1890—1973) — українського радянського поета, який підтримував дружні зв'язки з Ярославом та Іваном Галанами. Див. далі два листи Я. Галана до А. Волощака.

Героїчна боротьба віденських робітників... ...віденських боїв...— У лютому 1934 р. протягом п'яти днів тривала кривава боротьба пролетаріату Відня проти урядового війська та геймверівців (фашистів). Злочинна політика та вагання правих лідерів соціал-демократії призвели до поразки повстання. На ці події Галан відгукнувся п'єсою «Говорить Відень» (1934), рукопис якої досі не знайдено.

Ерекціональне поле — церковне, парохіальне.

33. ДО Г. І. ГАЛАН

Друкується вперше.

Датується за біографічними даними.

Подається за копією автографа: ЛОДА, ф. 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 77.

Діденко Степан — учитель і початкуючий поет (друкувався у «Вікнах», 1929, № 6-7, с. 12).

Буркут — місцевість, де є джерело мінеральної води.

Грехіт — одна з вершин Карпатських гір.

Іван — двоюрідний брат дружини Ганни, якому в навчанні допомагав Я. Галан.

...пишу тепер драму...— Йдеться про драму «Говорить Відень», яку закінчив у 1934 р.

...вони не мають аж ніяк протипактового характеру? — У 1932 р. був заключений договір про ненапад між СРСР і Польською республікою. 5 травня 1934 р. в Москві був підписаний протокол про продовження терміну чинності договору до 31 грудня 1945 р. Я. Галан вважав, що його твори, спрямовані проти польських окупантів Західної України та проти фашистського режиму в Польщі, не друкували в харківських журналах саме з уваги на існування радянсько-польського мирного договору.

Тутешню «Рідну школу»...— початкову школу з українською мовою навчання.

34. ДО Г. І. ГАЛАН

Друкується вперше.

Датується за біографічними даними.

Подається за копією автографа: ЛОДА, ф 11, оп. 1, од. зб. 2318, арк. 78.

Чи Тарас з жінкою також приїхав? — Крушельницький Тарас Антонович (1909—1934) вчився на факультеті німецько-класичної філології Львівського університету. У Харкові, куди він виїхав у травні 1934 р., працював в одному з видавництв у відділі іноземної літератури.

Кравчук Петро (1911 р. народж.) — уродженець Львівської обл., у 1930 р. емігрував, член компартії Канади. Кілька творів Я. Галана за його сприянням були надруковані у журналі української трудової еміграції Канади «Робітниця», що видавався у 1924—1937 р. у Вінніпегу.

Те ж саме пише про себе і Петро.— Козланюку Петру також не дали потрібних документів для виїзду до СРСР.

35. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 154.

Подається за автографом: МЯГ.

Дякую щиро за збірку.— Йдеться про першу збірку віршів Волощака «У тьмі горю», видану ним 1934 р. у Львові на власні кошти.

36. ДО А. В. ВОЛОЩАКА

Вперше надруковано в журн. «Жовтень», 1958, № 12, с. 101—102.

Подається за автографом: МЯГ.

...Вашої останньої поезії...— Мова йде про поезію «Весна», яка починається словами: «Летить, тремтить, і майоріє...»

Селін (справжнє прізвище Детуш Фернанд, 1894—1961) — автор роману «Подорож на край ночі». Пізніше — фанатичний проповідник нацизму, антисемітизму, співець фашистського розбою.

37. ДО РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «НАШ ГОЛОС»

Вперше надруковано в газ. «Наш голос» від 15 грудня 1934 р.

Подається за зб.: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 161.

«Наш голос» — інформаційний двотижневик, який видавали комуністи в Дрогобичі (з 15 жовтня 1934 р. до 24 червня 1935 р.). В ньому друкувались Я. Галан, С. Тудор, П. Козланюк та інші «вікнівці». Вміщував матеріали, які популяризували успіхи соціалістичного будівництва в Радянському Союзі, викривали українських буржуазних націоналістів.

«Поцейбіч» — альманах, виданий у Львові вид-вом «Літературний світ» у 1934 р. Підготували його без згоди на це колиш-

нього ядра «вікнівців» (Тудора, Галана, Козланюка) письменники, що стали на шлях служіння українським націоналістам і фашизмові.

38. ДО ДИРЕКЦІЇ ТЕАТРУ РЕВОЛЮЦІЇ В ХАРКОВІ

Вперше надруковано: Революційна діяльність західноукраїнських пролетарських письменників, с. 163.

Подається за першодруком.

Театр Революції — Харківський державний театр Революції, працював у 1931—1937 рр. 1937 р. об'єднався з Харківським ТРОМом (Театр робітничої молоді), створеним на базі самодіяльного театру при ЦК ЛКСМУ в 1925 р. Після цього став називатися театром ім. Ленінського комсомолу. У 1940 р.— виїхав у Чернівці.

«Березіль» — назва драматичного театру, який існував з 1922 р. в Києві, а потім у Харкові в 1926—1933 рр. У 1934 р. був перейменований на Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка.

39. ДО В. О. МАРЧЕНКА

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у сім'ї адресата.

Марченко Володимир Олексійович — український журналіст, багато років працював у «Вістях» (орган Верховної Ради УРСР), у 1939—1941 рр. був на журналістській роботі у Львові, приятелював з Я. Галаном.

Тудор Степан, Гаврилюк Олександр, Харшевська Софія — письменники, які загинули в перший день війни 22 червня 1941 р. від фашистської бомби.

Мою дівчину... розстріляли німці.— Мова йде про Льолю Шнекраут, яка працювала до війни у Львівському відділенні Спілки письменників. «Вона любила письменника, і поважала, і допомагала йому у всьому»,— згадує П. Козланюк. У перші дні фашистської окупації її замордували на квартирі бандерівці (див.: Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 17).

Валя — дружина В. О. Марченка.

Коба Федір Максимович (1900—1964) — журналіст, у 1946—1949 рр. працював у Львові, в останні роки — редактором обласної газ. «Зоря Полтавщини».

40. ДО І. Н. ФЕДОСЕНКА

Вперше надруковано в скороченому вигляді в газ. «Літературна Україна» від 27 липня 1962 р.

Автограф зберігається в Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї.

Подається за першодруком.

Федосенко Іван Никодимович (1904 р. народж.) — журналіст, після війни був на партійній роботі.

41. ДО В. Е. ЦЕДЕЛЕР-АШУКІНОЇ

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 66.

Подається за автографом: МЯГ.

Цеделер-Ашукіна Валентина Емилівна (1908 р. народж.) — сусідка Я. Галана по квартирі в Саратові. В роки Великої Вітчизняної війни працювала вихователькою дитячого садка, тепер живе у Москві.

Цеделер Клавдія Михайлівна — в той час також працювала вихователькою дитячого садка в Саратові. Нині проживає в Москві.

Ракшина-Юрченко Зінаїда Петрівна — в той час завідувала дитячим садком № 56 в Саратові.

Костюм мой взяли? — Виїжджаючи до Москви, Галан передав В. Е. Цеделер-Ашукіній свій цивільний костюм, щоб вона пошила з нього вбрання для своїх синів-підлітків. Її сини Еміль та Ігор — обидва інженери — з вдячністю згадують про письменника.

42. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Вперше надруковано скорочено в журн. «Жовтень», 1959, № 10; повністю в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 67.

Подається за автографом: МЯГ.

Углецька Галина Павлівна (1908 р. народж.) — артистка, знайома Я. Галана по спільній роботі в Українському радіокомітеті в Саратові. Написала спогади про нього (див. зб. Ярослав Галан, Спогади про письменника, Львів, с. 136—137.) Залишивши Саратов, Я. Галан ще кілька років листувався з нею. Відомі 12 листів Галана до Г. Углецької. Нині проживає в Саратові, на вул. Я. Галана, пенсіонерка.

Щирек Ян — діяч Польської соціалістичної партії, спочатку правого, потім лівого її крила. Прислужник польського реакційного уряду в Лондоні.

Єндриховський Стефан (1910 р. народж.) — державний і партійний діяч ПНР. Як публіцист і журналіст провадив боротьбу проти фашизму в 30-х роках. У 1939—1944 рр. жив у СРСР, був одним із організаторів Спілки польських патріотів та дивізії ім. Т. Костюшка. Посол сейму, член ЦК ПОРП.

Шевченко Андрій Степанович — в 1942—1943 рр. заступник голови Українського радіокомітету при Раднаркомі УРСР та головний редактор радіостанції ім. Т. Г. Шевченка в Саратові.

Марину успокойте...— Мова йде про Марину Олексіївну Кропивницьку — артистку радіокомітету. Тепер заслужена артистка Української РСР, працює в Київському академічному драматичному театрі ім. І. Франка.

43. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

44. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом: МЯГ.
Гнатюк Д.— жуналіст, на той час працював в газ. «Радянська Україна» і на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

45. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 5, с. 67—68.
Подається за автографом: МЯГ.
Что с Лидой? — Мова йде про Лідію Лєсную, яка в той час працювала в радіокомітеті. Тепер заслужена артистка Української РСР.

46. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом: МЯГ.
Важик Адам (1905 р. народж.) — польський поет, перекладач, лауреат Державної премії.
Жалко, очень жалко бедного Игоря...— Йдеться про хворобу меншого сина. В. Е. Цеделер-Ашукіної.
Нина (Камінська Ніна Яківна) — артистка, працювала тоді на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка, після війни — в Київській державній філармонії. Тепер живе в Києві, пенсіонерка.

47. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом: МЯГ.
Юхвід Леонід Аронович (1909—1968) — український радянський письменник, брав участь у Великій Вітчизняній війні як кореспондент українських газет, зустрічався з Я. Галаном.
Зайдите, пожалуйста, в бухгалтерию...— радіостанції ім. Т. Г. Шевченка, куди Я. Галан посилав свої статті в квітні — серпні 1943 р.
Тартаковський, Наташа — працівники бухгалтерії на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.
Корн Рахіль — знайома Я. Галана по роботі на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

48. ДО М. О. КРОТКОВОЇ

Частина цього листа була надрукована в зб. Ярослав Галан. Спогади про письменника, с. 148.
Подається за автографом, який зберігається в адресата.
Кроткова Марія Олександрівна (1918 р. народж.) — член Спілки художників СРСР, з 1946 р. дружина Я. Галана.

Перше знайомство, за спогадами Кроткової, відбулося в Москві восени 1943 р. Вона — автор кількох друкованих в періодиці цінних спогадів про Я. Галана. Працює в художньому фонді СРСР (Москва).

Работа у меня славная, хорошая...— У цей час, у вересні — жовтні 1943 р., Я. Галан працював на прифронтовій радіостанції «Дніпро» радіокоментатором у міжнародному відділі.

49. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Важик... в своем последнем сборнике стихов посвятил Саратову, в частности Вам...— Йдеться про збірник віршів «Серце гранати», виданий у Москві 1943 р. У ньому оспівується героїзм саратовців, зокрема творчої інтелігенції в тяжкі воєнні роки.

50. ДО Б. К. ДУДИКЕВИЧА

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається в архіві сім'ї Дудикевичів.

Дудикевич Богдан Корнилович (1907—1972) — активний учасник комсомольського підпілля за часів буржуазної Польщі. Був відомим вченим-істориком і публіцистом, партійним і громадським діячем. У 1944 р. працював учителем у Біло-Скеліватській школі Ворошиловградської обл.

Петро — письменник П. С. Козланюк.

Садовий Василь Григорович (1896—1950) — львівський токар, учасник революційно-визвольного руху 1930 р. Входив до складу Повноважної комісії Народних Зборів Західної України на Позачергову п'яту сесію Верховної Ради СРСР, яка прийняла Закон про возз'єднання західноукраїнських земель. Під час війни зустрічався з Я. Галаном у Саратові. В 1946—1950 рр.— голова виконкому Шевченківської райради депутатів трудящих м. Львова, член львівського міськкому Компартії України, депутат Верховної Ради СРСР.

Спробуй писати до нашої газети...— Йдеться про газ. «Радянська Україна», в якій Я. Галан працював спецкором.

51. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше зі скороченням.

Подається за автографом: МЯГ.

...Вы тоже собираетесь на Украину.— Углецька Г. П. до війни працювала в одному з харківських театрів.

Цюпа Іван Антонович (1911 р. народж.) — український радянський письменник. У 1942 р. разом з Галаном працював на радіостанції ім. Т. Г. Шевченка.

52. ДО О. Т. КРИЦЕВОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в архіві сім'ї Дудикевичів.

Крицевий Олександр Тихонович (1912 р. народж.) — працював відповідальним секретарем, а потім кореспондентом газ. «Радянська Буковина» в 1944—1945 рр. Був на викладацькій роботі у різних вузах. Тепер — на пенсії.

...приїхав до Вас на роботу.— Йдеться про намір Б. К. Дудикевича влаштуватися у Чернівцях на учительську роботу.

Матеріали для газети незабаром надішлю.— У травні 1944 р. Я. Галан і П. Козланюк збирали на визволеній Буковині матеріал про звірства фашистських окупантів. У газ. «Радянська Україна» (2 і 3 червня 1944 р.) з'явилася за їх підписом стаття «Буковинська земля». Цей матеріал у переробленому вигляді Я. Галан обіцяв вислати в газ. «Радянська Буковина».

Зіна Дзейко, тов. Терещенко — працівники редакції «Радянська Буковина».

53. ДО ПОДРУЖЖЯ БЄЛЯЄВИХ

Друкується вперше з деякими скороченнями.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 329.

Долгополов Михайло — журналіст, кореспондент газ. «Известия». Нині на пенсії.

Петро — письменник П. С. Козланюк.

...в березні приїду до Львова.— Галан повернувся з Нюрнберзького процесу в останні дні квітня 1946 р.

«Пшекруй» («Przekrój» — «Огляд») — ілюстрований масово-рекламний тижневик, що виходить у Кракові з 1945 р.

...фото Вашого Тадзя в обіймах Томашевської.— Йдеться про сцену із п'єси «Їх четверо» Габріели Запольської у постановці Державного польського театру. Фото цієї сцени у виконанні польських артистів Л. Томашевської та Т. Сурови, друзів Галана та Бєляєва, письменник побачив у журн. «Пшекруй».

...газети дуже хвалять цей театр.— Йдеться про Державний польський драматичний театр, який у 1939—1941 та в 1944—1945 рр. працював у Львові, а потім переїхав у Польщу (м. Катовіце).

Як там Ваш синок (дочка)? — У 1945 р. у Бєляєвих народилася дочка Божена.

54. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 333.

Паламарчук Лука Хомич (1906 р. народж.) — на той час редактор газети «Радянська Україна».

55. ДО М. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в адресата.

...выехать спецпоездом (Москва — Белград).— Я. Галан виїхав на Слов'янський конгрес, який відкрився 8 грудня 1946 р. Повернувся першого тижня 1947 року.

Гжицький Степан Зенонович (1900—1976) — український радянський вчений, біохімік, член-кореспондент АН УРСР. Був добрим приятелем сім'ї Я. Галана.

Жулкевская — домашня робітниця в сім'ї Галана.

Лена — Олена Олексіївна (1907—1977), дружина П. Козланюка.

Приветствую твоего ангела-хранителя — Римму.— Мова йде про Римму Олександрівну Карабанову, сусідку по квартирі Я. Галана.

56. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кротковоі.

Кроткова Євгенія Олександрівна — молодша сестра Марії Кроткової. За фахом — художниця, живе й працює в Москві. Кілька разів гостювала в сім'ї Я. Галана.

Муся — дружина Я. Галана.

...злейшего зверя, именуемого Бобом...— кличка собаки.

57. ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ»

Друкується вперше.

Подається за чорновим автографом: ІЛ, ф. 82, № 95.

58. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кротковоі.

Борщаговський Олександр Михайлович (1913 р. народж.) — російський радянський письменник, критик і театрознавець. Писав про українських драматургів, акторів. Був членом конкурсного жюрі при ГУРКу в Москві. Борщаговський, на думку Я. Галана, негативно вплинув на долю його п'єси «Під золотим орлом», оскільки першим написав на неї різку рецензію. Про це див. у листі № 58.

59. ДО НЕВІДОМОГО ПОЕТА-ПОЧАТКІВЦЯ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 105.

60. ДО О. Я. ШУШУРІНА

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Шушурін Олексій Якович (1910 р. народж.) — журналіст, працював у редакції газ. «Радянська Україна» та в Держкомвидаві.

...статтю про театр ім. Горького.— Мова йде, очевидно, про рецензію «В одному театрі» на постановку п'єси О. Грибоєдова «Лихо з розуму» у Львівському театрі юного глядача ім. М. Горького.

Цю статтю було надруковано в газ. «Радянська Україна» від 15 грудня 1947 р.

61. ДО Г. П. УГЛЕЦЬКОЇ

Друкується вперше зі скороченням.

Подається за автографом: МЯГ.

ГУРК — Головне управління репертуарного комітету.

62—63. О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Цей та всі автографи листів до О. Л. Желябузького зберігаються у Є. Л. Желябузької.

Машинописні копії їх зберігаються: ІЛ, ф. 82, № 350, 351.

Подається за автографом.

Желябузький Олексій Леонідович (1884—1975) — радянський драматург, артист і режисер, автор п'єс, кіносценаріїв та інсценізацій. Я. Галан переклав інсценізацію «Овода» О. Желябузького за однойменним твором Е.-Л. Войніч. Після цього почалося жваве товариське листування між письменниками. Желябузький написав зворушливі спогади про свого «чуйного, задушевного, енциклопедичної ерудиції друга з України» (див. архів шкільного музею при львівській СШ № 17).

УЗАП — Управління захисту авторських прав.

Глузман О. С.— тоді начальник республіканського УЗАПу.

64. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

...на документе (заявлении)...— Йдеться про заяву О. Л. Желябузького, в якій він надавав Я. О. Галанові «виключне право» перекладати його п'єсу «Овод» (інсценізація однойменного твору Е.-Л. Войніч).

65. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

66. ДО ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕАТРІВ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 94.

Пименов Володимир Федорович — на той час працівник Головного управління театрів у Москві.

...передвинуть срок ее сдачи управлению...— Йдеться про п'єсу Я. Галана «Любов на світанні».

67. ДО О. Л ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Скляренко Володимир Михайлович — український радянський режисер, народний артист УРСР. У 1947—1948 рр. головний режисер Львівського театру юного глядача, з осені 1948 по 1962 р.— головний режисер театрів опери та балету у Львові, Харкові та Києві. В останні роки працював художнім керівником Київського академічного українського театру ім. Івана Франка.

68. ДО ЛЕОНА ШІЛЛЕРА

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 352, у перекладі В. М. Яковенка.

69. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається у адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 330.

Пархоменко Михайло Микитович (1910 р. народж.) — російський і український літературознавець, доктор філологічних наук. На той час доцент Львівського університету ім. Івана Франка, знайомий Я. Галана.

Station Станіславський театр — з 1962 р. Івано-Франківський обласний український музично-драматичний театр ім. І. Франка.

70. ДО В. К. ПОПОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом: МЯГ.

Попова Віра Костянтинівна — на той час працювала завідувачем літературною частиною у Львівському драматичному театрі ім. М. Заньковецької.

Слепян Дарія Пилипівна — російський драматург, проживає в Ленінграді. Перекладена Я. Галаном її п'єса «Сестри» не була поставлена на сцені.

Кілька днів тому здав... роботу...— памфлет «Светила

ночи» для журналу «Новый мир». Твір друкувався різними мовами в обласних газетах. Під цією назвою вийшов окремою книжкою у видавництві «Радянський письменник» (1950).

«Все мои сыновья» — твір американського прогресивного письменника-драматурга Артура Міллера (1915 р. народж.).

«Сірано де Бержерак» — відома комедія французького поета і драматурга Ростана Едмона (1868—1918).

71. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається в М. О. Кроткової.

Нірод Федір Федорович (1907 р. народж.) — український радянський народний художник СРСР. У 1945—1950 рр.— художник Львівського театру юного глядача. З 1961 р. працює у Київському театрі опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. Друг сім'ї Я. Галана.

Козланюки, ввиду болезни Марии Трофимовны...— Йдеться про сім'ю львівського письменника П. С. Козланюка та їхню хатню робітницю.

72. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

73. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Хесин Г. В.— тоді відповідальний працівник УЗАПу.

Симонов Костянтин Михайлович (1915—1979) — російський радянський письменник, автор численних поетичних, драматичних, прозових творів про героїчні подвиги радянських людей на фронтах Великої Вітчизняної війни. Лауреат Ленінської і Державних премій СРСР, Герой Соціалістичної Праці. У 40-х роках був головним редактором журн. «Новый мир».

«Зеленая улица» — п'єса Анатолія Сурова — радянського письменника. 1948 р. удостоєна Державної премії II ступеня.

74. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в М. О. Кроткової.

Мария не работает уже в оперном театре.— Дружина Я. Галана працювала кілька років художницею у Львівському театрі опери та балету ім. І. Франка. Восени 1949 р. була запрошена на роботу до Львівського філіалу Центрального музею В. І. Леніна.

...свирепый Артем...— Так жартівливо студенти називали викладача, художника Артема Герасимовича Міносяна, який ке-

рував групою керамістів у Московському інституті декоративно-прикладного мистецтва.

Світлана — подруга Євгенії Олександрівни в студентські роки.

75. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

Друкується вперше.
Автограф зберігається у адресата.
Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 328.

76. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, що зберігається в М. О. Кроткової.

...в порученной мне работе (подтекстовка к фильму)...— Я. Галану доручили написати дикторський текст польською мовою до фільму «Перебування польської селянської делегації на Україні». Письменник згодився лише відредагувати польський текст до названого фільму.

Шипов (псевдонім Зелонджева) Георгій Михайлович (1895—1963) — російський радянський письменник. Переклав дві останні п'єси Я. Галана «Під золотим орлом», «Любов на світанні», деякі публіцистичні твори російською мовою. Чимало зробив для популяризації спадщини письменника.

77. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

Друкується вперше.
Автограф зберігається у адресата.
Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 331.

...в справі Бурлацького — Сальмана...— Як депутатові Львівської міської ради, голові комісії по культурі й народній освіті Я. Галанові доводилось займатись багатьма питаннями, зокрема й справою названих громадян, які, працюючи у Львівському театрі опери та балету ім. І. Франка, займались розбазарюванням державного майна.

Скачко Віктор Федорович — на той час працівник обласної прокуратури у Львові.

78. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.
Подається за автографом.

Крушельницький Мар'ян Михайлович (1897—1963) — український актор, режисер, народний артист СРСР. Лауреат Державних премій (1947, 1948).

79. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

...прочел твою потрясающую рецензию на пьесу Шейнина.— Мова йде про відгук Є. О. Кроткової у листі на постановку однієї з п'єс цього автора в Театрі ім. Є. Вахтангова.

80. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається у М. О. Кроткової.

81. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом. Кінець листа втрачений.

...незнаком ни с одной из упомянутых Вами Ваших пьес.— Желябузький писав Галану про свої п'єси: «Вихори ворожі», «Незабутній 1917-й» та ін., поставлені багатьма театрами країни.

Женя — Євгенія Олександрівна Кроткова.

Софронов Анатолій Володимирович (1911 р. народж.) — російський радянський письменник. Автор п'єс «Московський характер» (1947), «Кар'єра Бекетова» (1949), «Варвара Волкова» (1952), «Людина у відставці» (1957), а також багатьох збірок віршів. Лауреат Державних премій СРСР (1948, 1949).

82. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Ванда — Василевська Ванда Львівна.

Whitman (Уїтмен Уолт, 1819—1892) — видатний американський поет-демократ, автор книги «Пагінці трави» (1855). Його поезія мала значний вплив на розвиток світової лірики.

...почему он не довел до конца моего иска к ред[акции] «Нового мира».— Замовивши Я. Галанові антиватіканський твір «Светило ночи» («Отець тьми і присні» — друга, остаточна назва), редакція не надрукувала його. В листі від 19 січня 1949 р. редактор журналу К. М. Симонов відповів Я. Галанові, що їм потрібна була стаття, а «у Вас вийшов памфлет, в якому мелькають сотні маловідомих імен, сотні цікавих самих по собі, але ніяк не укладених в загальну схему подій» (ІЛ, ф. 82, № 202).

У зв'язку з тим, що редакція журналу відмовилася виплатити належні за договором 50% гонорару, Я. Галан звернувся до УЗАПу з відповідною заявою-скаргою.

83. ДО Є. О. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, який зберігається в М. О. Кроткової.

Верт — йдеться про Олександра Миколайовича Вертинського (1889—1957) — російського артиста естради, поета, композитора.

...кроме одной ругательской рецепзии...— Я. Галан має на увазі свою рецензію на п'єсу «Кому подчиняется время» братів Тур і Шейніна в Харківському державному російському драматичному театрі, що подається в цьому томі.

84. ДО В. П. БЄЛЯЄВА

Друкується вперше.

Автограф зберігається в адресата.

Подається за машинописною копією: ІЛ, ф. 82, № 331.

Бірюков Михайло Олексійович (1903—1966) — український радянський письменник і журналіст, автор книг, оповідань «Ясніє день», «Дві долі», п'єс «Робітфаківець» і «Яблуко чвар».

Буряк Борис Спиридонович (1913 р. народж.) — український радянський літературознавець, мистецтвознавець, письменник. Автор ряду книг з літературознавства, естетики та роману «Тарас Журба» (1951).

Шмигельський Антон Іванович (1901—1975) — український радянський поет. Автор збірників «Молодь» (1927), «Вокзали» (1934), «Повноліття» (1958) та ін.

85. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

86. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Збереглася лише частина листа.

Подається за автографом: МЯГ.

«Домби и сын».— Мова йде про інсценізацію одноіменного роману видатного англійського письменника-реаліста Діккенса (1812—1870).

...перевести Вашу новую пьесу...— Йдеться про п'єсу «Огни на Днепре» (про відбудову Дніпрогесу), яку О. Желябузький написав у 1949 р.

Уезжаем отсюда 27-го...— з будинку творчості в Коктебелі, тепер с. Планерське, де Я. Галан відпочивав останнього року разом з дружиною.

87. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом (кінець листа втрачено): МЯГ.

...с Вами поступили несправедливо.— Йдеться про відмову московського театру поставити нову п'єсу Желябузького.

88. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Іткін (псевдонім Савельєва Льва Савелійовича) — російський

радянський драматург, автор п'єси «Повість про невідому людину», яку переклав Я. Галан українською мовою.

...сдал готовый перевод вахтанговцам...— Мова йде про п'єсу Я. Галана «Любов на світанні».

89. ДО М. К. МАЛИНИ

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 91.

Малина М. К.— журналіст, співробітник редакції газ. «Правда України».

Жук Марія — письменниця-початківець, автор спогадів про О. Гаврилюка (див.: Революційна діяльність західноукраїнських письменників, с. 260).

90. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Габович С. Я.— на той час завідуючий літературною частиною театру ім. Є. Вахтангова.

Симонов Рубен Миколайович (1899 р. народж.) — російський радянський актор, народний артист СРСР, з 1939 р.— головний режисер театру ім. Вахтангова.

91. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

Кротевич Євген Максимович (1884—1968) — український радянський письменник, прозаїк і драматург. Автор романів «Звільнення жінки» (1930), «Сини землі» (1948), книги спогадів «Київські зустрічі» (1965) та ін.

92. ДО І. І. ЧАБАНЕНКА

Друкується вперше.

Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 102.

93. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.

Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової.

...захватила с собой даже фотографии лошадей...— Йдеться про фотографії, зроблені на вимогу Я. Галана, які він разом з доповідною запискою про зловживання на місцях мав послати до Львівської міськради.

94. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.

Подається за автографом.

95. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ ТОВ. В. М. ВЛАДКА

Друкується вперше.
Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 80.

96. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової.

97. ДО НАЧАЛЬНИКА РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО РЕПЕРТКОМУ

Друкується вперше.
Подається за автографом: ІЛ, ф. 82, № 79.
Ган Яків — журналіст, автор ряду критичних статей про творчість радянських письменників.

98. ДО Л. М. КРОТКОВОЇ

Друкується вперше.
Подається за автографом, що зберігається у М. О. Кроткової.
Мария нарисовала чудную картину (цветы).— Ця картина нині експонується в Літературно-меморіальному музеї Я. Галана (робочий кабінет письменника).

99. ДО О. Л. ЖЕЛЯБУЗЬКОГО

Друкується вперше.
Подається за автографом.
«Перед лицем фактів» — останній прижиттєвий збірник, куди входили памфлети, п'єса «Під золотим орлом» Я. Галана (1949, «Радянський письменник»).

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

ЗМІСТ

ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ

НАРИСИ, СТАТТІ

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА КРИТИКА

Огляди

ГАЗЕТНІ РЕПОРТАЖІ

ПРОМОВИ, ВИСТУПИ, ЗВЕРНЕННЯ

АВТОБІОГРАФІЧНІ МАТЕРІАЛИ

ЛИСТИ

Академия наук
Украинской ССР

Ярослав
ГАЛАН

СОЧИНЕНИЯ
В ЧЕТЫРЕХ ТОМАХ

ТОМ ЧЕТВЕРТЫЙ

ПАМФЛЕТЫ, ФЕЛЬЕТОНЫ,
ОЧЕРКИ, СТАТЬИ,
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННАЯ
КРИТИКА,
«ПЕРВЫЙ ДЕБЮТ»,
ГАЗЕТНЫЕ РЕПОРТАЖИ,
РЕЧИ, ВЫСТУПЛЕНИЯ, ОБРАЩЕНИЯ,
АВТОБИОГРАФИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ,
ПИСЬМА

(На украинском и русском языках)

Редактор
Л. П. ЧОРНА

Художній редактор
І. В. КОЗІЙ

Оформлення художника
В. В. МАШКОВА

Технічний редактор
Б. М. КРИЧЕВСЬКА

Коректори
Ю. І. БОЙКО,
Д. Я. КАШПЕР

Інформ. бланк № 1712.

Здано до набору 23.01.79.
Підп. до друку 22.10.79. БФ 00239.
Формат 84×108/32. Папір друк. № 1.
Звич. нова гарн. Вис. друк.
Фіз. друк. арк. 26,5+3 вкл.
Ум. друк. арк. 44,84.
Облік.-вид. арк. 39,85.
Тираж 99 500 прим. Зам. № 9-452.
Ціна 4 крб. 20 коп.
Видавництво «Наукова думка»,
252601, Київ-601, МСП,
Рєпіна, 3.
Надруковано з матриць
Головного підприємства
РВО «Поліграфкнига»
на Книжковій фабриці
ім. М. В. Фрунзе, Харків,
Донець-Захаржевська, 6/8.

Ярослав ГАЛАН

4